

MİNHACU'T-TALİBİN

ÖNSÖZ

Allah'a sonsuz hamd ve sena, sevgili resulü Muhammed Mustafa'ya salât ve selâm olsun.

Türkçe'ye aktardığımız "Minhâcü't-Talibin" adlı eser, İmam Şafî'nin mezhebine göre hazırlanmış, ibadet ve muamelat hükümlerini ihtiva eden kısa fakat kapsamlı bir kitaptır. Eser, Ebu Zekeriyâ Yahya bin Şeref bin Mürî en- Nevevî (631-676 H/1233-1277 M.) -Allah rahmet eylesin- tarafından hazırlanmıştır.

Mezhep imamı Ebu Abdullah Muhammed bin İdris eş-Şafî'nin (150-204/767-820) fıkha dair kaleme aldığı "el-Ümm" adlı eseri, kendisinden sonra mezhebine dair yazılan eserlere temel kaynak olmuştur. Meselâ; "Nihaye" Ümm'den, "Basit" Nihaye'den, "Vasit" Basit'ten, "Veciz" Vasit'ten, "Muharrer" Veciz'den, "Minhâc" (elimizdeki eser) Muharrer'den, "Menhec" Minhac'tan, "Nehc" Menhec'ten ve "Ravde" Aziz (Rafî'inin Veciz'e yazdığı büyük şerh)'den Özetlenerek hazırlanmıştır. Daha sonraki asırlarda Şafî mezhebine dair eser verenler, hep bu eserlere atıfta bulunarak eserlerini hazırlamışlardır.

İmam Nevevî, bu eserini İmam ebu'l-Kasım Abdülkerim bin Muhammed bin Abdülkerim er-Rafî'nin (Ö.623/1226) "Muharrer" adlı eserini özetleyerek ve tashih ederek hazırlamıştır.

Eserde fakihlerin meseleler hakkındaki görüşleri ve hükümlerin kuvvet dereceleri özel kavramlarla belirtilmiştir. Meselâ; varsa İmam Şafî'nin mesele hakkındaki görüşü "Kavil", İmam Şafî'ye tabi olan alimlerin mesele hakkındaki görüşleri "Vecih", İmam Şafî'nin mesele hakkındaki rivayetleri "Tarik" ve İmam Şafî'nin mesele hakkındaki kesin sözü "Nass" kavramı ile belirtilmiştir. Görüşlerin kuvvet dereceleri ise "Zahir, Ezher, Meşhur, Sahih, Esah, Kile" gibi tabirlerle belirtilmiştir. Bu tabirlerin ifade ettikleri manaları, müellif mukaddimesinde güzel bir şekilde açıklamıştır. Mukaddimeyi tercüme edip kitabın başına koyduk. Eserin muhtevasını sağlam bir şekilde anlayabilmek için, okuyucunun müellifin mukaddimesini mutlaka okuması gerekmektedir.

Nevevî, imam Rafî'nin Muharrer adlı kitabında bulunmayıp Minhac'ta bulunması gerektiğine inandığı bazı meseleleri Minhac'a ilâve etmiştir. Kendisine ait ilâvelere işaret etmek için meselenin evveline "Ben diyorum ki", sonuna da "Allah daha iyi bilir" tabirini koymuştur.

Kolay anlaşılması için görüşlerin kuvvet derecelerini gösteren kavramlardan; "Kile" tabirini "Zayıf kavle göre", "Nass" tabirini "imam'ın kesin beyanına göre", İmam-ı Şafî için kullanılan "Kavl-i kadim" tabirini "İmamın ilk kavli", "Kavl-i cedid" tabirini "İmamın son kavli", "Esahb" tabirini "En sahih kavle göre", "Ezher" tabirini "En zahir kavle göre" ve "Alel-mezhep" tabirini "Mezhepçe kabul edilen rivayete göre" şeklinde tercüme aldık. Eserde "Fasıl" tabiri ile belirtilen konulara ana başlıklarını koyduk ve fasıl tabirini tercüme

almadık.

Minhâc kısa ve kapsamlı bir eser olduğundan kendisine kırk kadar şerh yazılmıştır: "Tuhfetü'l-Muhtaç", "Muğni'l-Muhtaç", "Nihayetü'l-Muhtaç", "Kalyubî ve Umeyre" ve "Siracü'l-Vehhac" bu şerhlerin en belirgin olanlarıdır. Eser, Van den Berg tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir.

Tercümede mümkün mertebe metne bağlı kaldık. Metni anlaşılır hale getirmek için yukarıda belirtilen şerhlerden yer yer istifade ettik. Eserin herkes için faydalı olacağına inanıyorum.

Bütün gayretlerimize rağmen tercümede aksaklıklar olabilir. Aksaklıkların iyi niyetimize bağışlanmasını diliyorum.

Rabbim çalışmamızı rızasına uygun kılsın. Hidayete erdiren ve başarıya ulaştıran şüphesiz ki yalnız O'dur. •

Mithat ACAT¹

İMAM-I NEVEVİ'NİN HAL TERCÜMESİ

Minhâc kitabının müellifi olan İmam-ı Nevevi Şeyhülislam, Hafızu'l-Kur'an, İmam Muhyiddin lâkabiyle tanınmış olup künyesi Ebu Zekeriyya ve ismi de Yahya'dır.

Babası Şerif bin Mür'î bin Hasan bin Hüseyin bin Muhammed bin Cum'a ibn-i Hüzzamünnevevi'dir. (Neva Suriye'de bulunan Haveran'a bağlı bir köydür.)

Birçok büyük eser yazan bu zat Şafii mezhebinin büyük alimlerindendir. Aynı zamanda da bu mezhebin hem muharriri hem muhakkiki hem de müret-tibidir. İlim ve ibadet bakımından da çağdaşlarının imamı ve bulunduğu zamanın en büyük ilim adamıydı. İbadetinden bir saat geri kalmaz ve hayatını Allah'a ibadet etmekten başka bir şeye sarfetmezdi.

İmam-ı Nevevi Hicret'in 631. senesinde Neva köyünde doğmuş, on yaşındayken Kur'an-ı Kerim'in hıfzına başlamış ve bu arada bazı alimlerin yanında fıkıh derslerini de almıştır. İmam-ı Nevevi Hicret'in 649. senesinde tahsilini tamamlamak için Şam'da bulunan Hadis Medresesi'ne gelmiş ve Emevi Camii'nin yanında bulunan Revaniye Medresesi'nde kalmıştır. Hicret'in 651. senesinde babasıyla beraber Hacca giderek görevini tamamladıktan sonra tekrar Şam'a dönmüş ve 665. senesinde Hadis Medresesi'nin başkanlığını yapmış, vefat edinceye kadar bu medresede ders okutmuştur.

İmam-ı Nevevi hazretlerine ders veren zatlar

- 1- Rıza bir Burhan
- 2- Büyük alim Abdülaziz bin Muhammed el-Ensari
- 3- Zeynuddin bin Ebdüddâim
- 4- İmamüddin bin Abdülkerim el-Horastanî
- 5- Zeynuddin bin Halef bin Yusuf
- 6- Takyeddin bin Ebu'l-Yusuf
- 7- Cemaleddin bin Seyrafi

¹ İmam Nevevi, Açıklamalı Minhâc Tercümesi, Kahraman Yayınları:

8- Şemseddin bin Ömer

Hocalarından Okuyup Dinlediği Kitaplar

- 1- Kütüb-i Sitte (Altı meşhur hadis kitabı)
- 2- El-Müsned: Bu kitap İmam-ı Ahmed bin Hanbel'in yazmış olduğu hadis kitabıdır.
- 3- Beğavi'nin es-Sünne Şerhi
- 4- Eî- Muvatta'
- 5- Sünen-i Dar-e Kutni ve burada zikredilmeyen birçok kitaplar.

Müellifin Fıkıh Hocaları

- 1- El- Kazi et-Tiflisi
- 2- El-Kemal İshakü'l-Muarri
- 3- Şemseddin Abdurrahman bin Nuh
- 4- İzzeddin bin Ömer bin Sa'dil'-Erbili

Müellifin Lügat İlmindeki Hocası

Mısırlı Şeyh Ahmed Efendi Hazretleri'dir.

Müellifin Bazı Talebeleri

- 1- El-Hatip Sadr Süleyman el-Caferi
- 2- Şehabeddin Ahmed bin Ca'van
- 3- Şehabüddin el-Erdûbi
- 4- Alaaddin bin Addar
- 5- İbn-i Ebi'l-Fethe
- 6- Şemseddin bin Attar ve isimlerini bilmediğimiz birçok talebe.

Müellifin Ezberlemiş Olduğu Kitaplar

Müellifin kendisi Hafızü'l-Kur'an olduğu halde şu kitapları da ezberlemiştir.

- 1- Ettenbih isimindeki kitaptır ki bu kitabı 4,5 ayda ezberlemiştir.
- 2- El-Müzehhip. Bu kitabın da dörtte birini 15 gün içerisinde hocası Kemal bin Ahmed'in yanında ezberlemiştir.

Müellifin Önemli Eserlerinden Bazıları

- 1- Sahih-i Müslim'in Şerhi
- 2- Riyazu's-Salihin
- 3- Minhacü't-Talibin

- 4- El-Ezkâr
- 5- El-Mecmu
- 6- Kitabu'l-Erbainü'n-Nevevi
- 7- El-İrşad fi Ulumi'l-Hadis
- 8- Et-Tekrip
- 9- El-Mübhemat
- 10- Tehrirü'l-Elfaş Li't-Tembih
- 11- El-Umde Fi Teşbihi't-Tenbih
- 12- El-İzah Fî'I-Menasik
- 13- El-Fetava
- 14- Er-Ravza
- 15- Şerhü'l-Mühezzeb (4 Cilt)

İmam-I Nevevi'nin Vefatı

İmam-ı Nevevi Hicretin 676. yılında Şam'da vefat eden hocalarının kabirlerini ziyaret edip hayatta bulunan arkadaşlarıyla vedalaşarak ve babasını da ziyaret ettikten sonra Kudus-i Şerife giderek Mescid-i Aksa'yla Hazreti İbrahim'in (a.s) kabrini ziyaret etmiştir.

Bu ziyaretini tamamladıktan sonra asıl köyü olan Neva'ya geri dönmüş ve aynı yıl içerisinde, yani 676 yılında vefat etmiştir.

Cenab-ı Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. (Amin)

MÜELLİFİN MUKADDİMESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd Allah'a mahsustur. O Allah ki, İhsan ve kerem sahibidir. Nimetleri sayılar ile sayılamayacak kadar çoktur. Lütuf ve irşadı ile nimet veren, dosdoğru yola ileten, lütufta bulunup kulları arasından seçtiği kimseleri dinde fakih olmaya muvaffak kılandır.

Hamdın en yücesi, en üstünü, en mükemmeli, en şümüllüsü ve en umumi olanı ile Allah'a hamd ederim. O'ndan başka ilâh olmadığına, bir ve tek olduğuna ve çok bağışlayıcı olduğuna şahadet ederim.

Seçkin ve tertemiz olan Muhammed (s.a.v.)'in, O'nun kulu ve resulü olduğuna şahadet ederim. Allah'ın salât ve selâmı O'nun üzerine olsun. Kendi katında fazilet ve şerefini yüceltsin.

Bu kısa hamd ve salâttan sonra bilmeliyiz ki; en faziletli taat, ilimle meşgul olmaktır. Değerli vakitlerin harcanmasına daha layık olan şey ilimdir.

Arkadaşlarımızdan bir çoğu -Allah onlara rahmet eylesin-fıkıhta geniş ve kısa hacimli bir çok eser vermişlerdir. Kısa eserlerin güvenilir olanı; araştırmacı İmam Ebu'l-Kasım er-Rafii'nin (ölm.623/1226) -Allah ona rahmet eylesin- çok faydalı olan "Muharrer" adlı eseridir. İmam Şafiî'nin mezhebini incelemede güvenilir; müftü ve ilme rağbet gösteren kişilerin itimat ettikleri bir eserdir.

Eserin müellifi, Şafî mezhebinin çoğu alimlerinin ihtilaflı meselelerden sahih gördükleri görüşleri açıklayacağına söz vermiş ve gereğini yapmıştır. Açıklayacağına söz verdiği meseleler, ya en mühim ya da istenen mühim meselelerin en mühim olanlarıdır. Ancak kitabın hacmi büyüktür. Zamanımızda -inayet ehli olanların dışında- bir çok kişinin onu hıfz etmekten aciz kaldıklarını gördüm. Durum bu olunca; kitabın hıfzını kolaylaştırmak için onu hacminin yarısı kadar kısaltmak ve ona Allah'ın izni ile hoş karşılanacak bazı değerli yenilikleri eklemek istedim. Bu yenilikler şunlardır.

- 1- Bazı meselelerde Muharrer'de gerektiği halde ihmal edilen kayıtları koymak;
- 2- Sayıca az da olsa, Muharrer'de mezhebin tercih edilen hükmüne muhalif bulunan yerleri belirtmek; bunları Allah'ın izni ile açık bir şekilde göreceksiniz.
- 3- Muharrer'in kolayca anlaşılamayan veya yanlış anlaşılabilen tabir ve ifadelerini daha açık ve kısa olanlarla değiştirmek;
- 4- Bütün meselelerde, varsa iki kavli (İmam Şafî'nin mesele hakkındaki görüşleri), iki vech'i (İmam Şafî'ye tabi alimlerin mesele hakkındaki görüşleri), iki tarik'i (İmam Şafî'nin mesele hakkındaki sözünün rivayetleri), nass'ı (İmam Şafî'nin mesele hakkındaki kesin sözü) ve bu farklı söz ve görüşlerin kuvvet derecelerini açıklamak.

Buna göre, bir meseledeki hüküm için "Ezherdir/En zahirdir" veya "Meşhurdur" dediğim zaman, bu; o hüküm için İmam Şafî'nin iki veya daha çok kavilleri (sözleri) için de böyledir demektir. Diğer kaviller de kuvvetli iseler, seçtiğim kavle "Ezher"; kuvvetli değilse, "Meşhurdur" derim. Bir hüküm için "Esahtır/En sahihtir" veya "Sahihtir" dediğim zaman bu, o hüküm İmam Şafî'ye tabi alimlerin görüşleri için de böyledir, demektir. Bu görüşler de kuvvetli iseler, seçtiğim görüşe "Esahtır"; kuvvetli değilse "Sahihtir" derim. Bir hüküm için "Mezheptir" dediğim zaman bu, o hüküm İmam Şafî'nin sözünün rivayet şekilleri içinde mezhep alimlerince kabul edilen rivayettir, derim. Bunda iki veya daha çok "Tarik" vardır demektir. Bir hüküm için "Nasstır" dediğim zaman, bu o hüküm İmam Şafî'nin kesin sözüdür demektir. Bu hüküm karşısında ve ona zıt veya zayıf bir vecih veya Tahric (hakkında imam'm görüşü olan benzer meselenin hükmü) vardır. Bir hüküm için "Cedittir" dediğim zaman bu, o hüküm imam'm son içtihadıdır, demektir. Bu hükmün karşısında ve ona zıt imam'm ilk içtihadı vardır. Bir hüküm için "Kadimdir" dediğim zaman bu, hüküm imam'm ilk içtihadıdır, demektir ve onun karşısında imam'm son içtihadı vardır. Bir hüküm için "Kile" dediğim zaman bu, o hüküm "Zayıftır"; "Sahih veya Esah" hüküm onun hilâfımadır demektir. Bir hüküm için "Kavil/bir kavle göre" dediğim zaman ise, tercih edilen hüküm onun aksinedir

İlâve ettiğim şeylerden bir tanesi de, kitapta bulunması gereken bazı meselelerdir. Bu meselelerin evveline "Ben diyorum ki", sonuna da "Allah daha iyi bilir" tabirini koydum.

Muharrer'in metnine muhalif bir ziyadelik veya başka bir lafız görürsen ona itimat et. Keza Muharrer'de veya diğer fıkıh kitaplarında bulunan dualara muhalif bir dua görürsen sözüme itimat et; zira onları sahih hadis kitaplarından

araştırdım; fakat kaynaklarını bulamadım.

Muharrer'deki bölümlerin bir kısmını diğer bölümlere olan münasebetinden dolayı öne aldım veya özetledim. Bazen de bölümün tümünü öne aldım. Bu muhtasar kitap tamamlanınca, Muharrer için bir şerh olacağını umuyorum. Çünkü ilâve ettiğim yeni meselelere işaret ederek Muharrer'in asıl metninin tümünü aldığım gibi zayıf olsalar bile metindeki ihtilaflı hükümleri de kitabıma aldım.

İlâve ettiğim yenilikleri, -Minhac'm anlaşılması zor meselelerine şerh olabilecek şekilde küçük hacimli bir ciltte toplamaya başladım.

Bu yeniliklerden kastım, Muharrer'in ifadesinden başka bir ifade kullandığımı, bir kayıt veya bir kelimeyi eklediğimi veya bir mesele için koyduğum bir şartın ve açıklamaların hikmetini ikaz etmektir. Bu meselelerin çoğu, kitapta bulunması gereken zaruri meselelerdir.

Güvenim kerim olan Allah'adır. İşlerimi O'na havale eder ve dayanağım O'dur. Kitabın, kendim ve sair müslümanlar için faydalı olmasını ve kendim, dostlarım ve bütün müminler için Allah'ın rızasını diliyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAHARET

A. SULAR VE AHKAMI

1. Suların Hükümü

Yüce Allah bir âyette şöyle buyurmaktadır: "Biz gökten ter-ytemiz su indirdik." (Furkan:25/48)

Maddi ve manevi pisliği gidermek için mutlak suyu kullanmak şarttır. Mutlak su, limon suyu gibi ek bir isimle değil de sadece "su" olarak anılan "tabii su" dur.

Sudan uzak durması mümkün olan çöven bitkisi gibi temiz bir şey suyun evsafım değiştirir ve bu değişiklik onu "tabii su" olmaktan çıkarırsa böyle bir su temizdir, temizleyici değildir.

Sudan "su" olma niteliğini kaldırmayan değişim, suyun temizleyici özelliğine zarar vermez. Meselâ; suyun uzun bir süre beklemesi sonucu yosun tutması, kükürt gibi bir maddenin suyun bulunduğu veya geçtiyi yolda olması sonucu ortaya çıkan değişim gibi. Keza suyun çevresinde bulunan ağaç veya katı yağın verdiği değişimin hükmü de böyledir. İçine kasten atılan toprakla vasfı değişen su, en zahir kavle göre temiz ve temizleyicidir.

(Altın ve gümüş kaplar hariç, sıcak ülkelerde madeni kaplarda) güneşte ısıtılan su ve abdestin farzında kullanılan su mekruh olan sudur. Abdestin sünnetinde kullanılan su ise, İmamın son kavline göre temizleyici değildir denilmiştir. Kullanılmış su birikir ve -ilerde açıklanacağı üzere- kulleteyn miktarına ulaşırsa,

en sahih kavle göre temizleyici su olur.

Kulleteyn miktarı kadar olan mutlak suya bir pislik karışırsa o su necis olmaz. Ancak suyun bir özelliği değişirse necis olur. Sudaki değişiklik kendi kendine veya başka bir su ile giderilirse su temizlenmiş hale gelir.

Sudaki değişim, misk veya safran gibi bir madde ile keza en zahir kavle göre, toprak veya kireç ile giderilirse su temizleyici olmaz.

Kulleteynden az olan suya bir pislik karışırsa su necis olur. Necis suya her hangi bir su eklenir de kulleteyn ölçüsüne ulaşır ve özelliğinde bir değişiklik olmazsa temizlenmiş olur. Aksi halde temizlenmiş olmaz. Zayıf kavle göre böyle bir su temizdir, temizleyici değildir.

Canlı iken bir organı koparıldığında akıcı kanı olmayan sinek veya sivrisinek gibi hayvanlar pis maddelerden istisna edilmiştir. Meşhur kavle göre, akıcı kan olmayan hayvanların, keza bir kavle göre, normal bir gözün göremeyeceği kadar az olan pisliğin düştüğü sıvı madde pis olmaz. Ben diyorum ki, bu sonuncu görüş ezher olandır. Allah daha iyi bilir.

Akarsuların hükmü, durgun suların hükmü gibidir. İmamın ilk kavline göre akarsuyun evsafı değişmedikçe necis olmaz.

Kulleteyn; en sahih kavle göre Bağdat ritlesi ile ortalama beş yüz ritle (221 litre) ağırlığımdadır.

Temiz veya pis bir nesne sebebiyle suda meydana gelen değişiklik; suyun renginde, tadında veya kokusunda olur.

2. Temiz Suyun Keyfiyeti

Temiz ve pis suyu birbirinden ayırmak mümkün değilse, hangisinin temiz olduğu hususunda görüş beyan edilir ve temiz olduğu zannedilen su ile temizlik yapılır. Zayıf kavle göre, temiz suyu bulacağını kesin bilen kişinin kendi görüşüne göre bu sulardan birini seçip kullanması caiz değildir.

En zahir kavle göre, temiz ve pis suyu birbirinden ayırma hususunda gözü görmeyen kişinin hükmü, gözü gören kişinin hükmü gibidir.

Su ile idrarı birbirinden ayırt edemeyen kişi, en sahih kavle göre bu konuda kendi görüşüne göre bir karar veremez. Bilakis ikisini imha ederek teyemmüm eder.

Tabii su ile gül suyunu birbirinden ayırt edemeyen kişi, her biriyle bir defa abdest alır. Zayıf kavle göre ise, kendisi bir karar verir ve temiz zannettiği suyu kullanarak diğer suyu döker. Şayet dökmez de kararı değişirse, İmamın görüşüne göre ikinci kararı ile amel edemez. En sahih kavle göre, teyemmüm ederek namazını kılar ve sonra kaza etmez. Şayet sözü geçerli olan bir kimse, suyun necis olduğunu kendisine bildirir ve sebebini açıklarsa ona itimat eder veya kendisinin mensup olduğu mezhebe göre bir fakih açıklamada bulunursa fakihe itimat eder.

B. ALTIN VE GÜMÜŞ KAPLAR

Temiz olan kapları kullanmak caiz olup altın ve gümüş kapları kullanmak haramdır. Keza en sahih kavle göre, altın ve gümüş kapları süs için edinmek de haramdır.

En sahih kavle göre, altın veya gümüşle kaplanmış eşyayı kullanmak helâldir. Ancak eritilmesi durumunda kendisi ile kaplama yapılan madde, bir kıymet oluşturmayacak derecede az olmalıdır. En zahir kavle göre, yakut gibi değerli madenleri kullanmak caizdir.

Yaması büyük olup süs için olan altın veya gümüş kapları kullanmak haramdır. Kabın yaması küçük olup ihtiyaç miktarı kadar olursa kullanılması haram değildir. En sahih kavle göre, süs için küçük veya ihtiyaçtan dolayı büyük yama ile yamalanmış kabı kullanmak caizdir.

En sahih kavle göre, kullanım yerinde bulunan yamanın hükmü, kullanım yerinde olmayan yamanın hükmü gibidir.

Ben diyorum ki; mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, her hangi bir şart aranmaksızın altın yamalı kabı kullanmak haramdır. Allah daha iyi bilir. Yamanın büyüklüğü veya küçüklüğü örf ile bilinir.

C. ABDESTİ BOZAN ŞEYLER

Dört şey abdesti bozar:

1- Meni haricinde ön veya arka mahreçten çıkan şey abdesti bozar. Ön veya arka mahreç kapalı olur da midenin alt kısmından bir kanal açılır ve oradan mutad olan bir şey çıkarsa, keza en zahir kavle göre, ön veya arka mahreçten kurtçuk gibi nadir olan bir şey çıkarsa abdest bozulur. En zahir kavle göre, her iki mahreç kapalı olur da midenin üst kısmından veya hizasından açılan kanaldan veya her iki mahreç açık olup midenin alt kısmından açılan kanaldan çıkan şey abdesti bozmaz.

2- Delirmek. Baygınlık, sarhoşluk, uyku veya delilik gibi bir sebeple aklını yitiren kimsenin abdesti bozulur. Mütemekkin (kişinin inak'adını tam olarak sağlam bir yere koyup oturması) şeklinde olan uyku abdesti bozmaz.

3- Erkek ve kadının teninin (arada perde olmaksızın) birbirine değmesi. En zahir kavle göre mahrem olanların tenleri birbirine değerse abdestleri bozulmaz. Dokunulanın hükmü, dokunanın hükmü gibidir. Küçük (cinsel açıdan arzu duyulan yaşa gelmemiş) çocuğa, saça, dişe ve tırnağa dokunmak en sahih kavle göre abdesti bozmaz.

4- Elin içi ile penis veya vaginaya dokunmak, keza imam'm son kavline göre, dübür halkasına dokunmak abdesti bozar. Hayvanın fercine dokunmak abdesti bozmaz. En sahih kavle göre ölü ve küçüğün penisine, kesilmiş tenasül uzvun mahalline, felç olmuş penise veya felç olmuş elle penise dokunmak abdesti bozar. Parmak uçları, araları veya yan tarafları ile dokunmak abdesti bozmaz. Elin içi ve parmak uçlarının smırı, avuç ve parmaklar üst üste geldiğinde

görünmeyen kısımlardır.

1. Abdestsiz Kimseye Haram Olan Şeyler

Abdestsiz kişinin; namaz kılması, farz veya nafil tavaf yapması, Kur'an-ı Kerimi taşıması, yaprağına dokunması, keza en sahih kavle göre cildine, askısına ve içinde Kur'an bulunan kılıfa veya sandığa veya ders için Kur'an'ın yazılı bulunduğu levhaya dokunması haramdır.

En sahih kavle göre, Kur'an'ı eşyalar ile birlikte taşıması, tefsir kitaplarını ve üzerinde Kur'an yazılı parayı taşıması caiz olup, Kur'an sayfelerini çubukla çevirmesi caiz değildir.

En sahih kavle göre, (mümeyyiz) abdestsiz çocuğun (öğrenmek maksadı ile) Kur'anı eline alması caizdir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, abdestsiz olarak Kur'an'ın yapraklarını bir çubuk ile çevirmek caizdir. Irak alimlerinin görüşleri böyledir. Allah daha iyi bilir. .

Bir kimse, abdestli veya abdestsiz olduğunu kesin olarak bilir ve bunların aksinde şüpheye düşerse, kesin bildiği duruma göre hareket eder. Şayet abdestli veya abdestsiz olduğunu kesin olarak bilir de hangisinin önce vuku bulduğunu bilmiyorsa en sahih kavle göre, bir öncekinin zıddı ile amel eder. (Örneğin, bir kimse güneş doğduktan sonra hem abdest aldığını hem de abdestini bozduğunu biliyorsa, fakat hangisinin önce vuku bulduğunu hatırlamıyorsa, en sahih kavle göre önce vuku bulanın zıddı ile amel eder. Yani, önce abdest aldığını hatırlıyorsa o anda abdestsiz, önce abdestini bozduğunu hatırlıyorsa o anda abdestli sayılır.)

2. Tuvalet Âdabı

Tuvalet âdabı şunlardır:

- 1- Sol ayak ile girmek ve sağ ayak ile çıkmak.
- 2- Allah isminin yazılı olduğu bir şeyi taşımamak.
- 3- Tuvalet ihtiyacını giderme esnasında ağırlığı sol tarafa vermek.
- 4- Tuvalet ihtiyacını giderme esnasında kibleye karşı dönmek veya arka çevirmemek. Sahra gibi açık olan yerlerde kibleye karşı durmak veya arka çevirmek haramdır.
- 5- Sahrada, insanlardan uzaklaşarak tuvalet ihtiyacını gidermek.
- 6- Durgun suda idrar yapmamak.
- 7- Hayvan ve haşarat deliklerine, rüzgar cihetine, halkın toplandığı yerlerde, meyveli ağacın altına ve yol üzerine tuvalet ihtiyacını gidermemek.
- 8- Zorunlu olmadıkça tuvalet ihtiyacını giderme esnasında konuşmamak.
- 9- Hela dışında ihtiyacın giderildiği yerde su ile istinca yapmamak.
- 10- İdrardan istibra yapmak. (İstibra, çıkış yerinde idrarın kalan artığını mesela, bir-iki adımlık yürüyüşle çıkarmaktır.)
- 11- Helaya girerken:

3. İstinca Âdabı

İstinca; büyük veya küçük abdesti bozduktan sonra pisliğin yerini su veya taşla temizlemektir. İstincayı su veya taş ile yapmak va-cibtir. Taş ve suyu bir arada kullanmak daha iyidir. Katı, temiz, pisliği söküp atan ve muhterem sayılmayan her şey taş hükmündedir. En zahir kavle göre, tabaklanmamış deriyi değil de tabaklanmış olanı istincada kullanmak caizdir.

Taş ile istinca yapabilmek için necasetin kurumamış, çıktığı yerin dışına yayılmamış ve dışardan bedene isabet etmemiş olması şarttır.

En zahir kavle göre kan gibi nadir olan veya adet dışı yayılan, fakat dübür halkasını ve sünnet yerini aşmayan necaseti taş ile temizlemek caizdir. Taş ile istinca yapıldığında bir taşın üç tarafı ile de olsa, silinmenin en az üç defa olması vacibtir.

Pislik üç taş ile giderilemezse, dördüncü bir taşla temizlemek vacibtir. Taşları üç, beş, yedi ve dokuz... gibi tek sayılarda kullanmak sünnettir. Her bir taş ile necaset mahallinin tamamı temizlenmelidir. Zayıf kavle göre taşlar, necaset mahallinin her iki kenarına ve orta kısmına taksim edilmelidir. (Örneğin, bir taş mahallin sağ tarafı için, ikinci taş sol tarafı için ve üçüncü taş orta kısmı için kullanılır.)

İstinca yaparken sol eli kullanmak sünnettir. En zahir kavle göre kuru olan dışkı ve kurtçuk gibi necasetler için istinca yapmak vacib değildir.

4. Abdestin Farzları

Abdestin farzı altıdır:

1) Niyet. Küçük hades halini kaldırmaya veya abdestle yapılması mubah olan Kur'an-ı Kerim'e dokunmak... gibi bir fiile veya abdestin farzlarını eda etmeye niyet etmek farzdır. En sahih kavle göre, idrarı tutamama gibi hades hali devam eden kişinin, hades halinin giderilmesine niyet etmeden sadece istibaheye (namaz kılma ruhsatım elde etmeye) niyet etmesi yeterlidir. "Namaz kılmayı mubah etmeye niyet ettim." demek gibi.

Bir kimse, serinlemek kasdı ile suya dalar ve muteber bir niyet söylerse, en sahih kavle göre abdesti sahihtir. Serinlemek niyetiyle suya dalar da Kur'an'ı okumak gibi kendisi için abdest almak sünnet olan bir işe niyet ederse, en sahih kavle göre abdesti sahih olmaz.

Niyetin yüzün ilk cüz'ü yıkanırken söylenmesi vacibtir. Zayıf kavle göre ise, niyeti yüzü yıkamadan önce yapılan bir sünnet (meselâ mazmaza ve istinşak) ile birlikte söylemek yeterlidir. En sahih kavle göre, niyeti azalara dağıtarak (meselâ yüzü yıkarken; yüzümden hades halinin giderilmesine niyet ettim şeklinde) abdestin sonuna kadar her uzuv için ayrı ayrı söylemek caizdir.

2) Yüzü yıkamak: Yüzün uzunlamasına sınırı, çoğunlukla baştaki saçın bulunduğu noktadan (alının üst kısmından) başlayıp, çene kemiklerinin

birleştikleri noktanın altına kadar devam eder. Her iki kulak arasında kalan kısım ile kakülün örttüğü alın kısmı bu sınıra dahildir. Keza en sahih kavle göre, kulak köklerinin üzerinde bulunan tüysüz beyaz kısım da yüzden sayılır. Alnın her iki tarafındaki beyazlık yüze tabi değildir. Bu iki beyazlık, alnın iki yanından kafaya doğru çekilen iki beyazlıktır. Ben diyorum ki; kulak köklerinde bulunan tüysüz beyaz kısım yüzden sayılır. Alimlerin çoğu bu görüşün sahih olduğunu söylemişlerdir. Allah daha iyi bilir.

Kirpik, kaş, favori, bıyık, yanak tüyü ve alt dudağın kıllarını ve derisini yıkamak vacibtir. Zayıf kavle göre, kılı sık olan alt dudağın derisini yıkamak vacib değildir. Seyrek olan sakalı kirpiklerde olduğu gibi derisiyle yıkamak vacibtir. Şayet sakal sık ise sadece dış kısmını yıkamak vacibtir. Bir kavle göre, yüzün hududunu aşan sakalı ve diğer kılları yıkamak vacib değildir.

3) Dirseklerle beraber elleri yıkamak Elinin bir kısmı kesilmiş olan kimsenin abdest alırken elinin geri kalan kısmını yıkaması vacibtir. Şayet eli dirsekten kesilmiş ise, meşhur kavle göre pazı kemiğinin uç kısmını yıkaması vacibtir. Eli dirseğin üst kısmından kesilmiş ise, pazı kemiğini yıkaması sünnettir.

4) Baş mesh etmek: Mesh denebilecek kadar başın derisini veya başın sınırını aşmayan bir kılı mesh etmek yeterlidir. En sahih kavle göre, mesh yerine başı yıkamak veya çekmeksizin eli kafaya koyup kaldırmak da mesh için yeterlidir.

5) Mafsal yumru kemikleri ile birlikte ayakları yıkamak.

6) Azaları belirtilen sıraya göre; önce yüzü, sonra elleri yıkamak, başı mesh etmek ve daha sonra da ayakları yıkamak.

Abdestsiz bir kimse yıkanmak için suya dalar ve tertibi mümkün kılacak kadar beklerse, en sahih kavle göre abdesti sahihtir. Suya dalıp hemen çıkarsa abdesti sahih olmaz. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre suya dalarak beklemeden çıkanın abdesti sahihtir. Allah daha iyi bilir.

5. Abdestin Sünnetleri

Abdestin sünnetleri şunlardır:

1- En sahih kavle göre, dişleri sert olan bir şeyle enlemesine misvaklamak sünnettir. Ancak misvak yerine parmağı kullanmak sünnet değildir. Namaz için ve ağız kokusu değiştiğinde misvak kullanmak çok sevaplidir. Misvakı her zaman kullanmak sünnet olup oruçlu kimsenin zevelden sonra kullanması mekruhtur.

2- Abdeste başlarken besmele çekmek. Besmele başlangıçta terk edilirse abdest esnasında çekilmelidir.

3- Elleri bileklere kadar yıkamak: Abdest alan kişi, ellerinin temiz olduğunu kesin bilmiyorsa, ellerini yıkamadan su kabına batırıp yıkaması mekruhtur.

4- Mazmaza ve istinşak yapmak: En zahir kavle göre mazma-za ve istinşakı ayrı ayrı yapmak daha faziletlidir. En iyi şekli ile şöyle yapılır: Önce bir avuçla üç defa ağza su verilir. Sonra tekrar bir avuç su alıp üç defa burna su vererek yukarıya doğru çekilir.

Mazmaza ve istinşakta mübalağa yapılmalıdır. Oruçlu kimsenin mübalağa yapması ise mekruhtur. Ben diyorum ki; en zahir kavle göre üç avuçla mazmaza ve istinşakı beraber yapmak daha faziletlidir. Meselâ; avuca su alarak avuçtaki suyun bir kısmı ile mazmaza yaptıktan sonra geri kalamıyla istinşak yapılır. Bu işlem üç avuç su ile üçlenmelidir. Her avuç suyun yarısı ile mazmaza diğer yarısıyla da istinşak yapılır. Allah daha iyi bilir.

5- Mesh ve yıkamaları üçer defa yapmak: Mesh ve yıkamaların sayısında şüpheye düşen kimsenin kesin bildiğiyle amel etmesi vacibdir.

6- Başın tümünü ve kulakların iç ve dışını ayrı ayrı su ile mesh etmek. Sarığı kaldırmak zor ise, farz olan mesh yapıldıktan sonra sarığın tamamını mesh etmek yeterlidir.

7- Sık olan sakalı, el ve ayak parmaklarını hilâllemek.

8- Azaları yıkarken önce sağ sonra sol azayı yıkamak.

9- Gurre ve tahcili uzatmak. (Gurre; yüzü farz olan kısımdan fazla olarak başın ön kısmından birazını daha yıkamaktır. Tahcil ise, kolları dirseklerden biraz daha yukarısı ile ayakları da mafsalsal yumru kemiklerinden biraz daha üst tarafları ile yıkamaktır.)

10- Muvalat: Bu abdest organlarından birinin suyu henüz kurumadan diğerini yıkamaktır, imam'ın ilk kavline göre muvalat vacibdir.

11- Başkasından yardım istememek.

12- Elleri silkelememek. Keza en sahih kavle göre, ihtiyaç olmadıkça abdest organlarını mendil veya benzeri bir şeyle kurulamamak.

13- Abdestten sonra kıbleye yönelip elleri semaya kaldırarak şu duayı okumak:

Abdest azalarını yıkarken okunan ve Muharrer adlı eserde zikredilen duaları buraya almadım. Çünkü bu duaların aslı sahih hadis kitaplarında yoktur.

D. MESTLER ÜZERİNE MESH ETMEK

Ayaklara giyilmesinden sonra bir hades halinden itibaren ab-destte, mukim olanın bir gün bir gece, misafir olanın üç gün üç gece mestler üzerine mesh etmesi caizdir. Mukim kişi, mesh ettikten sonra sefere çıkarsa veya durum bunun aksi olursa misafirin müddeti kadar bekleyemez.

Meshin sahih olmasının şartları şunlardır:

1) Mestleri abdesti tam aldıktan sonra giymek.

2) Mestlerin yıkanılması farz olan mahallin tümünü örtmesi.

3) Mestlerin temiz olması.

4) Mestler, misafirin ihtiyaçlarını gidermek için onlarla yürüyüp dolaşmaya dayanıklı olmalıdır. Zayıf kavle göre mestler helal olmalıdır.

En sahih kavle göre, suyun ayaklara ulaşmasına engel olmayan dokuma mestleri mesh etmek caiz değildir. Mest üzerine giyilmiş ikinci bir mesti mesh etmek de en zahir kavle göre caiz değildir. En sahih kavle göre ön kısmı açık olup bağcıklarla bağlı olan mestler üzerine mesh etmek caizdir.

Mestin üstünü ve altını parmaklarla çizgiler halinde çekip mesh etmek sünnettir. Meshin, farz miktarı kadar olacak derecede olması yeterlidir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, mestin sadece altını ve topuk kısmını mesh etmekle farz yerine getirilmiş olmaz. Ben diyorum ki, mestin kenarlarını mesh etmenin hükmü, mestin altını mesh etmenin hükmü gibidir. Allah daha iyi bilir.

Mesh müddetinin bitip bitmediğinden şüphe eden kimse artık mesh yapamaz. Cünüp olan kimsenin mestleri yeniden giymesi va-cibtir. Mestler üzerine mesh edip onları çıkaran kimse ayaklarını yıkamalıdır. Zayıf kavle göre ise yeniden abdest almalıdır.

E. GUSUL VE AHKAMI

Ölüm, hayız, nifas, keza en sahih kavle göre doğum, penisin başı veya sünnet kısmı kadarının ön veya arka organa girmesi, mu-tad olan veya olmayan yollardan çıkan meni yıkanmayı gerektirir. Meni şu üç şeyden biri ile bilinir: Fıskırarak çıkması; dışarıya çıkması ile lezzet hasıl olması; yaş iken hamur kokusunu, kuru iken yumurta beyazının kokusunu vermesi. Bu vasıfları taşımayan meni, gusül etmeyi gerektirmez. Guslü gerektiren hususlarda kadının hükmü, erkeğin hükmü gibidir.

Abdesti olmayan kimseye haram olan şeyler, cünüp olan kimseye de haramdır. Ayrıca cünüplünün caminin bir tarafından girip diğer tarafından çıkması değil de camide beklemesi haramdır. Kur'anı okuması da haramdır. Ancak Kur'an kastı olmaksızın Kur'andaki zikirleri okuması helaldir.

Gusül yapmanın en az şekli şöyledir: Farzın ilk cüzü ile birlikte "Cünüplüğü kaldırmaya" veya gusül ile helal olacak bir fiile: "Namazın farzını helal kılmaya niyet ettim." gibi veya "Guslün farzını eda etmeye niyet ettim." şeklinde niyet edilir ve deri ile kılların tümü yıkanır. Ağza ve burna su vermek ise vacib değil sünnettir.

Gusül yapmanın en iyi şekli ise şöyledir: Önce vücudun üzerinde pislik varsa giderilir. Sonra abdest alınır. Bir kavle göre ayaklar en sonda yıkanır. Sonra vücudun kıvrım yerleri yıkanır. Daha sonra başa su dökerek saçlar hilâllamr. Bundan sonra önce sağ tarafa sonra da sol tarafa su dökülür, vücut ovulur ve her organ üçer defa yıkanır.

Hayız veya nifastan yıkanan kadın, vaginasına misk veya benzeri güzel bir koku sürmelidir. Abdestin aksine guslü yenilemek (gusül üzerine gusül almak) sünnet değildir.

Abdestte kullanılan suyun bir müd'den (675 gramdan), gusülde kullanılan suyun ise, bir sa'dan (2751 veya 2700 gramdan) aşağı olmaması sünnettir. Gusülde kullanılan suyun fazlası için bir sınır yoktur.

Gusül etmek isteyen kişinin üzerinde bir necaset varsa, önce necaseti yıkamalı ve sonra gusül etmelidir. Hem gusül hem de necaset için bir defa yıkanmak yeterli değildir. Keza abdestte de hüküm böyledir. Ben diyorum ki; en sahih

kavle göre necaset ve gusül için bir yıkanma yeterlidir. Allah daha iyi bilir. Bir kimse cünüplük ve cuma için birlikte niyet ederek yıkanır, bu yıkanma her ikisi için yeterlidir. Eğer birine niyet ederek yıkanır, niyet ettiğine sayılır. Ben diyorum ki; bir kimseye önce hades hali vaki olur da sonra cünüp olursa veya önce cünüp olur da sonra hades hali vaki olursa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, bir yıkanma her ikisi için yeterli olur. Allah daha iyi bilir.

F. PİSLİĞİN GİDERİLMESİ

Aklı gideren her sıvı madde necistir. Köpek, domuz ve bunların kendi eşleri ile veya başka cinsten bir hayvanla çiftleşmeleri sonucu doğan yavruları necistir. İnsan, balık ve çekirge ölüsü hariç, kanı akıcı olmasa bile her canlının ölüsü necistir.

Kan, irin ve yaradan çıkan su, mideden çıkan kusmuk, insan ile hayvan idrarı ve dışkısı, mezi, vedi, keza en sahih kavle göre insandan başka diğer canlıların menisi necistir. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre köpek, domuz ve yavrularının dışında kalan canlıların menisi temizdir. Allah daha iyi bilir.

İnsan dışında eti yenmeyen canlıların sütü necistir. Canlıdan koparılan parça onun meytesi hükmündedir. Eti yenen hayvanlardan koparılan yün, tüy, kıl ve kanatlar temizdir. En sahih kavle göre, temiz bir hayvandan olması kaydı ile alaka (pıhtılaşmış kan), mud-ğa (bir çiğnem et) ve vaginadaki rutubet necis değildir. İdrar ve domuz gibi aslı necis olan şeyler temizlenemezler. Ancak şarap kendiliğinden sirkeye dönüşürse temiz olur. Keza en sahih kavle göre, şarap güneşten gölgeye veya gölgeden güneşe nakledilerek sirkeye dönüşürse temiz olur. Şayet içine bir şey atmak suretiyle şarap sirkeye dönüşürse temiz hale gelmiş olmaz.

Ölüm nedeniyle necis olan derinin dış kısmı, keza meşhur kavle göre iç kısmı tabakla temizlenir.

Tabak; güneş ve toprakla değil, yakıcı olan bir madde ile derideki rutubet, et ve tüy gibi fazlalıkları giderip temizlemektir. En sahih kavle göre, Tabaklama esnasında suyu kullanmak gerekmez. Tabaklanmış deri, necis elbise hükmünde olup sonradan su ile yıkanmalıdır.

Köpeğin dokunup necis ettiği nesne, bir defası toprakla olmak üzere yedi defa su ile yıkanmalıdır. En zahir kavle göre, toprağın bizzat kullanılması şarttır. Necaset açısından domuzun hükmü köpeğin hükmü gibidir. En sahih kavle göre, necis toprak veya sirke gibi sıvı bir maddeyi içine çekmiş olan toprak temizlikte kullanılmaz.

Sütten başka bir şeyle beslenmeyen erkek çocuğun idrarı ile pislenmiş yer, üzerine su serpmekle temizlenir. Köpek ve çocuğun necaseti dışında kalan ve aynî olmayan pislikle kirlenmiş yerin üzerinden su akıtmak yeterlidir. Pislik aynî ise, tadının giderilmesi va-cibtir. Giderilmesi zor olan renk veya kokunun kalması zarar vermez. Kokunun giderilmesi hakkında bir kavil vardır. (Yani kokuyu gidermek şarttır.) Ben diyorum ki en sahih kavle göre; beraber kalan tat

ve kokunun zararı vardır. Allah daha iyi bilir.

Pisliği gidermede kullanılan su az ise, pisliğin üzerinden akıp gitmesi şarttır. En sahih kavle göre necasetin bulaştığı yeri sıkamak şart değildir. En zahir kavle göre, gusalenin (temizlikte kullanılan su) evsafı değişmeksizin ve ölçüsünde azalma olmaksızın necaset mahallinden ayrılırsa, gusale ve pislenmiş yer temiz sayılır.

Su dışındaki sıvı bir madde necis olursa temizlenemez. Zayıf kavle göre, necis olan yağ yıkanarak temizlenir.

G. TEYEMMÜM

Abdestsiz veya cünüp olan kimse bazı sebeplerden dolayı teyemmüm edebilir:

1) Suyun bulunmaması: Seferde olan kimse suyun olmadığını kesin olarak bilirse, araştırma yapmaksızın teyemmüm edebilir. Bulunabileceği hususunda tereddütlü ise, eşyasını kontrol etmeli ve kafiledaki arkadaşlarından suyu araştırmalıdır. Bulunduğu arazi düz ise, dört bir yanma bakmalı ve suyu arama ihtiyacını duyarsa, düz arazide normal bir gözün kesebildiği mesafe kadar gidip dönmelidir. Bu mesafede suyu bulamazsa teyemmüm eder. Şayet olduğu yerde ikinci bir vakte kadar beklerse, bulabileceği ümidiyle suyu tekrar araması en sahih kavle göre vacibtir.

Yolcu, ihtiyacı için ulaşacağı suyu bilir, canına ve malına bir zararın gelmeyeceğinden emin ise gidip suyu alması vacibtir. Suyun bulunduğu yer belirtilen mesafeden daha uzakta ise teyemmüm eder. Namazın son vaktinde suyu bulacağına emin ise, vaktin sonuna kadar beklemesi daha iyidir. Son vakitte suya kavuşacağını zannederse, en zahir kavle göre acele edip teyemmüm etmesi daha iyidir. Bulduğu su abdest için yeterli değilse en zahir kavle göre, önce mevcut suyu kullanır ve geri kalan organlar için teyemmüm eder.

Bulması halinde yolcunun suyu misli fiyatına satın alması vacibtir. Ancak parası borcunu kapatacak kadar olur veya yol masrafı için veya değerli bir hayvanın azığı için paraya ihtiyacı varsa suyu satın alması gerekmez.

Kendisine su hibe edilir veya suyu çekmek için kendisine bir kova emanet olarak verilirse, en sahih kavle göre kabul etmesi vacibtir. Ama su parası hibe edilirse kabul etmesi vacib değildir.

Yolcu, suyu eşyaları arasında unutur veya kaybederse araştırdıktan sonra bulamazsa teyemmüm eder. En zahir kavle göre sonra namazını kaza eder. Eşyalarını kafilesi arasında kaybedenin namazını kaza etmesi gerekmez.

2) Gelecekte değerli bir mal haline gelse bile, bir hayvanın ihtiyacını karşılamak için suya ihtiyaç duymak.

3) Kişinin suyu kullanması halinde bir organının faydasını kaybetmekten korktuğu hastalık. Keza yarasının iyileşmesinin gecikmesinden veya açıkta olan el ve yüz gibi bir organında çirkin bir görünüm meydana gelmesinden korkarsa, en zahir kavle göre suyu kullanmaz teyemmüm eder. Şiddetli soğukun hükmü de hastalığın hükmü gibidir. Bir kimse üzerinde sargı olmayan yaralı bir organında

suyu kullanamazsa teyemmüm etmesi vacib olup mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, sağlam kısmımda yıkaması vacibtir.

Cünüplü kimse, teyemmüm edip sağlam organını yıkarsa sırayı takip etmesi gerekmez.

Abdestsiz olan kimsenin yaralı organı yıkadığı vakit, arkasından teyemmüm etmesi en sahih kavle göre şarttır. Abdest organlarından iki tanesi yaralı ise, iki teyemmüm gerekir. Yaralı organ sarılı ve sargıyı çıkarmak zor ise, sağlam olan kısmı yıkar ve yukarıda geçtiği gibi teyemmüm eder. Bununla birlikte yaranın tümünü su ile mesh etmesi vacibtir. Zayıf kavle göre, yaralı organın bir kısmını su ile mesh eder.

İkinci bir farz için teyemmüm eden kişinin ilk abdesti veya teyemmümü bozulmamışsa cünüplü olan azaları tekrar yıkaması veya mesh etmesi gerekmez. Abdesti bozulmuşsa, yaralı organdan sonraki organları yıkaması gerekir. Zayıf kavle göre, her iki halde de (cünüplülük ve abdestsizlik halinde) abdesti yemlemesi lazımdır. Bir başka zayıf kavle göre ise, kendisinde hades hali vuku bulan kimsenin hükmü, cünüp olanın hükmü gibidir. Ben diyorum ki, sonuncu kavil en sahih olan kavildir. Allah daha iyi bilir.

Teyemmümün Şartları Ve Rükünleri

Teyemmümün iki şartı vardır;

1) Temiz olan toprakla teyemmüm etmek. Tedavide kullanılan toprakla ve içerisinde toz bulunan kum ile teyemmüm yapmak caizdir. Maden (neft), ufaltılmış saksı, un gibi bir şeyle karışık olan toprakla teyemmüm yapmak caiz değildir. Zayıf kavle göre içerisindeki nesne az olan toprağı kullanmak caizdir. En sahih kavle göre, kullanılmış toprak ile teyemmüm etmek caiz değildir. Kullanılmış toprak, teyemmüm edilirken organ üzerinde kalan topraktır. Keza en sahih kavle göre organ üzerinden yere düşen toprak da kullanılmış toprak hükmündedir.

2) Toprağı teyemmüm organlarına nakletmeyi kastetmek. Şayet rüzgar bir kimsenin eline ve yüzüne toprağı savurur, o da niyet ederek teyemmüm yaparsa, bu caiz olmaz. İzin veren kimseye teyemmüm aldırarak caizdir. Zayıf kavle göre, izin veren kimseye teyemmüm aldırmanın caiz olması için bir mazeretin bulunması şarttır. Teyemmümün rükünleri ise şunlardır:

1) Toprağı yüz ve kollara sürmek. Yüzdeki toprağı kollara sürmek veya bunun aksini yapmak en sahih kavle göre yeterlidir.

2) Niyet etmek. Niyet edilirken namazı mubah kılmaya niyet edilmelidir. Hades halinin giderilmesine niyet edilmez. En sahih kavle göre teyemmümün farzını eda etmeye niyet etmek yeterli olmaz.

Niyeti toprağı yüze nakletmeye bitişik söylemek vacibtir. Keza niyetin yüzün bir kısmını mesh edinceye kadar devam etmesi de en sahih kavle göre vacibtir.

Bir kimse: "Farz ve nafil namaz kılmayı mubah kılmaya niyet ettim." derse, böyle bir teyemmümle her iki namazı kılması mubahtır. Sadece farz namaza

niyet ederse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, hem farz namazı hem nafil namazı kılabilir. Sadece nafil namaza niyet ederse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre farz namazları değil, yalnız nafil olan namazları kılabilir.

3) Önce yüzü, sonra dirseklerle birlikte her iki eli mesh etmek.

Toprağı yüzdeki hafif tüylerin bittiği yere kadar ulaştırmak, en sahih kavle göre toprağı organlara naklemeden organlar arası sıraya uymak vacib değildir. Bir kimse ellerini toprağı vurup sağ eliyle yüzünü ve sol eliyle de sağ kolunu mesh ederse caizdir.

Teyemmüme başlarken besmele çekmek ve elleri iki defa toprağı vurmak sünnettir. Ben diyorum ki; İmamın görüşüne göre elleri iki defa toprağı vurmak vacibtir. Her ne kadar bir bez veya benzeri bir şeyi bir defa toprağı vurarak onunla teyemmüm etmek mümkün ise de hüküm böyledir. Allah daha iyi bilir.

Teyemmüm alırken önce sağ eli mesh etmek, yüzü mesh ederken üst taraftan başlamak ve tozu üfürerek azaltmak sünnettir. Teyemmümde muvalatın hükmü abdestteki muvalatın hükmü gibidir. Ben diyorum ki; gusülde de muvalatın hükmü böyledir. İlk vuruşta parmakları ayırarak elleri toprağı vurmak sünnettir. İkinci vuruşta parmaktaki yüzüğü çıkarmak vacibtir. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse su yokluğu sebebiyle teyemmüm eder ve namazda değilken su bulursa teyemmümü bozulur. Susuzluk gibi bir mani yoksa veya kişi namazda olur da namazını sonradan kaza etmesi gerekirse, meşhur kavle göre teyemmümü bozulur. Kaza etmesi gerekmezse teyemmümü bozulmaz. Zayıf kavle göre ise kılınan namaz nafil ise teyemmüm bozulur. En sahih kavle göre, kaza etmesi gerekmeyen namazı kesip abdest alması daha iyidir. Namaz nafil olup iki rekâtlık ise teyemmümü bozulur, ikiden fazla rekâta niyet etmişse, namazını tamamlar.

Bir teyemmüm ile bir farz ve istenen miktarda nafil namaz kılınabilir. En zahir kavle göre, nezr edilen namazın hükmü de farz olan namazın hükmü gibidir. En sahih kavle göre bir teyemmüm ile bir farz ve birkaç cenaze namazı kılmak caizdir.

Bir kınışe beş vakit namazdan birini unuttur da vakti çıkarsa, bir teyemmüm ile her beş vakit namazı kaza etmelidir. İsterse iki defa teyemmüm eder ve ilk teyemmümle arka arkaya olan dört namazı kılar. İkinci teyemmümle ilk kıldığı namazların dışında dört rekâtı bir namazı kaza eder. Unuttuğu namazlar ayrı ise, iki teyemmümle beş vakit namazı iki defa kaza eder.

Farz namazın vakti girmeden teyemmüm yapılmaz. Keza en sahih kavle göre, revâtib ve bayram namazı gibi vakitleri belli olan nafil namazlar için de vakitleri girmeden teyemmüm yapılmaz.

Su veya toprak bulamayan kimse, İmamın son kavline göre, -vakte hürmeten- farz namazını abdestsiz de olsa kılar ve sonradan iade eder. Su bulamayan mukim kimse, teyemmüm ederek namazını kılar ve sonradan kaza eder. Su bulamayan yolcu ise, namazını teyemmüm ile kılar ve sonradan kaza etmez. En sahih kavle göre, yolculuğunda asi olan kimse ve en zahir kavle göre, şiddetli

soğuk sebebiyle teyemmüm eden kimse, sonradan namazını kaza eder.

Abdestin tüm azalarında veya sarılı olmayan yaralı organda suyu kullanamayan kimse, teyemmümle kıldığı namazı sonradan kaza etmez. Ancak yarasından fazla kan akıyorsa kaza eder. Yara abdest üzere sarılmış ise, en zahir kavle göre kaza etmez. Abdest üzere sarılmamışsa (yara ister teyemmüm ister abdest azalarında olsun.) abdest esnasında sargıyı açmak vacibtir. Sargıyı açmak sakıncalı ise üzeri mesh edilir ve meşhur kavle göre namaz kaza edilir.

H. KADINLARIN ÖZEL HALLERİ

1. Hayız (Aybaşı Hali)

Hayız hali en erken dokuz yaşında başlar. Hayzın en az süresi bir gün ve bir gecedir. Bu süre ister art arda olsun, ister ayrı ayrı sürelerin toplamı ile meydana gelsin aynı hükmü ifade eder. En fazla süresi ise gecesi ile birlikte on beş gündür. İki hayız arasındaki temizlik müddetinin en azı on beş gün olup en fazla müddeti için bir sınır yoktur.

Cünüplü olana haram olan şeyler, hayızlı olan kadına da haramdır. Hayızlı kadının mescidi kirletme korkusu varsa, mescidin bir tarafından girip diğer tarafından çıkması da haramdır. Hayızlı kadının oruç tutması haram olup, tutamadığı farz oruçları sonradan kaza etmesi ise vacibtir. Ancak farz namazları kaza etmesi vacib değildir.

Erkeğin hayızlı olan karısının göbeği ile diz kapağı arasındaki kısmı ile oynaması -şehvetsiz olsa bile- haramdır. Zayıf kavle göre, cinsel ilişki hariç erkeğin hayız halindeki karısı ile oynaması haram değildir.

Hayızlı kadın, kanaması kesilince oruç tutmak ve boşanma hariç, gusül yapmadan haram kılman diğer işleri yapamaz.

2. İstihaze (Özür Kanı)

Istihaze, idrarı tutamama özü gibi daimi olan bir abdestsizlik halidir. Istihaze kam, oruç tutmaya ve namaz kılmaya mani değildir. Müstehaze kadın önce akıntı yerini yıkar ve bir bezle bağlar. Namaz vakti girince abdest alır ve acele ederek namazını eda eder. Akıntı yerini bağlamak ve cemaati beklemek gibi namazın maslahatı için abdest ve namazın arasına giren gecikmenin zararı olmaz. En sahih kavle göre, namazın maslahatı için olmayan bir gecikmenin zararı vardır. Müstehaze olan kadının her bir farz için yeni bir abdest alması vacibtir. Keza en sahih kavle göre, her abdest alıfta sargı bezlerini yenilemesi de vacibtir.

Müstehaze kadın, abdest aldıktan sonra adeti olmadığı halde kanı kesilir ve tekrar başlarsa veya adetine binaen kanı bir müddet durur da kanın kesilmesi ile tekrar başlaması arasında geçen zaman abdest alacak ve namazı kılacak kadar geniş bir zaman ise, yeniden abdest alması vacibtir.

3. Hayız Kanı Ve Hükümü

Bir kadınının hayzın en erken yaşında görmekte olduğu kan on beş günü aşmazsa geçen sürenin tümü hayız süresidir. Sarı ve bulanık renkte olan kan, hayzın en fazla süresi olan on beş günü aşıya bile, en sahih kavle göre hayız kanıdır. Kan hayzın en fazla müddeti olan on beş günlük süreyi aşarsa, kadın şu hallerin birinde bulunur:

1) Mübtedie ve mümeyyize kadın: Bu adet görmeye yeni başlamış kuvvetli (siyah) kan ile zayıf (kırmızı) kanı birbirinden ayırt edebilen kadındır. Zayıf olan kan istihaze, kuvvetli olan kan ise hayız kanıdır. Fakat kuvvetli olan kanın, hayzın en az müddetinden noksan süreli olmaması ve en fazla müddeti aşmaması şarttır. Zayıf olan kanın da temizliğin en az müddeti olan on beş günden noksan süreli olmaması ve akışın da art arda olması şarttır.

2) Mübtedie fakat mümeyyize olmayan kadın: Bu, kuvvetli kan ile zayıf kanı birbirinden ayırt edebilecek durumda olmayan kadındır. Kanın tek bir renkte (siyah veya kırmızı) aktığını görür veya kanları birbirinden ayırt etme şartlarını yitirmiş ise en zahir kavle göre, hayız müddeti bir gün bir gecedir. Temizlik müddeti ise yirmi dokuz gündür.

3) Mü'tade kadın: Bu daha önce hayız ve temizlik müddetini görmüş kadındır. Hayız ve temizlik müddeti, adetinin miktarına ve vaktine göre olur. Sözgelimi adeti ayda beş gün hayız görmek ise, geri kalan yirmi beş gün temizlik halidir. En sahih kavle göre, kadın bir defa hayız kanı görmekle adeti sabit olur. En sahih kavle göre mü'tade mümeyyize olan kadının hayız ve temizlik hali, adetine göre değil de temyizle (kuvvetli ile zayıf kanı birbirinden ayırt etmekle) sabit olur. Bir kadın sözgelimi her ayın ilk beş gününde hayız hali görüyorsa, yirmi beş gün temizlik hali olarak adet edinmiştir. Şayet müstehaze olur ve ayın ilk on gününde kuvvetli kanı, geri kalan günlerde ise zayıf kanı görürse, kuvvetli kan hayız kanıdır.

4) Mütehayyire: Bu, adet görmüş fakat kuvvetli kan ile zayıf kanı birbirinden ayırt edemeyen, adetinin vakit ve miktarını unutan kadındır. Bir kavle göre mütehayyire kadının adeti, mübtedie kadının adeti gibidir. Yani hayzın süresi bir gün bir gecedir. Temizlik süresi ise yirmi dokuz gündür. Meşhur kavle göre mütehayyire kadının ihtiyatlı davranması vacibtir. Yani kocasının kendisi ile cinsel ilişkide bulunması, Kur'ân'a dokunması ve namaz dışında Kur'ân'ı okuması haramdır. Mütehayyire kadın, farz namazlarını devamlı kılmalıdır. Keza en sahih kavle göre nafil namazları da kılabilir. Ancak vakit girdikten sonra her farz namaz için gusül etmelidir. Zira kanın kesilmiş olma ihtimali vardır.

Mütehayyire kadının, geçireceği sürenin temizlik süresi olacağı ihtimali olduğundan ramazan orucunu tutması lazımdır. Bu ihtimalden dolayı ramazan ayından sonra da tam bir ay oruç tutar. Böylece her bir aydan on dört gün olmak üzere toplam yirmi sekiz gün oruç tutmuş olur. Sonra bir ayın on sekizinci

günün başından üç gün ve sonundan üç gün olmak üzere altı gün oruç tutar. Böylece geriye kalan iki günü kaza etmiş olur. Bir gün oruç tutmakla bir günü kaza etmesi de mümkündür. Bunun için bir ayın birinci, üçüncü ve on yedinci günlerini oruçla geçirerek kazaya kalan bir günü telafi etmiş olur.

Mütehayyire kadın adetinin bir kısmını unutmuş ise, kesin bildiği ile amel eder. Mütehayyire, geçireceği sürenin temizlik veya hayız süresi olması ihtimali bulunduğundan; cinsi ilişki hususunda hayızlı kadının tabi olduğu hükümlere tabidir. İbadet konusunda ise, temiz olan kadın gibi davranır. Şayet kanının kesilme ihtimali varsa, her farz namaz için gusül etmesi vacibtir. En zahir kavle göre, hayzm en az süresi içerisinde hamile veya temiz kadından akan kan hayız kanıdır.

4. Nifas (Lohusalık)

Doğum yapan kadının vaginasmdan doğumdan biraz sonra akan kandır. En az süresi bir anlıktır. En fazla süresi altmış, ortalama süresi kırk gündür. Hayızlı kadına haram olan şeyler nifaslı kadın için de haramdır. Hayız kanının en fazla süresi on beş günden fazla olabileceği gibi, nifas kanı da altmış günden fazla olabilir. Nifas süresi altmış günden fazla olan kadın, ibadet ve diğer hususlarda özürlü kadın gibi davranır.

İKİNCİ BÖLÜM

NAMAZ

A. GENEL BİLGİLER

Bir gün bir gecede beş vakit namaz farz kılınmıştır. Bu namazlar şunlardır:

- 1-** Öğle Namazı: İlk vakti, güneşin istiva noktasından batıya kayması anında başlar. Son vakti ise, güneş tam istiva noktasında iken bulunan gölgeye ek olarak, bir şeyin gölgesi kendi misli oluncaya kadar devam eder.
- 2-** İkinci Namazı: Öğlenin son vakti ikindi namazının ilk vakti olup güneş batmıcaya kadar devam eder. İhtiyari vakti ise, bir şeyin gölgesi onun iki misli oluncaya kadar geciktirmemektir.
- 3-** Akşam Namazı: İlk vakti, güneşin batmasıyla başlar. İmanım ilk kavline göre kırmızı şafak batmıcaya kadar devam eder. İmanın son kavline göre ise akşam namazının vakti, abdest alıp avret yerlerini kapatmak, ezan okuyup kamet almak ve beş rekâtlı bir namazı kılmıcaya kadar geçen zaman kadardır. Bir kimse vaktinde akşam namazını kılmaya başlar da kırmızı şafak batmıcaya kadar devam ederse, en sahih kavle göre namazı caizdir. Ben diyorum ki; İmanın son kavli en zahir kavildir. Allah daha iyi bilir.
- 4-** Yatsı Namazı: İlk vakti kırmızı şafağın ufukta kaybolması ile başlar, fecr-i sadığın doğmasına kadar devam eder. İhtiyari vakti ise, namazı gecenin üçte

birine kadar geciktirmemektir. Bir kavle göre ise, gecenin yarısına kadar geciktirmemektir.

5- Sabah Namazı: İlk vakti fecr-i sadığın doğmasından itibaren başlar. Fecr-i sadık, doğu ufkunda yatay olarak yayılan aydınlıktır. Bu vakit güneş doğuncaya kadar devam eder. İhtiyari vakti ise, namazı aydınlığın meydana gelmesine kadar geciktirmemektir.

Ben diyorum ki; akşama "işa/yatsı" demek, yatsıya da "ata-me/karanlık" demek mekruhtur. Yatsı namazını kılmadan uyumak, namazı kıldıktan sonra zikir, ilim müzakeresi gibi hayırlı olan konuşmalar dışında başka şeyleri konuşmak mekruhtur. Allah daha iyi bilir.

Acele ederek namazları ilk vakitte kılmak sünnettir. Bir kavle göre yatsıyı ihtiyari vakte kadar geciktirmek daha faziletlidir.

Şiddetli sıcakta öğle namazını havanın serinlemesine kadar geciktirmek sünnettir. En sahih kavle göre, namazı havanın serinlemesine kadar geciktirmek, sıcağı fazla olan Hicaz gibi beldele ve uzaktan gelip mescitte namazı cemaatle kılmak isteyenlere mahsus bir durumdur.

Bir bölümü kendi vakti içerisinde kılınan namaza eda namazı denir. En sahih kavle göre namazın bir rekâtı vakit içerisinde vuku bulursa, namaz tümüyle eda edilmiş olur. Kendi vakti içerisinde kılınmayan namaza kaza namazı denir.

Bir kimse namaz vaktinin girip girmediğini bilmiyorsa, varsa virdine ve benzeri şeylere göre içtihat ederek namazını kılar. Namazı vaktinden önce kıldığına kani olan, en zahir kavle göre sonradan kaza etmelidir. Vakitten önce veya sonra kıldığını bilmiyorsa kaza etmez.

Kaza namazları acele üzere kaza edilmelidir. Namazları kaza ederken namazlar arası tertibe riayet etmek ve vaktin çıkma korkusu yoksa, kaza namazlarını vakit namazlarından önce kılmak sünnettir.

Güneş tam istivada (semanın ortasında) iken namaz kılmak mekruhtur. Ancak cuma günü istiva vaktinde namaz kılmak mekruh değildir. Sabah namazından sonra güneş bir mızrak boyu yükselinceye kadar ve ikindi namazından sonra güneş batmıcaya kadar nafile namaz kılmak mekruhtur. Ancak geçmiş namazları, ay ve güneş tutulması namazı, tahıyyat'ül'mescit ve şükür secdesi gibi bir sebebe dayalı namazları bu vakitlerde kılmak mekruh değildir. En sahih kavle göre, mekruh vakitlerde Mekke haremünde nafile namaz kılmak mekruh değildir.

B. NAMAZIN KEYFİYETİ

1. Namazın Vacib Olmasının Şartları

Namaz; müslüman, akil, baliğ ve temiz olan herkese farzdır. İslam'a giren kafir, geçmiş namazlarını kaza etmez, ama İslam'a dönen mürted geçmiş namazlarını kaza etmelidir. Çocuk, buluğ çağına girinceye kadar geçirmiş olduğu namazları kaza etmez. Yedi yaşını doldurduktan sonra çocuğa namaz kılmasını emretmek vacib-tir. On yaşında iken namaz kılmazsa, hafifçe dövmek suretiyle ikaz

edilmelidir.

Hayızlı kadın, deli ve baygın kişi geçirdiği namazları kaza etmez. Sarhoş olanın durumu bunun aksinedir.

Namaza mani hal geçtikten sonra bir tekbir alacak kadar bir süre varsa, kişinin namazın eda etmesi vacibtir. Bir kavle göre, bir rekâtın sığabileceği bir sürenin olması şarttır. En zahir kavle göre, öğle namazının vacib olabilmesi için ikinci namazının son vaktinden bir tekbir alacak kadar bir zamanın olması yeterlidir. Akşam namazının vacib olabilmesi için de yatsının son vaktinden bir tekbir alacak kadar bir zamanın kalması lazımdır.

Bir çocuk namazda iken baliğ olursa namazını tamamlar ve en sahih kavle göre kıldığı namaz geçerlidir. Namazı bitirdikten sonra baliğ olursa en sahili kavle göre, iade etmesi gerekmez.

Bir kadın vaktin evvelinde hayız görür veya delirir de bu hali geçtikten sonra farzı eda edecek kadar bir vakit bulursa, namazı eda etmesi vacib olup aksi halde vacib değildir.

2. Ezan Ve İkamet

Namaz için ezan ve kamet okumak müekked sünnettir. Zayıf kavle göre ise farz-ı kifayedir. Ezan ve kamet, farz olan namazlar için meşru kılınmıştır. Bayram ve benzeri cemaatle kılınan namazlar için kamet yerine "es-selâtu camiâtun" denilir. İmam'ın son kavline göre, namazı tek başına kılan kimsenin de ezan okuması sünnettir. Namazı tek başına kılan kimse ezanı yüksek sesle okur. Cemaatle namaz kılınmış veya ezan okunmuş mescitte yüksek sesle ezan okunmaz.

Kaza namazları için de kamet getirilir. İmamın son kavline göre, kaza namazları için ezan okunmaz. Ben diyorum ki; İmamın ilk kavli en zahir olan kavildir. Allah daha iyibilir.

Bir yerde kılman birkaç kaza namazları için sadece ilk namaz için ezan okunur. Kadın cemaati için kamet okumak sünnettir. Meşhur kavle göre kadın cemaati için ezan okumak sünnet değildir.

Ezan kelimeleri ikişer defa kamet kelimeleri ise birer defa söylenir. İkamette "Kat kameti's-selâtü" lafzı ile "Allahü Ekber" lafzı ikişer defa tekrarlanır.

Ezan ve kametin sünnetleri şunlardır:

- 1) Kameti süratle ezanı ise tertil üzere okumak.
- 2) Ezanda tercî yapmak. (Tercî, kelime-i şahadeti önce hafif, sonra yüksek sesle okumaktır.)
- 3) Sabah namazında tesvib yapmak,
- 4) Ezanı ayakta ve kıbleye yönelik okumak.

Ezan ve ikamette tertip ve muvalata riayet etmek vacibtir. Bir kavle göre, ezan ve ikamet lafızları arasına uzun bir konuşma veya bir sükut girerse zararı olmaz. Ancak bu fasıla aşırı derecede uzun olmamalıdır.

3. Müezzinde Aranan Şartlar

Müezzinin müslüman, temiz ve erkek olması şarttır. Abdesti olmayanın ezan okuması mekruhtur. Cünüp olanın okuması ise şiddetle mekruhtur. Cünüp halinde kamet okumak ise galiz derecede mekruhtur.

Müezzinin güzel ve gür sesli olması ve adil olması sünnettir. En sahih kavle göre imamlık yapmak, ezan okumaktan faziletlidir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre ezan okumak imamlık yapmaktan faziletlidir. Allah daha iyi bilir.

Ezan için vaktin girmesi şarttır. Gece yarısında okunan sabah ezanı sahihtir. Biri fecirden önce diğeri de fecirden sonra ezan okumak üzere, bir mescidin iki müezzininin olması sünnettir.

Ezan okunurken işiten kimsenin ezan cümlelerini aynen tekrarlaması sünnettir.

4. Kibleye Yönelmek

Gücü yetenin namaz için kibleye yönelmesi şarttır. Şiddetli korku halinde ve seferde kılman nafile namazlarda kibleye yönelmek şart değildir. Yolcu nafile namazlarını binek üzerinde ve yürüyerek kılabilir. Meşhur kavle göre yolculuğun uzun olması şart değildir. Tahtırevanda olan yolcunun imkanı varsa kibleye yönelmesi, rüku ve secdeleri tam yapması lazımdır. Bunları yapma imkanı olmayıp, kolay ise en sahih kavle göre kibleye yönelmesi vacibtir. Aksi halde va-cib değildir. Yolcu iftitah tekbiri alırken kibleye yönelmelidir. Zayıf kavle göre, selâm verirken kibleye yönelmesi şarttır.

Kibleye yönelme kastı olmaksızın yolcunun istikametinden başka tarafa yönelmesi haramdır. Rükû imâ ile yapar ve secdeyi yaparken daha fazla eğilir. En zahir kavle göre yürümekte olan kişi, rükû ve secdeleri tam yapmalı, bunları yaparken ve iftitah tekbiri alırken kibleye yönelmelidir. Sadece kıyamda ve teşehhüdü okurken yürüm elidir.

Yolcu binek üzerinde farz namazını eda ederken kibleye yönelip rükû ve secdeleri tam yapar. Binek hareket halinde değilse namazı sahihtir. Aksi halde namazı sahih olmaz.

Bir kimse, Kabe'nin içinde duvarına veya kapalı kapısına yönelerek namaz kılarsa veya kapısı açık olup eşiğinin yüksekliği bir zira'm üçte ikisi kadar ise namazı sahihtir. Kabenin damında namaz kılarken yönelinen duvarın yüksekliği daha önce geçtiği gibi zira'm üçte ikisi kadar ise namaz sahih olur.

Kibleyi bilme imkanına sahip olan kimsenin, bu konuda bir başkasını taklit ederek veya kendisi bir karar vererek bir tarafa yönelmesi haramdır. Kibleyi bilme imkanına sahip değilse, kendisine kibleyi bildirecek güvenilir kişinin sözüne uyar. Kibleyi ona bildirecek güvenilir biri yoksa ve kendisi kibleyi tespit etme imkanına sahip ise, başkasını taklit etmesi haramdır. En zahir kavle göre kibleyi araştırır da bir yönü diğerine tercih edemezse, başkasını taklit edemez. Dilediği tarafa yönelerek namazını kılar ve sonradan kaza eder. En sahih kavle göre, kişinin her namaz için kibleyi yeniden tespit etmesi vacibtir.

Kör olan kişi, kible tespitinde karar veremez ve delilleri öğre-nemezse, kibleyi bilen ve güvenilir kimsenin görüşüne uyar. En sahih kavle göre, kibleyi bulmak için delilleri öğrenmeye muktedir olan kimsenin öğrenmesi vacibtir. Öğrenmeyip başkasını taklit etmesi haramdır.

Bir kimse kibleyi araştırıp namazı kıldıktan sonra kararında hata ettiği kesin olarak ortaya çıkarsa, en zahir kavle göre kıldığı namazı kaza etmelidir. Namazda iken kararında hata ettiğini anlarsa, namazım bozup yeniden kılması vacibtir. Daha namazda iken ilk kararı değiştirse, ikinci kararı ile amel eder ve namazını kaza etmez. Hatta dört rekâtlık bir namazda iken her rekâtta kararı değişir ve her bir rekâtı ayrı yönle doğru kılsa namazı sahih olup kaza etmesi gerekmez.

5. Namazın Rükün Ve Sünnetleri

Namazın on üç rükünü vardır:

1- Niyet Etmek: Farz namazı kılan kimsenin namazın fiilini kast etmesi ve kılacağı namazı öğle, ikindi veya sabah namazı şeklinde belirtmesi vacibtir. En sahih kavle göre, Yüce Allah'a izafe etmeksizin namazın farzhlığma niyet etmek vacibtir.

Eda niyeti ile kaza namazını kılmak veya kaza niyetiyle eda namazını kılmak sahihtir. Nafile niyeti ile vakti belli olan bir nafileyi kılmak veya daha önce geçen farz namazların niyeti gibi (namazın fiilini kast etmek ve namazı tayin etmek gibi) sebebi olan nafile namazlara niyet etmek sahihtir.

Nafile olan namazın niyeti konusunda iki vecih vardır. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, nâfile namazlarda nafileye niyet etmek şart değildir. Allah daha iyi bilir. Mutlak (belli bir sebebe bağlı olmayan) nafile namazlarda namaz kılma fiiline niyet etmek yeterlidir. Niyetin asıl yeri kalptir. Niyeti iftitah tekbirinden az önce dil ile söylemek sünnettir.

2- İftitah Tekbirini Almak: Muktedir olan kimse tekbiri "Alla-hu Ekber" lafzı ile almalıdır. Ekber lafzına eklenen ve onu isim olmaktan çıkarmayan eklemenin zararı olmaz, "el" takısını ekleyerek "Allah'ül-Ekber" şeklinde tekbir almanın zararı yoktur. Keza en sahih kavle göre, "Allahu el Celîlu Ekberu" şeklinde tekbir almanın da zararı yoktur. En sahih kavle göre, "Ekberu Allahu" şeklinde tekbir almak caiz değildir.

Tekbiri arapça olarak alamayan kimse, kendi lisanına tercüme ederek telaffuz eder. Muktedir olanın Arapça şekliyle öğrenmesi vacibtir.

Tekbiri alırken elleri omuz hizasına kadar kaldırmak sünnettir. En sahih kavle göre tekbiri almaya başlarken elleri kaldırmak sünnettir.

Niyeti tekbire bitişik söylemek vacibtir. Zayıf kavle göre ise tekbirden önce söylemek yeterlidir.

3- Kıyam: Gücü yetenin namazı ayakta kılması vacibtir. Kıyamda omurga kemiklerinin dik tutulması şarttır. Kıyam denilmeyecek derecede eğik veya bir tarafa meyil ederek duranın kıyamı sahih değildir. Dik durma imkanı olmayıp

duruşu rükûda olanın duruşu gibi olan kimsenin kıyamı, en sahih kavle göre bulunduğu hal üzere olur. Ancak rükûa varırken mümkün ise biraz fazla eğilir.

Bir kimse kıyamı yapma imkanına sahip olur da rükû ve sücu-du yapamazsa, ayakta durur rükû ve sücudu imkan ölçüsünde yapar. Kıyamı yapamayan kimse, istediği şekilde oturarak namazını kılabilir. En zahir kavle göre kıyamı oturarak yapanın iftiraş şeklinde (sol ayağın iç kısmı üzerine) oturması bağdaş kurarak oturmasından faziletlidir. İka şeklinde (kalçalar üzerine oturup ayakları dikerek oturmak, sonra alın dizler önüne gelecek şekilde) rükûa varmak mekruhtur.

Rükûun tam şekli kişinin alnını secde yerinin hizasına gelecek şekilde eğmesidir. Oturma imkanı olmayan kimse, sağ yanına yaslanarak kibleye doğru namazını kılar. Aksi halde sırt üstü uzanarak imâ ile namazını kılar Kıyamda durma imkanı olan kimsenin nâfile namazları oturarak kılması, keza en sahih kavle göre uzanarak kılması caizdir.

4- Kıraat: Tahrim tekbirinden sonra iftitah duasını okumak sonra da euzuyu çekmek sünnettir. İftitah duası ve euzu gizli okunur. Mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, her rekâtta euzuyu okumak sünnettir. Fakat birinci rekâtta okumak müekked sünnettir. İftitah duası şudur:

Her rekâtta fatihayı okumak farzdır. Ancak mesbûk olan kimse yetiştiği rekâtın fatihasını okumayabilir.

Besmele fatihadan bir ayettir. Fatihanın şeddeleri de fatihadan sayılır. Bu şeddeler on dört tanedir. "Dad" harfinin yerine "zı" harfi telaffuz edilirse, en sahih kavle göre kıraat sahih olmaz.

Fatihayı nazil olduğu tertip üzere ve art arda okumak vacibdir. Ayetler arasında bir zikir okunursa art arda okuma kesilmiş olur. Okunan zikir imanım kıraati için "amin" demek ve imamın kıraatim açmak için bir ayeti telkin etmek gibi namazla ilgili bir zikir ise, en sahih kavle göre muvalat kesilmiş olmaz. Uzun bir sessizlik keza en sahih kavle göre kıraati kesmek kastı ile olan kısa bir sessizlik muvalatı keser.

Fatihayı bilmeyen kimse art arda olan yedi âyeti okur. Peş peşe olan yedi âyeti okuyamayan, ayrı ayrı olan yedi âyeti okur. Ben diyorum ki; esah olan ve İmamın görüşüne göre art arda olan yedi âyeti okuyabilenin ayrı ayrı yedi âyeti okuması caizdir. Allah daha iyi bilir. Yedi âyeti okuyamayan kimse bunun yerine bir zikir okur. En sahih kavle göre fatihaya bedel olarak okunan zikrin harfleri fatihanın harflerinden eksik olursa caiz olmaz. Kur'an ve zikirden bir şeyi güzelce okuyamayan kimse fatihayı okuyacak kadar bekler.

Fatihadan sonra "mim" harfini hafifçe uzatarak "amin" demek sünnettir, "mim" harfini uzatmadan "amin" demek de caizdir. Cemaat imamla birlikte amin der. En zahir kavle göre, cemaat cehri olarak imamla birlikte amin der.

Fatihadan sonra bir sure okumak sünnettir. En zahir kavle göre, üçüncü ve dördüncü rekâtlarda sure okumak sünnet değildir. Ben diyorum ki; İmamın görüşüne göre mesbûk, üçüncü veya dördüncü rekâtta zammı sureyi okur. Allah daha iyi bilir.

Kıraatin açıktan yapıldığı namazlarda cemaat sureyi okumaz. Bilakis imamın

kıraatini dinler. Cemaat imamın kıratını duymayacak uzaklıkta ise veya kıraat açıktan yapılmıyorsa, en sahih kavle göre cemaat fatihadan sonra bir sure okur. Sabah ve öğle namazında Hucurat suresi gibi tival-ı mufassal denilen uzun bir sureyi okumak; ikindi ve yatsı namazlarında Şems suresi gibi orta uzunlukta bir sureyi okumak; akşam namazında ise kısar-i mufassal denilen Asr suresi gibi kısa bir sureyi okumak sünnettir. Cuma günü sabah namazının ilk rekâtında Secde ve ikinci rekâtında dehr suresini okumak sünnettir.

5- Rükûa Varmak: Rükûun en azı ellerin ayası diz kapaklarına yetişecek kadar eğilerek, eğilme ile kalkmayı birbirinden ayırt edecek derecede itminan yapmaktır. Rükûa rükûdan başka (korku ve benzeri gibi) bir sebeple eğilmemek şarttır. Bir kimse tilâvet secdesi için eğilir de bunu rükû yerine sayarsa yeterli olmaz.

Rükûun tam şekli ise şöyledir: Sırt ile ense aynı hizada dümdüz ve dizler dimdik tutulur. Eller de diz kapaklarını tutmuş vaziyettedir. Parmakların aralan kibleye doğru açık tutulur. Rükûa eğilirken tekbir alınır ve eller tahrim tekbiri alınırken kaldırıldığı gibi kaldırılır. Rükûda üç defa: "Sübhâne Rabbiye'l Azîm" denilir. İmam bu teşbihi üç defadan fazla almaz. Münferit olanın bu teşbihe şu duayı eklemesi sünnettir:

di!

6- İ'tidal Yapmak: Rükûdan kalkıp sükunet göstererek ayakta dimdik durmaktır. Rükûdan kalkarken i'tidalm dışında bir şey kast edilmemelidir. Bir kimse korkarak doğrulur ve bunu i'tidal yerine sayarsa yeterli olmaz.

İmamın kunut duasını okurken tekil olan zamirleri çoğul halde okuması sünnettir. "İhdini" zamirini "İhdina" şeklinde okumak gibi. En sahih kavle göre, kunutun sonunda Resûlullah'a salât ve selâm getirmek ve kunutu okurken elleri havada açık tutmak, sonunda elleri yüze sürmemek ve imamın kunutu sesli okuması sünnettir. İmam kunutu okurken cemaat dua olan kısmı için amin der. Medih ve sena kısmını kendisi de okur. Medih ve sena kısmı "fe inneke takdi" cümlesinden itibaren başlayıp sonuna kadar devam eder. Cemaat imamın sesini duymazsa, kunutu kendisi okur. Bir belanın nüzulü halinde sair farz namazların son kıyamında da kunutu okumak sünnettir. Meşhur kavle göre mutlak şekilde (belanın olmadığı zamanda) kunut okunmaz.

7- Secde Etmek: Secdenin en az miktarı, alnın bir kısmını açık olarak secde edilecek yere koymaktır. Bir kimse kendisine bitişik bir şey üzerine secde eder ve bu şey onun hareketi ile hareket etmezse caizdir. En zahir kavle göre secde ederken elleri, dizleri ve ayakları yere koymak vacib değildir. Ben diyorum ki; en zahir kavle göre bu organları yere koymak vacibtir. Allah daha iyi bilir.

Secdede itminan yapmak, kafanın ağırlığını secde yerine ulaştırmak ve secdeye secdeden başka bir sebeple eğilmememiş olmak vacibtir. Namazı kılmakta olan kişi yere düşerse, onun tekrar kıyama dönmesi vacibtir. En sahih kavle göre secde ederken alt tarafın (kalça kısmının) üst taraftan (omuz kısmından) yüksek tutulması gerekir.

Secdenin tam şekli ise şöyledir: Eller kaldırılmaksızın eğilmek üzere tekbir

alınır; sonra sırasıyla dizler, eller, alın ve burun yere değecek şekilde yere konur. Secdede iken üç defa: "Sübhan Rabbiye-1 a'la" denir. Tek başına namaz kılan kişi ve cemaati uzun dua okumaya razı olan imam, bu teşbihe şu duayı ilâve edebilir.

Secdede eller omuz hizasına gelecek şekilde yere konur. Parmaklar birbirine bitişik ve kıbleye doğru açık tutulur. Dizler birbirinden ayrık, karın ise uyluklardan uzak tutulur. Rükû ve secdelerde dirsekler yanlardan uzak tutulur. Kadın ve erkeğin rükû ve secdelerde azalarını birbirine bitiştirir,

8- İki secde arasında oturarak sükunet göstermek: Secdeden kalkarken oturmadan başka bir şeyi kast etmemek vacibtir. Her iki secde arasındaki oturuşu ve itidalî uzatmamak da vacibtir.

Her iki secde arasındaki oturuşun tam şekli şöyledir: Tekbir alınarak baş secde yerinden kaldırılır ve iftiraş denilen şekilde oturulur. Eller uyluk kemiği üzerine diz kapağına yakın konur. Parmaklar kıbleye doğru açık tutulur ve şu dua okunur:

Sonra aynı şekilde ikinci secde yapılır. Meşhur kavle göre, her rekâtta kendisinden sonra kıyam olacak ikinci secdeden sonra hafif bir oturuş yapmak sünnettir.

9- Son teşehhüdü okumak.

10- Son teşehhüt için oturmak.

11- Son teşehhütte Peygambere salât ve selâm getirmek.

Kendilerinden sonra selâm varsa teşehhüdü okumak ve teşehhüt için oturmaların her biri birer rükûn sayılır. Kendilerinden sonra selâm yoksa, her biri birer sünnettir.

İlk teşehhüt için yapılan oturuş ne şekilde olursa olsun caizdir.

Fakat birinci teşehhütte iftiraş şeklinde oturmak sünnettir, iftiraş oturuşu şudur: Sol ayak yatırılır ve yumru mafsâl kemiği üzerine oturulur. Sağ ayak dikilerek parmak uçları kıbleye doğru kırılır. Eller ve parmak uçları diz kapağı ile aynı hizaya gelecek şekilde uyluklar üzerine konur. Son teşehhütte ise teverruk şeklinde oturmak sünnettir. Teverruk oturuşu da iftiraş oturuşu gibidir. Ancak teverruk oturduğunda sol ayak sağ ayağın altından çıkarılır ve sol but yere bitiştirilerek oturulur. En sahih kavle göre, mesbûk olan ve sehiv eden kişi son oturuşta iftiraş şeklinde oturur.

Her iki teşehhütte sol el sol uyluk üzerine diz kapağına yakın konur. Parmaklar ayrık ve kıbleye doğru serbest tutulur. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, parmaklar birbirine bitişik tutulur. Allah daha iyi bilir.

Sağ elin durumuna gelince, küçük parmak, kuluçka parmağı ve orta parmak yumulur. Şahadet parmağı ise serbest bırakılır. Teşehhütte şahadet kelimesi okunurken "İllallah" lafzında şahadet parmağı kaldırılır. Parmak sağa sola hareket ettirilmez. En zahir kavle göre, baş parmak şahadet parmağına bitiştirilir. Bunun şekli Arapçadaki elli üç rakamı şeklindedir.

Son teşehhütte Peygambere salât okumak farzdır. En zahir görüşe göre birinci teşehhütte salât okumak sünnettir. En sahih kavle göre, birinci teşehhütte

Peygamberin âline salât okumak sünnet olmayıp son teşehhütte sünnettir. Zayıf kavle göre ise vacibtir.

Teşehhüdün mükemmel olanı meşhurdur. Bu da İbn-i Ab-bas'tan rivayet edilen hadiste geçen metindir.

Teşehhüdün kısa metni ise şudur:

Son teşehhüdün sonunda Peygambere ve âline okunan salâtm en kısa şekli ise şöyledir:

Son teşehhütte bu salâtı "Hamîdün mecîdün" lafzına kadar okumak sünnettir. Keza salâttan sonra bir dua okumak da sünnettir. Resûlullah (a.s.) dan nakledilmiş bir duayı okumak, diğer duaları okumaktan faziletlidir. Bu dualardan bir tanesi şudur: "Al-lahümmağfir li ma kaddemtü vema ahhartu..." Duanın teşehhüt ve salât miktarından kısa olması sünnettir.

Teşehhüt ve salâtı Arapça olarak okuyamayan tercüme ederek okuyabilir. Ayrıca mendup dua ve zikirleri de tercüme ederek okuyabilir. En sahih kavle göre, Arapça okuyabilen kimse dua ve zikirleri tercüme ederek okuyamaz .

12- Selâm vermek: Selâmın en kısa şekli: "es-Selamu Aleyküm" şeklindedir. En sahih kavle göre: "Selamün Aleyküm" şeklinde selam vermek caizdir. Ben diyorum ki en sahih olan ve imamın görüşüne göre, selâmı bu şekilde vermek caiz değildir. Allah daha iyi bilir.

Selâm verirken namazdan çıkış niyetini söylemek vacib değildir. Selâmın tam şekli ise şöyledir: "Esselamü Aleyküm ve Rahme-tullahi"

Selâm, sağa ve sola olmak üzere iki defa verilir. Birinci defa sağ yanak arkadan görülecek şekilde baş sağ tarafa çevrilir, ikinci defa sol yanak arkadan görülecek şekilde baş sola çevrilir. Selâm verirken sağ ve soldaki meleklerle, ins ve cinlere selâm vermeye niyet edilir. İmam cemaate selâm vermeye, cemaat da onun selâmını almaya niyet eder.

13- Rükünler arası sıraya uymak: Bir kimse (rükûdan önce secdeye varmak gibi) sırayı kasten terk ederse namazı batıl olur. Bir rüknü sehven terk ederse, terk ettiği rükünden sonra yapacağı fiil-, ler namazdan sayılmaz. Terk ettiği rüknü benzerini yapmadan Önce ., hatırlarsa sehiv ettiği rükne hemen döner. Benzerini yaptıktan son- .! ra hatırlarsa onunla rekâtı tamamlar, namazın geri kalan kısmını kılar ve namazın sonunda sehiv secdesi yapar.

" Bir kimse namazın sonunda son secdelerden birini yapmadığından emin ise bir secde daha yapar ve teşehhüdü tekrar okur. Son rekâtın değil de başka bir rekâtın secdesini yapmadığından emin ise bir rekât daha kılması lazımdır. Keza her hangi secdeyi ' . yapıp yapmadığından şüphe ederse, bir rekât daha kılar ve sonunda sehiv secdesi yapar, ikinci kıyamda bir secdeyi terk ettiğini hatırlarsa ve yaptığı secdeden sonra oturmuşsa, hemen secdeye varır. Zayıf kavle göre, bu oturuşu istirahat oturuşu niyetiyle yapmışsa secde için kafi gelmez. Secdeden sonra oturmamışsa, sükunetle oturur ve secde eder. Zayıf kavle göre ise yalnız secde eder.

Bir kimse, dört rekâtlı bir namazın sonunda iki veya üç secdeyi terk ettiğini

hatırlar da yerlerini hatırlamazsa, iki rekât daha kılması vacibtir. Dört secdeyi terk ettiğini hatırlarsa bir secde yapar ve sonra iki rekât kılar. Beş veya altı secdeyi terk etmişse üç rekât kılar. Yedi secdeyi terk etmişse bir secde yapar ve üç rekât kılar.

Ben diyorum ki; namaz kılanın secde edeceği yere devamlı bakması sünnettir. Zayıf kavle göre namaz kılan kimsenin gözlerini kapatması mekruhtur. Bir zarar görme korkusu yoksa, gözlerini kapatması bence mekruh değildir.

Namazı huşu ile kılmak, zikirlerin manasını düşünmek, namaza şevk ile başlamak, kalbi dünya ile ilgili işlerden kesmek, sağ el ile sol eli bilek kısmından tutarak elleri göğüs altına koymak, secdede bir dua okumak, secdeden ve oturuştan kalkarken ellere dayanarak kalkmak, en sahih kavle göre birinci rekâtın kıratını ikinci rekâtın İcraatından uzun yapmak, namazdan sonra zikir ve dua okumak ve nafil namazları farz namazın kılındığı yerden başka bir yerde kılmak sünnettir. Nafileleri (namaza tabi sünnetleri) evde kılmak daha faziletlidir.

Saffin arkasında kadınlar varsa, onlar çıkıncaya kadar beklemek sünnettir. Camiden ayrılan kimsenin ihtiyacı olan yöne doğru gitmesi, ihtiyaç duyduğu bir yön yoksa sağ yöne doğru gitmesi sünnettir.

İmam selâm verince iktida son bulur. Cemaat isterse dua ve benzeri zikirlerle meşgul olur ve selâmı sonra verir. İmam sadece bir selâm verirse cemaat iki selâm verir. Allah daha iyi bilir.

6. Namazın Sahih Olmasının Şartları

Namazın sahih olmasının beş şartı vardır:

1- Vaktin girdiğini bilmek.

2- Kibleye yönelmek.

3- Avret yerini örtmek. Erkeğin avret yeri göbek ile diz arasında kalan kısımdır. Keza en sahih kavle göre cariyenin avreti de göbek ile diz arasında kalan kısımdır. Hür olan kadının yüzü ve eli hariç bütün bedeni avrettir.

Avreti örten şeyin, çamur ve bulanık su olsa bile, derinin rengini göstermeyecek derecede kaim olması şarttır. En sahih kavle göre, elbise bulamayanın çamur ile avretini kapatması vacibtir. Avreti örterken üstten ve yandan görünmeyecek şekilde örtmek vacibtir. Altan örtmek ise vacib değildir.

Bir kimse rükûa varırken avreti yaka kısmından veya başka bir tarafından görünürse, böyle bir örtünme yeterli olmaz. Yakasını kapatmalı veya elbisesini ortadan bağlamalıdır. En sahih kavle göre, açık olan avretinin bir kısmını abdestini bozmayacak şekilde eli ile kapatmalıdır. Bir örtü bulursa her iki avretini örtmelidir. Örtü yalnız bir avreti kapatmaya yeterli ise, ön avretini kapatmalıdır. Zayıf kavle göre ise arka avretini kapatmalıdır. Bir başka zayıf kavle göre ise dilediği kısmı kapatmakta serbesttir.

4- Hadesten (cünüblükten ve abdestsizlikten) temiz bulunmak. Namaz kılmakta olana bir hades hali isabet ederse namazı bozulur. İmamın ilk kavline göre,

hades halini giderir ve namazını kıldığı rekâtlara bina eder.

Namazı bozucu herhangi bir hal namaz kılanın kusuru olmaksızın meydana gelir ve onu derhal gidermezse, bu konuda İmamın farklı iki kavli cari olmuştur: Örneğin; namaz kılanın avret mahalli rüzgar sebebiyle açılır ve derhal kapatmaya imkan bulursa namazı bozulmuş olmaz. Namazı kılmakta iken meshin müddetinin son bulması gibi namazı bozucu haleti gidermede kusurlu dav-ranmışsa namazı bozulur.

5- Namaz kılanın elbisesi, bedeni ve namaz kıldığı yer temiz olmalıdır. Temiz ve pis elbiseyi birbirinden ayıramayan kişi, kendi görüşüne göre bir tanesini kullanır. Elbise veya bedenin bir kısmı necis olur da necis olan yer bilinmezse hepsinin yıkanması vacibtir. Necis olduğu zannedilen kısım yıkanır, en sahih kavle göre bu yıkama yeterli olmaz.

Namaz kılmakta olan kişinin elbisesinin bir kısmı necasete ulaşırsa, hareketiyle elbisesi ister sallansın ister sallanmasın namazı sahih olmaz. Veya necaset üzerinde olan cismin bir tarafını tutar ve hareketiyle o cisim sallanırsa, keza en sahih kavle göre sallan-masa da namazı sahih olmaz. Şayet necaset üzerinde olan cismin bir tarafını ayağının altına alırsa, namaz mutlak şekilde sahihtir. Rükû ve secde esnasında namaz kılanın göğsü hizasına gelen bir necasetin en sahih kavle göre namaza zararı olmaz.

Bir kimse, kırılmış olan kemiğine necis bir kemik eklerse namazı sahihtir. Temiz bir madde bulur da belli bir zarar korkusu yoksa, onu çıkarması vacibtir. Zayıf kavle göre, bir zarar göreceğinden korksa bile çıkarması lazımdır. En sahih kavle göre ölümüne sebep olursa çıkarmaz.

7. İbadete Engel Olmayan Pislikler

1- Taşla temizlenen mahalde kalan pislik izi: Böyle bir pislik izi sahibine nispetle ibadete engel değildir. Şu halde bir kimse taşla temizlenmiş bir çocuğu sırtına alarak namaz kılar, en sahih kavle göre namazı batıl olur.

2- Sokak Çamuru: Necis olduğu kesin olarak bilinen ve çoğunlukla sakınılması zor olan sokak çamuru ibadete engel değildir. Bunun hükmü zamana, elbiseye veya elbisede bulunduğu yere göre değişir. Örneğin, pis çamur yaz mevsiminde ibadete engeldir. Omuz veya kol kısmına isabet eden çamur da böyledir. Kış mevsiminde elbisenin etek kısmına veya ayağa isabet eden çamur ibadete engel değildir.

3- Az miktarda olan pire kam ve sinek pisiği: En sahih kavle göre çok miktarda ve ter ile etrafa yayılan az kan ibadete manidir. Kanın azlığı veya çokluğu örf ile bilinir. Ben diyorum ki en sahih kavle ve muhakkik alimlere göre kan, mutlak surette (az olsun çok olsun namaza nisbetle kişinin kendi kanı) ibadete mani değildir. Allah daha iyi bilir.

Sivilce kanının hükmü de pire kanının hükmü gibidir. Zayıf kavle göre sıkırmakla çıkan sivilce kanı ibadete manidir. Çıban ve yara kanı ile neşter ve kupa vurdurma hallerinde çıkan kanın hükmü, zayıf kavle göre sivilce kanının hükmü

gibidir. En sahih kavle göre, sivilce kanma benzeyen kan devamlı akıyorsa bunun hükmü, istiha-ze kanının hükmü gibidir. Devamlı akımıyorsa başkasından sıçrayan yabancı kan hükmünde olup ibadete manidir. Zayıf kavle göre, başkasından sıçrayan az miktardaki kan ibadete mani değildir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, çıban ve yara kanı ile neşter ve kupa vurdurma halinde çıkan kanın hükmü, sivilce kanının hükmü gibidir. En zahir kavle göre, başkasından sıçrayan az miktardaki kan ibadete mani değildir. Allah daha iyi bilir.

İrin ve cerahatin hükmü, kanın hükmü gibidir. Keza yaradan ve kabarcıktan akan su, kokusu olsun veya olmasın en zahir kavle göre hükmü, kanın hükmü gibidir. Ben diyorum ki mezhep alimle-rince kabul edilen rivayete göre, kokusu olmayan kabarcık suyu temizdir. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse elbisesinde necaset olduğunu bilmeden namaz kılarırsa, İmamın son kavline göre sonra kaza etmesi vacibtir. Şayet elbisesinde necaset olduğunu bilir, fakat unutup yıkamadan namaz kılarırsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre sonra kaza etmesi vacibtir.

8. Namazı Bozan Şeyler

Mana ifade eden bir veya iki harf kadar konuşmak namazı bozar. Keza en sahih kavle göre, telaffuz edilen harften sonra sesi uzatmak da namazı bozar. En sahih kavle göre tenahnüh (öksürerek boğazı temizlemek), gülmek, ağlamak, inlemek ve üförmek gibi fiillerle iki harf meydana gelirse namaz bozulur. Aksi halde bozulmaz. Dili sürçen, namazda olduğunu unutan veya İslâm'a yeni girmiş olması sebebiyle namazda konuşmanın haram olduğunu bilmeyen kimse az konuşursa mazur sayılır ve namazı bozulmaz. En sahih kavle göre çok konuşursa namazı bozulur. Tenahnüh, öksürerek boğazı temizlemek ve benzeri durumlar kişiye galebe çalar ve kıraati yapmak için mazur duruma düşerse, namazı bozulmaz. En sahih kavle göre, kıraati açıkta yapmak için öksürmek namazı bozar. En zahir kavle göre, namaz kılan kişi zorla az konuşturulursa namazı bozulur.

Namaz kılmakta olan kimse, başkasına bir şey anlatmak maksadıyla Kur'ân nazmı ile konuşursa, meselâ yanındaki kitabı alması için ismi Yahya olan bir kişiye: "Ey Yahya kitabı kuvvetle tut." mealindeki ayeti okur ve bununla kıraati kast ederse namazı bozulmaz. Kıraati kast etmezse namazı bozulur. Namazda okunan zikir ve dualarla namaz bozulmaz. Yalnız aksırana: "Yerhamükallah" şeklinde hitap edenin namazı bozulur. Bir kasıt olmaksızın uzun bir rükünde yapılan uzun bir sessizlik en sahih kavle göre namazı bozmaz.

Namaz kılmakta iken kendisine bir şey isabet eden kişinin; meselâ imamının düştüğü hatayı düzeltmek, içeriye girmek isteyene izin vermek veya tehlikeye girecek âmâyı ikaz etmek için "Sübhanallah" demesi sünnettir. Kadının ise tasfık yapması, yani sağ elinin içi ile sol elinin üstüne vurarak ikazda bulunması sünnettir.

Bir kimse namazla ilgisi olmayan veya namaz cinsinden olan (fazla rükün gibi)

bir davranış yaparsa namazı bozulur. Unutarak işlenen davranış namazı bozmaz. Az olan değil, çok olan davranış namazı bozar. Bir davranışın az veya çok olması örf ile bilinir. İki adım atmak veya iki darbe vurmak az, arka arkaya atılan üç adım ise fazla davranış sayılır.

Fahiş görünen esneme namazı bozar. En sahih kavle göre, arka arkaya yapılan hafif hareketler namazı bozmaz. Tesbihat için parmakları hareket ettirmek gibi. Sehven işlenen çok fiilin hükmü, en sahih kavle göre kasten işlenen fiilin hükmü gibidir. Namazda az bir şey yemek namazı bozar. Ben diyorum ki; kişi namazda olduğunu unutarak veya namazda yemenin haram olduğunu bilmeden bir-şey yerse namazı bozulmaz. Allah daha iyi bilir. Namaz kılan kimse ağzındaki şekeri eritip yutarsa en sahih kavle göre namazı bozulur.

9. Namazda On Tarafa Sütire Koymak

Kişinin bir duvara, sütuna, dikili asaya karşı durarak namaz kılması veya seccade üzerinde namaz kılması önüne enlemesine bir çizgi çizmesi ve önünden geçenleri men etmesi sünnettir. En sahih kavle göre, sütire konması halinde kişi ile sütresi arasından geçmek haramdır.

Ben diyorum ki; namaz kılanın ihtiyaç olmaksızın sağa veya sola iltifat etmesi, gözlerini göğe dikmesi, saç veya elbisesini toplaması, elini ağzının üstüne koyması, tek ayak üstünde durması, küçük veya büyük abdesti sıkışık iken veya iştahı çeken bir yemek hazır iken namaza durması, önüne veya sağma tükürmesi, ellerini kalçalarına koyması ve rükûda başını çok eğmesi mekruhtur. Hamamda, yolda, çöplükte, kilisede, deve ağlında, temiz olan mezarlıkta namaz kılmak da mekruhtur. Allah daha iyi bilir.

C. SEHİV SECDESİ

Namazda yapılması emredilen bir fiili terk eden veya yasaklanan bir fiili işleyen kimsenin sehiv secdesi yapması sünnettir. Birincisi yani emredilen fiil namazın bir rüknü ise onu iade etmek vacib-tir. Bu rüknü iade ederken bir ziyadelik meydana gelirse, tertibe uymak bahsinde geçtiği gibi, bu ziyadelik için sehiv secdesi yapılmalıdır.

Namazın eb'adı sayılan kunut, kunut için kıyam, ilk teşehhüdü okumak ve ilk teşehhüt için oturmak gibi bir fiil, keza en zahir kavle göre, Peygambere salât ve selâm sehven terk edilirse, sehiv secdesi yapmak sünnettir. Zayıf kavle göre salât ve selâmı kasten terk edenin sehiv secdesi yapması gerekmez. Ben diyorum ki, keza sünnet olarak kabul etmemiz halinde Peygamberin aline salât getirmeyi terk edenin de sehiv secdesi yapması sünnettir. Allah daha iyi bilir. Namazın sair sünnetlerini ikmal etmek için sehiv secdesi yapılmaz.

İkincisi yani yasaklanan fiil, kasten işlendiğinde namazı bozmayan fiil ise, sehven işlendiğinde sehiv secdesi gerektirmez. Sağa sola bakmak veya iki adım

atmk gibi. Kasten yapıldığında namazı bozan ancak sehven işlendiğinde namazı bozmayan fiil, en sahih kavle göre sehiv secdesi gerektirir. Namazda sehven çok konuşmak gibi.

Kısa olan bir rüknü kasten uzatmak namazı bozar. En sahih kavle göre kasten yapılan kısa bir rükün sehiv secdesi gerektirir. Mesela i'tidal yapmak kısa bir rükündür. Keza iki secde arasında yapılan oturuş da en sahih kavle göre kısa bir rükündür.

En sahih kavle göre fatiha gibi kavli bir rüknü veya teşehhüdü kasıtlı olarak rükûda okumak namazı bozmaz. Kavli bir fiil sehven rükûda yapılırsa, en sahih kavle göre sehiv secdesi gerektirir. Bu mesele, kasten yapıldığında namazı bozmayan bir fiil, unutulmuş yapıldığında sehiv secdesi gerektirmez, sözümüzden istisna edilmiştir.

Bir kimse birinci teşehhüdü unuttur ve doğrulduktan sonra hatırlarsa, bir daha ona dönmez. Şayet geri dönmenin haram olduğunu bilerek dönerse namazı geçersiz olur. Unutarak geri dönerse, namazı geçersiz olmayıp yanılmadan dolayı sehiv secdesi yapar. Keza en sahih kavle göre geri dönmenin haram olduğunu bilmiyorsa namazı geçersiz olmaz. İmam sehven kalkıp geri dönerse, en sahih kavle göre, cemaatin de ona uyarak dönmesi lazımdır. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre cemaatin dönmesi vacibtir. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse henüz doğrulmadan teşehhüdü okumadığını hatırlarsa, okumak için geri döner ve kıyama yakın doğrulmuş ise sehiv secdesi yapar. Şayet birinci teşehhüdü terk etme niyetiyle kasıtlı kalkar ve kasıtlı teşehhüde döner de kıyama yakm gelmişse namazı bozulur.

Bir kimse kunutu okumayı unuttur ve secdeyken hatırlarsa geri dönmez. Henüz secdeye varmadan hatırlarsa kıyama döner ve kunutu okur. Ancak eğilmesi rükû sınırına varmışsa sehiv secdesi yapması lazım gelir.

Bir kimse namazın belli bir eb'adını terk ettiğinden şüphe ederse, onun için secde eder. Yasaklanmış bir fiili işlediğinden şüphe ederse secde etmez.

Bir kimse namazda yanılır da sehiv secdesi yapıp yapmadığına şüphe ederse, sehiv secdesi yapmalıdır. Üç rekât mı yoksa dört rekât mı kıldığından şüphe ederse, bir rekât daha kılıp sehiv secdesi yapar. Bu şüphesi selâmdan önce zail olsa da en sahih kavle göre, sehiv secdesi yapması lazımdır. Keza fazla rekât kıldığında tereddüt eden veya fazla rekât kıldığı muhtemel olanın hükmü de aynıdır.

Her halükarda vacib olan bir fiili terk ettiğinde şüpheyne düşen ve şüphesi ortadan kalkan kimse secde etmez. Bunun misali şudur: Bir kimse üçüncü rekâtı mı yoksa dördüncü rekâtı mı kıldığından şüphe eder de dördüncü rekâta kalkmadan üçüncü rekâtı kıldığını hatırlarsa secde etmez. Yalnız kıldığı rekâtın dördüncü rekât mı yoksa beşinci rekât mı olduğundan şüphe ederse sehiv secdesi yapması lazımdır.

Meşhur kavle göre, bir kimse selâm verdikten sonra her hangi bir farzı terk ettiğinden şüphe ederse bu şüphenin namaza bir tesiri olmaz.

imama tabi olarak namaz kılan bir kimse yanılırsa, bu sehvi imam yüklenir.

Hatta imamın selâm verdiğini zannederek selâm verir de sonra imamın selâm vermediği anlaşılırsa, imamla beraber tekrar selâm verir ve secde etmez.

Cemaat teşehhüt esnasında niyet ve tahrim tekbirinden başka bir rüknü terk ettiğini hatırlarsa, imam selâm verdikten sonra kalkar, bir rekât daha kılar ve secde etmez. İmamın selâmından sonra yanılırsa, imam bu sehvi yüklenmez.

Mesbûk kişi imamla beraber selâm verir ve sonra mesbûk olduğunu hatırlarsa kalkar, namazını bina eder ve sonunda sehiv secdesi yapar.

İmamın yanılması cemaati de etkiler. İmam secde ederse cemaat da secde eder. Eğer imam secde etmezse, İmamın kesin görüşüne göre cemaat, imamın selâmından sonra secde eder.

Mesbûk imama uyduktan sonra imam yanılırsa, keza en sahih kavle göre imama uymadan önce de imam yanılırsa, en sahih kavle namaz

göre imamla birlikte sehiv secdesi yapar. Sonra namazın sonunda tekrar sehiv secdesi yapar. İmam sehiv secdesi yapmazsa İmamın kesin beyanına göre, namazın sonunda mesbukun sehiv secdesi yapar.

Yapılan bir kaç sehiv için bir sehiv secdesi yapılır.

Sehiv secdesi namaz secdesi gibi iki secdedir, imam'm son kavline göre sehiv secdesi teşehhütten sonra, selâmdan önce yapılır. Şayet bilerek selâm verirse, en sahih kavle göre secdeyi kaçırmış sayılır. Şayet yanılarak selâm verir de araya uzun bir fasıla girerse, imam'm son kavline göre yine secdeyi kaçırmış olur. Fasıla uzun değilse İmamın kesin görüşüne göre secdeyi kaçırmış sayılmaz. Secde ederse en sahih kavle göre namaza dönmüş olur.

Cuma namazında imam yanılır da cemaatle birlikte sehiv secdesi yaptıktan sonra cuma vaktinin çıktığı anlaşılırsa, namazı öğlen namazı olarak tamamlarlar ve sonunda sehiv için secde ederler.

Bir kimse sehiv ettiğini zannederek secde eder ve sehiv etmediği anlaşılırsa, en sahih kavle göre tekrar sehiv secdesi yapar.

D. TİLÂVET VE ŞÜKÜR SECDESİ

Tilâvet (okuma) secdesini yapmak sünnettir, imam'm son kavline göre secde ayetleri on dört tanedir. Bu ayetlerin bulunduğu sureler şunlardır: A'raf, Ra'd, Nahl, İsrâ, Meryem, Hac, Furkan, Nemi, Secde, Fussilet, Necm, İnşikak, ve Alak. Hac suresinde iki secde ayeti vardır. Sad suresinde geçen ayet secde ayeti olmayıp şükür ayetidir.

Namaz dışında şükür secdesine varmak müstehabtır. Namazda şükür secdesine varmak ise en sahih kavle göre haramdır. Secde ayetini okuyanın ve işitenin secde etmesi sünnettir. Ancak okuyan secde ederse işiten kimse için müekked sünnet olur. Ben diyorum ki, secde ayetini işiten kimsenin de secde etmesi sünnettir. Allah daha iyi bilir.

İmam namazda iken secde ayetini okursa, kendi kıraati için secde eder. Tek başına namaz kılan kimse de kendi kıraati için secde eder. İmam tilâvet secdesi yaparsa, cemaat da secdeyi onunla birlikte yapar. Şayet imam secde eder de

cemaat etmezse veya imam

secde etmez de cemaat secde ederse, her iki durumda da cemaatin namazı bozulur.

Namazda olmayan kimse tilâvet secdesi yaparsa, önce secde için niyet eder ve ellerini kaldırarak iftitah tekbiri alır. Sonra ellerini kaldırmadan secdeye varmak için tekbir alır ve namaz secdesi gibi bir secde yapar. Tekbir alarak secdeden kalkar, oturur ve selâm verir. En sahih kavle göre tilâvet secdesinde iftitah tekbiri almak şarttır. Keza en zahir kavle göre ise selâm vermek de şarttır. Namaz için geçerli olan şartlar, tilâvet secdesi için de geçerlidir.

Namazda olan kişi tilâvet secdesi yaparsa, secdeye varırken ve secdeden kalkarken ellerini kaldırmadan tekbir alır. Ben diyorum ki; namazda olan kimse tilâvet secdesi yaparsa, istirahat oturuşu yapmaz. Allah daha iyi bilir.

Tilâvet secdesi yapan kişi namazın içinde olsun dışında olsun şu duayı okumalıdır:

Bir secde ayeti iki ayrı mecliste okunursa, her biri için ayrı ayrı secde yapılır. Keza en sahih kavle göre bir ayet aynı mecliste tekrar edilirse, her biri için ayrı ayrı secde yapılır. Namazın bir rekâtı bir meclis, iki rekâtı iki meclis hükmündedir.

Bir kimse secde ayetini okur da secde etmezse ve araya uzun bir fasıla girerse artık secde yapamaz.

Şükür secdesi namazda iken yapılmaz. Bir nimete kavuşmak, bir beladan kurtulmak, bir belaya yakalanmış olanı görmek veya açıkça günah işleyen birini görmek durumunda şükür secdesi yapmak sünnettir. Günah işleyenin durumu sebebiyle şükür secdesini açıkça yapmak, bir belaya müptela olmuş olanın durumu sebebiyle de secdeyi gizlice yapmak sünnettir.

Şükür secdesi keyfiyet ve şartları itibariyle tilâvet secdesi gibi yapılır. En sahih kavle göre, misafir olan kimsenin binek üzerinde tilâvet ve şükür secdesi yapması caizdir. Yolcu olanın binek üzerinde tilâvet secdesi yapması ihtilafsız caizdir.

E. NAFİLE NAMAZLAR

Nafile namazlar iki kısımdır:

1- Cemaatle kılınması sünnet olmayan nafile namazlar: Bunlar farz namazlara tabi olarak kılman revâtib sünnetlerdir. Revâtib sünnetler sabah namazından önce, öğle namazından önce ve sonra ve akşam ve yatsı namazlarından sonra kılman ikişer rekât sünnetlerdir.

Zayıf kavle göre yatsı namazına bağlı kılman sünnetler revâtib değildir. Başka bir zayıf kavle göre öğlen namazından önce ve Öğlenr den sonra kılman dört rekât sünnet; bir başka zayıf kavle göre, ikindi namazından önce kılman dört rekât sünnet revatiptir. Sünnetlerin tümü revatiptir. Ancak müekked sünnetler konusunda ihtilâf vardır. Zayıf kavle göre akşam namazından Önce kılman hafif iki rekât sünnet revâtibtir. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre, akşam

namazından önce kılman iki rekât namaz sünnettir. Zira Buhari'nin Sahihi'ne aldığı hadiste akşam namazından önce iki rekât sünnet emredilmiştir. Cuma namazından sonra dört rekât kılmak, öğle namazından önce kılman sünnetleri cuma namazından önce kılmak sünnettir. Allah daha iyi bilir.

Vitir namazı da cemaatle kılınmayan revâtib sünnetlerdendir. En azı bir en çoğu on bir rekâttır. Zayıf kavle göre, vitir namazı on üç rekâttır. Bir rekâttan fazla kılmak isteyen her iki rekâta bir selâm verip, rekâtlar arasına fasıla koyması daha faziletlidir. Vitrin tümünü birleştirerek bir teşehhülle kılmak veya son iki rekâta iki teşehhüt okuyarak vitrin tümünü birleştirip kılmak da caizdir.

Vitir sünnetinin vakti yatsı namazı kılındıktan sonra başlar, fecr-i sadığın doğuşuna kadar devam eder. Zayıf kavle göre vitri kılmanın şartı, yatsı namazından sonra bir rekât dahi olsa nafile bir namaz kıldıktan sonra kılmaktır.

Vitri teheccüt namazından sonra kılmak sünnettir. Bir kimse, önce bir rekat vitri kılar da sonra teheccüdü kılsa, bir daha vitri iade etmez. Zayıf kavle göre, bir rekat daha kılarak vitri şef (iki rekat) yapar, sonra vitrin geri kalanını iade eder.

Ramazan ayının ikinci yarısından itibaren vitrin son rekaati-de, sabah namazında okunduğu gibi kunut duasını okumak sünnettir. Zayıf kavle göre, sene boyunca vitirde kunutu okumak sünnettir. Vitirde kunut duasını okumadan önce şu duayı okumak sünnettir:

Ben diyorum ki en sahih kavle göre, bu dua kunuttan sonra okunur. Teravihten sonra vitiri cemaatle kılmak sünnettir. Allah daha iyi bilir.

Cemaatle kılınmayan sünnetlerden bir tanesi de duha (kuşluk) namazıdır. En azı iki rekât, en çoğu on iki rekâttır. Vakti, güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra başlar, zeval vaktine kadar devam eder.

Tahiyyatü'l-mescid de cemaatla kılınmayan sünnetlerden olup iki rekaattır. Mescide giren kişi henüz oturmadan bir farzı veya başka bir nafileyi kılsa, bu sünneti eda etmiş sayılır. En sahih kavle göre bir rekâtlık namazla bu sünnet ifa edilmiş olmaz. Ben diyorum ki; cenaze namazı, tilâvet ve şükür secdeleriyle de bu sünnet ifa edilmiş olmaz. En sahih kavle göre, -kısa aralıklarla da olsa- camiye giriş ve çıkışlar tekerrür ettikçe bu sünnet de tekerrür eder. Allah daha iyi bilir.

Farzlardan önceki revâtib sünnetlerin vakti, farzın vakti girdikten sonra başlar. Farzlardan sonra kılman sünnetlerin vakti ise farz kılındıktan sonra başlar ve farzın vakti çıkınca bu sünnetlerin de vakti çıkmış olur. Vakti belli olup da vaktinde kılınmayan kuşluk ve bayram namazı gibi nafile sünnetlerin kaza edilmesi, en zahir kavle göre sünnettir.

2- Cemaatle kılınması sünnet olan nafile namazlar: Bunlar bayram, ay ve güneş tutulması ve yağmur duası namazı gibi namazlardır. Bu nafileler, cemaatle kılınması sünnet olmayan nafilelerden faziletlidir. En sahih kavle göre revâtib sünnetler, teravihlerden faziletlidir.

Teravihi cemaatle kılmak sünnettir. Bir vakte veya bir sebebe bağlı olmayan nafileleri cemaatle kılmak sünnet değildir. Rekât sayısı birden fazla olan nafileler kılınırken namazın sonunda veya iki rekâte bir veya her rekâte

teşehhüd okunur. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre her rekâta teşehhüd okunmaz. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse birkaç rekâta niyet ederek nâfile namaza başlar da sonra rekât sayısını azaltmak veya çoğaltmak ister ve niyetini değiştirmeden rekât sayısını çoğaltır veya azaltırsa namazı batıl olur.

Bir kimse iki rekâtlı nâfile bir namaza niyet eder de yanılarak üçüncü rekâta kalkarsa, en sahih kavle göre oturur, teşehhüdü okur ve sonra dilerse bir rekât daha kılmak niyetiyle kalkar, o rekâtı da kılar ve sonunda sehiv secdesi yapar. Dilerse oturup teşehhüdü okur ve sehiv secdesi yaptıktan sonra selâm verir.

Ben diyorum ki; gece kılman nâfile namazlar daha faziletlidir. Sonra gün ortasında kılman nâfile namazlar ve daha sonra günün sonunda kılman nâfile namazlar gelir. Nâfile namazlarda her iki rekâta bir selâm vermek sünnettir.

Teheccüd namazı kılmak da sünnettir. Her geceyi devamlı namaz kılmakla geçirmek mekruhtur. Her iki bayram gecesini gibi bazı geceleri ihya etmek ise sünnettir. Yalnız cuma gecelerini teheccüde tahsis etmek ve teheccüd namazını alışkanlık haline getiren kimsenin onu terk etmesi mekrutur. Allah daha iyi bilir.

F. CEMAATLE NAMAZ KILMAK

Cuma namazı dışında beş vakit namazı cemaatle kılmak müekked sünnettir. Zayıf kavle göre erkekler için farz-ı kifayedir. Buna göre, islam şiarının ortaya çıkması için bir köyde cemaatle namaz kılmak vacibtir. Şayet bir belde halkının tümü cemaatı terke-derlerse, imam onlara karşı mücadele verir. Cemaatle namaz kılmak sünnettir kavline göre, cemaatı terk edenlere karşı mücadele verilmez.

En sahih kavle göre cemaatle namaz kılmak erkekler için müekked sünnet olup kadınlar için müekked sünnet değildir. Ben diyorum ki; esah olan ve İmamın kesin görüşüne göre, cemaatle namaz kılmak farz-ı kifayedir. Zayıf kavle göre ise farz-ı ayndır. Allah daha iyi bilir.

Kadınların değil de erkeklerin namazı camide kılmaları faziletlidir. Cemaatı çok olan camide namaz kılmak daha faziletlidir. Ancak cemaatı çok olan caminin imamı bidatçı ise veya o camiye gitmekle yakın olan cami cemaatsiz kalırsa, cemaatı çok olan camiye gitmek faziletli olmaz.

İhram tekbirini imamla birlikte almak daha faziletlidir. İmamın tekbirinin akabinde tahrir tekbiri ile uğraşmakla da bu fazilet hasıl olur. Zayıf kavle göre kıyamın bir kısmına yetişmekle bu fazilet hasıl olur. Başka bir zayıf kavle göre, bu fazilet rükûun evveline yetişmekle hasıl olur. En sahih kavle göre, imam selâm vermeden cemaate yetişen kimse cemaatin faziletine yetişmiş sayılır.

İmamın eb'ad ve heyet denilen sünnetlere riayet ederek namazı hafif kıldırması, rıza gösteren cemaate ise uzun kıldırması sünnettir.

Sonradan gelenlerin cemaate katılmaları için imamın namazı uzatması mekruhtur. Ancak rükûda veya son teşehhüdte iken gelenleri hissederse, en zahir kavle göre aşırı derecede beklemeden ve gelenler arasında bir ayırım yapmadan beklemesi mekruh olmaz. Ben diyorum ki; mezhep alimlerince kabul edilen

rivayete göre, imamın beklemesi müstehabdır. Allah daha iyi bilir. Sonradan gelenlerin cemaate yetişmeleri için imamın rükû ve son teşehhütte beklemesi müstehabtır.

Namazını tek başına kılmış olan kişinin, keza en sahih kavle göre cemaatle kılmış olsa bile, aynı namazı başka imamla ikinci defa kılması sünnettir, imam'ın son kavline göre, ilk kıldığı namaz farz namaz yerine geçer. En sahih kavle göre, ikinci namazı kımlarken farz namazı eda etmeye niyet etmelidir.

Cemaatı terk etme hususunda her hangi bir ruhsat bulunmamaktadır. Ancak cemaatle namaz kılmak sünnettir dediğimiz takdirde; yağmurun şiddetli olması veya geceleyin rüzgarın şiddetli esmesi gibi genel bir mazeret sebebiyle cemaat terk edilebilir. Keza en sahih kavle göre, yolda şiddetli çamurun bulunması da cemaati terk etmeyi mubah kılan genel bir mazerettir. Cemaate gitmeyi düşüren özel mazeretler ise şunlardır:

- 1- Ağır hastalık.
- 2- Şiddetli soğuk veya sıcaklık.
- 3- Kişinin aşırı derecede aç veya susuz olması.
- 4- Büyük veya küçük abdesti bozma ihtiyacı.
- 5- Cana veya mala zarar verecek bir zalimin zulmünden korkmak.
- 6- Fakir bir kimsenin alacaklısının kendisini yakalamasından korkması.
- 7- Birkaç gün görünmediği takdirde kendisine verilecek ta'zir cezası gibi bir cezanın affedileceği ümidi.
- 8- Uygun bir elbise bulamamak.
- 9- Mubah olan bir yolculuğa hazırlanan kişinin arkadaşlarından geri kalma korkusu.
- 10- Kokusu fena olan bir şeyi yemiş olmak.
- 11 Akrabası ölüm halinde bulunan kimse, bakıcısı olmayan hastanın bakıcısı ve hastanın kendisiyle teselli bulduğu kimse cemaatı terk edebilir.

1. İmamın Nitelikleri

Namazının batıl olduğunu bildiği veya batıl olduğuna inandığı kimseye kişinin iktida etmesi sahih değildir. Örneğin, kible konusunda veya iki su kabından hangisinin temiz olduğu konusunda farklı görüşlere sahip olan iki müçtehitten birinin diğerine uyması caiz değildir.

Temiz olan birkaç su kabından abdest alanlardan imam olanın, abdest aldığı suyun necis olduğu ortaya çıkmadıkça birbirlerine uymaları sahihtir. Temiz su ile abdest aldığını zannettiği kimseye, kişinin iktida etmesi kesin olarak caizdir.

Beş su kabından biri necis olur da necis olanı tespit edemeyen beş kişiden her biri, kendi kabındaki suyun temiz olduğunu zanneder ve onunla abdest alır ve her biri bir vakitte imamlık yaparsa en sahih kavle göre, yatsı namazını iade ederler. İmamları ise akşam namazını iade eder. Şafiî mezhebine mensup olan kimsenin penisine dokunmuş veya kan aldırılmış Hanefi mezhebine mensup

imama uyması, en sahih kavle göre penisine dokunmuş olana değil, kan aldırılmış kişiye uyması sahihtir. Burada cemaatin niyetine itibar edilmektedir.

Cemaat olana ve namazını iade etmesi lazım gelene uymak sahih değildir. Teyemmümle namaz kılan mukime uymak gibi.

İmamın son kavline göre, kârı olanın ümmî olana uyması caiz değildir. Ümmî, fatihanın bir harfini veya bir şeddesini ihlal eden kimsedir. Eret olan da ümmî gibidir. Eret, yeri olmadığı halde bir harfi idğam ederek okuyandır. "Müstakim" kelimesindeki "sin" harfini "ta" harfine idğam ederek "müttakim" şeklinde okuyan gibi. El-seğ olan da ümmî gibidir. Elseğ, bir harfi telâffuz ederken dili başka bir harfe kayandır. Elseğin kendi benzerine imamlık etmesi sahihtir. Konuşmasında "ta" harfini tekrarlayan "temtam"a, "fa" harfini tekrarlayan "fe'fa"a iktida etmek ve manayı değiştirmeyecek derecede hatalı okuyana iktida etmek mekruhtur.

İmkânı olduğu halde öğrenmeyen kimsenin, manayı bozacak şekilde fatihayı hatalı okuması namazını bozar. Meselâ "anânte" lafzını "anânti" veya "anântü" şeklinde kesre veya zamme ile okuması gibi. Dili dönmeyen veya Öğrenme imkânı veren bir zaman bulmayan kimsenin yaptığı hata fatihada olsa bile, hükmü ümmînin hükmü gibidir (Ancak kendi emsali olan kimselere imamlık etmesi caizdir). Yapılan hata fatihada değilse, namazı sahih olduğu gibi ona uymak da sahihtir.

Erkeğin, kadın veya ersel kimseye; erselin, kadın veya ersel kişiye uyması caiz değildir. Abdestli olanın namazını iade etmeyen te-yemmümlü kişiye veya mesh üzerine mesh etmiş kişiye uyması caizdir.

Ayakta duranın, oturarak veya yan üstü uzanarak namaz kılana, ergenlik çağında olan kimsenin, mümeyyiz olan çocuğa veya köleye uyması caizdir. İmamın kesin görüşüne göre, gözü gören ile görmeyenin imamlığı, hüküm açısından aynıdır. En sahih kavle göre sağlam kişinin idrarını tutamayan kişiye uyması caizdir. Temiz olan kadının, mütehayyire olmayan müstehaze (özürlü) kadına uyması caizdir.

İmamın, kadın veya küfrü herkesçe bilinen bir kafır olduğu ortaya çıkarsa cemaatin namazını iade etmesi vacibtir. Zayıf kavle göre, küfrü herkesçe bilinmiyorsa da cemaatin namazını iade etmesi vacibtir. Yalnız imamın cünüp olduğu veya görünmediği halde üzerinde bir necaset bulunduğu sonradan ortaya çıkarsa, cemaatin namazını iade etmesi gerekmez. Ben diyorum ki; esah görüşe ve

İmamın kesin görüşüne ve çoğunlukta olan alimlere göre, küfrü gizli olan imamın hükmü, küfrü herkesçe bilinen imamın hükmü gibidir. Allah daha iyi bilir. En sahih kavle göre ümmî olan imamın hükmü kadının hükmü gibidir. Bir kimse ersel olana uyar da sonra erkek olduğu anlaşılırsa, en zahir kavle göre namazını kaza etmesi lazımdır.

2. İmamlıkta Tercih Sebepleri

Adil olan (büyük günahları işlemeyen ve küçük günahları işlemekte ısrar etmeyen) kişi, fasık olana tercih edilir. En sahih kavle göre fıkhi en iyi bilen, kıraati en iyi ve zühdü fazla olana tercih edilir. Fakih ve kıraati iyi olan, yaşlıya (İslam'a önce giren) ve Kureyş'e nispet edilene tercih edilir, imam'm son kavline göre İslam'a önce giren, Kureyş'e nispet edilene tercih edilir. Öne geçirilecek olanlar be-:< lirtilen vasıflarda -sağlamlık ve hicret gibi diğer durumlarda- eşit olurlarsa; elbisesi ve bedeni temiz olan Öne geçirilir. Sonra sırasıyla sesi güzel olan, sanat ve benzeri durumları güzel olan Öne geçirilir. Kişi, mülkiyet veya benzeri bir sebeple faydalanmaya hak sahibi olduğu yerde imamlığa tercih edilir. İmamlığa ehil değilse, ehil olanı Öne geçirebilir. Efendisinin mülkünde oturan köleye efendisi tercih edilir. Kendi mülkünde oturan mukâteb köle ise efendisine tercih edilir. En sahih kavle göre kiracı kiraya verene, emanetçi emanet verene tercih edilir. Vali, kendi vilâyeti dahilinde fıkhi en iyi bilene ve mülk sahibine tercih edilip öne geçirilir.

3. İmama Uymanın Şartları

Aynı mekanda iseler cemaat imamdan ileriye çıkamaz. Cemaat imamdan ileriye çıkarsa, İmamın son kavline göre, cemaatin namazı batıl olur. İmam ile cemaatin aynı hizada durması mekruh olmakla birlikte namaza bir zarar vermez. Cemaatin imamdan biraz geride durması sünnettir. İmamdan öne geçme hususunda ayak topuğu ölçü alınır.

Mescid-i Haramdaki cemaat Kabe etrafında daire şeklinde saf tutar. En sahih kavle göre, imamla aynı yönde olmayan cemaatin imamdan ileriye geçip Kabe'ye daha yakın olmasının namaza bir zararı olmaz. Keza imam ve cemaat Kabe'nin içinde olur ve yönleri ayrı ise, imamın yöneldiği Kabe duvarına cemaatin daha yakın olmasının da namaza bir zararı yoktur.

İmama uyan tek bir erkek, imamın sağ tarafında durur. Bir başkası gelip imama uyarsa, sol tarafta durur ve ihram tekbirini alır. Sonra imam biraz ileriye doğru çıkar veya her ikisi geriye çekilir. Her ikisinin geriye çekilmesi daha faziletlidir. İmama uyarak namaz kılan iki erkek ise veya biri erkek biri çocuk ise, imamın arkasında saffa dururlar. Keza imama uyan bir veya birkaç kadın ise imamın arkasında saffa dururlar. İmamla birlikte erkekli kadınlı bir cemaat bulunursa; önce erkekler, sonra çocuklar ve daha sonra da kadınlar saf tutarlar.

Kadın cemaatine imam olacak kadın birinci saffin ortasında durur.

İmama uyan kişinin saffin gerisinde tek başına durması mekruhtur. Safta açık yer varsa saffa girer, safta açık yer yoksa ihram tekbirini aldıktan sonra saftan birini yanına çeker. Çekilen kişi de ona yardımcı olur ve geriye doğru çekilir.

İmama uyan kimsenin, imamın veya saffin bir kısmını görmesi imamın veya müezzinin sesini duyması veya imamın bir hareketten diğer bir harekete geçişini bilmesi şarttır.

İmam ve cemaatin bir camide olmaları halinde aralarındaki mesafe uzak da olsa aralarına bina da girmiş olsa cemaatin imama uyması sahihtir. İmam ve cemaat

açık bir arazide ise, aralarındaki mesafenin yaklaşık olarak üç yüz zira'dan fazla olmaması şarttır. Zayıf kavle göre, bu mesafenin uzaklığı net olarak üç yüz zira' olmalıdır. Açık arazide bu mesafe, iki şahıs veya iki saf arka arkaya durduklarında sondan birinci saf ile ikinci saf arasındaki mesafeye göre tespit edilir.

Namaz kılman açık arazinin bir kimseye ait olması, vakıf veya bir kısmının vakıf bir kısmının şahıs malı olması hükmü değiştirmez. İki saf arasında insanların fazlaca gelip geçtiği bir cadde veya diğer kıyısına geçmek için yüzmeye ihtiyaç duyulan büyük bir nehrin bulunması, en sahih kavle göre imama uymaya zarar vermez.

Birinin avluda diğerinin ise içeride bulunması gibi imam ve cemaat ayrı iki yerde veya bir yerde bulunurlarsa, bu konuda iki tarik vardır: Esah tarike göre, cemaatin bulunduğu bina, imamın bulunduğu binanın sağında veya solunda ise, binaların birindeki saffın diğer binadaki saf ile bitişik olması vacibtir. Ayakta olanın sığamaya-cağı kadar olan boşluk, en sahih kavle göre saffın kesik olduğunu göstermez.

Cemaatin bulunduğu bina, imamın bulunduğu binanın arkasında ise, en sahih kavle göre imama uymak caizdir. Yalnız her iki saf arasındaki mesafenin uzaklığı üç yüz zira'dan fazla olmaması şarttır. İkinci tarike göre ise, cemaatin bulunduğu bina ile imamın bulunduğu bina arasında duvar gibi bir engel yoksa veya duvar var da aradaki kapı açıksa, açık alanlardaki gibi cemaat ile imam arasındaki mesafenin üç yüz zira'dan (yüz elli metreden) fazla olmaması şarttır.

İmam ile cemaat arasında bir engel yoksa veya açık kapı gibi bir engel olup bu engel gelip geçene mani olur da saffi görmeye mani değilse, farklı iki vecihten birine göre imama uymak caizdir. Arada duvar gibi bir engel varsa, her iki tarikin ittifakı ile imama uymak geçersizdir. Ben diyorum ki; ikinci tarik (imamla cemaat arasındaki engelin gelip geçene mani olması fakat saffi görmeye mani olmaması) en sahih olandır. Allah daha iyi bilir.

İmamın bulunduğu yerden başka bir binada bulunan cemaatin imama iktidası caiz olunca, onların arkasında bulunan cemaatin de imama uyması caizdir. Bu ikinci cemaatle imam arasında bir duvar olsa dahi iktidaları caizdir. İmama uyan cemaat üst katta, imam ise caminin dışında alt katta olursa veya durum bunun aksi ise, imam ile cemaatin bedenlerinin bir kısmının birbirine paralel olması şarttır.

Cemaat cadde gibi sahipsiz bir yerde, imam ise camide bulunsa ve aralarında herhangi bir engel yoksa, cemaat ile imam sırasındaki üç yüz zira'lık mesafe caminin son duvarından itibaren hesaba alınır. Zayıf kavle göre son saftan itibaren hesaplanır. Aralarında duvar veya kilitlenmiş bir kapı olursa imama uymak caiz değildir. Keza en sahih kavle göre, arada kapalı bir kapı veya pencere olursa, iktida yine caiz değildir. Ben diyorum ki; cemaatin üst katta imamın alt katta olması veya durumun bunun aksi olması mekruhtur. Ancak bir zorunluluk olması durumunda da yapılması müstehaptır.

Müezzin ikameti okuyup bitirinceye kadar cemaat ayağa kalkmamalı ve

müezzin ikamete başlayınca ayakta olan da nafileyne baş-lamamalıdır. Nafile kılmakta olan kişinin cemaatı kaçıрма endişesi yoksa namazını tamamlamalıdır. Allah daha iyi bilir.

4. İktidanın Sahih Olmasının Şartları

İmama uyan kişi tekbirle birlikte imama uymaya veya cemaatle namaz kılmaya niyet etmelidir. Cuma namazında iktidanın hükmü, en sahih kavle göre diğer namazlarda imama uymanın hükmü gibidir. İktidaya niyet etmeden hareketlerde imama uyan cemaatin namazı en sahih kavle göre batıldır. Niyet ederken imamı ismen belirtmek vacib değildir. Bir kimse imamı ismen belirterek hataya düşerse namazı bozulur. İmamın imamete niyet etmesi ise şart değil, belki sünnettir. Şayet imam kendisine tabi olanları ismen belirtir ve hataya düşerse, cuma namazı hariç bir zararı yoktur.

Namazını eda edenin kaza kılana, farzı kılanın nafile kılana, öğle namazını kılanın ikindiye kılana veya ikindiye kılanın öğle namazını kılana uyması sahihtir. Keza öğle namazın kılanın sabah ve akşam namazını kılana uyması da sahihtir. Bu durumda cemaat mesbûk kimse hükmündedir.

Sabah namazında kunut esnasında veya akşam namazının son oturuşunda imama uymanın bir zararı yoktur. İmam kunutu okurken veya son oturuşu yaparken sözgelimi öğleyi kılmak üzere tabi olan muktedi, imamdan ayrılma niyetini getirerek imamdan ayrılabilir. Lakin imama uyup beklemesi ve imam selâm verdikten sonra kalkıp namazın geri kalanını tamamlaması daha faziletlidir.

En zahir kavle göre sabah namazını kılanın, öğle namazını kıldırana uyması caizdir. İmam üçüncü rekâta kalktığı zaman muktedi isterse ayrılma niyetini getirir ve selâm verir, isterse imamla birlikte selâm vermek için bekler. Ben diyorum ki; imamı beklemesi daha faziletlidir. Allah daha iyi bilir.

Sabah namazını kılıp öğleyi kıldıran imama tabi olan kişi, mümkün ise ikinci rekâta kunutu okur, mümkün değilse kunutu terk eder. İsterse niyet edip imamdan ayrılır ve kunut duasını okur.

İmam ve cemaatin namazı şekil ve düzen bakımından farklı

ise, meselâ biri farz namazı diğeri güneş tutulması veya cenaze namazı gibi kılınmış şekli ve düzeni bakımından farklı bir namaz kılıyorsa en sahih kavle göre, birbirlerine uymaları caiz değildir.

5. İmama Uymanın Diğer Şartları

İmama uyan kimsenin, namazın fiillerinde de imama uyması vacibtir. İmamın fiillerine uymak, muktedinin namazla ilgili bir fiile imamın başlamasından sonra başlaması ve imam bir fiilden ayrıldıktan sonra muktedinin o fiilden ayrılması ile olur. Cemaat imamla birlikte bir fiile başlar ve onunla birlikte bitirirse, bunun zararı olmaz. Cemaat iftitah tekbirini imamla birlikte alırsa bu caiz değildir. İmama uyan fiili bir rükünde imamdan geride kalırsa, sözgelimi imam bir

rükünden ayrılır ve cemaat bir önceki rükünde ise, en sahih kavle göre muktedirin namazı bozulmaz.

Cemaat fiili iki rükünde imamdan geride kalırsa, meselâ imam fiili iki rükünü yapar da cemaat henüz bir önceki rükünde ise ve cemaat bunu mazeretsiz yaparsa, namaz batıl olur. Mesela; imam kıraati seri yapar ve cemaat daha fatihayı tamamlamadan rükûa varırsa, zayıf kavle göre imama tabi olur ve geri kalan kısımdan muaf olur. En sahih kavle göre ise cemaat kıraatim tamamlar ve imamın arkasından namazına devam eder. Bu durumda imam, yapılması istenen üç fiili rükünden -ki bunlar uzun rükünlerdir- fazla öne geçmiş olmamalıdır. Şayet imam uzun üç fiili rükünden fazla öne geçmişse, zayıf kavle göre muktedir imamdan ayrılma niyeti getirir ve ondan ayrılır. En sahih kavle göre imamın bulunduğu kısımda imama tabi olur ve imam selâm verdikten sonra eksikliklerini tamamlar. İmama uyan iftitah duası ile meşgul olurken fatihayı tamamlayamazsa mazur sayılır.

Bu hükümler muvafık (imamla birlikte namaza başlayan) ile ilgili hükümlerdir. Mesbûk ile ilgili hükümlere gelince: Mesbûk, fatihayı okurken imam rükûa varırsa, en sahih kavle göre iftitah duası ve euzu ile meşgul olmadan fatihayı terk eder ve rükûa varır. Böylece ilk rekâtı idrak etmiş olur. Aksi halde iftitah duası ve euzu-yu okuyacak olursa, fatihadan da aynı miktarda okuması vacib olur.

Mesbûk iftitah tekbirini aldıktan sonra her hangi bir sünneti yapmakla meşgul olmaz hemen fatihayı okur. Yalnız sünnetleri yapmasına rağmen fatihayı yetiştireceğini bilirse sünnetleri yapabilir.

İmama uyan kişi rükûdayken fatihayı terk ettiğini anlar veya bunda şüpheye düşerse fatihayı okumak için geri dönmez. İmam selâm verdikten sonra bir rekât daha kılar. İmam rükûda olup cemaat henüz rükûa varmadan fatihayı okumadığını bilir veya şüpheye düşerse fatihayı okur. Bu durumda özür sebebiyle imamdan geri kalmış sayılır. Zayıf kavle göre imamla birlikte rükûa varır ve imam selâm verdikten sonra bir rekât daha kılar.

İmama uyan kişi iftitah tekbirini imamın tekbirinden önce alırsa namazı gerçekleşmiş olmaz. Fatihayı veya teşehhüdü imamdan önce okursa bunun bir sakıncası olmaz ve namazı geçersiz sayılmaz. Zayıf kavle göre, imamdan önce okuduğunu iade etmesi vacib-tir. Rükû ve sücut gibi iki fiili rükünde kasıtlı olarak öne geçerse, namazı batıl olur. Aksi halde (bir fiili rükünde Öne geçerse namazı) batıl olmaz. Zayıf kavle göre, imamdan önce bir fiili rükünü yaparsa namazı batıl olur.

6. İktidanın Sona Ermesi

İmam namazdan ayrılınca iktida kesilmiş olur. İmam namazdan ayrılmazsa me'mumun iktidayı kesmesi caizdir. Zayıf kavle göre, cemaatten ayrılmaya ruhsat veren bir özür olmadıkça me'mumun imamdan ayrılması caiz değildir. Cemaatten ayrılmayı mubah kılan özür, imamın namazı uzatması veya teşehhüt

gibi yapılması istenen bir sünneti terk etmesidir.

Bir kimse yalnız başına ihram tekbirini alır da sonra daha namazda iken, bir başka rekatta olsa bile, imama uymaya niyet ederse, en zahir kavle göre bu iktida caizdir. Bu takdirde kıyamda veya oturmuş olsun, iktida ettikten sonra imama tabi olur. Şayet imam namazını önce bitirirse, cemaat mesbûk hükmünde olur. Cemaat namazını önce tamamlarsa; dilerse ayrılma niyetini getirir ve ayrılır, dilerse imamı bekler ve onunla birlikte selâm verir.

Mesbûkun yetiştiği namazın ilk bölümü kendisi için namazın başlangıcı sayılır. Buna göre, sabah namazının ikinci rekâtında ku-nutu imamla birlikte okusa bile, yalnız başına kılacağı ikinci rekâtta (kunutu mahallinde) tekrar okur. Akşam namazının son rekâtında imama kavuşan kimse yalnız başına kılacağı ikinci rekâtta

teşehhüdü tekrar okur. İmam rükûda iken ona iktida etmişse, bir rekâta kavuşmuş sayılır. Ben diyorum ki; imam rükûda iken ona yetişenin bir rekâtının geçerli sayüabilmesi için imam rükûun en az haddinden kalkmadan ona yetiştiğine kalben inanmış olması şarttır. Allah daha iyi bilir.

Mesbûk kafi gelecek kadar rükûda imamla birlikte kalmadığından şüphe ederse, en zahir kavle göre bu rekâtı geçerli sayılmaz. Rükûda imama yetişen mesbûk, önce iftitah için sonra rükû için tekbir alır. Şayet her ikisine birden niyet ederek bir tekbir alırsa, en sahih kavle göre namazı gerçekleşmiş olmaz. Zayıf kavle göre bu namaz nafîle olarak gerçekleşir. Eğer tekbiri alırken hiçbir şeye niyet etmemiş ise, en sahih kavle göre namazı gerçekleşmiş olmaz. İtidalde veya itidalden sonra imama kavuşacak olursa, tekbir alır ve imama uyarak intikalde bulunur. En sahih kavle göre teşehhüt ve tesbihatta imama uyar.

Mesbûk secdede imama kavuşacak olursa, secdeye intikal için tekbir almaz. Sadece iftitah tekbiri alır. İmam selâm verince tekbir alarak ayağa kalkar. Bu tekbiri alması için oturuşun mesbûk için oturuş mahalli olması lazımdır. Üç veya dört rekâtlı namazların ikinci rekâtlarında oturmak gibi. Mesbûkun oturuşu, birinci rekâtтан sonraki oturuş gibi oturma mahalli değilse, en sahih kavle göre ayağa kalkarken tekbir almaz.

G. YOLCU NAMAZI

Mubah ve uzun yolculukta dört rekâtlı namazları kısaltarak eda etmek caizdir. Evde geçirilen namazlar yolculukta kısaltılarak kaza edilemez. Bir kimse yolculukta geçirdiği namazları en zahir kavle göre yolculukta kısaltarak kaza edebilir, ancak mukim halde kısaltarak kaza edemez.

Bir beldeden yolculuğa çıkan kimsenin yolculuğu, beldenin suru aşıldıktan sonra başlar. Sur kendi yolunun yönünde ise ve surun arkasında binalar varsa, en sahih kavle göre bu binaları da geçmesi

şarttır. Ben diyorum ki; seferin başlangıcı için surun arkasındaki binaları geçmek şart değildir. Allah daha iyi bilir.

Beldenin suru bulunmazsa, yolculuk gidilen yöndeki binalar aşıldıktan sonra

başlar. Harabeleri ve bostanları geçmek şart değildir. Seferin başlangıç noktası konusunda köy de belde hükmündedir. Çadırda oturan için yolculuk; konaklama, küllük ve çocukların oyun yeri gibi çadırların müstemilâtını aştıktan sonra başlar. Yolcunun yolculuğun başlangıç noktasına dönmesiyle yolculuğu sona erer.

Yolcu gideceği yerde dört gün kalmaya niyet ederse, oraya ulaştığı zaman yolcu olmaktan çıkar. En sahih kavle göre, sefere gidiş ve seferden dönüş günü bu dört günden sayılmaz.

Yolcu, misafir olduğu beldeden ayrılacağına niyet eder de işinin tamamlanması günden güne kalırsa, giriş ve çıkış günleri dışında on sekiz gün namazını kısaltarak kılabilir. Zayıf kavle göre bu süre, çıkış ve giriş günleri dışında dört gündür. Bir kavle göre ise işi tamamlanıncaya kadar namazını kısaltarak kılabilir. Zayıf kavle göre bu ihtilaf, (yolcunun dört günden fazla namazını kısaltarak kılması hakkındaki ihtilaf) öldürülmekten korkan kimse hakkındadır. Tüccar ve benzeri kimseler hakkında değildir.

Yolcu, işinin uzun bir sürede (dört günde) biteceğini bilirse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre namazını kısaltamaz.

1. Namazı Kısaltmanın Şartları

Sefer mesafesi kırk sekiz Haşimi mili uzunluğunda olmalıdır. Ben diyorum ki, bu mesafe yüklü bir devenin normal yürüyüşü ile iki merhale (90 km.) olmalıdır. Mesafe konusunda deniz yolculuğu kara yolculuğu gibidir. Yolcu bu milleri bir saat gibi daha az bir sürede alsa da, namazını kısaltarak kılması sahihtir. Allah daha iyi bilir.

Yolcu, mesafesi en az iki merhale olan belli bir yere gitmeyi kast etmelidir. Şu halde, nereye gideceğini bilmeyen ve yolculuğunun hangi tarafa olacağına bir türlü karar veremeyen, yeri belli olmayan borçluyu veya efendisinden kaçmış köleyi aramaya çıkan ve bulunduğu zaman geri dönen kişi namazını kısaltamaz. Bir kimse gitmek istediği yöne doğru biri kısa diğeri uzun iki yol olur da kolay ve güvenilir olan uzun yolu tercih ederse, namazını kısaltabilir. Aksi halde böyle bir sebep olmadan uzun yolu tercih ederse, en zahir kavle göre namazını kısaltamaz.

Köle efendisi ile kadın kocası ile asker de komutanı ile beraber sefere çıkar da bağlı bulundukları kişilerin ne kadar yol alacaklarını bilmezlerse, namazlarını kısaltamazlar. Tâbi oldukları kişiler sefere niyet etmedikleri halde kendileri niyet ederlerse, sadece askerinin niyeti geçerli olup namazını kısaltabilir.

Bir kimse uzun bir yolculuğa çıkar da sözgelimi yolun yarısında geri dönmeye niyetlenirse, yolcu olmaktan çıkar. Tekrar yoluna devam etmek isterse, kararını verdiği yerden itibaren seferi sayılır.

Yolculuğunda asi olan kişi seferin kolaylıklarından faydalanamaz. Meselâ, efendisinden kaçıp yola çıkan köle ve kocasına küsüp yola çıkan kadın seferin kolaylıklarından faydalanamaz.

Bir kimse mubah bir yolculuğa çıkar da sonra bir günah (zina veya yol kesmek gibi) işlemeye yönelirse, en sahih kavle göre seferin kolaylıklarından faydalanamaz. Fakat günah işlemek üzere yola çıkar ve sonra bu niyetinden vazgeçip tövbe ederse, tövbe ettiği yerden itibaren seferi sayılır.

Seferi olan kimse namazını tam olarak kılan kimseye iktida ederse -bir anlık olsa bile- namazını tam olarak kılmaması lazımdır. Seferi olan imamın burnu kanar ve yerine mukim birini geçirirse, misafir olanlar namazlarını tam olarak kılarlar. Keza seferi imam geri döner ve imametliğe geçerse, seferi olan muktedilerin namazlarını tam olarak kılmaları gerekir. Namazı tam olarak kılmaya niyetlenen misafirin veya imamının namazı bozulur veya imamın abdestsiz olduğu anlaşılırsa, kendisi namazı tam olarak kılar.

Yolcu seferi olduğunu zannettiği imama uyar da sonra mukim olduğu anlaşılır veya imamın seferi olup olmadığını bilmiyorsa, namazını tam olarak kılmalıdır. Şayet imamın seferi olduğunu bilir de namazını kısaltarak kılmaya niyet edip etmediğinden şüphe ederse, namazını kısaltarak kılar. Ancak imamın namazını kısaltarak kılmaya niyet edip etmediğinden şüphe eder ve kendi kendine: "İmam namazını kısaltarak kılsa ben de kısaltarak kılarım aksi halde tam kılarım." derse, en sahih kavle göre namazını kısaltarak kılar.

Namazı kısaltarak kılan kişi, ihram tekbiri alırken namazı kısaltarak kılacağına niyet etmeli ve namaz boyunca niyeti bozacak

şeylerden sakınmalıdır. Şöyle ki; seferi olan kişi namazı kısaltarak kılmaya niyet ederek tekbir alır da sonra kısaltmak veya tam olarak kılmak konusunda tereddüt ederse veya namazı kısaltmaya niyet edip etmediği hususunda şüphe ederse veya imam üçüncü rekâta kalktığı zaman, imam mukim midir yoksa yanıldı mı diye şüpheye düşerse, bütün bu hallerde namazını tam olarak kılmaması lazımdır.

Namazı kısaltarak kılan kimse, gerekmediği halde tam kılmak için bilerek ayağa kalkarsa namazı batıl olur. Ancak sehven üçüncü rekâta kalkarsa geri döner, sehiv secdesi yapar ve selâm verir. Şayet kıyamda iken namazı tam olarak kılmak isterse; geri döner, oturur ve namazı tam olarak kılmak niyetiyle kalkarak namazına devam eder.

Namazı kısaltarak kılan yolcunun, namazını bitirinceye kadar seferi olması şarttır. Şayet namazda iken mukim olmaya niyet eder veya gemisi ikamet ettiği yere ulaşırsa namazı tam olarak kılar. Seferi kimsenin seferde namazı kısaltmanın caiz olduğunu bilmesi şarttır.

Yolculuk mesafesi üç konak uzunluğunda ise, meşhur kavle göre namazı kısaltarak kılmak, tam olarak kılmaktan faziletlidir. Bir zararı yoksa, yolculuk esnasında ramazan orucunu tutmak iftar etmekten faziletlidir.

2. Cem-İ Takdim Ve Cem-İ Te'hir

Öğle veya ikindi namazını birleştirerek birinci veya ikinci vakitte kılmak caizdir. (İkinci namazım öğle vaktinde öğle namazı ile birlikte kılmaya cem-i takdim; öğle namazını ikindi vaktinde ikindi namazı ile birlikte kılmaya cem-i te'hir

denir.) Akşam ve yatsı namazını da, öğle ve ikindi namazı gibi uzun yolculukta bir arada kılmak caizdir. Keza bir kavle göre, kısa mesafeli yolculukda da iki namazı bir arada kılmak caizdir. Yolcu öğle vaktinde hareket halinde ise, öğle namazını geciktirerek ikindi namazının vaktinde kılması; öğle vaktinde istirahat halinde ise, ikindiye öne alarak öğle vaktinde kılması daha faziletlidir. Vakit namazlarını öne alarak kılmanın üç şartı vardır:

1- Önce birinci vaktin namazını kılmaya başlamak. İki namazı

bir arada kılan kimse, birinci namazın bozulduğunu anlarsa, ikinci namaz da bozulmuş sayılır.

2- Namazları bir arada kılmaya niyet etmek. Niyet, birinci namazı kılmaya başlarken söylenmelidir. En zahir kavle göre, niyeti namaz arasında söylemek caizdir.

3- İki namazın arasına uzun bir fasıla girmemelidir. Bir mazeret sebebiyle de olsa namazlar arasına uzun bir fasıla girerse, ikinci namaz kendi vaktinde kılınması lazımdır. Kısa fasılanın ise zararı olmaz. Fasılanın kısa veya uzun olması örf ile bilinir. En sahih kavle göre, teyemmümle namaz kılan kişi de namazlarını bir arada kılabilir. Suyu aramak gibi namazın maslahatı için araya hafif bir fasıla girerse zararı olmaz.

Bir kimse, namazını cem' eder de sonra, birinci namazın bir rüknünü terk ettiğini anlarsa, her iki namazı batıl olur ve ikisini bir arada iade etmesi lazımdır. İkinci namazın bir rüknünü terk etmiş ve araya uzun bir fasıla girmemişse, onu yeniden kılar. Fasıla uzun olursa namaz batıl olur ve cem' yapamaz. Şayet hangi namazın rüknünü terk ettiğini bilemezse, her bir namazı vaktinde eda etmesi lazımdır. Birinci namazı te'hîr ederse, en sahih kavle göre niyet, tertip ve muvalata riayet etmesi vacib değildir. Vakit namazlarını geciktirerek kılarken birinci namazın vakti çıkmadan namazları bir arada kılmaya niyet etmek vacibtir. Bir arada kılmaya niyet etmeden namazını geciktiren günahkar olur ve namazı kazaya kalır. Namazları geciktirerek kılmada yolculuğun namazın sonuna kadar devam etmesi şarttır.

Namazı cem-i takdim ile kılan kişi, iki namaz arasında mukim olursa, artık cem' yapamaz. İkinci namazı kılmakta iken veya namazı bitirdikten sonra mukim olursa, en sahih kavle göre cem-i takdim geçerli sayılır. Namazları cem-i te'hîr yaparak kılan kimse namazları bitirdikten sonra mukim olursa, namaza bir tesiri olmaz. Fakat daha ikinci namazı bitirmeden mukim olursa birinci namazı kaza sayılır.

Mukim olan kimsenin, yağmur sebebiyle ikindiye öne alarak öğle namazı ile birlikte kılması caizdir. İmamın son kavline göre, yağmur sebebiyle namazları vaktinden te'hîr ederek kılmak caiz değildir. Namazları cem-i takdim ile kılmak için yağmurun her iki namazın evvelinde mevcut olması şarttır. En sahih kavle göre yağmurun, birinci namazın selâmı esnasında olması şarttır. Eriyen kar ve dolunun hükmü de yağmurun hükmü gibidir.

Yağmur sebebiyle namazları öne alarak bir arada kılmak, en zahir kavle göre uzak camide cemaatle namaz kılan veya yağmurdan dolayı yolda eziyet gören

kimseye mahsus bir ruhsattır.

Ğ. CUMA NAMAZI

Cuma namazı mükellef, hür, hastalık ve benzeri bir mazereti olmayan ve mukim olan her erkeğe farz-ı ayındır. Cemaati terk etmeyi mubah kılan bir özü taşıyan mukim kimseye, mukâteb köleye, keza en sahih kavle göre bir kısmı hür olan köleye cuma namazı farz değildir. Öğle namazı sahih olan kimsenin kendisine farz olmadığı halde cumayı kılması sahihtir. Kendisine cuma farz olmadığı halde camiye giren kimse cuma namazını kılmadan camiden ayrılabilir. Fakat vakit girmişse hasta olanın camiden ayrılması haramdır. Ancak namazı beklemekle hastalığı artarsa ayrılabilir.

Çok yaşlı veya yatalak olan kişi binek bulur da binek üzerinde gitmekle kendisine meşakkat dokunmazsa, cumaya gitmesi farzdır. Kendisini camiye götürecek bir rehber bulan âmâyâ da cuma namazı farzdır.

Cumayı kılmaları sahih olan kırk kişilik köydeki cemaata cuma farz olduğu gibi; cuma namazı kılınan beldenin, cuma kılınmayan köye bakan tarafında yüksek sesle sükunet vaktinde okunan ezanı duyan karşı köydeki cemaata da cuma namazı farzdır. Aksi halde kendilerine farz değildir.

Cuma namazı kendisine lazım gelen kişinin cuma günü zevalden sonra yolculuğa çıkması haramdır. Ancak yolda cumayı kılma imkanı varsa veya arkadaşlarından geri kalıp zarar görürse yolculuğa çıkması caizdir. Yapılan yolculuk mubah ise, İmamın son kavline göre zevalden önce yola çıkmanın hükmü, zevalden sonra yola çıkmanın hükmü gibidir. Yolculuk, ibadet için yapılan haca gitmek gibi bir yolculuk ise, zevalden önce yola çıkmak caizdir. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre, itaat (bir farzı eda etmek) için yola çıkmanın hükmü, mubah olan yola gitmenin hükmü gibidir. Allah daha iyi bilir. Kendilerine cuma farz olmayan kişilerin öğleyi cemaatle kılmaları en sahih kavle göre sünnettir. Bir Özü sebebiyle cumaya gidemeyenlerin özürleri gizli ise, öğleyi gizli kılarlar. Özüünün ortadan kalkması mümkün olan kimsenin cuma namazından ümit ke-sinceye kadar öğleyi geciktirmesi sünnettir. Özü olanların dışında kadın ve kötürümlerin acele ederek öğleyi vaktinde kılmaları sünnettir.

Diğer namazlar için gerekli olan şartlarla birlikte cumanın sahih olmasının şartları şunlardır:

1- Cuma namazı Öğle vaktinde eda edilmelidir. Cumanın kazası olmaz. Şayet vakit dar olur da cuma namazı için yeterli olmazsa, öğle namazı kılınır. Cemaat namazı bitirmeden vakit çıkarsa, namazı bina ederek öğle namazı olarak tamamlarlar. Bir kavle göre namazı yeni baştan kılarlar. Mesbûk (cumanın bir rekâtına yetişen) kimse namazını mesbuk olmayanlar gibi tamamlar. Zayıf kavle göre ise namazını cuma namazı olarak tamamlar.

2- Cuma namazı, yurt edinilmiş binaların sınırı dahilinde , kılınmalıdır. En zahir kavle göre, sahrada devamlı olarak kalsalar , bile çadırlarda yaşayanlara cuma

namazı vacib değildir.

3- Kılman cumadan önce veya onunla birlikte başka bir cuma kılınmamalıdır. Ancak belde büyük olur ve belde halkının bir camide toplanması zor ise, birkaç camide kılmak sahihtir. Zayıf kavle göre bir ihtiyaç olmaksızın birkaç camide kılınan cuma sahihtir. Bir başka zayıf kavle göre ise, Bağdat şehrinde olduğu gibi büyük bir nehir beldeyi ikiye bölmüş ise, her bir bölümü bir belde hükmünde olup, her bölümde kılman cuma sahihtir. Bir başka zayıf kavle göre ise şayet birkaç köy birleşirse, cuma namazı birleşen köyler adedin-ce her mahallede kılınabilir.

İhtiyaç olmaksızın cuma bir belde birkaç camide kılmırsa, ilk önce kılman cuma sahihtir. Bir kavle göre ise devlet başkanının bulunduğu caminin cuması sahihtir. Önce kılmış olmanın Ölçüsü if-titah tekbiridir. Zayıf kavle göre önce kılmanın ölçüsü, selâmı tam vermiş olmaktır. Bir başka zayıf kavle göre ise, önce kılmış olmanın ölçüsü hutbeye ilk başlamaktır.

İki camide cuma namazı beraber kılınır veya beraber kılındığından şüphe edilirse, cuma namazı yeniden kılınmalıdır. Önce kılan cami belli değilse veya cami belli olduğu halde hangi cami olduğu unutulursa, öğle namazı kılınmalıdır. Bir kavle göre ise cuma namazı tekrar kılınmalıdır.

4- Cemaat: Cuma namazını cemaatle kılmanın şartı, diğer namazları cemaatle kılmanın şartı gibidir. Bununla birlikte cuma cemaatinin sayısı en az kırk kişi olmalıdır. Bu kırk kişi mükellef, hür, erkek ve bulundukları yeri ihtiyaç olmaksızın ne yazın ne de kışın güç etmeyecek şekilde vatan edinmiş olmaları şarttır. En sahih kavle göre, cemaat sayısı hasta olan mukim kişiyle de tamamlanabilir. İmamın kırk kişinin dışında olması şart değildir.

Hutbe okunurken cemaatin tümü veya bir kısmı dağılırsa, giyaplarında okunan hutbe geçerli olmaz. Şayet araya uzun bir fasıla girmeden dönerlerse, hutbeyi okunan kısma bina etmek caizdir. Keza cemaat hutbeden sonra ayrılır ve araya uzun bir fasıla girmeden dönerlerse, okunan hutbeye binaen namazı kılmak caizdir. Uzun bir fasıladan sonra dönerlerse, en zahir kavle göre hutbenin yeniden okunması vacibtir. Namaz tamamlanmadan cemaat imamdandır ayrılırsa, namaz batıl olur. Bir kavle göre ise cemaatten iki kişi kalırsa namaz batıl olmaz. En zahir kavle göre köle, çocuk veya misafir olan bir kimsenin cuma namazında imam olması sahihtir. Bu takdirde cemaatin sayısı imamdandır başka en az kırk olmalıdır. İmam cünüp veya abdestsiz olduğu ortaya çıkar ve imamdandır başka cemaatin sayısı kırk ise, en zahir kavle göre cemaatin cuması sahihtir. Aksi halde cuma sahih olmaz. Bir kimse, cuma namazında abdesti olamayan bir imama rükû-da tabi olursa, en sahih kavle göre o rekât kendisi için sayılmaz.

5- Cuma namazından önce iki hutbe okumak. Hutbenin beş rüknu vardır:

a) Allah'a hamd etmek.

b) Resûlullah'a Salât ve selâm getirmek. Hamd ve salâtm lafzı bilinen lafızlardır.

c) Takvayı tavsiye etmek. En sahih kavle göre takvanın belli bir lafzı yoktur. "Allah'a itaat ediniz" gibi vaaza delalet eden bir lafız ile takvayı tavsiye etmek yeterlidir.

Bu üç rüknün her iki hutbede bulunması gerekir.

d) Birinci veya ikinci hutbede bir ayet okumak. Zayıf kavle göre, ayet birinci hutbede okunmalıdır. Bir başka zayıf kavle göre her iki hutbede de okunmalıdır. Bir diğer zayıf kavle göre hutbede bir ayet okumak vacib değildir.

e) İkinci hutbede dua lafzı ile mü'minler için duada bulunmak. Zayıf kavle göre mü'minler için duada bulunmak vacib değildir.

Hutbenin şartlarına gelince onlar da şunlardır:

1- Hutbenin tümü Arapça olmalıdır.

2- Hutbenin ilk üç rüknü arasında tertib olmalıdır. (Önce hamd sonra salât okunmalı ve daha sonra takva tavsiye edilmelidir.)

3- Hutbe zevalden sonra okunmalıdır.

4- Gücü yeten kişi her iki hutbeyi ayakta okumalıdır.

5- Her iki hutbe arasında oturmak.

6- Cuma namazı şartlarını taşıyan kırk kişi hutbeyi işitmelidir. İmamın son kavline göre, hutbe esnasında konuşmak haramdır. Susup hutbeyi dinlemek ise sünnettir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, rükünler arası tertibe riayet etmek şart değildir. Allah daha iyi bilir. En zahir kavle göre her iki hutbe arası ve her iki hutbe ile namaz arası muvalata riayet etmek, hatibin hades ve ne-casetten hali bulunması ve avret kısmının kapalı bulunması şarttır. Hutbenin sünnetleri ise şunlardır:

1- Hutbeyi minber üzerinde veya yüksek bir yerde okumak.

2- Hatip camiye girerken minberin yanında bulunanlara selâm vermesi.

3- Hatip minbere çıktığında cemaate yönelmesi ve oturmadan onlara selâm vermesi.

4- Hatibin minberde oturması ve huzurunda ezan okunması.

5- Hutbenin açık, anlaşılır ve kısa olması.

6- Hatip hutbeyi okurken her hangi bir şey için sağa sola dönmemesi.

7- Hatip hutbeyi okurken kılıç, asa veya benzeri bir şeye dayanması.

8- Hatibin her iki hutbe arasında oturması ve İhlas suresi gibi bir sureyi okuyacak kadar beklemesi.

9- Hatip hutbeyi bitirince müezzinin kamet okumaya başlaması.

10- Hutbeyi bitirir bitirmez mihraba ulaşması için hatibin acele etmesi.

11- Hatibin birinci rekâta cuma suresini ve ikinci rekâta Münafikun suresini açıktan okuması.

1. Cuma Gününde Yapılması Sünnet Olan Şeyler

Cuma namazına giden kişinin yıkanması sünnettir. Zayıf kavle göre cuma günü herkesin yıkanması sünnettir. Zamanı ise, cuma günü şafaktan itibaren başlar. Namaza gitmeye yakın bir zamanda yıkanmak daha faziletlidir. Her hangi bir özürden dolayı yıkanamayan kimse, en sahih kavle göre teyemmüm eder.

Ramazan ve kurban bayramı namazı, güneş ve ay tutulması namazı ve yağmur duası için yıkanmak da sünnettir. Cenazeyi yıkayan kimsenin yıkanması, deli ve

baygın olan kimse ayılmca ve kafir olan müslüman olunca yıkanması sünnettir. Ayrıca hac ibadeti eda edenin de yıkanması sünnettir.

Bu yıkanmaların en faziletli olanı, cenazeyi yıkayan kimsenin yıkanmasıdır. Ondan sonra cuma namazı için yapılan yıkanmadır. İmamın ilk kavline göre cuma günü için yıkanmak daha faziletlidir. Ben diyorum ki; burada İmamın ilk görüşü en zahir olandır. Zira alimlerin çoğunluğu, cenazeyi yıkayan kimsenin yıkanmasının daha faziletli olduğunu tercih etmişlerdir. Bu konuda bir çok sahih hadis varit olmuştur. İmamın son kavline delil olacak sahih bir hadis yoktur. Allah daha iyi bilir.

Cuma namazına sükunetle yürüyerek erkenden gitmek, yolda ve camide Kur'ân-ı Kerimi okumak veya bir zikirle meşgul olmak, Ön safa geçmek için oturanların omuzları üzerinden atlamamak sünnettir.

Cuma günü beyaz elbiseleri giymek, hoş koku sürünmek, uzamışlarsa tırnakları kesmek ve kötü kokuları izale etmek sünnettir. Bıyıkları kısaltmak, koltuk altlarını yolmak ve kasık tıraşı olmak da sünnettir. Ben diyorum ki; cuma gecesi ve günü Kehf suresini okumak, çokça dua etmek ve Resûlullah'a çokça salât ve selâm getirmek sünnettir. Müezzin iç ezam okumaya başlayınca, kendisine cuma namazı farz olanın alış veriş ve diğer işlerle meşgul olması haramdır. Şayet bu esnada bir muamele yapmış ise sahihtir. Ezandan önce ve zevalden sonra alış verişle meşgul olmak mekruhtur. Allah daha iyi bilir.

Cuma namazının ikinci rükûunda imama yetişen kişi cumayı idrak etmiş sayılır. İmam selâm verdikten sonra bir rekât daha kılarak cumayı tamamlar. İkinci rükûdan sonra imama yetişen cumayı kaçırmış sayılır. İmam selâm verdikten sonra namazın dört rekât halinde öğle namazı olarak tamamlar. En sahih kavle göre, ikinci rükûdan sonra imama uyan kimse cuma namazına niyet eder.

İmam hades hali veya başka bir sebeple cuma veya başka bir namazdan ayrılırsa, en zahir kavle göre cemaattan birini yerine geçirmesi caizdir. Fakat cuma namazında tayin edilen halef, hades hali peyda olmadan önce imama uymuş olmalıdır. En sahih kavle göre halefin hutbe esnasında veya birinci rekâtta hazır bulunması şart değildir. Halef olan kişi cumanın birinci rekâtında imama yetişmiş-se, hem kendisinin hem de cemaatin cuması tamam olur. Birinci rekâtta imama yetişmemişse, en sahih kavle göre imamın dışında cemaatin cuması tamam olur.

Mesbûk kişi imamın yerine geçerse, namazın düzeninde imamın namazına uyar. Cemaate bir rekâtı kıldırınca teşehhüde oturur bu esnada kendisinden ayrılımları veya onu beklemeleri için cemaate işaret eder. En sahih kavle göre herhangi bir namazda cemaatin mesbûk olan imama uymaya yeniden niyet etmesi lazım değildir.

Cuma namazında fazla izdiham sebebiyle secde edecek yer bulamayan -secdenin şartlarına riayet etmek suretiyle- mümkün ise, Önündeki kişinin sırtına kafasını koyarak secde eder. En sahih kavle göre bekleyip îma ile secde etmez. Sonra imam daha rükûa varmadan imkan bulursa secde eder. Secdeden kalktığı vakit imam kıyamda ise, kendisi de kıraati yapar. Eğer imam rükûa varmış ise, en

sahih kavle göre kendisi de rükûa varır ve mesbûk olan kimse hükmünde olur. İmam rükûdan kalkar ve o rekâtın sonunda selâm vermezse, imamın bulunduğu düzene uyarak namazına devam eder ve sonradan bir rekât daha kılar. Şayet imam selâm verirse cuması geçmiş olur.

İmam rükûa varıncaya kadar secde etme imkanı yoksa, bir kavle göre kendi namazının düzenine riayet eder. En zahir kavle göre imamla birlikte rükûa varır ve en sahih kavle göre bu onun için ilk rükû olur. Bu rekâtı birinci rükûa ve ikinci secdeye bitişmiş olduğundan en sahih kavle göre, bu rekâtla cumayı idrak etmiş sayılır.

İzdiham sebebiyle secde edemeyen kimse namazın düzeninde imama uymanın vacib olduğunu bilir ve kendi namazının düzenine göre secde ederse, namazı batıl olur. Şayet unutarak veya bilmeyerek kendi namazının düzenine göre secde ederse bu secde sayılmaz. Kıyama kalkıp kıraati ve rükûu yaptıktan sonra ikinci bir secde yaparsa, bu secde geçerli olup bununla bir rekâtı tamamlamış olur. En sahih kavle göre, bu rekât ile cumayı idrak etmiş olur. Ancak imam namazını tamamlamadan Önce her iki secdeyi tam olarak yapmış olması şarttır. Bir kimse birinci secdeyi unuttur ve imam ikinci rükûa varıncaya kadar secde yapmazsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre imamla birlikte rükûa varır.

H. KORKU HALİNDE NAMAZ

Korku halinde kılınan namazın birkaç şekli vardır:

1- Düşman kible cihetinde ise; imam cemaatı iki saf halinde dizer ve her iki safı namaza durur. İmam secdeye varınca bir saf onunla birlikte her iki secdeyi yapar. Diğer saf ise nöbet tutar. İmam beraberindeki safı birlikte ayağa kalktığı anda nöbet tutanlar secde yaparak imama yetişirler. İlk defa nöbet tutanlar imamla beraber ikinci rekâtın secdesini yaparlar. Bu sefer diğer saf nöbet tutar. İmam oturunca nöbet tutanlar da secde ederler. İmam ve cemaat teşehhüdü okur ve selâm verirler. Resûlullah (a.s.) "Usfan" denilen köyde namazı bu şekilde kıldırmıştır. Bir saffm iki grubu her iki rekâtta nöbet tutması da caizdir. Keza en sahih kavle göre bir grubun nöbet tutması da caizdir.

2- Düşman kible cihetinde değilse, imam cemaatı iki guruba ayırır ve her guruba ayrı ayrı namaz kıldırır. Resûlullah (a.s.) "Batn-ı Nahl" denilen yerde namazı bu şekilde kıldırmıştır. Veya bir grup düşmana karşı durur ve imam diğer gruba bir rekâtı kıldırır. İkinci rekât için kıyama kalktıklarında cemaat niyet ederek immandan ayrılır, namazı yalnız başına tamamlarlar ve düşmana karşı nöbet tutmaya giderler. Nöbet tutanlar da gelip ikinci rekâtta imama tabi olurlar. İmam teşehhüde oturunca kendileri kalkar ikinci rekâtı kendi başlarına kılarak teşehhütte imama yetişirler ve imamla birlikte selâm verirler. Resûlullah (a.s.) "Zat-ı Rikka" denilen yerde namazı bu şekilde kıldırmıştır. En sahih kavle göre bu şekilde kılınan namaz, Batn-ı Nahl'de kılınan namazdan faziletlidir. İmam ikinci gurubu beklerken kıraati yapar ve teşehhüdü okur. Bir kavle göre imam, ikinci gurubun kendisine yetişebilmesi için kıraat ve teşehhüdü geciktirir.

İmam akşam namazını kıldırıldığında önce birinci guruba iki rekâtı kıldırır sonra da ikinci guruba bir rekâtı kıldırır. En zahir kavle göre namazı bu şekilde kıldırarak, birinci guruba bir rekât, ikinci guruba iki rekât kıldırıktan faziletlidir. İmam namazı kıldırırken ikinci gurup için teşehhütte veya üçüncü kıyamda bekler. En sahih kavle göre kıyamda beklemesi daha faziletlidir. Dört rekâtlı bir namazı kıldırırken de her bir guruba iki rekâtı kıldırır. Şayet her bir guruba birer rekât kıldırırsa, en zahir kavle göre hepsinin namazı sahihtir.

Her bir grubun yanılması o grubun birinci rekâtlarını kapsar. Keza en sahih kavle göre, ikinci grubun yanılması ikinci rekâtı kapsar. Birinci grubun ikinci rekâtındaki yanılmaları birinci gurubu kapsamaz. İmamın birinci rekâtta yanılması ise bütün gurupları kapsar. İkinci rekâtındaki yanılması birinci gurupları kapsamaz. Namazı bu şekillerde kılarken silâh taşımak sünnettir. Bir kavle göre ise vacibtir.

3- Savaş veya korku şiddetlendiğinde kişi süvari olsun yaya olsun imkan bulduğu şekilde namaz kılar. Bu esnada

kıbleyi terk etmekte mazur sayılır. Keza ihtiyaç sebebiyle çok davranışta bulunması halinde en sahih kavle göre mazur sayılır. Fakat bağırarak mazeret sayılmamaktadır. Silâh affedilemeyecek derecede kana bulaşmış ise, namaz esnasında bırakılması lazımdır. Bırakma imkanı yoksa namaz onunla birlikte kılınır ve en zahir kavle göre kaza edilmesi gerekmez.

Savaş esnasında rükû ve secde yapma imkanı bulamayan, bunları imâ ile yapar ve secde ederken rükûdan daha fazla eğilir.

Mubah olan her savaş ve hezimet esnasında, bu şekillerden birine göre namaz kılmak caizdir. Yangın, sel ve yırtıcı hayvandan korkup kaçan veya mali sıkıntı sebebiyle alacaklısı tarafından hapis edilmekten korkup kaçan kimsenin de bu şekillerden birine göre namaz kılması caizdir. En sahih kavle göre, Arafat'ta vakfeyi kaçırmaktan çekinen ihramlı kimsenin namazını bu şekillerden birine göre kılması caiz değildir. Uzaktaki bir karartıyı düşman zannederek namazını korku namazı şeklinde kılan, bu karartının başka bir şey olduğu anlaşılırsa en zahir kavle göre, namazını kaza etmesi gerekir.

I. GİYİLMESİ HARAM OLAN ŞEYLER

Erkeğin ipekten yapılmış sergi veya başka bir şeyi kullanması haramdır. Kadının ipek elbise giymesi caiz olup en sahih kavle göre ipekten sergi kullanması haramdır. Velinin çocuğa ipek elbise giydirmesi caizdir. Ben diyorum ki, en sahih kavle göre, kadının ipek döşek kullanması caizdir. Iraklı ve Iraklı olmayan alimlerin kesin görüşleri böyledir. Allah daha iyi bilir.

Helak edici şiddetli sıcak veya soğuk havada, ani çıkan savaşta veya başka bir elbise bulunmaması gibi bir mazeret sebebiyle veya uyuzluğu, kaşıntıyı gidermek veya bitlenmemek gibi bir mazeretten dolayı erkeğin ipek elbise giymesi caizdir. Giyecek bir elbise bulamazsa erkeğin savaşta halis ipek giymesi caizdir.

Erkeğin ibrişim ve başka bir maddeden dokunmuş elbiseyi giymesi haramdır,

ibrişimi az ise keza doku maddesi ibrişime eşitse, en sahih kavle göre giymesi caizdir.

Erkeğin adete göre elbisesinin yenine ipekten nakış yaptırması veya nakış işletmesi caizdir. Ancak nakışın eninin dört parmakdan fazla olmaması şarttır.

Namaz ve benzeri ibadetler dışında necis elbiseyi giymek caizdir. Ani çıkan savaş gibi bir zaruret olmadıkça köpek veya domuz derisini giymek caiz değildir. Keza meytenin derisini giymek de en sahih kavle göre caiz değildir.

Meşhur kavle göre necis olan yağı (mescid lambası hariç) lambada kullanmak caizdir.

J. BAYRAM NAMAZI

Bayram namazı müekked sünnettir. Zayıf kavle göre ise farz-ı kifayedir. Cemaatle kılınması meşru kılınmıştır. Cemaatsiz kılmak da sünnet olduğu gibi, köle, kadın ve misafir için de sünnettir. Vakti, güneşin doğmasıyla başlar zeval vaktine kadar devam eder. Güneş bir mızrak boyu yükselinceye kadar namazı geciktirmek sünnettir.

Bayram namazı iki rekât halinde kılınır. İhram tekbirinden sonra iftitah duası okunduktan sonra zevaid denilen yedi tekbir alınır. Her iki tekbir arasında orta uzunlukta bir ayet okunacak kadar bir fasıla verilir. Tekbirler arasında tahlil, tekbir ve Allah'ı yücelten bir lafız okunur.

Sonra euzu besmele çekilir, fatiha ve bir sure okunur, ikinci rekâta ise, kıraatten önce beş tekbir alınır. Tekbirler alınırken eller omuz hizasına kadar kaldırılır. Tekbirleri almak, farz veya eb'ad değildir. Bu itibarla bir kimse, tekbirleri almayı unuttur ve kıraate başlarsa tekbirlerin vaktini kaçırmış olur, artık tekbir alamaz. Ancak İmamın ilk kavline göre rükûa varmamışsa tekbirleri alır.

Birinci rekâta fatihadan sonra "Kaf", ikinci rekâta ise "İkta-rebe" suresinin tümünü cehren okumak ve namazdan sonra iki hutbe okumak sünnettir. Her iki hutbenin rüknü, cuma namazında okunan hutbenin rüknü gibidir.

Hatip cemaate Ramazan Bayramı hutbesinde fitır sadakası, Kurban Bayramı hutbesinde ise Kurban hakkında bilgi verir. Birinci hutbede art arda dokuz, ikinci hutbede ise yedi tekbir alır.

Bayram namazı için bilinen şekli ile yıkanmak sünnettir. Yıkanmanın vakti gecenin yarısından itibaren, bir kavle göre ise fecrin doğuşu ile başlar. Cuma namazında olduğu gibi bayram namazına giderken de güzel koku sürünmek ve güzel elbiseleri giyinerek süslenmek sünnettir.

Bayram namazını camide kılmak daha faziletlidir. Zayıf kavle göre ise; bir mazeret yoksa sahrada kılmak daha faziletlidir. İmam sahraya çıkarsa, gitmeye gücü yetmeyen zayıf kimselere bayram namazını kıldırarak bir imam tayin eder.

Bayram namazına giderken bir yoldan gitmek, dönerken başka bir yoldan dönmek, cemaatin camiye erken gitmesi, imamın ise namaz vaktinde camiye gitmesi sünnettir. Kurban Bayramında acele ederek ilk vakitte namazı kılmak sünnettir. Ben diyorum ki; Ramazan Bayramında namaza gitmeden önce bir şey

yemek, Kurban Bayramında ise, yemeği namazdan sonraya bırakmak, namaza yaya olarak ve sükunetle gitmek sünnettir. İmam dışında başkasının Bayram namazından önce nafile namaz kılması mekruh değildir. Allah daha iyi bilir.

Teşrik Tekbirleri

Her iki bayram arefesinde güneş battıktan sonra evde, yolda, mescitte ve sokakta yüksek sesle tekbir almak sünnettir. En zahir kavle göre imam bayram namazı için iftitah tekberi alıncaya kadar teşrik tekbirleri almak sünnettir. Hacılar kurban bayramı arefesinde tekbir yerine telbiye getirirler. En sahih kavle göre Fıtır Bayramı arefesinden itibaren farz namazlardan sonra tekbir almak sünnet değildir.

Hacılar bayramın birinci günü öğle namazından itibaren tekbir almaya başlarlar ve bayramın son günü sabah namazında buna son verirler. En zahir kavle göre hacıların dışındakiler de hacılar gibi namazlardan sonra tekbir alırlar. Bir kavle göre ise, hacı adayı olmayanlar bayramın birinci günü akşam namazından itibaren namazlardan sonra tekbir almaya başlarlar. Bir kavle göre ise, arefe günü sabah namazından itibaren namazlardan sonra tekbir almaya başlamak ve bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar okumaya devam etmek sünnettir. İslam alemindeki uygulama böyledir.

En zahir kavle göre teşrik günlerinde kılman kaza, revâtib ve nafile namazlardan sonra da teşrik tekbirleri alınır. Teşrik tekbirlerinin şu lafzı beğenilmiştir:

Tekbirlere şu cümleyi eklemek müstehaptır:

Ramazanın otuzuncu günü zevelden önce bir önceki gecenin (ramazanın yirmi dokuzuncu günün) hilâli görüldüğüne tanıklık edilirse, iftar edilir ve bayram namazı kılınır. Eğer gurutandan sonra bir önceki gecenin hilâlinin görüldüğü söylenirse, bu şahitlik kabul edilmez. Bir önceki gecede zeval ile gurup arasındaki sürede görüldüğü söylenirse, iftar edilir ancak vakti geçtiği için bayram na-mazı kılınmaz. En zahir kavle göre, her hangi bir vakitte bayram namazını kaza etmek meşrudur. Denilmiş ki, bir kavle göre bir sonraki günün sabahında eda edilir.

K. HUSUF VE KÜSÛF NAMAZI

Güneş veya ay tutulması namazını kılmak sünnettir. Güneş veya ay tutulması namazına niyet ederek tahrim tekberi alınır, euzu besmele çekilir, fatiha okunur ve rükû yapılır. Rükûdan kalktıktan sonra tekrar fatiha okunur ve ikinci rükû yapılarak secdeye varılır. Böylece birinci rekât tamamlanmış olur. İkinci rekât da aynı şekilde kılınır. Güneş karartısı devam ederse, üçüncü bir rükû eklemek caiz değildir. Güneş açılırsa rükûların sayısını azaltmak da en sahih kavle göre caiz değildir.

Güneş veya ay tutulması namazının tam şekli ise şöyledir: Birinci kıyamda Fatihadan sonra Bakara suresi okunur, ikinci kıyamda yine Bakara suresinden

iki yüz kadar ayet okunur. Üçüncü kıyamda yüz elli kadar ve dördüncü kıyamda yüz kadar ayet okunur. Birinci rükûda Bakara suresinden yüz ayete denk, ikinci rükûda

seksen ayete denk, üçüncü rükûda yetmiş ayete denk ve dördüncü rükûda takriben elli ayet kadar teşbih okunur. En sahih kavle göre secdeler uzatılmaz. Ben diyorum ki; secdeleri uzatmak Buharî ve Müslimin sahihinde geçen hadislerle sabittir. Buveyti, kitabında secdelerin kendilerinden önceki rükû kadar uzatılacağına dair delil göstermiştir. Allah daha iyi bilir.

Bu iki namazı cemaatle kılmak ve ay tutulması (husuf) namazında kıraati cehri, güneş tutulması namazında ise gizli yapmak sünnettir. Namaz kılındıktan sonra imam cuma hutbesi için geçerli rükünleri taşıyan iki hutbe okur. İmam hutbede cemaatı tövbe etmeye ve hayır işlemeye teşvik eder.

Namazın birinci rükûunda imama tabi bir kimse, birinci rekâta yetişmiş sayılır. En zahir kavle göre ikinci rükûda veya ikinci kıyamda imama tabi olan kimse, imamın içinde bulunduğu rekâta yetişmiş sayılmaz. Güneş açılır veya kapalı durumda iken batarsa namazın vakti geçmiş olur. Ayın açılması veya güneşin doğmasıyla da namazın vakti geçmiş olur. İmamın son kavline göre, fecrin doğmasıyla namazın vakti geçmiş olmaz. Ay da kapalı iken batarsa namazın vakti geçmiş olmaz.

Küsûf (güneş tutulması) ile cuma namazı veya başka bir farz namaz bir araya gelirse, farz namazın vaktinin çıkma endişesi varsa önce farz namaz kılınır. Böyle bir endişe yoksa, en zahir kavle göre önce küsûf namazı kılınır. Küsûf vaktinde cuma namazı kılınır-sa, küsûf namazında okunan hutbenin aksine cuma için iki hutbe okunur ve cuma namazı kılınır. Cuma namazından sonra küsûf namazı kılınmırsa, cuma hutbesi bu namaz için de geçerli sayılır. İkinci bir hutbe okunmasına gerek yoktur.

Bayram, küsûf ve cenaze namazları bir araya gelirse, önce cenaze namazı kılınır.

L. ISTISKA (YAĞMUR) NAMAZI

İhtiyaç olduğu zaman yağmur namazına çıkmak sünnettir. Yağmur yağmazsa namaz ikinci ve üçüncü defa tekrar edilir. Namaz için hazırlık yapılır ve kılınmadan yağmur yağarsa Allah'a şükretmek ve dua etmek üzere cemaat toplanır. En sahih kavle göre ise yağmur namazı kılarlar.

İmam namaza çıkmadan halka; önce üç gün oruç tutmalarını, tövbe etmek ve iyilik yapmak suretiyle Allah'a yaklaşmalarını, zulümden sakınıp mazlumların hakkını iade etmelerini emreder. Dördüncü günde oruçlu oldukları halde namazı kılmak üzere eski elbiselerle boyunları bükük şekilde sahraya çıkarlar. Çocukları ve yaşlıları beraberlerinde getirirler. Keza en sahih kavle göre hayvanları da beraberlerinde getirirler. Zimmiler sahraya çıkmak isterlerse kendilerine mani olunmaz. Yalnız cemaatin arasına katılamazlar.

İstiska namazı, bayram namazı gibi iki rekâtlı bir namazdır. Zayıf kavle göre, ikinci rekâtta Nuh suresinin 11. ayetinden itibaren okumak sünnettir. En sahih

kavle göre, istiska namazı bayram namazı vaktinde kılman bir namaz değildir. İstenilen vakitte kılınabilir. Yağmur namazında imam bayram hutbesi gibi iki hutbe okur. Tekbir yerine birinci hutbede dokuz, ikinci hutbede yedi defa istiğfarda bulunur. Birinci hutbede şu duayı da okur:

İmam ikinci hutbeye başladıktan sonra kibleye döner, hem gizli hem de açıktan çokça duada bulunur. İmam kibleye dönerken cübbesini sağ sola, solu da sağa gelecek şekilde ters çevirir. İmamın son kavline göre, imam cübbesini altı üste gelecek ve üstü de alta gelecek şekilde ters çevirir. Cemaat da imamın yaptığı gibi elbisesini ters çevirir. Ben diyorum ki; halk sahradan eve dönüp elbisesini çıkarmaya kadar, ters yüz edilen elbise olduğu gibi çevirili kalmalıdır. Şayet beldenin imamı yağmur namazını terk edip kıldırmazsa, halk sahraya çıkmadan kendi başlarına kırlarlar. imamın hutbeyi namazdan önce okuması caizdir.

Senenin ilk yağmuru yağınca; dışarıya çıkıp yağmurun isabet etmesi için avret mahalli kapalı kalmak şartı ile soyunmak, sel suyu ile yıkanmak veya abdest almak, gök gürlemesi ve şimşek çakması esnasında Allah'ı teşbih etmek sünnettir. Gözleri şimşeğe dikip bakmak ise mekruhtur.

Yağmur yağması esnasında:

"Allah'ım bunu yararlı yağmur yap." demek ve kişinin dilediği şekilde dua etmesi, yağmur durduktan sonra da: "Allah'ın fazlı ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı." demek sünnettir. "Şu yıldızdan ötürü üzerimize yağmur yağdı" demek, rüzgara küfretmek mekruhtur.

Çok yağmurdan dolayı zarar olunca onun defî için:

"Allah'ım, yağmuru üzerimize değil de zarar vermiyeceği yerlere yağdır." şeklinde Allah'a dua etmek sünnettir. Zarar veren çok yağmurdan dolayı namaz kılınmaz. Allah daha iyi bilir.

M. NAMAZI TERK ETMENİN HÜKMÜ

Bir kimse, namazın farz olduğunu inkar ederek terk ederse kafir olur. Farzlığın inandığı halde tembellik ederek kılmazsa ceza olarak öldürülür. En sahih kavle göre, zaruret vakti çıkıncaya kadar bir tek vakit olsa dahi namazı terk eden kimse ceza olarak öldürülür.

Cezayı tatbik etmeden önce tövbe etmesi istenir. Tövbe edip mazeret beyan etmezse boynu vurulur. Zayıf kavle göre ise namazı kılmaya kadar veya ölünceye kadar demirle dürtülür. Ölünce cenazesi yıkanır, namazı kılınır ve müslümanların mezarlığına gömülür. Lakin mezarı yerle bir tutulmaz, yerden biraz yüksek yapılır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

CENAZE VE AHKAMI

A. GENEL BİLGİLER

Ölümü çokça hatırlamak, tevbe ederek ve mazlumların hakkını vererek ölüme hazırlıklı olmak menduptur. Hasta olan kişi ölümü daha fazla hatırlamalıdır.

En sahih kavle göre, ölmek üzere olan kimse yüzü kibleye gelecek şekilde sağ yanı üzerine uzatılır. Yer darlığı gibi bir mazeret varsa, ayak çukuru ve yüzü kibleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılır. Yüzünün kibleye bakması için kafası biraz yükseltilir.

Ölmek üzere olan kişiye, zorlama yapmadan şehadet kelimesini telkin etmek ve yanında Yasin suresini okumak, hasta olanın Allah hakkında iyi zanda bulunması, ölünce gözlerini yummak, çenesini başının üst tarafıyla bir sargı ile bağlamak, mafsalları yumuşatarak gevşetmek, bedenin tümünü hafif bir Örtüyle örtmek, karnının üzerine ağır bir madde koymak sünnettir. Sonra cenaze sedir ve benzeri bir şey üzerine konur. Üzerindeki elbiseler çıkarılır ve yüzü kibleye gelecek şekilde -ölmek üzere olana yapılan işlem gibi-sırt üstü yatırılır.

Cenaze ile ilgili işlemlerin tümünü ölünün yakın akrabaları yapmalıdır. Bir kimsenin öldüğü kesinleşince yıkanması için acele edilir.

Ölüyü yıkamak, kefenlemek, namazını kılmak ve gömmek farz-ı kifayedir.

B. CENAZE İLE İLGİLİ İŞLEMLER

1. Cenazeyi Yıkamak

Cenazeyi yıkamanın asgarisi, varsa beden üzerindeki pislikleri gidermek ve bedenin tümünü bir kere yıkamaktır. En sahih kavle göre; yıkayıcının cenazeyi yıkamaya niyet etmesi vacib değildir. Boğulan kişiyi ve kafirin yıkadığı cenazeyi tekrar yıkamak vacib değildir. Ben diyorum ki, en sahih kavle ve İmamın kesin görüşüne göre, suda boğulmuş olanı yıkamak vacibtir. Allah daha iyi bilir.

Cenazeyi yıkamanın tam şekli ise şöyledir: Cenaze تنها ve kapalı bir yerde, sedir gibi yüksekçe bir yere konur. Sonra üzerinde hafif bir gömlek olduğu halde soğuk su ile yıkanır. Hava soğuk ise su hafifçe ısıtılır. Cenaze sedir üzerinde arkaya doğru biraz meyilli olarak oturtulur. Yıkayıcı sağ elini ölünün omzuna, baş parmağını ensesinin çukuruna koyar. Sırtını sağ dizine dayayarak sol elin ölünün karnının üzerinde gezdirir. Karnındaki fazlalıkları çıkarmak için bu mesh işi yüklenerek yapar. Sonra ölü sırt üstü yatırılır. Sol ele bir bez sarılarak, ön ve arka avret yerleri yıkanır. Sonra bu bez çıkarılır ve ele yeni bir bez sarılır. Yıkayıcı parmağını ölünün ağzına geçirerek dişler üzerinde gezdirir ve burun deliklerindeki pislikleri giderir. Bundan sonra hayattaki insanın aldığı abdest gibi ona abdest aldırır, kafasını ve sakalını sedir gibi bir temizleyici ile yıkar. Saç ve sakalını iri dişli bir tarakla yavaşça tarar. Düşen saçları toplar ve kefenin içine koyar. Daha sonra cenaze sırt üstü uzanmış vaziyette iken, önce sağ tarafını sonra sol tarafını yıkar. Sonra onu sol tarafına çevirerek sağ tarafını

enseden sırt ve ayak yönüne doğru yıkar. Bundan sonra sağ tarafına çevirerek aynı şekilde sol tarafını da yıkar. Cenazeyi tam yıkamanın şekli böyledir. Cenazeyi ikinci ve üçüncü defa yıkamak sünnettir.

İlk yıkamada sidir, hatmi gibi şeylerden yararlanmak, üzerinde kalan sidir ve benzeri şeylerin kalıntıları giderildikten sonra baştan ayağa doğru saf su dökmek ve her yıkayıştta suya az miktarda kafur katmak sünnettir. (İhramlı kişinin suyuna kafur gibi kokulu bir şeyi katmak haramdır.)

Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra cenazeden bir pislik çıkarsa, sadece pisliği gidermek yeterlidir. Zayıf kavle göre, çıkan pisliği izale etmekle birlikte yıkamayı tekrarlamak vacibtir. Başka bir zayıf kavle göre ise, pisliği izale etmekle birlikte abdesti yeniden aldirmek vacibtir.

Erkeği erkek, kadını da kadın yıkamalıdır. Erkeğin kendi cariyesini ve hanımını, kadının da kocasını yıkaması caizdir. Erkek hanımını veya cariyesini yıkarsa veya kadın kocasını yıkarsa, mahremine çıplak elle dokunup abdestinin bozulmaması için eline bir bez bağlamalıdır.

Bir kadın aralarında eşinin veya mahreminin bulunmadığı bir erkek topluluğu arasında ölür veya bir erkek, aralarında eşinin veya mahreminin bulunmadığı kadınlar arasında ölürse, en sahih kavle göre ölüye teyemmüm ettirilir.

Erkeği yıkamada; cenaze namazını kıldırma öncelik hakkına sahip akrabası önceliklidir. Kadını yıkamada Öncelikli olan kadın akrabalarıdır. (Kızı, kız kardeşi, amca kızları gibi.) En sahih kavle göre kadın akrabalar kocaya tercih edilir. Kadın akrabalar arasında mahrem kadın akrabalar (ölen kadının kızı, kız kardeşi gibi) öncelik hakkına sahiptir. Kadın akraba yoksa yabancı kadınlar önceliklidir. Daha sonra mahrem erkek akrabalar gelir. Bunlar arasında Öncelik hakkı namaz kıldırmadaki öncelik hakkı gibidir. Ben diyorum ki; amca oğulları ve benzeri erkek akrabalar kadına nisbetle yabancı erkekler gibidir. Allah daha iyi bilir. En sahih kavle göre kadının kocası, mahrem olmayan akrabalarına tercih edilir.

ihramda iken ölen kişiye hoş koku sürülmez, saçları ve tırnakları kesilmez. İddet döneminde ölen kadına en sahih kavle göre güzel koku sürülebilir. İmamın son kavline göre; ihramlı olan hariç ölünün tırnaklarını kesmek, koltuk altı ve kasık kıllarını tıraş etmek, bıyıklarını kısaltmak mekruh değildir. Ben diyorum ki en zahir kavle göre mekruhtur. Allah daha iyi bilir.

2. Cenazeyi Kefenlemek

Ölü, hayatta iken giymesi caiz olan kumaşla kefenlenir. Kefenin en azı, bedenin tümünü kapatacak şekilde bir tek elbisedir. Tek kefenle de olsa kendisine kefen giydirilmemesini vasiyet edenin bu vasiyeti geçerli olmaz.

Erkekler için kefenin üç olması daha faziletlidir. Dört veya beş kefenle kefenlemek de caizdir. Kadının beş kefenle kefenlenmesi daha faziletlidir. Cenaze üç elbise ile kefenlenirse buna lifafe denir. Erkek beş elbise ile kefenlenirse, lifafenin altına gömlek ve sarık ilâve edilir. Kadının kefenlendiği

beş kefen ise izar (etek), himar (başörtüsü), gömlek ve iki lifafedir. Bir kavle göre kadının kefeni üç lifafe, izar ve himardır.

Kefenin beyaz renkli olanı sünnet olup, ücreti ölünün terekesinden ödenir. Malı yoksa nafakasını vermekle yükümlü olan akrabasının malından, kölenin ise efendisinin malından ödenir. Keza en sahih kavle göre, kadının kefen ücreti kocasının malından Öde-nir.Cenaze şöyle kefenlenir: Lifafenin en güzeli ve en geniş olanı yere serilir ve bunun üzerine ikinci lifafe, keza onun da üzerine üçüncü lifafe serilir. Her parçanın üzerine hanut (bir çeşit güzel koku) serpilir. Sonra Ölü sırt üstü kefenin üstüne yatırılır. Üzerine kafur ve hanut gibi güzel kokular serpilir. Sonra bel kısmından sağlı sollu bir bez parçası ile bağlanır. Vücudun menfezlerine biraz pamuk konur. Bundan sonra lifafeler birer birer üzerine sarılır ve uyluklarından bağlanır. Cenaze kabre konulunca bağlar çözülmelidir, ihramda iken ölen erkeğe Kamis gibi dikişli kefen giydirilmez ve kafası Örtülmez. Ihramlı kadının ise yüzü örtülmez.

3. Cenazeyi Teşyi

Cenaze iki ağaç (sedye veya tabut) arasına konarak taşınır. En sahih kavle göre cenazeyi üç kişinin taşıması dört kişinin taşımasından faziletlidir, cenazeyi üç kişi taşırsa cenaze sedyeye konur, bir kişi kafası sedyenin ön kolları arasına gelecek şekilde sedyenin sağ kolunu sağ omuzuna, sol kolunu da sol omuzuna alır, diğer iki kişiden her biri arka kollardan birer kolu omuzlarına alarak taşır. Cenazeyi dört kişi taşırsa; iki kişi ağacın ön kollarını, diğer iki kişide arka kollarını omuzlarına alarak taşır. Cenazeyle birlikte gidenlerin önde ve ona yakın yürümeleri daha faziletlidir. Cenazenin bozulup namaza engel bir halin ortaya çıkma korkusu yoksa, cenazeyi taşıyanların orta süratle yürümeleri sünnettir.

4. Cenaze Namazı

Cenaze namazının birkaç rüknü vardır:

1- Niyet etmek. Niyetin vakti diğer namazlardaki niyetin vakti gibidir. Niyet ederken cenaze namazının farzlılığına niyet etmek yeterlidir: "Allah rızası için bu cenazenin farz-ı kifaye olan namazını eda etmeye niyet ettim." gibi. Zayıf kavle göre niyette "farz-ı kifaye" lafzını zikretmek şarttır. Fakat ölüyü kadın veya erkek veya isim olarak belli etmek vacib değildir. Cenaze belli edilir de aksi çıkarsa namaz batıl olur. Birkaç cenaze hazır olursa her ne kadar sayıları belli değilse de: "Bu cenazelerin farz-ı kifaye olan namazına." şeklinde hepsi için bir niyet etmek yeterlidir.

2- Tekbir almak. İftitah tekbiri ile birlikte dört tekbir alınır. Şayet beş tekbir alınırsa en sahih kavle göre namaz batıl olmaz. İmam beş tekbir alırsa en sahih kavle göre, cemaat ona uymaz. Cemaat isterse kalben niyet edip ondan önce selâm verir, isterse onunla birlikte selâm vermek için bekler.

3- Selâm vermek. Dördüncü tekbirden sonra diğer namazlardaki selâm gibi selâm verilir.

4- Birinci tekbirden sonra fatihayı okumak. Ben diyorum ki; Fatihayı birinci tekbirden başka bir tekbirden sonra da okumak caizdir. Allah daha iyi bilir.

5- ikinci tekbirden sonra Peygamber efendimize salât ve selâm getirmek. En sahih kavle göre, Peygamberin aline salât getirmek vacib değildir: Salâtın en kısa şekli şöyledir: "Allahümme Salli alâ mu-hammedin."

6- Üçüncü tekbirden sonra ölü için dua etmek: Duanın en kısa şekli şöyledir: "Allahümmeğflr lehu."

7- Mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, mümkünse namazı ayakta kılmak.

Cenaze namazının sünnetleri ise şunlardır:

Her tekbir esnasında elleri omuz hizasına kadar kaldırmak ve fatihayı sessiz okumak. Zayıf kavle göre geceleyin kılınacak namazda fatihayı sesli okumak ve en sahih kavle göre, iftitah duası hariç euza çekmek sünnettir. Üçüncü tekbirden sonra şu duayı okumak:

Bu duadan önce şu duayı okumak sünnettir:

Çocuk cenazesinde ise bu ikinci duayla birlikte şu duayı okumak sünnettir.

Dördüncü tekbirden sonra ise şu duayı okumak sünnettir: "Al-lahümme la tahrimnâ ecrehu velâ teftinâ ba'dehu"

Cemaat bir özürlü olmaksızın imama muhalefet eder ve imam ikinci tekbiri alıncaya kadar tekbir almazsa, namazları batıl olur. Mesbûk ilk tekbiri alınca her ne kadar imam namazın başka bir bölümünde ise de, kendisi namazın tertibine riayet ederek fatihayı okur. Kendisi fatihaya başlamadan imam ikinci bir tekbir alırsa, mesbûk fatihayı terk ederek imamla birlikte tekbir alır ve fatiha düşer. Fatihayı okurken imam başka bir tekbir alırsa, en sahih kavle göre fatihayı terk eder ve imama uyar. İmam selâm verince geri kalan tekbir ve duaları yalnız başına tamamlar. Bir kavle göre duaları okuması şart değildir.

Cenaze namazı için gerekli olan şartlar, farz namazlar için gerekli olan şartlardır. Ancak cemaat için gerekli olan şartlar cenaze namazı için gerekli değildir. Cenaze namazını bir kişi de kılsa bu farz eda edilmiş olur. Zayıf kavle göre bu farzın eda edilmesi için iki; bir başka zayıf kavle göre üç; diğer bir zayıf kavle göre ise dört kişinin namazı kılması vacibtir. En sahih kavle göre, erkekler bulunduğu halde cenaze namazını sadece kadınlar kılsa, farz eda edilmiş olmaz. Kadının cenaze namazı kılması ise sahihtir.

Bir başka belde bulunan cenazenin namazını kılmak caizdir. Gaipse kılman namaz ile farz eda edilmiş olmaz. Farzın eda edilebilmesi için namaz cenazenin bulunduğu belde kılınmalıdır. Cenaze gömülmeden önce kılınması ise vacibtir. Gömüldükten sonra kılmır-sa caizdir. En sahih kavle göre, gaibin namazının sahih olabilmesi için namazı kılan kimse, cenaze hazır olduğu vakitte namaz kılmaya ehil olmalıdır. Bu itibarla şu anda Resûlüllah (sav)'m kabri başında cenaze namazını kılmak caiz değildir.

5. Cenaze Namazını Kıldırmada Öncelikli Olan Kimseler

imam'm son kavline göre, namazı kıldırmada ölünün velileri beldenin valisinden önceliklidir. Akrabalar arasında ölünün babası önceliklidir. Sonra her ne kadar yukarıya doğru çıksa da dedesi gelir. Sonra ölünün oğlu ve her ne kadar aşağıya doğru inse de oğlunun oğlu gelir. Sonra öz kardeşi gelir. En zahir kavle göre öz kardeş, baba bir kardeşe tercih edilir. Sonra öz kardeşin oğlu sonra baba bir kardeşin oğlu gelir. Daha sonra mirastaki öncelik sırasına göre asa-be olanlar gelir. Sonra da zevi'l erham olanlar gelir.

Aynı derecede iki akraba bulunursa, İmamın kesin görüşüne göre, yaşlı ve adaletli olan tercih edilir. Akrabalık derecesi itibariyle hür olan uzak akraba, yakın olan köle akrabaya tercih edilir.

Cenaze namazını kılan kişi imam olsun yalnız başına olsun, cenaze erkek ise başı hizasında, kadın veya ersel ise kuyruk sokumu hizasında durur.

Bir arada bulunan birkaç cenaze için bir namaz kılmak caizdir. Kafirin cenaze namazını kılmak haram olup cenazesini yıkamak va-cib değildir. En sahih kavle göre zimmi olanı kefenlemek ve gömmek vacibtir.

Müslümanın bir organı bulunur ve öldüğü bilirse, bulunan organ yıkanır ve üzerine cenaze namazı kılınır. Düşük olan çocuk, ses çıkarır veya ağlarsa hükmü büyüklerin hükmü gibidir. Ses çıkarmadığı ve ağlamadığı halde kımıldadığı ve canlı olduğuna bilirse, en zahir kavle göre yıkanır ve cenaze namazı kılınır. Canlı olmanın belirtilerini taşımamış ve dört aylık süreyi doldurmamış düşüğün cenaze namazı kılınmaz. Keza dört aylık süreyi doldurmuş ise de en zahir kavle göre cenaze namazı kılınmaz.

Şehit olan ne yıkanır ne de namazı kılınır. Şehit, kafirlerle yapılan savaşta vefat eden kimsedir. Savaş bittikten sonra aldığı yara sebebi ile veya azgınlarla yapılan savaşta ölen kimse en zahir kavle göre şehit sayılmaz. Keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre savaşta, savaş sebebiyle değil de hastalık gibi başka bir nedenle ölen kişi de şehit sayılmaz. Cünüp olan kişi şehit olsa, en sahih kavle göre yıkanmaz. Üzerindeki şehitlik kanı dışında bir necaset varsa o necaset giderilir, kana bulaşmış elbisesiyle kefenlenir. Şayet elbisesi vücudunu kapatmıyorsa kapatacak kadarı ilâve edilir.

6. Cenazeyi Defnetmek

Mezarın en az ölçüsü, cenazenin kokusunu dışa vurmasına ve yırtıcı hayvanların cenazeyi çıkarmasına engel olacak bir çukurdur. Mezarın geniş ve ellerini dik olarak havaya kaldıran orta boylu bir erkeğin boyu kadar derinlikte olması sünnettir. Gevşek olan yerde mezarın lahit şeklinde olması, yarma şeklinde olmasından faziletlidir. Yarma; mezarın alt tarafını nehir yatağı şeklinde kazıp bu yatağın iki tarafı örülen ve bu iki duvar arasına cenazeyi koyduktan sonra çatısı kerpiç ile yapılan mezar şeklidir.

Cenaze mezara konulurken başı mezarın ayak ucundan indirilir. Baş kısmından

yavaşça batı ucuna doğru çekilerek mezara konulur.

Cenazeyi mezara erkekler indirir. Erkekler arasında öncelik hakkına sahip olanlar, cenaze namazını kıldırmada öncelikli olanlardır. Ben diyorum ki; evli olan kadının cenazesini mezara indirmede kocası öncelik hakkına sahiptir. Allah daha iyi bilir. Cenazeyi kabre indirenlerin bir, üç, beş... gibi tekli sayıda olmaları sünnettir.

Cenaze mezara kıbleye yönelik bir şekilde sağ yanı üzerine yerleştirilir. Yüzü kıble cihetindeki duvara dayandırılır. Sırtına kerpiç gibi bir şey ile destek yapılır. Kabrin açık kısmı kerpiç ile kapatılır. Yakın olanlardan her biri kabre üçer avuç toprak atar. Daha sonra kürekle üstüne toprak atılır ve mezar sadece bir karış kadar yükseltilir. En sahih kavle göre, mezarın toprağı yer ile aynı seviyede olması, deve hörgücü şeklinde olmasından iyidir.

Zaruret olmadıkça birden fazla cenaze aynı mezara defnedilmez. Aynı mezara iki kişi konulursa, en faziletli olan (imam olmaya layık olan) önce konulur.

Mezarın üstüne oturulmaz ve ona basılmaz. Kabri ziyaret eden, kabir sahibi hayatta iken ona yakın oturduğu gibi kabre yakın oturur.

C. TAZİYE

Taziye, ölünün ailesine sabırlı ve tahammüllü olmalarını tavsiye etmek ve ölü için duada bulunmaktır.

Cenaze gömülmeden önce ve gömüldükten üç gün sonraya kadar taziye de bulunmak sünnettir. Vefat eden müslüman bir kimse için bir müslümana taziye de bulunulurken şöyle denilir:

Vefat eden kafir için müslüman akrabası taziye edilirken de şöyle denilir:

Vefat eden müslüman için kafir akrabası taziye edilirken şöyle denilir:

Vefattan önce ve sonra adabına uyarak ölü için ağlamak caizdir.

Yalnız ölünün meziyetlerini sayarak yüksek sesle ağlamak, göğsü ve yüzü tokatlamak veya yakayı yırtmak gibi davranışlarda bulunmak haramdır.

Muharrer'de bulunmadığı halde eklediğim ayrı ayrı bazı meseleler şunlardır:

1- Ölünün borcu varsa acele üzere ödemek ve vasiyetini yerine getirmek sünnettir.

2- Kişinin kendisine gelen her hangi bir zarardan dolayı ölümü temenni etmesi mekruhtur. Ancak dinine gelecek bir zarar sebebiyle ölümü temenni etmesi mekruh değildir.

3- Hasta olan kimsenin tedavi görmesi sünnettir. Tedavi görmesi için hastayı zorlamak ise mekruhtur.

4- Akraba ve dostları ölünün yüzünü öpmesi caizdir.

5- Cenaze namazı ve diğer işler için ölüm haberini ilân etmenin bir sakıncası yoktur. Yalnız camiliye dönemindeki gibi ölünün iyiliklerini sayarak ölüm haberini ilân etmek mekruhtur.

6- Cenazeyi yıkayan kişi, avret mahalli dışında ihtiyaç miktarı kadar cenazeye bakabilir.

- 7- Yıkanması sakıncalı olan cenazeye teyemmüm ettirilir.
- 8- Cünüp veya hayızlı olanın cenazeyi yıkaması mekruh değildir. Ölen kimse cünüp veya hayızlı ise bir yıkama kafidir.
- 9- Cenazeyi yıkayan kişinin güvenilir olması sünnettir. Cenazede gördüğü güzel hasletleri açıklamalıdır. Hoşa gitmeyen şeyleri ise, bir maslahat olmaksızın açıklamaması haramdır.
- 10- Ölünün iki kardeşi veya iki hanımı onu yıkamak için anlaşmazlığa düşerlerse aralarında kura çekilir.
- 11- Ölen kafiri yıkaması için yakın kafir akrabası, yakın müs-lüman akrabasına tercih edilir.
- 12- Aspur boyası ile boyanmış ve pahalı olan kefeni kullanmak mekruhtur. Kefenin yıkanmış olanı yenisinden iyidir. Küçük çocuklar da baliğ olanlar gibi üç kefenle kefenlenir. Kefenin üzerine hanut denilen hoş kokuyu serpmek müstehabtır. Zayıf kavle göre vacibtir.
- 13- Cenazeyi, -kadın cenazesi de olsa- sadece erkekler taşır. Cenazeyi değerini küçük düşürecek veya düşme ihtimali olacak şekilde taşımak haramdır. Kadın cenazesini onu örtecek tabut gibi bir şeyle taşımak sünnettir.
- 14- Cenazeyi gömdükten sonra bir vasıtaya binerek geri dönmek mekruh değildir.
- 15- Müslümanın kafir olan akrabasının cenaze merasimine katılmasında bir sakınca yoktur.
- 16- Cenaze merasiminde yüksek sesle konuşmak -Kur'ân okumak olsa bile- mekruhtur. İhtiyaç olmaksızın ateş bulundurmak da mekruhtur.
- 17- Müslümanların cenazesi kafirlerin cenazelerine karışır ve cenazeler birbirinden ayırt edilemezse, bütün cenazeleri yıkayıp namazlarını kılmak vacibtir. Müslümanların cenazeleri kast edilmek suretiyle hepsinin namazı kılınabilir. En güzel olan ve imam'ın kesin beyanı budur. Veya "Eğer müslüman ise" diye niyet edilerek her birinin namazı ayrı ayrı kılınır ve namazda şöyle dua edilir: "Al-lahümmağfir lehu in kâne müslimen"
- 18- Namazın sahih olması için cenazenin namazdan önce yıkanması şarttır. Cenazeyi kefenlemeden namazını kılmak mekruhtur. Göçük altında kalan kimsenin çıkarılması veya yıkanması sakıncalı ise cenaze namazı kılınmaz.
- 19- Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, cenaze namazını kılan kişinin cenaze hazır ise, onun önüne geçmemesi ve kabri arkasına almaması şarttır. Cenaze namazını camide kılmak caizdir. Namazda cemaatin üç veya daha fazla saf tutması sünnettir. Namazdan sonra bir başkası gelip namazı kılmak isterse, yalnız başına kılabilir. En sahih kavle göre, namazı kılmış olan kimse ikinci bir defa namazı iade etmez ve cemaatin çoğalması için cenaze namazı geciktirilmez.
- 20- İntihar eden kişi diğer cenazeler gibi yıkanır ve onun namazı kılınır.
- 21- İmam hazırda olmayan, cemaat de hazır olan cenazeye niyet ederse veya durum bunun tersi olursa namaz caizdir.
- 22- Cenazeyi kabristanda gömmek daha faziletlidir. Mezarlıkta geceleme

mekruhtur.

23- Cenazeyi mezara indirirken, erkek cenazesi olsa bile, mezarın bir örtü ile örtülmesi ve cenazeyi kabre indirenin şöyle demesi sünnettir: "Bismillahi ve alâ milleti Resûlillahi sallallahu aleyhi ve sellem"

24- Cenazenin altına (kabrin dibine) bir şey sermek, cenazenin kafası altına yüksekçe toprak koymak veya cenazeyi tabut içinde gömmek mekruhtur. Yalnız yer nemli veya yumuşak ise mekruh değildir. Cenazeyi gece ve hava sıcak değilse namaz kılınması mekruh olan vakitlerde gömmek caizdir. Cenazeyi bu iki vaktin dışında gömmek daha faziletlidir.

25- Kabri kireçle sıvamak, üstüne bina yapmak veya yazı yazmak mekruhtur. Arazisi vakıf olan mezarlar üzerine yapılan binalar yıktırılmalıdır.

26- Defin işlemi bittikten sonra mezarın üzerine su serpmek, ortasına gelecek şekilde uzunlamasına küçük taşları bir çizgi halinde dizmek, mezarın baş tarafına taş koymak veya direk dikmek ve akrabaların mezarlarını bir arada bulundurmak sünnettir.

27- Kabirleri ziyaret etmek erkekler için sünnet, kadınlar için mekruhtur. Zayıf kavle göre ise haramdır. Başka bir zayıf kavle göre ise mubahtır. Yalnız enbiya ve salih kimselerin kabirlerini ziyaret etmek kadınlar için de sünnettir. Kabristanı ziyaret eden kişi önce kabristana selâm verir, Kur'ân okur ve ölüler için duada bulunur. Kabristana selâm vermenin bir şekli şöyledir: "es-Selamu aleykum dâre kavmin mü'minîn ve innâ biküm inşaallahu lahikûn."

28- Cenazeyi başka bir beldeye nakletmek haramdır. Zayıf kavle göre ise mekruhtur, imam'ın kesin beyanına göre Mekke'ye, Medine'ye veya Beyt-i Makdise yakın yerde vefat edenin cenazesini bu yerlere nakletmek caizdir. Yakınlığın ölçüsü, nakil esnasında cenaze kokusunun değişmeyeceğinden emin olunan mesafedir. Cenaze gömüldükten sonra bir mazeret olmaksızın cenazeyi başka bir yere nakletmek veya başka bir şey için kabri açmak haramdır. Örneğin cenaze yıkanmadan veya gasp edilmiş arazide veya gasp edilmiş elbiseyle veya beraberinde bir mal ile gömülmüş veya kible cihetine doğru gömülmemişse kabri açmak haram değildir. En sahih kavle göre, kefensiz gömülen cenazeyi kefenlemek için kabri açmak caiz değildir.

29- Definden sonra ölünün imanında sabit kalması için, bir cemaatin bir saat kadar kabrin başında durup Allah'a duada bulunmaları sünnettir. Mükellef olan ölü için telkinde bulunmak sünnettir.

30- Ölünün yakınları için komşuları yemek hazırlamalı, onları gece gündüz doyurmaları ve yemek yemeleri için ısrar etmeleri sünnettir. Ölünün iyiliklerini sayıp yüksek sesle ağlayanlar için yemek hazırlamak haramdır. Allah daha iyi bilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

ZEKAT

A. HAYVANLARIN ZEKATI

Naam denilen hayvanların zekâtını vermek vacibtir. Bunlar ehli olan deve, sığır, koyun ve keçidir. Ehli atlar ve ticaret için olmayan köleler zekâta tabi değildir. Koyun veya keçi ile geyiğin birleşmesinden meydana gelen hayvanlar da zekâta tabi değildir.

1. Develerin Zekâtı

Develerin sayısı beş olmadıkça zekâta tabi olmazlar. Beş deve için bir koyun veya bir keçi verilir. On deve için iki, on beş deve için üç, yirmi deve için dört koyun verilir. Yirmi beş deve için bir "Bint-i Mehad" verilir. Otuz altı deve için bir "Bint-i Lebûn", kırk altı deve için bir "Hikka", altmış bir deve için bir "Cez'a" verilir. Yetmiş altı deve için iki "Bint-i Lebûn" zekât olarak verilir. Doksan bir deve için iki "Hikka"; yüz yirmi bir deve için üç "Bint-i Lebûn" verilir. Bundan sonra her kırk deve için bir "Bint-i Lebûn" ve her elli deve için bir "Hikka" verilir.

Bint-i mehad, bir yaşını tamamlayıp iki yaşma giren dişi devedir. Bint-i lebûn, iki yaşını tamamlayıp üç yaşma giren dişi devedir. Hikka, üç yaşını tamamlayıp dört yaşma giren dişi devedir. Cez'a, dört yaşını tamamlayıp beş yaşına giren devedir. Şat, bir yaşını tamamlayıp iki yaşma girmiş koyundur. Zayıf kavle göre cez'a, ön dişleri düşmüş olsa bile altı ayını doldurmuş koyun veya iki yaşını tamamlayıp üç yaşına giren keçidir. Başka bir zayıf kavle göre ise, bir yaşını tamamlamış keçidir.

En sahih kavle göre, develer için zekât verilmesi halinde kişi koyun veya keçi vermekte serbesttir. Zekât verilecek davarın beldede çoğunlukla bulunan davardan olması şart değildir. Koç veya tekeyi zekât olarak vermek caizdir. Keza sayısı yirmi beşten az olan develer için de koyun yerine bir yük devesi vermek caizdir.

Zekât olarak verilecek bint-i mehad yoksa bunun yerine ibn-i lebûn verilir. Ayıplı olan bint-i mehad yok hükmündedir. Kişi, en iyi bint-i mehadı vermekle mükellef değildir. Lakin en sahih kavle göre, ibn-i lebûnu vermekle mükelleftir. Bint-i mehad yoksa bunun yerine bir hikka almır. En sahih kavle göre, bint-i lebûn yerine hikka alınmaz. İki yüz deve gibi iki fariza bir araya gelirse; mezhep alim-lerince kabul edilen rivayete göre, dört hikka verilecek diye takdir yapılmaz. Belki bu ikisinden biri, yani ya dört hikka veya beş bint-i lebun takdir edilir.

Zekât verilecek malda iki haktan biri bulunursa, (her ne kadar fakir için faydalı değilse de) mevcut olanı alınır. Her iki hak da mevcut değilse, zekât memuru istediği hakkı tahsil eder. Zayıf kavle göre fakir için faydalı olanı alması vacibtir. Her iki hak mevcut ise, en sahih kavle göre fakir için faydalı olanı alınır. Şayet mal sahibi hile yaparak en faydalı olanı gizler veya zekât memuru faydalı olanı seçmekte ihmalkar davranırsa, iyi olmayanı zekât olarak almak caiz

değildir. Mal sahibi iyi olanını gizlemez veya zekât memuru ihmalkar davranmazsa, alınan hayvan zekât için geçerlidir. En sahih kavle göre ise, alınan hayvan ile en iyi hayvan arasındaki değer farkını almak vacibtir. Bu farkı dirhem olarak almak caizdir. Zayıf kavle göre değer farkı tayin edilip alınır.

Bint-i mehad vermesi lazım gelen kişi bunu bulamazsa, varsa bint-i lebûn verir ve zekât verdiği kimseden ya iki koyun veya yirmi dirhem alır. Bint-i lebûn vermesi لازمken bulamazsa, bir bint-i mehad ile birlikte ya iki koyun veya yirmi dirhem verir. Veya bir hikka vererek, iki koyun veya yirmi dirhemi alır. Mal sahibi koyun veya dirhemi vermekte ve zekât toplama memuru ikisinden birini almakta serbesttir. En sahih kavle göre mal sahibi, derecesi yüksek veya düşük hakkı vermekte serbesttir. Yalnız vereceği devenin hastalık gibi bir ayıbı olmamalıdır.

Mal sahibi zekâtım verirken şart koşulan yaşlardan iki yaş büyük bir deveyi verebilir. Bu durumda aradaki yaş farkını, zekâtı alan kişiden alır. Aradaki farkı vermekle birlikte aşağı derecede olan bir deveyi vermek mümkündür. En sahih kavle göre bu, daha yakın yaştaki devenin bulunmaması şartı ile caizdir. Hoş karşılanan iki ve-cihten birine göre ceza'm yerine bir seniye ile birlikte bir yaş farkını almak caiz değildir. Ben diyorum ki, en sahih kavle ve alimlerin çoğunluğu göre caizdir. Allah daha iyi bilir. Bir yaş farkı için bir koyun ve on dirhem almak caiz değildir. İki yaş farkı için iki koyun ve yirmi dirhem almak caizdir.

2. Sığırların Zekâtı:

Sığırların sayısı otuz olunca zekâtlarını vermek vacib olur. Otuz sığır için bir yaşını doldurmuş bir tebi (buzağı) verilir. Bundan sonra her otuz için bir tebi verilir. Sayıları kırk olunca bir müsinne (iki yaşını tamamlayıp üç yaşma giren buzağı) verilir.

3. Koyun Ve Keçilerin Zekâtı:

Koyun veya keçilerin sayısı kırk olunca zekâtlarını vermek vacib olur. Kırk koyun veya keçi için bir şat

(bir yaşını tamamlamış koyun veya iki yılını doldurmuş keçi) verilir. Sayıları yüz yirmi bir olunca iki şat verilir. İki yüz bir olunca üç, dört yüz olunca da dört şat verilir. Bundan sonra her yüz davar için bir şat verilir.

4. Aynı Türden Olan Koyun Veya Keçilerin Zekâtı

Maşiye'nin (koyun ve keçinin) çeşidi tek ise, mevcut olan çeşitten zekât alınır. Koyun yerine keçi, keçi yerine koyun almak en sahih kavle göre caizdir. Yalnız kıymet farkına riayet edilmesi şarttır. Koyun ve keçiler karışık ise bir kavle göre, sayısı fazla olandan zekat alınır. Her iki çeşidin sayısı eşit ise, zekât faydalı

olandan almır. En zahir kavle göre, zekât memuru dilediği türden kıymetleri nispetinde alabilir. Keçilerin sayısı otuz, koyunların sayısı on olursa bundan zekât olarak dörtte üç keçi ve dörtte bir koyun değerinde bir keçi veya bir koyun alınır.

Hasta veya ayıplı olan hayvanı zekât olarak almak caiz değildir. Ancak hayvanların tümü aynı durumda ise, bunlardan mevcut olanın benzeri alınır. Hayvanlardan erkek olanı zekât olarak alınmaz. Ancak bir vücubiyet varsa alınır. Keza en sahih kavle göre ma-şiye'nin tümü erkek olursa bunlardan erkek olanı zekât olarak alınır.

İmamın son kavline göre; yavruların zekâtı yavru olarak alınır. Annelerinin Ölmesi durumunda bir yıllık süreleri anneleriyle birlikte geçirdikleri süre ile tamamlanır. Yeni doğurmuş olan, besi için saklanan, gebe olan ve iyi olan davarlar zekât olarak alınmaz. Ancak mal sahibi razı ise almak caizdir.

Zekâtla yükümlü olup maşiye denilen hayvanlarda ortak olanlar tek kişi gibi zekât verirler. (Sözgelimi, her birinin ellışer koyunu olan iki ortağın yüz koyunundan iki değil bir koyun alınır.) Keza komşuluk ortaklığına mahsus maşiyenin zekâtı, şu şartlarda tek kişinin malı gibi zekâta tabi olur: Birbirinden ayırt edilmeyecek şekilde sulama, istirahat, toplanma, sağım yerleri bir olmalıdır. En sahih kavle göre, koç ve çobanları da bir olmalıdır. En sahih kavle göre komşuluk ortaklığı için niyet etmek şart değildir. En zahir kavle göre komşuluk ortaklığı zekâtı; meyve, ekin, para ve ticaret malında da geçerlidir. Fakat bekçi, kurutulma yeri, dükkan, nöbetçi ve depoları bir olmalıdır.

Maşiye zekâtının vücub şartı ikidir:

1- Sahibinin mülkünde iken sürünün üzerinden bir yıl geçmiş olmalıdır. Nisaba ulaşmış sürünün yavruları annelerinin yılma göre zekâta tabi olurlar. Yani yavruların üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir. Yıl içinde satış ve hibe gibi yollarla elde edilen mal, mevcut malın yılma mahsup edilmez. Bir kimse mevcut malın kârını sene sonunda elde ettiğini iddia ederse doğrulanır. Şayet bir itham varsa, kendisine yemin ettirilir. Bir kimsenin hayvanları yıl içerisinde mülkiyetinden çıkar, sonra bu malı satış veya hibe yoluyla geri alır veya bir benzeri ile değiştirirse bir yıllık süre yeniden hesaplanır.

2- Hayvanlar sâime olmalıdır. Senenin fazlasında yemle beslenen hayvanlar zekâta tabi olmazlar. Hayvana açık bir zarar dokunmayacak şekilde ve yaşamasını sağlayacak miktarda yem verilirse, en sahih kavle göre zekâtını vermek vaciptir. Şayet onsuz yaşayamayacak miktarda yem kendisine verilir veya onsuz yaşar da açık bir zarar dokunacaksa, zekâtını vermek vacib değildir. Kendi kendine otlayan veya yem ile beslenen hayvanlar ile çiftte sürülen veya su çekmek gibi işlerde çalıştırılan hayvanlar en sahih kavle göre zekâta tabi değildirler.

Hayvanlar su başına geldiklerinde, tek tek sayılmak suretiyle zekâtları alınır. Şayet su yerleri belli değilse, sahiplerinin evi önünde sayılırlar. Mal sahibi güvenilir biri ise hayvanların sayısı hususunda sözüne itibar edilir. Şayet mal

sahibi güvenilir değilse, hayvanlar dar bir yerden tek etk geçirilerek sayılırlar.

B. EKİN VE MEYVELERİN ZEKÂTI

Gıda sayılan ekin ve meyveler zekâta tabidir. Hurma ve üzüm gıda olan meyvelerdendir. Buğday, arpa, pirinç, mercimek ve tercih edilen sair gıda maddeleri ise hububattandır. İmamın ilk kavline göre zeytin, zaferan, yemen zaferanı, aspur ve balın zekâtını vermek vacibtir.

Ekin ve meyvelerin nisabı, beş vesaktır. Bu, Bağdat rıtlı ile bin altı yüz ritle eder. Şam rıtlı ile (346) tam üçte iki rıtlı eder (346+3/2). Ben diyorum ki, en sahih kavle göre beş vesak, (342) rıtlı ile yedide birinin yedide altısı kadardır. Çünkü en sahih kavle göre bir Bağdat rıtlı, (128) tam ile yedide birinin yedide dördü kadardır. Zayıf kavle göre ise sadece (128) dirhemdir. Bir başka zayıf kavle göre ise (130) dirhemdir. Allah daha iyi bilir.

Şayet üzüm ve hurma kurutulursa nisapları kuru olanına, ku-rutulmazlarsa yaş olanına göre hesaplanır.

Hububatın nisabı, tanelerin kabuk ve samandan ayıklanmasından sonra beş vesak olarak hesaplanır. Pirinç ve ales buğdayı gibi kabuğuyla saklanan hububatın nisabı on vesak olarak hesaplanır.

Nisabı tamamlamak için cinsleri (arpa ve buğday gibi) ayrı olan mallar birbirine eklenemez. Fakat türleri ayrı olanlar birbirine eklenir. Zekâtları ise, her türden payına göre çıkarılır. Birbirine eklenen türlerin zekâtını ayırmak zor ise, vasat olanından çıkarılır.

Yemen'de San'alıların yiyeceği olan ales cinsi buğdaya eklenir. Çünkü ales buğdayın bir türüdür. Süit denilen tür ise, müstakil bir cins olup başka cinslere eklenemez. Zayıf kavle göre süit, arpadır. Bir başka kavle göre ise buğdaydır.

Nisabı tamamlamak için bir yılın meyve veya ekini bir başka yılın mahsulüne eklenemez. Bir yıl içinde elde edilen meyveler, her ne kadar ayrı zamanlarda olgunlaşırlarsa da birbirine eklenirler.

Zayıf kavle göre ikinci mahsul birinci mahsul biçildikten sonra elde edilirse, birinci mahsule eklenemez. Bir yıl içinde elde edilen ekinler birbirine eklenirler. En zahir kavle göre, bir yılın ekinini birbirine eklemek için hasadın aynı yıl içinde olması dikkate alınır.

Ekin veya meyveler yağmur suyu veya suya yakın olmaları sebebi ile kökünden içmesi yoluyla sulanırsa, zekâtın onda bir oranında vermek vaciptir. Taşıma veya dolap suyu ile veya satın alınan su ile sulanan ekinler yirmide bir oranında zekâta tabi olurlar. En sahih kavle göre, su kanalları ile sulanan ürünlerin hükmü, yağmur suyu ile sulanan ürünlerin hükmü gibidir. Her iki sulama yöntemi ile eşit şekilde sulanan tarlanın ürünü, dörtte üç oranında zekâta tabidir. Her iki sulama yönteminden hangisi fazla kullanılıyorsa, bir kavle göre o su dikkate alınır. En zahir kavle göre zekâtın miktarı, ziraatın yetişmesine ve gelişmesine göre hesaplanır. Bir kavle göre ise, zekâtın miktarı sulama adedine göre hesaplanır.

Meyve ve ekinlerde zekâtın vacib olabilmesi için meyvelerin olgunlaşması, hububatın da tanelerinin sertleşmesi lazımdır.

Meyveler olgunlaşmca (yenilecek hale gelince), sahibinin miktarını tahmin edip zimmetine geçirmesi sünnettir. Meşhur kavle göre, meyvelerin tümü tahmine dahil edilir. Bir kişinin tahmin yapması kafidir. Tahmin eden kişinin adil olması şarttır. Keza en sahih kavle göre hür ve erkek olması da şarttır.

Hars (tahmin) yapıldığı zaman en zahir kavle göre, bu meyvelerden fakirin hakkı kesilir. Bu takdirde kuru hale gelmelerinden sonra zekâtlarını vermek üzere üzüm ve hurma mal sahibinin zimmetine geçer. Mezhep alimlerinden kabul edilen rivayete göre, tahmini yapan kişinin fakirin hakkını malikin zimmetine geçirdiğini ve mal sahibinin bu zimmeti kabul ettiğini açıklaması şarttır. Zayıf kavle göre ise, tahmin ile fakirin hakkı kesilmiş olur. Mal sahibinin malı zimmetine geçirdikten sonra tahmin edilen malın tümünde satış ve başka yollarla tasarruf yapması caizdir.

Şayet mal sahibi miktarı tahmin edilen meyvelerin hırsızlık gibi gizli veya yangın gibi görünen bir sebeple telef olduğunu iddia ederse, yemin ettirilerek sözü doğrulanır. Malın bilinmeyen bir sebeple telef olduğunu iddia ederse, en sahih kavle göre kendisinden delil getirmesi istenir. Sonra telefe sebep olan şey konusunda kendisine yemin ettirilir ve sözü tasdik edilir.

Mal sahibi tahmin yapanın haksızlık ettiğini veya yanlış olduğunu iddia eder ve iddia ettiği bu yanlış işi genellikle uzak bir ihtimalle vuku bulan bir yanlış işe, iddiası delilsiz kabul edilemez. Şayet iddia edilen yanlış iş ihtimal dahilinde ise, en sahih kavle göre iddiası kabul edilir.

C. ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTI

Gümüşün nisabı 200 dirhem (561 gr), altının nisabı ise Mekke ölçüsüyle 20 miskal (80.18 gr.)'dır. Nisab miktarı kadar olan altın ve gümüşün onda birinin dörtte biri (kırkta biri) zekât olarak verilir.

Külçe halinde bulunan altın ve gümüş, halis olarak nisab miktarı kadar olmadıkça zekâta tâbi olmaz. Altın ve gümüş karışımından olan bir kabın zekâtı madeni çok olanına göre veya ateşte eritilip birbirinden ayrıtılarak her birinin zekâtı ayrı ayrı verilir.

Süs için olsun veya olmasın, kullanılması haram sayılan altın ve gümüş eşya zekâta tâbidir. En zahir kavle göre, mubah olan süs eşyası zekâta tâbi değildir. Altın ve gümüş kaplar, erkeğin taktığı bilezik ve halhal haram olan süs eşyalarıdır.

Bir kimse giyme kastı olmaksızın veya altın işiyle iştigal edene kiraya vermek kastı ile bir bilezik edinse, en sahih kavle göre bu zekâta tâbi olmaz. Keza mubah olan süs eşyası kırılır da tamir kastı ile bekletilirse zekâta tâbi olmaz.

Altından süs eşyası kullanmak, erkek ve ersel olana haramdır. Ancak kesik burnu, parmak ucunu, düşmüş veya bozulmuş dişi altından yaptırmak veya tutturmak caizdir. Yalnız parmağın tümünün altından olması caiz değildir. En

sahih kavle göre, erkeğin yüzüğünün taşını altınla tutturması haramdır. Gümüşten yüzük takması ise caizdir. Erkeğin kılıç, mızrak ve kemer gibi harp aletlerini gümüşle süslemesi caizdir. En sahih kavle göre, gem ve eğer gibi giyim için sayılmayan eşyayı gümüşle süslemek caiz değildir.

Kadının harp aletlerini altın ve gümüşle süslemesi caiz değildir, fakat altın ve gümüşten çeşitli süs eşyası giymesi caizdir. Keza en sahih kavle göre, altın ve gümüşle dokunmuş elbiseleri giymesi caizdir.

En sahih kavle göre, mubah olan süs eşyasında aşırı şekilde israfa kaçmak haramdır. Mesela 200 dinar ağırlığında olan halhal, keza erkeğin israfa kaçarak harp aletlerini süslemesi gibi.

Kur'ân-ı Kerimi gümüş ile süslemek, keza kadının Kur'ân'ını altınla süslemesi caizdir.

Altın ve gümüşün zekâtı için nisab miktarı malın üzerinden bir yılın geçmesi şarttır. Lü'lü gibi sair değerli cevherler zekâta tâbi değildir.

D. MADEN VE HAZİNELERİN ZEKÂTI

Bir kimse altın veya gümüş bulursa, bunun kırkta birini (1/40) zekât olarak vermesi lazımdır. Bir kavle göre beşte birini (1/5), bir başka kavle göre ise, maden ocaktan zorlukla elde ediliyorsa kırkta birini, kolaylıkla elde ediliyorsa beşte birini vermelidir.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, elde edilen madenin nisaba ulaşması şart olup üzerinden bir yılın geçmesi şart değildir.

Maden ocaktan arka arkaya çıkarılıyorsa, nisabı tamamlamak için birbirine eklenir. İmamın son kavline göre, arka arkaya elde etmek şart değildir. Aletleri tamir emek gibi meşru bir sebeple çıkarma işlemine ara verilirse, madenler birbirine eklenir. Şayet çalışma mazeretsiz kesilirse bu takdirde ilk kez çıkarılan maden, ikinci kez çıkarılana eklenemez. Nisabı tamamlamak için veraset veya hibe yoluyla malik olunan miktara elde edilen maden eklendiği gibi ikinci kez çıkarılan maden de birinci kez çıkarılana eklenir.

Hazine beşte bir oranında zekâta tabidir. Meşhur kavle göre, hazineden elde edilen beşte bir oranındaki miktar, zekâtın harcandığı yerlere harcanır. Hazinenin zekâta tabi olabilmesi için nisaba ulaşması şarttır. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, madenin altın veya gümüş olması şarttır. Hazine gelirlerinin üzerinden bir yılın geçmesi şart değildir.

Hazine, cahiliye dönemi halkı tarafından gömülen altın ve gümüş gibi maldır.

Hazine müslümanlara ait arazide bulunur da sahibi bilinirse, kendisine verilir. Sahibi bilinmezse, hükmü lükatanm (buluntu malın) hükmü gibidir. Keza, müslümanlara mı, yoksa cahiliye dönemi insanlara mı ait olduğu bilinmezse buluntu mal hükmündedir. Sahipsiz bir arazide veya ihya ettiği bir arazide hazine bulan kimse, onu mülkiyetine geçirir ve onun zekâtını vermesi lazımdır. Hazine bir mescid veya caddede bulunursa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, lükata hükmüne girer. Bir şahsın arazisinde bulunur ve o da

kendisinin olduğunu iddia ederse hazine onun olur. Kendisine ait olduğunu iddia etmezse, arazinin önceki sahibine verilir. İlk ihya edene ulaşınca kadar böyle devam eder.

Hazinenin kime ait olduğu konusunda satıcı ve müşteri, kiraya veren ile kiralayan veya ödünç veren ile ödünç alan arasında ihtilâf çıkarsa, araziye elinde bulunduran kimseye yemin ettirilir ve sözü doğrulanır.

E. TİCARET MALININ ZEKÂTI

Ticaret malı zekâta tabi olması için üzerinden bir yıl geçmiş olması ve nisabının yılın sonunda dikkate alınması şarttır. Bir kavle göre, yılın evvelinde ve sonunda nisaba ulaşmış olmalıdır. Bir başka kavle göre ise, sene boyunca nisabı devam etmelidir.

En zahir kavle göre ticaret malı yıl ortasında nisabdan az bir paraya çevrilir ve bununla bir mal alınırsa, en sahih kavle göre bir senelik süre kesilmiş olur. Bir yıllık süre, malın satın alındığı tarihten itibaren işlemeye başlar. Süre tamamlandığında malın kıymeti nisab miktarının altına düşerse, en sahih kavle göre süre yeniden başlar ve ilk süre geçersiz sayılır.

Ticaret malının ihtiyaç eşyasına dönüşmesi, kişinin buna niyet etmesiyle olur.

Bir mal, satış akdi gibi bir bedel karşılığında alındığı ve onunla ticaret yapmaya niyet edildiği zaman ticaret malı olur. Keza en sahih kavle göre, mehir veya boşanma karşılığı olarak elde edilen bir malın da ticaret malı olabilmesi için ticaret niyetiyle alınması şarttır. Ancak hibe veya dağdan odun getirmek suretiyle elde edilen mal veya ayıbı sebebiyle geri iade edilen mal, ticaret malı sayılmaz.

Bir kimse, ticaret malını nisab miktarı kadar bir para ile mülküne geçirdiği zaman bunun süresi parayı mülküne geçirdiği tarihten itibaren hesaplanır. Şayet para nisab miktarından az ise veya kendi ihtiyacı için bulundurduğu bir mal ile almış ise, bu süre malı aldığı tarihten itibaren işlemeye başlar. Zayıf kavle göre, bir kimse saime diye tabir edilen hayvanlarının nisabı kadar ticaret malı mülkiyetine geçirmişse; sürenin kalan kısmı hayvanların geçirdiği süreye eklenir ve ticaret malı paraya çevrilmemişse, kâr sene sonunda ana sermayeye eklenir. En zahir kavle göre, mal paraya çevrilmişse kâr ana sermayeye eklenmez.

En sahih kavle göre, saime hayvanlar dışında ticari hayvanların yavruları, yünleri; ağaçların meyveleri, dalları ve yaprakları ticari mal olup, süreleri ana sermayenin süresine tabidir. Bu malların zekâtını değerlerine göre kırkta bir nisbetinde vermek vacibtir.

Ticaret malı, nisab miktarı kadar her hangi bir para ile satın alınmış ise, alındığı para ile değerlendirilir. Keza en sahih kavle göre, para nisab miktarından az ise de onunla değerlendirilir. Bir mal karşılığında satın alınmışsa, değeri beldenin yaygın parasına göre değerlendirilir.

Beldede iki tür para yaygın ise ve mal birisine göre nisaba ulaşıyorsa, nisaba ulaşan paraya göre değerlendirilir. Her ikisine göre nisabı dolduruyorsa fakirler

için daha faydalı olan ile kıymetlendirilir. Zayıf kavle göre mal sahibi dilediği paraya göre takdir eder.

Bir kısmını para bir kısmını da mal karşılığı mülk edinmişse, para ile satın alınan aynı para ile; geri kalanı da beldenin yaygın olan parası ile kıymetlendirir. Ticaret için olan kölelerin zekâtını vermek vacib olduğu gibi, fitır sadakalarını da vermek vacibtir.

Ticaret malı, saime hayvanlar olur ve para veya ticaret malından hangisine göre nisaba ulaşırsa, o malın nisabına göre zekâtını vermek vacib olur. Hem para hem de ticaret malında nisaba ulaşırlarsa, imam'ın son görüşüne göre, hayvanların kendilerinden zekât verilir. Bu takdirde, süresi işlenmiş bir mal ile mesela, bir kimse altı aylık bir süreyi dolduran ticaret malı ile nisab miktarı kadar koyun satın alırsa, en sahih kavle göre yıl tamamlanınca tüm malın zekâtını vermesi vacib olur. Sonra bu koyunların süresi yeniden işlemeye başlar ve devamlı her yılın sonunda zekâtları verilir.

Kâr oraklığı zekâtında amil (şirketi çalıştıran ortak), kârın belli olmasıyla hissesine malik olmaz dediğimiz takdirde; mal sahibi yıl sonunda tümünün zekâtını vermelidir. Sermayeden öderse, en sahih kavle göre zekât kârdan hesaplanır. Kârın belli olmasıyla amil hissesine malik olur dediğimiz takdirde; mal sahibi sermaye ve kârdan olan hissesinin zekâtını vermesi lazımdır. Mezhepçe kabul edilen rivayete göre, amil de hissesinin zekâtını vermesi lazımdır.

F. FITIR ZEKÂTI

En zahir kavle göre fitır zekâtı, bayram gecesinin ilk vaktinde (güneşin batması anında) vacib olur. Güneş battıktan sonra ölen kimsenin fitresi verilmelidir. Fakat güneş battıktan sonra doğan çocuk için fitre verilmez .

Fitreyi bayram namazından önce vermek sünnettir. Bayram gününden sonra vermek ise haramdır.

Kafire fitre vacib değildir. En sahih kavle göre kafirin, geçiminden sorumlu olduğu müslüman kölesinin ve müslüman akrabasının fitresini vermesi kendisine vacibtir. Köleye de fitre vacib değildir. Mukâteb köle hakkında bir vecih vardır: Mukâteb kölenin kendisinin ve zevcesinin fitresini vermesi vacibtir. Bir kısmı hür olan bir kölenin hür kısmının fitresini vermesi vacibtir.

Fakir olan kimseye fitre vacib değildir. Bayram günü ve gecesinde hem kendisine hem de nafakasından sorumlu olduğu kimselere yetecek nafakadan fazla bir mala sahip olmayan kimse fakir sayılır. En sahih kavle göre fitır zekâtım veren kimsenin, mesken ve muhtaç olduğu hizmetçisinin dışında fazla bir mala sahip olması şarttır.

Kendi fitresini vermekle yükümlü olan kimse, kendisine nafakası vacib olan (karısı, babası, annesi... gibi) kişilerin de fitresini vermekle yükümlüdür. Ancak müslüman olan kimse kafir olan kölesinin, yakınlarının ve karısının fitresini vermekle yükümlü olmaz. Köleye zevcesinin fitresi, çocuğa da üvey annesinin

fitresi vacib değildir. Çocuk hakkında bir vecih vardır. (Yani üvey annesinin fitresini vermesi vacibtir.)

Hür olan kadının kocası fakir veya köle ise, onun fitresini vermesi ezher görüşüne göre lazımdır. Keza cariye'nin fitresinin de efendisi tarafından verilmesi lazımdır. Ben diyorum ki, en sahih kavle ve İmamın kesin görüşüne göre, hür olan kadının fakir veya köle olan kocasının fitresini vermesi lazım değildir. Allah daha iyi bilir.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, haberi kesilen kölenin fitresini hemen vermek vacibtir. Zayıf kavle göre, fitresini döndüğü zaman vermek vacibtir. Bir kavle göre ise fitresini vermek gerekmez.

En sahih kavle göre fitrenin bir kısmına malik olan kişinin, önce kendi fitresini vermesi gerekir. Birkaç fitreye malik olan kimsenin ise; önce kendi fitresini, sonra zevcesinin, sonra küçük çocuklarının, sonra anne ve babasının ve daha sonra büyük çocuklarının fitresini vermesi lazımdır.

Fitre bir sa'dır. Bir sa' (693) tam (1/3) dirhemdir. Ben diyorum ki, ekinlerin zekâtı bölümünde geçtiği gibi, en sahih kavle göre bir sa' (685) tam (5/7) dirhemdir. Allah daha iyi bilir.

Fitre yaşam için gerekli olan gıda maddesinden verilir. Keza en zahir kavle göre keş peynirinden de vermek caizdir. Fitreyi beldenin gıda maddesinden vermek vacibtir. Zayıf kavle göre kişi, fitresini kullandığı gıda maddesinden verir. Bir başka zayıf kavle göre ise, dilediği gıda maddesinden verir.

Değersiz gıdanın yerine daha değerli olanı vermek caizdir. Fakat bunun aksini yapmak caiz değildir. Bir veçhe göre, gıda maddesinin değerli ve değersiz olanı kıymetine göre takdir edilir. En sahih kavle göre fitre, azık olarak en çok kullanılan maddeye göre takdir edilir. Buğday, hurma ve pirinçten iyidir. En sahih kavle göre arpa, hurma ve kuru üzümünden iyidir. Hurma da kuru üzümünden iyidir. Kişi kendi fitresini kullandığı gıda maddesinden, yakınlarının fitresini ise daha iyi olanından verebilir.

Fitrenin yarısını bir cinsten yarısını da başka bir cinsten vermek caiz değildir.

Beldede birkaç gıda maddesi olur da genelde kullanılan biri olmazsa, kişi dilediği gıdadan fitresini verir. Gıda maddesinin en faziletlisi en kıymetli olanıdır.

Kişinin kölesi bir başka beldede olursa, en sahih kavle göre fitresi o beldenin gıda maddesine göre dikkate alınır.

Ben diyorum ki; fitreyi sağlam (kırılmamış) hububattan vermek vacibtir. Bir kimse zengin çocuğunun fitresini onun malından verirse bu caizdir. Bunun hükmü, kendi malından fitresinin verilmesi için başkasına izin veren kimsenin hükmü gibidir. Yalnız erginlik çağında olan çocuğun izni olmadan onun fitresini vermek caiz değildir.

Biri zengin diğeri fakir iki kişi bir kölede ortak iseler zengin olan payına düşen kısım için yarım fitre vermesi lazımdır. Her iki ortak zengin olur da beldelerindeki fitre cinsi ayrı ayrı olursa en sahih kavle göre, her birinin kendi beldesinin fitresi cinsinden yarım fitre vermesi lazımdır. Allah daha iyi bilir.

G. ZEKÂTIN FARZ OLMASININ ŞARTLARI VE ZEKÂTA TABİ OLAN DİĞER MALLAR

Bir kimseye zekâtın vacib olması için müslüman ve hür olması şarttır. Mürtedin temlik hakkı askıya alındığı takdirde, İslam'a dönmesi halinde zekât vermesi lazımdır. Mukâteb köle zekât vermekle yükümlü değildir.

Çocuğun ve delinin malından zekât vermek vacibtir. Keza en sahih kavle göre, yarısı hür olan kölenin malı nisaba ulaşırsa zekât vermesi vacibtir.

En zahir kavle göre gasp edilmiş, denize düşmüş veya çalınmış olan malın zekâtını vermek vaciptir. Ancak sahibinin eline geçmedikçe zekâtı verilmez.

Müşterinin mülkiyetine geçirmediği mal, daha satıcının elinde iken yılını doldurursa, zekâtını vermek müşteriye vacibtir. Zayıf kavle göre ise bunda iki kavil vardır.

Bir kimse kayıp olan malım elde etme imkanına sahipse, zekâtını derhal vermesi vacibtir. Şayet elde etme imkanına sahip değilse, bunun hükmü gasp edilmiş malın hükmü gibidir.

Borç olarak verilen davarın veya mukâteb köleden alınması gerekli olmayan malın zekâtını vermek vacib değildir. Borç ticaret malı veya para olursa, İmamın ilk kavline göre, zekâtını vermek vacib değildir, imam'ın son kavline göre borcun peşin olması veya borçlunun darda olması veya kayıp olması gibi bir sebeple borç tahsil edilemezse, bunun hükmü gasp edilmiş malın hükmü gibidir. Şayet borç kolayca tahsil edilebiliyorsa, vaktinde zekâtını vermek vacibtir. Borç vadeli ise, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre hükmü, gasp edilmiş malın hükmü gibidir. Zayıf kavle göre kişinin, vadeli borcunu elde etmeden zekâtını vermesi vacibtir.

Ezher görüşlere göre borç, zekâtın vacib olmasına mani değildir. Üçüncü bir kavle göre ise borç, gizli olan malın zekâtının verilmesine manidir. Gizli olan mal, para ve ticaret malıdır.

En zahir görüşe göre, borç sebebiyle kısıtlılık altında bulunan kişinin malı kısıtlılık müddeti esnasında yılını doldurursa, hükmü gasp edilmiş malın hükmü gibidir. Bir kimsenin terekesine hem zekât hem de insanlara ait bir borç taallûk ederse, önce zekât takdir edilip verilir. Bir kavle göre önce borç ödenir. Bir başka kavle göre ise ikisi de aynı seviyededir.

Ganimet malının zekâtına gelince, henüz mal taksim edilmeden savaşçılar mülkiyetlerine geçirip üzerinden bir yıl geçer ve malın tümü zekâta tabi olur da herkesin payı nisaba ulaşırsa veya mal toplu halde iken nisaba ulaşmış ise, zekâtının verilmesi vacibtir. Şayet bu şartlar mevcut değilse zekâtını vermek vacib olmaz.

Bir kadın saime hayvanların nisabı kadar mehir alır, mülkiyetine geçirir ve üzerinden bir yıl geçerse, zekât vermesi lazımdır.

Bir kimse bir evi 80 dinara dört yıl kiraya verir ve parayı alırsa, en zahir kavle göre mülkiyetine geçirdiği paranın zekâtını vermesi lazımdır. Şöyle ki; birinci

yılın sonunda 20 dinarın zekâtını verir, ikinci yılın sonunda 20 dinarın bir yıllık, ikinci 20 dinarın da iki yıllık zekâtını verir. Zira birinci 20 dinarın üzerinden bir yıl, ikinci yirmi dinarın üzerinden iki yıl geçmiş oluyor. Üçüncü yılın sonunda ise, 40 dinarın bir yıllık, 20 dinarın üç yıllık; dördüncü yılın sonunda, 60 dinarın bir yıllık, 20 dinarın da dört yıllık zekâtını verir. İmamın son kavline göre, birinci yılın sonunda 80 dinarın zekâtını verir. Çünkü bu parayı mülkiyetine geçirmiştir. Bunun hükmü, mehrine karşılık aldığı 40 koyunun zekâtını birinci yılın sonunda veren kadının hükmü gibidir.

H. MALIN ZEKÂTINI VERMEK

Mümkün ise, zekâtı acele üzere vermek vacibtir. Mümkün olmak demek, zekât malı ile zekâtı hak eden kişilerin mevcut olmaları demektir.

Kişi, gizli olan malının (para ve ticaret malının) zekâtını kendisi vermelidir. Keza imam'ın son kavline göre, açık olan mallarının zekâtını da kendisi vermelidir.

Bir kimse, malının zekâtını hak sahiplerine dağıtması için bir vekil tayin edebilir. Aynı şekilde hak sahiplerine dağıtmak üzere devlet başkanına da teslim edebilir. En zahir kavle göre, zekâtı devlet başkanına teslim etmesi daha faziletlidir. Yalnız devlet başkam adaletli değilse, mal sahibinin zekâtını bizzat dağıtması daha faziletlidir.

Zekâtı verirken niyet etmek vacibtir. Niyet ederken: "Bu malımın farz olan zekâtıdır." veya "Bu malımın farz olan sada-kasıdır." şeklinde niyet edilmelidir. Sadece "Bu malımın farzıdır." demesi niyet için yeterli değildir. Keza "Bu malımın sadakasıdır." demesi de en sahih kavle göre kafi değildir.

Niyette malı tayin etmek vacib değildir. Şayet mal tayin edilir de zekâtı verildikten sonra malın telef olduğu anlaşılırsa, verilen zekât başka bir mal için geçerli olmaz.

Çocuk veya delinin malının zekâtını verirken velinin niyet etmesi lazımdır. En sahih kavle göre müvekkilin (vekil tayin edenin) vekiline yetki verdiği anda niyet etmesi kafidir. Zekâtın dağıtılması esnasında vekilin niyet etmesi gerekmez. Fakat zekâtın verilmesi anında vekilin niyet etmesi daha faziletlidir.

Şayet mal sahibi zekâtını devlet başkanına teslim ederse, teslim anında niyet etmesi yeterlidir. Eğer niyet etmezse, en sahih kavle göre zekât geçerli olmaz. Devlet başkanı dağıtım esnasında niyet etse de geçerli olmaz. En sahih kavle göre, zekâtını vermeyen kimseden güç kullanarak zekâtı alan devlet başkanının o esnada niyet etmesi lazımdır. Zira bu durumda onun niyet etmesi kafidir.

I. ZEKÂTI PEŞİN VERMEK

Nisab miktarından az aynî mala malik kimsenin zekâtını peşin vermesi sahih değildir. Yıl tamamlanmadan zekâtı peşin vermek ise caizdir. En sahih kavle göre, iki yılın zekâtı peşin verilmez. Ramazanın ilk gecesinde fitır sadakasını

vermek caiz olup en sahih kavle göre, ramazan ayı girmeden fitir sadakasını ayrıca taneleri sertleşmeden hububatın zekâtını vermek caiz değildir. Fakat meyveler olgunlaştıktan ve habbeler sertleştikten sonra zekâtlarını vermek caizdir.

Zekâtı peşin vermenin caiz olması şu şartlara bağlıdır: Mal sahibi sene sonuna kadar zekât vermeye ehil ve zekâtı alan kişi sene sonunda zekâtı hak etmiş olmalıdır. Zayıf kavle göre kişi, sene sonunda dinden çıkma gibi bir sebeple zekâtı hak etmiş olmaktan çıkarsa aldığı mal zekât sayılmaz. Fakat aldığı zekât sebebiyle zengin olursa bunun zararı yoktur.

Peşin verilen zekât, herhangi bir mani nedeniyle zekât sayılmaz da mal sahibi malını geri istemeyi şart koşmuş ise geri isteyebilir. En sahih kavle göre mal sahibi sadece "Bu peşin olan zekâtımdır." demiş ise, malını geri isteyebilir. Peşin olarak verilen zekât için bir mani çıkmaz ve zekâtı alan kişi bunun peşin zekât olduğunu bilmezse, mal sahibi malını geri isteyemez. Zekât sahibi ile zekâtı alan kişi istirdadın tespiti konusunda anlaşmazlığa düşerlerse, malı elinde bulundurana yemin ettirilir ve sözü tasdik edilir. İstirdat sabit olup mal telef olmuşsa, alan kişi zamin olur. En sahih kavle göre, malın verildiği günkü değer dikkate alınır. Şayet mal noksan bulunursa, elinde bulunduran eksiklik payı (ersi) ödemez. Ayrıca mala bitişik olmayan artışı da iade etmez.

Zekât mevcut iken geciktirilir ve telef olursa tazmin edilir. Ancak zekât mümkün olmadan bir kasıt olmaksızın telef olursa, tazmin etmek vacip olmaz. Bir kısmı telef olursa, en zahir kavle göre geriye kalan kısmı borç olarak kalır. Malm yılı dolduktan sonra zekât daha mümkün olmadan sahibi tarafından telef edilirse zekât sakıt olmaz.

Zekât, malın bizzat kendisine ve ortaklık mala taallûk eder. Bir kavle göre rehineye de taallûk eder. Bir başka kavle göre ise rehinenin bizzat kendisine değil de kişinin zimmetine taallûk eder. Zekâtı verilmemiş bir mal satılırsa en zahir kavle göre satış, zekât miktarı malda değil geri kalan kısımda geçerli olur.

BEŞİNCİ BÖLÜM:

ORUÇ

A. RAMAZAN ORUCU

Ramazan ayının orucu, Şaban ayını otuz güne tamamlamak veya ramazan hilâlini görmekle vacib olur. Hilâlin görülmesi, adil bir kimsenin hilâli gördüğünü söylemesi ile sabit olur. Bir kavle göre hilâl, adil iki kişinin görmesi ile sabit olur. En sahih kavle göre hilâli gören kişinin adalet sahibi olması şarttır. Hilâl köle ve kadının görmesiyle sabit olmaz.

Adil bir kişinin şehadetiyle oruca başlanır da Ramazan ayı otuz güne tamamlandıktan sonra hilâl görülmezse, en sahih kavle göre -hava açık olsa bile- otuz birinci günde iftar edilir.

Bir belde hilâlin görülmesi tespit edilirse, oraya yakın mıntikalarda bulunan halka da oruç tutmak vacib olur. En sahih kavle göre bu hüküm uzak beldeler için geçerli değildir. Uzaklık mesafesi, yolculuk mesafesi kadardır. Zayıf kavle göre uzaklık mesafesi, ayın doğuş yerlerinin ayrı ayrı olmasına göredir. Ben diyorum ki, sonuncu görüş en sahih görüştür. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse, hilâlin görüldüğü belde orucun vacib olmadığı beldeye yolculuk ederse en sahih kavle göre, kendisi her ne kadar otuz gün oruç tutmuşsa da orucun sonunda onlara uymalıdır. Hilâlin henüz görülmediği bir belde hilâlin görüldüğü bir beldeye yolculuk ederse, onlarla birlikte bayram yapar ve sonradan bir günü kaza eder. Bayram yaptıktan sonra gemi ile halkı oruçlu olan uzak bir beldeye giderse, en sahih kavle göre günün geri kalan kısmını oruçlu geçirmelidir.

B. ORUCUN ŞARTLARI

Orucun sahih olmasının şartları şunlardır:

1- Oruca niyet etmek: Farz olan oruca geceden niyetlenmek şarttır. En sahih kavle göre, gecenin ikinci yarısında niyetlenmek şart değildir. Niyetten sonra yemek yemek veya cinsi münasebette bulunmak niyete bir zarar vermez. Kişi niyetlenip uyuduktan sonra uyanınca niyeti yeniden söylemesi de vacib değildir. Zevalden önce nafie oruca niyetlenmek sahihtir. Keza bir kavle göre, zevalden sonra da niyetlenmek sahihtir.

En sahih kavle göre, orucun gerçekleşmesi için gündüzün başından itibaren orucu bozan şeylerden sakınmak şarttır.

Farz olan oruca niyet ederken orucun farzlılığını belirtmek va-cibtir.

Ramzan orucu için niyetin tam şekli şöyledir:

"Allah rızası için, bu senenin yarınki farz orucunu eda etmeye niyet ettim."

Niyet ederken orucun eda veya farz olduğunu beyan etmenin veya Allah'a nisbet etmenin hükmü, namaz bölümünde zikredilen ihtilâfin hükmü gibidir. En sahih kavle göre, sünnet oruçlarda orucun sünnet olduğunu belirtmek şart değildir.

Bir kimse Şaban'ın otuzunda: "Eğer yarın ramazan ise oruç tutmaya niyet ettim." diye niyet ederse, o gün ramazan'dan olsa bile böyle bir oruç sahih değildir. Ancak sözüne güvenilir köle veya kadın veya rüşt çağına gelmiş bir çocuğun verdiği habere göre ertesi günün ramazan ayından olduğuna inanarak oruca niyet ederse, tutacağı oruç sahih olur. Bir kimse, ramazan'ın otuzuncu günün gecesinde: "Eğer ramazan'dan ise yarınki oruca niyet ettim." diye niyetlenirse ve o gün ramazan'dan olursa niyeti geçerli olur.

Ramazan ayını tespit edemeyen, kendi görüşüne göre bir ay oruç tutar. Şayet tuttuğu oruç ramazan'dan sonraki aylara tesadüf ederse bu onun için geçerlidir. En sahih kavle göre bu oruç kaza sayılır.

Kişinin, görüş beyan ederek tuttuğu oruç eksik olur da ramazan ayının tam ay olduğu anlaşılırsa bir gün kaza etmesi lazımdır. Kendi görüşüne göre tuttuğu oruç, ramazan'dan önceki aylara tesadüf eder ve ramazan'ı idrak ederse, ramazan

ayında tekrar oruç tutması gerekir. Eğer ramazan ayı kendisine beyan olmazsa, İmamın son kavline göre orucunu kaza etmesi vacibtir.

Hayız halinde olan kadın henüz kanı kesilmeden: "Yarın oruç tutmaya niyet ettim." diye niyet eder de sonra geceleyin kanı kesilir ve hayız müddetinin çoğu geceleyin tamamlanırsa, orucu sahihtir. Keza en sahih kavle göre adeti kadar olan süre geceleyin tamamlanırsa tuttuğu oruç sahihtir.

2- Orucun sahih olmasının ikinci şartı, orucu bozan şeylerden sakınmaktır. Bu da cinsel ilişkide bulunmamak ve kasten kusma-maktır.

En sahih kavle göre oruçlu kişi, kusuntudan bir şeyin midesine geri dönmeyeceğini kesin olarak bilse bile kasıtlı ve hükmünü bilerek kusarsa orucu bozulur. Fakat kusuntu galebe çalarak gelirse orucu bozmaz. Keza en sahih kavle göre, ağza inip dışarıya atılan balgam da orucu bozmaz. Balgam dimağdan iner ve boğazın görünen kısmı olan noktasız "ha" harfinin çıktığı yere kadar inerse, mümkün ise mecrasından kesip atılmalıdır. Mümkün olduğu halde atılmaz, terk edilir ve balgam mideye ulaşırsa, en sahih kavle göre oruç bozulur. Oruçlunun, bir şeyin cevfi (karın) denilen yere ulaşmasından sakınması gerekir. Zayıf kavle göre, bununla birlikte içeriye inen şeyin kuvvet verecek gıda veya ilaç cinsinden olmalıdır. Bir veçhe göre içeriye giren maddenin dimağa, mideye veya bağırsağa ulaşması lazımdır.

Mesane (idrar yolu) ile dimağa veya yemek sureti ile mideye ulaşan madde orucu bozar. Şırınga ile bağırsağa ulaşan madde, yaraya akıtılarak mideye ulaşan ilaç, yara gibi yerlerden dimağa ulaşan madde, orucu bozar. En sahih kavle göre, kulağa ve idrar yoluna akıtılan şey de orucu bozar. Mideye veya dimağa ulaşan maddenin orucu bozması için ağız, burun veya vagina gibi açık bir yoldan girmesi şarttır. Ter gözeneklerinin emdiği yağ oruca bir zarar vermez. Tadı ağızda hissedilse bile göze sürülen sürmenin oruca bir zararı olmaz.

İçeriye ulaşan madde kasıtlı olarak alınmalıdır. Şu halde; oruçlunun karnına kaçan sinek, sivrisinek, yol tozu ve un işlerinde çalışanın boğazına kaçan un tozu orucu bozmaz.

Mideden çıkan tükürüğü yutmak orucu bozmaz. Bir kimse, tükürüğünü dudağına çıkarır ve onu geri çevirip yutarsa, bir ipliği tükürüğü ile ıslatır ve iplik damlayacak şekilde ıslak olduğu halde tekrar ağzına alıp yutarsa veya tükürüğünü temiz veya necis bir şeyle karışık iken yutarsa orucu bozulur. Şayet tükürüğünü ağzında biriktirir ve yutarsa en sahih kavle göre orucu bozulmaz.

Bir kimse abdest esnasında ağzına veya burnuna su verirken isteği dışında su karnına inerse; mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, bunu yaparken şayet aşırı davranmış ise orucu bozulur. Aşırı davranmamışsa orucu bozulmaz.

Oruçlu olan kimse dişleri arasında kalmış yemek kırıntılarını ayırıp atmakta zorlanırsa ve tükürüğü ile birlikte yutarsa orucu bozulmaz. Oruçlunun boğazına zorla su dökülürse orucu bozulmaz. Ancak yiyinceye kadar tehdit edilirse, en zahir kavle göre orucu bozulur. Ben diyorum ki; oruçlu kimse tehdit altında bir şey yerse, en zahir kavle göre orucu bozulmaz. Allah daha iyi bilir.

Oruçlu olan kimse unutarak bir şey yerse orucu bozulmaz. Ancak en sahih kavle göre, çok yemek orucu bozar. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, kişinin unutarak çok yemesi orucu bozmaz. Allah daha iyi bilir. Mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre unutkanlıkla yapılan cinsi münasebetin hükmü, unutkanlıkla yemek yemenin hükmü gibidir.

Oruçlu kişinin istimna'dan (el ile tatmin olmaktan) sakınması da şarttır. İstimna' orucu bozar. Keza dokunmak, öpmek ve kucaklaşmak neticesinde çıkan meni de orucu bozar. Düşünmek veya şehvetle bakmak neticesinde çıkan meni orucu bozmaz. Oruçlunun şehvetini harekete geçirecek şekilde öpüşmesi mekruhtur. Şehveti harekete geçirmese bile oruçlunun öpmeyi terk etmesi evladır. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, şehveti harekete geçirecek öpme tah-rimen mekruhtur. Allah daha iyi bilir.

Damardan kan aldırarak veya kupa vurdurmak orucu bozmaz. Ancak terk edilmesi evladır.

Oruçlu kimse, gündüzün bittiğine kesin olarak emin olmadan iftar etmemelidir. Bu ihtiyati bir tedbirdir. En sahih kavle göre, kendi görüşüne göre gündüzün bittiğine karar veren kişinin iftar etmesi ve gecenin devam ettiğini zannederek yiyen kişinin orucu caizdir. Ben diyorum ki, keza fecrin devam ettiğini şüphe ederek yiyen kişinin de orucu caizdir. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse kendi görüşüyle fecrin doğmadığına veya gündüzün bittiğine inanarak yer, sonra görüşünde hata ettiği anlaşılırsa, her iki durumda da orucu geçersizdir. Şayet fecrin doğduğunu zannetmeden sahurda yer ve durum kesinlik kazanmazsa ve o günün evvelinde vaki olmuşsa orucu sahihtir. Günün sonunda vaki olmuşsa orucu geçersiz olur. Oruca niyet edenin ağzında yemek olduğu halde imsak vakti girer ve hemen onu çıkarıp atarsa orucu sahihtir. Keza cinsel ilişki halinde ise ve derhal çekilirse orucu sahihtir. Çekilmez de beklerse orucu bozulur.

1. Orucu Tutan İle İlgili Şartlar

Oruç tutan kişinin; müslüman ve akıllı olması, kadının gün boyunca hayız ve nifastan temiz bulunması şarttır. En sahih kavle göre, oruçlunun gün. boyunca uyuması orucuna bir zarar vermez. En zahir kavle göre, baygın olan kişi günün bitimine bir lahza kala ayılırsa oruca zararı olmaz.

Her iki bayramın birinci günlerinde keza imam'ın son kavline göre teşrik günlerinde (kurban bayramının 2. 3. ve 4. günlerinde) oruç tutmak caiz değildir. Bir sebep yokken yevm-i şekde (şüpheli günde) nafile oruç tutmak haramdır. Bir kimse şek gününde oruç tutarsa en sahih kavle göre caiz değildir. Ancak kişinin şüpheli günde kaza ve nezir orucu tutması mekruh değildir. Keza şüpheli gün, kişinin adet edinerek nâfile olarak tuttuğu günlere rastlarsa o günde oruç tutması mekruh değildir.

Yevm-ı şek, insanlar rü'yet-i hilâlden bahsettikleri halde kimsenin görmediği veya çocuk, köle veya fasık gibi şahitliği kabul edilmeyen kimselerce ayın

görüldüğü şaban ayının otuzuncu gününe denir. Şaban ayının otuzuncu günü gürup vaktinde hava ister açık isterse bulutlu olsun şüpheli gün için bir sebep teşkil etmez.

Vakit girer girmez acele ederek iftarı hurma ile, hurma yoksa su ile açmak; imsak vaktinin girdiği şüpheye düşmeyecek derecede sahuru vaktin sonuna kadar geciktirmek, dili yalandan ve gıybetten ve nefsi şehvetten korumak sünnettir.

Fecir doğmadan önce cünüplükten yıkanmak, kupa vurdurmaktan ve öpmekten sakınmak, yemeği tatmaktan ve sade olan sakızı çiğnemekten sakınmak ve iftarı açarken şu duayı okumak sünnettir:

Oruçlunun Ramazan ayında çokça sadaka vermesi, Kur'an-ı Kerimi bol bol okuması, bilhassa ramazan'ın son on gününde itika-fa girmesi müstehabtır.

2. Orucun Vacib Olmasının Şartları

Orucun vacib olmasının şartları şunlardır: Akıllı olmak, buluğ çağına ermiş olmak ve hissen oruç tutmaya muktedir olmaktır. Çocuk yedi yaşına geldiğinde, gücü yeterse oruç tutması için emredilir. Kendisine şiddetli bir zarar dokunan hastanın, mubah olan uzun yolculuğa oruç tutmaması mubahtır.

Mukim olan kimse oruçlu olarak sabahlayıp hastalanırsa, orucunu açması mubahtır. Ancak mukim olan kimse oruçlu olarak sabahlar da yolculuğa çıkarsa orucunu bozamaz.

Mukim olan kimse yolculuğa çıkarsa iftar edemez.

Misafir veya hasta olan kişi, oruçlu olarak sabahlar da sonra iftar etmek isterse bu caizdir. Misafir kişi mukim olursa veya hasta şifa bulursa, en sahih kavle göre iftar etmesi haramdır.

Misafir veya hasta iftar ederse, tutamadığı günleri kaza eder. Keza hayızlı olan kadının geçirdiği günleri, kişinin özürsüz olarak tutmadığı günleri veya niyetsiz oruç tuttuğu günleri kaza etmesi lazımdır.

Baygınlıkla veya dinden dönüp tekrar İslam'a giren kişinin küfürde geçirdiği günleri kaza etmesi vacibtir. Ancak aslî kafir İslam'a girince, çocuk buluğ çağına erince, deli aydınca, geçirdiği günleri kaza etmesi vacip değildir.

Çocuk oruçlu iken gündüz vaktinde buluğ çağına ererse, onun günün geri kalan kısmında orucuna devam etmesi vacibtir. Sonradan o günü kaza etmesi gerekmez.

Ramazan ayında gündüzleyin çocuk oruçlu değilken buluğ çağına ererse, deli olan ayılırsa veya kafir olan müslüman olursa en sahih kavle göre o günü kaza etmez. En sahih kavle göre, günün geri kalan kısmında yemekten sakınması da gerekmez. Yalnız kasten orucunu bozanın veya oruç niyetini unutan kimsenin günün geri kalan kısmında yemekten sakınması lazımdır. Ancak misafir veya hasta olan iftar edip, meşru özü geçtikten sonra günün geri kalan kısmında yemekten sakınması gerekmez.

Hasta veya misafirin yemekten önce özü ortadan kalkar ve geceden oruca niyet

etmemişse, keza mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre günün geri kalan kısmında yemekten sakınması gerekmez. En zahir kavle göre yevm-ı sekte oruca niyet ettiği halde iftar eden kimsenin, sonra yevm-ı şekkin ramazan ayından olduğu anlaşılırsa, günün geri kalan kısmında yemekten sakınması lazımdır.

Ramazan'da meşru bir sebep yokken iftar edenin günün geri kalan kısmında yemekten içmekten sakınması ramazan ayının özelliklerindendir. Yalnız adak veya kaza orucuna niyetlenip de iftar eden kimsenin, günün geri kalan kısmında yemekten sakınması lazım değildir.

3. Fidyeye

Bir kimse meşru bir sebeple ramazan orucunun bir kısmını veya tümünü tutamadan geçirir ve henüz kaza etme imkanı bulamadan ölürse, geçirdiği günler için ne fidyeye verilir ne de onun adına kaza edilir. Bu sebeple kendisi günaha girmiş olmaz. Şayet kaza etme imkanı bulunduğu halde kaza etmeden ölürse, imam'ın son kavline göre velisi onun adına oruç tutamaz. Belki ölenin terekesinden tutamadığı her gün için bir müd (avuç) yemek verilir. Adak ve kefaretlarin hükmü de böyledir. Ben diyorum ki; bu meselede imam Şafii'nin ilk kavli (velinin onun adına oruç tutması veya fidyeye vermesi) en zahir olan kavildir.

Tercih edilen kavle göre veli, ölünün akrabası olan herkese denir. Şayet yabancı biri Ölünün velisinden izin alarak ölü adına orucu kaza ederse caizdir. Fakat izin almadan oruç tutarsa bu caiz olmaz. Ölen kimsenin zimmetinde namaz veya itikaf varsa onun adına iti-kafa girilmez ve fidyeye verilmez. İtikaf konusunda bir görüş vardır. Yani velisi onun adına itikafa girebilir. Allah daha iyi bilir.

En zahir kavle göre, yaşlılık sebebiyle oruç tutamaya kişinin her gün için bir müd fidyeye vermesi vacibtir. Hamile veya emzikli olan kadın, oruç tutması halinde kendisine bir zararın isabet etmesinden korkarsa orucunu açar. Sonra tutamadığı günleri fidyeye vermeden kaza etmesi vacibtir. Şayet çocuğuna bir zararın geleceğinden korkarak oruç tutmazsa, ezher kavle göre, orucunu günü gününe kaza eder ve her gün için fidyeye vermesi lazımdır.

En sahih kavle göre, helaka gidecek birini veya değerli bir hayvanı ikaz etmek üzere orucunu açan kişinin hükmü, emzikli kadının hükmü gibidir (kaza ile birlikte fidyeye vermesi gerekir). Cinsel ilişki dışında kasten orucunu açan kimsenin fidyeye vermesi gerekmez.

Bir kimse imkanı olduğu halde tutamadığı günleri kaza etmez de ikinci bir ramazan ayı girerse, bu durumda kazaya ek olarak her bir gün için bir fidyeye vermesi lazımdır. En sahih kavle göre, senenin tekerrürü ile fidyeye de tekerrür eder. Bir kimse imkan bulunduğu halde kazayı ikinci bir ramazan girinceye kadar geciktirir de ölürse, terekesinden her gün için iki müd fidyeye verilir. Bir müd geçirdiği gün, diğeri de kaza etmeyi geciktirdiği içindir.

Fidyeye, sadece fakir ve miskin denilen kimselere verilir. Birkaç müdü bir kişiye vermek caizdir fakat bir müdü bölüp iki kişiye vermek caiz değildir. Fidyeye, fitre

için verilen buğday ve arpa gibi gıda maddelerinden verilir.

4. Oruç Kefareti

Kefaret, ramazanda bir günlük orucu cinsel ilişki ile bozmakla vacib olur. Bu durumda kişi, oruçtan dolayı cinsel ilişkiyle günaha girmiş olmalıdır. Şu halde oruçlu olduğunu unutarak cinsel ilişki ile orucunu bozanın kefareti vermesi gerekmez. Ramazan orucundan başka bir orucu cinsel ilişki veya cinsel ilişkiden başka bir şey ile bozan kimsenin kefareti vermesi gerekmez. Sefer ruhsatı niyetiyle cinsel ilişkide bulunan kişinin kefareti vermesi gerekmez. Keza en sahih kavle göre, sefer ruhsatı niyeti olmadan orucunu açanın da kefareti vermesi gerekmez.

Bir kimse gecenin devam ettiğini zannederek cinsel ilişkide bulunduktan sonra fecrin doğduğu anlaşılırsa, kendisine kefareti gerekmez. Bir kimse unutarak bir şey yedikten sonra orucunun bozulduğunu zannederek cinsel ilişkide bulunursa kendisine kefareti., lazım gelmez. En sahih kavle göre, orucu bozulsada hüküm böyledir. Oruçlu olduğunu unutarak zina edene ve sefer ruhsatına sahip iken zina ederek orucunu bozana kefareti vacib olmaz.

Kefareti, sadece cinsel ilişkide bulunan erkeğe vacib olur. Bir kavle göre her ikisine (erkek ve kadına) bir kefareti vacib olur. Bir başka kavle göre ise kadına da ayrı bir kefareti vacib olur.

Yalnız başına hilâli görüp oruç tutan ve o günde cinsel ilişkide bulunan kişiye kefareti vacib olur. Ramazan ayında iki ayrı günde cinsel ilişkide bulunan kişinin iki kefareti vermesi gerekir.

Oruçlu kişi, cinsel ilişkide bulunduktan sonra sefere çıkarsa kefareti kalkmış olmaz. Keza mezhep âimlerincede kabul edilen rivayete göre, oruçlu kişi cinsel ilişkide bulunduktan sonra hastalanırsa kefareti kalkmış olmaz. En sahih kavle göre, cinsel ilişkide bulunan erkeğe kefaretle birlikte bozduğu günü kaza etmesi de vacibtir.

Kefareti, mümin bir köleyi hürriyetine kavuşturmadır. Bunu bulamayan kişi, art arda iki ay oruç tutar. İki ay oruç tutmaya gücü yetmeyen kişi altmış miskine yiyecek verir. Bu kefaretlerden hiç birini yapamayan kimsenin en zahir kavle göre, kefareti zimmetinde borç olarak kalır. Muktedir olduğu vakit bu üç çeşitten birini yapar. En sahih kavle göre, şiddetli cinsel arzu sebebiyle iki ay oruç tutamayan kimse, oruç tutmaktan vazgeçerek bunun yerine altmış miskine yiyecek verir. Fakir kişinin kefareti aile efradına vermesi caiz değildir.

C. NAFİLE ORUÇLAR

- 1- Pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmak.
- 2- Arefe gününde oruç tutmak. (Hac ibadetini eda etmekte olanın Arefe gününde oruç tutması sünnet değildir).
- 3- Muharremin dokuzuncu ve onuncu (aşure) gününde oruç tutmak.

4- Eyyam-ı bid (her ayın 13, 14, ve 15.) günlerinde oruç tutmak.

5- Şevval ayında altı gün oruç tutmak. Altı günü art arda tutmak daha faziletlidir.

Şu günlerde oruç tutmak ise mekruhtur.

1- Yalnız cuma günlerinde oruç tutmak.

2- Yalnız cumartesi günlerinde oruç tutmak.

3- Kendisine bir zararın dokunmasından veya bir hakkın kaybolmasından korkan kimsenin bayram ve teşrik günleri (Kurban bayramının 2, 3, ve 4. günleri) dışında bütün seneyi oruçla geçirmesi mekruhtur. Böyle bir mazeret yokken kişinin bütün seneyi oruçla geçirmesi müstehabtır.

Nafile bir oruca veya bir namaza başlayan kimse, onu kesip bozabilir ve kaza etmesi gerekmez. Yalnız acilen kaza edilmesi gereken bir oruca başlayamın onu bozması haramdır. Acilen kaza edilmesi gereken oruç, kişinin kasıtlı bozduğu oruçtur. Keza acilen kaza edilmesi gerekmeyen orucu bozmak da en sahih kavle göre haramdır. Acilen kaza edilmesi gerekmeyen oruç, kişinin kasıtlı bozmadığı oruçtur.

D. İTİKAF

Her vakitte itikafa girmek müstehabtır. Yalnız Kadir gecesine rastlamayı ümit ederek ramazan'm son on gününde itikafa girmek daha faziletlidir. İmam Şafî (r.a.) Kadir gecesinin, ramazan ayının 21. veya 23. gecesine meyleder.

Mescitte itikafa girmek sahihtir. Camide (cuma namazı kılınan yerde) itikafa girmek daha evladır.

imam'm son kavline göre, kadının evinde edindiği mescitte itikafa girmesi sahih değildir; Evde edinilen mescit, namaz için hazırlanıp ayrılan yerdir.

Bir kimse belli bir yerde, sözelimi Mescid-i Haramda itikafa girmeyi adarsa, orada itikafa girmesi lazımdır. Keza en zahir kavle göre, Mescid-i Nebevide veya Mescid-i Aksa'da itikafa girmeyi adayan kimsenin hükmü de böyledir. Ancak Mescid-i Haram bu iki mescidin yerini tutar. Bunun aksi olmaz. Medine Mescid'i, Mescid-i Ak-sa'nın yerine geçer. Bunun aksi olmaz.

En sahih kavle göre, ikamet denebilecek bir süre kadar itikaf-ta beklemek şarttır. Zayıf kavle göre, bu sürenin mescidin içinden durmadan geçecek bir zaman kadar olması kafidir. Bir başka kavle göre ise bir günlük süre kadar durmak şarttır.

Cinsel ilişki ile itikaf bozulur. En zahir kavillere göre şehvetle olan sevişmenin hükmü, dokunmanın hükmü gibidir. Öpmekle meni akarsa itikaf bozulur. Eğer meni akmazsa itikaf bozulmaz. Unutarak cinsel ilişkide bulunan itikafli kimsenin hükmü, unutarak cinsel ilişkide bulunan oruçlu kimsenin hükmü gibidir. İtikaf-ta olan kimse güzel koku sürünür, süslenir veya yemek yerse zararı olmaz. Sadece geceleyin itikafa girmek sahihtir. Bir kimse oruç tutmayı adet edindiği günde itikafa girmeyi nezrederse o günde itikafa girmesi lazımdır.

Oruçlu olarak itikafa girmeyi veya itikaf-ta iken oruç tutmayı nezreden kimsenin

nezrettiği şekilde hareket etmesi lazımdır. En sahih kavle göre itikaf ve orucun bir arada yapılması vacibtir.

İtikafa başlarken niyet etmek şart olduğu gibi, farz olan adak itikafı da niyette belirtmek şarttır. İtikafı uzun bir süre beklense bile bu müddeti belli etmeden itikafa mutlak şekilde niyet etmek kafidir. İtikafa giren kimse mescitten çıkıp bir daha girerse, niyeti yenilemesi lazımdır. Bir kimse bir müddet (sözelimi bir gün) itikafa girmeye niyet eder ve tuvalet ihtiyacı dışında bir mazeretle mescitten çıkar da tekrar geri dönerse, niyeti yenilemesi lazımdır. Tuvalet ihtiyacını giderme nedeniyle çıkarsa, niyeti yenilemesi gerekmez. Zayıf kavle göre kişi mescitten dışarıya çıkar da uzun bir müddet kalırsa niyeti yenilemesi lazımdır. Bir başka kavle göre ise, ihtiyaç süresi uzun olsun kısa olsun yeniden niyet etmesi gerekmez.

Birkaç gün gibi aralıksız bir müddetle adak edilmiş itikafa giren kimse, mazeretle mescidin dışına çıkarsa peş peşelik kesilmiş olmaz ve niyetini yenilemesi de vacib değildir. Zayıf kavle göre ise, ihtiyaç olmaksızın veya tuvalet ihtiyacı veya cünüplükten yıkanma mazereti olmaksızın mescidin dışına çıkarsa niyeti yenilemesi vacib olur.

İtikafın sahih olması için itikafa giren kimsenin müslüman ve akıllı olması, hayız ve cünüplükten temiz bulunması şarttır. İtikaf-taki kişi dinden çıkar veya kendi fiili sonucu sarhoş olursa itikafı bozulur.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, bir kimse art arda olma niyetiyle itikafa girdikten sonra dinden çıkar veya kendi fiili sonucunda sarhoş olursa, itikafın geçen kısmı batıl olur ve peş peşelik kesilir. Kişi, kendi fiili sonucu olmaksızın delirir veya bayılır-sa, mescidin dışına çıkmadıkça art arda olan itikafın geçen kısmı bozulmuş olmaz. Baygınlıkta geçen süre itikafın müddetinden sayılır. Ancak delilikte geçen süre itikafın müddetinden sayılmaz.

İtikaftaki kadının hayız hali başlarsa camiden çıkması vacibtir. Keza cünüp olan camide yıkanamıyorsa camiden çıkması vacibtir. Camide yıkanma imkanı olsa da çıkması caizdir. Ancak yıkanmak için camiden çıkması gerekmez. Hayız ve cünüplükte geçen süre iti-kaf müddetinden sayılmaz.

Nezredilmiş İtikaf

Bir kimse aralıksız (birkaç gün) itikafa girmeyi adarsa, adadığı şekilde yapması lazımdır. En sahih kavle göre, itikafa aralıksız devam etmek şart koşulmamışsa aralıksız devam etmek vacib değildir. Bir gün itikafa girmeyi adayan kişinin günü saatlere bölmeye caiz olmaz. Bir kimse, art arda olması kaydı ile bir hafta gibi bir zamanı belli eder ve bu haftayı geçirirsa, kaza ederken aralıksız kaza etmesi lazımdır. Şayet bir arıza olmaksızın zamanı kaçırmışsa, art arda kaza etmesi lazım değildir. Bir kimse adak olan itikafın art arda olduğunu hatırlar ve mubah olan mazeret için mescid dışına çıkmayı şart koşmuşsa, ezher kavle göre bu şart sahihtir.

İtikafa giren kişi mubah bir mazeret için zamanı harcar ve "Şu ayda itikafa

gireceğim." diye zamanı belli etmiş ise, mazeret için harcadığı zamanı kaza etmesi vacib değildir. Zamanı belli etmemişse, harcadığı zamanı kaza etmesi vacibtir. Aralıksız olan itikatlarda özürsüz olarak mescidin dışına çıkmak peş peşeliği keser.

İtikaftaki kişi vücudunun bazı azalarını (el, ayak veya başını) mescitten dışarıya çıkarırsa veya tuvalet ihtiyacı için mescidin dışına çıkarsa, bunun zararı olmaz. Tuvalet ihtiyacını bir başka evde gidermesi vacib olmadığı gibi tuvalet ihtiyacını gidermek için evinin camiden uzak olmasının da zararı yoktur. Ancak aşırı derecede uzak ise, en sahih kavle göre itikafa zarar verir. Ayak yolundan gelirken hastalanır da uzun bir süre beklemezse veya başka bir yoldan dönmezse zararı olmaz.

Dışarı çıkmayı gerektiren bir hastalık nedeniyle mescidin dışına çıkmak peş peşelik hükmünü kesmez. Süresi uzun olan itikafa hayız hali gören kadın için peş peşelik kesilmez. Ama itikaf süresi hayız halinin süresinden az olursa en zahir kavle göre peş peşelik hükmü kesilir.

Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, unutarak mescidin dışına çıkmak peş peşeliği kesmez. Caminin müezzini, ezanı okumak için camiye bitişik olmayan minareye çıkarsa en sahih kavle göre peş peşelik bozulmaz. Mazeret sebebiyle dışarıda geçirilen sürelerin kaza edilmesi vacibtir. Tuvalet ihtiyacı için geçen sürelerin kaza edilmesi gerekmez.

ALTINCI BÖLÜM:

HAC

A. HAC VE UMRENİN VACİB OLMASININ ŞARTLARI

Hac, bir farizadır. Keza en zahir kavle göre umre de bir farizadır.

Hac ve umrenin sahih olmasının şartı müslüman olmaktır. Mümeyyiz olmayan çocuk ve deli adına velisi niyet ederek ihramı giyer. Mümeyyiz müslüman çocuğun bizzat eda edeceği hac sahihtir. Hür ve mükellef kişinin ve fakir kişinin bizzat eda ettiği hac farz hac yerine geçer. Çocuk ve delinin eda ettiği hac ise farz hac yerine geçmez.

Hac ve umrenin vacib olmasının şartları şunlardır: Müslüman, baliğ ve hür olmak ve güç yetirmek (istitaat). Güç yetirmek iki şekilde olur:

1- Bizzat Güç Yetirmek: Kişinin hac ve umreyi bizzat yapabil-mesidir. Bunun şartları şunlardır.

a-Yol azığı, azık kabı ve gidiş-dönüş masrafı bulunmalıdır. Zayıf kavle göre, adayın memlekette ailesi ve akrabası yoksa, dönüş için nafakasının bulunması şart değildir.

Bir kimsenin günlük kazancı yolluk ve yevmiyesini karşılar da sefer mesafesi iki merhale kadar uzak ise, kendisine hac farz olmaz. Sefer mesafesi kısa olup, günlük kazancı yolluk ve yevmiyesine kafi gelirse kendisine hac farz olur.

b- Bineğin bulunması: Kendisi ile Mekke arasındaki mesafe iki merhale olan kimse için bir vasıta bulunmalıdır. Bu vasıta ister satın almak, ister kiralamak sureti ile temin edilsin hükmü aynıdır.

Vasıta sebebiyle kendisine şiddetli bir zarar dokunan için tahtirevan ve tahtirevanın diğer kefesine binecek birisinin bulunması şarttır. Bir kimse ile Mekke arasındaki mesafe iki merhaleden az olur ve kendisi yürümeye muktedir ise, hac kendisine farz olur. Yürümeye muktedir değilse, hükmü Mekke'den uzak mesafede bulunan kimsenin hükmü gibidir.

Haca gidip dönüncüye kadar kişinin azık ve bineği, vadeli veya peşin borcundan ve geçiminden sorumlu olduğu kimselerin nafakasından fazla olmalıdır. En sahih kavle göre azık ve binek, kişinin muhtaç olduğu meskeninden ve hizmetçisinden fazla olmalıdır. Yine en sahih kavle göre haca giden kişi ticaret malını hac azığı ve vasıtası için sarf etmelidir.

c- Yol güvenliğinin bulunması: Yolda canavar, düşman veya yol kesiciler olup canına veya malına bir zarar gelmesinden korkan kimse için gidilecek başka bir yol yoksa, kendisine hac farz değildir. En zahir kavle göre, deniz yolunda emniyet bulunması ağırlıkta ise deniz yolundan gitmesi vacibtir. Haca giden kişi yol emniyeti sağlayacak koruyucu bulur da ücretini vermeye muktedir ise, beraberinde götürüp ücretini vermesi lazımdır.

Mutad yerlerde alınacak su ve yiyeceğin fiyatının uygun olması şarttır. Uygun fiyattan maksat, zaman ve yere göre fiyatın normal piyasaya uygun olmasıdır.

Her konaklama yerinde binek hayvanı için yem bulunmalıdır.

Haca gidecek kadının beraberinde kocasının, mahreminin veya güvenilir bir kadının bulunması şarttır. En sahih kavle göre, bu kadınlardan birinin yanında mahreminin bulunması şart değildir. Şayet mahremi ücret karşılığında kendisi ile gitmek ister ve kadının imkanı varsa bu ücreti vermelidir.

d- Haca giden kişi şiddetli bir zarara uğramadan binek üzerinde durabilmelidir. Kör olan kişi için hacın vücut şartlarına ek olarak bir de güdücünün bulunması şarttır. Kör olanı haca götüren kişinin hükmü, mahremi tarafından haca götürülen kadının hükmü gibidir.

Sefihlik sebebiyle kısıtlılık altında bulunan kişinin hükmü, hacle mükellef olanın hükmü gibidir, yani kendisine hac vacibtir. Fakat kendisine mal teslim edilemez. Bu durumda velisi ya kendisine refakat eder veya güvenilir birini tayin ederek kendisi ile birlikte gönderir.

2- Dolaylı Güç Yetirmek: Bir kimse kendisine hac farz olduğu halde haca gitmeyip vefat ederse, hac masrafı terekesinden ödenmek suretiyle yerine bir başkasına hac ettirmek vacibtir.

Sakat olup bizzat hacı eda etmekten aciz olan kişi kendisine hac yaptıracak kişiyi bulmaya ve ücreti misil vermeye muktedir ise, ücretini ödeyip hacı eda etmesi lazımdır. Sakat kişi ücretle hac ederse, vereceği ücretin daha önce geçtiği gibi bizzat haca giden kişi için belirtilen ihtiyaçları karşılayacak miktardan fazla olması şarttır. Ancak bu ücretin gidip dönüncüye kadar kendisine nafakası farz olan kişilerin nafakasından fazla olması şart değildir.

Oğlu veya bir yabancı tarafından kendisine hac masrafı verilen kişinin bunu kabul etmesi en sahih kavle göre vacib değildir. Ancak oğlu onun adına hac etmek isterse, bunu kabul etmesi vacibtir. Keza başkası da onun adına hac etmek isterse, en sahih kavle göre kabul etmesi vacibtir.

1. Hac Ve Umrenin Mikatları

Mikattan maksat haca giden kişinin ihrama gireceği yer ve zamandır.

Hac için ihrama girme vakti; Şevval ve Zilkade ayı ile Zilhiccenin ilk on günüdür.

Kurban bayramının gecesinde ihrama girmek hakkında bir vecih vardır. Yani caiz değildir. Hac ayları dışında ihrama girilirse, en sahih kavle göre bu ihram umre için gerçekleşmiş olur. Senenin her vaktinde umre için ihrama girmek caizdir.

Hac için yer mikatları şunlardır:

Mekke'de bulunanların mikatı Mekke'nin kendisidir. Zayıf kavle göre Haremin tümü mikat yeridir. Mekke dışındakilerin mi-katı ise geliş istikametlerine göredir:

Medine'de ikamet edenlerin mikatı Zülhuleyfedir (Abar-ı Ali).

Şam, Mısır ve Mağribten gelenlerin mikatı Cühfe'dir. Burası Mekke ile Medine arasında bir köydür. Rabiğ diye bilinen köy de buraya yakındır.

Yemenden gelenlerin mikatı Yelemlem'dir. Mekke'den iki merhale uzaktadır.

Necidlilerin mikatı Karn'dır. Mekke'den iki merhale uzaklıkta ve Arafat dağına bakan bir dağdır.

Doğudan gelenler ile Iraklıların inikatları Zat-ı ırk denilen yerdir. Mekke'den iki merhale uzaklıkta bir köydür.

Mikatism ilk sınırında -ki bu Mekke'ye en uzak olan tarafıdır-ihrama girmek daha faziletlidir. Mikatism son sınırında ihrama girmek caizdir.

Mikatı olmayan yoldan hac veya umreye giden kimse, bir mikat hizasına geldiğinde ihrama girer. İki mikatism hizasına gelirse en sahih kavle göre, Mekke'ye en uzak olan mikatta ihrama girer. Yolu bir mikatın hizasından geçmeyen kimse ise, Mekke'ye iki merhale uzaklıkta ihrama girmelidir. Evi Mekke ile mikat arasında bulunan kimsenin mikatı evidir. Bir kimse bir mikata gelip de hac veya umreye niyetlenmeyi istemeyip mikatı geçtikten sonra niyetlenmeyi arzu ederse, mikatı bulunduğu yerdir.

Menasiki eda etmeye niyetlenen kimsenin mikat sınırına gelince mikatı ihramsız geçmesi caiz değildir. Şayet ihramsız geçerse, mikatta ihrama girmek için geri dönmelidir. Ancak vakit daralır veya yolda bir tehlike korkusu varsa dönmez. Herhangi bir mazeret olmadığı halde dönmezse, ceza olarak bir kurban kesmesi lazımdır, ihrama girdikten sonra henüz nüsuka başlamadan mikata dönerse, en sahih kavle göre kurban kesmesi gerekmez. Nüsuka başladıktan sonra dönerse kurban kesmesi lazımdır.

Haca giden kimsenin aile ve akrabasının bulunduğu yerde ihrama girmesi daha

faziletlidir. Bir kavle göre ise mikatta ihrama girmesi daha faziletlidir. Ben diyorum ki en zahir kavle göre mikatta ihrama girmesi daha faziletlidir. Sahih hadislere uygun olan da budur. Allah daha iyi bilir.

Umre mikatları ise; harem bölgesi dışında bulunanlar için hac inikatlarıdır. Haremde bulunanların mikatı bir adım bile olsa harem dışıdır. Bir kimse harem dışına, sözelimi Ten'im'e kadar çıkmadan umre için ihrama girerse en zahir kavle göre bu caizdir. Fakat kurban kesmesi lazımdır. Şayet ihrama girdikten sonra Hil bölgesi dışına çıkarsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre kurban kesmesi gerekmez. Umre ihramı için Hil'deki inikatların en faziletli yeri Ci'rane'dir. Sonra Ten'im ve daha sonra Hudeybiye gelir.

2. İhram

İhrama ya muayyen şekilde (hac veya umreye veya her ikisine birden) veya mutlak şekilde (ihram kelimesine bir şey eklemeyen), niyet ederek girilir. Fakat hac veya umreyi tayin ederek ihrama girmek daha faziletlidir. Bir kavle göre mutlak şekilde (hac veya umreyi belirtmeden) niyet ederek ihrama girmek daha faziletlidir.

Bir kimse hac aylarında mutlak şekilde niyet ederek ihrama girerse, sonradan niyetini hac veya umreye veya her ikisine çevirebilir. Bundan sonra belli ettiği ibadetin nüsukunu yapar. Hac ayları dışında mutlak şekilde niyet eden kimse, en sahih kavle göre umreye girmiş olur. Hac ayları içerisinde niyetini hac ibadetine çeviremez.

Bir kimse: "Zeyd'in ihrama girdiği gibi ihrama giriyorum." şeklinde niyet ederse, caizdir. Zeyd ihramlı değilse onun ihramı mutlak olarak gerçekleşir. Zayıf kavle göre kendisi Zeyd'in ihramda olmadığını bilirse, ihramı gerçekleşmiş olmaz. Şayet Zeyd ihramlı ise, Zeyd'in ihramı gibi gerçekleşir. Zeyd öldüğü için onun ihrama girip girmediğini bilmezse, hacı kırana niyet eder ve hac ile umrenin me-nasikini (işlerini) yapar.

İfrad hacı için ihrama girmek isteyen kimse şöyle niyet eder: "Allahümme innî üridü'l-hacce ve ahramtü biha fe yessirhu li ve takkabbel hu minnî." Bundan sonra telbiye getirir.

3. İhramdan Önce Yapılması Gereken İşler

1- İhrama girmek isteyen kişi önce niyet eder ve ondan sonra telbiye getirir. Şayet niyet etmeden telbiye getirirse ihrama girmiş olmaz. Niyet getirir de telbiye getirmezse, en sahih kavle göre ihrama girmiş sayılır.

2- İhrama giren kişinin ihram niyetiyle gusül etmesi sünnettir. Mazeret sebebiyle gusül edemeyen kimse teyemmüm eder. Ayrıca hacı Mekke'ye girerken, Arafat'ta vakfe yaparken, Müzdelife'de bayram sabahında fecir doğduktan sonra ve teşrik günlerinde Mi-na'da taşları atarken gusül etmesi sünnettir.

3- İhrama girmeden önce güzel koku sürünmek. Keza en sahih kavle göre,

ihramda güzel koku sürmek de sünnettir. Kokunun ihrama girdikten sonraya kadar devam etmesinde bir beis yoktur. Kokunun cismi olsa da bir zarar vermez. Ancak bir kimse kokulu ihramlarını çıkarır da sonra tekrar giyerse, en sahih kavle göre fide vermesi lazımdır.

4- Kadının ihram için ellerine kına yakması sünnettir.

5- Erkeğin ihram için dikişli elbiselerini çıkarması vacibtir. Beyaz izar ve rıda ile nalin giymesi sünnettir.

6- İhramı giyip niyetlenmeden önce ihram sünneti niyeti ile iki rekât namaz kılmak sünnettir.

Bundan sonra en faziletli şekliyle; kabile yola çıktığı zaman veya yürüyerek yola yönelirken niyetlenip ihrama girilir. Bir kavle göre ise kılman iki rekât namazdan sonra oturarak niyetlenip ihrama girmek daha faziletlidir.

Hacmin ihramda olduğu sürede yüksek sesle sık sık telbiye getirmesi müstehabtır. Kadının her halükarda sessizce telbiye getirmesi sünnettir. Bilhassa kişinin durumu değıştikçe, örneğin; vasıtaya binerken, inerken, yokuş çıkarken, inerken veya arkadaşları ile bir araya gelirken telbiye getirmesi müstehabtır. Kudüm tavafında telbiye getirmek müstehab değildir, imam'ın ilk kavline göre ise, Kudüm tavafında sessizce telbiye getirmek müstehabtır. Telbiye şudur:

İhramlı kişi, insanı hayrete düşürecek bir şeyi gördüğü zaman şöyle demesi menduptur:

Kişi telbiyeyi üç defa okuduktan sonra hafif sesle Nebi'ye salât ve selâm getirir. Sonra dua ederek Allah'tan cenneti, rızasını ve O'na sığınarak cehennemden sakınmayı diler.

4. Mekke'ye Girmek

Arafatta vakfeyi yapmadan önce Mekke şehrine girmek daha faziletlidir. Medine yolundan gelen kişi, Mekke'nin Zituva vadisinde gusül eder ve Mekke'nin üst tarafında bulunan Seniyyetü'l-Keda denilen dağ yolundan şehre girer. Kabe'yi görünce şu duayı okur:

Bundan sonra Beni Şeybe (Babü's-selâm) den mescide girer ve Kudüm tavafına başlar. Kudüm tavafı, Arafat vakfesinden önce Mekkeye giren taşralı hacılara mahsus bir tavaftır.

Mekkeye menasik için girmeyen bir kimsenin hac veya umre için ihrama girmesi müstehabtır. Bir kavle göre ise vacibtir. Fakat oduncu ve avcı gibi sık sık Mekke'ye girip çıkanın ihramsız girmesi caizdir.

5. Tavafta Yapılması Gereken İşler

Hangi nev'iden olursa olsun tavafın bir takım vacibleri ve sünnetleri vardır. Tavafın vacibleri şunlardır:

1- Setr-i Avret: Tavaf esnasında avret yerleri kapalı bulunmalıdır. Ayrıca tavaf eden kişi hades ve necasetten temiz bulunmalıdır. Tavaf esnasında abdesti

bozulan kimse, abdestini yeniden alır ve tavafın geri kalan kısmını tamamlar. Bir kavle göre tavafa yeniden başlar.

2- Tavaf esnasında kabeyi sol tarafa almak.

3- Tavafa Hacer'ül-Esved'den başlamak.

4- Geçişlerde bedenin tümü ile Hacer'ül-Esved'in hizasına gelmek. Hacer'ül-Esved'den başka yerden tavafa başlanırsa bu tavaf sayılmaz. Hacer'ül-Esved'in hizasına gelindiğinde tavaf oradan itibaren sayılmaya başlar.

5- Şadırvanın üzerinde yürüyerek, şadırvanın hizasındaki duvara dokunarak veya hatimin açık iki yerinin birinden girip diğerinden çıkarak yapılan tavaf sahih değildir. Bir veçhe göre, duvara dokunarak yapılan tavaf, bir veçhe göre sahihtir.

6- Tavaf yedi şavt (tur) olmalıdır.

7- Tavaf Mescidi Haram'da yapılmalıdır. Tavafın sünnetleri ise şunlardır:

1- Tavafı yürüyerek yapmak.

2- İlk tavafı Hacer'ül-Esved'e el sürmek ve hafifçe öptükten sonra alnı onun üzerine koymak. Bu şekilde davranmak kadın için sünnet değildir. Meğer ki tavaf yeri تنها olsa.

Hacer'ül-Esved'i öpmeye ve alnını üzerine koymaya muktedir olmayan onu istilâm eder (elini ona sürer). Bunu da yapamayan kimse, eli ile veya elindeki bir şey ile ona işaret eder. Her turda bu şekilde yapmak sünnettir. Her iki Rûkn-ı Sami istilâm edilmez ve öpülmez. Yalnız Rûkn-ı Yemânî istilâm edilir fakat öpülmez.

3- Her bir tura başlarken Resûlullah (a.s.)'tan rivayet edilen şu duaları okumak sünnettir:

Kabe'nin kapısı karşısında:

Her iki Rûkn-ı Yemani arasında da:

demek sünnettir.

Tavaf eden kişi her turda dilediği duayı okuyabilir.

Resûlullah (a.s.)'m okuduğu duaları okumak, Kur'an-ı Kerim'i okumaktan, Kur'an-ı Kerim'i okumak, Resûlullah (a.s.)' m okumadığı duaları okumaktan faziletlidir.

4- Tavaf yapan erkek, tavafın ilk üç turunda remel yapar. Remel, adımları birbirine yakın atarak koşmaksızım hızlı yürümektir. Diğer turlarda ise yürümek sünnettir. Remel, sadece arkasında sa'y olan tavafların ilk üç turunda yapılır. Bir kavle göre remel sadece Kudüm tavafında yapılır. Remel yaparken şu dua okunur:

Remel yapılan tüm turlarda keza sa'yda ıztıba yapmak en sahih kavle göre sünnettir. İztıba, rıdanın ortasını sağ omuzun altına alıp iki ucunu da sol omuzun üzerinden atmaktır. Kadınların remel ve ıztıba yapmaları caiz değildir.

5- Tavafı yaparken Kabe'ye yakın olmak. Şayet izdiham sebebi ile tavafı Kabe'ye yakın ve remel suretinde yapmak mümkün değilse, Kabe'den uzak ve remel şeklinde yapmak daha faziletlidir. Ancak tavaf uzaktan remel şekliyle yapıldığında kadınlara çarpma endişesi varsa, bu takdirde Kabe'ye yakın ve

remelsiz yapmak daha faziletlidir.

6- Tavafturlarını art arda yapmak.

7- Tavaftan sonra "tavaftünneti" niyetiyle Makam-ı İbrahi-min arkasında iki rekât namaz kılmak. Bu namazın birinci rekâtında "Kafirun" ikinci rekâtında "İhlas" suresini okumak sünnettir. Namazın gece kılınması halinde sureleri cehri okumak. Bir kavle göre, turların ard arda olması ve tavaftan sonra iki rekât namazın kılınması vacibtir.

İhramlı olmayan bir kimse kendi adına niyet etmeden bir ih-ramlıyı taşıyarak ona tavaftettirirse, tavaftaşman kimseye sayılır. Keza ihramlı kimse, kendi adına niyet ederek ihramlı birini taşıyarak tavaftederse, tavaftaşman kimseye sayılır. Taşıyan ihramlı olup kendi adına niyet etmez de taşmanı kastederek tavaftederse en sahih kavle göre, tavaftaşmanın adına sayılır. Taşıyan ihramlı olup kendi adına tavaftetmeyi kast eder veya hem kendi hem de taşmam kast ederek tavaftederse, tavaft sadece taşıyanın adına sayılır.

6. Tavaftın Sonunda Yapılacak İşler Ve Sa'y

Kişi, tavaftı bitirip iki rekât namazı kıldıktan sonra Hecer'ül-Esvedi istilâm eder. Sonra Safa ve Merve tepeleri arasında sa'y etmek üzere Safa kapısından Safa tepesine çıkar. Sa'ym bir takım şartları vardır. Bu şartlar şunlardır:

1- Sa'ye Safa'dan başlamak.

2- Sa'y yedi tur olmalıdır. Safa'dan Merve'ye gidiş bir tur ve Merve'den Safa'ya dönüş de bir turdur.

3- Sa'y, Ziyaret veya Kudüm tavaftından sonra yapılmalıdır. Kudüm tavaftı ile sa'y arasına Arafat vakfesi girmemelidir. Sa'yı Kudüm tavaftından sonra yapanın Ziyaret tavaftından sonra bir daha iade etmesine gerek yoktur. Ka'be görünecek kadar Safa ve merve tepeleri üzerine çıkmak ve şu duayı okumak müstehabtır:

Kişi bundan sonra din ve dünyası için dilediği duayı okur. Ben diyorum ki, zikir ve dualar iki üç defa tekrarlanmalıdır. Allah daha iyi bilir.

Sa'ym başlangıç ve bitiş mesafesinde normal yürüyüşle yürümek ve sa'ym orta kısmında (her iki yeşil direk arasında) koşmak sünnettir. Normal yürüyüş ile koşmanın yapıldığı yer, belirlenmiş bilinen yerdir. Sa'y için şöyle niyet edilir:

B. Arafatta Vakfe Yapmak

İmam veya vekilinin Zilhicce'nin yedinci günü Mekke'de öğle namazından sonra tek bir hutbe okuması müstehabtır. İmam hutbede hacıların sekizinci günün sabahında Mina'ya çıkmalarını ve yapmaları gereken nüsuku emreder. Zilhicce'nin sekizinci günü sabah namazından sonra hacılarla birlikte Mina bölgesine çıkar ve geceyi orada geçirirler. Güneş doğduktan sonra oradan Arafat'a çıkarlar. Ben diyorum ki, oradan Arafat'a çıkmazlar. Belki zeval vaktine kadar Nemire mescidinde kalırlar. Allah daha iyi bilir.

Zeval vaktinden sonra imam iki hutbe okur ve öğle ile ikinci namazını kısaltarak

kıldırır. Bundan sonra güneş batıncaya kadar Arafat'ta dururlar. Bu arada Allah'a zikir ve duada bulunurlar ve sık sık tahlil getirirler. Güneş battıktan sonra Müzdelife'ye çıkarlar. Akşam namazını Arafat'ta kılmayıp yatsı vaktine te'hir ederek Müzdelife'de ikisini bir arada kılarlar.

Arafat vakfesinin vacibleri şunlardır:

1- Arafat bölgesinin bir bölümünde bir an olsun hazır bulunmak. Kaçmış olanı izlemek ve benzeri bir şey için de olsa hiç beklemeden Arafat bölgesinden geçip gitmek vakfe için yeterlidir.

2- Vakfe yapan kişi ibadete ehil olmalı, vakfenin vakti boyunca baygın olmamalıdır. Uykunun vakfeye bir zararı olmaz.

3- Vakfe, Arefe günü zeval vaktinden sonra yapılmalıdır. En sahih kavle göre bu vakit, bayramın birinci günü fecrin doğuşuna kadar devam eder. Bir kimse gündüz vaktinde vakfe yapar da sonra güneş batmadan Arafat'tan ayrılır ve geri dönmezse, bir kurban kesmesi müstehaptır. Bir kavle göre kurban kesmesi vacibtir. Fakat güneşin batması esnasında geri dönerse kurban kesmesi gerekmez. Keza en sahih kavle göre, geceleyin dönerse kurban kesmesi lazım gelmez.

Hacılar farkına varmadan Zilhicce'nin onuncu günü Arafat'ta vakfe yaparlarsa vakfe geçerlidir. Ancak sayıları adet dışı az olacak derecede ise, en sahih kavle göre vakfeyi sonradan kaza etmeleri gerekir. Şayet sekizinci günde vakfe yaparlarsa ve daha vakfe zamanı geçmeden farkına varırlarsa vaktinde vakfe yapmaları vacibtir. Vakit geçtikten sonra farkına varırlarsa, en sahih kavle göre, sonradan kaza etmeleri vacib olur.

C. Müzdelife'de Gecelemek

Müzdelife'de gecelemek vacibtir. Gece yarısından sonra Müzdelife'den ayrılan ve fecir doğmadan önce geri dönen kimsenin kurban kesmesi gerekmez. Gecenin ikinci yarısında Müzdelife'de gecelemeenin kurban kesmesi lazımdır. Müzdelife'de gecelemeenin kurban kesmesinin vacib olup olmadığı konusunda farklı iki görüş vardır.

Gecenin yarısından sonra kadın, zayıf ve güçsüz olanları Mi-na'ya nakletmek sünnettir. Geride kalanlar ise, alaca karanlıkta sabah namazlarını kılmaya kadar beklerler. Sonra cemrelere atacakları taşları toplayıp Mina'ya doğru yürürler. Meşair-i Haram'a geldiklerinde burada dururlar ve hava aydımlanıncaya kadar dua ederler. Bundan sonra Mina'ya giderler. Mina'ya varıp güneş doğduktan sonra her kes Müzdelife'de topladıkları taşlardan yedi tanesini Akabe cemresine atar. Taşların atılması esnasında telbiyeye son verirler ve her bir taşı attıklarında tekbir getirirler. Sonra Temettü' veya Kırana niyet edenler kurban keserek saçlarını tıraş ederler veya kısaltırlar. Erkeklerin saçlarını tıraş etmeleri daha faziletlidir. Kadınlar ise saçlarını uçlarından kırparlar. Meşhur kavle göre saçları tıraş etmek bir nüsuktur.

Saçları tıraş etmenin Ölçüsü ise en az üç kılı kesmek, kısaltmak, yolmak veya

yakmaktır. Saçı olmayan kimse usturayı kafasında gezdirir. Saçını tıraş eden veya kısaltan kişi Mekke'ye giderek Rükün tavafı (ziyaret tavafı) yapar. Sa'y yapmamış ise sa'y yapar ve tekrar Mina'ya döner.

Akabe cemresine taş atmak, kurban kesmek, saçları tıraş etmek ve tavaf yapmayı sırayla yapmak sünnettir. Bu fiillerin vakti bayram gecesinin yarısından itibaren başlar. İlk cemre olan Akabe cemresine taş atma zamanı Nahr gününün (bayramın birinci günün) sonuna kadar devam eder. Nafile olan hedyi (kurbanı) kesmek için belli bir zaman yoktur. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, hedyin kesim zamanı udhiye kurbanında olduğu gibi bayram ve teşrik günleridir. Allah daha iyi bilir. Bu konudaki geniş açıklama "İhramın Yasakları" bölümünün sonunda gelecektir.

Tıraş olmak, Ziyaret tavafı ve Cemreleri taşlamanın son zamanian için belli bir süre yoktur. Tıraş olmayı bir nüsuk kabul ettiğimiz takdirde, Akabe cemresine taş atmak, tıraş olmak ve tavaf yapmak işlerinden ilk ikisini yapan kimse için birinci tahallül devresi başlar. Yani kendisi için dikişli elbise giymek, tıraş olmak ve uzamış tırnakları kesmek helal olur. Keza avlanmak ve nikah akdini yapmak da en sahih kavle göre helal olur. Ben diyorum ki en zahir kavle göre, nikah akdi helal olmaz. Allah daha iyi bilir. Üçüncüsü yani ziyaret tavafı yapıldığında ise ikinci tahallül devresi başlar ve ihramın geri kalan yasakları kalkmış olur.

D. MİNA'DA GECELEMEK

Ziyaret tavafı yapan kimse Mina bölgesine döndüğü zaman bayramın ikinci ve üçüncü gecesini burada geceleyerek geçirir. Her gün üç cemrenin her birine yedi taş atar. Teşrikin ikinci gününde taşları atıp güneş batmadan Mina bölgesinden ayrılmak caizdir. Bu durumda üçüncü geceyi orada geçirmek ve taşlarını atmak gerekmez. Teşrikin ikinci günü güneş batmıyaya kadar Mina'dan ayrılmayan kimsenin geceyi orada geçirmesi ve üçüncü günün taşlarını atması zorunludur.

Teşrik günlerinde cemrelere taş atmanın zamanı güneşin batıya meyiletmesinden itibaren başlar ve batmıyaya kadar devam eder. Zayıf kavle göre bu vakit, fecrin doğuşuna kadar devam eder. Cemrelere taş atmanın şartları şunlardır:

- 1- Taşları yedi defada birer birer atmak.
- 2- Cemreler arasındaki sıraya uymak. (Sırasıyla büyük, orta ve Akabe cemresine taş atmak.)
- 3- Taşlama taş ile yapılmalıdır.
- 4- Taşlama işi atmak şeklinde olmalıdır. Taşlar atılacak yere elle konulursa, taşlama işi gerçekleşmiş olmaz.

Taşların çakıl taşı büyüklüğünde olması sünnettir. Taşların atıldığı çukurda kalması şart olmadığı gibi atan kişinin de cemrenin dışında kalarak atması şart değildir. Taşlama vaktinde hastalık gibi bir sebeple taşları atmaktan aciz kalan kimse bir vekil tayin eder. Bir günün taşlarını terk eden kimse, en zahir kavle göre diğer günlerde bunları kaza etmelidir. Bunun için kurban kesmesi

gerekmez. Atamadığı taşları kaza edemeyen kimsenin kurban kesmesi gerekir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, üç taşı atamayan kimse kurban kesmek suretiyle bunu ikmal eder.

E. VEDA TAVAFI

Kişi hac işlerini bitirip Mekke'den çıkmak istediği vakit Veda tavafı yapmalı ve tavaftan sonra Mekke'de beklememelidir. Veda tavafı vacip olup terk eden kişi kurban kesmek suretiyle bunu telafi eder. Bir kavle göre ise, Veda tavafı sünnet olup terk edilmesi halinde kurban kesmek gerekmez. Veda tavafının vacip olduğunu söylediğimiz takdirde, onu yapmadan Mekke'den ayrılanın namazı kısaltmayı caiz kılan mesafe kadar yol almadan dönmesi halinde kurban kesmesi gerekmez. Fakat belirtilen mesafe kadar yol aldıktan sonra dönen kimsenin en sahih kavle göre kurban kesmesi lazımdır.

Hayız hali başlayan kadın Veda tavafı yapmadan Mekke'den ayrılabilir.

Zemzem suyunu içmek ve hac işleri bitince Medine'ye gidip Resûlullah (a.s.)'m kabrini ziyaret etmek sünnettir.

F. HACIN RÜKÜNLERİ

Hacm rükünleri beş tane olup şunlardır:

- 1- Hac niyetiyle ihrama girmek.
- 2- Arafat'ta vakfe yapmak.
- 3- Ziyaret tavafı yapmak.
- 4- Safa ile Merve arasında sa'y yapmak.
- 5- Tıraş olmak.

Tıraş olmayı nüsuk kabul etmemiz halinde, terk edilmesi durumunda kurban ile telafi edilmez.

Arafat'ta vakfe dışında hacm diğer rükünleri umre için de rükün sayılmaktadır.

G. HACCIN EDA ŞEKLİ

Hac ve Umre bir kaç şekilde eda edilir:

1. İfrad Hacı:

Bir kimsenin hac için ihrama girmesi ve hac nüsukunu tamamladıktan sonra Mekke halkının ihrama girdiği mikatta bu sefer umre için ihrama girerek umre nüsukunu yapmasıdır.

2. Kıran Hacı:

Kişinin mikatta hac ve umre için ihrama girmesi ve hac fiillerini yapmasıdır.

Böylece hem hac hem de umreyi yapmış olur. Bir kimse hac mevsiminde umre için ihrama girdikten sonra henüz tavaf yapmadan bunu hac ihramına çevirirse Kıran hacı olur. Bunun aksini yapmak, yani hac için ihrama girip umreye çevirmek, imam'ın son kavline göre caiz değildir.

3. Temettü' Hacı:

Kişinin kendi beldesinin mikatında umre için ihrama girmesi ve umreyi tamamladıktan sonra (zilhiccenin sekizinci günü) Mekke'de hac için ihrama girmesidir.

İfrad hacı en faziletli olanıdır. Ondan sonra Temettü' hacı ve sonra da Kıran hacı gelir. Bir kavle göre, Temettü' hacı İfrad hacından faziletlidir. Hacı Temettü' için ihrama giren kimsenin kurban kesmesi şu şartlarla vacib olur:

1- Kişi, mescidi haramda oturanlardan olmamalıdır. Mescid-i Haramda oturan kişi, Mekke'den iki konaktan az uzakta olan kişidir. Ben diyorum ki, bu kişi en sahih kavle göre, hareme iki konaktan az mesafede bulunan kişidir. Allah daha iyi bilir.

2- Temettü' hacı yapan kişinin umresi, o senenin hac aylarında vuku bulmuş olmalıdır.

3- Temettü' yapan kişi umreyi tamamladıktan sonra hac ihramına girmek için tekrar herhangi bir mikata geri dönmemelidir.

Temettü' yapan için kurbanı kesme vakti, Temettü' hacı için ihrama girme vaktidir. Ancak kurbanı bayramın birinci gününde kesmesi daha faziletlidir.

Haremde kurban kesemeyen kimse kurbanı bedel olarak on gün oruç tutar. Üç günü hacda arefe gününden önce tutmak müste-habtır. En zahir kavle göre kişi, geri kalan yedi günü de memleketine döndükten sonra tutar. Üç günlük orucun art arda olması, keza yedi günlük orucun da art arda olması menduptur.

Kişi üç günlük orucu hacda tutamazsa, kaza ederken en zahir kavle göre bununla yedi günlük oruç arasına bir fasıla koyarak tutmalıdır.

Kıran hacına niyet eden kişi Temettü' kurbanı gibi bir kurban kesmelidir. Ben diyorum ki, Kıran hacına niyet edenin Mescid-i Haramda oturanlardan olmaması şarttır. Allah daha iyi bilir.

H. İHRAMLİ İÇİN YASAK OLAN İŞLER

1- Erkeğin ihtiyaç duymaksızın başının bir kısmını örtü sayılabilecek bir şeyle kapatması, dikişli veya dokunmuş elbise giymesi, bedenin geri kalan kısmını (el, yüz veya ayağı) aba gibi bir şeyle Örtmesi haramdır. Dikişli elbiseden başka bir şey bulamayanın -el, yüz ve ayak açık kalmak şartıyla- dikişli elbise giymesi caizdir.

İhramdaki kadının yüzünü örtmesinin hükmü, erkeğin başını örtmesinin hükmü gibidir. Dikişli elbise giymesi ise caizdir. Fakat eldiven giymesi en zahir kavle göre caiz değildir.

2- İhramlının bedenine veya elbisesine güzel koku, saçma veya sakalına da - kokulu olsun veya olmasın- yağ sürmesi haramdır, İhramlının bedenini ve saçını aspur gibi temizleyicilerle yıkaması mekruh değildir,

3- Bedendeki saçları tıraş etmek veya tırnakları kesmek haramdır. Üç tel kıl veya üç tırnak gideren kimsenin tam fidye vermesi gerekir. En zahir kavle göre bir kıl için bir, iki kıl için iki müd yiyecek verilir. Özürlü kişi, saçlarını tıraş eder ve fidye verir.

4- İhramlının cinsel ilişkide bulunması haramdır. Cinsel ilişki ile umre de bozulur. Keza birinci tahallülden önce yapılan cinsel ilişki hacı da bozar. Cinsel ilişkide bulunan ihramlının bir deve kesmesi vacibtir.

Cinsel ilişki nedeniyle bozulan hac veya umrenin -nafile de olsa- kaza edilmesi vacibtir. En sahih kavle göre, bozulan hacın acele üzere kaza edilmesi gerekir.

5- Eti yenen her türlü kara av hayvanını avlamak haramdır. ' Ben diyorum ki; eti yenen ve yabani kara hayvanının birleşmesinden meydana gelen yavruların avlanması da haramdır. Allah daha iyi bilir. İhramda olmayanın zikri geçen hayvanları harem bölgesinde avlaması da haramdır. İhramlı kişi bu hayvanları avlarken telef ederse değerini tazmin eder.

Avlanan deve kuşu için bir deve kesilir. Yabani sığır ve merkep için bir sığır, geyik için bir keçi, tavşan ve ada tavşanı için bir dişi oğlak kesilir. Avlanan hayvan hakkında hüküm belirten bir nakil yoksa, adaletli iki kişi benzerine göre hüküm verir. Benzeri bulunmayan hayvanın kıymeti verilir.

6-Harem sınırları dahilinde kendiliğinden yetişen otları koparmak haramdır. En zahir kavle göre, özel olarak yetiştirilen ot ve ağaçları kesen zamin olur. Büyük ağaç kesen bir sığır, küçük ağaç kesen ise bir koyun fidye verir. Ben diyorum ki, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, özel olarak yetiştirilen ağaçları kesmenin hükmü, kendiliğinden yetişen ağaçları kesmenin hükmü gibidir. Ancak izhir denen bitkiyi koparmak keza alimlerin ittifakı ile diken ve böğürtlen dikenini gibi eziyet veren bitkileri koparmak helaldir. En sahih kavle göre, haremdeki otları hayvan yemi veya tedavi maksadıyla koparmak caizdir. Allah daha iyi bilir.

Medine bölgesindeki hayvanları da avlamak haramdır. Ancak İmam'ın son kavline göre, Medine bölgesinde avlayan kimse zamin olmaz.

Kişi, isterse benzeri bulunan av hayvanının mislini kesip etini sadaka olarak haremin miskinlerine dağıtır, isterse değeri tutarında yiyecek satın alarak sadaka şeklinde miskinlere dağıtır veya her bir müd yiyecek karşılığında bir gün oruç tutar. Benzeri bulunmayan av hayvanları için; kişi dilerse değeri tutarında yiyecek satın alır ve sadaka olarak dağıtır, dilerse her bir müd için bir gün oruç tutar. Tıraş sebebiyle fidye vermesi gereken kişi; bir koyun kesmek, üç sa' yiyeceği altı fakire sadaka olarak vermek ve üç gün oruç tutmak şıklarından herhangi birini yapabilir.

I. HACDA KESİLEN KURBANLAR

1- Tertip Kurbanı: En sahih kavle göre mikatta ihrama girmek gibi bir emrin terk edilmesi sebebiyle kesilen kurbanı denir. Bu kurbanı kesmeye muktedir olmayan kimse bir koyun değerinde yiyecek satın alır ve haremın fakirlerine sadaka olarak dağıtır. Bunu da yapmaya muktedir olmazsa, her müd yiyecek için bir gün oruç tutar.

2- Fevat Kurbanı: Hacı kaçırın kimsenin temettü' kurbanı gibi keseceğı kurbanı denir. En sahih kavle göre, kişi hacı kaza ederken kurbanı kesmelidir.

3-Vacib Olan Kurban: Tıraş olmak gibi haram olan fiillerden birini işlemek veya Mina'da gecelemeğ gibi bir vacibi terk etmek sebebiyle kesilen kurbandır. Bu kurbanın kesimi için tahsis edilen belli bir vakit yoktur. Kesim yeri ise, en zahir kavle göre harem bölgesidir. Vacib olan kurbanın etini harem miskinlerine dağıtmak vacib-tir.

Umre yapan için Mekke'de en faziletli kesim yeri Merve'dir. Hac yapan kimse için kesim yeri ise, Mekke'de Mina denilen yerdir. Keza hac ve umreyi yapanın keseceğı adak veya nafiie kurbanın kesim yeri de hedyin kesildiğı yerdir. Zamanı ise en sahih kavle göre udhiyenin kesim zamanıdır. Allah daha iyi bilir.

İ. İHSAR VE FEVAT

İhsar, hac veya umrenin rükünlerini eda etmekten alıkonul inaktır. Fevat ise, hacci eda etmekten alıkonulmaktır.

Mahsur kalan kişi ihramdan çıkar. Zayıf kavle göre, mahsur kalanlar kafileden birkaç kişi ise, ihramdan çıkmazlar. Hastalık sebebiyle de kişi ihramdan çıkmaz. Ancak: "Hasta olursam ihramdan çıkarını." diye şart koşmuşsa, meşhur olan kavle göre ihramdan çıkabilir.

Mahsur kalan kimse, Hill veya Harem bölgesinde ihramdan çıkmak isterse bir koyun keser. Ben diyorum ki; ihramdan çıkma, kurban kesmek ve ihramdan çıkmaya niyet etmekle gerçekleşir. Keza tıraş olmayı bir rükün kabul etmemiz halinde tıraş olmakla da gerçekleşir. Dem bulamayan, en zahir kavle göre bedelini öder. Bedel ise bir koyun değerinde yemek vermektir. Bedel ödeyemezse, her bir müd için bir gün oruç tutar ve (orucun sonunu beklemeden) en zahir kavle göre hemen ihramdan çıkar. Allah daha iyi bilir.

Köle efendisinden izin almadan ihrama girerse, efendisi onu ihramdan men edebilir. Kadın kocasından izin almadan nafiie hac için ihrama girmişse, kocası onu ihramdan men edebilir. Keza farz olan hac için ihrama girerse, en zahir kavle göre kocası onu ihramdan men edebilir.

Mahsur kalanın yapmakta olduğı hac veya umre nafiie ise, kaza etmesi gerekmez. Nüsuku (hac veya umresi) farz olup yerine getirilmesi kesinleşmişse yapmaya imkan bulduğı ilk senedeki farz hac gibi zimmetinde kalır. Yerine getirilmesi ke sinle şmemişse, engelin kalkmasından sonra gücüne itibar edilir. Gücü varsa eda eder, aksi halde eda etmez.

Arafat vakfesini kaçırın kimse tavaf yapar, sa'y eder ve saçını tıraş ederek

ihramdan çıkar. Sa'y etmek ve tıraş olmak konusunda bir görüş vardır: ihramdan çıkmak için tavaf ve sa'y yapmak vacib değildir. Bu durumda tertip veya takdir kurbanı keser ve (bir engel olmaksızın hacı kaçırmışsa acele üzere) hacı kaza eder.

YEDİNCİ BÖLÜM

BÜYÜ' (ALİŞ-VERİŞ)

A. ALİŞ -VERİŞİN ŞARTLARI

Satışın bir şartı icab (teklif)'tir. Satıcının: "Bu malı şu fiyata sana sattım veya şu malı sana mülk ettim." demesi gibi. Diğer şartı ise kabuldür. Müşterinin: "Satın aldım veya mülk edindim veya kabul ettim." demesi gibi.

Akid esnasında alıcının kabul sözünün satıcının icab sözünden önce olması caizdir. Meselâ alıcı satıcıya: "Şu malı bana sat." der ve satıcı da: "Sattım." derse, en zahir kavle göre akid tamamdır. En sahih kavle göre satış akdi kinayeli kelimelerle de olur. Satıcının müşteriye: "Şu malı senin için kıldım." demesi gibi.

İcab ve kabul kelimeleri arasına uzun bir fasılanın girmemesi ve icab ile kabul lafzının birbirine uygun olması şarttır. Buna göre, satıcı müşteriye: "Şu malı kırık bin lira ile sana sattım." der, müşteri de: "Sağlam bin lira ile kabul ettim." derse, akid sahih olmaz.

Dilsiz olanın alışveriş ile ilgili işareti sözü gibi olup, satıcı ve müşterinin reşid olmaları şarttır.

Ben diyorum ki; alışverişte haksız yere bir zorlama olmamalıdır. Kafir kimseye Kur'an-ı Kerim'i ve en zahir kavle göre müslüman köleyi satmak caiz değildir. Ancak azad etmesi maksadı ile köleyi kafire satmak en sahih kavle göre caizdir. Müslümanlarla savaş halinde olan kafire silâh satmak da caiz değildir. Allah daha iyi bilir.

Üzerine akid yapılan malın şartları şunlardır:

1- Üzerine akid yapılan mal bizzat temiz olmalıdır. Şu halde; köpek, içki ve temizlenmesi mümkün olmayan necis sirke ve süt gibi şeyleri satmak caiz değildir. Keza en sahih kavle göre, temizlenmesi mümkün olmayan necis yağın hükmü de böyledir.

2- Satılan mal, kendisinden yararlanılabilen bir mal olmalıdır. Faydası olmayan haşerelerin, tüm yırtıcı hayvanların, bir iki buğday tanesi gibi şeyler ile haram olan çalgı aletlerinin satışı caiz değildir. Zayıf kavle göre çalgı aletinin parçası bir mal sayılırsa satışı sahihtir. En sahih kavle göre nehirdeki suyu ve sahradaki toprağı satmak caizdir.

3- Satılan malın müşteriye teslim edilmesi mümkün olmalıdır. Kayıp olan bir malı, kaçmış köleyi veya gasp edilmiş bir malı satmak caiz değildir. Müşteri malı ele geçirmeye muktedir ise, en sahih kavle göre satış akdi caiz olur.

Kap ve kılıç gibi şeylerin belli bir kısmını satmak caiz değildir. En sahih kavle göre, bir parçasını kesmekle kendisinde noksanlık meydana gelmeyen elbiseyi satmak caizdir. Rehin verenin izni olmadan rehineyi satmak ve en zahir kavle göre, boynuna mal taallûk eden cani köleyi satmak caiz değildir. Zimmetinde mal bulunan köleyi satmanın zararı yoktur. Keza en zahir kavle göre, zimmetinde kısas cezası bulunan köleyi satmanın da zararı yoktur.

4- Satılık mal, satıcının mülkü olmalıdır. Fuzuli akid (mal sahibinin izni olmadan veya velayet hakkı olmadan yapılan akid) geçersizdir. İmam'ın ilk kavline göre fuzuli satış dondurulur; sahibi rıza gösterirse geçerli olur, rıza göstermezse akid geçerli olmaz. Bir kimse hayatta olduğunu zannederek mirasçısı olduğu kişinin malını satar da sonra öldüğü ortaya çıkarsa, en zahir kavle göre satış sahihtir.

5- Satılık malın miktarı ve nitelikleri satıcı ve alıcı tarafından bilinmelidir. Buna göre kıymetleri eşit olsa da iki elbiseden biri satılırsa akid batıldır.

Bir yığın buğdaydan belli sayıda birkaç sa' (avuç) satmak sahihtir. Keza en sahih kavle göre, sa'm sayısı bilinmezse de akid sahihtir. Mal sahibi müşteriye: "Şu malı bu ev dolusu kadar buğdaya veya şu çakıl taşlarının sayısı kadar altına, filanın atını sattığı ücrete, bin dirhem ve dinara sana satım." derse, böyle bir satış akdi sahih değildir. Bir kimse, malını herhangi bir para karşılığında satar da akid mahallinde genelde kullanılan bir para varsa, o para belirlenir. Akid mahallinde iki çeşit para olur da biri genelde kullanılmı-yorsa, hangi para karşılığında sattığını belli etmesi şarttır.

Her bir sa' (avuç) bir dirheme olmak üzere, sa' sayısını belli etmeden bir yığın buğdayı satmak sahihtir. Bir sa' bir dirheme olmak üzere bir yığın buğday yüz dirheme satılır ve buğday yığını yüz sa' çıkarsa böyle bir satış sahihtir. Yığın yüz sa' çıkmazsa, en sahih kavle göre akid caiz değildir.

Malın bedelinin hazırda olması, miktarının bilinmesi için yeterlidir. En zahir kavle göre, hazırda olmayan eşyanın satışı sahih değildir. Ezhere karşı olan ikinci kavle göre satışı sahihtir. Fakat müşterinin malı görmesi halinde kendisi için muhayyerlik hakkı vardır.

Akdi gerçekleşeceği zamana kadar bozulmayan malın akid-den önce görülmesi, akdi sahih olması için yeterlidir. Akdi gerçekleşeceği ana kadar bozulan malı önceden görmek yeterli değildir. Malın gerisine delalet etmesi şartıyla satılık malın bir bölümünü görmek yeterlidir. Bir yığın buğdayın dış kısmını veya numunesini görmek gibi.

Malın gerisine delalet etmeyen nar ve yumurta gibi yaratılış itibariyle malın iç kısmını koruyan dış kabuğunu görmek, ceviz ve bademin yaratılış itibariyle olan iç kabuğunu görmek yeterlidir.

Her mal, kendisine mahsus özelliklere göre dikkate alınır. (Meselâ satılık mal ev ise; tavanı, çatısı, duvarı, hamamı, kanalizasyonu ve yolu; bahçe ise ağaçları ve su arkı gibi özellikleri dikkate alınır.) En sahih kavle göre satılık malı selem akdi için geçerli olan sıfatlarla belirtmek, görme şartı için yeterli olmaz.

Kör olanın selem akdi yapması caizdir. Zayıf kavle göre ise temyiz çağına

varmadan kör olmuşsa selem akdi yapması caiz değildir.

1. Riba Ve Ahkamı

Aynı cins yiyecek maddelerinin birbiri karşılığında satılması üç şartla caiz olur.

1- Hulul, yani her iki mal peşin olmalıdır.

2- Temasül, yani bedeller misli misline eşit miktarda olmalıdır.

3- Tekabud, yani taraflar akid meclisinden ayrılmadan teslim ve tesellüm el be el olmalıdır.

Buğdayın arpa karşılığında satılması gibi malın cinsi ayrı ise, birinin diğerinden fazla olması caizdir. Bununla birlikte hulul ve te-kabudun bulunması şarttır.

Taam; gıda, meyve veya tedavi maksadıyla insan için yiyecek olan maddelerdir. Riba ancak bu maddelerde söz konusudur. Cinsi değişik maddelerin unu, sirkesi ve yağı ayrı cinsler sayılır. En zahir kavle göre, et ve sütün hükmü de böyledir.

Eşitlikte kile ile olan şeylerde kile, tartı ile olan şeylerde tartı dikkate alınır. Bir şeyin ölçüsünün kile veya tartı olduğunu tespit etmek için genellikle Resûlullah (a.s.)'m devrindeki Hicaz halkının adeti dikkate alınır. Ölçüsü bilinmeyen eşyada kile, tartı, muhayyerlik veya malın elde edildiği bir usul varsa o usûl ölçü olarak alınır diyen zayıf kaviller de vardır.

Altını altın veya gümüşü gümüş karşılığında satmanın hükmü yiyecek maddelerinin hükmü gibidir. Ribevi olan mallar kendi cinsleri ile tahmini olarak satılırsa, akid sahih olmaz. Bedelleri eşit olduğu anlaşılrsa da hüküm böyledir.

Meyve ve hububatta denklik, kuruma vaktinde tahakkuk eder. Bazen denklik, olgunlaşma vaktinin ilk döneminde dikkate alınır. Buna göre yaş hurma, yaş ve kuru hurma karşılığında; taze üzüm, yaş ve kuru üzüm karşılığında satılamaz.

Kurutulmayan üzüm, salatalık gibi meyve ve sebzeleri kendi cinsleri karşılığında satmak caiz değildir. Bir kavle göre meyvenin yaş olması eşitliğin tahakkuku için yeterlidir.

Un, kavut ve ekmek gibi maddelerde mümaselat yeterli olmaz. Belki hububattaki denklik habbelerde olur. Yağı çıkan susam gibi habbelerde denklik , habbelerde veya yağda tahakkuk eder. Üzümün kuru olanında ve sirkesinde eşitlik tahakkuk eder. Keza en sahihkavle göre, üzümün sırasında da denklik tahakkuk eder.

Sütte denklik; katıksız süt, katıksız yağ ve katıksız kaymakta tahakkuk eder. Sütten elde edilen peynir ve çökelek gibi diğer nevi-lerde ise denklik tahakkuk etmez.

Ateşte pişirilen veya kızartılan veya haşlanan maddelerde denklik tahakkuk etmez. Örneğin ısıtılarak ateşte tasfiye edilen balı mumdan ve yağı süttten ayırmak gibi maddelerde ateşin eşitliğe zararı olmaz.

Taraflar arasında ribevi akid cereyan eder ve mal ile paranın cinsleri ayrı ayrı ise, bir avuç hurma ve bir dirhemi, bir avuç hurma ve bir dirhem karşılığında veya bir avuç hurma ve bir dirhemi, iki avuç hurma veya iki dirhem karşılığında satmak gibi veya sağlam ve kırık para ile veya bunlardan biriyle akid yapmak

gibi neveleri ayrı ayrı ise akid batıldır.

Bir hayvanın etini, aynı cins canlı hayvan karşılığında satmak; keza en zahir kavle göre, eti helal olsun veya olmasın ayrı cins canlı hayvan karşılığında satmak haramdır.

2. Caiz Olmayan Satışlar

Caiz olmayan satışlar şunlardır.

a. Asb'ül-Fahl Satışı: Resûlullah (s.a) böyle bir satışı yasaklamıştır. Bu, erkek hayvanı dişi hayvan üzerine çektmektir. Buna, döl suyu veya erkek hayvanı dişi hayvan üzerine çekirme ücreti de denilmiştir. Erkek hayvanın döl suyunun ücreti haramdır. Keza en sahih kavle göre, erkek hayvanı dişi hayvana çekirme karşılığında ücret almak da haramdır.

b. Hablü'l-Hable Satışı: Bu, doğacak olan yavrunun doğuracağı yavrudur. Doğacak olan yavrunun doğuracağı yavruyu satmak veya parasını doğacak olan yavrunun, yavru doğuracağı zamanda ödemek üzere bir şeyi satmak geçersizdir. Kişinin şu evimi, doğacak olan yavrunun yavru doğuracağı zamana kadar borca sana sattım demesi gibi.

c. Melakih Satışı: Gebe hayvanın karnındaki cenini satmaktır, d.- Mezamin Satışı: Döl hayvanının sulbundakini satmak.

e. Mülameşe Satışı: Katlanmış bir kumaşa dokunmak veya karanlıkta el değdirmekle yetinip, görmesi halinde de seçme hakkının olmaması şartı ile yapılan veya satıcının müşteriye: "Dokunduğun anda sana sattım." demek sureti ile yapılan satıştır.

f. Münabeze Satışı: Alıcı ve satıcının "atmayı" satış olarak kabul etmeleridir. Bu taraflardan birinin diğerine: "On liraya olmak üzere elbisemi sana atıyorum" demesi, diğerinin de elbiseyi alması sureti ile yapılan satıştır.

g. Hasat Satışı: Atılacak çakıl taşının üzerine düştüğü kumaşı satmaktır. Bu, taraflardan birinin diğerine: "Bu taşın isabet ettiği kumaşı sana sattım." diyerek veya atışı bir satış olarak kabul etmeleri veya: "Taşı atıncaya kadar muhayyerlik hakkın olmak üzere bu malı sana sattım." diyerek malı satmasıdır.

h. Bir Satışta İki Satış: Satıcının: "Peşin bin lira, bir sene veresiye olarak iki bin lira olmak üzere sana sattım veya evini bana şu fiyata satman şartıyla şu köleyi sana bin liraya sattım." demesi suretiyle aynı anda bir satışta iki satış yapmasıdır.

1. Şartlı Satış: Bir borç veya bir satış karşılığında yapılan akid-dir. Bir kimse, satıcı tarafından hasadı yapılmak şartı ile bir ziraatı veya satıcı tarafından dikilmek şartı ile bir elbiseyi satın alırsa, en sahih kavle göre bu caiz değildir.

Satışta bazı şartların zikredilmesi istisna edilmiştir: Muhayyerlik şartıyla satış yapmayı, malın kusurdan beri olmasını, meyvelerin satıcı tarafından toplanmasını, zimmete olan ücreti almak üzere vade tayin etmeyi, rehine bırakmayı, kefil ve şahit tutmayı şart koşmak gibi. En sahih kavle göre şahit tayin etmek şart değildir. Şayet müşteri rehine bırakmaz veya kefil tayin

etmezse, satıcı için muhayyerlik hakkı vardır.

Bir kimse azad edilmesi şartı ile bir köleyi satarsa, meşhur kavle göre hem şart hem de satış geçerlidir. En sahih kavle göre satıcı, köleyi azad etmesini müşteriden isteyebilir. Şayet azad etmek şartı ile birlikte velayet hakkının kendisinde kalmasını veya azadlığı kendi ölümüne bağlamasını veya onunla kitabet akdi yapmayı veya bir ay sonra azad edilmeyi şart koşarsa, akid sahih olmaz. Satıcı malı kabz etmek, ayıplı olması halinde malı geri vermek gibi akdi iktiza eden bir şeyi şart koşarsa veya bir garaz olmadan sadece belli

bir yemeği yemesini şart koşarsa bu caizdir. Satıcının akdin gerektirdiği bir niteliği, örneğin; kölenin katip olmasını veya hayvanın gebe veya sütlü olmasını şart koşması caizdir. İleri sürülen şartlar mevcut değilse, müşteri için muhayyerlik hakkı vardır. Bir kavle göre hayvan ile ilgili akid, şartlı akid olduğundan geçersizdir. Şayet satıcı müşteriye: "Hayvanı ve hamlini veya memesindeki sütünü sana sattım." derse, en sahih kavle göre akid geçersizdir. Sadece hayvanın karnındaki cenini satmak veya hayvanı karnındaki cenini dışında satmak veya karnındaki çocuğu hür olan cariyeyi satmak caiz değildir. Hamile olan mutlak şekilde satılırsa, cenin de onunla birlikte satışa girer.

3. Batıl Olmayan Satışlar

Yasaklanan akidlerden sayılan, ancak akde bitişik bir sebepten dolayı batıl olmayan akidler şunlardır:

a. Şehirlinin Çölden Gelenin Malını Satması: Bu, halkın ihtiyaç duyduğu malı köy veya çölden getirerek şehirde piyasa fiyatına satmak isteyen yabancı kişiye şehirlinin: "Malını yanıma bırak, onu yavaş yavaş yüksek fiyatla satayım." demesidir.

b. Kervanı Şehir Dışında Karşılama: Şehre mal getiren kervanı karşılayarak daha kervan şehre girmeden ve piyasa fiyatını öğrenmeden kişinin malları ucuza almasıdır. Kandırıldığı ortaya çıkarsa, satıcı akdi feshedebilir.

c. Başkasının Pazarlığı Üzerine Pazarlık Yapmak: Her iki taraf fiyatta anlaştıkları zaman bu pazarlık üzerine ikinci bir pazarlık yapmak haramdır. Bu başkasının aynı malı satmak için, müşteriye ilk akdi feshetmesini emretmesidir.

d. Başkasının Satışı Üzerine Satış Yapmak: Kişinin malı satın almak için muhayyerlik müddeti içerisinde satıcıya akdi bozmasını emretmesidir.

e. Necş Satışı: Satışa arz edilen malı satın almak için değil de başkasını kandırmak maksadı ile fiyatı arttırmaktır. En sahih kavle göre bu durumda müşteri için muhayyerlik hakkı yoktur.

f. İçki Yapan Kimseye Taze Hurma veya Üzüm Satmak.

g. Cariyeyi Çocuğundan Ayırarak Satmak: Henüz yedi yaşmagirmemiş çocuğundan ayırarak cariyeyi satmak haramdır. Bir kavle göre çocuk buluş çağına girmeden cariyeyi satmak haramdır. Satış veya hibe şekli ile cariyeyi çocuğundan ayırarak yapılan akid en zahir kavle göre geçersizdir.

h. Arabun Satışı: Bu satış sahih değildir. Bu, müşterinin malı alıp parasının bir

kısmını kapora olarak satıcıya vererek malı beğenirse, fiyata dahil etmesi, beğenmezse kaporamın satıcıya hibe olarak kalmasıdır.

4. Bir Satışta İki Satış Akdi Yapmak

Bir kimse, bir satışta sirke ve içkiyi veya kölesi ile birlikte hür olanı veya kölesi ile birlikte başkasının kölesini veya ortağının izni olmadan ortaklık malını satarsa, en zahir kavle göre satış akdi malik olduğu şeyde geçerli sayılır. Müşteri satın aldığı malın durumundan habersizse, muhayyerlik hakkı vardır. Akdi kabul ederse, satıcı kendisine ait olan malın ücretini alır. Bir kavle göre, müşteri malın tümünü alır ve satıcı için muhayyerlik hakkı olmaz.

Bir kimse kendisine ait iki köleyi satar da müşteri henüz teslim almadan biri telef olursa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, geri kalan köle için akid geçerlidir. Fakat müşterinin muhayyerlik hakkı vardır. Şayet müşteri akdi kabul ederse, kesin olarak mevcut kölenin bedelini öder.

Bir akidde icare ve satış veya icare ve selem akdi gibi hükümleri değişik iki akid bir arada olursa, en zahir kavle göre akid sahihtir ve her malın bedeli değerine göre tevzi edilir. Satış ve nikah akdi bir arada olursa, nikah akdi sahih olur. (Satıcının müşteriye: Kâzımı sana tezvîc ettim ve kölemi sana sattım demesi gibi.)

Bir akidde satış ve sıdak akdi olursa farklı iki kavilden birine göre akid sahihtir. Akidde fiyat taaddüt ederse, akid de taaddüt eder. Satıcının: "Şu malı şu fiyata, şu malı da şu fiyata satıyorum." demesi gibi. Satıcı taaddüt ederse, akid de taaddüt eder. Keza en zahir kavle göre müşteri taaddüt ederse akid de taaddüt eder. Satıcı ve müşteri bir kişiyi veya ikisinden biri, iki kişiyi vekil tayin ederlerse, en sahih kavle göre vekile itibar edilir.

5. Muhayyerlik Hakkı

Muhayyerlik hakkı üç çeşittir:

a- Meclis Muhayyerliği: Bu çeşit muhayyerlik, parayı para karşılığında veya yiyecek maddelerini yiyecek maddeleri karşılığında satmak, selem akdi, tevliye, ortaklık ve bir bedel üzerine yapılan sulh gibi satış akdinin nevilerinde geçerlidir.

Bir kimse azad etmesi gereken asıl veya fûruundan bir köleyi satın alırsa, muhayyerlik müddeti içerisinde mülkiyet hakkı satıcıya aittir veya mülkiyet durdurulur dememiz halinde, muhayyerlik hakkı hem satıcı için hem de alıcı için vardır. Mülkiyet hakkı müşteriye aittir dediğimiz takdirde, muhayyerlik hakkı müşteri için değil de satıcı için olur. İbra, nikah ve bedelsiz hibe akidlerinde muhayyerlik hakkı olmaz. Keza bir bedel ile verilen hibe, şüf a, icare, müsâkât ve sıdak gibi akidlerde de en sahih kavle göre muhayyerlik , hakkı olmaz.

Meclis muhayyerliği iki şeyle düşer:

1- Tarafların satış akdini geçerli kılmaları: Taraflardan biri muhayyerlik

şartından vazgeçerse, onun muhayyerlik hakkı düşer diğeri için devam eder.

2- Tarafların akid meclisinde bir birlerinden ayrılmaları: Şayet mecliste kalmaları uzun sürer veya beraber ikamet ederler veya odaya beraber yürürlerse, muhayyerlik hakları devam eder. Tarafların birbirlerinden ayrılmaları, insanların örfe göre ayrılma saydıkları şeyle olur. Şayet taraflardan biri akid meclisinde ölür veya delirirse, en sahih kavle göre bu hak mirasçılarına veya velilerine geçer. Taraflar birbirlerinden ayrıldıkları veya ayrılmadan önce akdi feshettikleri konusunda anlaşmazlığa düşerlerse, inkar eden yemin eder ve sözü doğrulanır.

b- Şart Muhayyerliği: Satış akdi nevilerinde taraflardan ikisi veya birisi için şart muhayyerliği vardır. Ancak riba ve selem akidlerinde malın mecliste teslim alınması şart koşulursa, şart muhayyerliği caiz olmaz.

Şart muhayyerliği şu şartlarla caiz olur:

1- Zaman belli olmalıdır.

2- Belli edilen zaman üç günden fazla olmamalıdır.

3- Zaman art arda ve akidten itibaren hesaplanmalıdır. Zayıf kavle göre ise zaman, akid meclisinden ayrıldıktan itibaren hesaplanır.

En zahir kavle göre şart muhayyerliği süresince satıcı muhayyerlik hakkına sahip ise, malın mülkiyeti onundur. Muhayyerlik hakkı müşterinin ise mülkiyeti de onundur. Taraflardan ikisi de muhayyerlik hakkına sahip ise mal, akdin neticesi belli oluncaya kadar durdurulur. Akid kesinleşirse mülkiyet hakkı akidten itibaren müşteriye ait olur. Akid feshedilirse, mülkiyet hakkı satıcının olur. Akdin feshi veya kabulü, buna delalet eden lafızlarla olur. Kişinin fesih için: "Satışı feshettim, satışı kaldırdım veya malı geri çevirdim." demesi gibi. Akdin kabulü için ise müşteri: "Akdi kabul ettim veya akdi geçerli kıldım." gibi bir lafzı söylemelidir.

Muhayyerlik müddeti içerisinde satıcının sattığı cariyesi ile cinsel ilişkide bulunması veya sattığı köleyi hürriyetine kavuşturması akdin feshine delalet eder. Keza bu müddet içerisinde malı satmak, icareye vermek veya cariye evlendirmek de en sahih kavle göre akdin feshine delalet eder. Yukarıda belirtilen tasarrufun müşteri tarafından yapılması, en sahih kavle göre satışın kabulüne işaret eder. Malı satışa arz etmek veya onda vekil tayin etmek satıcı için akdin feshine delalet etmez. Müşteri için de akdi kabul etme sebebi olmaz,

c- Ayıp muhayyerliği: Satın alınan kölenin testislerinin buruk olması, zinakar, hırsız veya efendisinden kaçan cinsten olması, yatağını ıslatması, nefesinin veya dişlerinin kokması, hayvanın ise serkeş veya ısırğan olması gibi eski bir ayıbın ortaya çıkması halinde müşteri için ayıp muhayyerliği vardır.

Maldaki ayıp, malın kendisini veya değerini eksilten ve asıl maksadı giderecek şekilde olan noksanlıktır. Ayrıca bu ayıp, satılan malın mislinde genellikle bulunmamalıdır. Ayıbın akde bitişik olması veya teslimden önce olması hüküm açısından aynıdır. Teslimden sonra meydana gelirse müşteri için muhayyerlik hakkı olmaz. Ancak ayıp kölenin elinin kesilmesi gibi eski bir cinayete dayalı ise, en sahih kavle göre müşteri malı geri verebilir. Kölenin eski hastalık sebebiyle ölmesi en sahih kavle göre, bu hükmün hilâfinadır. Eski dininden

dönmesi sebebiyle öldürülürse, en sahih kavle göre satıcı ücreti tazmin eder.

Kişi bir hayvanı satar ve ayıplardan beri olduğunu şart koşarsa, en zahir kavle göre, bildiği değil, satıcının bilmediği tüm gizli ayıplardan beri olduğu kabul edilir. Bu şartlarla birlikte teslimden önce yeni bir ayıp zuhur ederse, müşteri malı geri verebilir. Satıcıyı meydana gelecek ayıplardan beri olması şartı ile malı satarsa, en sahih kavle göre akid sahih olmaz. Mal müşterinin yanında telef olduktan veya köleyi azad ettikten sonra ayıbı anlaşılırsa, müşteri değer farkını ister.

Erş, fiyatın bir parçasıdır. Fiyata göre oranı, mal sağlam iken , ayıp sebebiyle kıymetinden noksanlaşan orandır. En sahih kavle ;, göre malın değeri, malın satış günü ile teslim alındığı gün arasındaki değerinin en azma itibar edilir. Mal değil de malın bedeli telef olduktan sonra müşteri malın ayıplı olduğunu öğrenirse, onu geri verir ve paranın aynısını veya değerini satıcıdan alır. Müşterinin mülkünden çıkıp bir başkasının mülküne girdikten sonra malın ayıplı olduğunu Öğrenirse, en sahih kavle göre ilk müşteri değer eksikliği farkını alamaz. Eğer ikinci müşteri malı iade ederse, ilk müşte- ri malı ilk sahibine geri verebilir. Zayıf kavle göre ise, ikinci müşteri ayıp sebebi olmaksızın malı geri verirse, ilk müşterinin malı ilk sahibine geri verme hakkı olmaz .Ayıplı malı iade etmek acele üzere olur. Müşteri malı örfe göre acele üzere geri vermelidir. Şayet vakti giren namazı kılmakta iken veya yemek yemekte iken malın ayıbını Öğrenirse, bunlardan ayrılınca kadar bekleyebilir. Ayıbı akşam öğrenmişse iadeyi sabaha kadar erteleyebilir.

Satıcı aynı beldede ise, müşteri malı bizzat veya vekilinin vasıtasıyla satıcıya veya vekiline teslim eder. Malı satıcıya teslim etmez de durumu hakime bildirirse bu daha iyi olur. Satıcı kayıp ise durumu hakime bildirir. En sahih kavle göre müşteri malı satıcıya veya hakime teslim edinceye kadar akdi feshettiğine dair mümkünse şahit tutar. Şahit tutmaktan aciz kalırsa, en sahih kavle göre: "Akdi feshettim." şeklinde telaffuzda bulunması lazım değildir.

Müşteri malı iade etmek isterse, onu kullanmaması şarttır. Şayet köleyi çalıştırır veya hayvanın üzerindeki eğer ve semeri indirirse, malı geri verme hakkı düşer. Ancak zorla sevk edilen veya çekip götürülmesi zor olan serkeş hayvana binmekte müşteri mazur sayılır. Müşteri kendi kusurundan dolayı iade etme hakkını kaybederse, değer farkını alamaz.

Mal müşterinin elinde iken bir kusur meydana gelir ve sonra maldaki eski ayıbı öğrenirse, onu zorla iade etme hakkı düşer. Bu durumda satıcı malı geri almak isterse, müşteri yeni ayıbın farkını ödemeksizin onu iade eder veya müşteri eski ayıbın farkını almaksızın malı kabul eder. Şayet satıcı malı kabul etmezse, müşteri yeni ayıbın değer farkı ile birlikte malı iade eder veya müşteri eski ayıbın değer farkını satıcıdan alır ve malı geri iade etmez. Satıcı ve müşteri bu iki durumun birinde anlaşılırlarsa mesele yoktur. Anlaşmazlarsa, en sahih kavle göre malı almak isteyene icabet edilir.

Satıcının malı geri alması veya müşteriye bırakması veya değer farkını ödemesi şıklarından birini seçmesi için müşterinin yeni ayıbı satıcıya hemen bildirmesi

vacibtir. Şayet müşteri Özü olmaksızın durumu bildirmeyi geciktirir de malı iade etmezse, değer farkını isteyemez.

Yumurtayı kırmak, hindistan cevizini delmek, kurtlu olan kavunu kesmek gibi malın bozuk olup olmadığı yeni bir ayıbın oluşmasıyla anlaşılıyorsa, en zahir kavle göre ayıplı çıkması halinde mal, sahibine iade edilir ve değer farkı ödenmez. Eski ayıp, yeni ayıbın en az miktarı ile bilinirse hükmü sair yeni ayıpların hükmü gibidir.

6. Bir Satışta Ayıplı İki Malı Satın Almak

Bir kimse bir satışta ayıplı iki köleyi satın alırsa, ikisini de iade edebilir. En zahir kavle göre biri ayıplı çıkarsa, sadece ayıplı olanı değil her ikisini de iade eder. Bir kimse iki kişiye ait ayıplı bir köleyi satın alırsa, birinin hissesini iade eder. Bir köleyi iki kişi satın alır ve kölenin ayıplı olduğu ortaya çıkarsa, en zahir kavle göre bir müşterinin hissesi iade edilir.

Satıcı ve müşteri maldaki ayıbın eski olduğu konusunda anlaşmazlarsa, vereceği cevaba göre satıcı yemini ile birlikte doğrulanır. Ayıplı olan mal iade edilirken hayvanlarda besili olma gibi meydana gelen ziyadelikler malın aslına tabi olur. Yavru ve ücret gibi maldan ayrı meydana gelen ziyadelikler, malı geri vermeye mani değildir. Müşteri malı teslim aldıktan sonra iade ederse, bu fazlalıklar kendisinin olur. Keza en sahih kavle göre mal teslim alınmadan geri verilirse, ayrı olan ziyadelikler müşterinin olur.

Bir kimse gebe olan hayvanım satar da hayvan müşterinin yanında iken doğurur ve ayıbı nedeniyle iade edilirse, en zahir kavle göre, yavrusu ile birlikte iade edilir. Müşteri satın aldığı hayvanı istihdam ederse veya dul olan cariye ile cinsel ilişkide bulunursa bunlar malı iade etmeye mani teşkil etmez. Müşteri, teslim aldıktan sonra cariyenin bekaretini giderirse, bu malda yeni bir noksanlık olarak kabul edilir. Bu fiil teslimden önce olursa, mala karşı işlenen bir cinayet olarak kabul edilir,

7. Musarrat Hayvanın Satışı

Musarrat (satıcının, hayvanın sütü fazla sanılsın diye satıştan bir müddet önce sağmaması) satışı haramdır. Musarrat hayvanı alan kişi için muhayyerlik hakkı acele üzere vardır. Zayıf kavle göre muhayyerlik hakkı üç güne kadar devam eder.

Müşteri hayvanı iade ederken sütü telef etmişse, sahibine telef ettiği süt yerine bir sa' hurma vermesi gerekir. Zayıf kavle göre, bir sa' gıda maddesi kafidir. En sahih kavle göre süt çok da olsa sa'm sayısı değişmez. Tesriye muhayyerliği, sadece naam diye tabir edilen hayvanlara mahsus değildir. Belki eti yenen tüm hayvanlarda, cariye ve dişi merkep hakkında da geçerlidir. Ancak bunlar hakkında tesriye muhayyerliği sabit olursa, telef edilen sütün yerine bir şey vermek gerekmez. Cariye hakkında ise bir vecih vardır. Yani tüketilen süt yerine

bir sa' hurma verilir.

Satış esnasında kanalın suyunu tutmak, değirmenin suyunu salıvermek, cariyenin yüzünü kırmızıya, saçını da siyaha boyamak veya perma etmek gibi durumlar muhayyerlik hakkını sabit kılar. Kölenin katib olduğunu göstermek için elbisesini boyamak, en sahih kavle göre muhayyerlik hakkını sabit kılmaz.

8. Malın Teslimden Önceki ve Sonraki Hükümü

Mal, müşteri tarafından teslim alınmadıkça satıcının zimmetindedir. Telef olması halinde akid fesholur ve satıcı malın bedelini alamaz. Şayet müşteri, satıcıyı zimmetten beri kıalarsa en zahir kavle göre, satıcı zimmetten kurtulmuş olmaz ve hükümde bir değişiklik olmaz.

Müşteri malı telef eder ve satılık mal olduğunu bilirse, bu onun için malı teslim alma sayılır. Satılık mal olduğunu bilmezse, bunda iki görüş vardır: Bunun hükmü, kişinin misafir olarak gasp edilmiş malını yemesinin hükmü gibidir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, satıcının malı telef etmesi, malın semavi bir afetle telef olması gibidir. En zahir kavle göre bir başkası malı telef ederse akid fesholmaz. Müşteri dilerse akdi kabul eder ve telef edeni borçlandırır, dilerse akdi fesheder. Bu durumda satıcı, yabancıyı (malı telef edeni) borçlandırır.

Mal teslimden önce semavi bir afetle ayıplı hale gelir ve müşteri akdi kabul ederse fiyatın tümünü öder. Mal müşteri tarafından ayıplı hale gelirse, artık onun için muhayyerlik hakkı olmaz. Bir başkası malı ayıplı kıalarsa, müşteri için muhayyerlik hakkı vardır. Ancak akdi kabul ederse malı ayıplı kılan kişiden noksanlık farkını tazmin eder. Satıcı malı ayıplı hale getirirse mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre müşteri için muhayyerlik hakkı sabit olur. Fakat onu borçlandırma hakkı olmaz.

Müşterinin malı henüz teslim almadan satması caiz değildir. En sahih kavle göre, henüz teslim alınmamış malı ilk sahibine geri satmanın hükmü, başkasına satmanın hükmü gibidir. İcare, rehin ve hibe akidlerinde de hüküm, satış akdinin hükmü gibidir. Müşterinin köleyi teslim almadan azad etmesi ise bu hükmün aksinedir.

Tayin edilmiş olan bedel, satılan mal gibi olup, satıcı onu teslim almadan satamaz. Satıcı başkasının elinde emanet, ortaklık, mudarebe ve rehine olmaktan kurtulan malı satabilir. Ancak miras malı ve velinin elinde bulunan mal, sahibi reşid olduktan sonra satılabilir. Keza kişi iğreti malını ve müşterinin elindeki malını da satabilir.

Üzerine selem akdi yapılan malı teslim almadan satmak veya bedelini almak sahih değildir, imam'm son kavline göre, selem akdi için şart koşulan paranın yerine bir başka parayı almak caizdir. Şayet bedel, dirhem yerine dinar almak gibi ribevi bir mal ise, bedeli aynı mecliste almak şarttır. En sahih kavle göre, bedeli akid meclisinde tayin etmek şart değildir. Keza dirhem yerine elbise vermek gibi her iki bedelin illeti aynı değilse aynı mecliste almak da şart de-

ğildir. Borcu başka bir mala değiştirip aynı mecliste almak ve telef olmuş malın değerini aynı mecliste almak caizdir. Bedeli aynı mecliste teslim almanın şartı; daha önce geçen ribevi ve ribevi olmayan malın teslim ve tesellümün şartları gibidir.

Bir kimsenin borcunu üzerinde borcu bulunan kimseden başka bir kişiye satması, ezher kavle göre geçersizdir. Meselâ, bir kimsenin Amr'da bulunan yüz liralık alacağına karşılık Zeyd'in kölesini satın alması gibi. şayet Zeyd ile Amr'm bir kişiden alacakları olsa ve Zeyd borcunu Amr'a borcu karşılığında satarsa, bu akid ittifakla geçersizdir.

Gayri menkul gibi bir malın teslimi satıcının eşyalarını çıkarması, müşteri için akarı tahliye etmesi ve müşteriye onda tasarruf yapma imkanını vermesi ile olur. Alıcı ve satıcı satılık malın bulunduğu yerde değillerse, en sahih kavle göre, teslimat için satılık malın bulunduğu yere gitmelerine imkan veren bir zamanın geçmesi dikkate alınır.

Menkul olan bir malın teslimatı ise, malı bulunduğu yerden bir başka yere nakletmekle olur. şayet akid satıcıya ait olmayan bir yerde cereyan etmişse, teslimatın geekleşmesi için malı bulunduğu yerden bir başka yere nakletmek yeterlidir. Akid satıcının evinde cereyan etmişse, malı bulunduğu yerden başka bir yere nakletmek teslimat için yeterli olmaz. Ancak satıcının iznini almak şartı ile mal bulunduğu yerde ariye olarak kalabilir.

9. Müşterinin Malı Teslim Alması

Malın bedeli tecilli ise veya teslim edilmişse, müşteri malı teslim alabilir. Aksi halde müşteri satıcıdan izin almadan malı alamaz.

Bir mal, meselâ; elbise metre ile, arsa uzunluk birimi ile, buğday kile veya tartı ile ölçülerek satılırsa, malı teslim almak için nakletmekle birlikte metre veya uzunluk birimi veya kile ile ölçerek teslim almak şarttır. Bunun misali şudur: Satıcı müşteriye: "şu buğday yığınının her bir sa'ı bir dirheme olmak üzere sana sattım." veya: "şu on sa' buğday yığınının beş dirheme sana sattım." demesi gibi. Bekir'in on ölçek buğdayı Zeyd'de ve Amr'm da on ölçek buğdayı Bekir'de olsa, Bekir önce on ölçek hakkını Zeyd'den teslim alır. Sonra Amr'a on ölçek teslim eder. şayet Bekir Amr'a: "Zeyd'de bulunan alacağımı kendi alacağının yerine al." der, Amr gider de Zeyd'den on ölçek buğdayı teslim alırsa, bu şekilde olan teslim alma fasittir.

10. Satıcının Malı Teslim Etmesi

Satıcı: "Malın karşılığını almadan malı teslim etmem." der, müşteri de: "Malı teslim almadan karşılığını ödemem." derse, malı teslim etmesi için satıcı icbar edilir. Bir kavle göre müşteri icbar edilir. Başka bir kavle göre ise, icbar yoktur. Biri malı teslim ederse diğeri icbar edilir. Bir kavle göre, hem alıcı hem de satıcı icbar edilir. Ben diyorum ki fiyat belli ise, ilk iki görüş düşer ve en zahir kavle

göre hem alıcı hem de satıcı icbar edilir. Allah daha iyi bilir.

Satıcı malı teslim eder ve karşılığı hazır ise, ödemesi için müşteri icbar edilir. Malın karşılığı hazır olmaz ve müşteri malî sıkıntıda ise, iflas sebebiyle satıcı akdi feshedebilir. Müşteri malî sıkıntıda olmaz da malı bir başka belde veya yakın bir mesafede olursa, parayı teslim edinceye kadar malı hacr edilir. Mal, kasır mesafesi kadar bir uzaklıkta ise, getirilinceye kadar bekleyip sabretmesi için satıcıya teklif yapılmaz. En sahih kavle göre, satıcı akdi feshedebilir. Şayet bekleyip sabrederse, belirtildiği şekilde müşterinin malı hacr edilir.

Satıcı parasını alıncaya kadar malını alıkoyabilir. Şayet paranın yok olacağından korkarsa malını alıkoyması ihtilafsız caizdir. Parayı kaçırma korkusu olmayıp hangisinin (mal veya paranın) önce verilmesi konusunda anlaşmazlık varsa, bunun hükmü yukarıda geçen görüşlere göre dikkate alınır.

11. Tevliye Ortaklık Murabaha ve Muhatat

Tevliye (malı alış fiyatına satmak): Bir kimse bir eşyayı satın aldıktan sonra ilk fiyatını bilen birisine: "Seni bu akde veli kıldım." der ve o da kabul ederse, aynı fiyatı ödemesi lazım gelir. Tevliye, şartları ve kendisine terettüp eden hükümler açısından bir satış ak-didir. Ancak tevliye akdinde fiyatı zikretmeye gerek yoktur. Şayet muvelli (tevliye akdi yapan) için fiyattan indirim yapılırsa, bu indirim muvella (tevliye akdini kabul eden) için de yapılır.

İşrak (ortak etme): Ortak olunan miktar belli ise, malın bir kısmına ortak olmak tevliyede olduğu gibi tümüne ortak olmak gibidir. Şayet ortaklık mutlak şekilde yapılırsa caiz olup müşteri malın yarısına ortak olmuş olur. Zayıf kavle göre ise mutlak ortaklık caiz değildir.

Murabaha (Bir malı alış fiyatına kâr ekleyerek satmak): Murabaha akdi sahihtir. Bu, satıcının yüz dirheme aldığı malı, alış fiyatını bilen bir başkasına: "Bu malı her onda bir dirhem kârla satın aldığım fiyata veya onda biri kârla sana sattım." demesidir.

Muhatat (Bir malı alış fiyatından düşük bir fiyatla satmak): Bu, satıcının müşteriye: "Bu malı satın aldığım fiyattan onda bir veya on birde bir indirimle sana sattım." demesidir. Bu takdirde her on bir dirhemden bir dirhem indirim yapılır. Zayıf kavle göre her on dirhemden bir dirhem indirim yapılır.

Satıcı müşteriye: "Bu malı aldığım fiyatla sana sattım." derse, Ödemede sadece alış fiyatı söz konusu olur. Şayet satıcı: "Şunu mal oluş fiyatına sattım." derse, bu fiyata ölçenin ücreti ve tellal, bekçi, kasarcı, yamacı, boyacı ve boya ücreti ile kâr artışı amaçlayan sair giderlerin ücreti eklenir. Şayet satıcı, kasarcılığı bizzat kendisi yapar veya kendisi ölçer veya kendisi malı taşırsa veyahut bir başkası bunları Allah rızası için yaparsa, bunların ücreti fiyata eklenmez.

Bu akidlerin (tevliye, ortaklık, murabaha ve muhatatm) sahih olması için alıcı ve satıcının, fiyatı veya mal oluş fiyatını bilmesi lazımdır. Şayet biri fiyattan habersiz ise, sahih görüşe göre satış geçersizdir. Satıcı malın fiyatını veresiye mi yoksa eşya karşılığında mı alıp almadığını ve mal kendisinde iken peyda olan ayıbın beyanını müşteriye doğru söylemelidir.

Satıcı malı yüz dirheme aldığını söyler de sonra doksana aldığı anlaşılırsa, en zahir kavle göre fazla olanını indirir ve kârdan indirim yapar. Fakat müşteri için muhayyerlik hakkı olmaz. Şayet satıcı malı yüz liraya aldığını söyler ve kârla sattıktan sonra satıcı malın fiyatının yüz on olduğunu zanneder, müşteri de bu konuda onu tasdik ederse; en sahih kavle göre bu akid sahih olmaz. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre akid sahihtir. Allah daha iyi bilir. Şayet müşteri fiyat konusunda satıcıyı yalanlar ve bu yanlışlığın olabileceğinin muhtemel bir yönünü açıklamazsa, sözü ve şahitleri kabul edilmez. En sahih kavle göre müşteri asıl fiyatı bilmediğine dair satıcıya yemin eder. Şayet satıcı hata işlediğini açıklar ve bu hata ihtimal dahilinde ise, yemin eder ve en sahih kavle göre şahitleri dinlenir.

12. Arazi Satışı

Bir kimse başkasına: "Şu araziyi veya şu sahayı veya içinde bina ve ağaç bulunan şu tarlayı sana sattım." derse, mezhep alimle-rince kabul edilen rivayete göre içindekiler de satışa girer. Ancak rehine olarak verilen tarlanın içindekiler akdin kapsamına girmez. Tarlada kökü iki sene kalabilen yonca ve hindiba (acı marul) gibi baklagillerin hükmü ağaçların hükmü gibidir.

Yılda bir defa mahsulat veren buğday, arpa ve sair ziraat tarlayla birlikte satışa girmez. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre ekilmiş tarlanın satışı caizdir. Müşterinin ziraattan haberi yoksa, muhayyerlik hakkı doğar. Tarlanın müşterinin eline geçmesi ziraata mani değildir. En sahih kavle göre satıcı tarlayı tahliye ederse, müşterinin zamin olması da ziraata mani değildir.

Tarlaya atılan tohumun hükmü, ekinin hükmü gibidir. En sahih kavle göre, ekinin tarlada kaldığı sürede müşteriye bir ücret tahakkuk etmez. İçerisinde tohum veya ekin bulunan bir tarla satılır da tohum veya ekinin tek başına satılması caiz değilse, satış hepsinde geçersiz olur. Zayıf kavle göre ise tarla konusunda iki kavil vardır.

Satılan tarladaki tabii taşlar satışa girer, gömülü taşlar ise satışa girmezler. Eğer müşteri tarlada gömülü taşların bulunduğunu bilirse muhayyerlik hakkı olmaz. Satıcının bu taşları nakletmesi lazımdır. Keza müşteri tarlada gömülü taşların olduğunu bilmez ve taşlar nakledilirken tarlaya bir zarar gelmezse, yine müşteri için muhayyerlik hakkı olmaz. Ancak taşlar nakledilirken tarlaya bir zarar gelirse, müşteri için muhayyerlik hakkı vardır. Şayet müşteri akdi kabul ederse, satıcı taşları nakleder ve yerlerini tasfiye eder. Nakil süresince müşteriye ücret-i misil ödenmesinin vacib olduğu konusunda birkaç vecih vardır. En sahih veçhe göre nakil, tarlanın tesliminden sonra ise ücret-i misil vacip olup teslimden önce ise vacib olmaz.

Bostan satışına tarlanın içerisindeki ağaçlar ve ihata duvarı girer. Keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, varsa içindeki bina da satışa girer. Köy satışına binalar ve köyü ihata eden sur ve saha girer. En sahih kavle göre köye ait ekinler satışa girmez.

Ev satışına ise yerleşim sahası, evin tüm odaları hatta hamamı girer. Su kovası, makara ve divan gibi menkul olan şeyler satışa girmezler. Eve nispet edilen kapı, kapı halkası, lavabo, raf ve bağlı merdiven satışa girer. Keza en sahih kavle göre değirmenin her iki taşı ve en sahih kavle göre kapıya bağlı kilidin anahtarı da satışa girer.

Hayvan satışına nalı, keza en sahih kavle göre kölenin satışına da elbisesi dahildir. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre köleye ait elbiseler satışa girmez. Allah daha iyi bilir.

13. Ağaçların Satışı

Satılan ağacın kökü, damarları ve yaprakları satışa girer. Bir veçhe göre dut ağacının yaprakları satışa girmez. Ağacın kuru dalları değil de yaş dalları satışa girer. Kesmek, sökmek veya bulunduğu yerde bırakmak şartı ile ağacı satmak caizdir.

Yaş ağaç mutlak şekilde satılırsa bulunduğu yerde kalır. Ağacın bulunduğu yer, en sahih kavle göre satışa girmez. Fakat ağaç sökülmedikçe müşteri o yerden faydalanabilir. Ağaç kuru ise, müşterinin onu söküp götürmesi lazımdır.

Satılan hurma ağacının üzerindeki meyve satıcı veya müşteri için şart koşulursa, koşulan şarta göre hareket edilir. Aksi halde ağacın çiçekleri döllenmemişse meyveler müşteriye, döllenmişse satıcıya ait olur. İncir ve asma ağacı gibi beyaz tomurcukları olmayan ağaçların meyvesi gözle görünürse satıcıya, görünmezse müşteriye ait olur.

Kayısı ve elma ağacı gibi beyaz tomurcuklu ağaçların tomurcukları dökülür de meyveler gözle görünmezse müşteriye ait olur. Keza meyveler belirir de beyaz tomurcukları dökülmezse en sahih kavle göre meyveler müşterinin olur. Ancak beyaz tomurcuklar döküldükten sonra meyveler görünürse satıcının olur.

Bir kimse meyvelerinin bir kısmı belirmiş, bir kısmı da olgunlaşmış bostanın birkaç hurma ağacını satarsa, meyveler satıcıya ait olur. Olgunlaşmamış meyveler ayrı ise, en sahih kavle göre, onlar müşterinin olur. Şayet meyvelerin her biri (olgunlaşmış olanlar ile olgunlaşmamış olanlar) ayrı ayrı bostanlarda ise, en sahih kavle göre her biri ayrı bir bostan gibi sayılır. Meyveler satıcı için olur da toplanmaları şart koşulmuş ise, satıcının meyveleri toplaması lazımdır. Eğer koparılmaları şart koşulmamış ise, satıcı meyveleri toplama zamanına kadar ağaçta bırakabilir.

Ağaç ve meyvelerin sulanmaya ihtiyaçları varsa, hem satıcı hem de müşteri sulamayı yapabilir. Biri diğerini sulama işinden men edemez. Şayet sulama sebebi ile hem ağaç hem de meyve zarar görürse, müşteri ve satıcının rızası alınmadan sulama yapılamaz.

Ağaç veya meyveler sulamadan dolayı zarar görür ve bu sebeple müşteri ile satıcı anlaşmazlığa düşerlerse, akid feshedilir. Ancak zarar gören taraf müsamaha gösterirse akid feshedilmez. Zayıf kavle göre sulamayı yapmak isteyen taraf, diğerinin zararına aldırmandan yapabilir. Meyve, ağacın rutubetini

emerse, satıcının meyveleri toplaması veya zararı def etmek için ağaçları sulaması lazımdır.

14. Meyve ve Zirai Ürünlerin Satışı

Meyveler olgunlaştıktan sonra mutlak şekilde veya toplamak veya ağaç üzerinde bırakmak şartı ile satmak caizdir. Meyveler olgunlaşmadan ağaçla birlikte değil de tek satılırsa, toplamak ve istifade edilir durumda olmaları şartı ile satmak caizdir. Bu şart armut için geçerli değildir. Zayıf kavle göre ağaçlar müşteriye ait ise, bu iki şart (koparmak ve istifade etmek şartı) koşulmadan müşteriye satmak caizdir.

Ben diyorum ki; ağaçlar müşterinin malı olur da meyvelerin koparılması şart koşulursa bu şarta uymak vacib değildir. Allah daha iyi bilir. Meyveler ağaçla birlikte satılırsa akid mutlak şekilde caizdir. Ama satıcı meyvelerin koparılmasını şart koşarsa akid caiz olmaz.

Tarladaki yeşil ziraatı satmak haramdır. Ancak hemen biçmek şartı ile satılırsa caizdir. Ziraatı tarla ile birlikte satmak veya taneleri sertleştikten sonra şartsız satmak caizdir. Ziraat ile meyveler olgunlaştıktan sonra satılırsa, istifade edilir halde olmaları şarttır. İncir, üzüm ve arpa gibi.

Buğday ve mercimek gibi tanesi başakta görünmeyen zirai ürünleri başaksız satmak caiz olmaz, imam'm son kavline göre, ziraat başakta olsa bile tanesi görünmeden satmak sahih değildir. Yemek sırasında kabuğunun soyulması gereken kabuklu meyveleri satmanın bir sakıncası yoktur.

Ceviz, badem ve bakla gibi iki kabuğu olanlar, iç kabukları ile satılırlar. Üst kabukları ile satmak caiz değildir. Bir kavle göre, iki kabuğu olanları taze halde iken üst kabukları ile satmak caizdir.

Renksiz olan meyvelerde olgunlaşma yumuşaklık ve tatlılığının zahir olması ile anlaşılır. Renkli olan meyvelerde ise; kızarma, sararma ve morarmaya yüz tutması ile anlaşılır. Az da olsa meyvelerin bir kısmının olgunlaşmaya başlamış olması, satış akdinin sahih olması için yeterlidir. Bir kısmı olgunlaşmaya başlamış bir veya birkaç bostanın meyvesi satılınca bunun hükmü, te'bir (döllenme) bahsinde geçen hükümler gibidir.

Bir kimse olgunlaşmaya başlamış meyve ve zirai ürünleri satarsa ürünün tahliyesinden önce ve sonra tarlayı sulaması lazımdır. Mahsulat tarladan tahliye edildikten sonra müşteri tarladan tasarruf yapma hakkına sahip olur. Mahsulat tarladan tahliye edildikten sonra soğuk veya sıcak gibi semavi bir afete maruz kalırsa, imam'm son kavline göre müşterinin zimmetinde olduğu kabul edilir. Satıcı, sulama işini terk eder ve bir noksanlık meydana gelirse, müşterinin muhayyerlik hakkı olur.

Bir kimse olgunlaşmadan önce meyveleri satar ve meyvelerin derhal koparılmaları şart koşulduğu halde daha koparılmadan bir afetle helak olursa, müşterinin zimmetinde olduğunun kabul edilmesi evladır.

İncir' ve salatalık gibi genellikle mevcut mahsulat henüz toplanmadan, yeni

mahsulat çıkıp mevcut mahsulata yetişen meyvelerde satış akdi sahih olmaz. Ancak meyvenin müşteri tarafından toplanması şart koşulursa akid sahih olur. Yeni çıkan mahsulatin mevcut mahsulata karışması nadir olan meyvelerde, en zahir kavle göre satış akdi fesholmaz. Fakat müşterinin muhayyerlik hakkı vardır. Satıcı, müşteri akdi feshetmeden önce yeni yetişen mahsulat konusunda kendisine müsamaha gösterirse, en sahih kavle göre muhayyerlik hakkı düşer. Başaktaki buğdayı kabuğundan tasfiye edilmiş buğday karşılığında satmak caiz değildir. Buna muhakele denir. Ağaç üzerindeki taze hurmayı, kuru hurma karşılığında satmak da caiz değildir. Buna müzabene denir. Fakat ariye satışına ruhsat verilmiştir. Ariye, ağaçtaki taze hurmayı, tarladaki kuru hurma karşılığında veya asmadaki üzümü, kuru üzüm karşılığında satmaktır. Üzüm veya hurma beş yükten az olmalıdır. Ancak iki satışta beş yükten fazla satış yapmak caizdir.

Ariye satışının caiz olması için müşterinin kuru hurmaları satıcıya kile ile teslim etmesi, satıcının da malı teslim etmek için müşteri ile hurma ağacını baş başa bırakması şarttır. En zahir kavle göre ariye satışı, şeftali ve badem gibi sair meyvelerde caiz olmaz. Ariye satışı, sadece fakirlere mahsus bir akid değildir.

15. Satıcı ve Müşterinin Anlaşmazlığı

Müşteri ve satıcı akdin sahih olduğu konusunda anlaşırılar da sonra paranın miktarı, sıfatı (sağlam/kırık gibi), ödeme zamanı, süresi (bir-iki ay gibi), malın miktarı gibi akdin keyfiyeti konusunda anlaşmazlar ve şahitleri de yoksa, her iki taraf yemin eder. Her biri yemin ederken arkadaşının iddiasını reddetmek ve kendi iddiasını ispat etmek üzere yemin eder. Önce satıcı yemin etmeye başlar. Bir kavle göre ise önce müşteri yemin eder. Bir başka kavle göre ise her ikisi aynı seviyede olup hakim istediği kişiye önce yemin ettirebilir. Zayıf kavle göre ise, yemin etmede öncelik sırası kura ile tespit edilir. En sahih kavle göre, her birinin ret ve ispatı kapsayacak şekilde bir defa yemin etmesi yeterlidir.

Yemin edilirken önce red sonra ispat lafzı söylenir. Satıcı yemin ederken: 'Allah'a yemin ederim ki bu fiyata değil, şu fiyata sattım.' der. Taraflar yemin ederlerse, en sahih kavle göre akid feshol-maz. Akde rıza gösterirlerse, akid ona göre karara bağlanır. Rıza göstermezlerse, ikisi veya biri veyahut hakim akdi fesheder. Zayıf kavle göre, akdi ancak hakim feshedebilir. Akid feshedildikten sonra müşteri malı satıcıya iade eder. Şayet mal vakfedilmiş, köle azad edilmiş, satılmış, kendisiyle kitabet akdi yapılmış veya ölmüşse, en zahir kavle göre müşteri, malın telef olduğu günün değerini iade eder. Mal kusurlu hale gelmiş ise, değer farkı ile birlikte iade eder.

Müşteri ve satıcının mirasçıları anlaşmazlığa düşerlerse, bunun hükmü yukarıda açıklanan hüküm gibidir.

Şayet satıcı müşteriye: "Bu eşyayı sana şu fiyata sattım." der, müşteri de: "Hayır onu bana hibe ettin." derse, bu sebeple yemin etmezler. Bilakis her biri diğerinin iddiasını reddetmek üzere yemin eder. Yeminden sonra malın hibe edildiği tespit

edilirse, davacı hibeyi artışı ile birlikte iade eder.

Taraflardan biri akdin sahih, diğeri akdin fâsid olduğunu iddia ederse, en sahih kavle göre akdin sahih olduğunu iddia edene yemin ettirilir ve sözü doğrulanır. Bir kimse satın aldığı köleyi geri iade eder ve onun yerine ayıplı bir köleyi getirir de satıcı: "Sattığım köle bu köle değildir." derse, satıcının sözü doğrulanır. En sahih kavle göre, selem akdinde de durum bunun benzeri olup malı teslim edenin sözü doğrulanır.

16. Kölenin Ticaret Yapması

Ticaret yapmak üzere yetkili kılınmamış kölenin efendisinden yetki almadan alış veriş yapması en sahih kavle göre caiz değildir. İzin almamışsa mal ister kölenin elinde, isterse efendisinin elinde bulunsun, satıcı malını geri isteyebilir. Mal kölenin elinde telef olursa, zimmetine geçmiş olur. Efendinin elinde telef olursa, satıcı efendiyi borçlandırır. Köle azad olursa, mal sahibi malını köleden isteyebilir. Kölenin borç muamelesinde bulunmasının hükmü, satış akdi yapmasının hükmü gibidir.

Ticaret yapmak üzere yetkili kılman köle, verilen yetkiye göre hareket eder. Şayet belli bir nevide ticaret yapmak üzere yetkili kılınmışsa sadece o nevide ticaret yapabilir. Ticaret için aldığı yetki ile nikah akdi yapamaz ve izin almadan ücretle çalışamaz. Köle ticaret için satın aldığı köleye ticaret yapmak üzere izin veremez, tasad-dukta bulunamaz ve onun efendisi ile ticaret akdi yapamaz. Yetkili kılman köle efendisinden kaçıp giderse, yetki hakkı ortadan kalkmış olmaz. Kölenin yaptığı tasarrufa karşı efendisinin sükut etmesi köle için izin sayılmaz. Borç akidlerinde kölenin sözü geçerlidir.

Bir kimse, kölenin köle olduğunu bilir de ticarete yetkili kılındığını efendisinden veya bir delille veya kölenin yetkili olduğu insanlar arasında yaygın olan yollardan biri ile bilmedikçe onunla muamele yapamaz. Kölenin yetkili olduğunun yaygın şekilde bilinmesi konsunda bir vecih vardır. Yani kölenin yetkili olduğunun yaygın şekilde bilinmesi yeterli değildir. Kölenin: "Ben ticaret konusunda yetkiliyim." demesi de onun yetkili olduğuna yeterli delil olmaz.

Ticaret için kenisine yetki vermiş köle, bir mal satın bedelini alır da bu bedel telef olur ve sattığı malın bir başkasının malı olduğu anlaşılırsa, müşteri ödediği bedeli köleden ister. Efendisinden de isteyebilir. Zayıf kavle göre ise bedeli efendiden isteyemez. Bir başka zayıf kavle göre kölenin elinde para varsa, bedel efendisinden istenmez.

Yetkili köle bir şey satın alırsa, satıcı için bedeli efendisinden istemesinde az önce geçen ihtilâflar geçerlidir. Ticaret borcu kölenin boynuna taallûk etmediği gibi efendisinin zimmetine de geçmez. Ancak ticaret malından ödenir. Keza en sahih kavle göre borç, kölenin av ve benzeri çalışmalarla elde ettiği kazancından ödenir. En zahir kavle göre efendi bir malı kölenin mülkiyetine geçirirse, kölesi mülkiyetine geçirmiş sayılmaz.

B. SELEM (PEŞİN PARA İLE VERESİYE MAL ALMAK)

Selem akdi, zimmette vasıflanan bir şeyi selem lafzı ile satmaktır. Satış akdinde geçen şartlar, selem akdi için de geçerlidir. Bu şartlara ek olarak selem akdinin diğer şartları şunlardır:

1-Ana para (re's'ül-mal) akid meclisinde teslim edilmelidir. Akid esnasında para mutlak şekilde zikredilir de sonra belirlenecek akid meclisinde teslim edilirse, akid caizdir. Müşteri (müslim), satıcıya (müslemun ileyhe) parayı havale eder ve akid meclisinde teslim alsa bile akid caiz olmaz. Ancak satıcı, parayı mecliste alır ve henüz meclisten ayrılmadan müşteriye iade ederse caizdir. Ana paranın kirada kalması gibi belli bir menfaat şeklinde olması caizdir. Ana parayı teslim almak, onu mecliste ele geçirmek sureti ile olur.

Selem akdi feshedilir ve ana para mevcut ise aynısı iade edilir.

Zayıf kavle göre ise ana para, akid esnasında değil de akid meclisinde belirlenmişse, satıcı malın bedelini iade eder. En zahir kavle göre ana paranın görülmesi, miktarının bilinmesi için yeterlidir.

2- Üzerine selem akdi yapılan mal (müslemu flh) borç olmalıdır: Bir kimse başkasına: "Şu elbiseyi şu köle karşılığında sana selem olarak verdim." derse, selem akdi gerçekleşmiş olmaz. En zahir kavle göre, burada lafızlar muhalif olduğundan satış akdi de olmaz. Bir kimse başkasına: "Şu nitelikteki elbiseyi şu kadar dirhem karşılığında senden satın aldım." der, o da: "Sana sattım." derse; satış akdi olur. Zayıf kavle göre ise selem akdi olur.

3- Malın teslim edileceği yer: Malın teslim edileceği yer teslime elverişli değilse veya teslime elverişli olur da bir masraf gerektiriyorsa, mezheb alimlerince kabul edilen rivayete göre teslim mahallinin belirtilmesi şarttır. Malın nakli bir masraf gerektirmiyorsa, teslim mahallinin belirtilmesi gerekmez.

Üzerine selem akdi yapılan malın peşin veya vadeli olması sahihtir. Şayet akid mutlak şekilde yapılırsa peşin gerçekleşmiş olur. Zayıf kavle göre. mutlak şekilde yapılan akid geçerli değildir.

Selem akdi vadeli ise, teslim süresi bilinmelidir. Vadenin hicri, fars veya rum aylarına göre tespit edilmesi caizdir. Süre mutlak şekilde zikredilirse, hilâl aylarına göre yorumlanır. Süre ayın yarısından itibaren başlamışsa, geriye kalan günler hilâl ayına göre hesaplanarak ilk günlerle birlikte otuz güne tamamlanır. En sahih kavle göre, vadenin bayram gününe, Cemaziyelevvel veya Cemaziyelahir ayına göre yapılması caizdir. Bu takdirde sürenin sonu için ilk gelen bayram veya ay dikkate alınır.

1. Selem Akdinin Diğer Şartları

1- Üzerine selem akdi yapılan mal teslim vaktinde teslim edilebilir olmalıdır. Mal bir başka beldede olur da satış için nakli adet haline gelmişse, üzerine selem akdi yapmak sahihtir. Aksi halde sahih olmaz. Yaygın olan bir mal üzerine

selem akdi yapılır da teslim vaktinde piyasadan çekilirse, en zahir kavle göre akid fesholmaz. Müşteri akdi feshetmekte veya mal ortaya çıkıncaya kadar sabredip beklemekte muhayyerdir. Müşteri daha teslim vakti gelmeden malın teslim zamanında piyasadan çekileceğim öğrenirse, en sahih kavle göre mal piyasadan çekilmeden önce muhayyerlik hakkı olmaz.

2- Üzerine selem akdi yapılan malın tartı, sayı veya metre ile miktarı belli olmalıdır. Ölçeklenen malı tartı ile, tartılan malı da ölçek ile ölçerek üzerinde selem akdi yapmak sahihtir. Ancak ölçüsü şu kadar olmak üzere yüz sa' buğday üzerine selem akdi yapmak sahih değildir.

Kavun, patlıcan, salatalık, ayva ve nar gibi meyve ve sebzeler üzerine tartı ile selem akdi yapmak şarttır. Ceviz ve badem gibi nevileri az farklı olan yemişlerde tartı ile selem akdi yapmak sahihtir. Keza bu yemişlerde kile ile selem akdi yapmak da en sahih kavle göre caizdir. Kerpiçlerde ise hem sayı hem de tartı dikkate alınır.

Bir kile tayin edilerek ona göre selem akdi yapılır da bu kile örfe göre bilinen bir kile değilse akid fesholur. Şayet örfe göre bilinen bir kile ise ve miktarı belli ise, en sahih kavle göre akid fesholmaz.

Küçük bir beldenin belli miktardaki meyveleri üzerine selem akdi yapmak sahih değildir. Büyük bir beldenin belli miktardaki meyveleri üzerine selem akdi yapmak ise en sahih kavle göre caizdir. Çünkü büyük beldenin meyveleri genellikle piyasadan çekilmezler.

3- Üzerine selem akdi yapılan malın zahiren değişiklik göstermesi sebebi ile maksadı etkileyen nitelikleri bilinmelidir. Malın nitelikleri, az bulunduğunu göstermeyecek şekilde akid esnasında zikredilmelidir. Şu halde; kavrulmuş undan yapılmış helva, macun, misk, amber ve öd ağacından yapılmış koku, astarlanmış mest ve maddesi karışık panzehir gibi başka maddelerle karışık ve sıfatları için belli bir kaide olmayan nesnelerin üzerine selem akdi yapmak sahih değildir.

En sahih kavle göre pamuk ve ipekten veya yün ve ibrişimden yapılmış kumaş, peynir, süzme yoğurt, mumlu bal, hurma veya kuru üzüm sirkisi gibi maddeleri karışık, fakat sıfatları için belli bir kaide bulunan şeyler üzerine selem akdi yapmak sahihtir. En sahih görüşe ve alimlerin çoğunluğuna göre ekmek üzerine selem akdi yapmak caiz değildir.

Nadir beldelerde ender bulunan av eti ve selem akdi için sıfatları nadir bulunan bir mal üzerine selem akdi yapmak caiz değildir.

Örneğin; bulunması mümkün olmayan ve üstün vasıfla nitelenen büyük mücevherler, yakutlar, kız kardeşi veya çocuğu olan cariye üzerine akid yapmak caiz değildir.

2. Hayvanlar Üzerine Selem Akdi Yapmak

Hayvanlar üzerine selem akdi yapmak caizdir.

Kölelerde yapılan selem akdinde kölenin milliyetini ve rengini belirtmek şarttır.

Rum ve beyaz renkli köle gibi. Beyaz rengi de esmer veya sarışın şeklinde nitelendirmek lazımdır. Ayrıca cinsiyeti, yaşı ve boyunun uzunluğu belirtilmelidir. Bu sıfatların tümü takribi olarak açıklanmalıdır. Kölenin kara gözlü ve tavlı olması gibi niteliklerini belirtmek en sahih kavle göre şart değildir.

Deve, at, katır ve merkep gibi hayvanların cinsiyet, yaş, renk ve nevini belirtmek şarttır. Kuşların tür, cüssenin küçüklüğü ve büyüklüğü gibi niteliklerini; etin ise sığır, koyun, keçi veya koç eti olduğunu veya hayvanın buruk olup olmadığını, süt veya yem ile beslendiğini veya bu sıfatların aksine olarak etin but, kol veya kaburga kısmı gibi hayvanın neresinden alındığını belirtmek şarttır. Etin kemiği adet olduğu şekil üzere kabul edilir. Kumaşın; cins, uzunluk, genişlik, kalınlık ve incelik; dokumanın ise sıklık, gevşeklik, yumuşaklık ve sertlik gibi niteliklerini belirtmek şarttır. Kumaş mutlak şekilde belirtilirse, ham kumaş dikkate alınır. Maksur kumaşa ve hırka gibi dokumadan önce ipi boyanmış kumaşa selem akdi yapmak caizdir. Kıyasa göre kumaş dokunduktan sonra boyanmışsa, yine selem akdi sahihtir. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre kumaş dokunduktan sonra boyanmışsa selem akdi sahih değildir. Alimlerin çoğunluğunun kesin görüşü böyledir. Allah daha iyi bilir.

Hurmanın rengini, türünü, beldesini, küçük veya büyük taneli olduğunu, eski veya yeni olduğunu açıklamak lazımdır. Buğday gibi hububatın hükmü de hurmanın hükmü gibidir.

Üzerine selem akdi yapılan balın dağ, şehir, yaz veya sonbahar balı; renginin ise beyaz veya sarı olduğunun belirtilmesi şarttır. Balın eski veya yeni olduğunu belirtmek şart değildir.

Ateşte pişirilmiş veya kızartılmış nesne üzerine selem akdi yapmak sahih değildir. Güneşten etkilenmiş olmanın zararı yoktur.

En zahir kavle göre, hayvanların kellesi üzerine selem akdi yapılmaz.

Elle yapılan kazan, testi, leğen, ibrik, mumluk, tencere, deri gibi parçaları değişik olan nesneler üzerine selem akdi yapmak sahih değildir. Dörtgen olan tencere ve kalıpta yapılan şeyler üzerine akid yapmak caizdir. Üzerine selem akdi yapılan malın iyi veya kötü olduğunu açıklamak en sahih kavle göre şart değildir. Mal mutlak şekilde zikredilirse iyi olanı dikkate alınır.

Selem akdinin bir şartı da üzerine selem akdi yapılan malın sıfatının, taraflarca bilinmesidir. Keza en sahih kavle göre satıcı ve müşterinin dışında, malın sıfatının başkalarınca da bilinmesi lazımdır.

3. Selem Malı Yerine Başka Bir Malı Vermek Malın Teslim Zamanı ve Yeri

Üzerine selem akdi yapılan malın yerine, cins ve çeşidi ayrı bir malı vermek sahih değildir. Zayıf kavle göre çeşidi aynı olan malı, üzerine akid yapılan malın yerine vermek caizdir, ancak müşterinin bunu kabul etmesi zorunlu değildir. Şart koşulan maldan daha kötüsünü vermek caiz olup müşterinin bunu kabul etme zorunluluğu yoktur. Daha iyisini vermek ise caiz olup müşterinin kabul

etmesi en sahih kavle göre vacibtir.

Satıcı malı şart koşulan vakitten önce hazır bulundurur da müşteri kabul edilir bir mazeret ile onu teslim almaktan çekilirse, kabul etmeye zorlanamaz. Örneğin, teslim edilen mal bakıma muhtaç bir hayvan ise veya dönem baskın dönemi ise, müşteri malı almak mecburiyetinde değildir. Müşterinin malı kabul etmemesi için makul bir mazereti yoksa ve bu durumda satıcı için de rehineyi kurtarmak gibi kabul edilir bir mazereti varsa, müşteri malı teslim almak mecburiyetindedir. Keza en zahir kavle göre, satıcı acele ediyorsa bu durumda da beratı zimmet için müşteri malı teslim almaya icbar edilir.

Malın ödeme zamanı girdikten sonra müşteri teslim yerinden uzak bir yerde satıcıyı görürse ve malı oraya götürmek masraflı ise, satıcının malı orada teslim etmesi gerekli değildir. Sahih olan kavle göre müşteri burada mal teslim edilmediği için onun bedel ve kıymetini isteyemez.

Müşteri teslim mahalli için teklif edilen yerin dışında malın nakli bir masraf gerektiriyorsa veya zayi olma korkusu varsa, malı teslim almaya icbar edilemez. Bu iki sebep yoksa en sahih kavle göre, müşteri malı almak için icbar edilir.

C. İKRAZ (BORÇ)

Borç vermek menduptur. Borç akdinin lafzı: "Şu malı sana borç olarak veya selef yolu ile verdim veya mislini veya karşılığını ödemen şartıyla sana mülk ettim." şeklindedir. En sahih kavle göre müşterinin borcu kabul etmesi, borç veren kişinin de teberra ehliyetine sahip olması şarttır.

Üzerine selem akdi yapılması sahih olan şeyleri borç olarak vermek caizdir. Ancak en zahir kavle göre, kendisine nikahı helal olan kişiye cariyeyi borç olarak vermek caiz değildir. Üzerine selem akdi yapılması caiz olmayan malı borç olarak vermek en sahih kavle göre caiz değildir.

Borç verilen mal benzeri bulunan bir mal ise, iade edilirken benzeri iade edilir. Değer biçilen bir mal ise, yerine aynı özellikte olan bir mal iade edilir. Zayıf kavle göre ise kendisine değer biçilen mallarda değer ödenir. Alacaklı, borçluyu borç akdinin yapıldığı mahalden başka bir mahalde bulur da borcun karşılığı olan malın nakli için bir masraf gerektiriyorsa, akdin yapıldığı beldeye göre malın kıymetini isteyebilir.

Borç akdi yapılırken kaliteli mal karşılığında kalitesiz olanı verme veya ziyadesiyle bir ödeme şart koşulursa akid caiz olmaz. Fakat borçlu borcunu öderken bir şart olmaksızın fazlası ile ödeme yapması güzel bir davranıştır.

Borç alan (mükteriz), şayet sağlam para karşılığında kırık para vermeyi veya başka bir şeyi vermeyi şart koşarsa, bu şart geçersizdir. Fakat en sahih kavle göre akid fâsid olmaz. Borç veren kimse ödeme için bir zaman şart koşar da bunda kendisinin bir amacı yoksa; bunun hükmü, yukarıda geçen kaliteli mal karşılığında kalitesiz mal vermenin hükmü gibidir.

Zamanı şart koşmakta borç verenin bir amacı varsa; meselâ tayin edilen zamanda mallar talan ediliyorsa, en sahih kavle göre bunun hükmü, kalitesiz mal

karşılığında kaliteli mal vermenin hükmü gibidir.

Borç veren kişi, borç karşılığında rehin veya kefil bulundurmaya şart koşabilir. Borç alan kişi, malı almakla mülkiyetine geçirmiş olur. Bir kavle göre ise borç alan kişi, malı sarf etmekle mülkiyetine geçirmiş olur. En sahih kavle göre borç verilen mal, olduğu gibi borç alanın mülkiyetinde kaldığı müddetçe, borç veren kişi aynı malı geri alabilir. Allah daha iyi bilir.

D. REHİN

Rehin akdi, satış akdinde olduğu gibi icap ve kabul lafzı ile sahih olur. Akid esnasında malı önce vermek gibi akdin gerektirdiği veya şahit bulundurma gibi akdin maslahatı için olan veya herhangi bir amacı olmayan bir şartı koşmak akdi bozmaz.

Akitte koşulan şart, rehin alan için zararlı ise akid batıl olur. Rehın alan kimsenin rehineden istifade etmesi gibi kendisine yararlı, fakat rehin bırakana zarar veren bir şeyi şart koşarsa bu şart geçersizdir. Keza en zahir kavle göre akid de geçersizdir.

Rehineden elde edilen fazlalığın rehin bırakılması şart koşu-lursa, en zahir kavle göre şart geçersizdir. Şart geçersiz olunca akid de geçersiz olur. Rahin ve rehine alan mutlak tasarrufta bulunmaya ehil olmalıdır. Buna göre veli, çocuk ve delinin malını rehine veremez ve onlar adına rehine alamaz. Ancak bir zaruret veya belli bir fayda varsa, onlar adına rehin akdinde bulunabilir.

Rehinede bulunması gereken şartlar şunlardır:

En sahih kavle göre, rehinenin ayın (mal) olması şarttır. Borç gibi ayın olmayan menfaatleri rehin bırakmak sahih olmaz. Ortak malı (muşaa), çocuğu dışında yalnız cariyeyi veya annesi dışında yalnız çocuğu rehine bırakmak sahihtir. Cariye çocuğu ile birlikte satılırsa, ücret her birinin değerine göre taksim edilir. En sahih kavle göre cariyeye tek başına değer biçilir. Sonra çocuğu ile birlikte değer takdirı yapılır. Her iki değer arasındaki fark, çocuğun değeridir.

Cani ve mürtedin rehin bırakılmasının hükmü, bunları satmanın hükmü gibidir. Kendisi ile tedbir akdi yapılmış köleyi veya azat edilmesinin bağlandığı sıfatın borcun ödeme vaktinin girmesinden önce gerçekleşmesi mümkün olan köleyi rehine bırakmak, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre geçersizdir.

Rehine bırakılan mal kısa zamanda bozulan bir mal ise, bu takdirde: Yaş hurma gibi kurutma imkanı varsa kurutulur. Kurutma imkanı olmayan malı ise, peşin veya henüz bozulmadan vadesi giren borç için rehine bırakmak veya satıp parasını rehin bırakmayı şart koşmak caizdir. Bu durumda : Rehinenin bozulma korkusu varsa, satılır ve parası rehine olarak bırakılır. Şayet rehin eden böyle bir rehinenin satılmamasını şart koşarsa, rehin akdi sahih olmaz. Rahin rehineyi mutlak şekilde vermişse, en zahir kavle göre akid fâsid olur. Rehine alan kimse henüz borç vakti girmeden rehinenin bozulup bozulmayacağını bilmezse, en zahir kavle göre akid sahihtir.

Rehine bırakılan buğdayın çürümesi gibi, çabuk bozulmayan bir mal rehine

bırakılır da onu bozan bir arıza meydana gelirse, bununla akid derhal fâsid olmaz.

Rehine bırakmak üzere bir malı âriye (ödünç) almak caizdir. Bu şekildeki rehine bir kavle göre ariye olur. En zahir kavle göre bu durumda borcun tazmini âriye alman mala taallûk eder. Bu sebeple, bir malı ariye alırken borcun cinsini (altın, gümüş gibi), miktarını ve sıfatını (peşin veya tecilli olduğunu) iğreti veren şahsa açıklaması şarttır. Keza en sahih kavle göre, rehineyi alan kişinin zikredilmesi de şarttır. Bu şekilde rehin edilen mal rehineyi alanın eli altında iken telef olursa, en zahir kavle göre rehine veren de alan da tazminat ödemekle yükümlü olmaz.

Ödünç mal rehine olarak teslim edildikten sonra ödünç veren kişi artık iğreti akdinden cayamaz. Borcun Ödeme zamanı girer veya peşin olursa ödünç verene rehinenin satışı için müracaat edilir. Borcu ödemese rehine satılır. Sonra ödünç veren, rehinenin satıldığı parayı almak için rehineyi verene müracaat eder.

1. Rehin Sebebi Olan Şey

Rehin akdine sebep olan şeyin sabit ve bağlayıcı borç olması şarttır. Zorla alınmış veya ödünç mal için rehine bırakılması en sahih kavle göre caiz değildir. Borç karşılığında rehine bırakmak da caiz değildir.

Bir kişi bir kimseye: "Şu dirhemleri sana borç olarak verdim ve karşılığında köleni rehine aldım." der de diğeri cevaben: "Borç aldım ve rehin ettim." veya "Şunu şu fiyata sana sattım ve karşılığında elbiseyi rehin aldım." der, diğeri de: "Satın aldım ve rehin ettim." derse, en sahih kavle göre akid sahihtir.

Kitabet akdi taksitlerini veya henüz bitmemiş işin ücreti karşılığında rehine bırakmak sahih değildir. Zayıf kavle göre, işe başladıktan sonra alınacak ücret karşılığında rehine bırakmak caizdir.

Satılan malın parası karşılığında muhayyerlik süresinde rehine bırakmak; bir borç karşılığında ikinci bir rehine bırakmak caizdir, imam'm son kavline göre rahinin rehineyi, borç sahibinden aldığı ikinci bir borç için de rehine yapması caiz değildir.

Rehin akdinin gerçekleşmesi için rehineyi, akid yapmaya salahiyyetli olan kimseden teslim almak şarttır. Rehin akdinde vekalet caizdir. Lakin rehine alan, rahini veya onun kölesini vekil tayin edemez. Fakat ticaret yapması için köle yetkili kılınmışa, onun vekil tayin etmesinin caiz olduğu hakkında bir vecih vardır. Rahinin kitabet akdi yaptığı köleyi vekil tayin etmesi ise caizdir.

Bir kimse, emanetçinin elindeki emaneti veya gasibin elindeki malı rehin bırakırsa, onu teslim almaya imkan veren bir zaman geçmedikçe rehine teslim alınmış sayılmaz. En zahir kavle göre, kabz etmek için rahinin izin vermesi şarttır. Gâsıbm gasp ettiği malı rehine alması onu gâsıp olmaktan kurtarmaz. En sahih kavle göre gasp edilen mal, emanet olarak gasp edene bırakılır da telef olursa, gâsıp olmaktan kurtulur.

Mürtehin rehineyi teslim almadan rahin rehine üzerindeki mülkiyetini kaldıran bir tasarrufta bulunursa, rehin akdinden dönmüş olur. Rehineyi bir başkasına

hıbe etmesi veya rehine olarak bırakması ve bunlar tarafından kabz edilmesi veya rehine olan köle ile kitabet akdi yapması gibi. Keza en zahir kavle göre köle ile tedbir akdi yapmışsa akiddenden dönmüş olur. Rahinin rehine olan cariyesini hamile bırakması akitten caydığını gösterir. Ancak cariyeye ile cinsel ilişkide bulunur ve cariyeyi evlendirirse akitten caymış sayılmaz. Rehine kabz edilmeden taraflardan biri ölür veya delirirse veya sıra içkiye dönüşürse veya köle kaçıp giderse, en sahih kavle göre rehin akdi bozulmaz.

Rehin veren rehineyi teslim ettikten sonra, rehineyi alan kişiden izin almadan onu mülkünden izale edecek bir tasarrufta bulunamaz. Fakat rehine olan köleyi hürriyetine kavuşturmak hakkında birkaç görüş vardır. Bu görüşlerin ezher olanına göre rahin zengin ise köleyi hürriyetine kavuşturması geçerlidir. Bu takdirde azad ettiği günkü değerini rehin olarak bırakır. Rehin olan köleyi azat etmek geçerli değildir dediğimiz takdirde, en sahih kavle göre rehin olayının kalkmasından sonra köle azat olmaz. Rahin, rehine kölenin hürriyetini bir sığata bağlarsa (Zeyd gelirse hürsün demesi gibi) ve bu sıfat gerçekleştiğinde köle halen rehine ise hürriyetine kavuşmasının hükmü, yukarıda hürriyetle ilgili açıklanan hüküm gibidir. Belirtilen sıfat gerçekleştiğinde rehine olmaktan kurtulmuşsa, en sahih kavle göre hürriyetine kavuşmuş sayılır.

Rahinin mürtehindan izin almadan rehineyi bir başkasına rehin vermesi sahih olmaz. Borç peşin olur veya ödeme vakti önce girerse rahin, rehine olan cariyeyi evlendiremez ve icareye veremez.

Rahin rehine olan cariyeye ile cinsel ilişkide bulunamaz. Şayet cinsel ilişkide bulunursa doğan çocuk hür ve nesebi sahih olur. Bu durumda cariyenin ümmü veled olup olmaması konusundaki görüşler, azad olma ile ilgili görüşler gibidir. Ancak ümmü veledin geçerli olduğunu söylediğimiz taktirde; rehine azat olursa, en sahih kavle göre ümmü veled olarak azat olur. Cariye doğum esnasında hayatını kaybederse, en sahih kavle göre, rahin cariyenin değerini rehine olarak bırakır.

Rahin mürtehindan izin almadan, rehineyi noksanlaştırmayacak şekilde ondan istifade edebilir. Rehine verdiği evde oturmak veya hayvana binmek gibi. Fakat rehine olan arazide bina yapmak veya ağaç dikmek gibi tasarruflarda bulunamaz. Bu tasarrufları yaptığı taktirde, borcun ödeme vakti gelmeden bina yıkılmaz veya ağaç sökülmez. Fakat borcun ödeme vakti girdikten sonra arazinin satış bedeli borcu kap atamıyorsa ve bunları kaldırmakla satış bedeli yükseliyorsa, yaptığı binayı veya diktiği ağaçları ortadan kaldırmakla yükümlüdür.

Rahin, rehineyi kendi yanma getirmeden ondan faydalanma imkanına sahipse, onu yanma alamaz. (Örneğin, sanatkar olan köle mürtehinin elinde iken de sanatını icra edebilir.) Rahin rehineyi geri almadan ondan istifade etme imkanı yoksa, onu yanma alabilir. Ancak yanma almadan mürtehin rehinenin tekrar kendisine geri verileceğine güvenmezse, rehineyi teslim ederken şahit tutabilir. Rehineyi alan, rehineden istifade etme izni verirse yasak olan tüm hususlarda rehin veren rehineden istifade edebilir. Ancak, rahin tasarrufta bulunmadan

mürtehin verdiği izni geri alabilir. Geri aldığı halde rahin bundan haberdar olmaz ve rehine üzerinde bir tasarrufta bulunursa; bunun hükmü, vekilin vekaletten azledildiğinden haberdar olmadan tasarrufta bulunmasının hükmü gibidir. En sahih kavle göre, bu durumlarda yapılan tasarruflar geçersizdir. Rehineyi alan borcu ödeme vadesinden önce ödemek şartı ile rehineyi satması için rahine izin verirse, satış sahih olmaz. Keza en zahir kavle göre, rehinenin tutarını rehine bırakmak şartı ile rahin rehineyi satmaya izin verirse böyle bir satış da sahih olmaz.

2. Rehin Akdinin Geçerli Olması

Rehin akdi gerçekleştiğinde, rehineyi alan borcunu elde edinceye kadar rehine onda kalır. Ancak daha önce izah edildiği üzere rehine veren, rehineden faydalanmak için onu alabilir. Akid esnasında taraflar rehineyi adil bir kimsenin yanına bırakmayı şart koşarlarsa, bu caizdir. İki veya bir kişinin rehineyi muhafaza etmesi konusunda söz birliği ederlerse, anlaştıkları şarta bağlı kalırlar. Şayet mutlak şekilde belirtirlerse en sahih kavle göre, taraflardan biri rehineyi yanına alamaz.

Tarafların rehineyi teslim ettikleri adil kişi ölür veya fasık olursa, üzerinde anlaştıkları herhangi bir kişiye teslim ederler. Şayet anlaşmazlar da münakaşa ederlerse, hakim rehineyi adil birisine bırakır ve ihtiyaç duyulması halinde rehineyi satabilir.

Rehine satılırsa bedeli mürteherine verilir. Rahin veya onun vekili, mürtehinin izni ile rehineyi satabilir. Mürtehin satış için izin vermezse, hakim kendisine: "Ya izin ver ya borcundan vazgeç." der. Şayet mürtehin rehineyi satmak ister de rahin izin vermeye razı olmazsa, hakim ona ya borcu ödetir ya da rehineyi sattırır. Rahin veya mürtehin izin vermemekte ısrar ederse, hakim rehineyi satar. Şayet mürtehin rahmin izni ile rehineyi satarsa ve en sahih kavle göre, satış akdi rahinin huzurunda gerçekleşirse, akid sahih olur. Aksi halde sahih olmaz.

Rehineyi adil bir kişinin satmasını şart koşarlarsa, satış akdi caizdir. En sahih kavle göre adil kişinin rehineyi satmak için rahin-den izin alması şart değildir. Adil kişi rehineyi satarsa, mürtehin borcunu alıncaya kadar para rahinin zimmetinde olarak onun elinde kalır. Para adil kişinin yanında iken telef olur ve rehine başkasının malı olduğu anlaşılırsa, müşteri parasını almak için dilerse adil kişiye, dilerse rahine müracaat eder. Bu konuda kararı verecek olan rahindir.

Adil kişi rehineyi satarken bulunduğu beldenin misli parası ile ve peşin olarak satmalıdır. Şayet muhayyerlik süresi içerisinde bir başkası fazla fiyat vermek isterse, ilk akdi bozar ve ikinci müşteriye satar.

Rehineye yapılan masraflar rahin tarafından ödenir. Masrafı vermekten kaçımrsa mürteherine ait hakkın muhafazası için en sahih kavle göre masrafları ödemeye icbar edilir. Rahin kan aldirmek ve kupa vurdurmak gibi rehinenin maslahatı için yapılacak işlerden alıkonulamaz. Rehine, mürtehinin elinde bir emanettir. Telef olması halinde borcundan bir eksilme olmaz.

Fasit akidlerin hükmü, tazminat açısından sahih akidlerin hükmü gibidir. Şayet rehineyi alan, rahine: "Borcun ödeme zamanı gelir de ödemezsen, rehineyi bana satarsın." diye bir şart koşarsa, rehin akdi fâsid olur. Rehine, borcun ödeme zamanından önce mürtehinin yanında bir emanettir. Rehinenin telef olması durumunda mürteherine yemin ettirilir ve sözü kabul edilir. Alimlerin çoğunluğuna göre rehineyi, rehin edene iade etme konusunda mürtehinin sözü kabul edilmez. Mürtehin hata olmaksızın rehine olan cariye ile cinsel ilişkide bulunursa, zina etmiş sayılır. Cariye ile cinsel ilişkide bulunmasının haram olduğunu bilmediğini söylemesi kabul edilmez. Ancak İslam'a yeni girmiş veya ulemadan uzak bir bölgede yetişmiş ise, had cezasını kaldırmak için sözü geçerli sayılır. Rahinin izni ile cinsel ilişkide bulunursa, bunun haram olduğunu bilmediğini söylemesi, en sahih kavle göre davanın kabulü için geçerli olur ve kendisine had cezası tatbik edilmez. Şayet zor altında cinsel ilişkide bulunmuş ise, mehir vermesi vacibtir. Bu münasebetle doğacak olan çocuk hür olur ve değerini rahine verir.

Rehine telef olur ve bedeli alınır, bu bedel onun yanında rehine olarak kalır. Rahin bedeli dava edebilir. Dava etmezse, en sahih kavle göre mürtehin de dava edemez. Rehine köle kisası gerektiren bir suç işler de rahin köleyi öldürürse, rehine ortadan kalkmış olur. Rehine olan köle öldürülür de rahinin katili affetmesi veya hata ile olan bir cinayet sebebiyle bir mal gerektirirse, rahinin mürtehindan izin almadan katili affetmesi sahih değildir. Mürtehinin (rehineyi alanın) katili suçtan beri kılması da sahih değildir.

Rehin akdi rehine malın kendisine bitişik olmayan meyve ve cariyenin çocuğu gibi artışlara sirayet etmez.

Hamile bir cariye rehine edilir de borç ödeme zamanı geldiğinde henüz hamile ise, hamli ile birlikte satılır. Doğum yapmış ise, en zahir kavle göre çocuğu ile birlikte satılır. Akid esnasında değil de satış esnasında hamile ise, en zahir kavle göre çocuğu rehine olmaz.

3. Rehinenin Cinayet İşlemesi

Rehine cinayet işlerse; hakkını elde etme konusunda öncelik sırası kendisine karşı cinayet işlenen kişisindir. Rehineye kisas cezası gerektirirse veya kendisine karşı cinayet işlenen kişinin alacağı için satılırsa, rehin akdi geçersiz olur.

Köle olan rehine efendisine kai'sı işlediği suç kisası gerektiriyorsa, rehin akdi geçersiz olur. Şayet efendisi bir mal karşılığında onu affederse, sahih kavle göre bu akid geçerli olmaz ve köle rehine olarak kalır.

Bir kimsenin iki kölesinden her biri bir başkasında rehine olur da biri diğerini öldürürse, her iki rehin akdi hükümsüz kalır. Şayet köle hataen öldürme gibi mala taallûk eden bir cinayet işlerse, rehinesi Öldürülmüş mürtehinin hakkı mala taalluk eder. Gerektiğinde köle satılır ve bedeli rehine olarak bırakılır. Zayıf kavle göre ise, kölenin bizzat kendisi rehine olur.

İki köle bir borç karşılığında rehine olur da biri diğerini öldürürse, rehine eksilmiş olur. İkisi, iki borç (biri vadeli diğeri peşin iki borç) karşılığında rehine olur da biri diğerini öldürür ve mürtehin için belli bir menfaat söz konusu ise, katil köle rehine bırakılır. Rehine semavi bir afetle telef olursa rehin akdi geçersiz olur.

Mürtehin akdi fesheder veya borcundan vazgeçerse, rehine re-hinelikten kurtulmuş sayılır. Borcun tümü ödenmezse rehine rehi-nelikten kurtulmaz.

Kölenin bir kısmı bir borç için, geri kalan kısmı da başka bir borç için rehine edilir de biri borcundan vazgeçerse, sadece onun hissesi rehine olmaktan kurtulmuş olur. İki kişi bir köleyi rehine alır da biri borcundan vazgeçerse, onun hissesi rehine olmaktan kurtulmuş olur.

4. Rehin Akdinde Tarafların İhtilâfı

Taraflar (rahin-mürtehin) rehine veya rehinenin miktarında ihtilâfa düşerler de rehine teberru (bağış) ise, yemini ile birlikte rahin tasdik edilir. Rehineyi satmayı şart koştukları hususta ihtilâfa <, düşerlerse her ikisi de yemin eder ve akid fesholur. i Mürtehin, iki kişinin kölelerini yüz liraya karşılık rehine i bıraktıklarını iddia eder de bunlardan biri mürtehini doğrularsa, kölesinin elli liraya karşılık rehine olduğu kabul edilir; diğeri ise, yemin eder ve sözü kabul edilir. Mürtehini doğrulayan kişi diğeri aleyhine şahitlik ederse şahitliği geçerlidir.

Rehineyi teslim almakta ihtilâf ederler de rehine, rahinin veya mürtehinin elinde bulunuyorsa ve rahin: "Rehineyi gasp ettim." derse yemini ile birlikte sözü doğrulanır. Keza rahin, rehineyi icare gibi başka bir gaye ile teslim ettiğini iddia ederse, en sahih kavle göre yemini ile birlikte sözü doğrulanır.

Mürtehin rehineyi teslim aldığını ikrar eder de: "Gerçek kararımı vermemiştim." derse, rahin ona yemin verdirir. Zayıf kavle göre mürtehin kararını hatırlamak üzere örneğin: "Biz akdi gerçekleştirmeden önce yazılan senedi gördüm." gibi bir yorumda bulunursa, rahin ona yemin verdirir.

Taraflardan biri rehinenin cinayet işlediğini iddia eder de diğeri bunu inkar ederse, inkar eden yemini ile birlikte doğrulanır. Rahin, rehinenin tesliminden önce cinayet işlediğini söyler de mürtehin bunu inkar ederse, en zahir kavle göre mürtehin yemin eder ve sözü kabul edilir. Mürtehin yemin ederse, en sahih kavle göre rahin, üzerine cinayet işlenen kişiye karşı borçlu olur. Fakat rahin, rehinenin kıymeti ile cinayet ersinden en az olanına göre borçlu olur. Mürtehin yemin etmekten çekinirse, yemin etme hakkı direk olarak kendisine karşı cinayet işlenen kişiye geçer, rahine geçmez.

Kendisine karşı cinayet işlenen kişi yemin ederse, rehine cinayet sebebi ile satılır ve bedeli kendisine verilir. Mürtehin rehinenin satılması için izin verir de rehine satıldıktan sonra verdiği izinden cayar ve: "Henüz rehine satılmadan izinden caymışım." der, rahin ise: "Rehine satıldıktan sonra caydı." derse, en sahih kavle göre mürtehinin sözü doğrulanır.

Bir kimsenin iki bin lira borcu olur da bin liraya karşılık rehine bırakır ve bin lirayı ödedikten sonra: "Rehineyi ödediğim bin lira için bırakmıştım" derse, yemini ile birlikte doğrulanır. Şayet hiçbir şeye niyet etmeden bin lirayı öderse, dilediği rehine yerine sayar. Zayıf kavle göre ise, rehineyi eşit şekilde her ikisine bölüşür.

5. Borcun Terekeden Ödenmesi

Bir kimse vefat eder de geriye borç bırakırsa, borç terekesine ve rehineye taallûk eder. Bir kavle göre bunun hükmü, ersin (değer farkının) caniye taallûk etmesinin hükmü gibidir. En zahir kavle göre, borç miktarı ister tereke miktarı kadar olsun, ister ondan fazla olsun terekeye taallûk eder.

Bir borç ortada yokken mirasçı terekeden tasarrufta bulunduktan sonra, satılmış olan malın bir özür sebebi ile iade edilmesi gibi bir borç ortaya çıkarsa, en sahih kavle göre bu durum mirasçının tasarrufunu feshetmez. Fakat mirasçı borcu ödemezse, tasarrufu fesh olur. Mirasçının terekeyi elinde bulundurup borcu kendi malından

ödemesi ihtilafsız caizdir. En sahih kavle göre borcun terekeye taallûk etmesi, onun mirasçı olmasına mani değildir. Borç, terekenin artışlarına taallûk etmez. Kazanç yoluyla elde edilen veya netaç (hayvanın doğurması) ile olan artışlar gibi. Allah daha iyi bilir.

E. İFLAS

Bir kimsenin peşin ödemesi gereken borcu mevcut malından fazla ise alacaklıların isteği üzerine kendisi mali tasarruftan men edilir. Fakat vadeli borç için kişi mali tasarruftan men edilemez. Peşin borç için müflis üzerine kısıtlılık konulunca, en zahir kavle göre vadeli borçların vadesi girmiş olmaz.

Kişinin borcu malına eşit ise ve kendisi kazanç elde ediyorsa, nafakası kazancından ödenir ve kendisi kısıtlılık altına alınmaz. Kazanç elde etmiyorsa ve nafakası malından Ödeniyorsa da keza en sahih kavle göre yine kısıtlılık altına alınmaz.

Alacaklıların talebi olmadan borçlu kısıtlılık altına alınmaz. Alacaklıların bir kısmı hacr (kısıtlılık) konulmasını ister ve borcu da malından fazla ise, kısıtlılık altına alınır. Ödenecek borcu malından fazla değilse, kısıtlılık altına alınmaz. En sahih kavle göre, müflisin talebi üzerine kendisine hacr konulur. Kişi kısıtlılık altına alındığında alacaklıların hakkı malına taallûk eder. Hakim hacr kararı verdiğinde halkın müflis ile muamele yapmaktan sakınması için şahit bulundurur.

Kısıtlılık altına alınan kişi satış, hibe ve köle azad etme gibi akidlerde bulunursa, bir kavle göre tasarrufu durdurulur. Yaptığı bu tasarruflar borcundan fazla ise geçerli sayılır. Borcundan fazla değilse tasarrufu geçersiz kalır. En zahir kavle göre, kısıtlılık altına alınan kişinin yaptığı akidler hükümsüzdür. Şayet malını

borcu karşılığında alacaklılarına satarsa, en sahih kavle göre akid hükümsüzdür. Kısıtlı kimse zimmetine bağlı olarak, örneğin selem akdi sureti ile satışta bulunur veya zimmetinde olmak üzere bir malı satın alırsa, en sahih kavle göre akid sahih olup aldığı mal veya para zimmetinde borç olarak kalır.

Kısıtlılık altına alınan kişinin evlenmesi, boşanması, karısı ile huT yapması, kısası tatbik etmesi veya kısası affedip diyet alması sahihtir.

Kısıtlılık altına alınmadan önce üzerinde bulunan bir malı veya bir borcu ikrar ederse, en zahir kavle göre alacaklılar hakkındaki ikrarı kabul edilir. Fakat kısıtlılık altına alındıktan sonra üzerinde bir akdin veya süresiz bir akdin bulunduğunu söylerse, hakkındaki bu ikrarı kabul edilmez.

Kısıtlılık altına alındıktan sonra bedeli mal olan bir cinayet işlediğini ikrar ederse, en sahih kavle göre bu ikrarı kabul edilir. Kısıtlılık altına alınmadan satın aldığı ayıplı malı geri vermesinde fayda varsa, geri verebilir. En sahih kavle göre kişi kısıtlılık altına alındıktan sonra; avlanmak, vasiyet veya satış akdi veya sahih olduğunu kabul etmemiz halinde satış yolu ile meydana gelen malına kısıtlılık sirayet eder.

Satıcının kısıtlı kimse ile yaptığı akdi feshetme hakkı yoktur. Müşterinin kısıtlı olduğunu bilirse hakkı bizzat mala taalluk eder. Kısıtlı olduğunu bilmesede hüküm böyledir. Satıcının hakkı mala taalluk etmesi mümkün değilse parayı diğer alacaklılardan önce alma hakkı olmaz.

1. Kısıtlılık Altına Alınan Mal

Kişi kısıtlılık altına alındıktan sonra, hakim acele üzere kısıtlının malını satarak alacaklılara taksim etmesi sünnettir. Önce bozulacak malları, sonra sırası ile menkul ve akarları satar. Malları müflisin ve alacaklıların huzurunda, her malı kendi piyasasında rayiç bedelle ve bulunduğu beldenin parası ile peşin satmalıdır.

Borç nakid cinsinden değilse ve alacaklı hak ettiği malın aynısını istiyorsa, hakim aynı malı kendisine satın alır. Şayet alacaklı para almaya rıza gösterirse, mal yerine para vermek caizdir. Fakat selem akdinde mal yerine para vermek caiz olmaz. Hakim, karşılığını almadan malı müşteriye teslim etmez. Aldığı bedeli alacaklılar arasında taksim eder. Fakat az olur da taksim edemezse, tümü toplamncaya kadar bedeli bekletir. Hakim, alacaklılara kendilerinden başka alacaklının olmadığına dair şahit getirmeleri için teklifte bulunamaz. Para taksim edilirken bir başka alacaklı çıkarsa, alacağı oranda eldeki paraya ortak olur. Zayıf kavle göre ilk taksimat iptal edilir ve yeni bir taksimat yapılır.

Müflis, kısıtlılık altına alınmadan sattığı malın sahibi ortaya çıkar da malın bedeli telef olmuşsa bu, sonradan belli olan borç hükmündedir. Hakim sattığı mal, bir başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa, öncelikle bu mal sahibinin parası ödenir. Bir kavle göre ise; bu para alacaklıların hissesi oranında kendilerinden geri alınır.

Hakim, alacaklılara paylarını taksim edinceye kadar müflise nafakası vacib

olanların nafakasını aynı paradan karşılar. Müflis çalışmakla kazanç elde ediyorsa, nafakaları alacaklıların hissesinden karşılanmaz. En sahih kavle göre, borçları için müflisin meskeni ve hizmetlisi satılır. Hatta müflis müzmin hastalık veya bulunduğu makam itibarı ile hizmetçiye ihtiyaç duysa da bunlar satılır. Kendisine uygun bir takım elbise bırakılır. Bir takım elbise; gömlek, şalvar, sarık ve ayakkabıdan oluşur. Kış mevsiminde bu elbiselere bir palto ilâve edilir. Kendisine nafakası vacib olanlara taksim gününün nafakası bırakılır.

Kısıtlılık altındaki kişinin malları alacaklılar arasında taksim edildikten sonra geriye kalan borcu kapatmak için çalışması veya kendini kiralaması gerekmez. En sahih kavle göre, kendisine ait ümmü veledi ve kendisine vakfedilmiş araziye icareye vermesi vacibtir.

Borçlu fakir olduğunu veya malını borçlular arasında taksim ettiğini eder ve başka malı olmadığını iddia eder de alacaklılar bu iddiasını reddederlerse, bu durumda mevcut borç, satış akdi veya ödünç verme gibi mali bir muamele için olan bir borç ise, müflisin fakir olduğuna veya başka malı olmadığına dair delil göstermesi gerekir. Borç mali bir muamele borcu değilse veya kendisine ait bir malın olduğu kimse tarafından bilinmiyorsa, en sahih kavle göre müflis yemin eder ve sözü doğrulanır. Fakir olduğunu iddia eden müflisin delili, durumu kesinleşinceye kadar beklemeden hemen kabul edilir.

Şahitler müflisin gizli durumlarını bilmelidir. Şahitlik ederken: "O fakirdir." diye söylemelidirler. Fakat: "Hiçbir şeye malik değildir." gibi kesin reddetmeleri gerekmez. Fakir olduğu böylece tespit edildikten sonra müflisin, artık hapsedilmesi veya gözaltına alınması caiz olmaz. Belki zengin oluncaya kadar kendisine süre verilir. Garip olup fakir olduğuna dair delil getirmekten aciz kalanın durumunu araştırmak üzere kadı bir vekil tayin eder. Vekil onun fakir olduğuna gâlib zanla kanaat getirirse, hapisten kurtulması için şahitlik eder.

2. Müflis İle Yapılan Akidden Dönmek

Bir kimse bir mal satar ve henüz bedelini almadan müşteri iflas sebebi ile kısıtlılık altına alınırsa, satıcı akdi feshedip malını geri alabilir. En sahih kavle göre satıcının muhayyerlik hakkı acele üzeredir.

Fesh işlemi cariyeye ile cinsel ilişkide bulunmak, köleyi azad etmek veya malı satmakla meydana gelmez. Satıcı, satış akdinde olduğu gibi karşılıklı bedel ödenen sair akidlerde de malını geri alabilir. Satıcının satış akdinden vazgeçmesinin şartları şunlardır:

1- Bedel peşin olmalıdır.

2- İflas sebebi ile bedeli elde etmek mazurlu olmalıdır. Müşteri zengin olduğu halde bedeli ödemekten imtina eder veya kaçarsa, en sahih kavle göre satıcı akdi feshedemez. Şayet diğer alacaklılar satıcıya: "Akdi feshetme, sana bedeli öderiz." derlerse, satıcının feshetme hakkı olur.

3- Mal, müşterinin mülkiyetinde baki olmalıdır. Mal, hibe etme gibi herhangi bir sebeple müşterinin mülkünden çıkar veya köle ile kitabet akdi yaparsa, satıcının

geri dönme hakkı olmaz.

Müşterinin cariyeyi evlendirmesi, satıcının akidenden dönmesine mani değildir. Mal semavi bir afet ile ayıplı hale gelirse, satıcı malını eksik olarak alır veya diğer alacaklıların hakkına ortak olur. Mal bir başkası veya satıcı tarafından ayıplı hale getirilirse, satıcı malını geri alır ve noksanlık farkı nispetinde alacaklıların parasına ortak olur. Müşterinin mala karşı cinayet işlemesinin hükmü, en sahih kavle göre semavi afetin hükmü gibidir.

Satılan iki köleden biri telef olduktan sonra müşteri iflas ederse, satıcı mevcut malı alır ve telef olanın hissesi kadar müşterinin malına ortak olur. Şayet bedelin bir kısmını almış ise imam'ın son kavline göre malını geri alır. Her iki kölenin bedeli' eşit olur ve bedelin yarısını almış ise mevcut olanı da kalan borç karşılığında alır. Bir kavle göre, mevcut olan malın yarısını kalan bedelin yarısı karşılığında alır ve geriye kalan borcu için de müşterinin malına ortak olur.

Malda semiz olma veya sanat öğrenme gibi bitişik bir artış olmuşsa, satıcı bu artışla birlikte malını geri alır. Cariyenin çocuk doğurması ve meyve gibi ayrı olan artışlar müşteriye ait olur, satıcı ise asıl malı alır.

Cariyenin çocuğu küçük olur da satıcı çocuğun bedelini müşteriye öderse, çocuğu annesiyle birlikte alır. Aksi halde cariyeye çocukla birlikte satılır ve satıcı yalnız cariyenin bedelini alır. Zayıf kavle göre satıcı çocuğun bedelini bağışlamazsa malını geri alamaz. Bilakis borcu nispetinde diğer alacaklılara ortak olur.

Satılan mal bir hayvan olur ve satış esnasında değil de geri alma esnasında gebe ise veya satış esnasında gebe olur da geri alma esnasında gebe değilse, en sahih kavle göre malı geri alma hükmü yavruyu kapsar. Meyvenin kendi tomurcuğunda gizli kalması ve olgunlaşma ile zuhur etmesi, ceninin gizli olması ve doğumla annesinden ayrılmasından daha açıktır. Bu itibarla, malı geri almanın hükmü, meyveyi kapsamaması, cenini kapsamamasından daha evladır.

Müşteri satın aldığı tarlaya ağaç dikmiş veya bina yapmışsa ve alacaklılar ile müflis tarlayı tahliye etme hususunda ittifak ederlerse, anlaştıkları şarta bağlı kalırlar ve satıcı tarlasını geri alır. Tarlayı tahliye etmekten kaçınırlarsa, tahliye işi için icbar edilmezler. Belki satıcı tarlasını geri alır, ağaç ve binayı da bedel karşılığında mülkiyetine geçirir. Satıcı tarlayı tahliye ederse sadece meydana gelebilecek noksanlık farkını tazmin eder. En zahir kavle göre, satıcı tarlayı geri alıp tarladaki ağaç ve binayı müflise bırakma hakkına sahip değildir.

Müşteri satın aldığı buğdayı benzeri veya daha düşük kaliteli buğday ile karıştırmışsa, satıcı verdiği malın miktarı kadar karışık olan buğdaydan geri alır. Daha kaliteli buğdayla karıştırmışsa, en zahir kavle göre karışık olanı almayabilir.

Müflis, buğdayı un yapar veya elbiseyi boyar da değeri yükselmezse, satıcı malını geri alır. Müflisin ise alacağı bir şey olmaz. Şayet buğday un olmakla ve elbise boyanmakla değerleri yükselmişse, en zahir kavle göre satılır ve müflis bedelden artış farkını alır. Müşteri elbiseyi boyadıktan sonra değerinde boyanın değeri kadar bir artış olmuşsa, satıcı elbiseyi geri alır, müflis ise boyaya ortak

olur. Artış boyanın değeri kadar değilse, aradaki noksanlık farkı müflise etki eder. Artış boyanın değerinden fazla ise, en sahih kavle göre müflis artışın tümünü alır.

Müşteri hem boyayı hem de elbiseyi bir kişiden satın alır ve elbiseyi boyadıktan sonra kısıtlılık altına alınırsa, satıcı boya ve elbiseyi geri alır. Şayet ikisinin (boya ve kumaşın) değeri asıl kumaşın değeri kadar olmazsa, noksan kısım boyaya ait olur. Müşteri elbiseyi ve boyayı farklı kişilerden satın alır da boyalı kumaşın değeri asıl kumaşın değeri kadar olmazsa, boya sahibi bir hak iddia edemez. Artış boyanın değeri kadar olmuşsa, elbise ve boya sahibi malı geri istemekte ortaktır. Artış her ikisinin değerinden fazla olmuşsa, en sahih kavle göre müflis her iki artışa ortak olur.

E HACR (KISITLILIK)

Alacaklının hakkını korumak için müflis, rehineyi kabul eden için rahin, mirasçı için hasta, efendisi için köle ve müslüman için mürted kısıtlılık altına alınır. Kısıtlılığın birkaç bölümü vardır. Bu bölümdeki amacımız delinin, küçüğün ve savurganın kısıtlılığını açıklamaktır.

Bir şahıs delirirse, nikah gibi dinî velayet hakkı elinden alınır ve sözlerine itibar edilmez. Deliren ayılmca hakimın kararı olmadan kısıtlılığı kalkar. Çocuk da reşid olup buluş çağma erince kısıtlılık hali kalkar.

1. Buluşa Erme Çağı

Buluş çağına ermek; erkek çocuğun on beş yaşını tamamlaması veya ihtilâm olması ile olur. İhtilâm olmayı mümkün kılan zaman ise çocuğun dokuz yaşını tamamlamasıdır. Kasıktaki sert kılların çıkması, kafirin çocuğu için buluş alametidir. En sahih kavle göre kasıktaki sert kıllar, müslüman kişinin çocuğu için buluş alameti sayılmaz.

Kız çocuğunun buluş çağına ermesi yukarıda geçen iki alamete ek olarak adet görmesi ve hamile kalmasıdır.

Reşidlik ise, din ve mâlî idare bakımından salahiyetin ortaya çıkmasıdır. Dinî bakımdan salahiyet; adaleti ortadan kaldıran haramların işlenmemesidir. Mâlî bakımdan salahiyet ise, malı savur-mamaktır. Bu da muamelede malı fahiş bir aldanma ihtimali ile zayi etmek, denize atmak veya harama harcamakla olur. En sahih kavle göre kişinin malını sadaka ve hayır işlerine sarf etmesi veya kendi seviyesine uygun olmayan yiyecek ve elbiselere harcaması savurganlık değildir. Çocuğun reşidliği deneme ve farklı mesleklerle bilinir. Tüccarın çocuğu alım-satım ve pazarlıktan anlamasıyla, ziraatçının çocuğu ziraata uygun işler ve tarlayı işleten çiftçilere masraf yapması ile, sanatkarın çocuğu ise sanatına uygun bir işle denenir. Kadının reşidliği ise ip bükme, pamuğu ıslah etmek, yemeği kedi gibi hayvanlardan korumak gibi sınamalarla bilinir. Denemenin iki veya daha fazla sayıda yapılması şarttır.

Deneme, çocuk buluğa girmeden yapılır. Zayıf kavle göre deneme, çocuk buluğa erdikten sonra yapılır. Birinci kavle göre yani, buluğdan önce denenen kişinin yaptığı akidler en sahih kavle göre sahih olmayıp, pazarlık konusunda denenir. Çocuk adına velisi akid-de bulunur.

Bir çocuk reşid olmadan buluğa ererse, kısıtlılığı devam eder. Fakat reşid olup buluğa ererse, buluğla kısıtlılığı kalkar ve malı kendisine teslim edilir. Zayıf kavle göre kısıtlılığın hakim tarafından kaldırılması şarttır. Malını tekrar savurursa hakim tarafından kısıtlılık altına alınır. Zayıf kavle göre kısıtlılık iade edilmeksizin döner. Reşid olarak buluğa eren fasık sayılırsa, en sahih kavle göre kısıtlılık altına alınmaz.

Sefihlikle kısıtlılık altına girenin velisi, hakimdir. Zayıf kavle göre çocuk küçük iken velisi olan kimse, çocuk büyüdüğünde de velisi o kimse olur. Deliliğe maruz kalan kişinin velisi ise, küçüklüğünde kendisine velilik eden kimsedir. Zayıf kavle göre ise velisi hakimdir. Sefihlik sebebi ile kısıtlılık altına alman kişinin velisinin izni olmadan ahş-veriş akdinde bulunması, köle azad etmesi, malını hîbe etmesi ve nikah akdinde bulunması sahih değildir.

Sefih kişi bir malı satın alır veya borç olarak teslim alır da telef olur veya telef ederse, bunları ne derhal ne de kısıtlılıktan sonra zimmetine geçirmiş olmaz. Mal sahibinin onun sefih olduğunu bilip bilmemesi sonucu değiştirmez.

Sefih kişi, velisinin izni ile nikah akdinde bulunursa akid sahihtir. En sahih kavle göre mali tasarrufta bulunması sahih değildir.

Sefih kişi kısıtlılık altına alınmadan veya kısıtlılık altına alındıktan sonra borç aldığını ikrar ederse, kabul edilmez. Keza bir malı telef ettiğini itiraf ederse, en zahir kavle göre kabul edilmez. Ancak had, kısas, talâk, bul, zihar ve lian hakkındaki itirafı ve nesebi reddetmesi sahihtir.

Sefihin ibadet konusundaki hükmü, reşid kişinin hükmü gibidir. Ancak sefih, zekâtını bizzat ayırıp verme yetkisine sahip değildir. Sefih, farz hacı eda etmek üzere ihrama girerse; yolda kendisine harcamak üzere velisi güvenilir birisine yetecek miktarda mal verir. Eğer nafîle hac için ihrama girerse ve yol masrafı ikamet halindeki nafakasından fazla ise velisi onu alıkoyabilir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre muhsir kişi hükmünde olup, tıraş olur ve ihramdan çıkar. Ben diyorum ki; ihsar kanı için bedelin geçerli olduğunu kabul etmemiz halinde oruç tutarak ihramdan çıkar. Çünkü o malî tasarruftan alıkonulmuştur. Ancak yolda fazla masrafı kadar kazanç elde ediyorsa, velisinin onu yoldan alıkoyması caiz olmaz. Allah daha iyi bilir.

2..Veli

Çocuğun velisi babasıdır. Sonra her ne kadar yukarıya doğru çıksa da baba cihetinden dedesidir. Daha sonra bunlardan en son ölenin tavsiye ettiği kişi ve hakim gelir. En sahih kavle göre anne veli olamaz.

Veli, velayetindeki çocuğun malını maslahata binaen harcar. Çocuğa ev yaparsa, çamur ve tuğla kullanır, fakat kerpiç ve kireç kullanmaz. Akarını nafaka ve

giyim gibi bir ihtiyaç için veya açık bir fayda olmaksızın satamaz. Ancak malı bir amaca binaen ticaret eşyası karşılığında veya bir maslahat için vadeli olarak satabilir. Malı vade ile satarsa şahit bulundurur ve müşteriden rehine alır. Veli, maslahata binaen şüf a hakkı ile onun için mal alıveya almaktan vazgeçer. Malının zekâtını öder ve nafakası için örfe göre harcama yapar.

Çocuk buluğa erdikten sonra babası ve dedesinin maslahat olmaksızın satış akdinde bulunduklarını iddia ederse, her ikisi yemin eder ve sözleri kabul edilir. Çocuk, vasi veya eminin (hakimin tayin ettiği kimse) maslahat olmaksızın satış akdinde bulunduklarını iddia ederse, yemin eder ve sözü kabul edilir.

G. SULH

Sulh, iki kişi arasındaki anlaşmazlığı kaldıran akiddir. İki kısma ayrılır.

A- Davacı ile davalı arasında yapılan sulh. Bu da iki kısımdır:

1- İkrar üzere yapılan sulh: Üzerinde sulh yapılan hak, dava edilmeyen bir ayın ise, bu sulh lafzı ile satış akdi yapmaktır. Böyle bir sulhta satış akdinin hükümleri gerçekleşir. Örneğin, Şüf a hakkı, ayıplı olanı iade etmek, teslimden önce malda tasarruf yapmamak, her iki mal ribevi ise aynı mecliste teslim almak gibi.

Üzerine sulh yapılan hak, evde kiraya oturmak gibi bir menfaat ise bu, sulh lafzı ile icare akdi yapmaktır. Böyle bir sulhta icare-nin hükümleri geçerli olur.

Sulh dava edilen malın bir kısmı üzerine yapılırsa, geri kalan kısım malı elinde bulundurana hibe edilmiş sayılır. Burada hibenin hükümleri geçerli olur. Böyle bir sulhu satış kelimesi ile yapmak sahîh olmaz. En sahîh kavle göre sulh kelimesi ile hibe akdi yapmak

caizdir.

Bir kişi aralarında anlaşmazlık olmaksızın bir kimseye: "Evin için şu kadar mal karşılığında benimle sulh yap." derse, en sahîh kavle göre böyle bir sulh akdi geçersizdir. Ama borca karşı verilecek bir mal üzerine sulh akdi yapılırsa, bu sahihtir. Borç ve mal altın karşılığında gümüş almak gibi ribevi ise, bedeli aynı mecliste almak şarttır. Borç veya karşılığı ribevi olmayıp borcun bedeli bir mal ise, en sahîh kavle göre bedeli aynı mecliste almak şart değildir. Malın bedeli borç ise, borcun miktarını aynı mecliste belli etmek şarttır. Bedeli aynı mecliste almak hususunda iki vecih vardır. Davacı borcun bir kısmı üzerine sulh yaparsa geri kalan kısımdan borçluyu ibra etmiş olur.

Sulh akdi ibra, hatit (indirim), ıskat (düşürme) ve benzeri lafızlarla yapılırsa sahihtir. En sahîh kavle göre sulh lafzı ile sulh akdi yapmak caizdir.

Ödeme zamanı gelmiş borcun aynısını vade ile ödemek üzere sulh yapmak veya bunun aksini, yani vadesi gelmemiş borcu peşin vermek üzere sulh yapmak geçersizdir. Kişi, kendi isteği ile vadeli olan borcunu peşin vermek isterse bu caizdir.

Davacı peşin olan on lira borcundan beş lirasını peşin almak ve geri kalan beş

liradan vazgeçmek üzere sulh yaparsa, beş lirayı peşin alır. Bunun aksi ise hükümsüzdür. Yani davacı, vadeli olan on lira borcunun beş lirasından vazgeçip beş lirasını peşin almak üzere sulh yaparsa caiz olmaz.

2-Inkar üzere yapılan sulh: İddia edilen malın inkarı üzerine yapılan sulh geçersizdir. Keza malın bir kısmının inkarı üzerine yapılan sulh da en sahih kavle göre geçersizdir. Meselâ; davalı davayı inkar ettikten sonra davacıya: "İddia ettiğin ev üzerine benimle sulh yap." diye ikrarda bulunursa; malı inkardan sonra yapılan bu ikrar, en sahih kavle göre ikrar sayılmaz.

B- Davacı ile yabancı arasında yapılan sulh: Yabancı (davacı ve davalı dışındaki üçüncü bir şahıs) davacıya gelerek: "Sulh yapmak üzere davalı beni vekil tayin etti. Senin onda bulunan borçlarını itiraf etti." der ve davacı ile sulh yaparsa bu akid sahihtir.

Yabancı kendi adına sulh yaparak davacıya: "Davalı beni vekil tayin etti. Senin hakkını itiraf ediyor." derse böyle bir sulh yabancı adına sahih olur. Sanki malı satın almış gibidir.

Davalı davayı inkar eder ve yabancı inkarının geçersiz olduğunu söylerse bu, gasp edilmiş malı satın almak hükmündedir. Bu takdirde sulh, mal sahibi malı alacak güçte olup olmayacağına göre tespit edilir. Mal sahibi malı alabilecek güçte ise sulh sahih olur, aksi halde sahih değildir. Yabancı, davalının inkarının geçersiz olduğunu söylemezse, (ister kendi adına isterse davalı adına yapılmış olsun) batıl olup geçersizdir.

H. MÜŞTEREK KULLANILAN YERLERDE İZDİHAM YARATMAK

Herkese açık olan yol, gelip geçenlere zarar verecek şekilde kullanılamaz, ona saçak uzatılamaz ve kemer yapılamaz.

Saçakların ve kemer yapılan yolun, uzun boylu insanın başına koyduğu yüklerle birlikte geçebileceği yükseklikte olması şarttır. Yol süvarilerin ve kabilelerin geçtiği bir yol ise, devenin üzerindeki hev-deç ve ona bağlı gölgeliğin direkleri ile birlikte altından geçebileceği yükseklikte olmalıdır. Saçakları yola uzatmak üzerine antlaşma yapmak, yola seki yapmak veya ağaç dikmek haramdır. Zayıf kavle göre gelip geçenlere zarar vermiyecek şekilde yola ağaç dikmek caizdir.

Ortak olanların dışında başkasının çıkmaz sokağa saçak direklerini uzatması haramdır. Keza ortak olanların bir kısmının, diğer ortaklardan izin almadan sokağa saçak direklerini uzatmaları en sahih kavle göre haramdır.

Çıkmaz sokağa ortak olan, evinin kapısı yola açılan kimsedir. Evinin duvarı yola bitişik olup kapısı yola açılmayan kimse çıkmaz yola ortak olamaz.

Sokağa ortak olanların hepsi sokağın tümünde mi, yoksa her biri evinin kapısından sokağın başına kadar olan kısımda mı hak sahibi olur? Bu konudaki farklı iki görüşten ikincisi en sahih olanıdır. Ortak olmayan kimse, yol için kapısını çıkmaz sokağa açamaz. En sahih kavle göre ortakların rızasını alarak kapısını yola açabilir.

Bir kimse kapısı yola açıldığı halde sokağın baş tarafına uzak ikinci bir kapı

açarsa, ortakları onu bundan men edebilirler. Şayet yeni açacağı kapı yolun başına yakın olur da eski kapısını kapatmazsa hüküm aynıdır. Fakat eski kapısını kapatırsa, onu yeni bir kapı açmaktan men edemezler.

Bir kimsenin iki evi olur da kapıları iki çıkmaz sokağa veya biri çıkmaz sokağa diğeri de ana caddeye açılıyorsa ve her iki ev arasında bir kapı açmak isterse, en sahih kavle göre bundan men edilemez. Yola ortak olanların, çıkmaz sokağa kapı açmaktan men edilen kimse ile bir mal üzerine sulh yapmaları sahihtir. Bir kimsenin açık veya çıkmaz sokağa duvarından pencere açması caizdir.

İki kişinin evleri arasında bulunan duvar birisine mahsus olur. Bazen her ikisi onda ortak olur. İmam'ın son kavline göre bir kişiye ait duvara sahibinin izni olmadan başkası merteklerini koyamaz ve bu konuda duvar sahibi icbar edilemez. Şayet direklerin konulması için ücret almadan rıza gösterirse, bu âriye sayılır. Onun sahibi direk henüz konulmadan bu sözünden cayabilir. Keza en sahih kavle göre, direkler konulduktan sonra da sözünden cayabilir. Duvar sahibinin bu sözünden cayabilmesi, direk sahibine şu iki husustan birini tercih etme yetkisini verir:

1- Bir ücret karşılığında direkleri yerinde bırakmak.

2- Direkleri kaldırmak ve meydana gelecek noksanlık farkını ödemekle borçlu olması.

Zayıf kavle göre, duvar sahibinin sözünden cayması, sadece ücreti talep etme imkanı verir. Duvar sahibi direklerin konulmasına razı olur ve bir ücret karşılığında üzerinde bina yapılmasına müsaade eder veya üzerine bina yapılmak üzere duvarın üst kısmını ica-reye verirse, bu icare akdi olur. Şayet "Üzerine bina yapılmak üzere evi veya duvarın intifa hakkını sattım." derse, en sahih kavle göre, akdin hem satış hem de icare akdi olmasına ihtimal vardır. Böyle bir akidden sonra duvarların üzerine bina yapılırsa, duvar sahibi binayı derhal bozamaz. Duvar kendiliğinden bozulursa; duvar sahibi duvarını, müşteri de binasını yapar. Duvarların üzerine bina yapmak için verilen izin bir ücret karşılığı olsun veya olmasın hüküm açısından aynıdır.

Üzerine bina yapılacak yerin uzunluğunun ve genişliğinin; duvarın kalınlığının keyfiyetinin (içinin dolu veya boş olması) ve üzerine yapılacak tavanın keyfiyetinin (kubbeli veya direkli olması) açıklanması şarttır.

Bir kimse arazisinde bina yapılmasına izin verirse, binanın yapılacağı yerin miktarını açıklaması yeterlidir.

İmam'ın son kavline göre, ortakların izni olmadan biri müşterek duvara mertegini koyamaz, duvara kazık çakamaz ve pencere açamaz. Fakat duvara yaslanabilir ve zarar vermeksizin bir eşyayı dayayabilir. Yabancı birine ait duvara yaslanmasının veya bir eşyayı dayamasının hükmü de aynıdır, imam'ın son kavline göre, duvarı imar etmek için bir ortak diğerlerini icbar edemez.

Ortaklardan biri kendi aletleri ile yıkılmış duvarı tamir etmek isterse, diğerleri ona mani olamaz. Tamir ettiği duvar mülkiyetine geçmiş olur, istediği eşyayı üstüne koyabilir ve dilediğinde duvarı bozabilir. Şayet ortakları kendisine "Duvarı bozma, payımıza düşen masrafı öderiz." derlerse, tekliflerine icabet

etmesi gerekmez.

Ortaklardan biri müşterek yıkıntının molozları ile yıkılan duvarı yapmak isterse, diğerleri onu men edebilirler. Yardımlaşmak suretiyle duvarı yıkıntı molozlarından yaparlarsa, önceden olduğu gibi ortak olurlar. Ortaklar, arkadaşlarından birine duvarı yaptırmak üzere fazla hisse vermeyi şart koşarlarsa bu caizdir. Bu fazla hisse, diğerlerinin hissesinden iş yapanın çalışmasına karşılık verilen ücrettir.

Suyu tarlasından geçirerek götürmek ve arsasından kar atmak için bir kimsenin mülk sahibi ile bir mal üzerine sulh akdi yapması caizdir.

İki kişi mülkleri arasında bulunan duvar konusunda anlaşmazlığa düşerlerse bakılır: Şayet duvar birisinin binasına bitişik olur ve duvarın bina ile beraber yapıldığı biliniyorsa, duvar onun olur. Şayet duvar müstakil ise, her ikisi onda ortak olur. Bunlardan birisi duvarın kendisine ait olduğuna dair delil getirirse, kendisine ait olduğuna karar verilir. Şahit göstermezlerse her ikisi de yemin eder. Şayet yemin eder veya yemin etmekten çekinirlerse ikisi de duvara ortak olur. Birisi yemin ederse, malın ona ait olduğuna karar verilir. Şayet birisinin mertekleri duvarın üzerinde olursa, bu duvarın kendisine ait olmasına tercih sebebi olamaz.

İki mülk arasındaki duvar gibi olan alt ve üst kat arasında bulunan tavanın üst kattan sonra ihdas edildiği mümkün ise, her ikisi bunda ortak olur. Üst kattan sonra yapıldığı mümkün değilse tavan alt kata sahip olanındır.

I. HAVALE

Havale akdi için muhil (havale eden) ve muhtalm (havale edilenin) rıza göstermesi şarttır. En sahih kavle göre kendisine havale edilenin rıza göstermesi şart değildir. Borcu olmayanın havale akdinde bulunması ise sahih değildir. Zayıf kavle göre akde rıza gösterirse akid sahihtir.

Havale akdinin sahih olması için borcun Ödenmesi zorunlu (zimmete) olmalı veya para ve hububat gibi zorunluluk niteliğini taşıyan bir borç veya misli olan, keza en sahih kavle göre değeri takdir edilen bir mal olmalıdır. Muhayyerlik süresi içerisinde bulunan parayı satıcıya havale etmesi ve en sahih kavle göre, satıcının bir başkasını müşteriye havale etmesi caizdir.

En sahih kavle göre, mükateb kölenin kitabet akdinin taksitleri için efendisini üçüncü bir şahsa havale etmesi sahihtir. Fakat taksitleri almak için efendi başkasını köleye havale edemez.

Havale edilen borcun sıfat ve miktarının havale eden ve havale edilen tarafından bilinmesi şarttır. Bir kavle göre, sıfatı bilinmese de diyet için olan develeri havale etmek veya üzerlerine havale akdi yapmak sahihtir.

Havale edenin zimmetindeki borç ile kendisine havale edilen kişinin vereceği borcun cins ve miktar bakımından eşit olması şarttır. Keza en sahih kavle göre, her iki borç vadeli ve vadesiz olma, sağlamlık ve kırıklık açısından da eşit olmalıdır. Havale akdi kesinleşirse havale eden, havale edilenin borcundan,

kendisine havale edilen de havale edenin borcundan kurtulur. Yalnız havale edilenin borcu, kendisine havale edilenin zimmetine geçer.

Havale akdi yapıldıktan sonra, kendisine havale edilen kişi (muhalün aleyh) iflas, inkar, yemin etmek gibi bir mazeret sebebi ile borcu Ödeyemezse; havale edilen kişi, havale eden kişiye geri dönemez. Havale akdi esnasında, kendisine havale edilen müflis olur ve havale eden bundan haberdar değilse bile geri dönemez. Zayıf kavle göre, akid esnasında kendisine havale edilenin zengin olması şart koşulmuşsa geri dönebilir.

Şayet müşteri parayı satıcıya havale eder de malı bir ayıp sebebi ile geri iade ederse, en zahir kavle göre akid geçersiz olur. Satıcı parayı müşteriye havale eder de mal ayıp sebebi ile geri iade edilirse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre akid geçersiz olmaz.

Bir kimse kölesini satar ve ücretini havale eder de sonra satıcı, müşteri ve havale edilen kişi kölenin hürriyetine kavuşması hususunda söz birliği ederlerse veya hürriyetine kavuştuğu bir delil ile sabit olursa, havale akdi hükümsüz kalır. Havale edilen kişi, kölenin hürriyetine kavuştuğu hususunda satıcı ile müşteriye tekzip eder ve bu konuda bir delil de yoksa; satıcı ve müşteri kölenin hürriyetine kavuştuğu hususunda bilgisi olmadığına dair havale edilene yemin ettirirler ve havale edilen kişi malı müşteriden alır.

Şayet havale eden, havale edilene: "Borcumu alman için seni vekil tayin ettim." der de, havale edilen kişi de: "Beni başkasına havale ettin." derse veya havale eden kişi: "Sözümle seni vekil kılmayı kastettim." der de havale edilen: "Hayır sen havale etmeyi kastettin." derse, havale eden yemin eder ve sözü tasdik edilir. İkincisinde (seni vekil kılmayı kastettim şıkında) bir vecih vardır. Havale eden kişi: "Sana havale etmişim." der de havale edilen kişi: "Beni vekil tayin etmiştin." derse, havale edilen kişi yemin eder ve sözü dikkate alınır.

J. DAMAN (TEKEFFÜL) AKDİ

Tekeffül, başkasının zimmetinde sabit olan bir hakka veya borçlu olan şahsı getirip hak sahibine teslim etmeye veya hak sahibine verilecek aynı teslim etmeye kefil olmaktır. Kefil olmanın şartları şunlardır:

1- Reşid olmak: Sefihlik nedeni ile kısıtlılık altında bulunana kişinin kefil olmasının hükmü, kısıtlının yaptığı satış akdinin hükmü gibidir. En sahih kavle göre, kölenin efendisinin izni olmaksızın kefil olması geçersizdir. Efendisinin izni ile kefil olması ise sahihtir.

Şayet köle bir borca kefil olur da borcun kendi kazancından veya başkası tarafından ödenmesini tayin etmişse, borç tayin edilen maldan Ödenir. Aksi halde (borcun ödenmesi için mal tayin edilme-mişse) en sahih kavle göre, köleye ticaret yapmak için izin verilmişse, eli altında bulundurduğu maldan ve kendisine izin verildikten sonra elde edeceği kazancından ödenir. Kendisine izin verümemişse kazancından ödenir.

En sahih kavle göre, kefilin hak sahibini Şahsen tanıması şarttır. Hak sahibinin

kefil kabullenmesi ve rıza göstermesi ise şart değildir. Borçlunun kefaletle razı olması kesin olarak şart değildir. En sahih kavle göre, kefilin borçluyu tanıması da şart değildir.

2- Borç: Akid esnasında sabit olmalıdır. Gelecekte ortaya çıkacak borca kefil olmak imam'ın ilk kavline göre sahihtir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, malın karşılığı alındıktan sonra yapılan dereke kefaleti sahihtir. Dereke kefaleti, satılan malın bir başkasının olduğunun anlaşılması veya malının ayıplı çıkması veya tartı aletinin hatalı olmasının sebebi ile malın noksan olduğunun anlaşılmasıyla, parayı ödemeye kefil olmaktır. Borç, ödenmesi gerekli bir borç olmalıdır. Kitabet akdinin taksitlerine kefil olmak caiz değildir. En sahih kavle göre satılan malın muhayyerlik süresi içerisinde bulunan malm bedeline kefil olmak sahihtir.

Ci'aleye kefil olmanın hükmü, ci'aleye rehine bırakmanın hükmü gibidir, imam'ın son kavline göre borcun miktarı, cinsi ve sıfatı belli olmalıdır. Yine imam'ın son kavline göre meçhul borcu (miktarı, cinsi, sıfatı belli olmayanı) ibra etmek geçersizdir. Ancak diyet develerini ibra etmek caizdir. Niteliklerini açıklamadan diyet develerine kefil olmak en sahih kavle göre sahihtir.

Bir kimse başkasına: "Senin, Zeyd üzerindeki bir dirhemden on dirheme kadar olan borcuna zamin oldum." derse, en sahih kavle göre bu kefalet sahihtir ve on dirheme kefil olmuş sayılır. Ben diyorum ki; en sahih kavle göre dokuz dirheme zamin olur. Allah daha iyi bilir.

1. Nefse Kefil Olmak

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, beden kefaleti (borcun ödeme zamanı geldiğinde borçlu olanı hazır bulundurmaya kefil olmak) sahihtir.

Üzerinde borç bulunan şahsa kefil olan kişinin

borç miktarını bilmesi şart değildir. Ancak kefaletle konu olan malm, kefaleti sahih olan mallardan olması şarttır. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, kısas ve zina iftirası gibi insan hakkına taallûk eden cezalarda şahsa kefil olmak sahihtir. Allah hakkına taallûk eden cezalarda ise (zina ve içki gibi) şahsa kefil olmak sahih değildir.

Çocuğu, deliyi, tutukluyu, hazırda olmayanı ve suretine bakarak şahitlik etmek için defnedilmemiş cenazeyi hak sahibinin yanına getirmeye kefil olmak sahihtir.

Kefil teslim yeri tayin etmişse, teslimin tayin edilen yerde yapılması lazımdır. Teslim yeri tayin edilmemişse, borcun bulunduğu mahal teslim yeridir. Kefil, teslim mahallinde teslimatı yapınca kefaletten kurtulmuş olur. Bu takdirde; teslim mahallinde hak sahibinin hakkını almasına mani olacak zorba gibi bir engel bulunmamalı, kendisine kefil olunan kişi teslim mahallinde hazır olmalı ve hak sahibine: "Kefilim adına teslim oluyorum." demelidir. Bu sözü • söylemeden sadece teslim mahallinde hazır bulunmakla teslim olmuş sayılmaz.

Şayet borçlu ortada yoksa ve kefil onun yerini bilmiyorsa huzura getirmesi lazım

değildir. Fakat nerede olduğunu biliyorsa getirmesi lazımdır. Ancak kefile onu getirecek kadar mühlet verilmelidir. Verilen mühlet içerisinde borçluyu getiremezse veya borcu ödeye-mezse hapsedilir. Zayıf kavle göre borçlu namazı kısaltmayı caiz kılan mesafe kadar gidip kaybolmuşsa onu getirmek lazım değildir. En sahih kavle göre, borçlu ölmüş ve defnedilmişse kefileden mal istenmez. Kefalet akdinde borçluyu teslim etme imkanı yoksa kefil borçlu olur şeklinde bir şart konulursa akid geçersizdir. En sahih kavle göre mekfulun (borçlunun) rızası olmadan kefalet akdi sahih olmaz.

2. Kefalet Lafzı

Kefalet ve daman akdinde üstlenmeyi hissettirecek bir kelimenin olması şarttır. Örneğin: "Falanın üzerinde bulunan borcuna zamin oldum, üstlendim, boynuma geçirdim, falanın bedenini tekeffül ettim, falanın yanındaki malını ödeyeceğimi tekeffül ettim, zamin olanı hazır bulundurmaya kefil oldum, tekeffül ettim veya üstlendim." gibi bir lafızla yapılmalıdır.

Şayet kefil: "Malı öderim veya falan şahsı getiririm." derse, bu vaat etmeyi ifade eder. En sahih kavle göre kefil olmayı veya zamin olmayı bir şarta veya zamana bağlamak caiz değildir.

Şayet kefalet gerçekleşir de borçluyu bir ay sonra getirmeyi şart koşarlarsa, bu caizdir. Peşin olan borcun belli bir müddet sonra, vadeli olan borcun da peşin ödenmesine kefil olmak sahihtir. En sahih kavle göre kefilin borcu acele üzere ödemesi gerekmez. Hak sahibi zaminden veya asıl borçludan hakkını isteyebilir. En sahih kavle göre, asıl borçlunun zimmetini borçtan ibra etmek şartı ile kefil olmak sahih olmaz.

Şayet hak sahibi asıl borçluyu borçtan ibra ederse, kefil de kefaletten kurtulmuş olur. Fakat bunun aksi olmaz. Kefil veya asıl borçludan biri vefat eder ve borç da vadeli ise, hayatta olanın değil de ölenin borcu derhal ödenmelidir.

Hak sahibi hakkını kefileden isterse, kefil asıl borçlunun borcunu ödeyerek ondan kurtulmasını talep eder. Bu durumda kefilin asıl borçlunun izni ile kefil olması şarttır. En sahih kavle göre, hak sahibi borcunu istemedikçe kefil de asıl borçludan borcunu ödemesini isteyemez.

Kefil, asıl borçlunun izni ile kefil olmuş ve borcu ödemişse, kendisine müracaat edebilir. Kendisinden zamin olma ve borcunu ödeme konusunda izin almamış ise, asıl borçluya müracaat etme hakkı olmaz. Şayet sadece kefalet için izin almışsa, en sahih kavle göre asıl borçluya müracaat eder. Aksi halde asıl borçludan izin almadan kefil olmuşsa ve onun izni ile borcunu ödemişse, en sahih kavle göre bir hak talebinde bulunamaz.

Kefil sağlam para yerine kırık para öder veya yüz liralık borç yerine beş yüz lira değerinde bir elbise üzerine sulh yaparsa, en sahih kavle göre ancak borçlandığı şeyi asıl borçludan isteyebilir.

Bir kimse zamin olmadan ve izin almadan başkasının borcunu öderse, kendisinden bir hak talebinde bulunamaz. Fakat kendisine müracaat etme şartı

ile izin almışsa, ödediği malı talep edebilir. Keza mutlak şekilde (bir şart koşmaksızın) izin almışsa, en sahih kavle göre ödediği malı talep edebilir. En sahih kavle göre kefil borcun cinsi dışında başka bir şey üzerine sulh akdi yaparsa, bu onun hakkını istemesine mani değildir.

Zamin ve borcu ödeyen kişiler asıl borçlunun izni ile borcu Ödediklerine dair iki erkek veya bir erkekle iki kadını şahit gösterir-lerse, haklarını almak için müracaatta bulunabilirler. Keza zamin ile birlikte bir erkek şahit yemin ederse, en sahih kavle göre hakkını talep edebilir. Zamin borcu ödediğine dair şahit gösteremezse, bir hak talep edemez. Şayet asıl borçlunun gıyabında borcu ödediğini iddia eder ve asıl borçlu onu yalanlarsa, keza onu doğrularsa en sahih kavle göre zamin hak talebinde bulunamaz. Keza hak sahibi za-minin borcu ödediğini tasdik eder veya zamin asıl borçlunun huzurunda borcu eda eder ve hak sahibi onu yalanlarsa, mezhep alimle-rince kabul edilen rivayete göre zamin hak talebinde bulunabilir.

K. ŞİRKET (ORTAKLIK)

Şirketin (ortaklığın) birkaç çeşidi vardır: '

1- Ebdan ortaklığı: Taşıyıcılar gibi sair meslek sahiplerinin bedenlen çalışarak, sanatları aynı veya farklı olmakla birlikte kazançlarını eşit veya farklı olarak aralarında paylaşmak üzere ortaklık kurmalarıdır

2- Muvafaza ortaklığı: Kazançlarını birbirine katmaksızın aralarında paylaşmak ve meydana gelecek zarara katılmak üzere kurulan ortaklık akdidir.

3- Vucuh ortaklığı: İtibar sahibi kişilerden her birinin vadeli olarak mal satın alıp bu malı sattıklarında paradan elde edecekleri fazlalığı aralarında paylaşmak üzere kurdukları ortaklıktır.

İleride açıklanacak şartları taşımadıklarından ortaklığın bu üç çeşidi geçersizdir.

4- İnan ortaklığı: Birkaç kişinin ticaret yapmak üzere kendilerine ait bir mala ortak olmalarıdır. Bu ortaklık sahih olup şartlan şunlardır:

a- Lafız: İnan ortaklığında alım satım gibi tasarrufta bulunacak kişiye izin verildiğine delalet eden bir kelimenin bulunması şarttır. Ortakların her birinin diğerine tasarruf izni verdiğini belirten ifadenin sadece: "Ortak olduk." şeklinde olması en sahih kavle göre yeterli değildir.

b- Ortaklar: Ortaklardan her biri vekil olmaya veya vekalet vermeye ehil olmalıdır.

c- Sermaye: Sermaye, değer takdiri yapılan (elbise gibi) bir mal değil, misli bulunan (para gibi) bir mal olmalıdır. Zayıf bir kavle göre, sadece damgalanmış paralar sermaye olabilir. Ayrıca her iki sermaye, ayırt edilemeyecek şekilde birbirine katılması şarttır. Türleri veya -sağlam ve kırık paralar gibi- sıfatları ayrı olan sermayeyi birbirine katmak yeterli olmaz. Sermayeyi birbirine katmak; akit esnasında ortakların mallarını çıkarıp birbirine katmaları ile gerçekleşir.

Ortaklar veraset, alım satım veya bunlardan başka bir yolla bir mala sahip olurlar da her biri bunda ticaret yapmak için diğerine tasarruf izni verirse

bununla şirket akdi gerçekleşmiş olur.

Şirkette ticaret malını caiz sermaye haline getirmenin yolu ise şudur: Ortaklardan her biri, malik olduğu eşyanın bir kısmını diğerinin sahip olduğu eşyanın bir kısmı karşılığında satar ve her biri, tasarrufta bulunması için diğerine izin verir.

Ortakların sermayelerinin eşit olması ve en sahih kavle göre akid esnasında her iki malın miktarının bilinmesi şart değildir.

Ortaklardan her biri diğerine zarar vermeksizin tasarrufta bulunma izni vermelidir. Ortaklar malı vadeli veya beldede tedavülde bulunmayan bir parayla veya aşırı zararlar satamaz, şirketin malı ile sefere çıkamaz ve ticarete kullanmak üzere başkasına izinsiz teberra edemezler.

Ortaklardan her biri dilediği zaman akdi feshedebilir. Her iki ortak, akdi birlikte feshederlerse tasarruftan azledilmiş olurlar. Ortaklardan biri diğerine: "Seni azlettim veya hissemde tasarruf hakkın yoktur." derse, azleden azledilmiş olmaz. Ortaklardan birinin ölmesi, delirmesi veya sürekli bayılması durumunda şirket feshe uğrar. Ortaklar eşit miktarda veya farklı miktarda çalışsalar bile, sermayeleri nisbetinde kar ve zarara ortak olurlar.

Ortaklar sermayelerinin nisbeti dışında kâr ve zararda eşit olmayı şart koşarlarsa akid fesholur. Akid fesholunca ortaklardan her biri kendi malından çalıştığı kadar ücret almak için arkadaşına müracaatta bulunur. Ortaklardan her birinin şirket adına yapacağı tasarruf geçerli olup kâr her iki malın nisbeti oranında ortaklar arasında paylaşılır.

Ortak, şirket malı üzerinde güvenilir bir emanetçi gibidir. Bu itibarla ortağın hissesini ödeme, zarar miktarı ve malın telef oluşu gibi konularda ileri sürdüğü iddia doğrulanır. Malın yangın gibi görünen bir sebeple telef olduğunu iddia eder ve yangının vuku bulduğuna ve bu yangın sebebi ile malın telef olduğuna delil getirirse, iddiası doğrulanır.

Malı elinde bulunduran kişi malın kendisine ait olduğunu diğeri de malın müşterek olduğunu iddia ederse veya iddia bunun tersine olursa, yani malı elinde bulunduran mal müşterektir der, diğeri ise malın kendisine ait olduğunu iddia ederse; mal kimin elinde ise onun iddiası doğrulanır.

Malı elinde bulunduran sermayeyi paylaştıklarını, elindeki malın kendisine ait olduğunu, diğeri de malın müşterek olduğunu söylerse inkar edenin iddiası yemini ile birlikte doğrulanır.

Ortaklardan biri satm aldığı malı şirket adına veya kendisi için satın aldığını iddia eder de diğeri bu iddiayı inkar ederse, müşterinin iddiası yemini ile birlikte doğrulanır.

L. VEKALET

Kişinin vekil tayin ettiği işleri, mülkiyet veya velayeti sebebiyle bizzat kendisinin yapması sahih olması şarttır. Buna göre çocuğun, delinin, kadının ve ihramlının nikah akdi için vekil tayin etmesi sahih değildir. Çocuğun mal, nikah

ve vasiyet gibi hakları hususunda velisini vekil tayin etmesi sahihtir. Gözleri görmeyen kişi, alım satım akdi konusunda bu hükümden müstesna olup vekil tayin etmesi sahihtir.

Kişinin vekalet yoluyla yapacağı işin bizzat kendisi için sahih olması şarttır. Bu bakımdan çocuğun ve delinin vekil olması sahih değildir. Keza kadın ve ihramlının nikah akdi için vekil olması sahih değildir. En sahih kavle göre, eve girmeye izin vermek ve hediye sahibine ulaştırmada güvenilir çocuğun sözüne itimat edilir. En sahih kavle göre köle, nikahı kabul etme hususunda vekillik yapabilir. Ama nikahı teklif etmede vekil olamaz.

Vekalet konusu olan şeyin müvekkilin mülkünde olması şarttır. Şu halde kişinin ileride mülkiyetine alacağı köleyi satmak üzere vekil tayin etmesi ve evlenecek bir kadını boşamak için başkasına vekalet vermesi en sahih kavle göre geçersizdir.

Vekalet konusu olan iş vekalet elverişli olmalıdır. Bu itibarla, ibadetleri ifa etmek için başkasını vekil tayin etmek sahih değildir. Ancak hac ibadetini eda etmek, zekâtı hak sahiplerine dağıtmak ve kurbanı kesmek için vekil tayin etmek caizdir. Şahitlik, ilâ, lian gibi yeminlerde vekil tayin etmek caiz olmaz. En sahih kavle göre zihar akdi için vekil tayin etmek sahih değildir.

Alışveriş yapmak, hibe, selem, rahin, nikah, talâk gibi sair akidler ile akdi bozmak, borçları teslim almak ve teslim etmek, mahkemede dava açmak ve davaya cevap vermek gibi hususlarda vekil tayin etmek sahihtir. Keza Ölü araziye ihya etmek, av avlamak ve odun toplamak gibi herkese mubah olan şeyleri mülk edinmek için vekil tayin etmek, en zahir kavle göre sahihtir. En sahih kavle göre, ikrar akdinde vekil tayin etmek sahih değildir. Kisas, had ve kazif gibi insan haklarına taallûk eden cezaların îfası için vekil tayin etmek sahihtir. Zayıf kavle göre, müvekkil hazır da olsa vekilin ifadesine göre cezaları ifa etmek caizdir.

Vekalet konusu olan işin bazı yönleri bilinmelidir. Fakat her yönünün bilinmesi şart değildir. Bir kimse başkasına: "Az veya çok işlerde veya bütün işlerimde seni vekil tayin ettim veya her şeyi sana havale ettim." derse, vekalet belirsiz olduğundan sahih değildir. Şayet: "Mallarımı satmak veya kölelerimi azad etmek için seni vekil tayin ettim." derse, böyle bir vekalet sahihtir. Kişi kendisine bir köle satın almak için birisini vekil tayin ederse, kölenin türünü, bir ev satın almak isterse, mahalle ve sokağını belirtmesi vacibtir. En sahih kavle göre paranın miktarını belirtmesi vacib değildir.

Müvekkilin vekalet vermeye razı olduğunu hissettiren bir lafzı söylemesi şarttır. Müvekküm vekiline: "Şu hususta seni vekil tayin ettim, onu sana havale ettim veya o hususta sen vekümsin." demesi gibi. Şayet müvekkil sadece: "Sat, azad et" derse bununla da izin gerçekleşmiş olur. Vekilin lafzen: "Kabul ettim." demesi ise şart değildir. Zayıf kavle göre kabulün lafızla olması şarttır. Bir başka zayıf kavle göre ise: "Seni vekil tayin ettim." gibi akid lafızlarına karşılık kabulün lafızla olması şarttır. Ancak: "Sat, azad et." gibi emir lafızlarına karşılık kabulün lafızla olması şart değildir. En sahih kavle göre, vekaleti bir şarta

bağlamak sahih olmaz.

Vekaleti şarta bağlamanın caiz olmasını kabul etmemiz halinde müvekkilin tasarruf için bir şart ileri sürmesi caizdir. Müvekkil vekiline: "Seni vekil tayin ettim ve seni azlettiğim zaman vekilim-sin." derse, en sahih kavle göre: "Seni vekil tayin ettim." lafzı ile vekalet derhal geçerli olur. Şarta bağlanan vekaletten azledildikten sonra vekilin vekaletinin kendiliğinden iade olunup olunmadığı, konusunda iki vecih vardır. Bu iki vecih görevden almayı şarta bağlama hakkında da geçerlidir.

1. Mutlak ve Mukayyed Satışta Vekilin Uyacağı Hususlar

Müvekkil mutlak satış akdi için vekil tayin ederse, vekil malı akdin yapıldığı beldenin parasından başka bir para ile veya vadeli veya aşırı bir aldanma ile satamaz. Aşırı aldanmadan maksat, genellikle olması ihtimal dahilinde olmayan fazla bir aldanmadır. Vekil bu üç şekilden birine göre malı satar ve müşteriye teslim ederse malı tazmin eder.

Müvekkil malı vade ile satmak üzere vekil tayin eder ve vadeyi belirtirse, vekilin bu şarta uyması lazımdır. Vadeyi belirtmeksizin tayin ederse, en sahih kavle göre böyle bir vekalet sahihtir. Misli olan mallarda vade, halk arasındaki örf'e göre takdir edilir.

Vekil, malı kendi adına satın alamaz ve küçük çocuğuna satamaz. En sahih kavle göre babasına veya baliğ olan çocuğuna satabilir. Satış akdi yapan vekil bedeli teslim alır ve malı teslim eder. Bedeli almadan malı teslim edemez. Bu şekilde davranmazsa malı tazmin eder.

Bir malı satın almak için tayin edilen vekil, ayıplı malı satın alamaz. Malı zimmetine bağlı olarak satın alır da malın ayıbını bilmezse ve bedele denk ise, mal müvekkile ait olur. Ancak malın ayıplı olduğunu bilirse, en sahih kavle göre mal müvekkilin olmaz. Aypılı mal bedele denk olmayıp, vekil ayıbı biliyorsa mal kendisinin olur. Şayet ayıplı olduğunu bilmiyorsa ve paraya denk değilse, en sahih kavle göre müvekkilin olur. Ayıplı olduğunu bilmeden malı satın almış ve müvekkil adına olmuşsa, bu takdirde hem vekil hem de müvekkil malı geri verebilir.

Vekil tayin edildiği işi yapabilecek durumda ise, müvekkilden izin almadan tayin edildiği iş için vekil tayin edemez. İş güzel bir şekilde yapabilecek durumda değilse veya ona layık değilse müvekkilden izin almadan vekil tayin etmesi sahihtir. Şayet iş çok olur ve vekil tümünü yapmaktan aciz kalırsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre yapması mümkün olanın dışında kalan kısım için vekil tayin eder.

Müvekkil vekiline izin verip: "Kendine bir vekil tayin et." derse ve o da bir vekil tayin ederse, bu ikinci vekil birinci vekilin vekili olur. En sahih kavle göre ikinci vekil, birinci vekilin azledilmesi veya ölmesi gibi bir sebeple azlolması ile azlolur.

Müvekkil vekiline: "Benim için bir vekil tayin et." derse, bu ikinci vekil

müvekkilin vekili olur. Keza hiçbir şart belirtmeksizin: "Bir vekil tayin et." derse, en sahih kavle göre müvekkil adına tayin edilmiş olur. Ben diyorum ki; bu iki durumda bir vekil, diğer vekili azledemez veya birinin azlolması ile diğeri azlolamaz.

Vekilin bir başkasını vekil tayin etmesini kabul etmemiz halinde, güvenilir birisini tayin etmesi şarttır. Müvekkil güvenilir birinin tayin etmezse, vekil başkasını tayin eder. Vekil, güvenilir birisini tayin eder de sonradan fasık olduğu anlaşılırsa, en sahih kavle göre onu azledemez. Allah daha iyi bilir.

2. Vadeli Mukayyed Satışta Vekilin Uyacağı Hususlar

Müvekkil vekiline: "Malımı falan şahsa veya şu günde veya şu pazarda sat." diye bir kayıt koyarsa vekilin müvekkilin emrine uyması lazımdır. Pazarı tayin etme konusunda bir vecih vardır: Belirtilen pazarla ilgili özel bir maksat yoksa, vekil malı başka bir pazarda satabilir.

Müvekkil: "Malımı yüz liraya sat." derse, vekil bu bedelden daha aşağı bir bedelle satamaz. Müvekkil vekiline: "Şu dinarla şu evsafta bir koyun satın al." der, vekil aynı evsafta iki koyun alır da bir koyun bir dinar değerinde değilse, müvekkil adına sahih bir akid olmaz. Her bir koyun mevcut dinara eşit ise, en zahir kavle göre akid sahihtir. Mülkiyet hakkı müvekkilindir.

Müvekkil, malının belli bir kısmı ile bir şeyi satın almayı emreder de vekil zimmetine bağlı olarak satın alırsa, alman mal müvekkilin olmaz. Keza müvekkil malı vadeli almasını emreder de vekil peşin satın alırsa, en sahih kavle göre müvekkil için geçerli sayılmaz. Vekil müvekkilin emrine muhalefet ederek malını satar veya aynı malla satın alırsa, böyle bir tasarruf geçersizdir.

Vekil müvekkilin ismini zikretmeden zimmetine bağlı bir malı satın alırsa, bu malı kendi şahsına satın almış sayılır. Müvekkilin ismini zikreder de satıcı: "Bu malı sana sattım." derse, vekil ise: "Falan için satın aldım." diye cevap verirse, keza en sahih kavle göre mal vekil için olur. Eğer satıcı: "Müvekkilin Zeyd'e sattım." der, vekil de: "Onun için aldım." derse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre akid geçersizdir.

Vekil, müvekkilin malı üzerinde güvenilir bir emanetçi hükmündedir. Her ne kadar ücret karşılığı tayin edilmiş ise de hüküm böyledir. Şayet vekil mala karşı kusur gösterirse, malı tazmin eder. Ancak en sahih kavle göre, bununla azledilmiş sayılmaz. Akdin hükümleri müvekkile değil vekile taallûk eder.

Malın görülmesi ve akdin geçerli sayılması akid meclisinden ayrılmaya göre dikkate alınır. Müvekkil değil de vekil bedelin mecliste teslim edilmesini şart koşmuşsa vekilin sözü geçerlidir.

Vekil bir malı satın alır da malın bedelini müvekkilden almış ise, satıcı bedeli vekilden ister. Müvekkil bedeli vekile ödememişse ve bedel belli bir mal ise, satıcı vekilden talep edemez. Bedel vadeli olup zimmette zikredilmiş ise, satıcı vekilden talep eder.

Müvekkil vekilin vekaletini inkar eder veya onu tanımadığını söylerse, satıcı

hakkını vekilden talep eder. Vekilin vekaletini itiraf ederse, müvekkilden isteyebildiği gibi en sahih kavle göre vekilden de talep edebilir.

Vekil zamin, müvekkil ise asıl hükmündedir. Vekil malı satıp bedeli alır ve bedel henüz eli altında iken telef olur da satılan malın bir başkasına ait olduğu anlaşılırsa, vekil de vekaletini itiraf ederse en sahih kavle göre, müşteri vekile müracaat eder. Sonra vekil müvekkile başvurur. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, müşteri ilk başta müvekkile başvurur. Doğusunu Allah bilir.

3. Vekalet Akdi Caiz Olan Bir Akiddir

Vekalet akdi, hem vekil için hem de müvekkil için caiz olan bir akiddir. Müvekkil, vekil hazır iken onu azlederse veya "Vekaletini kaldırdım veya iptal ettim veya seni vekaletten çıkardım." derse vekil azledilmiş sayılır. Vekil hazır değilken azledilse hemen azledilmiş olur. Bir kavle göre, vekil azledildiğini Öğrenmedikçe azledilmiş olmaz. Şayet vekil: "Kendimi azlettim veya vekaleti geri verdim." derse azledilmiş sayılır.

Vekil veya müvekkil ölüm veya delilik gibi keza en sahih kavle göre, devamlı baygınlık gibi bir sebeple tasarruf ehliyetini kaybederse, azledilmiş sayılır. Müvekkilin tasarruf hakkının mülkiyetinden çıkması ile de vekil azledilmiş olur. Vekil, vekaletini unutarak veya zalimin zulmünden korkması gibi gizli bir maksatla vekaletini inkar ederse, azledilmiş olmaz. Fakat bir maksat olmaksızın vekaletini inkar ederse azledilmiş olur.

Vekil ve müvekkil vekaletin aslında veya sıfatında anlaşmazlığa düşerlerse; örneğin vekil: "Malı borca satmak için veya yirmi liraya satmak için beni vekil tayin etti." der, müvekkil de; "Peşin satmak üzere veya on liraya satm almak üzere vekil tayin ettim." derse, müvekkil yemini ile birlikte tasdik edilir.

Vekil, müvekkilin kendisine emrettiğini zannederek bir cariyeyi yirmi liraya satm alırsa, müvekkil de, "On liraya satm alması için izin vermiştim." diyerek ve yemin ederse, bu durumda bakılır: Vekil müvekkilin malının aynısı ile satm almış ve akid esnasında müvekkilin ismini zikretmişse veya malı falan kişi adına onun malı ile satm aldığı akiddir sonra söylerse ve satıcı onu bu sözünde tasdik ederse her iki durumda da akid batıl sayılır. Şayet satıcı onu tekzip eder ve vekil tayin edildiğinden habersiz olduğuna yemin ederse, satın alma akdi vekil adına gerçekleşmiş olur. Keza malı borca satın almış ve müvekkilin ismini zikretmemiş veya zikretmişse ve satıcı onu müvekkilin ismini zikrettiğini tekzip ederse, en sahih kavle göre akid vekil adına gerçekleşmiş olur.

Satıcı, müvekkilin adını zikrettiği konusunda vekili tasdik ederse, akid batıl sayılır. Akdin vekil adına gerçekleştiğine karar verirse müvekkilin: "Şayet yirmi liraya satın almak üzere sana em-retmişsem onu sana yirmi liraya satıyorum." şeklinde vekile teklifte bulunması için hakim müvekkile ricada bulunması müste-habtır. Akdin kendisine helal olması için vekilin de: "Satın alıyorum." demesi lazımdır. Şayet vekil, "izinli kılındığım konuda tasarrufta

bulundum." der ve müvekkil de bu iddiayı inkar ederse, müvekkil yemini ile birlikte tasdik edilir. Bir kavle göre, vekil tasdik edilir.

Malın telef olması konusunda yemini ile birlikte vekilin sözü kabul edilir. Keza malın müvekkile iade edildiği hususunda da vekilin sözü kabul edilir. Zayıf kavle göre ise, ücret karşılığı tayin edilen vekilin malı iade ettiği hususundaki sözü kabul edilmez. Şayet vekil, müvekkilin elçisine malı teslim ettiğini iddia eder de elçi bunu inkar ederse, elçinin sözü tasdik edilir. En sahih kavle göre müvekkilin, vekilin sözünü tasdik etmesi gerekmez. Eğer vekil: "Parayı aldım ve telef oldu." der, müvekkil de bu iddiayı inkar eder ve ihtilâf malı teslim etmeden önce olmuşsa müvekkilin sözü kabul edilir. Aksi halde (ihtilâf, mal teslim edildikten sonra olmuş ise) mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, vekilin sözü geçerli sayılır.

Borcun edası için tayin edilen vekil borcu ödemediğini söyler de hak sahibi bu iddiayı inkar ederse, yemini ile birlikte hak sahibinin sözü kabul edilir. En zahir kavle göre, delili olmadıkça vekilin sözü, müvekkilin aleyhine tasdik edilemez.

Yetimin işlerine bakan kişi, yetim buluğa erdikten sonra malı kendisine teslim ettiğini iddia ederse, en sahih kavle göre delil göstermesi gerekir. Vekil (kendisine emanet bırakılan kişi) mal sahibi malını talep ettiğinde en sahih kavle göre: "Şahit getirirmedikçe malım veremem." diyemez. Malı gasp eden kişi ile malı geri vermede sözü geçerli olmayan kişi, mal sahibi şahit göstermedikçe malı kendisine vermeyebilir.

Bir kimse borçluya gelerek: "Alacaklı sende bulunan borç malını veya malını almam için beni vekil tayin etti." der ve alacaklı onu bu sözünde tasdik ederse, malı ona teslim edebilir. Mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, vekil tayin edildiğine dair şahit göstermedikçe borçlunun malı ona teslim etmesi gerekmez.

Bir kimse borçluya, "Hak sahibi beni sana havale etti." der, borçlu onu bu sözünde tasdik ederse en sahih kavle göre, malı ona teslim etmesi gerekir. Ben diyorum ki şayet: "Ben hak sahibinin varisiyim." der ve borçlu onu tasdik ederse, mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, malı ona teslim etmesi vacibtir. Allah daha iyi bilir.

M. İKRAR (İTİRAF)

(Şer'i ıstılahta ikrar, kişinin başkasına ait olup kendisi üzerinde bulunan bir hakkı haber vermesidir. İkrarın rüknü dördtür: İkrar eden, lehine ikrar edilen, lafız ve ikrar edilen şey.)

Mutlak tasarruf ehliyetine sahip olan kimsenin ikrarda bulunması sahihtir. Çocuk ve delinin ikrarı ise geçersizdir. Çocuk, dokuz yaşında iken ihtilâmla buluğa erdiğini iddia ederse, kendisine yemin verdirmeden iddiası tasdik edilir. Ancak yıl itibarıyla buluğa erdiğini iddia ederse, delil göstermesi istenir.

Sefih ve müflisin ikrarı ile ilgili hükümler yukarıda hacr ve iflas bölümünde açıklandı.

Kölenin ikrarı, cezayı gerektiren durumlarda kabul edilir. Köle, cezayı gerektirmeyen bir cinayet sebebi ile borçlu olduğunu itiraf eder de efendisi bu konuda onu yalanlarsa, borç kölenin zimmetine geçer, bedenine taallûk etmez.

Köle, bir akid sebebi ile borçlu olduğunu ikrar eder ve ticaret için kendisine izin verilmemişse, bu ikrarı efendisi hakkında geçerli olmaz. Ticarete izinli kılınmışsa, ikrarı efendisi için geçerli olur. İkrar edilen borçlar, kölenin kazancından ve elinde bulunan maldan ödenir.

Kişinin ölümcül hastalığında yabancı bir kimse hakkında yaptığı ikrar, keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre mirasçıları hakkındaki ikrarı sahihtir. Sıhhatli iken bir kimseye borcu olduğunu ikrar eden kişi, hastalığında başka bir kişiye daha borçlu olduğuna ikrar ederse bu, birinci kişinin borcunun ödenmesi için öncelik sebebi olamaz.

Bir kimse sıhhatli iken veya hasta iken bir kişiye borçlu olduğunu ikrar eder de öldükten sonra mirasçıları bir başkasına borçlu olduğunu söylerse, en sahih kavle göre bu birinci kişinin borcunun ödenmesinde öncelik sebebi olamaz. Zorlanan kişinin ikrarı sahih değildir.

Kendisi adına ikrar yapılan kişinin, ikrar edilen mala sahip olma ehliyeti bulunmalıdır. Örneğin bir kimse: "Şu hayvanın bende şu kadar borcu var." derse bu sahih olmaz. Ancak hayvanı kiralamak gibi bir sebeple sahibine karşı borçlu olduğunu söylerse sahihtir.

Bir kimse, Hind'in karnındaki ceninin veraset veya vasiyet yolu ile, "Bende şu kadar borcu var." diye ikrar ederse bunu ödemesi gerekir. Eğer borç kişinin mümkün olmayan bir yönüne isnat edilerek söylenirse bu ikrar boş sözden ibaret olur. (Kişinin, "Hind'in karnındaki cenin, bana borç verdi veya bana şu malı sattı." demesi gibi. Burada ikrarın yalan olduğu kesindir). En zahir kavle göre mutlak şekilde yapılan ikrar sahihtir.

Kendisi adına ikrar yapılan kişi, ikrar eden yalanlarsa en sahih kavle göre, mal ikrar edenin elinde kalır. İkrar eden kişi tekzip edildiğinde ikrarından döner ve: "Ben ikrarımda hata ettim." derse, en sahih kavle göre sözü kabul edilir.

1. İkrar Lafzı

Lafız ikrarın bir rüknüdür. Bir kimse: "Zeyd'in bende şu kadar malı vardır." derse, bu ikrar olur. Kişi borcu için: "Üzerimde veya zimmetimde." veya herhangi bir mal için: "Beraberimde veya yanımda." derse, bu da ikrar olur. Ancak bir kişi bir başkasına: "Benim sende bin liram vardır." der o da cevap olarak: "Ölç, al, onu al, üstünü mühürle veya kesene koy." derse, ikrar olmaz. Şayet ona: "Bela, evet, doğru söyledin, beni ondan kurtardın, onu ödedin veya ben onu ikrar ediyorum." derse ikrar olur. Sadece: "Ben ikrar ediyorum veya ben onu ikrar ediyorum." derse ikrar olmaz. Şayet: "Şu kadar borcum sende değil midir?" der o da: "Bola veya evet" derse, bu ikrar olur. "Evet" lafzı hakkında bir vecih vardır: Bu lafızla ikrar olmaz.

Şayet alacaklı borçlusuna: "Sendeki bin liramı öde." der, borçlu da: "Olur, yarın

öderim; bana bir gün veya oturuncaya kadar, keseyi açıncaya kadar veya anahtarı buluncaya kadar mühlet ver." derse, en sahih kavle göre bu bir ikrardır.

2. İkrar Edilen Mal

1- İkrar edilen mal, ikrar edenin mülkü olmamalıdır. Eğer kişi: "Zeyd'de olan evim veya elbisem veya borcum Amr'mdır." derse, bu geçersiz bir sözdür. Şayet kişi şu mal, falan kişininindir ve onu ikrar edinceye kadar mülkümdür derse; ilk sözü ikrar, ikinci sözü ise boş sözden ibarettir.

2- İkrar edilen malı, ikrar edilene teslim etmek için ikrar edenin elinde bulunmalıdır. Şayet kişi, elinde olmayan bir malı ikrar eder de sonra eline geçerse, ikrarın gereği yerine getirilir. Bir kimse bir başkasında bulunan kölenin hür olduğunu ikrar eder de sonra onu satın alırsa 6 kölenin hür olduğuna hüküm verilir. Sonraki ikrarında: "Onun aslı hürdür." derse, satın alması köle için fîdye yerine geçer.

Köleyi elinde bulunduran kişi, onu azad ettiğini söylese, mezhepçe kabul edilen rivayete göre, müşteri açısından satış akdi fîdye, satıcı açısından ise satış muamelesi olur. Bu takdirde sadece satıcı için meclis muhayyerliği ve şart muhayyerliği sabit olur.

Kişi üzerinde bulunan meçhul bir hakkı ikrar ederse, bu sahihtir. Meselâ, "Onun bende bir şeyi vardır." dediği zaman, o az da olsa mal olabilecek her hangi bir şey ise, yapacağı açıklama kabul edilir, ikrar edilen hak mal olacak durumda olmayıp mal olabilecek cinsten, mesela; bir buğday habbesi veya talim edilmiş köpek veya tezek gibi faydalanılması helal olan necis bir şey ise, en sahih kavle göre açıklaması kabul edilir. Fakat ikrar edilen hak domuz veya istifade edilmeyen veya köpek gibi mal edinilmesi caiz olmayan bir şey ise, açıklaması kabul edilmez. Kişi açıklamasında hastayı ziyaret etmek veya selâmı almak gibi bir hakkı kastederse, ikrarı kabul edilmez.

Bir kimse üzerinde herhangi bir malın veya değerli bir malın veya büyük bir malın veyahut çok malın olduğunu söylese, ikrar edeceği şeyin en az miktarı kabul edilir. Keza ikrar edeceği şey ümmü veled olursa, en sahih kavle göre bu konudaki açıklaması kabul edilir. İtiraf edeceği şey köpek ve meytenin derisi gibi necis bir şey ise, ikrarı kabul edilmez.

Bir kimse: "Üzerimde böyle bir hakkı vardır." derse, bunun hükmü yukarıda geçtiği gibi: "Üzerimde bir şey vardır." demesinin hükmü gibidir. "Üzerimde bir şey, bir şey veya böyle böyle bir malı vardır." derse, tekrar yapmamış gibidir. Şayet: "Üzerimde bir şeyi ve bir şeyi veya şöyle ve şöyle bir hakkı vardır." derse, iki şey vermesi vacib olur. Eğer dirhem kelimesini nasp ile yani "dirhemen" veya ref ile "dirhemün" veya cer ile "dirhemin" şeklinde telaffuz ederek: "Üzerimde bir dirhemi vardır." diye itiraf ederse, bir dirhem ödemesi lazımdır. Şayet dirhem kelimesini "dirhemen" şeklinde nasp ile söyleyerek: "Üzerimde şöyle şöyle dihemî vardır." derse, mezhepçe kabul edilen rivayete göre, iki dirhem vermesi vacibtir. Ref veya cer haliyle söylese bir dirhem

vermesi gerekir. Eğer ref, nasp ve cer denilen her üç halde "vav" harfini zikretmeden itirafta bulunursa bir dirhem ödemesi lazım gelir. Eğer: "Üzerimde bin ve bir dirhemi vardır." derse, dirhem dışında elf (bin) hakkındaki açıklaması kabul edilir. Şayet üzerimde yirmi beş dirhemi vardır derse, en sahih kavle göre tümü dirhem olarak kabul edilir.

Bir kimse: "İkrar ettiğim dirhemlerin ölçüsü eksiktir." derse, bu durumda beldenin dirhemleri tam olur ve "eksik" lafzını ikrarı ile birlikte söylemişse açıklaması kabul edilir. İkrarından ayırarak söylerse açıklaması kabul edilmez. Beldenin dirhemlerinin ölçüsü eksik olur da "eksik" lafzını ikrarı ile birlikte söylerse, açıklaması yine kabul edilir. Keza İmam'ın kesin beyanına göre ikrarından ayrı söylemişse de açıklaması kabul edilir.

Dirhemlerin bozuk olduğunu beyan ederse, bunun hükmü az önce geçen noksan dirhemlerin hükmü gibidir. Şayet: "Onun üzerimde birden ona kadar dirhemi vardır." derse, en sahih kavle göre dokuz dirhem vermesi lazım gelir. Şayet, "f " harfini beraberlik anlamında kullanarak, "Üzerimde on ile beraber bir dirhemi vardır." derse on bir dirhem, hesap yapmayı kastederse on dirhem vermesi lazımdır. Ancak "beraberlik veya hesabı" kastetmezse bir dirhem ödemesi gerekir.

3. İkrarın Bazı Nevileri

Bir kimse: "Kındaki kılıcı veya sandıktaki elbisesi yanımdadır." derse, km ve sandığı vermesi gerekmez, "içinde kılıç olan kını veya elbise olan sandığı yanımdadır." şeklinde ikrar ederse, yalnız km ve sandığı vermesi gerekir. "Başında sarık olan kölesi yanımdadır." derse, en sahih kavle göre sarığı vermesi gerekmez. Şayet: "Yanımda eğeri ile birlikte hayvanı veya nakışlı elbisesi vardır." derse, bunların tümünü, (hayvanı eğeri ile ve elbiseyi nakışı ile birlikte) vermesi lazımdır.

Bir kimse: "Babamın mirasında bin lira borç vardır." derse, bu babasının borcu bulunduğunun ikrarıdır. Eğer: "Babamdan aldığım mirasta bin lira borç vardır." derse bu, bin lirayı hibe etmek üzere verilen sözün ikrarıdır. Şayet: "Onun bende bir dirhemi, bir dirhemi vardır." derse, bunu tekit için söylediğini kabul etmemiz halinde bir dirhem vermesi lazımdır. Ama, "Onun bende bir dirhemi ve bir dirhemi vardır." derse, iki dirhem vermesi gerekir. Eğer, "Bende bir dirhemi ve bir dirhemi ve bir dirhemi vardır." derse, ilk iki ikrar için iki dirhem vermesi lazımdır. Üçüncü ikrara gelince, bununla ikincisini tekit etmeyi kastederse bir şey vermesi gerekmez. Eğer bununla söze başlamaya niyet ederse, üçüncü bir dirhem vermesi gerekir. Keza üçüncü lafızla birinci lafzı tekit etmeye niyet ederse veya hiçbir şeyi kastetmeden söylerse, en sahih kavle göre, üçüncü bir dirhem vermesi lazım gelir.

Bir kimse müphem bir hakkı ikrar ederse, meselâ: "Onun bir şeyi veya bir elbisesi bendedir." derse, kendisinden bu hakkın ne olduğunu açıklaması istenir. Açıklama yapmamakta ısrar ederse en sahih kavle göre açıklama yapınca

kadar hapsedilir. Şayet müphem olanı açıklar da kendisi lehine ikrar yapılan kişi onu tekzip ederse, hakkını açıklamalı ve iddia etmelidir. Reddetmekte ikrar yapanın sözü geçerlidir. Bir kimse: "Onun bende bin lirası var." der, ikinci günde yine: "Onun bende bin lirası var." derse sadece bin lira vermesi lazım gelir.

İkrar edilen hakkın miktarı ayrı ayrı olursa, az miktar çok miktara dahil edilir. Şayet üzerindeki hakkı kırık ve sağlam lira gibi ayrı ayrı iki sıfatla nitelendirir veya satış ve borç gibi ayrı ayrı iki cihete dayandırır veya: "On lirayı cumartesi günü aldım ve pazar günü de on lira aldım." derse, her üç halde de zikrettiği iki hakkı ödemesi lazımdır. Yani biri diğerine dahil olmaz. Şayet: "Onun bende içki veya köpek ücretinden bin lirası vardır veya bin lirasını ödedim." derse en zahir kavle göre bin lira vermesi gerekir.

İkrarı yapan kişi: "Henüz teslim almadığım kölenin parasından onun bende bin lirası vardır. Köleyi bana teslim ettiği zaman bin lirasını teslim ederim." derse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, itirafı kabul edilir ve bu para o malın bedeli olur.

Bir kimse: "Allah dilerse onun bende bin lirası vardır," derse, mezhepçe kabul edilen rivayete göre, bir şey vermesi gerekmez. Şayet: "Onun bende kendisine lazım olmayan bin lirası vardır." derse, bin lira vermesi lazımdır. Şayet kişi: "Onun bende bin lirası vardır." diyerek bin lirayı getirir ve: "Bu bin liradan kastım onun bende ki emanetidir." der, lehine ikrar yapılan kişi de: "Benim onda başka bin liram vardır." derse, en zahir kavle göre ikrarı yapan kişinin sözü yemini ile birlikte kabul edilir. Eğer: "Onun bin lirası zimmetimde-dir veya bende bin lira borcu vardır." derse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, lehine karar verilen kişinin sözü kabul edilir. Ben diyorum ki; belirtilen hakkı vedia (emanet) kabul etmemiz halinde, en sahih kavle göre bu bir emanettir.

İkrarı yapan kişi, ikrardan sonra: "Bu emanet telef oldu veya emaneti geri verdim." diye iddia ederse, iddiası ve reddetme konusundaki iddiası kabul edilir. Şayet: "Bin lirası yammdadır veya bendedir." derse, bin liranın emanet olduğu, geri verdiği ve ikrardan sonra telef olduğu konusundaki iddiası kesin olarak doğrulanır. Allah daha iyi bilir.

İkrarı yapan kişi, satış akdi veya hibe akdi yaptığını ve malı teslim aldığını ikrar eder de sonra bu akidlerin fâsid olduğunu ve akidlerin sahih olduğunu zannettiğini söylese, akidlerin fâsid olduğu hakkındaki iddiası kabul edilmez. Ancak lehine ikrar yapılan kişiye yemin ettirebilir. Yemin etmekten çekinirse, ikrarı yapan kişi yemin eder ve akidlerden ibra etmiş olur.

İkrarı yapan kişi, "Bu ev Zeyd'indir, hatta Amr'mdır veya bu evi Zeyd'den gasp ettim hatta Amr'dan gasp ettim." derse ev Zeyd'e teslim edilir. En zahir kavle göre evin Amr'a ait olduğunu ikrar ederse, evin değerini Amr'a vermek üzere borçlu olur.

4. İkrarda İstisna Yapmak

İkrar edilenin tümünü kapsaması ve istisna ile müstesnanın ard arda söylenmesi şartıyla ikrarda istisna yapmak caizdir. Bir kimse: "Zeyd'in bende on lirası vardır, ancak dokuz lirası, ancak sekiz lirası müstesna." derse dokuz lira vermesi lazımdır.

Müstesnayı, cinsinden olmayan bir şeyden istisna etmek de sahihtir. "Onun bende bin lirası vardır, ancak elbise müstesna." demek gibi. Elbisenin de kıymetini bin liradan az bir değerle beyan etmesi lazımdır.

Belli olan bir şeyden istisna yapmak caizdir. "Bu ev onundur ancak şu oda müstesna veya şu dirhemler onundur ancak şunlar müstesna." demek gibi.

Belli olan eşyada kaide dışı bir vecih vardır: Belli eşyada istisna yapmak caiz değildir. Ben diyorum ki kişi: "Şu köleler Zeyd'indir ancak bir tanesi müstesnadır." derse, bu ikrarı kabul edilir ve istisna ettiği köleyi açıklaması istenir. Henüz açıklama yapmadan köleler ölür de bir tanesi sağ kalır ve o da sağ kalanı istisna ettiğini zannederse, en sahih kavle göre yemini ile sözü tasdik edilir. Allah daha iyi bilir.

5. Nesebi İkrar Etmek

Bir kimse; "Şu benim oğlumdur." diye birini kendine nispet ederek nesebi ikrar ederse, böyle bir ikrar şu şartlarla caiz olur:

1- İkrar edilen, ikrar edeni hissen ve şer'an tekzip etmemelidir. Onu tekzip etmesi demek, başkasının soyundan olduğunun bilinmesi demektir.

2- İkrar edilen kişi tasdik etmeye ehil ise, itiraf edeni tasdik etmelidir. Şayet ikrar edilen kişi buluş çağında olur da onu tekzip ederse, ikrarı yapanın delili olmadıkça neseb tespit edilmiş olmaz. İkrar edilen küçük ise, ikrarı yapanın soyundan olduğu sabit olur. Şayet buluş çağına gelir de ikrarı yapanı tekzip ederse, en sahih kavle göre nesebi geçersiz sayılmaz.

Bir kimsenin, küçük yaşta ölmüş çocuğun kendi soyundan olduğunu ikrar etmesi sahihtir. En sahih kavle göre, büyük yaşta ölmüş olanın da hükmü böyledir. İkrarı yapan kendine nispet ettiği ölü kişiye mirasçı olur.

İki kişi baliğ bir kişinin kendi soyundan olduğunu ikrar ederse, çocuğun kendisini tasdik ettiği kişinin soyundan olduğu sabit olur. İki kişinin neseplerine ilhak ettikleri küçük çocuk ile ilgili hükümler, Allah'ın izni ile ileride "lakid" bölümünde açıklanacaktır.

Bir kimse, cariyesinin çocuğu için, "Bu benim oğlumdur." derse, onun soyundan olduğu sabit olur, ama en zahir kavle göre; "ümmü velet" sabit olmaz. Keza, "Bu kadın çocuğumu mülkümde doğurdu." derse bununla ümmü veled sabit olmaz. Eğer, "Bu kadın mülkümde hamile oldu." derse, bununla istilât sabit olur. Şayet kişi cariyesi ile yattığını ikrar ederse, çocuğun kendisine ait olduğunu ikrar etmesine gerek kalmadan yatak sebebi ile çocuk ona nispet edilir. Cariyesi evli ise, çocuk kocasına aittir. Bu durumda efendisinin, "Bu çocuk benim

çocuğumdur." demesi geçersizdir.

Nesebi başkasına ilhak etmenin hükmüne gelince kişinin: "Bu kardeşimdir veya amcamdır." derse, az önce geçen şartlara göre ilhak edilenin nesebi sabit olur. Kendisinin nesebine ilhak edilen kişi şu şartları taşımalıdır:

1- Nesebe dahil edilen ölmüş olmalıdır.

2- Nesebe dahil edilen kişinin ilhak edileni reddetmemesi en sahih kavle göre şart değildir.

3- İkrarı yapan kendisinin nesebine ilhak edilen kişinin malının tümüne mirasçı olmalıdır. En sahih kavle göre nesebe ilhak edilen ikrarı yapanın hissesine mirasçı veya ortak olamaz.

Akil ve baliğ olan mirasçı, beraberinde başka mirasçılar olursa, yalnız başına ikrarda bulunamaz. Mirasçılardan biri nesebi ikrar eder de diğeri ikrarda bulunmaz ve ölürse ve bu durumda ikrar edenden başka mirasçı da yoksa, ikrar ettiği kişinin nesebi sabit olur. Malın tümüne mirasçı olan çocuk bilinmeyen kardeşlerinin olduğunu ikrar eder, kardeşleri ise onun nesebini inkar ederlerse; bu inkarın bir faydası olmaz ve kardeşlerinin de nesebi sabit olur. Zahir olan mirasçı nesebe dahil edileni mirastan men ederse, mesela; ölünün kardeşi: "Şu çocuk ölen kardeşimin oğludur." derse, çocuğun nesebi tespit edilmiş olur fakat çocuk mirasçı olamaz.

N. ÂRIYE (İĞRETİ)

Muirin (ödünç verenin) teberru yapma ehliyetine ve ödünç malın menfaatine sahip olması şarttır. Kiracı, kiraladığı malı ariye (ödünç) olarak başkasına verebilir. En sahih kavle göre ödünç alan kişi malı Ödünç veremez. Müstair (ödünç alan), bir vekil vasıtasıyla maldan istifade edebilir. Meselâ ödünç aldığı hayvana kendi ağırlığında olan eşini veya hizmetçisini bindirebilir.

Mustaar (ödünç mal), aslı baki kalarak kendisinden yararlanılan bir mal olmalıdır. Cariyeyi, bir kadına veya mahremi olan bir erkeğe hizmet için ödünç vermek caizdir. Müslüman köleyi kafiye ödünç vermek ise mekruhtur.

En sahih kavle göre ariye akdinin muir tarafından: "Şunu sana iare olarak verdim." veya müstair tarafından: "Şunu bana iare olarak ver." gibi bir lafızla söylenmesi şarttır. İkisinden birinin telaffuz ettiği lafza diğerrinin uygun bir davranışla karşılık vermesi lafız için yeterli sayılır.

Bir kimse başkasına: "Ona yem vermen veya atını bana ödünç vermen şartı ile atımı sana ödünç veriyorum." derse, bu fâsid bir icare akdi olup ücret-i misli gerektirir.

Ariye iade edilirken bir masraf gerektiriyorsa, bu masrafın müstair tarafından ödenmesi lazımdır. Ödünç mal kullanmak sebebiyle değil de başka bir sebeple - kusur göstermeksizin olsa bile- telef olursa, müstair onu tazmin eder. En sahih kavle göre ödünç mal izin verilen işlerde kullanılması nedeniyle telef olur veya bir kısmı eksilirse, müstair zamin olmaz. Üçüncü bir kavle göre ise, ödünç malın tümü telef olursa müstair zamin olur.

Bir kimse kiracıdan kiraladığı malı iğreti olarak ister de eli altında iken telef olursa, en sahih kavle göre zamin olmaz.

Bir kimsenin hayvanı işine gönderdiği vekilinin elinde veya terbiye etmek üzere verdiği kişinin elinde telef olursa, o kişi zamin olmaz. Müstair, verilen izne göre ödünç maldan istifade edebilir. Meselâ; bir kimse buğday veya benzeri bir tahıl ekmek için tarlayı ariye alır ve muir başka bir şey ekmesini yasaklamamışsa, ekebilir. Ancak arpa ekmek için ariye almışsa, bundan üstün olan buğdayı ekemez. Fakat mutlak bir tahılı ekmek için ariye almışsa en sahih kavle göre akid sahih olup dilediği tahılı ekebilir.

Bir kimse, bina yapmak veya fidan dikmek üzere bir tarlayı ödünç alırsa sadece ziraat yapabilir. Bunun aksini yapamaz. En sahih kavle göre müstair, bina için Ödünç aldığı tarlaya fidan dikemez. Keza fidan dikmek için aldığı tarlaya da bina yapamaz. En sahih kavle göre, bir tarlayı mutlak şekilde ödünç akdi ile almak caiz değildir. Bilakis tarladan faydalanma şeklini belli etmek şarttır.

İğreti Akdi Caiz Olan Bir Akiddir

Ödünç akdi vekalet akdi gibi caiz olan bir akiddir. Taraflar diledikleri zaman emanet malı geri verebilirler. Ancak bir kimsenin mezarlık için ödünç verdiği tarlasını, oraya gömülen cenaze çürüme-dikçe geri istemesi caiz değildir.

Üzerine bina yapmak veya ağaç dikmek için tarlasını ödünç veren kişi belli bir zaman tayin etmemişse ve müstair binayı yaptıktan veya fidan diktikten sonra tarlasını geri isterse, muir de ağaç veya binanın meccanen söküp çıkarılmasını şart koşmuşsa, müstairin bu şarta uyması lazımdır. Tarladaki bina ve ağaçların sökülmesini şart koşmamışsa, müstair isterse, ağaç veya binayı söküp çıkarır. Söküm veya yıkım nedeni ile tarlada meydana gelen çukurları tesviye etmesi en sahih kavle göre gerekmez. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, müstairin tarlada meydana gelen çukurları tesviye etmesi gerekir. Allah daha iyi bilir.

Müstair arzusu ile söküm veya yıkım işini yapmazsa, meccanen yapmaya zorlanamaz. Bu durumda tarla sahibi şu hususlardan birini yapmakta muhayyerdir: Bir ücret karşılığında fidanları tarlada bırakır veya fidanları söküp noksanlık farkını öder. Zayıf kavle göre ise, fidanların değerini ödeyerek mülkiyetine geçirir.

Muir yukarıda zikredilen hususlardan birini tercih etmezse, meccanen fidanları sökemez. Müstair tarla için bir ücret ödesin keza ödemesin en sahih kavle göre hüküm böyledir. Zayıf kavle göre ise, hakim tarlayı ve tarlada bulunanı satar ve bedeli hisseler nisbe-tinde taksim eder. En sahih kavle göre, taraflar muhayyer oldukları şıklardan birini tercih edinceye kadar hakim onları serbest bırakır.

Muir, ihtilâf giderilinceye kadar tarlaya girebilir ve ondan faydalanabilir. Müstair ise muirden izin almadan bakıp gezmek için tarlaya giremez. En sahih kavle göre sulama ve bakım işleri için tarlaya girebilir.

Taraflardan her biri kendilerine ait malı diğerine veya üçüncü bir şahsa satabilir. Zayıf kavle göre ise, müstair kendisine ait olan malı üçüncü bir şahsa satamaz.

Sürelî olan iğretinin hükmü, mutlak iğretinin hükmü gibidir. Bir kavle göre süresi dolup muir tarlasını isteyince, noksanlık farkını ödemededen söküm işlerini yapabilir.

Bir kimse tarlasını ziraat için ödünç verir de henüz ziraat olgunlaşmadan geri isterse, en sahîh kavle göre, ürün hasat zamanına kadar tarlada kalır. Bu durumda tarla sahibi istediği andan itibaren hasat vaktine kadar geçen süre için tarlanın ücretini alabilir.

Tarla belli bir süre için ödünç verilmişse, tarlayı alan kişi sözgelimi tohumu geç atmak gibi bir kusur işler de bu sebeple ürün belirtilen sürede biçilecek hale gelmezse, muir değer farkım Ödemededen ürünü söküp çıkarabilir.

Sel suyu tohumu başkasının tarlasına taşır da tohum orada ye-şerirse, mahsul tohumun sahibine ait olur. En sahîh kavle göre, mahsûlû toplaması için tohum sahibi icbar edilir.

Bir kimse bir hayvana biner ve sahibine: "Onu bana ödünç olarak verdin." der, mal sahibi ise: "Hayır sana ücretle verdim." derse veya tarla sahibi ile ekin sahibi aynı şekilde anlaşmazlığa düşerlerse; mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre mal sahibinin sözüne itibar edilir. Keza kişi, mal sahibine; "Sen onu bana iğreti verdin." der, mal sahibi de: "Hayır onu gasbettin." derse ve bu durumda mal telef olursa, ikisi tazminat konusunda anlaşırılar. En sahîh kavle göre ise, ödünç mal telef olduğu günün değerine göre tazmin edilir. En fazla değerine veya teslim alındığı günün değerine göre tazmin edilmez se

Mal sahibi gasp edilen malının daha fazla olduğunu iddia eder-, iddia ettiği ziyadelik için kendisine yemin ettirilir.

O. GASP

Gasp, haksız yere başkasının malını ele geçirmektir. Meselâ, bir kimse bir başkasının atma biner veya sergisine oturursa, her ne kadar bunları yerlerinden ayırmasa da gasp etmiş sayılır. Bir kimse bir başkasının evine girer ve onu evinden çıkarır veya eve girmese bile zor kullanarak onu evden çıkarır ve ona karşı zor kullanırsa evi gasp etmiş sayılır. Sonuncu meselede zayıf bir vecih vardır, yani gasp etmiş sayılmaz.

Bir kimse bir evin bir odasında oturur sahibini sadece oturduğu odadan men ederse, yalnız o odayı gasp etmiş olur.

Bir kimse istilâ etmek maksadı ile bir eve girer de sahibi evde yoksa, evi gasp etmiş sayılır. Şayet ev sahibi evde olur ve onu evden çıkarmazsa evin yarısını gasp etmiş olur. Ancak gâsıp ev sahibinden güçlü değilse, bir şey gasbetmiş sayılmaz.

Zorla alman mal mevcut ise, gâsibin derhal sahibine iade etmesi lazımdır. İade etmeyip eli altında iken telef olursa malı tazmin eder. Sahibinin elindeki malı itlaf eden kişi de onu tazmin eder.

Bir kimse yerdeki torbanın ağzını açarak içindekilerin dökülmesine sebebiyet verir veya torbayı açıp da düşürür ve içindeki dökülürse, malı ödemek

zorundadır. Fakat torbanın ağzını açtıktan sonra rüzgar sebebiyle yere düşerse zamin olmaz.

Bir kimse kafesi açıp içerisindeki kuş uçarsa zamin olur. Sadece kafesin kapısını açar da kuş derhal uçarsa en zahir kavle göre yine zamin olur. Şayet bir süre geçtikten sonra uçarsa zamin olmaz.

Gasp edilmiş malı, bir başkası gâsıpten alırsa eli zamin eli olur. Malın gasp edilmiş olduğunu bilmez de sonra öğrenirse bunun hükmü gâsıbm, gâsıp kişiden aldığı malın hükmü gibidir. Yani eli altında iken telef olursa zimmetinde kalır. Keza malın gasp malı olduğunu bilmezse, ariye bahsinde olduğu gibi eli aslında zamin el olur. Eli vedia alanın eli gibi eman eli ise, karar gâsıbm aleyhine olur.

Bir kimse bir malı gasp eden kişiden yalnız başına alır da telef ederse, karar mutlak şekilde aleyhine olur. Yani malı tazmin eder.

Malı tazmin eden kişi başkasına takdim etmek sureti ile onu telefe teşvik ederse, telef eden kişi zamin olur. Bunun misali şudur: Kişi zorla aldığı malı ziyafet yolu ile başkasına yedirirse zamin olduğu gibi, keza en zahir kavle göre yiyen kişi de zamin olur. Buna göre, gâsıp kişi, gasp ettiği malı asıl sahibine takdim ederek yedirirse gasp eden borçtan kurtulmuş sayılır.

1. Gâsıbın Zimmetine Geçirdiği Mal

Bir kimse gasp ettiği köleyi telef eder veya semavi bir afetle adi (zamin) el altında iken telef olursa, o kölenin değerini tazmin eder. Kölenin hür kişide değer farkı takdir edilmeyen bir organını telef ederse, kıymetinden noksan olan farkı öder. Keza değer takdiri yapılan bir organı telef olur veya kendisi telef ederse, keza İmam'm ilk kavline göre noksanlık farkını öder. İmam'm son kavline göre ise, kölenin telef edilen organının kıymeti takdir edilir. Bu kıymet hür kişinin organı için takdir edilen diyet gibidir. Kölenin elinin kesilmesi halinde kıymetinin yarısı ödenir.

Telef edilen veya bir cinayet sonucu telef olan sair hayvanların kıymetleri takdir edilir.

Hayvanlar dışında kalan mallar ise, ya benzeri bulunan veya kıymetlerine göre değerlendirilen mallardır. En sahih kavle göre benzeri bulunan mallar ölçülen tartılan ve üzerinde selem akdi yapılması caiz olanlara münhasır olan mallardır. Meselâ su, toprak, bakır, ham metal, misk, kafur, pamuk üzüm ve un gibi mallar benzeri bulunan mallardır. Esans ve hamur benzeri olmayan mallardır..

Misli bulunan mal telef edilir veya bir afet sonucu telef olursa, benzeri ödenir. Benzerini vermek mahzurlu ise kıymeti ödenir. .En sahih kavle göre gasp edildiği günden itibaren mislini vermenin mahzurlu olduğu güne kadar en yüksek değeri dikkate alınır. Eğer benzeri bulunan mal bir başka beldeye nakledilmişse; mal sahibi isterse geri getirilmesini teklif eder, isterse değerinin peşin ödenmesini talep eder. Mal geri getirildiğinde sahibine iade edilir. Şayet mal nakledildiği beldeye telef olursa, mal sahibi benzerini iki beldeden birine göre (malm telef olduğu veya nakledildiği beldeye göre) talep edebilir. Benzeri

mevcut değilse, en yüksek değeri takdir eden beldeye göre gâsibi borçlandırır. Mal sahibi gasp edeni malm telef edildiği belde dışındaki bir beldede görürse, en sahih kavle göre mal da para gibi nakli bir masraf gerektirmiyorsa, malın benzerini talep edebilir. Nakil için bir masraf gerektiriyorsa benzerini talep etmeyebilir. Fakat malm telef edildiği beldenin raicine göre malm kıymeti ile gasibi borçlandırır.

Kıymetlerine göre değerlendirilen mallara gelince, gasp edildiği günden telef edildiği güne kadar olan kıymetin en yükseği tazmin edilir. Mal, zorla alınmadan telef olursa, telef olduğu günün kıymeti tazmin edilir. Zorla alınmamış köleye karşı cinayet işlenir ve bunun sirayetiyle telef olursa yine kıymetin en yükseği tazmin edilir.

Müslüman kişiye ait içki telef edilirse tazmin edilmez. Zımmi-ye ait içki ise dökülerek telef edilemez. Ancak alenen içer veya satışım yaparsa döktürülür. Şayet alenen kullanmazsa geri kalanı iade edilir. Keza müslümandan gasp edilen muhterem malm geri kalanı da sahibine iade edilir.

Put ve çalgı aletleri telef edilirse bunlar için bir şey ödemek gerekmez. En sahih kavle göre bu aletler aşırı tarzda kırılmamalıdır. Ancak, eski hallerine dönecek biçimde parçalarını ayırmak gerekir. Sahibinin zorluk çıkarması nedeniyle adaba uygun olarak kötülüğe mani olamayan kişi, kötülüğü en kolay şekliyle ortadan kaldırmalıdır.

Gasp eden kişi ev ve köle gibi bir malm menfaatini zamin el ile giderir veya gidermesine sebep olursa menfaati tazmin eder. Evde oturması, köleyi hizmetinde çalıştırması gibi. Bid'i menfaati giderir-se tazmin etmez. Cariye ile cinsel ilişkide bulunması gibi. Menfaatin gidermesine sebep olan zamin olur. Keza hür kişinin bedeninin menfaatini gideren en sahih kavle göre zamin olur.

Gasp edilen mal kullanılmaksızın eksilirse, noksanlık farkı ile birlikte bedelinin ödenmesi vacibtir. Keza kullanmak sureti ile menfaati noksanlaşırsa, noksanlık farkı ile birlikte bedelinin ödenmesi en sahih kavle göre vacibtir. Elbiseyi giyerek eskitmek gibi.

2. Zorla Alanın ve Mal Sahibinin İhtilâfı

Gâsıp, gasp ettiği malm telef olduğunu iddia eder, mal sahibi ise telef olmadığını söylerse, en sahih kavle göre gâsıp yemini ile birlikte doğrulanır. Gâsıp yemin ederse, en sahih kavle göre mal sahibi onu borçlandırır.

Malın değeri konusunda veya gasp edilmiş kölenin üzerindeki elbise veya tabii bir ayıp konusunda ihtilâfa düşerlerse, gâsıp yemini ile doğrulanır. Yeni peyda olmuş ayıp konusunda ise en sahih kavle göre mal sahibi yemini ile birlikte doğrulanır.

Gâsıp malın aynısını iade ederken değeri düşmüşse, bir şey vermesi gerekmez. Bir kimse değeri on dirhem olan bir elbiseyi gasp eder fiyatın düşmesi nedeni ile değeri bir dirheme, sonra elbiseyi giyerek eskittiği için yarım dirheme inerse, elbiseyi iade ederken beş dirhem vermesi lazımdır. Bu, telef olan kısmın (gasp

edildiği günden itibaren telef edildiği güne kadar) en yüksek değeridir. Ben diyorum ki; bir kimse değeri on dirhem olan iki mesti gasp eder de bir tanesi telef olur ve geri kalanın değeri iki dirhem olup iade ederse veya bir tanesi gasp yolu ile veya sahibinin elinde telef olursa, en sahih kavle göre sekiz dirhem ödemesi lazımdır. Allah daha iyi bilir.

Malda peyda olan bir noksanlık malın telef olmasına sirayet ederse, buğdayı öğütüp un haline getirmek gibi, bunun hükmü telef edilen malın hükmü gibidir. Bir kavle göre malı noksanlık farkı ile iade eder.

Zorla alman köle cinayet işler de zimmetine bir mal taallük ederse, gâsıp kölenin değeri ile telef edilen malın değerinden az olanı ile köleyi kurtarır. Cani köle gâsıbm eli altında iken telef olursa, kölenin sahibi gasıbı en yüksek değerle borçlandırır. Gasp edilen köle, birine karşı cinayet işlerse mağdur kişi, isterse gasibi borçlandırır, isterse hakkını sahibinin alacağı mala bağlar. Sonra köle sahibi hakkını gâsıp kişiden alır. Gâsıp cani köleyi sahibine iade eder de sahibi onu satar ve mağdur da hakkını bu ücretten alırsa, köle sahibi bu parayı gâsıp kişiden alır.

Bir kimse bir araziye gasp edip toprağını başka bir tarafa naklederse, toprağı veya benzerini iade etmesi veya tarlayı eski haline dönüştürmesi için tarla sahibi gâsıp kişiyi icbar eder. Toprağı iade etmede bir gaye varsa, tarla sahibinin talebi olmasa da toprağı alan kişinin toprağı yerine iade etmesi gerekir. İade etmede bir gaye yoksa en sahih kavle göre izin almadan iade edemez.

Kuyu kazmanın ve tekrar doldurmanın hükmü, tarlanın hükmüne kıyas edilir. Kişi gasp ettiği toprağı iade ederken tarlada bir noksanlık olmazsa, değer farkını ödemez. Lakin gasp ettiği günden itibaren iade ettiği güne kadar geçen zaman için ücret-i misil öder. Eğer bir noksanlık olmuşsa ücretle birlikte noksanlaşan kısmın bedelini verir.

Bir kimse yağ gibi bir şeyi gasp eder, kaynatır ve bu sebeple kıymetinde değil de kendisinde bir eksilme olursa, malı ve en sahih kavle göre eksilen kısmın mislini; değerinde bir noksanlık olmuşsa sadece değer farkını ödemesi lazımdır. Şayet hem kıymetinde hem de kendisinde bir noksanlık olmuşsa, eksilen kısmı tazmin eder. Gasp edilen malın değerinde fazla noksanlık olmuşsa gâsıp malın geri kalanı ile beraber değer farkını da iade eder. En sahih kavle göre maldaki artış, kendinden önceki noksanlığı karşılayamaz. Bunun misali şudur: Gasp edilen cariyeye zayıflar, değeri eksilir ve sonra kilo alırsa; bu kilo önceki noksanlık farkını karşılayamaz. Cariyeyi geri iade ederken noksanlık farkını da ödemesi lazımdır.

Gasp edilen kişi gâsıbm elinde iken bildiği sanatını unuttur da sonradan tekrar hatırlarsa, bu hatırlama evvelki unutmamanın yerine geçer. Öğrendiği yeni sanat ise, alimlerin ittifakı ile unuttuğu sanatın yerine sayılamaz.

Bir kimse şırayı gasp eder de şıra rakıya dönüşür ve sonra da sirke olursa, en sahih kavle göre sirkeyi sahibine teslim eder. Sirkenin değeri düşük olursa, değer farkı ödemesi gerekir. Şayet rakıyı gasp eder ve sirkeye dönüşürse veya meytenin derisini tabaklarsa, en sahih kavle göre sirkeyi de deriyi de sahibine

teslim eder.

3. Gâsıp Malda Meydana Gelen Artış

Gasp edilen maldaki artış kasaranın yaptığı gibi sadece bir iz şeklinde ise, bu sebeple gâsıbm bir şey ödemesi gerekmez. Mal sahibi -mümkün ise- malının eski haliyle iadesini veya değeri eksilmişse değer farkını isteyebilir. Maldaki artış tarlada bina yapmak veya fidan dikmek gibi bir ayın ise, binayı yıkması ve fidanları sökmesi için teklif edebilir.

Gâsıp, gasp ettiği elbiseyi aynı boya ile boyar ve boyayı giderme imkanı varsa, en sahih kavle göre gidermesi için icbar edilir. Boyayı gidermek mümkün değilse ve elbisenin değeri boya sebebi ile artmamışsa, bunda gâsıp için bir şey yoktur. Değeri düşmüşse, değer farkını ödemesi lazımdır. Şayet değeri yükselmişse her ikisi de kâra ortak olur.

Gâsıp, malı bir başka mala karıştırmışsa ve onu ayırmak mümkün ise -zor olsa bile- ayırması lazımdır. Ayırması mahzurlu ise, mezhepçe kabul edilen rivayete göre bunun hükmü malı telef edenin hükmü gibidir. Mal sahibi bu konuda gasibi borçlandırabür, Gâsib, aynı malı iade etmelidir.

Bir kimse bir direk gasp eder de üzerine bina yaparsa, direğin çıkarılması lazımdır. Şayet geminin yapımında kullanılmışsa sökülür. Ancak bir canın veya masum olan iki kişinin malının telef olması korkusu varsa sökülemez.

Bir kimse gasp ettiği cariye ile cinsel ilişkide bulunur ve bunun haram olduğunu bilirse kendisine had cezası verilir. Haram olduğunu bilmezse ceza verilmez. Fakat her iki durumda da gâsıbh mehir ödemesi lazımdır. Ancak cariye rıza göstermişse, en sahih kavle göre mehir vermesi vacib değildir. Cariye bu fiilin haram olduğunu bilirse kendisine had cezası verilir.

Müşterinin gâsıp kişiden satın aldığı cariye ile cinsel ilişkide bulunmasının hükmü, cariye ile cinsel ilişkide bulunması sebebi ile gasibe tatbik edilen had ve vermesi gereken mehrin hükmü gibidir. Mal sahibi müşteriye mehir vermekle borçlandırır, en zahir kavle göre müşteri verdiği mehri gasp eden kişiden alamaz.

Müşteri veya gâsıp cariye ile cinsel ilişkide bulunmanın haram olduğunu bilerek cariyeyi hamile bırakırsa, doğan çocuk nesebi belli olmayan köle olur. Haram olduğunu bilmiyorsa, çocuk nesebi belli ve hür olur. Ancak müşteri, çocuğun doğduğu gün bir kölenin değeri ne ise o değeri cariyenin efendisine vermelidir. Müşteri verdiği değeri gâsıptan alır.

Mal müşterinin eli altında iken telef olur ve mal sahibi onu borçlandırır, müşteri bunu gasp eden kişiden alamaz. Keza en zahir kavle göre mal müşterinin yanında iken ayıplı hale gelirse, değer farkını gâsıptan alamaz. En zahir kavle göre müşteri maldan bir menfaat elde eder ve menfaatin bedelini öderse bunu gâsıptan alamaz.

Müşteri bir kazanç elde etmeksizin elinde bulundurduğu malın kazancı telef olursa, en sahih kavle göre ödediği bedeli gâsıptan alır. Yine en sahih kavle göre

mal sahibi tarlasında inşa edilmiş binayı bozar veya dikilen fidanları söker ve müşteri değer farkım öderse bu farkı gâsıptan alır.

Mal sahibinin müşteriyi borçlandırdığı şeyi gâsıbm da ödemesi gerekiyorsa, müşteri bunu gâsıptan alır. Şayet mal müşterinin elinde iken telef olur da mal sahibi onu gâsıptan alırsa, gâsıp müşteriden alamaz. Mal sahibi gâsıbm ödemesi gerekmediği şeyi gâsıptan alırsa, gâsıb verdiği malı müşteriden alır. Ben diyorum ki; gâsıbm elindeki mal başkasının eline geçerse bunun hükmü, müşterinin hükmü gibidir. Allah daha iyi bilir.

P. ŞÜF'A (ÖNCELİK HAKKI)

Şüf a muamelesi, menkul mallarda olmaz. Ancak arsa ve içerisinde bulunan bina, ağaç ve bunlara bağlı olan şeylerde olur. Keza en sahih kavle göre, henüz belirlenmemiş meyvelerde de şüf a hakkı vardır. Müşterek olmayan tavan üzerinde yapılan odalarda, keza en sahih kavle göre müşterek olan tavanda yapılan odalarda ve bölüştürüldüğünde asıl amacı ortadan kalkan küçük hamam ve tek gözlü değirmen gibi şeylerde en sahih kavle göre şüf a hakkı olmaz.

Şüf a hakkı sadece malda ortak olan kişi için vardır. Bir ev satılır da yoldan geçiş hakkına ortak olanın şüf a hakkı olmaz. En sahih kavle göre müşteri için eve giden bir başka yol veya sokağa kapı açma imkanı varsa, geçişte şüf a hakkı vardır. Böyle bir imkan yoksa şüf a hakkı olmaz.

Eski şüf adarın mülkiyetinden sonra yeni ortağın mehir, hul', can diyeti, mukâteb kölenin taksitleri, kira ve selem akdinin ana parası gibi bir bedelle lazımlî akid (taraplardan birinin izni olmadan diğerinin akdi feshetme hakkı olmayan akid) ile mülk edindiği malda eski şüf adarın şüf a hakkı vardır.

Şayet satış akdinde her iki taraf veya satıcı için muhayyerlik şartı koşulmuşsa, muhayyerlik müddeti bitmeyinceye kadar şüf a hakkı olmaz. Muhayyerlik hakkı yalnız müşteri için şart koşulmuşsa ve mülkiyetin müşteriye ait olduğunu kabul etmemiz halinde, en zahir kavle göre ilk ortak için şüf a hakkı vardır. Mülkiyetin satıcıya ait olduğunu kabul ettiğimiz takdirde, ilk ortak için şüf a hakkı olmaz.

Müşteri satın aldığı ortak malda bir ayıp görüp malı geri iade eder de şüf a hakkına sahip olan kişi maldaki ayıba rıza göstererek malı almak isterse, müşterinin ona icabet etmesi lazımdır. İki kişi bir evi veya evin bir kısmını satın alırsa, birinin diğerine karşı şüf a hakkı olmaz. Müşteri, satılan arazide hissesi varsa, en sahih kavle göre şüf a hakkı ile satılan hissenin tümünü değil ancak payına düşen miktarı satın alabilir. Örneğin üç kişi bir tarlada ortak olur da birisi hissesini satarsa onu almak isteyen ortak hepsini alamaz. Ancak payına düşeni alabilir.

Şüf a hakkı ile bir malı mülk edinmek için hakimın kararı, para ve müşterinin hazır bulunması şart değildir. Fakat şüf adarın: "Bu malı şüf a hakkı ile aldım veya mülk edindim." şeklinde bir lafız kullanması şarttır. Bu lafızla birlikte şüf adar, şüf a hakkı ile almak istediği şeyi üç şartla mülk edinir.

1-Şüf adarın malın bedelini müşteriye teslim etmesi. Müşteri bedeli teslim alınca

veya hakim bedeli müşteriye gerekli kılınca şüf adar malı mülk edinmiş olur.

2-Müşterinin malın bedelini şüf adarın zimmetinde kalmasına rıza göstermesi.

3-Şüf adar hakimın meclisinde hazır bulunarak hakkını ispat ederse, en sahih kavle göre hakimın kararı ile malı mülk edinmiş olur. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre şüf adar görmediği ortak malı mülk edinemez.

Ortak Malın Bedeli

Bir kimse ortak olan malı misli olan bir mal ile satın alırsa, şüf a hakkı olan kişi de mislini vererek o malı satın alabilir. Şayet müşteri değer biçilen bir mal ile satın almışsa, şüf adar alış-veriş günündeki değeri ödeyerek satın alır. Zayıf kavle göre, muhayyerlik süresinin bitmesi ile akdin kesinleştiği günkü değeri dikkate alınır. Şayet müşteri malı borçla almışsa, en zahir kavle göre şüf adar isterse parayı peşin verip malı derhal alır, isterse vade süresi gelinceye kadar bekler ve malı o zaman alır. Kişinin şüf adar olduğu mal ile başka bir mal birlikte satılırsa şüf adar, şüf a hakkı ile payına düşen malı, (satış vaktindeki) değeriyle satın alır.

Bir kimse ortak olduğu malını mehir olarak verir ve şüf adar o malı almak isterse, malı asıl değeriyle değil mehr-i misilin değerine göre karşılığını vererek satın alır. Keza hul' bedelinin hükmü de aynıdır. Şayet müşteri, miktarı belli olmayan bir bedelle satın alır da henüz miktarı belli olmadan mal telef olursa, şüf adar malı alamaz. Şüf adar miktarı belli eder de müşteri paranın miktarının belli olmadığını iddia ederse, müşteri miktarı bilmediğine dair yemin eder. Şüf adar, müşterinin fiyatı bildiğini iddia eder de miktarı belirtmezse, en sahih kavle göre davası geçersiz sayılır. Müşterinin verdiği bedelin, bir başkasının olduğu anlaşıldığında bedel akid esnasında tayin edilmişse, satış akdi ve şüf a hakkı geçersiz sayılır. Malın bedeli zimmette olup bir başkasının olduğu anlaşılırsa, bu bedelin karşılığını verir ve satış akdi ile şüf a hakkı devam eder. Şüf adar bilmeden başkasına ait olan bedeli müşteriye verirse, keza en sahih kavle göre bilgisi olsa da şüf a hakkı batıl olmaz.

Müşterinin; satış, vakıf ve icare gibi bir muamele ile satın aldığı ortak malda tasarrufta bulunması sahihtir. Şüf adar, vakıf akdi gibi şüf a hakkı olmayan bir muameleyi bozup onu şüf a hakkı ile alabilir. Şüf adar, satış akdi gibi şüf a hakkı olan bir akdi isterse ikinci bir satışla alır, isterse akdi bozar veya ilk şüf a hakkı ile alır. Müşteri ile şüf adar paranın miktarında ihtilâf ederlerse, yemini ile beraber müşterinin sözü tasdik edilir. Keza müşteri malı satın aldığını inkar eder veya şüf a hakkını talep edenin mala ortak olmadığını inkar ederse, yemini ile beraber müşterinin sözü tasdik edilir. İlk ortak (satıcı) malı sattığını itiraf ederse, en sahih kavle göre ortaklık malı isteyen için şüf a hakkı sabit olur ve satıcı bedeli aldığını itiraf etmezse, bedel kendisine teslim edilir. Bedeli aldığını itiraf ederse, bedel şüf adarda mı kalacak yoksa hakim bedeli alıp muhafaza mı edecek? Bu konuda ihtilâf vardır. Bunun benzeri "İkrar" bahsinde geçmiştir. (Yani kendisine ikrar edilen, ikrar edeni tekzib ederse en sahih kavle göre mal

onda kalır.)

Şüf ayı hak eden birden fazla ise, her biri malı kendi hissesi nispetinde satın alır. Bir kavle göre şüf a hakkına sahip olan her biri malı satın alabilir. İki ortaktan biri hissesinin yarısını birine, diğer yarısını da başkasına satarsa, ilk yarısında şüf a hakkı ilk ortağıdır. Şayet ilk ortak malın ilk yarısındaki payını almaktan vaz-geçerse, en sahih kavle göre ilk müşteri malın ikinci yarısında onunla birlikte şüf a hakkına sahip olur. Payım almaktan vazgeçmezse, ilk müşteri ikinci hissede ortak olamaz

İki şüf adardan biri şüf a hakkından vazgeçerse, en sahih kavle göre şüf a hakkı düşer. Diğer şüf adar isterse malın tümünü satın alır, isterse satın almaktan vazgeçer. Fakat sadece kendi hissesini alamaz. Şüf a hakkı olanlardan biri hakkının bir kısmından vazgeçerse, tüm hakkından vazgeçmiş sayılır.

Akid esnasında iki şüf adardan biri hazır ise, bu şüf adar malın tümünü derhal satın alabilir. Hazır olmayan şüf adar geldiği zaman isterse ona ortak olabilir. En sahih kavle göre hazır olan ortak, diğeri hazır oluncaya kadar almayı geciktirebilir. Ortak malı iki kişi alırsa şüf a hakkı olan kişi isterse ikisinin payını, isterse birinin payını alabilir. Bir kimse iki kişinin ortak olduğu malı satın alırsa, en sahih kavle göre şüf adar iki satıcıdan birinin hissesini alabilir.

En zahir kavle göre şüf a hakkı acele üzere kullanılır. Şu halde şüf adar satış hakkını öğrenince, hakkını kullanmada örfe göre acele etmelidir. Şayet hasta veya müşterinin bulunduğu beldeden uzak olur veya bir düşmandan korkarsa, muktedir ise vekil tayin eder. Muktedir değilse, şüf a hakkını kullanmak istediğine dair şahit bulundurur. Muktedir olduğu halde vekil tayin etmez veya şahit bulunduramazsa en zahir kavle göre şüf a hakkım kaybetmiş olur. Şayet namaz kılmaktaysa veya banyoda veya sofrada ise, bu işlerini bitirinceye kadar bekleye bilir. Eğer geciktirir ve haber verene inanmadım der de, haber verenler adil iki kişi ise bu mazeret kabul edilmez. Keza en sahih kavle göre haber veren güvenilir ise de mazereti kabul edilmez. Haberci haberi kabul edilmeyen bir kişi ise mazur sayılır.

Satışın bin liraya yapıldığı şüf adara söylenir de sonra akdin beş yüz liraya yapıldığı anlaşılırsa, şüf adarın hakkı bakidir. Bin liradan fazla bir ücretle satılmışsa, hakkı batıl olur. Hak sahibi müşteri ile karşılaşır da ona selâm verir veya "Allah akdini mübarek eylesin" derse, hakkı batıl olmaz. Dua konusunda iki vecih vardır yani, bir veçhe göre hakkını kaçırmış olur. Hak sahibi şüf a hakkının olduğunu bilmeden hissesini satarsa, en sahih kavle göre hakkı batıl olur.

R. KIRAD - MUDAREBE (SERMAYE EMEK ORTAKLIĞI)

Mudarebe veya kırad akdi, bir kişinin karda ortak olmak ve ticaret yapmak amacı ile bir başkasına mal vermesini öngören bir akiddir. Mudarebenin sahih olmasının şartları şunlardır:

1- Sermaye (ana para): Sermaye için gerekli olan şartlar şunlardır:

a-Ana para halis altın veya gümüş olmalıdır. Külçe halinde olan altın ve gümüş ile sikkeli olmayan ziynet eşyaları, mağşuş (altın ve gümüşü az olan) para ve ticaret malı ile mudarebe akdi yapmak caiz değildir.

b- Miktarı belli ve peşin olmalıdır. Zayıf kavle göre, eşit miktarda olan iki keseden biri ile mudarebe akdi yapmak caizdir.

c- Sermaye amile (işçiye) teslim edilmelidir. Ana paranın mal sahibinin elinde olması veya mal sahibinin amil ile birlikte çalışması şart koşulursa akid caiz olmaz. Amil ile birlikte mal sahibinin hizmetçisinin çalışması şart koşulursa, en sahih kavle göre akid caizdir.

2- Amil (işçi): Amil ile ilgili şartlar şunlardır:

a- Amilin görevi ticaret yapmak ve ticaret ile ilgili çalışma olmalıdır. Kumaşı açıp bakmak ve sarmak gibi. Buğdayı satın alıp öğütmek, unu ekmek yapıp satmak veya ipi satın alıp dokumak ve dokunmuş ipi satmak gibi şartlarla amil ile yapılan akid fasittir.

b- Mal sahibi amile belli bir mal satın almasını veya nadir bulunan şeyleri almasını veya belli bir şahısla muamele yapmasını şart koşarsa, akid caiz olmaz,

c- Mudarebe akdinin vakti belli bir süre ile sınırlandırılması şart değildir. Eğer mal sahibi, müddeti belli eder ve ondan sonra amili tasarruftan men ederse akid fasittir. Belli ettiği süreden sonra satın almayı yasaklarsa, en sahih kavle göre akid fâsid olmaz.

d- Kârın taraflara tahsis edilmesi ve tarafların kâra ortak olmaları şarttır. Şayet sermaye sahibi amile: "Kârın tümü senin olmak üzere seninle mudarebe akdi yapıyorum." derse böyle bir akid fasittir. Zayıf kavle göre ise akid sahihtir. Ancak mal sahibi: "Kârın tamamı benimdir." derse akid fasittir. Başka bir zayıf kavle göre ise

akid teberru sayılır. Yani amil, mal sahibi için teberru olarak çalışmış olur.

e- Kârdan tarafların alacakları hisse belli olmalıdır. Sermaye sahibi amile: "Kârda bir ortağın olmak üzere veya kârın bir hissesi senin olmak üzere seninle mudarebe akdi yapıyorum" derse, akid fasittir. Şayet: "Kâr aramızda olmak üzere seninle mudarebe akdi yaptım." derse en sahih kavle göre akid sahih olup kârı yarı yarıya bölüşürler. Şayet mal sahibi: "Kârın yarısı benimdir." derse en sahih kavle göre akid fasittir. Şayet: "Kârın yarısı senin olsun." derse, en sahih kavle göre akid sahihtir. Taraflardan biri için kârdan on dirhem veya sermayenin bir türünün kârı şart koşulursa akid fasit olur.

1. Mudarebenin Hükümleri

Mudarebe akdinde icap ve kabul lafzının olması şarttır. Zayıf kavle göre kabul lafzı fiil ile gerçekleşir. İcap ve kabulün şartları, vekil ve müvekkilin şartları gibidir.

Amil mal sahibinden izin alarak -çalışma ve kârda kendisine ortak olmak üzere- bir başkası ile akid yaparsa, en sahih kavle göre caiz değildir. İzin almaksızın başkası ile akidleşirse akid fasittir.

İkinci ortak, birinci ortağın verdiği mudarebe malı ile tasarrufta bulunursa, hükmü gâsıp kişinin hükmü gibidir. Şayet kendi zimmeti üzerine bir malı satın alır ve parayı mudarebenin malından öderse, imam'ın son kavline ve en sahih kavle göre kâr ilk ortağıdır. İlk ortak ikinci ortağa ücret-i misil verir. Zayıf kavle göre kâr ikinci ortağıdır. İkinci ortak mudarebe malının aynısı ile bir mal satın alırsa akid geçersizdir.

Bir kimse iki kişi ile mudarebe akdi yaparsa, birinin kâr oranının diğerinden fazla olması veya oranlarının aynı olması caizdir. İki kişi bir olup kârdan amilin ücreti verildikten sonra her birinin kârı malı nispetinde olmak üzere mudarebe akdi yapılırsa akid caizdir.

Mudarebe akdi fesada uğrarsa, amilin yaptığı tasarruflar geçerli olup kâr sermaye sahibine aittir. Amile çalışmasına karşılık ücret-i misil verilir. Ancak mal sahibi amile: "Kârın tamamı benim olmak üzere seninle akid yapmıştım." derse, en sahih kavle göre amilin bir şey alma hakkı olmaz.

Amil, fahiş olmamak şartı ile düşük fiyatla malda tasarrufta bulunabilir. Fakat mal sahibinin izni olmadan malı veresiye veremez. Amil, malı ticaret malı karşılığında satabilir. Amil aldığı malın ayıplı olduğunu görürse, geri vermesinde bir yarar varsa geri verebilir. Ancak geri verilmesinde bir yarar yoksa, en sahih kavle göre geri vermeyebilir. Mal sahibi de malı geri verebilir. Eğer mal sahibi ile amil, malı geri verip vermemekte ihtilâf ederlerse, maslahata uygun olanı yapılır.

Amil mudarebe malını sermaye sahibine satarak onunla muamele yapamaz. Mudarebe için sermayeden fazla miktarda mal satın alamaz. En sahih kavle göre, izin almadan mal sahibinin azad etmesi gereken kişiden ve onun eşinden de satın alamaz. Amil men edildiği bir şeyi yaparsa, sermaye sahibi adına gerçekleşmiş olmaz. Amil zimmeti üzerine bir şey satın alırsa akid kendisi adına gerçekleşmiş olur. Amil izin almaksızın mudarebe malı ile yolculuğa çıkamaz. İkamet halinde bulunduğu sürece sermayeden kendisi için masraf yapamaz. Keza en zahir kavle göre, yolculuk esnasında da sermayeden masraf yapamaz.

Amil, örfe göre ticaretle ilgili işleri yapmalıdır. Kumaşı açıp katlamak, altın ve misk gibi hafif ağırlıklı eşyaları tartmak gibi. Ağır ve benzeri malları tartmak mecburiyetinde değildir. Kendisinin yapması gerekmeyen işler için adam kiralar ve ücretini sermayeden öder. En zahir kavle göre amil, kâr bölündükten sonra kendi hissesini mülk edinebilir. Kâr belli olmakla hissesini mülkiyetine geçiremez.

Mudarebe malından hasıl olan meyveler, hayvan yavrusu, kölenin kazancı ve kadının mehri gibi artışlar, mal sahibine aittir. Zayıf kavle göre mudarebe malından hasıl olan artışlar mudarebe malı sayılır.

Fiyatların düşmesi sebebi ile meydana gelen noksanlık mümkünse kâra mahsub edilir ve kârdan karşılanır. Keza tasarruftan (alışverişten) sonra malın bir kısmı semavi bir afetle telef olur veya gasp edilir veya çalmırsa, en sahih kavle göre telef olan mal kârdan karşılanır. Maldan meydana gelen noksanlık tasarruftan önce ise, en sahih kavle göre ana sermayeden düşürülür.

2. Mudarebe Akdi Caiz Olan Bir Akiddir

Taraflardan her biri akdi feshetme hakkına sahiptir. Taraflardan biri Ölür, delirir veya sürekli baygınlık geçirirse, akid sona erer. Taraflardan biri akdi feshederse, amel akid ile ilgili alacakların tümünü toplar. Mal herhangi bir eşya ise sermayeyi paraya çevirir. Zayıf kavle göre ise kâr sağlanmamış sa, sermayeyi paraya çevirmek lazım gelmez. Henüz kâr ve zarar belli olmadan mal sahibi sermayenin bir kısmını alırsa, kalan kısım ana sermayedir.

Kâr belli olduktan sonra mal sahibi sermayenin bir miktarını alırsa, bir kısmı sermayeden ve bir kısmı kârdan sayılır. Bunun misali şudur: Ana para yüz lira ve kâr yirmi lira ise ve mal sahibi sermayeden yirmi lira almışsa, malın altında biri kârdır ki bu yirmi lira eder. (120:6=20). Şu halde mal sahibinin kârdan aldığı altında birdir. Amil için şart koşulan da kârdan verilir. Geriye kalan ise ana sermayedir.

Zarar belli olduktan sonra mal sahibi, sermayeden bir miktar alırsa, zarar alınan miktar ile kalan sermayeye bölüştürülür. Bundan sonra kâr elde edilirse, mal sahibinin aldığı miktarın zarar payı bu kârdan karşılanması gerekmez. Bunun misali şudur: Sermaye yüz lira ise, zarar yirmi lira ve mal sahibinin aldığı yirmi lira ise, zararın yirmide bir çeyreği (beş lira) mal sahibinin aldığı yirmi liraya ait olur. Sermaye ise yetmiş beş liraya iner.

Amil: "Hiç kâr elde etmedim, ancak şu kadarı kâr ettim, şu malı akid için aldım, kendim için aldım, mal sahibi şu şekilde alışveriş yapmaktan beni sakındırmadı, sermayenin miktarı şu kadardır veya mal telef oldu." gibi iddialarda bulunursa yemini ile birlikte doğrulanır. Keza en sahih kavle göre amel malı geri verdiğini iddia ederse, yemini ile birlikte iddiası kabul edilir. Taraflar işçi için şart koşulan kârın oranında anlaşmazlığa düşerler ve yemin ederlerse, amel ücret-i misil alabilir.

S. MÜSÂKÂT (AĞAÇLARIN BAKIMI VE SULAMA İŞİ)

Tasarruf ehliyetine sahip kimsenin müsâkât (meyvelerin bir bölümü karşılığında ağaçların sulama ve bakım işleri) akdi yapması caizdir. Çocuk ve deli adına müsâkât akdini velileri yapar. Müsâkatm iş yeri ise hurmalık ve bağdır. İmam'ın ilk kavline göre, incir ve elma ağacı gibi sair meyve ağaçlarında müsâkât akdi caiz olupmuhabere akdi caiz değildir. Muhabere, tohum işçiye ait olmak üzere araziden elde edilen ürünün bir kısmı karşılığında araziye işletmeye vermektir. Meyve ağaçlarında muzaraa (ziraat ortaklığı) akdi sahih değildir. Muzaraa akdi, muharebe akdi gibi olup, fakat tohum arazi sahibine ait olmak üzere araziden elde edilen ürünün bir kısmı karşılığında araziye işletmeye vermektir.

Hurma bahçesinde ekine elverişli boş arazi varsa, hurmalığı sulama akdi ile birlikte bu arazi üzerine muzaraa akdi yapmak şu şartlarla sahih olur:

1- Müsâkâtı ve muzaraatı yapan işçi aynı kişi olmalıdır.

2- Hurmalığı ayrı sulamak veya araziyi ayrı imar etmek zor olmalıdır.

3- En sahih kavle göre her iki akdin arasına bir fasıla girmemelidir. Müsâkât, muzaraattan önce yapılmamalıdır. Ekine elverişli arazinin çok olmasının hükmü, az olmasının hükmü gibidir.

4- Tarafların meyve ve ziraattan alacakları hisse miktarının eşit olması şart değildir.

Mudarebe akdinin müsâkât akdine bağlı olarak yapılması caiz değildir. Bir arazide sadece muzaraat akdi yapılırsa, kazanç arazi sahibine ait olur. işçinin, hayvan ve kullanılan aletlerin ücreti arazi sahibince ödenir.

Tarladan elde edilen ürün karşılığında tarlayı kiralamanın caiz olmasının yolu şudur: Mal sahibi bir ücret ödemedi ve ayırmadan tarlanın yarısını işçiye iğreti olarak verir. Ayrıca tarlanın geri kalan yarısına ektiği tohumun yarısını da verir. (Böylece işçi elde edilecek ürünün yarısı üzerinde hak sahibi olur.) Veya tarlanın yarışma ektiği tohumun yarısını verir ve tohumun diğer yarısını da işçi vererek elde edilen ürünün yarısı karşılığında işçi kiralar.

Müsâkât Akdinde Bulunması Gereken Şartlar

Meyvelerin sadece mal sahibi ile işçiye mahsus olması ve ikisinin meyve-lerde ortak olması şarttır. Mudarebe akdinde olduğu gibi taraflardan her biri üründen alacağı hisse miktarını bilmelidir. En

zahir kavle göre akid, meyveler görünmeye başladıktan sonra, lakin olgunlaşmaya başlamadan yapılmalıdır. Şayet fidanları dikmek ve büyüyecek ağaçlar taraflardan her birine ait olmak şartı ile müsâkât akdi yapılırsa bu caiz değildir.

Dikili hurma ağaçlarının meyvelerinin bir kısmını yapılan işin karşılığı olarak işçiye verilmesi şart koşulur ve ağaçların çoğunlukla meyve verecek kadar bir süre ortaya koyularak akid yapılması sahihtir. Ağaçların meyve vereceği bir müddet takdir edilmezse akid sahih değildir. Zayıf kavle göre, belirtilen zaman zarfında ağaçların meyve verip vermeyeceği ihtimali ortaya çıkarsa akid sahihtir.

İşçi, ortağının ağaçlarını sulaması üzerine akidleşirse bu sahihtir. Ancak ortağının kendisine alacağı hisseye ek olarak fazla bir hisse vermesi şarttır. Akdin sahih olmasını bir şartı da mal sahibinin işçiye, işi ile ilgili olmayan şeyleri şart koşmamasıdır. İşçi, işi yalnız başına üstlenmeli ve bahçede tek başına yetki sahibi olmalıdır. İşçi iş için takdir edilen bir senelik veya daha fazla olan süreyi bilmelidir. En sahih kavle göre meyvelerin olgunlaşma zamanı gibi belli bir süre takdir edilirse, akid caiz olmaz. Müsâkât lafzı ise iş sahibinin işçiye: "Şu kadar ücretle, bu hurmalığı sana müsâkât olarak verdim veya bakımını yapmak üzere sana teslim ettim." demesidir.

Yapılacak iş açıklanmaksızın kabulün dille söylenmesi şarttır. Lafız mutlak olarak söylenirse, her bölgenin çoğunlukla uygulanan örfüne göre kabul edilir.

İşçi meyvelerin ıslahı ve geliştirilmesi için gerekli olan sulama, su kanallarını

temizleme, suyun birikmesi için ağaçların diplerinde-ki çukurların düzeltilmesi, ağaçların aşılmasının yapılması, zararlı ot-larm ayıklanması, üzüm ağacının budanması, adete göre üzüm ağacına çardak yapılması, keza en sahih kavle göre meyvelerin korunması, devşirtilmesi ve kurutulması gibi her sene tekrar edilmesi gerekli olan işleri yapmakla yükümlüdür. Ağaçların kurumamasına yönelik işler ile duvar yapmak ve yeni kuyu açmak gibi her sene tekrarlanmayan sabit işler, mal sahibinin yapması gereken işlerdir.

Müsâkât akdi bağlayıcı bir akiddir. İşçi, henüz iş bitmeden çalışmayı bırakıp gider de mal sahibi teberru olarak işi tamamlarsa, işçinin ücreti bakidir. Mal sahibi teberru olarak işi tamamlamazsa, hakim ücreti işçinin malından ödeterek işi tamamlatır. Şayet mal sahibi hakime ulaşamazsa, yapacağı harcamalar üzerine şahit tutar ve dilerse ücreti işçiden ister. İşçi vefat eder de geride terike bırakırsa, mirasçıları işi terike malı ile tamamlatırlar. Aynı zamanda mirasçılar, bizzat çalışmak sureti ile veya kendi malları ile işi tamamlayabilirler. Şayet işçinin hıyaneti tespit edilirse, yanma bir gözcü verilir. Mal sahibi gözü ile malı muhafaza edemezse, işçiyi işten el çektirir ve ücretini işçinin malından ödemek sureti ile başka bir işçi tutar. Eğer meyvelerin bir başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa, işçi ücretini mal sahibinden ücret-i misil olarak alır.

T. İCARE (KİRAYA VERME)

Kiraya veren ve kiracının şartları, satıcı ve müşteri için belirtilen şartlar gibidir. İcare lafzı ise mal sahibinin kiracıya: "Bu evi şu kadar bedel ile sana icare verdim, sana kiraladım veya şu evin menfaati şu kadara bir sene müddetle sana mülk edindim." demesi, kiracının da: "Kabul ettim; icare ettim veya kiraladım." demesidir. En sahih kavle göre mal sahibinin: "Evden faydalanmayı sana kiraya verdim." sözü ile akid gerçekleşir. Şayet: "Evin menfaatini sana sattım." derse, bununla akid gerçekleşmiş olmaz.

İcare akdi iki kısımdır:

1- Malın menfaatini kiraya vermek: Bir araziyi, belli bir hayvanı veya hizmet için belli bir şahsı kiraya vermek gibi.

2- Zimmete taallûk eden menfaati kiralamak: Bu, nitelikli bir hayvanı kiralamayı istemek veya bir elbiseyi diktirmek veya bir binayı yaptırmak gibi bir menfaati başkasının zimmetine bağlamaktır.

Bir kimse bir başkasına: "Şu şekilde çalışmak üzere seni kiraladım." derse, bu aynın icarıdır. Zayıf kavle göre bu zimmete bağlı olan bir icaredir. Zimmetin icarında ücretin akidleşme meclisinde karşı tarafa teslim edilmesi şarttır. Fakat aynın icarında mecliste ücreti teslim etmek şart değildir. Malın icarında ücret zimmetteki bir borç ise, ücreti peşin vermek veya ertelemek caizdir, icare akdi hiçbir şart ileri sürmeksizin zikredilirse, ücretin peşin olarak ödenmesi gerekir. Ücret muayyen ise hemen mülkiyete geçirilmiş sayılır.

Zimmetin icarında ücretin cinsi, miktarı ve türü belli olması şarttır. Şu halde tamir etmek karşılığında bir evi, yem vermek karşılığında binek hayvanını,

yüzeceği hayvanın derisi karşılığında işçiyi, bir miktar un karşılığında buğdayı öğütmek veya ayıklayacağı kepek karşılığında değirmenciği kiralamak sahih değildir.

Köle olan bir çocuğu emzirmek için çocuğun bir kısmını hemen mülkiyete geçirmek karşılığında bir kadını kiralamak en sahih kavle göre caizdir.

Kiralanan menfaat şu şartları taşımalıdır:

1- Menfaat bir değer taşımalıdır. Meselâ, malın değerini yükselişe bile kolayca söyleyebileceği sözleri söylemesi için tellalı kiralamak sahih olmaz. Keza süs için dinar ve dirhemleri kiralamak ve en sahih kavle göre av için köpeği kiralamak caiz değildir.

2- Malı kiraya veren kişi, onu teslim etme gücüne sahip olmalıdır. Meselâ, kaybolmuş köleyi veya gasp edilmiş malı kiraya vermesi veya eşyayı muhafaza etmesi için gözü görmeyen kişiyi kiralamak sahih değildir. Sürekli suyu bulunmayan veya mutad yağmur suyu ile iktifa etmeyen tarlayı ziraat için kiraya vermek sahih değildir. Sürekli suyu bulunan tarlayı ziraat için kiraya vermek caizdir. Keza mutad yağmur suyu veya toplanan kar suyu ile iktifa eden tarlayı icare vermek de caizdir. En sahih kavle göre genellikle suyu bulunan tarlayı kiraya vermek caizdir.

3- Menfaatin teslimi için hissi engel gibi dini bir mani de bulunmamalıdır. Sağlam bir dişi çekmek için bir şahsı veya mescidi süpürmek için hayız halinde olan bir kadını icare etmek sahih olmaz. Keza en sahih kavle göre çocuğu emzirmesi veya başka bir işi yapması için nikahlı bir kadını kocasının izni olmadan icare etmek de sahih değildir.

Zimmet icarında menfaatin vadeli olması caizdir. Meselâ bir kimse, "Şu ayın başında beni Mekke'ye götürmek üzere şu kadar para karşılığında zimmetini yükümlü kıldım." derse, menfaati ertelemiş olur.

Gelecekte istifade etmek için bir aynı icare etmek caiz olmaz. Gelecek yıl için bir evi kiralamak gibi. Ancak bir kimse ilk kiracısına henüz birinci sene bitmeden ikinci sene için evini kiraya verirse en sahih kavle göre caizdir.

En sahih kavle göre kira'ü-l-ukab caizdir. Bu, kişinin yolun bir bölümünde binmek üzere hayvanını bir şahsa veya biri şu günlerde diğeri de şu günlerde binmek üzere iki-kışıye hayvanını kiraya vermesidir. Her iki durumda da yani, tek kişinin yolun hangi bölümünde hayvana bineceğini ve her iki kişinin hayvana kaç gün bineceklerini mal sahibi beyan eder. Sonra her iki şahıs kirayı aralarında taksim ederler.

1. Kiralanan Menfaatin Şartları

İcar akdinde menfaatin belli olması şarttır. Menfaat bazen zamanla takdir edilir. Bir evi bir seneye kiraya vermek gibi. Bazen de işle takdir edilir. Mekke'ye kadar bir hayvanı kiralamak veya terziye bir elbiseyi diktirmek gibi. Akidde hem zamanı hem de işi bir arada belirterek, meselâ terziye: "Bu elbiseyi gün ışığında dik." demek, en sahih kavle göre sahih değildir.

Kur'an-ı Kerimi veya bir kaç sûreyi öğrenmek için yapılan kiralamada bir zaman, takdir edilir. Ev yapımında ise binanın yeri, uzunluğu, genişliği, yüksekliği ve yapım malzemesi (kerpiç, tuğla, taş) açıklanmalıdır. Kiralanan arazi, bina yapmaya, ziraat ekmeye ve ağaç dikmeye uygun ise, menfaati tayin etmek şarttır. En sahih kavle göre icare akdinde ekilen şeyin yerine ziraat lafzını söylemek yeterlidir. Şayet mal sahibi kiracıya, "Dilediğin şekilde faydalanmak üzere araziyi sana kiraya veriyorum." derse, bu caizdir. Keza: "İstersen ekin ek, istersen fidan dik." derse, en sahih kavle göre caizdir.

Binek hayvanının kiralanmasında hayvana binecek kişinin ya görülerek tanınması ya da bütün niteliklerinin bilinmesi şarttır. Zayıf kavle göre ise, niteliklerinin bilinmesi yeterli değildir. Keza kiralayana ait ise, hevdeç ve diğer yüklerin hükmü de böyledir. Şayet kiracı niteliklerini belirtmeksizin eşyalarını yükleyeceğini şart koşarsa, en sahih kavle göre akid fasittir. Eşyalarını yükleyeceğini şart koşmazsa, yükleme hakkı olmaz.

Aynî kiralamada hayvanı belli etmek şarttır. Hazırda olmayan eşyanın satışı konusundaki görüş ayrılığı, hayvanı görme şartı için de geçerlidir. Zimmette olan icarede ise kiralanan hayvanın cinsini, türünü, erkek veya dişi olduğunu belirtmek şarttır. Aynî ve zimmette olan icarede her gün ne kadar mesafe alınacağını belirtmek şarttır. Ancak yolda örfе göre belli konaklama yerleri varsa orada mola verilir.

Yük taşımak için icare edilen hayvana yüklenecek yükün hayvan sahibi tarafından bilinmesi, hazırda ise görmesi, kapalı bir kaptaki ise eliyle yoklaması vacibdir. Yük hazırda değilse, miktarı kile veya ölçek ile takdir edilir ve yükün cinsi açıklanır. Zimmette olan icarede hayvanın cinsinin ve niteliklerinin bilinmesi vacib değildir. Fakat yük cam gibi kırılacak eşya cinsinden ise, hayvanın tür ve niteliklerinin bilinmesi vacibdir.

2. ibadet İçin Bir Şahsı Kiralamak

Cihat ve kendisine niyet edilmesi farz olan namaz ve oruç gibi ibadetler için bir müsiünam icare etmek sahih değildir. Ancak hacı eda etmek ve zekâtı ayırıp dağıtmak için bir müslümanı icare etmek caizdir.

Cenazenin teşhiz ve tekfini için ücret vermek, Kur'an öğretimi için ücret vermek, çocuğun bakım ve emzirme işi için veya bunlardan biri için bir kadını icare etmek sahihtir. En sahih kavle göre çocuğun bakım ve emzirme işi birbirine bağlı işler değildir.

Hidane, çocuğu tehlikelerden korumak, banyosunu yapmak, elbiselerini giydirmek, koku sürmek, sürmesini çekmek, beşikte bağlamak ve uyuması için beşiği sallamak gibi işleri yapmaktır.

Bir kadın hem hidane hem de emzirme işi için icare edilir de sütü kesilirse, mezhepçe kabul edilen rivayete göre, süt emzirme akdi fesholur. Hidane akdi ise devam eder. En sahih kavle göre, mürekkebin icar edilen katip tarafından, ipin icar edilen terzi tarafından ve sürmenin sürme çeken tarafından karşılanması

vacib değildir. Ben diyorum ki, İmam-Rafl'i mürekkep ve belirtilen diğer malzemenin kime ait olacağı konusunda halk arasında uygulanan bir örf varsa ona uyulacağını "Şerh" adlı eserinde belirtmiştir. Uygulanan adetler değişik ise, durum açıkça belirtilir. Durum açıkça belirtilmezse, icar akdi ortadan kalkar. Allah daha iyi bilir.

3. Ev veya Hayvanı Kiraya Veren Kimseye Vacib Olan Şeyler

Bir evi kiraya veren kimsenin evin anahtarını kiracıya vermesi gerekir. Evin onarımı kiraya veren kişiye ait olup evi acele üzere onarmalıdır. Aksi halde kiralayan kişi akdi kabul etmekte veya feshetmekte muhayyerdir. Damdaki karı atmak ve evin sahasını kardan temizlemek kiraya veren kimseye aittir. Evde biriken çöpleri atmak ise kiralayan kişiye aittir.

Binmek için bir hayvanı icar eden kişi, hayvanın semeri, çulu, yuları, semeri bağlama kemeri, hayvanın burnuna bağlı halka ve halkaya bağlı bulunan ip icare verene aittir. Tahtirevan, gölgelik, tahtirevan minderi, örtü ve ilgili diğer şeyle kiralayana aittir. En sahih kavle göre ata vurulan eğer konusunda halk arasında uygulanan örfе göre hareket edilir.

Zimmette olan icarede yük kabı icare veren kişiye aittir. Aynı olan icarede ise kiralayana aittir. Zimmete olan icarede hayvanın hazırlık ve bakımını yapmak üzere hayvanı dışarıya çıkarmak, hayvana binme ve hayvandan inme esnasında ihtiyaca göre biniciye yardımcı olmak tahtirevanı vurmak, indirmek, bağlamak ve açmak gibi işlerde yardımcı olmak, kiraya veren kişiye düşen görevlerdir. Aynı icarede bu hazırlıkları yapmak kiraya veren kişiye ait olmayıp görevi sadece hayvanı kiracıya teslim etmektir.

Aynı icarede hayvan telef olursa akid fesholur. Bu tür icarede hayvanın ayıplı olduğu anlaşılırsa, kiracı akdi fesh veya kabul etmekte muhayyerdir. Zimmette olan icarede kiracı için muhayyerlik hakkı olmaz. Belki hayvanı değiştirmesi lazımdır. En zahir kavle göre hayvana vurulan yük gıda maddesi ise, yolda tüketilen miktar kadar yüke ilâve yapılabilir.

4. İcare Akdinde Müddet Tayini

Kiraya verilen şey belirtilen sürede genellikle mevcut ise akid sahihtir. Bir kavle göre icare akdi için takdir edilen süre bir yıldan fazla olamaz. Bir başka kavle göre ise, bu süre otuz yıldan fazla olamaz.

Kiracı, kiraladığı şeyden bizzat kendisi istifade edebileceği gibi başkası vasıtası ile de istifade edebilir. Kiraladığı hayvana kendi emsalini bindirmesi veya başkasını kiraladığı evde barındırması gibi. Demirciyi ve kasarcıyı kiraladığı evde barındıramaz.

Kiracının kendisinden istifade ettiği muayyen ev veya hayvan değiştirilemez. En sahih kavle göre, dikmek üzere belirtilen elbise ve emzirmek için tayin edilen çocuğu aynı nitelikte olanlarla değiştirmek caizdir.

İcare akdi süresince kiracı kiraladığı hayvan ve elbiseye karşı emanetçi hükmündedir. Keza en sahih kavle göre, icar müddetinden sonra da kiracı emanetçi hükmündedir. Buna göre, bir kimse yük vurmak veya binmek için hayvanı bağlar ve ondan faydalanmadan telef olursa zararı ödemez. Hizmette kullanması gerektiği vakitte kullanmayıp göçük altında kalan hayvanın zararını ise ödemelidir. Çünkü hizmet vaktinde kullansaydı göçük ona isabet etmeyebilirdi.

Mal kiracının elinde kusuru olmaksızın telef olursa, kiracı za-min olmaz. Dikmek veya boyamak için kiralanan elbise gibi. Bu durumda kiracı mal ile yalnız baş başa kalmamalıdır. Meselâ, mal sahibi kiracının yanında oturmalı veya terziyi evine götürmelidir. Keza ezher görüşlere göre, kiracı mal ile yalnız baş başa kalmışsa da zamin olmaz. Üçüncü bir kavle göre işçi malda müşterek ise zamin olur. Müşterek işçi, işi zimmetine alan işçidir. Müşterek olmayan işçi ise zamin olmaz. Müşterek olmayan işçi, belli bir müddet için kiralanan işçidir.

Bir kimse elbiseyi beyazlatması için kasarcıya veya dikmesi için terziye verir ve bu iş yapılır da ücret zikredilmez se, işçi ücret talebinde bulunamaz. Zayıf kavle göre ise ücret alabilir. Başka bir zayıf kavle göre ise işçi halk arasında sanatı ile temayüz etmiş ise ücret alabilir, aksi halde alamaz. Ama kendisine ücret-i misil ödenmesi güzel görülmüştür.

Kiracı mala karşı tecavüzkar davranarak telef olmasına sebep olursa, aynısını tazmin eder. Meselâ, hayvanı döverek, adet dışı yularını çekerek, kendisinden daha ağır birini bindirerek veya demirci veya kasarayı kiraladığı evde barındırarak telef ederse aynısını tazmin eder. Keza kiracı, yüz rıtlı buğdayı yüklemek için bir hayvanı kiralar da bunun yerine yüz rıtlı arpayı yükler veya bunun aksini yapar veya on kilogram arpa yüklemek için hayvanı kiralar da buğday yüklerse ve bu sebeple hayvan telef olursa kiralayan zamin olur. Fakat bunun aksini yaparsa (buğday yerine arpa yükler ve hayvan telef olursa) zamin olmaz.

Bir kimse yüz kilogram yüklemek için hayvanı kiralar da yüz on kilogram yüklerse, fazla olan yük için ücret-i misil ödemesi lazımdır. Sahibi birlikte olmadığı halde fazla yük sebebiyle hayvan telef olursa, zamin olur. Şayet sahibi hayvan ile birlikte olursa, fazla olan miktar nispetinde zamin olur. Bir kavle göre değerin yarısını tazmin eder.

Kiracı yüz on kilogramlık yükü hayvan sahibine teslim eder ve yüz kilogramdan fazla olduğunu bilmeden hayvana yükler de hayvan telef olursa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre kiracı zamin olur. Eğer hayvan sahibi yükü tartarak yüklerse fazla olan miktarın ücretini alamaz. Hayvanın telef olması halinde kiracı da zamin olmaz.

Bir kimse terziye diktirmek üzere bir kumaş verir de terzi aba diker ve mal sahibine: "Kumaşı parçalayıp aba yapmamı emretmiştin." der, mal sahibi: "Gömlek yapmanı söylemiştim." derse, en zahir kavle göre mal sahibi yemini ile tasdik edilir ve terziye ücret vermesi gerekmez. Bu takdirde terzinin noksanlık farkı ödemesi gerekir.

5. Kira Akdinin Feshe Uğraması

Hamamın odununun yanmaması, kiracının sefere çıkması ve yolculuk için kiralanan kişinin hastalanması gibi bir özür sebebi ile kira akdi feshe uğramaz. Bir kimse ekin için bir tarlayı kiralayıp eker ve ziraat doğal bir afetle telef olursa, akdi feshetme veya icar bedelinden bir miktarını düşürme hakkı olmaz. En zahir kavle göre geçmiş zaman için değil de gelecek zaman için kiralanan belli bir işçi veya bir hayvan henüz kendisinden istifade edilmeden ölürse akid feshe uğrar. Mal sahibi belirtilen ücretten geçen zamana tekabül eden hisseyi alır. Taraflardan birisinin veya her ikisinin veya vakıf mütevellisinin ölümü ile akid fesholmaz.

Bir kimse vakıf malım bir müddet için ücretle bir nesile kiraya verir ve henüz müddet bitmeden bu nesil yok olup giderse veya veli yaş faktörü ile buluş çağına ermemiş çocuğu bir müddet için kiraya verir ve icar süresi içinde ihtilâm olup buluşa ererse, en sahih kavle göre çocukla ilgili akidde değil de vakıf malında akid fesholur. En sahih kavle göre gelecek süre için kiralanan ev yıkılırsa, akid feshe uğrar. Ancak ziraat için icar edilen tarlanın suyu kesilirse, akid fesholmaz. Fakat kiralayan için muhayyerlik hakkı vardır. İcar edilen hayvan gasp edilirse veya icare edilen köle kendiliğinden kaçarsa, kiralayan için muhayyerlik hakkı sabit olur.

Bir kimse bir kaç deveyi kiraya verir ve develeri kiracıda bırakır da kendisi ortalıktan kaybolursa, kiracı develerin yemini sahibinin malından almak üzere hakime müracaat eder. Hakim deve sahibine ait bir malı bulamazsa, onun adına borç alır. Kiracı güvenilir biri ise, malı ona teslim eder. Güvenilir değilse, güvenilir birisine teslim eder. Hakim develerin yemini temin edecek kadar bir kaç deveyi satma yetkisine sahiptir. Hakim sonradan deve sahibinden almak üzere kiracıya develerin yemi için kendi malından harcama yetkisi verirse, en zahir kavle göre bu caizdir.

Kiracı, kiraladığı hayvanı teslim alır ve kira müddeti bitinceye kadar istifade etmeksizin elinde bulundurursa kira ücreti ödemesi kesinleşmiş olur. Keza bir kimse, binmek için bir hayvanı kiralar ve gideceği yere mümkün kılacak bir zaman elinde bulundurursa, kira ister aynı olsun ister zimmette olsun, belli edilen hayvanı teslim ettiği vakit kira ücretini de ödemesi lazımdır. Sahih olan icarede belli edilen ücret kesinleştiği gibi, fâsid olan icarede istifade edilecek kadar bir zaman geçerse ücret-i misil kesinleşir.

Bir kimse, bir malı belli bir müddet için kiraya verir de tayin edilen zaman geçinceye kadar teslim etmezse, akid feshe uğrar. Vakit belirtmeksizin belli bir yere kadar binmek için hayvanını kiraya verir de belirtilen yere gidilecek kadar süre geçer hayvanı teslim etmişse en sahih kavle göre akid feshe uğramaz.

Bir kimse kölesini kiraya verir sonra da azad ederse, en sahih kavle göre kira akdi fesholmaz ve köle için muhayyerlik hakkı olmaz. En zahir kavle göre kiracı, köle azad edildikten sonra geçen zamanın ücretini kölenin efendisinden

ister.

Kiraya verilen şeyin kiracıya satılması sahihtir. En sahih kavle göre bu durumda kira akdi feshe uğramaz. Mal sahibi malını başka birine satarsa, en zahir kavle göre akid caizdir ve kira akdi feshe uğramaz.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÖLÜ ARAZİYİ İHYA ETMEK

A. GENEL BİLGİLER

İslam beldesinde olup hiç işlenmemiş sahipsiz araziyi bir lüman ihya ederse, mülkiyetine geçirmiş olur. Ancak bu arazi zımmiye ait olmamalıdır. Küfür diyarmdaki sahipsiz araziyi ihya etmek onların hakkıdır. Keza men edilmedikleri takdirde müslümân-lar da küfür diyarmdaki sahipsiz araziyi ihya edebilirler.

İmar edilmiş arazi, imar eden kimseye aittir. İmar eden belli değilse ve müslümanlar tarafından işlendiğine dair alametler taşıyorsa, böyle bir arazi yitik mal hükmündedir. Arazi cahiliye dönemine ait alametler taşıyorsa, ihya etmek suretiyle mülkiyete geçirilir.

Meskun olan bir yerin sahası ihya etmek sureti ile mülk edinilemez. Saha, tam faydalanmak için ihtiyaç duyulan yerdir. Bir köyün harimi; toplantı yeri, atlarının barındığı, develerinin çöküp dinlendikleri yer ve çöplükleridir.

Ölü arazideki kuyunun harimi; oradan su çekenin duracağı yer, havuz, dolap, kuyudan alman suyun hayvanlar veya ziraat için biriktirildiği yer ve suyu çeken hayvanın gidip döndüğü yoldur.

Ölü arazideki evin harimi, çöplük ve karın atıldığı yer ve evin kapısına doğru giden yoldur. Açılan kaynak sularının harimi ise, bir yerde kazılan kuyunun suyunun eksildiği veya kanalının yıkılma korkusunun olduğu yerlerdir.

Etrafı başka evlerle çevrilmiş evin harimi olmaz. Herkes örfe göre mülkünde tasarruf edebilir. Ancak örfe göre aşırı derecede tasarrufta bulunan kimse zamin olur. En sahih kavle göre evi meskun evlerle çevrili olan bir kimsenin evini hamam veya ahır olarak kullanması, manifaturacılar çarşısında bulunan dükkanım demirci dükkanı olarak kullanması caizdir. Ancak dükkan duvarla ihata edilmiş ve duvarları muhkem olmalıdır.

Harem bölgesindeki ölü araziye ihya etmek sureti ile ona malik olmak caizdir. En sahih kavle göre, Arafat arazisini ihya etmek sureti ile ona sahip olmak caiz değildir. Ben diyorum ki; Müzdelife ve Mina arazisinin hükmü de Arafat arazisinin hükmü gibidir. Allah daha iyi bilir.

Ölü araziye ihya etme şekli amaca göre farklı olur. Sözelimi mesken için ihya edilen ölü arazinin etrafının duvarla çevrilmesi, tavanının bir kısmının yapılması ve bir kapının takılması şarttır. Bir veçhe göre kapıyı takmak şart değildir.

Hayvanların barınması için ihya edilen arazinin tavanını değil, etrafını duvarla çevirmek şarttır. Kapı takılması konusunda görüş ayrılığı vardır.

Ekin için ihya edilen arazinin etrafını toprakla yükseltmek, araziye tesviye etmek, normal yağmur suyu kafi gelmiyorsa, su kanalını açmak lazımdır. En sahih kavle göre ihyanın gerçekleşmesi için arazide ekin ekmek şart değildir. Bostan için ihya edilen arazinin etrafını toprakla yükseltmek, örfe göre çevresini ihata etmek, su kanalını açmak ve mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre fidan dikmek şarttır.

Bir kimse ölü araziye ihya etmeye başlar da ihyayı tamamlayamazsa veya bir bölgeye taş veya ağaç dikerek işaret koyarsa, ihya edeceği araziye sınırlamış ve o yere sahip olmaya daha layıktır. Lakin en sahih kavle göre onu satamaz. Ama başkası orayı ihya ederse, onu mülk edinmiş olur. Sınırını belirlediği araziye ihya için uzun bir zaman alırsa, hakim kendisine: "Bu araziye ya ihya et ya da teet." der. Mühlet isterse, kendisine kısa bir mühlet verilir.

Hakim birisine ihya etmesi için ölü araziden bir parça verirse az önce bahsi geçen ihya için taşla işaret koyan kişi gibi kendisi o araziye ihya etmeye daha layıktır. Hakim ölü araziye bir kimseye verirken, ihya etmeye gücü yetecek kadar vermelidir. Ölü araziye işaret koyarak sınırlayan kişinin hükmü de böyledir.

En zahir kavle göre hakim cizye, zekât, kayıp ve otlayamayan güçsüz hayvanlar için ölü arazinin bir bölümünü koruma altına alabilir ve ihtiyaç için koruma altına aldığı arazinin kararını bozabilir. Ancak kendisi veya başkası için bir araziye koruma altına alamaz.

B. MÜŞTEREK MALDA İNTİFA HAKKI

Ana caddeden faydalanma hakkı, caddeden geçip gitmektir. Böyle bir yolda istirahat etmek veya alış-veriş yapmak gibi bir iş için oturmak caizdir. Fakat gidip gelenlerin yolunu daraltmamak şarttır. Yolda oturmak için imamdan izin almak şart değildir.

Yolda oturan kimse hasır gibi bir şey ile kendisine gölgelik yapabilir. İki kişi caddedeki bir yerde aynı anda oturmak isterler de anlaşmazlarsa, aralarında kura çekilir. Zayıf kavle göre ise, imam kendi görüşüne göre birine Öncelik hakkı tanır.

Bir kimse alış-veriş için yolda oturur, sonra oradan ayrılır ve işini terk ederse, hakkını kaybetmiş olur. Şayet bir daha dönmek üzere yerinden ayrılırsa, hakkı bakidir. Ancak ayrılması uzun bir müddet alırsa, hakkını kaybetmiş olur. Bu süre, müşterisi kendisi ile alış-veriş etmeyi kesip bir başkası ile muamele etmeye başlayacak kadar olmamalıdır.

Fetva vermek veya ders vermek için camide bir yer ayıran kimsenin hükmü, alış-veriş yapmak üzere caddede oturan kimsenin hükmü gibidir. Bir kimse camide namaz için bir yerde oturursa, başkasından daha çok oraya hak sahibi olamaz. Şayet bir daha dönmek üzere bir ihtiyaç için ayrılırsa, en sahih kavle göre tahsis ettiği yer o namaz için geçerli sayılır. Her ne kadar kalktığı yere elbisesini bırakmasa da hükmü böyledir.

Bir kimse yoldaki konaklama yerine veya bir fakih medreseye veyahut bir sofi tekkeye önce girerse, bunlar yerlerinden çıkarılamazlar. Şayet ahş-veriş gibi ihtiyaçları için yerlerinden ayırırlarsa, haklarını kaybetmiş olmazlar

C. İHYA EDİLEN ARAZİDEN ÇIKAN MADENLERDEN FAYDALANMAK

1- Zahir olan madenler: Bunlar herhangi bir çaba sarf edilmeksizin elde edilen madenlerdir. Petrol, kibrit, zift, mumya, saksı maddesi ve değirmen taşı gibi. Bu madenler, bir yeri ihya etmek sureti ile mülk edinilemezler.

Madenlerin bulunduğu araziler ikta (sultan tarafından verilmesi) veya tahcir (taşla işaretlemek) suretiyle mülkiyete tahsis edilemez. İki kişinin gördüğü maden ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar az ise, ilk haber verene ihtiyacı kadar öncelik hakkı tanınır. Daha fazlası isterse en sahih kavle göre isteği reddedilir. Şayet ikisi beraber haber verirlerse, en sahih kavle göre aralarında kura çekilir.

2- Batını (gizli) madenler: Bunlar, bir çaba sarf edilerek elde edilen madenlerdir. Altın, gümüş, demir ve bakır gibi. En zahir kavle göre bu madenler, kazı veya bir çalışma sonucu elde edilerek mülk edinilemezler. Bir kimse ihya ettiği arazide gizli bir maden bulursa, onu mülk edinmiş olur.

Vadilerde bulunan mubah su ile dağlardaki çeşme sularından herkes eşit olarak istifade edebilir. Bir takım insanlar arazilerini bu sularla sulamak isterler de su herkese yetmezse, en başta olan arazisini suladıktan sonra diğerleri arazilerini sırayla sularlar. Her biri ayak bileklerine yükselecek kadar suyu biriktirebilir. Arazi engebeli ise, yüksek ve çukur olan yerler tek tek sulanır. Bir kimse bu sudan kabını doldurursa, en sahih kavle göre onu mülk edinmiş olur.

Bir kimse faydalanmak amacı ile ölü araziden bir kuyu kazarsa, oradan ayrılıncaya kadar o sudan istifade etmeye daha layıktır. Mülk edinmek maksadı ile veya kendi mülkünde bir kuyu kazarsa en sahih kavle göre çıkan suyu mülk edinmiş olur.

Bir kimse, su mülkü olsun veya olmasın, kendi ihtiyacından fazlasını ziraatı sulamak için dağıtması vacib değildir. Fakat hayvanları sulamak için suyu vermesi en sahih kavle göre vacıbtır.

Müşterek olan kanal suyu taksim edilerek verilir. Bunun için nehrin genişliğince bir boru konulur. Borudan eşit olan veya olmayan ölçülerde hisseler adedince delik açılarak taksimat yapılır veya ortaklar anlaşarak bir taksimat yaparlar.

DOKUZUNCU BOLUM VAKIF

A. GENEL BİLGİLER

Vakıfta bulunan kişi, sözü muteber ve teberru yapmaya ehil, vakfedilen mal kendisinden devamlı faydalanılabilen bir mal olmalıdır. Şu halde yemek ve

reyhan gibi bir şeyi vakfetmek caiz değildir. Ama akarın, menkul malın ve müşterek arazinin vakfedilme-si sahihtir

Zimmette olan elbise ve köle vakfedilemez. Hür olan bir kimse kendini vakfedemez. Keza ümmü veledi, talim edilmiş köpeği ve belli etmeksizin iki köleden birini vakfetmek de en sahih kavle göre caiz değildir.

Bir kimsenin icare ettiği arsada yaptığı binayı veya icare ettiği arsaya diktiği fidanları vakfetmesi en sahih kavle göre caizdir.

Bir kimse bir malı belli bir kişiye veya birkaç kişiye vakfederse, malı mülkiyetlerine geçirme imkanları olması şarttır. Annesinin karnındaki cenine veya bir kölenin bizzat kendisine yapılan vakıf sahih değildir. Bir köleye mutlak olarak vakfedilen mal, efendisine vakfedilmiş sayılır. Bir hayvan adına mutlak olarak yapılan vakıf geçersizdir. Zayıf kavle göre bu vakıf, hayvan sahibi adına geçerli olur.

270

MİNĦÂC

Zımmi adına yapılan vakıf sahihtir. Dinden çıkmış ve harbi adına yapılan ve kişinin kendisi üzerine yaptığı vakıf en sahih kavle göre caiz değildir. Günah işlemeye vesile olan vakıf geçersizdir. Kilise yapmak için yapılan vakıf gibi. Sevap kazanmak niyeti ile yapılan vakıf sahihtir. Fakirler, alimler, mescitler ve medreseler adına yapılan vakıf gibi. ibadet için olmayan vakıflar da en sahih kavle göre sahihtir. Zenginler adına yapılan vakıf gibi.

Vakıf akdi, vakfa delalet eden bir lafız ile sahih olur. Sarih olan lafızlar şunlardır: "Vakfettim." keza "Arsam onun üzerine vakfedil-miştir." en sahih kavle göre "Allah için kıldım." ve "Alıkoydum." lafızları da sarih olan lafızlardır.

Bir kimse: "Malımın şu kadarım satılmaz bir sadaka kıldım, vakfedilmiş sadaka kıldım veya satılmaz ve hibe edilmez." derse, en sahih kavle göre, bu lafızlar sarih olan lafızlardır. Fakat sadece: "Ta-sadduk ettim." der ve her ne kadar bununla vakfetmeye niyet ederse de sarih lafız olmaz. Ancak fakirlere vakfetmek gibi umumi bir cihete bağlar ve vakfetmeye niyet ederse, bu kinayeli bir lafız olur. En sahih kavle göre kişinin: "Onu haram kıldım." veya "Ebedi kıldım." demesi sarih lafız olmaz. Şayet: "Şu yeri cami kıldım." derse, bu sözle o yer mescit sayılır.

Vakıf, belli bir şahıs üzerine yapılırsa o şahsın vakfı kabul etmesi şarttır. Kabullenmeyi bir şart kabul ettiğimiz veya etmediğimiz takdirde, bir kimse kendisine yapılan vakfı reddederse, hakkından vazgeçmiş sayılır.

Bir kimse: "Ben şu malı bir seneliğine vakfettim." derse, böyle bir vakıf geçersizdir. Şayet "Çocuklarıma vakfettim." veya "Zeyd'e sonra da onun nesline vakfettim." der ve başka bir şey eklemese, en zahir kavle göre böyle bir vakıf sahihtir. Zikredilen bu şahısların nesli kesilirse, en zahir kavle göre yapılan vakıf devam eder ve devam eden bu vakıf kendilerine vakfedilen şahısların nesli kesildiği gün, onlara en yakın olan insanlara verilir. Şayet vakıf münkatı-ı evvele yapılırsa yani, "Doğacak olan çocuğuma vakfettim." derse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre bu vakıf geçersizdir. Münkatı-ı vasata yani,

"Çocuklarıma sonra bir adama daha sonra fakirlere vakfettim." derse, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre vakıf sahihtir. Şayet sadece: "Vakfettim." derse, en zahir

vakıf

271

kavle göre vakıf geçersizdir.

Vakfı bir şeye bağlamak caiz değildir. Kişinin, "Zeyd geldiği zaman malımı vakfedeceğim." demesi gibi. Muhayyerlik şartı ile yapılan vakıf, en sahih kavle göre geçersizdir. Bir kimse icare verilmemek şartı ile bir malı vakfederse, en sahih kavle göre belirtilen şarta uyulur.

Bir kimse, vakfettiği camiyi örneğin Şafiiler gibi belli bir topluluğa tahsis etmeyi şart koşarsa, bu şarta uymak gerekir. Vakfedilen medrese ve tekkeler gibi. Bir kimse bir malı iki kişiye ve onlardan sonra fakirlere vakfeder de bunlardan birisi vefat ederse, en sahih kavle ve İmam'ın görüşüne göre vefat edenin hissesi hayatta kalanlara verilir.

1. Lafzi Vakıf

Bir kimse: "Şu malımı çocuklarıma ve çocuklarımla çocuklarıma vakfettim." derse, mal hepsine eşit şekilde paylaşılır. Keza nesli daha ziyade belirtir veya "Bir batından sonra gelen batma vakfettim." derse, bunun hükmü az önce zikredilen hüküm gibidir. Şayet "Çocuklarıma sonra torunlarıma daha sonra onların çocuklarına nesilleri boyunca vakfettim." derse veya "Çocuklarıma ve torunlarıma bana en yakın olana veya sırayla gelen ilk batınlara." derse, bu tertibe göre vakıftan istifade ederler. En sahih kavle göre kişinin, çocuklarına yaptığı vakfa torunları dahil olmaz. Zürriyetine, nesline, kendisini takip edenlere ve çocuklarının çocuklarına yaptığı vakfa kızının çocukları da dahil olur. Ancak: "Onlardan bana nispet edilenlere vakfettim." derse, kızının çocukları vakfa dahil olmazlar. Şayet kişi malını mevlasına vakfeder de onun da efendisi ve azad ettiği kölesi varsa, onlara paylaşılır. Zayıf kavle göre böyle bir vakıf geçersizdir.

Birbirine atfedilen cümlelerden önce belirtilen sıfatlar, cümlede zikri geçenlerin tümü için geçerlidir. Örneğin kişi: "Muhtaç olan çocuklarıma, torunlarıma ve kız kardeşlerime vakfettim." derse, zikredilenlerin tümünde muhtaç olma vasfı aranır. Keza birbirine atfedilen cümlelerden sonra gelen sıfatlar da zikredilenlerinin tümü için geçerli olur. Kişinin şahısları "atıf vavı" ile zikredip istisna edatı

ile ayırdığı sıfat da hepsini kapsar. Örneğin kişi: "Çocuklarıma, torunlarıma ve muhtaç olan kız kardeşlerime vakfettim veya ancak onlardan fasık olanlar ayrı." derse fasık sıfatı fasık olanların tümünü içine alır. Yani fasık olanlar vakıftan istifade edemezler.

2. Manevi Vakıf

En zahir kavle göre, belli bir kimseye (veya bir cihete) vakfedilen mal Allah'ın

hakkına intikal eder. Yani böyle bir mal insanlara tahsis edilmiş olmaktan çıkar. Vakfedilen mal vakfedenin ve vakfe-dilenin mülkiyetine geçmiş olmaz. Ancak geliri vakfedilenin mülkiyetine geçer. İsterse kendisi bizzat malı işlemek sureti ile ondan istifade eder ve isterse iare veya icar vererek başkası vasıtası ile ondan istifade eder. Böylece vakfın ücret, meyve, yün ve süt gibi menfaatini mülk edinir. Keza en sahih kavle göre, vakfedilen malın artışını da mülk edinir, ikinci bir kavle göre ise, ziyade olan gelir vakıf olur. Vakfedilen hayvan ölürse, derisi vakfedilene tahsis edilir.

Bir kimse şüphe ile vakıf edilmiş cariyeye ile cinsel ilişkide bulunursa veya onu nikahlarsa, -bu nikahın sahih olduğunu kabul etmemiz halinde, en sahih kavle göre nikah akdi sahihtir- bu takdirde cariyenin mehri vakfedilen kişiye ait olur. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre vakfedilen köle telef edilirse, kendisine vakfedilen kişi kölenin değerini mülk edinemez. Belki o kölenin değeri ile bir başka köle satın alır ve telef olunanın yerine vakfeder. Bu değer ile tam bir köle satın alınamazsa bir kölenin yarısı satın alınır.

Şayet vakfedilen ağaç kurursa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre vakıf malı olmaktan çıkmış olmaz. Belki o kuru hali ile kendisinden istifade edilir. Zayıf kavle göre ise, ağaç satılır. Bundan elde edilen bedelin hükmü, kölenin bedelinin hükmü gibidir.

En sahih kavle göre, mescidin çürümüş hasırlarını ve kuruyup yakmaktan başka bir işe yaramayan kırılmış ağaçlarını satmak caizdir. Bir mescit yıkılır da tamir edilemezse, her ne şekild olursa olsun satılamaz.

vakıf

3. Vakfa Yönetici Tayin Etmek

Malını vakfeden kişi vakıf malını kendisinin veya bir başkasının yönetmesini şart koşmuşsa, şart yerine getirilir. Vakıfta bulunan kişi böyle bir şart koşmamışsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre hakim tarafından yönetilir.

Yöneticide bulunması gereken şartlar şunlardır.

- 1- Adaletli olmak.**
- 2- Ehil olmak.** Yani vakfı idare etmeye gücü yetmek
- 3- Tasarruf yetkisine sahip olmak.** Yöneticinin görevleri ise şunlardır:
 - 1- Vakfın işlerini yürütmek.**
 - 2- Malı icare vermek.**
 - 3- Malın gelirini toplamak. '**
 - 4- Geliri hak sahiplerine dağıtmak.**

Yöneticiye bu vazifelerin bir kısmı tevdi edilirse, onları bırakıp diğerlerini yapamaz.

Vakıf sahibi tayin ettiği yöneticiyi görevden alıp bir başkasını tayin edebilir. Ancak malı vakfettiği esnada o kişinin vakfa bakmasını şart koşmuşsa, onu görevden alamaz. Vakıf yöneticisi vakıf malını kiraya verir de o esnada ücretler

yükselir veya daha fazla ücret veren biri çıkarsa, en sahih kavle göre akid feshedilemez.

B. HİBE (BAĞIŞ)

Karşılıksız mülk edinilen şeye hibe denir. Bir kimse hayatta iken sevap kazanmak amacı ile malmı başkasının mülkiyetine geçirirse, buna sadaka denir. Kişinin ikram olsun diye malını başkasına vermesi ise hediyedir.

Hibenin şartı; icap ve kabul lafzını telaffuz etmektir. En sahih kavle göre icap ve kabul lafzı hediye akdinde şart değildir. Bilakis hediye edenin malı göndermesi ve kendisine hediye edilenin de malı alması yeterlidir.

Hibe eden kimse: "Bu evi yaşadığın müddetçe sana verdim. Sen ölürsen mirasçılara olsun." derse, bu hibedir. Şayet sadece, "Ben bu evi yaşadığın müddetçe sana verdim." derse, keza İmam'ın son kavline göre bu da hibe sayılır. Şayet: "Ölürsen ev tekrar benim olsun." derse, keza en sahih kavle göre hibe olur. Şayet: "Evim sana rukba olsun veya seni bu eve rakip kıldım." derse, yani: "Sen benden önce ölürsen ev tekrar benim olsun, ben senden önce ölürsem sana kalsın." şeklinde yapılan hibe mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete ve imam Şafii'nin ilk- kavline göre akid sahih olup son kavline göre sahih değildir.

Satılması caiz olan her şeyin hibe edilmesi de caizdir. Satılması caiz olmayan meçhul şeyin, zorla alınmış ve kayıp malın hibe edilmesi caiz değildir. Ancak satılması caiz olmadığı halde iki buğday tanesi gibi şeylerin hibesi caizdir. Borcun borçlu olana hibe edilmesi ise ibradır. Borcun borçludan başkasına hibe edilmesi en sahih kavle göre geçerli değildir.

Hibe, ancak hibe edenin izni ile kabz edilerek ancak mülk edinilebilir. Hibe akdi ve kabz henüz gerçekleşmeden taraflarından biri ölürse, ölenin mirasçıları onun yerine geçer. Zayıf kavle göre ise akid feshe uğrar.

Kişi çocuklarına hediye verirken erkeklerle kızlar arasında eşit şekilde adaletli davranmalıdır. Zayıf kavle göre taksimatı miras ahkâmına göre yapılmalıdır. Baba çocuğuna verdiği hîbeden geri dönebilir. Keza meşhur kavle göre sair asıl akrabalar da hîbeden vazgeçebilirler.

Baba hîbeden dönebilmesi için hibe edilen şeyin halen çocuğun mülkiyetinde bulunması şarttır. Çocuk hibeyi satmış veya vakfet-misse, babası artık hîbeden rücu edemez. Ancak çocuk teslimden önce hibeyi rehine bırakır, hibe eder, kölenin hürriyetini bir şarta bağlar, hibe edilen cariyeyi evlendirir veya hibe edilen tarlayı ekerse, bunlar babasının hîbeden dönmesine mani değildir. Keza mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre hibeyi icare vermişse, bu da hîbeden dönmeye mani değildir. Şayet çocuğun hibe üzerindeki mülkiyeti kalkar sonra mülkiyeti geri dönerse, en sahih kavle göre babanın rücu etme hakkı geri dönmüş olmaz. Hibe edilen şeyin (meselâ, hayvanlarda besili olma durumu gibi) kendisinde fazlalaşma şeklinde bir artış olursa, hibeyi fazlalıkla birlikte geri alabilir. Ancak hibede kazanç ve cariyenin doğurduğu çocuk gibi ayrı olan fazlalığı alamaz.

Hîbeden rücu etmek: "Hîbe ettiğim şeyden rücu ettim, ondan rücu etmek istiyorum, hîbe ettiğim şeyi mülküme geri çevirdim veya hibeyi bozdum." gibi lafızlarla olur.

Hîbe edenin hîbe ettiği şeyi satması, vakfetmesi, başkasına hîbe etmesi, hîbe ettiği köle ise onu azad etmesi veya hîbe ettiği cariye ile cinsel ilişkide bulunması gibi hususlarla en sahih kavle göre rücu meydana gelmiş olmaz. Asıl olmayan akraba, karşılıksız olmak kaydı ile yaptığı hîbeden dönemez.

Bir kimse, kendisinden aşağı derecede olan kişiye mutlak şekilde bir hîbe vermişse, bedelini de isteyemez. Keza en zahir kavle göre kendisinden üstün olana, keza mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre dengi olana yapacağı mutlak hibenin bedelini isteyemez. Hibenin bedelini vermek gerekirse, en sahih kavle göre verilecek bedel hibenin kıymeti veya misli kadar olmalıdır. Hibeyi karşılıksız yapmışsa ondan dönebilir.

Bedeli belli bir şartla yapılan hîbe akdi, en zahir kavle göre sahihtir. Böyle bir hîbe akdi en sahih kavle göre satış akdidir. Belirsiz bedel şartı ile yapılan hîbe akdi ise, mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre geçersizdir.

Bir kimse bir kap içinde hediye gönderirse, kabı geri çevirmek adet değilse, kap da hediye olur. Hurma sepeti gibi. Kabı geri çevirmek adet ise; kap hediye olmaz belki emanet olur. Hediye kabını kullanmak ise haramdır. Ancak adete göre hediyeyi kabın içerisinde yemek gerekiyorsa kap kullanılabilir. Bu takdirde hediye niçinde bulunduğu kap ariye sayılır.

ONUNCU BÖLÜM LÜKATA (BULUNTU)

A. GENEL BİLGİLER

Kendinden emin olan kimsenin buluntu malı alıp kaldırması müstehab, zayıf kavle göre ise vacibtir. Kendinden emin olmayan kimsenin buluntuyu almaması müstehaptır. Fakat en sahih kavle göre alması caizdir. Fasık kişinin buluntuyu alması ise mekruhtur. Mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, kişinin yitik malı aldığına şahit tutması vacib değildir.

Fasığm, çocuğun ve zımmının İslam diyarındaki buluntuyu alması sahihtir. En zahir kavle göre, fasığm bulduğu eşya kendisinden alınır ve adil bir kimsenin yanına emanet bırakılır. Fasığm buluntu hakkındaki beyanatına itimat edilmez ve yanına bir gözcü verilir.

Çocuğun aldığı buluntuyu velisi alır ve ilân eder. Buluntu, çocuk için faydalı ise onun mülkiyetine geçirir. Malı çocuğun mülkiyetine geçirmek, çocuk adına borç almanın caiz olması gibidir. Veli malı almakta kusurlu davranır ve çocuğun elinde iken telef olursa zararı öder. En zahir kavle göre kölenin aldığı buluntu geçersiz olup onu ilân etmesi de geçersizdir. Şayet efendisi kendisinden alırsa, bunun hükmü buluntu malın hükmü gibidir.

Ben diyorum ki; mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, kendisi ile sahih

kitabeta akdi yapılmış kölenin buluntuyu alması sahihtir. Keza bir kısmı h r olan kölenin hükmü de böyle olup buluntu hem kendisinin hem de efendisinin olur. Bir kısmı h r olan köle nöbetleşe, yani bir ay kendisi bir ay da efendisi için çalışıyorsa, en zahir kavle göre çalıştığı ay hangisinin sırasına denk gelirse kazancı da ona ait olur. Keza nadir olarak elde edilen kazanç ile alman ücretin hükmü de n betleşerek elde edilen kazancın hükmü gibidir. Ancak cinayet ücretinin hükmü böyle değildir, sırasına denk gelen yalnız başına bu  creti ödemez. Her ikisi kendi aralarında paylaşarak öderler. Allah daha iyi bilir.

1. Buluntu Malın Hükmü

Kendini yırtıcı küçük hayvanlardan koruyabilen deve ve at gibi hayvanlar, kaçarak kendini koruyabilen tavşan ve geyik gibi hayvanlar ve uçarak kendini koruyabilen güvercin gibi kuşlar kaybolursa, bunlar hakkındaki hüküm şöyledir:

1- Sahrada bulunan mal sahibine teslim etmek üzere hakimın alıp muhafaza etmesi lazımdır. Keza en sahih kavle göre hakimden başkası görürse alıp muhafaza etmesi lazımdır. Kendini tehlikelerden koruyabilen hayvanı temlik maksadı ile almak haramdır.

2- Bir köyün evleri arasındaki buluntu hayvanı temlik maksadı ile almak, en sahih kavle göre caizdir. Kendini muhafaza edemeyen koyun gibi hayvanı sahrada veya k y de bulup temlik maksadı ile almak caizdir.

3- Sahrada bir hayvanı bulan kişi dilerse, ilân eder ve mülkiyetine geçirir. Dilerse onu satar parasını alıkoyar ve ilân ettikten sonra mülkiyetine geçirir. Dilerse hayvanı kesip yer sahibi ortaya çıkarsa değerini öder.

Hayvanı meskun bir mahalde bulan kimse, üçüncü şıkkın ilk iki şıkkından birisini (alıp mülkiyetine geçirmek veya satmak şıklardan birini) tercih eder. En sahih kavle göre "hayvanı kesip yemek" şıkkı tercih edilemez.

Mümeyyiz olmayan köle ve hayvan dışındaki buluntu malı almak da caizdir.

4- Helva gibi kısa zamanda bozulabilen buluntuyu, kişi isterse satıp değerini mülk edinmek üzere ilân eder, dilerse hemen mülk edinir ve onu yer. Zayıf kavle göre meskun mahalde bulunan böyle bir malın satılması caizdir.

Buluntuyu ila layarak bekletmek mümkün ise ila layıp bek-letmelidir. Yaş hurmayı kurutarak muhafaza etmek gibi. şayet satılması muhafaza edilmesinden faydalı ise satılır. Kurutulması faydalı ise ve alan kişi kurutma işini teberru olarak yaparsa, kurutarak bekletir. şayet kurutmayı teberru olarak yapmazsa, kurutma  creti için bir kısmını satar.

Bir kimse buluntuyu muhafaza amacı ile alırsa kendisinde emanet kalır. şayet hakime teslim etmek isterse, hakimın onu teslim alması lazımdır. İlân etmek için almışsa, ekser ulemaya göre ilân etmesi vacib değildir.

İlân etmek amacı ile aldıktan sonra ona ihanet ederse, en sahih kavle göre zamin olmaz. Fakat hıyanet etmek kastı ile alırsa za-min olur. Hıyanet kastı ile alması halinde onu ilân edip mülkiyetine geçirmesi mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre gerekmez. şayet ilân etmek kastı ile alır ve mülkiyetine geçirirse,

ilân müdde-tince keza en sahih kavle göre, mülkiyetine geçirmeyi tercih etmedikçe ilân müddetinden sonra da emanet hükmündedir.

Buluntuyu alan kişi cinsini, niteliklerini, miktarını, kılıfım ve bağlama ipini öğrendikten sonra, sokaklarda ve mescitlerin kapısında bir sene boyunca örfe göre ilân eder. İlânı yaparken, ilk hafta her gün sabah-akşam niteliklerini belirtip ilân eder, ikinci hafta ise günde bir defa ilân eder. Ondan sonra haftada bir defa, daha sonra her ayda bir defa ilân eder. En sahh kavle göre bir sene boyunca belirtildiği şekilde art arda yapılmayan ilânlar geçerli değildir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, sene boyunca art arda yapılmayan ilânlar geçerlidir. Allah daha iyi bilir.

Lûkatayı muhafaza etmek niyeti ile alan kişi, ilân ücreti vermesi lazım değildir. Hakim ilân ücretini devlet hazinesinden öder veya mal sahibi adına borç alır. Ancak mülkiyetine geçirmek amacı ile almışsa, ilân ücretini kendisi öder. Zayıf kavle göre şayet mülkiyetine geçirmemişse, ilân ücreti mal sahibince ödenir. En sahih kavle göre ise değersiz olan buluntu, bir sene boyunca ilân edilmez. Belki genellikle sahibi onu aramaktan vazgeçtiği bir zaman kadar ilân edilir.

2. Buluntu Malın Mülkiyete Geçirilmesi

Bir kimse buluntuyu bir sene boyunca tarif ederse: "Onu mülkiyetime geçirdim." gibi bir lafız söylemedikçe mülkiyetine geçirmiş olmaz. Zayıf kavle göre ise buluntuyu mülkiyete geçirmek için niyet etmek yeterlidir. Başka bir zayıf kavle göre ise, bir senenin geçmesi ile mülkiyete geçmiş sayılır.

Bir kimse buluntuyu mülk edinir de sahibi ortaya çıkar ve eşyayı iade etmede anlaşılırsa, anlaştıkları şekilde yaparlar. Şayet eşya sahibi eşyasını ister de onu alan da bedelini vermek isterse, en sahih kavle göre mal sahibinin isteği dikkate alınır. Ma} telef olmuşsa benzerini veya mülk edindiği günkü değerini öder. Şayet mal bir ayıp sebebi ile eksilmişse, en sahih kavle göre mal sahibi onu değer farkı ile birlikte alır.

Buluntuyu alan kimse kendisine ait olduğunu iddia eder de niteliklerini söyleyemezse veya bir delil gösteremezse, eşya kendisine teslim edilemez. Şayet nitelendirir ve doğru söylediği zannedilirse, kendisine teslim etmek caizdir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, eşyayı kendisine vermek vacib değildir. Nitelendiren kişiye buluntu verilir de bir başkası kendisine ait olduğuna dair delil gösterirse kendisine teslim edilir. İlk bulan veya nitelendiren kişi buluntuyu telef ederse, delil gösteren telef edeni zamin kılar, ama karar nitelendiren kişinin aleyhine alınır.

Ben diyorum ki; en sahih kavle göre harem bölgesindeki buluntuyu alıp temlik etmek helal değildir. Harem bölgesindeki buluntuyu ilân etmek kesinlikle vacibtir. Allah daha iyi bilir.

B. LAKİT (BULUNTU ÇOCUK)

Buluntu çocuğu alıp muhafaza etmek farz-ı kifayedir. En sahih kavle göre, terk edilmiş çocuğu alan kimsenin şahit tutması vacibtir. Çocuğu alan kişinin velayet hakkının sabit olması için mükellef, hür, müslüman, adil ve reşid olması gerekir. Bir köle, efendisinin izni olmaksızın buluntu çocuğu alırsa, çocuk kendisinden alınır. Çocuğu aldığından efendisi haberdar ise, kölenin yanında kalmasına karar verilir. Efendisinin izni ile almışsa, efendisi almış sayılır. Terk edilmiş müslüman çocuğu fasık, kısıtlı veya kafir bir kimse alırsa, hakim tarafından kendisinden alınır.

İki kişi buluntu çocuğu beraber aldıklarını iddia ederlerse, hakim çocuğu uygun gördüğü kişiye veya onların dışında bir başkasına verir. İki kişi beraber görür de birisi önce davranarak alırsa, diğerinin iddiası reddedilir. Şayet ikisi beraber alır ve her ikisi de almaya ehil iseler, en sahih kavle göre zengin olan fakire ve adil olan adil olmayana tercih edilir. İki kişi aynı seviyede iseler aralarında kura çekilir. Şehirde oturan bir kimse bir çocuğu görüp alırsa, onu köye götüremez. Ama en sahih kavle göre bir başka şehre götürebilir. Bu kişi yabancı ise, çocuğu kendi beldesine götürebilir. Köyde bulunursa, şehre götürebilir. Köyde yaşayan bir kimse şehirde bir çocuk görürse, bunun hükmü şehirde yaşayan kimsenin hükmü gibidir. Yani çocuğu köye götürmez. Şayet köyde bulursa, çocuğun köyde kalmasına karar verilir. Zayıf kavle göre ise bulan kişi hayvanlarını beslemek için devamlı bölgeden bölgeye göç ediyorsa, çocuk kendisine verilmez.

Buluntu çocuğun nafakası, buluntu çocuklar için vakfedilmiş umumi maldan harcanır. Veya çocuğun Özel malından harcanır. Özel maldan maksat üzerinde bulunan elbise, altına serilmiş sergi, cebinde bulunan para ve başka şeyler ile beşiği yanma veya altına konulmuş para gibi şeylerdir. Bir evde bulunursa o ev kendisine ait sayılır. Fakat evin altına defnedilmiş mal kendisine ait sayılmaz. Keza en sahih kavle göre, çevresine bırakılmış elbise ve diğer emtia da kendisine ait sayılmaz.

Çocuğun mal varlığı bilinmiyorsa, en zahir kavle göre devlet hazinesinden kendisine harcama yapılır. Bu olmazsa, müslümanlar kendisine kafi gelecek malı borç verirler. Bir kavle göre kendisine nafaka olarak verirler. En sahih kavle göre çocuğu bulan kişi, çocuğa ait olan malı muhafaza eder. Hakimin izni olmadan malından kendisine harcama yapılamaz diye alimler görüş birliği etmişlerdir.

1. Buluntu Çocuğun Müslüman Köle Veya Kafir Olduğuna Karar Vermek

İçerisinde zımmi bulunan İslam ülkesinde veya fethedilip sulh yolu ile küffarın elinde kalmasına karar verilen veya cizye ile mülk edindikten sonra içinde müslüman olan ülkede bulunan çocuğun müslüman olduğuna karar verilir.

Buluntu çocuk müslümanların meskun olmadığı, kafirlerin olduğu diyarda bulunursa, onun kafir olduğuna; müslümanların esir olarak bulundukları veya ticaret maksadı ile bulundukları bir ülkede bulunursa, en sahih kavle göre müslüman olduğuna karar verilir. Bir ülkede bulunan çocuğun, müslüman

olduğuna hüküm verilir de zımmi bir kimse kendisinin nesebinden olduğuna dair şahit gösterirse, çocuk nesebine dahil olur ve küfürde ona tabi olur. Kafir bir kimse delil göstermeksizin buluntu çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ederse, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre küfürde ona tabi olmaz. Çocuğun müslüman olduğu iki şekilde daha tespit edilir ki, bu iki şekil buluntu çocuk için geçerli olmaz:

1- Doğum: Hamilelik döneminde annesi veya babası müslüman ise kendisi de müslümandır. Çocuk buluğ çağma erdiğinde küfrü kabul ederse, mürted olur. Hamilelik döneminde annesi ile babası kafir ise ve sonra birisi müslüman olursa, çocuğun müslüman olduğuna karar verilir. Baliğ olduktan sonra küfrü seçerse, mürted olur. Bir kavle göre aslî kafir olur.

2- Esaret Hali: Müslüman bir kimse yanında annesi veya babası olmayan bir çocuğu esir alırsa, çocuk müslüman olmakta ona tabi olur. Şayet zımmi olan kimse bir çocuğu esir alırsa, en sahih kavle göre çocuğun müslüman olduğuna hükmedilmez. Anası-ba-bası zımmi olan mümeyyiz çocuk tek başına İslam'a girerse, en sahih kavle göre müslümanlığı sahih olmaz.

2. Buluntu Çocuğun Köleliğine Veya Hürriyetine Taalluk Eden Hükümler

Buluntu çocuk kendisinin köle olduğunu ikrar etmezse, hür sayılır. Bir kimse onun köle olduğuna dair delil gösterirse, köle olduğu sabit olur. Çocuk bir kimsenin kölesi olduğunu ikrar eder ve o şahıs da onu doğrularsa, sözü kabul edilir. Ancak daha önce çocuğun hür olduğuna dair bir ikrarın geçmemiş olması şarttır. Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, onun hürriyetine delil olacak satış ve nikah gibi bir tasarrufta bulunmamış olması şart değildir.

Bilakis en zahir kavle göre, bu tasarruflarda bulunduktan sonra aslî köle olduğu ve gelecekte olacak hükümler hakkında yapacağı ikrar kabul edilir. Geçmişte başkasına verdiği zarar ile ilgili hükümler hakkındaki ikrarı kabul edilmez. Vermesi gereken bir borcu olur da köle olduğunu ikrar ederse ve elinde malı varsa, borcu o maldan ödenir.

Bir kimse elinde delil olmadığı halde buluntu çocuğun kendisinin kölesi olduğunu iddia ederse, bu iddiası kabul edilmez. Keza çocuk da o şahsın kölesi olduğunu iddia ederse, en zahir kavle göre iddiası geçerli sayılmaz.

Bir kimse elinde bulundurduğu mümeyyiz olan veya mümeyyiz olmayan çocuğun kendisinin kölesi olduğunu iddia ederse ve bulan kişi tarafından durumu bilinmiyorsa, köle olduğuna hükmedilir. Şayet çocuk buluğ çağma erer de: "Ben hürüm." derse, en sahih kavle göre hür olduğuna dair şahit göstermedikçe iddiası kabul edilmez.

Bir kimse şahit göstererek buluntu çocuğun köle olduğunu söylerse, iddiası şu şartla kabul edilir: Mülkiyetine geçirme sebebi için şahit göstermelidir. Bir kavle göre sadece: "Mülkümdür." demesi, onun kölesi olduğuna yeterli delil olur.

Hür ve müslüman bir kimse buluntu çocuğun oğlu olduğunu söylerse, nesebine

dahil olur ve onun terbiyesi ile ilgilemeye kendisi daha layıktır. Bir köle buluntu çocuğu nesebine katarsa, çocuk ona ait olur. Bir kavle göre efendisinin onu tasdik etmesi şarttır.

Bir kadın buluntu çocuğu nesebine dahil ederse, en sahih kavle göre ona ait olmaz. Şayet iki kişi buluntu çocuğun kendilerine ait olduğunu iddia ederlerse, müslüman ve hür olan zımmi ve köle olana tercih edilmez, iddiada bulunanların şahitleri yoksa iakidin kime iltihak edeceği kaifçe (bilir kişice) tespit edilir ve hangisinin nesebine katarsa çocuğu o alır. Kaif yoksa veya tespit edemezse veya hiçbirinin de nesebine katamazsa veya her ikisine de dahil ederse; çocuk buluga erdikten sonra tabiatı ile onlardan hangisine meylederse, onun nesebine dahil edilmesi emredilir. Şayet her ikisi bir birine zıt iki şahit gösterirlerse, en zahir kavle göre her ikisinin delili düşer ve kaifm sözü tercih edilir.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

CİÂLE AKDİ (ÜCRETLE İŞ YAPTIRMAK)

Ciâle akdi, belli bir ücret karşılığında belli veya meçhul bir işi yaptırmaktır.

Bir kimsenin "Kaçmış kölemi geri getirene şu kadar ücret öderim." demesi ciâledir. Ciâle akdinde bir ücret gerektiren işe delalet eden bir lafzın bulunması şarttır. Şu halde bir kimse mal sahibinin izni olmadan veya mal sahibi bir kişiye izin verir de izin vermediği bir başkası malı getirirse, ücreti haketmiş olmaz.

Bir kimse "Kim Zeyd'in kaçmış kölesini geri getirirse ona şu kadar ücret veririm." derse, köleyi getiren ücreti hak etmiş olur ve ücreti ödemesi gerekir. Bir kimse yalandan: "Zeyd, kölemi getirene şu kadar ücret veririm demiştir." der ve bir kişi de onun bu sözüne dayanarak Zeyd'in kölesini getirirse, Zeyd'den veya yalan söyleyen kişiden bir hak talep edemez.

Ciâle akdinde her ne kadar icap lafzı şart ise de işi yapacak kişinin: "Bu işi yapmayı kabul ettim." şeklinde lafzen söylemesi şart değildir. İş yapacak kişi her ne kadar belli ise de hüküm böyledir.

Ciâle akdini meçhul bir iş üzerine yapmak caizdir. Keza en sahih kavle göre malum bir iş üzerine de akid yapmak caizdir. Ancak yapılacak işin ücretinin belli olması şarttır. Şayet iş sahibi: "Kim kaçmış olan kölemi getirirse, kendisine ücret olarak bir elbise veririm veya onu memnun ederim." derse, akid fâsid olur. Bu takdirde işi yapan için ücret-i misil vardır. Eğer kişi, yer belirterek: "Kölemi şu beldeden getir." der de işi yapan daha yakın bir beldeden getirirse, şart koşulan ücreti hak etmiş olur. Kaçmış olan köleyi iki kişi geri getirirse, her ikisi ücrette ortak olur.

İş sahibi bir kişiyi tayin ederek yapacağı iş karşılığında kendisine ücret ödeyeceğini söyler de bir başkası ona yardımcı olmak kaydı ile işe iştirak ederse, ücretin tümünü tayin edilen şahıs alır. İş sahibi adına çalışmak üzere işe iştirak etmişse, tayin edilen şahıs ücretin yarısını hak eder. Bu takdirde iş sahibi adına

iş e iştirak eden kişi bir ücret hak etmiş olmaz.

Ciâle akdinde taraflardan her biri henüz iş bitmeden akdi feshedebilirler. Daha iş e başlamadan akid feshedilir veya işçi iş e başladıktan sonra akdi fesh-ederse, ücreti hak etmiş olmaz. İşçi iş e başladıktan sonra iş sahibi akdi feshederse, en sahih kavle göre işçi için ücret-i misil vardır. Henüz iş bitmeden iş sahibi ücreti artırabilir veya azaltabilir. Ücreti artırmanın veya azaltmanın caiz olmasının gayesi, ücret-i misilin vacib olduğunu göstermektir.

Efendisinden kaçmış olan köle geri getirilirken yolun yarısında ölür veya geri kaçarsa, işçi ücret alamaz. Ücretini alabilmesi için işçinin köleyi hapsetme hakkı yoktur. İş sahibi ücretle ilgili şartları inkar eder veya işçinin gidip köleyi getirmediğini iddia ederse iş sahibinin sözü doğrulanır. İşçi ve işveren ücretin miktarı konusunda anlaşmazlarsa, her ikisi de yemin eder ve işçi ücret-i misil alır.

ONİKİNCİ BÖLÜM

FERÂİZ

A. GENEL BİLGİLER

Terikenin taksimine başlarken, Önce ölünün teçhiz ve tekfin masrafları karşılanır. Sonra varsa borçları ödenir. Daha sonra malının üçte biri vasiyetleri için harcanır. Bundan sonra geriye kalan mal mirasçılara bölüştürülür. Ben diyorum ki terikeye zekât, can diyeti, rehine veya iflas sebebiyle satın alman bir malın hakkı taallûk eder ve terike bunları karşılayamazsa, bu haklar teçhiz ve tekfin masrafından önce ödenir. Allah daha iyi bilir.

Kişi dört sebeple mirasçı olmayı hak eder:

1- Akrabalık.

2- Nikah.

3- Vela: Efendi azad ettiğı kölesine mirasçı olur. Fakat köle efendisine mirasçı olamaz.

4- İslam: İlk üç sebeple mirasçısı olmayanın terikesi devlet hazinesine intikal eder.

Mirasçı olan erkekler on sınıftır:

1- Ölenin oğlu.

2- Oğlun oğlu (torun). Her ne kadar aşağıya doğru inse de.

3- Baba.

4- Dede (baba cihetinden). Her ne kadar yukarıya doğru çıksa da.

5- Erkek kardeş: Öz veya baba bir veya ana bir erkek kardeş.

6- Erkek kardeşin oğlu: Ana bir kardeşin oğlu mirasçı olmaz.

7- Amca: Ana bir olan amca varis olmaz.

8- Amca oğlu.

9- Koca.

10- Köleyi azad eden efendi.

Mirasçı olan kadınlar ise yedi sınıftır. Tek sayılmaları halinde on sınıf olurlar.

1-Ölenin kızı.

2- Oğlun kızı. Her ne kadar aşağıya doğru inse de.

3- Anne.

4- Nine. İster anne cihetinde, ister baba cihetinde olsun hüküm aynıdır.

5- Kız kardeş: Öz veya baba bir veya anne bir kız kardeş.

6- Karı (zevce).

7- Mu'tika: Köleyi azad eden kadın.

Mirasçı olan tüm erkekler beraber bulunurlarsa sadece baba, oğul ve koca mirasçı olur. Mirasçı olan tüm kadınlar beraber bulunurlarsa sadece kız, oğlun kızı, öz kız kardeş ve karı mirasçı olur. Her iki sınıftan bir arada bulunmaları mümkün olan mirasçılar ise şunlardır: Baba, anne, oğul, kız, karı veya koca.

Ölenin hiçbir mirasçısı yoksa mezhebin asıl görüşüne göre, zev'il-erham olanlar mirasçı olmazlar ve mal hissesi belli olanlara geri çevrilmez. Belki terike devlet hazinesine intikal eder. Mezhebin son asır alimleri, devlet hazinesi düzenli değilse (dinî ölçülere uygun değilse), hisselerden arta kalan mal karı veya koca dışında kalan hisse sahiplerine hisseleri nispetinde verilir diye fetva vermişlerdir. Hisse sahiplerinden kimse yoksa, terike zev'il-erham denilen uzak akrabalara verilir. Zev'il-erham, yukarıda zikredilen erkek ve kadın akrabaların dışında kalan akrabalardır. Bunlar da on sınıftır:

1- Dede (anne cihetinde).

2- Mirastan sakıt olan dedeler ve nineler.

3- Kızların çocukları.

4- Kardeşlerin kızları.

5- Kız kardeşlerin kızları.

6- Anne bir kardeşin çocukları.

7- Anne bir amca.

8- Amcanın kız çocukları.

9- Halalar ve teyzeler.

10- Dayılar.

Bu on sınıfa bağlanan kişiler de zev'il-erham sayılırlar.

1. Kur'an-ı Kerim'de Açıklanan Hisseler

Allah (c.c.)'m kitabı Kur'an-ı Kerimde açıklanan hisseler altıdır:

1- Nısf (yarım 1/2): Beş kişinin hissesidir:

a- Koca: Kadın ölür de erkek veya kız çocuğu veya erkek çocuğunun çocuğu yoksa kocası terikenin yarısını hak eder. '

b~ Kız.

c- Oğlun kızı.

d- Öz kız kardeş.

e- Baba bir kız kardeş.

2- Rub' (dörtte bir 1/4) Hak edenler iki kişidir:

a- Koca. Bir kadın ölür de geride çocuğu veya erkek çocuklarının çocuğu kalırsa kocası malın dörtte birini hak eder.

b- Karı: Bir erkek ölür de geride bunlardan biri (çocukları) yoksa hanımı (veya hanımları) malın dörtte birini hak ederler.

3- Sümün (sekizde bir 1/8): Ölen kocanın erkek çocuğu veya çocuğunun çocuğu olursa hanımları malın sekizde birini hak ederler.

4- Sülusan (üçte iki 2/3): Terikenin üçte ikisini hak eden mirasçılar şunlardır:

a- İki veya daha fazla kızlar.

b- Oğlunun iki veya daha fazla kızları.

o Ana-baba bir veya baba bir, iki veya daha fazla kız kardeşler.

5- Sülüs (üçte bir 1/3): Hak edenler şunlardır:

a- Anne: Ölenin çocuğu, oğlunun çocuğu veya iki kız veya erkek kardeşi yoksa anne bu hisseyi hak eder.

b- İki ve daha fazla veled'ül-ümm (ana bir erkek veya kız kardeş) olursa malın üçte birini alırlar. Ölenin erkek kardeşleri varsa dede (bazen) terikenin üçte birini alır.

6- Södüs (altıda bir 1/6): Bu hisseyi hak edenler yedi kişidir:

a-b- Baba ve dede: Ölenin oğlu veya oğlunun oğlu varsa terikenin altıda birini alırlar.

c- Anne: Ölenin çocuğu veya çocuğunun çocukları veya iki kız veya erkek kardeşi varsa terikenin altıda birini alır.

d- Nine: Anne veya baba cihetiyle olan nine, ölenin annesi yoksa nine altıda bir alır.

e- Öz kız ile birlikte olan oğlun kızı.

f- Öz bir kız kardeşle birlikte olan baba bir kız kardeş veya kız kardeşler.

g- Ümmü veledin, erkek veya kız çocuğu bir tane olursa.

2. Hacb (Kısmen Veya Tamamen Mirastan Men Etmek)

Baba, oğul ve kocayı hiç kimse mirastan hacb (men) edemez. Oğlun oğlunu ancak ölenin oğlu veya ölüye ondan yakın olan oğlun oğlu mirastan men eder. Dedeyi, kendisi ile ölü arasına giren baba veya ondan ölüye daha yakın olan dede mirastan men eder. Öz kardeş baba, oğul ve oğlun oğlu ile mirastan men olur. Baba bir kardeşi baba, dede; oğlun oğlunu; oğul ve öz kardeş, men eder. Anne bir kardeşi; baba, dede, oğul ve oğlun oğlu men eder. Öz kardeşin oğlu şu altı kişi ile men olur:

1- Baba.

2- Dede.

3- Oğul.

4- Oğlun oğlu.

5- Öz olan bir kardeş.

6- Baba bir kardeş.

Baba bir kardeşin oğlu, bu altı kişi ile birlikte öz kardeşin oğlu ile mirastan men olur. Öz amca, yukarıda zikredilen yedi kişi ile birlikte baba bir kardeşin oğlu ile mirastan men olur. Baba bir amca ise, yukarıda zikredilen sekiz kişi ile birlikte öz amca ile mirastan men olur. Öz amcanın oğlu, yukarıda zikredilen dokuz kişi ile birlikte baba bir amca ile mirastan men olur. Baba bir amcanın oğlu, yukarıda belirtilen on kişi ile öz amcanın oğlu ile mirastan men olur.

Kölenin efendisini, nesep yönünden köleye asabe yolu ile mirasçı olanlar mirastan men eder. Ölenin kızı, annesi ve karısı mirastan men olunmazlar. Oğlun kızı, Ölenin oğlu ile düşer. Kendisi ile birlikte onu asabe kılacak birisi olmazsa, Ölenin iki kızı onu mirastan men eder. Anne tarafından olan nineyi mirastan ölünün annesi men eder. Baba tarafından olan nineyi ise Ölünün babası veya annesi men eder.

Ölünün her yönden yakın olan nineleri, uzak olanlarını mirastan men ederler. Anne tarafından olan yakın nineler, baba tarafından olan uzak nineleri mirastan men ederler. Örneğin; annenin annesi, babasının annesinin annesini mirastan men eder.

Baba tarafından yakın olan nineler, zahir kavle göre anne tarafından olan uzak nineleri mirastan men etmezler. Öz kız kardeşin hacb konusundaki hükmü, erkek kardeşin hükmü gibidir. Beraberlerinde erkek olmayan baba bir kız kardeşleri, öz olan iki kız kardeş mirastan men eder. Köleyi azad eden kadının hükmü köleyi azad eden efendinin hükmü gibidir. Malın tümünü alan hisse sahipleri, terikeden bir şey kalmaması sebebi ile asabelerin tümünü mirastan men ederler.

3. Bir Veya Birden Fazla Çocuğun Durumu

Ölenin oğlu tek başına olursa terekenin tümünü alır. Keza birden fazla olan erkek çocuklar da terekenin tümünü alırlar. Kız çocuğu tek başına mirasçı olursa malın yarısını alır. Kızlar iki veya daha fazla iseler malın üçte ikisini alırlar. Birkaç kız çocuğu ile birkaç erkek çocuk bir arada olsalar mal onlarındır. Erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır.

Oğlun çocukları, tek başına olduklarında ölenin öz çocuğu gibi hisse alırlar. İki ayrı sınıf mirasçı olurlarsa ve öz çocuklar erkek iseler, yeğenlerini mirastan men ederler. Ölenin erkek çocukları olmaz da öz kızı olursa, kız terikenin yarısını alır. Geriye kalan mal erkek çocuğun oğulları veya öz oğlun erkek ve kız çocukları alır. Oğlun çocukları bir kız veya birkaç kız ise, altıda bir alırlar.

Ölenin bir veya birden fazla kızları mirasçı olurlarsa bunlar üçte iki hisse alırlar. Geri kalan malı oğlun oğlu alır veya oğlun oğlu ile kızları alırlar.

Öz oğlun kızları tek başına olsalar mirastan bir şey alamazlar. Ancak kendilerinden aşağı derecede bir erkek olursa kızlar onunla birlikte asabe olurlar. Oğlun oğlunun oğlu, oğlun oğlu ile beraber olursa bunun hükmü öz oğlun oğlu ile birlikte olan oğlun oğlu gibidir. Keza sair derecede olanlar da aynıdır. Aşağı derecede olan erkek asabeler, kendi derecelerinde olanı asabe kılarlar. (Kız

kardeş gibi). Aşağı derecede olan erkek çocuklar, malın üçte ikisinden bir şey alamayan yukarı derecedeki kızı asabe kılarlar.

4. Baba Anne ve Dedenin Durumu

Babanın mirasta üç hali vardır:

1- Mirasta pay sahibi olması: Beraberinde ölenin oğlu veya oğlunun oğlu olursa hisse sahibi olarak altıda bir alır.

2- Asabe yolu ile mirasçı olması: Beraberinde ölenin oğlu veya oğlunun oğlu yoksa terekenin tamamını veya kalanım alır.

3- Hisse sahibi ve asabe olması yolu ile mirasçı olması: Beraberinde ölenin kızı veya oğlunun kızı olursa pay sahibi olarak altıda bir alır. Bunlar (baba, kız ve oğlun kızı) hisselerini aldıktan sonra baba asabe yolu ile geri kalan malı alır.

Annenin mirasta üç hali vardır:

1-2- Yukarıda hisseler bölümünde geçen iki halde anne üçte bir veya altıda bir hisse alır. Anne ile birlikte ölenin oğlu veya oğlunun oğlu, iki erkek kardeşi veya iki kız kardeşi yoksa anne terekenin üçte birini alır. Anne ile birlikte bu şahıslar varsa altıda bir alır.

3- Beraberinde ölenin annesi ve babası olan karı veya kocaya ait iki meselede karı veya koca hisselerini aldıktan sonra anne geriye kalan malın üçte birini alır.

a- Dedenin mirastaki hali:

Yukarıda babanın durumu ile ilgili geçen üç halde, dede baba gibi terikeden hisse alır. Ancak baba erkek ve kız kardeşlerini mirastan men eder. Dede ise, öz veya baba bir kardeşlerle olduğu zaman onlarla taksimata girer. Baba, annesini mirastan men ettiği halde dede annesini mirastan men edemez. Baba, ölenin kocası ile birlikte olursa veya ebeveyn ile birlikte zevcesi ile olursa, annenin hissesini, üçte birden terekenin kalan üçte birine indirir. Fakat dede annenin hissesini üçte birine indiremez.

6- Ninenin mirastaki hali:

Nine, terikenin altıda birini alır. Keza birden fazla iseler yine altıda bir hisseyi aralarında paylaşırlar. Annenin annesi, her ne kadar aşağı doğru inse de anneye nesep yönünden ulaşan bir kadınla mirasçı olur.

Babanın annesi (baba tarafından olan nine) ve baba tarafından olan ninelerin annelerinin hükmü de böyledir. Her ne kadar aşağıya doğru inseler de babaya nesep yönünden ulaşan bir kadınla mirasçı olurlar. Keza babanın annesinin annesinin hükmü de böyledir. Dedelerin anneleri, her ne kadar yukarıya doğru çıksa da meşhur kavle göre mirasçı olurlar. Ninelerin mirasçı olmaları ile ilgili genel kaide şudur: Nine, ölüye sadece kadınla veya erkekle ulaşırsa mirasçı olur. Örneğin, annenin annesinin annesi veya babanın babasının annesi gibi. Veya erkeğe ulaşan kadınlarla mirasçı olur. Meselâ, babanın annesinin annesi gibi.

İki kadın arasında bulunan erkekle ölüye bağlanan nine mirasçı olamaz. Örneğin, annenin babasının annesi gibi.

5. Kız ve Erkek Çocukların Hükümü

Öz erkek ve kız kardeşler, yalnız başına oldukları zaman, mirastaki durumları, öz evladın mirastaki durumu gibidir. Keza baba bir ise de durumları böyledir. Ancak müşerreke demlen meselede durumları ayrıdır.

Müşerreke (ortak kılan); koca, anne, anne bir iki kardeş, öz kardeşle beraber olurlarsa öz kardeşin anne bir iki kardeşe üçte bir hissede ortak olmasıdır. Öz kardeş yerine baba bir kardeş olursa, anne bir kardeşler hisseden düşerler.

Öz evlat ile oğlunun çocukları gibi iki sınıf mirasçı bir arada olursa bunun hükmü, öz evlat ile evlatların çocuklarının hükmü gibidir. Ancak oğlun kızları kendi derecelerinde veya daha aşağı derecede bir erkekle birlikte bulunurlarsa asabe yolu ile mirasçı olurlar.

Kız kardeş ancak erkek kardeş ile asabe olur.

Ana bir erkek kardeş tek basma olursa veya ana bir kız kardeş tek basma olursa, altıda bir hisse alır. Kardeşler iki veya daha fazla ise, üçte bir alırlar. Ana bir kardeşler erkek olsun kız olsun, mirasta eşit olduklarından eşit hisse alırlar. Öz veya baba bir kardeşin beraberinde ölenin kızı veya oğlunun kızı olursa kardeş gibi asabe sayılırlar. Öz kız kardeşin beraberinde ölenin kızı olursa, baba bir kız kardeşi mirastan men eder.

Öz kardeşin çocukları veya baba bir kardeşin çocukları beraber veya tek başına olduklarında her birinin hükmü, babalarının hükmü gibidir. Ancak şu hususlarda durumları değişiktir:

1- Annenin hissesini altıdan bire çeviremezler.

2- Kendileriyle birlikte dede bulunursa mirasçı olamazlar.

3- Kız kardeşlerini asabe yapamazlar.

4- Müşerreke meselesinde hisseden düşerler.

Öz veya baba bir amca tek veya beraber olduklarında hükümleri, ana-baba bir kardeşin hükmü gibidir. Keza ana-baba bir veya baba bir amca çocukları, neseple asabe olanlar ile diğer asabe-ler bunlara kıyas edilirler.

Asabe, malın tümünde mirastaki durumlarına göre belli hisseleri olmayan mirasçılardır. Tek başına bulunduklarında malın tümünü veya hisse sahipleri hisselerini aldıktan sonra geriye kalan malı alırlar.

6. Velayet (Azadlık) Yoluyla Asebe

Ölünün nesep ciheti ile asabe mirasçıları yoksa, onu azad eden erkek olsun kadın olsun, malın tümünü veya hisse sahipleri hisselerini aldıktan sonra geriye kalan malı alır. Azad eden hayatta değilse, nesep ciheti ile ona bizzat asabe olan mirasçıları malı alırlar. Azad edenin kızı veya kız kardeşi kardeşleriyle birlikte olsalar bile mirasçı olamazlar.

Azad edenin mirasçılarının sırası, neseple mirasçı olanların sırası gibidir. Örneğin, sıralamada önce oğlu sonra onun oğlu sonra babası gelir. Ancak en zahir kavle göre, kardeş ve kardeşin oğlu sıralamada dededen önce gelirler.

Azad edenin asabeleri yoksa azad edeni azad eden asabe olur. Azad edeni azad eden yoksa, bu ikinci azad edenin asabeleri sırasıyla mirasçı olurlar.

Kadın velayet yolu ile mirasçı olamaz. Bunun misali şudur: Bir kadın kölesini satar da satın alan kişi onu azad ederse, ilk kadın velayet ciheti ile ona varis olamaz. Ancak azad ettiği köleye veya azad ettiği köleye neseb (oğlu gibi) veya velayet ile bağlanan kişiye mirasçı olabilir. Neseb ciheti ile mirasçı olmaya misal; kadının kölesi vefat eder de bir çocuk bırakırsa bu çocuk neseb ciheti ile mirasçı olur. Çocuk da ölürse kadın neseb ciheti ile bu çocuğa mirasçı olur. Velayet ciheti ile mirasçı olmaya misal ise, kadının kölesi azad edilmiş bir cariye ile evlenir ve bir çocuğu olursa, köle azad edildikten sonra her üçü de vefat ederse, kadın köleye olan velayetinden dolayı çocuğa velayet cihetiyle mirasçı olur.

7. Kardeşlerle Birlikte Olan Dedenin Durumu

Dede, öz veya baba bir kardeş ve kız kardeşler ile beraber olur da hissesi belli bir mirasçı yoksa, terikenin üçte birinin ekseri ve taksimatta dede için faydalı olan tercih edilir. Bir erkek kardeşin bulunması halinde taksimat daha faydalıdır. Dede üçte birini aldıktan sonra diğer mirasçılar geri kalan malı aralarında birli-ikili paylaşırlar.

Şayet beraberlerinde hissesi belli biri varsa, tüm malın altıda biri, kalanın üçte biri ve taksimatta en fazla hisseyi alır.

Bazen dedeye hiçbir şey kalmaz. Meselâ; iki kız, anne ve koca mirasçı kalmışsa dedeye altıda bir takdir edilir. Gerekirse mesele on ikiden on beşe avl ederek (yükseltilerek) ziyadeleştirilir.

Bazen dedeye altıda birden az hisse kalır. İki kız ve koca mirasçı olursa, dede için altıda bir takdir edilir ve bir eklemek sureti ile mesele avl eder.

Bazen dede altıda bir alır. İki kız ve anne mirasçı olursa dede altıda birinin tümünü alır. Bu üç halde kardeş ve kız kardeşler hisseden düşerler. Eğer öz veya baba bir kardeşler ve öz kız kardeşler ile baba bir kardeşler dede ile beraber olurlarsa dedenin mirastaki hükmü, az önce geçen hükümler gibidir. Yani dede için hangisi faydalı ise ona göre hisse alır.

Taksimatta dedenin aleyhine olarak öz kardeşler, baba bir kardeşler gibi sayılırlar. Dede hissesini aldıktan sonra öz erkek kardeşler varsa, geri kalan malı alırlar. Baba bir kardeşler ise hisseden düşerler.

Öz erkek kardeşler olmayıp bir kadın varsa malın yarısını dede, diğer yarısını da kadın alır. Kadınlar iki veya daha fazla iseler üçte iki alırlar. Malın üçte ikisinden bir şey arta kalmaz. Bazen malın yarısından arta kalan olur. Artı kalan bu mal baba bir kardeşlerin hakkıdır. Dede ölenin kız kardeşleri ile birlikte olursa, onların erkek kardeşi hükmünde olur ve kız kardeşler onunla birlikte hisse sahibi olmazlar. Ancak ekderiye meselesinde hisse sahibi olurlar.

Ekderiye meselesinin misali şudur: Bir kadın ölür kocası, an-nesi, dedesi, bir öz kız kardeşi veya baba bir kız kardeşi mirasçı olursa koca malın yansını, anne

üçte birini, dede altıda birini ve kız kardeş yarısını alır. Mesele üçten dokuza avl eder ($3.3=9$). Sonra dede ve kız kardeşin hissesi olan dört, üçe taksim edilir. Dede üçte iki, kız kardeş üçte bir alır. Burada üçte bir sayısında kesir meydana geldiği için mesele yirmi yediye yükselir ($3.9=27$). Bu durumda koca dokuz, anne altı, dede sekiz, kız kardeş dört hisse alır.

8. Mirasçı Olmaya Mani Olan Haller

Müslüman kafire, kafir de müslümana mirasçı olamaz. Aynı şekilde mürted de mirasçı olamaz ve ona mirasçı olunmaz. Dinleri ayrı da olsa kafir kafire mirasçı olur. Lakin meşhur kavle göre, harbi ve zimmi olanlar birbirlerine mirasçı olamazlar. Köle de mirasçı olamaz, imam'ın son kavline göre bir kısmı hür olan köle mirasçı olur.

Katil, Öldürdüğü kimseye mirasçı olamaz. Zayıf kavle göre ise katil, bu fiili sebebi ile zamin olmazsa mirasçı olur.

İki mirasçı beraber boğulur, göçük altında kalır veya gurbette ölürlerse veya hangisinin daha önce öldüğü bilinmezse, bir birlerine mirasçı olamazlar. Her birinin malını geride kalan mirasçıları alır.

Bir kimse esir tutulur, kaybolur veya hayatından haber kesilirse, öldüğüne dair bir haber alınıncaya kadar malı bekletilir veya geçen müddetten sonra gâlib zan ile ondan sonra yaşayamayacağı anlaşılırsa, hakim görüş beyan eder ve öldüğüne karar verir. Ölümüne karar verdiği anda mirasçılarına terekeyi taksim eder.

Bir kimse ölür de mirasçısı kayıp ise, ölüm anında hayatta olup olmadığı anlaşılmıncaya kadar kayıp mirasçının hissesi bekletilir. Hazır olan mirasçılara ise hisselerinin en azı verilir.

Bir kimse anne karnındaki çocuğu mirasçı bırakır veya mirasçı olma ihtimali olan bir cenini geride bırakırsa, her ikisi hakkında da ihtiyatlı davranılır. Cenin dünyaya sağ olarak gelirse ve kendisine miras bırakanın vefat ettiği sırada anne karnında mevcut olduğu biliniirse mirasçı olur. Aksi halde mirasçı olamaz. Bunun açıklaması şudur: Ölen kimsenin ceninden başka mirasçısı yoksa veya cenini habb edecek bir mirasçı varsa, her iki halde de cenin doğuncaya kadar mal bekletilir.

Mirasçı ölür de cenin onu habb etmezse ve belli bir hissesi de varsa, avl mümkün ise, mesele avl ederek belli olan hissesi verilir. Bunun misali şudur: Bir erkek ölür ve geride hamile olan karısı, annesi ve babası mirasçı olarak kalırsa karısı sekizde bir, anne ve baba mesele avl ederek her biri altıda bir alır. Meselenin aslı yirmi dörtten yirmi yediye avl eder. Karı üç, anne baba sekiz alır. Geriye kalan on altı hisse cenin doğuncaya kadar bekletilir. Mirasçının belli bir hissesi yoksa meselâ, hissesi olmayan çocuk gibi, cenin doğuncaya kadar hissesi bekletilir.

Zayıf kavle göre, hamileliğin en fazla müddeti dört yıldır. Bu kavle göre çocukların hissesi kesin olarak verilir. Yani cenin dört erkek evlat kabul edilir ve

hisseleri bekletilir. Geri kalan mal ise taksim edilir.

Hünsamn (erselin) erkek veya kadın olmasıyla hissesi değişmezse, bunun hükmü veled'ül-ümm gibidir. Azad edenin hükmü de böyledir. Yani hissesi verilir. Aksi halde yani, kadın veya erkek olma durumuna göre hissesi değişirse, kendisinin ve diğer mirasçıların hisseleri kesin olarak halledilir. Meşkûkûn (kadın veya erkek olduğu belli olmayan) durumu belli oluncaya kadar hissesi bekletilir.

Bir mirasçıda farz payın iki ciheti ve asabelik varsa, her iki cihette hisse alır. Meselâ ölen kadının kocası onun efendisi veya amcasının çocuğu ise, her iki cihete göre hisse sahibi olması ve asabe olması ile pay alır. Ben diyorum ki mecusi ile evli olan kadın veya bir kimse, şüphe ile kız kardeşi ile cinsel ilişkide bulunur da annesi ölürse, kızı olması ciheti ile ona mirasçı olur. Zayıf kavle göre, her iki cihetle (hem kızı hem de kız kardeşi olması cihetiyle) mirasçı olur. Allah daha iyi bilir.

İki kişi asabe ciheti ile müşterek mirasçı olur da biri akrabalık ciheti ile diğerinden ölüye daha yakın ise, terekeden şöyle hisse alırlar: İki amca çocuğundan biri, ölenin anne bir kardeşi ise altıda bir alır. Geri kalan malı bölüşürler. Şayet beraberlerinde ölenin kızı varsa, kız malın yarısını alır. Geri kalanı ikisi eşit olarak bölüşürler. Zayıf kavle göre ise, geri kalanı anne bir kardeş alır.

Bir kimsede belli hissenin iki ciheti varsa, ölüye sadece en kuvvetli cihetle mirasçı olur. En kuvvetli cihetten maksat, bir derecenin diğer dereceyi hacb etmesi veya hacb etmemesi veyahut en az şekilde hisseyi hacb etmesi demektir. Birinci meselenin misali şudur: Ölenin kızı ki, aynı zamanda ana bir kız kardeşidir. Mecusi olanın veya müslümanın şüphe ile annesi ile birleşmesi ve bir kız doğurması gibi. İkincisi ise anne gibi ki, baba bir kız kardeşidir. Kişinin kızı ile birleşmesi ve bir kız doğurması gibi. Üçüncüsü ise ölenin annesinin annesi ve kendisinin de baba bir kız kardeşi olmasıdır. Bu kişinin cinsel ilişkide bulunduğu ikinci kızının bir çocuk doğurmasıdır. Birinci kız, çocuğun annesinin annesi ve baba bir kız kardeşi olur.

B. MESELELERİN HALLERİ VE AVİL (YÜKSELME)

Mirasçılar asabe olup sadece erkek veya sadece kadın iseler, mal kendilerine eşit şekilde taksim edilir. Nesep itibarı ile iki sınıf mirasçı bir arada olursa bir erkek, iki kadın değerinde kabul edilir. Buna göre mesele kendilerine taksimat yapılan mirasçıların sayısı üzerine kurulur. Bu sayı meselenin aslıdır. Meselâ; iki erkek ve iki kadın mirasçı kalmışsa, bunların sayısı altı eder ki mesele altı üzerine kurulur.

Mirasçılar arasında bir hisse sahibi veya eşit iki hisse sahibi varsa, mesele bu sayı üzerine kurulur. Meselâ, koca ve ana-baba bir kardeş mirasçı kalmışsa, aldıkları hisse ikide bir eder ki mesele iki 1 sayısı üzerine kurulur. Buna göre meselenin aslı olan yarım ikiden; üçte bir veya üçte iki üçten; dörtte bir dörtten;

altıda bir altıdan ve sekizde bir sekizden gelir.

İki mirasçı bir arada olup meselenin üzerine kurulduğu sayılar değişik ise bu durumda bakılır: İki sayı arasında tedahül (biri diğerinin cüzü olan iki sayı, 3 ile 6 gibi) varsa, mesele en büyük sayı (payda) üzerine kurulur. Meselâ, $1/3$ veya $1/6$ paydaları gibi. En büyük payda altı sayıdır. Üç sayısı buna bölünebilir ki mesele altı sayısı üzerine kurulur. Sayılar arasında tevafuk varsa, her bir sayının vıfkı (yarısı) diğer tam asıl sayı ile çarpılır. $1/6$ ile $1/8$ hisseleri gibi. Altının vıfkı üç, sekizin vıfkı dördtür. Her birinin vıfkı diğer sayı ile çarpılır. Çıkan toplam sayı meselenin üzerine kurulduğu sayıdır. $3.8=24$ veya $4.6=24$; 24 sayısı meselenin üzerine kurulduğu sayıdır.

İki sayı arasında tebâyün (kendilerini kendilerinden başka bir bölenin bulunmadığı sayılardır. 3, 5, 7, 11 v.b. sayılar gibi) varsa, her biri diğeri ile çarpılır. Yani küçük sayı büyük sayıyı bölemez ve üçüncü bir sayı da bunları bölemezse, her biri diğeri ile çarpılır. Çarpım sonucu elde edilen toplam sayı meselenin üzerine kurulduğu sayıdır (meselenin mahrecidir). Üçte bir ve dörtte bir paydaları gibi ki meselenin üzerine kurulduğu sayı on ikidir. ($3.4=12$)

Miras meseleleri yedi sayıya göre teşkil edilir. Bu sayılar şunlardır: 2, 3, 4, 6, 8, 12 ve 24; bunlardan altı sayısı yediye avl eder. Örneğin; koca ve iki kız kardeş mirasçı olursa, mesele altı üzerine kurulur. Altı sayısı sekize de avl eder. Örneğin; koca, iki kız kardeş ve anne mirasçı olursa, mesele altı üzerine kurulur ve altı sekize avl eder. Altı sayısı dokuza da avl eder. Örneğin koca, iki kız kardeş ve anne bir erkek kardeş mirasçı olursa, altı dokuza avl eder. Altı on sayısına da avl eder. Koca, iki kız kardeş, anne ve anne bir iki erkek kardeş birlikte mirasçı olurlarsa, mesele altıdan on sayısına avl eder. On iki sayısı ise on üçe avl eder. Örneğin karı, anne ve iki kız kardeş birlikte mirasçı olurlarsa, mesele on üçe avl eder. On iki sayısı on beş sayısına da avl eder. Yukarıda sayılan mirasçılarla birlikte anne bir kardeş varsa paylar on ikiden on beşe avl eder. On iki sayısı on yediye de avl eder. Yukarıda belirtilen mirasçılarla birlikte anne bir bir kardeş daha olursa, on iki on yediye avl eder.

Yirmi dört sayısı yirmi yediye avl eder. İki kız, anne, baba ve karı birlikte mirasçı olurlarsa, yirmi dört yirmi yediye avl eder. Altı, on iki ve yirmi dört sayıları dışındaki sayılar avl etmezler.

İki sayı bir birine mümasil ise (7-7 ve 9-9 gibi) durum bellidir. Yani eşit olduklarından sayılardan biri meselenin aslı olur. Sayılar değişik ise ve büyük sayıdan küçük sayı bir veya daha fazla kere çıkarılarak büyük sayı kesirsiz yok oluyorsa, sayılar arasında tedahül vardır. Üç sayısının altı veya dokuz sayısı ile birlikte olması gibi. Üç sayısı altı sayısından iki defa çıkarılırsa altı sayısı sıfırlanır.

Şayet küçük sayı büyük sayıyı bölemez ancak üçüncü bir sayı ile bölünürlerse (sıfırlanırlarsa) sayılar arsında muvafakat vardır. Her biri kendi cüzü ile tevafuk (yarı) olur. Dört ve altı sayılarının yarıları gibidir.

İki sayı bir birini sıfırlamaz da ancak "bir" rakamı ile sıfırlanırlarsa, aralarında tebâyün vardır. Üç ve dört sayısı gibi. Üç sayısından bir üç defa ve dört

sayısından bir dört defa çıkarılarak sayılar sıfırlanır. Şu halde iki sayıda tedahül varsa, tevafuk da vardır. Fakat tevafuk olan sayıda tedahül olmaz.

C. HİSSELERİN TASHİHİ (HİSSELERİ KESİRSİZ HALE GETİRMEK)

Meselenin aslını ve hissesi sahiplerine taksimatını böylece öğrenmiş bulunuyoruz. Şu halde; bir sınıf mirasçının hisseleri kesirli çıkarsa, hisseler kendilerine kesirli hisse düşenlerin sayısı ile karşılaştırılır: Eğer hisseler ile sayılar arasında tebayün varsa ve mesele yükseliyorsa (avl), yükselme ile birlikte hisseleri kesirli olanların sayıları asıl mesele ile çarpılır.

Sayılar ile hisseler arasında tevafuk varsa, sayıların yarısı meselenin aslı ile çarpılır. Çarpım sonucu elde edilen sayı üzerine mesele kurulur. Hisseler iki sınıf üzerine kesirli çıkarsa, her sınıfın hissesi ile sayıları karşılaştırılır. Sayılar arasında tevafuk varsa o sınıfın yarısı alınır. Tevafuk yoksa vıfkı çevrilmez. Bu işlem yapıldıktan sonra eğer iki gruptaki mirasçılarının adetleri arasında eşitlik (temasül) varsa bir grubun adedi avl ile birlikte asıl mesele ile çarpılır. İki sınıfın sayıları arasında tedahül varsa çok olan sayı meselenin aslı ile çarpılır.

İki sınıfın sayıları arasında tevafuk varsa, ikisinden birinin yarısı diğerinin tamsayısı ile çarpılır. Çarpım sonucu hasil olan sayı asıl mesele ile çarpılır. Sayılar arasında tebayün varsa, biri diğeri ile çarpılır. Elde edilen netice meselenin aslı ile çarpılır. Çarpım sonucu elde edilen sayı üzerine mesele kurulur. Üç veya dört sınıf mirasçının bulunduğu kesirli paylar da yukarıda geçen meseleye kıyas edilerek yapılır. Kesirli hisseler ancak dört sınıf mirasçının bulunduğu meselede olur.

Meselenin tashihi için elde edilen sayıdan her sınıfın hissesini çıkarmak isteyen, meselenin ilk aslı olan sayıdan çıkarılan hisseyi meselenin aslına çarpılan ikinci sayı ile çarpar. Bu çarpım sonucu elde edilen sayı o sınıfın hissesi olur. Sonra elde edilen sayı, o sınıfın sayılarına bölünür. Böylece hisseleri ortaya çıkar.

D. MÜNAsAHAT (TERİKE TAKSİM EDİLMEĞEN MİRAsÇILARDAN BAZILARININ ÖLMESİ)

Bir Ölünün malı taksim edilmeden mirasçılarından biri ölür ve ilk ölüye mirasçı olanların dışında ikinci ölenin mirasçısı yoksa, mirasçılarının birinci ve ikinci ölenen alacakları hisse miktarları eşit ise, ikinci vefat eden hiç yokmuş gibi kabul edilir ve mal mevcut mirasçılara taksim edilir. Bunun misali şudur: Bir kimse ölür de geride

bir erkek ve birkaç kız kardeşi mirasçı kalırsa veya birkaç erkek çocuk ile birkaç kız çocuk mirasçı kalırsa; daha mal taksim edilmeden de bazıları ölürse ikinci ölen taksimatta yokmuş gibi kabul edilir.

İkinci vefat edenin mirasçıları ister olsun ister olmasın, ilk vefat edene mirasçı olanların hisseleri değişik ise, önce ilk vefat edenin, sonra da ikinci vefat edenin meselesi tashih edilir. İkinci vefat edenin birinci meseleden aldığı hisse, ikinci

vefat edenin meselesi gibi taksim edilebiliyorsa durum açıktır. Aynı şekilde taksim edilemi-yorsa ve birinci vefat edenden isabet eden hisse ile kendi meselesi arasında muvafakat varsa; ikinci meselenin vıflı, birinci meselenin tamamı ile çarpılır. Kendi hisseleri ile ikinci mesele arasında tevafuk yoksa, birinci meselenin aslı ikinci meselenin tümü ile çarpılır. Elde edilen sayı ile her iki meselenin tashihi yapılır. Sonra bir mirasçının birinci meseleden aldığı hisse, ikinci mesele ile çarpılan sayı ile çarpılır ve hissesi verilir. İkinci ölüden hisse alan varsa, alacağı hisse ikinci ölenin birinci meseleden aldığı hisse ile çarpılır. Eğer mesele ile hissesi arasında tevafuk varsa, ikinci ölenin birinci meseleden aldığı hisselerin vıfki ile çarpılır.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM VASİYET

A. GENEL BİLGİLER

Kafir olsa bile hür ve mükellef kişinin, keza mezhep alimlerin -ce kabul edilen rivayete göre, serinlik nedeni ile kısıtlılık altında bulunan kişinin yapacağı vasiyet sahihtir. Delinin, baygının ve çocuğun vasiyette bulunması sahih değildir. Bir kavle göre mümeyyiz olan çocuğun vasiyette bulunması sahihtir. Hür olamadığı için kölenin vasiyeti de sahih değildir. Zayıf kavle göre ise, köle vasiyette bulunur da sonra azad edilir ve ölürse vasiyeti sahihtir.

Genel bir cihet için herkesin faydalanacağı şekilde yapılan vasiyet sahihtir. Ancak bu vasiyetin günaha sebep olmaması şarttır. Meselâ; kilise imarı için yapılan vasiyet sahih değildir. Bir şahıs adına vasiyet yapılan vasiyette, o şahsın mülk edinebilecek durumda olması şarttır.

Anne rahmindeki cenin için yapılan vasiyet sahih olup, ceninin sağ olarak doğar ve vasiyetin yapıldığı tarihte mevcut olduğu biliniyorsa yerine getirilir. Ceninin ana rahmindeki mevcudiyeti, vasiyet tarihinden itibaren altı aylık süre geçmeden doğması ile bilinir. Cenin altı aylık veya daha fazla bir süre geçtikten sonra dünyaya gelir ve kadının kocası veya efendisi sağ ise, vasiyeti hak etmiş olmaz. Kadının kocası ölmüş ve dört yıl veya daha fazla bir süre zarfında doğmuşsa, yine vasiyeti hak etmiş olmaz. Cenin dört yıldan az bir sürede dünyaya gelirse en zahir kavle göre vasiyeti hak etmiş olur.

Bir köle için vasiyet yapılır da vasi vefat edinceye kadar köleliği devam ederse, bu vasiyet efendisi için geçerli olur. Vasinin vefatından önce efendi köleyi azad ederse, vasiyet edilen mal kölenin olur. Vasinin ölümünden sonra azad eder de köle temlik kabul ederse, vasiyet temlik edildiği şeye göre yerine getirilir. Vasiyet, vasinin vefatından sonra kabul edilir dediğimiz takdirde mal efendisinin, vasiyet kabul ile temlik edilir dediğimiz takdirde, mal kölenin olur. Hayvanın kabul etmesini kastederek, mutlak şekilde hayvanlar için vasiyette bulunmak geçersizdir. Hayvanın yemini temin maksadı ile yapılan vasiyet ise nakledilen görüşlere göre sahihtir.

Belli bir caminin imarı için yapılan vasiyet sahihtir. Keza herhangi bir camiye belirtmeksizin camiler için yapılan vasiyet de en sahih kavle göre sahihtir. Camiler için mutlak şekilde yapılan vasiyet, caminin imarı ve maslahatı için sarf edilir.

Zımmi için yapılan vasiyet sahihtir. Keza en sahih kavle göre harbi ve mürted için vasiyette bulunmak sahihtir. En zahir kavle göre katil için yapılan vasiyet de sahihtir.

Diğer mirasçılarının razı olması halinde en zahir kavle göre, bir mirasçı için vasiyette bulunmak caizdir. Vasi hayatta ise mirasçılarının yapılan vasiyeti reddetmelerine veya caiz görmelerine itibar edilmez. Kendisine vasiyette bulunanın mirasçılığı, vasiinin vefat ettiği günden itibaren geçerlidir. Her bir mirasçı için hissesi mik-tarınca yapılan vasiyet geçersizdir. Zira herkesin hissesi bellidir.

Mirasçıya hissesi mik-tarmca bir aynı vasiyette bulunmak sahihtir. Ancak en sahih kavle göre, diğer mirasçılarının izin vermeleri lazımdır. Ana rahmindeki cenini başkasına vermek üzere vasiyette bulunmak da sahihtir. Yalnız çocuğun sağ olarak doğması şarttır. Ayrıca vasiyet tarihinde rahimde mevcut olduğunun bilinmesi de şarttır.

Menfaati vasiyet etmek de caizdir. Keza bahçenin meyvelerini veya hayvanın bu sene doğacak yavrusunu vasiyet etmek, en sahih kavle göre caizdir.

İki köleden birini veya eğitilmiş köpek, hayvan gübresi veya sirke maksadı ile yapılan içki gibi yararlanılması mubah olan necis bir şeyi vasiyet etmek sahihtir. Bir kimse köpeklerinden birini vasiyet ederse, onlardan bir tanesi verilir. Şayet köpekleri yoksa yaptığı vasiyet geçersizdir. Malı ve köpekleri olan bir kimse, köpeklerinin tümünü veya birkaçını vasiyet ederse, en sahih kavle göre vasiyeti yerine getirilir. Her ne kadar köpekler çok ve mal az ise de hüküm böyledir.

Bir kimse kendisine ait olan iki defî vasiyet ederse, vasiyeti haram oyunda kullanılan def için değil, savaş ile hacıların gidişini ilân için kullanılan helal def için geçerlidir. Şayet haram olan oyunda kullanılan defî vasiyet ederse vasiyeti geçersizdir.

B. MALIN ÜÇTE BİRİNDEN FAZLASINI VASİYET ETMEK

Kişi malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmemelidir. Bir kimse, malının üçte birinden fazlasını vasiyet eder de mirasçılar üçte biri aşan vasiyeti red ederse, yapılan vasiyet, terikenin üçte birinden fazlası için geçerli olmaz. Şayet mirasçılar üçte birini aşan vasiyeti uygun görürlerse, vasiyet yerine getirilir. Zayıf kavle göre ise yapılan fazla vasiyet, varisler tarafından yeni verilen bir sadakadır. Bu kavle göre üçte birinden fazla yapılan vasiyet geçersizdir.

Terikenin miktarı, mal sahibi vefat ettiği gün dikkate alınır. Zayıf kavle göre ise, vasiyetin yapıldığı gündeki miktar dikkate alınır. Hürriyeti efendisinin ölümüne bağlanan köleler ve ölümcül hastalığında yaptığı mutlak şekildeki vakıf, hibe, köleyi azad etme ve borçtan beri kılma gibi teberrular, kişinin terekesinin üçte

birinden itibar edilir.

Ölüm şartına bağlı birkaç teberru vasiyet bir arada yapılır da malın üçte biri bu vasiyeti karşılayamazsa ve yalnız azad etmeyi vasiyet etmişse, köleler arasında kura çekilir. Başkalarına vasiyet etmişse üçte biri hepsine taksim edilir. Şayet köleleri ve malı vasiyet etmişse, üçte biri her birinin kıymetine göre taksim edilir. Bir kavle göre ise önce köle azad edilir.

Bir kimse yerine getirilmesi gereken birkaç teberruyu bir arada vasiyet ederse, malın üçte biri doluncaya kadar sıra ile bir bir yerine getirilir. Eğer teberru vasiyetler ile köle azad etme veya borçtan beri kılma gibi cinsleri bir olan vasiyetler bir arada bulunursa, köle azad etme vasiyeti için kura çekilir. Diğer vasiyetler de kıymetlerine göre payları verilir.

Teberru vasiyetlerin cinsleri ayrı ayrı olur ve vekiller bir defada tasarrufta bulunmuşlarsa, köle azad etme vasiyeti olsun veya olmasın, malın üçte biri hepsine bölüştürülerek yerine getirilir. Bir kavle göre önce köle azad etme vasiyeti yerine getirilir. Bir kimsenin sadece Selim ve Ganim isminde iki kölesi olur ve "Ganim'i azad edersem Selim de hürdür." derse, sonra ölümcül hastalığında Ganim'i azad ederse sadece Ganim azad olur ve aralarında kura çekilmez.

Bir kimse malın üçte birini teşkil eden mevcut malını vasiyet eder ve geri kalan malı kayıp ise, mevcut olan malın tümü vasiyet edilene hemen verilemez. En sahih kavle göre, malın üçte birini teşkil eden mevcut maldan tasarruf da yapılamaz.

1- Ölümcül Hastalıkta Yapılan Vasiyet

Bir kimsenin ölümcül olduğu zannedilen hastalığında yaptığı teberru vasiyetler malının üçte birini aşarsa yerine getirilmez. Hastalıktan kurtulursa teberru vasiyetleri yerine getirilir. Şayet hastalığı ölümcül hastalık olmadığı zannedilir ve ölür de ani ölüme yorumlanırsa, teberru vasiyetleri yerine getirilir. Aksi halde (ani Ölüme yorumlanmazsa) ölümcül hasatlık sayılır.

Ölümcül olduğundan şüphe edilen hastalık, hür ve adil iki doktorla tespit edilir. Daimi burun kanaması, ard arda olan ishal, kalp çarpması, felç başlangıcı, yemeğin hazmedilmemesi veya dışkının şiddetle ve acı vererek veya şiddet ve acı olmaksızın kanlı çıkması, devamlı veya gün aşırı olan sıtma ölümcül hastalık sayılır. İki günde bir gelen sıtma ölümcül hastalık sayılmaz.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, şu kimselerin hükmü de ölümcül hastalık halinde bulunan kimselerin hükmü gibidir: Esir aldığını öldürmeyi adet haline getirmiş kafirin yakaladığı esir, bir birine denk iki grup arasında çıkan kızgın savaştaki kişi, kısas veya recm cezası uygulanmak üzere hapis edilen suçlu, gemisi şiddetli rüzgara veya dalgalara yakalanmış kişi, doğum sancısı çeken ve doğumdan sonra çocuk kesesi ayrılmayan kadın.

Vasiyet akdi: "Onun için şu kadar mal vasiyet ettim, şu malı ona verin, şu malı ölümünden sonra ona verin, şu malı onun için kıldım veya ölümünden sonra şu

mal onun içindir." gibi bir lafız ile olur. Şayet sadece: "Şu mal onun içindir." derse, bu ikrar olur. Ancak: "Şu mal, malımdan o şahıs içindir." derse bu vasiyet olur. Vasiyet lafzı kinayeli lafızlarla da olur. Yazıyla olan vasiyet kinayeli lafız hükmündedir.

Bir kimse belli olmayan bir malı fakirler için vasiyet ederse, kendileri kabul etmese de vasi ölünce vasiyet geçerli olur. Eğer vasiyet edilen şahıs belli ise, vasiyeti kabul etmesi şarttır. Vasiyet eden henüz hayatta iken vasiyeti kabul etmek veya reddetmek sahih değildir. Vasiyet edenin vefatından hemen sonra vasiyetin kabul edilmesi şart değildir. Kendisine vasiyet edilen kişi vasiyeden önce vefat ederse, vasiyet geçersiz olur. Eğer vasiyet edenden sonra vefat ederse, kendisine vasiyet edilenin varisleri vasiyeti kabul ederler.

Vasiyet edilen mal, vasiyin ölmesi veya kendisine vasiyet edilenin kabul etmesi ile mi mülkiyete geçirilir yoksa temellük etmek üzere durdurulur mu? Bunun cevabı şudur: Kendisine vasiyet yapılan kişi vasiyeti kabul etmişse, vasiyin vefatı ile vasiyet edilenin mülkiyetine geçmiş olur. Kabul etmemişse, malın vasiyin varislerine ait olduğu açıktır. Bu konuda bir kaç kavil vardır. Üçüncü kavil en zahir kavildir ki o da malı bekletmektir. Vasiyin ölümü ile vasiyeti kabul etme arasında geçen zaman içinde elde edilen ağacın meyvesi, kölenin kazancı, nafakası ve ftır sadakası bu üç kavle göre çözüme bağlanır. Kendisine köle vasiyet edilen kişi, vasiyeti kabul edip etmemekte bir süre beklerse, kölenin nafakası vasiyeden istenir.

2. Söz İle Yapılan Vasiyet

Bir kimse bir koyunu vasiyet ederse koyun kelimesi, küçük veya büyük cüsseli olanını kapsar. Koyun ister sağlam ister ayıplı olsun fark etmez. Şat (koyun) sözcüğü, müennes olduğu halde en sahih kavle göre koç olanı da kapsar. Yine en sahih kavle göre, şat sözcüğü henüz bir yılını tamamlamamış kuzu ve oğlağı kapsamaz.

Bir kimse, "Koyunlarımdan bir koyun verin." diye vasiyet eder de koyunları yoksa böyle bir vasiyet geçersiz olur. Ama "Malımdan ona bir koyun satın alın." diye vasiyet ederse, malı ile bir koyun satın alınır.

"Cemel ve nake" sözcükleri, "bahti" (boynu uzun deve) ve arab cinsini kapsar. Erkek develer için kullanılan "cemel" sözcüğü, dişi develer için kullanılan "nake" sözcüğünü kapsamaz. Nake sözcüğü de cemel sözcüğünü kapsamaz. En sahih kavle göre develer için kullanılan "bair" sözcüğü, dişi develer için kullanılan nake sözcüğünü kapsar.

"Sığır" sözcüğü, sığırın erkek olanını ifade etmez. "Sevr" sözcüğü sığırın erkek cinsini ifade eder. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre "Dabe" kelimesi at, katır, ve merkep cinsini ifade eder. "Rakik" kelimesi kölenin küçük, müennes, ayıplı ve kafir olanı ile bunların zıddı olan köleyi ifade eder. Zayıf kavle göre bir kimse: "Bir köleyi azad edin." diye vasiyet ederse kefareti için verilmesi uygun olan bir kölenin azad edilmesi vacibdir.

Bir kimse, kölelerinden bir tanesinin azad edilmesini vasiyet eder de kendisi henüz Ölmeden köleleri Ölür veya öldürülürse, vasiyeti geçersiz kalır. Bir köle sağ kalırsa azad edilir. "Kölelerimi azad edin." derse, çoğulun en azı olan üç kölenin azad edilmesi gerekir. Malının üçte biri vasiyet için yeterli olmazsa, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre vasiyeti tamamlamak için kölenin bir kısmı satın alınmaz. Belki fiyatı yüksek iki köle satın alınır ve arta kalan mal mirasçılara dağıtılır. Şayet: "Malımın üçte birini köleleri azad etmek için kullanın." derse kölenin bir kısmı satın alınır.

Bir kimse ana rahmindeki çocuk için vasiyette bulunur da kadın iki çocuk doğurursa, vasiyet edilen mal her iki çocuğa taksim edilir. Biri ölü olarak doğarsa, en sahih kavle göre, malın tümü canlı olan çocuğa verilir. Bir kadına: "Çocuğun erkek veya kız olursa onun için şu kadar mal vardır." der de, bir kız ve bir oğlan doğurursa, vasiyet geçersiz olur. Şayet rahimdeki erkek çocuk için vasiyette bulunur da, kadın erkek ve kız doğurursa, vasiyet sadece erkek için geçerli olur. İki erkek çocuk doğurursa, en sahih kavle göre vasiyet sahihtir ve mirasçı malı onlardan dilediği birine verir.

Bir kimse komşuları için vasiyette bulunursa her yönden kırk ev için geçerli olur. Alimler için yapılan vasiyet; tefsir, hadis ve fıkıh gibi dini ilimlerle uğraşan alimler için geçerli olup kâri (okuyucu), edip, tabirci ve tabipler için geçerli olmaz. Keza alimlerin çoğuna göre kelamcılar da alimler kapsamına girmemektedir. Fakirler için yapılan vasiyet miskinleri kapsar. Miskinler için yapılan vasiyetin kapsamına fakirler girer. Hem fakirler hem de miskinler için vasiyet edilen mal ikiye bölünür. Mal her iki gruptan en az üç kişiye verilir. Vasi bunlardan bazısına diğerlerinin hissesine göre daha fazla mal verebilir.

Bir kimse hem Zeyd hem de fakirler için vasiyette bulunursa, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre Zeyd'e en az miktarda bir mal vermenin caiz olmasının hükmü, bir fakire verilen hissenin hükmü gibidir. Ancak hisseden mahrum edilemez. Aleviler gibi belli bir gruba münhasır olmayan bir topluluk için yapılan vasiyet, en zahir kavle göre sahih olup bu gruptan sadece üç kişiye mal verilir. Vasiyet Zeyd'in akrabaları için yapılmış ise, en sahih kavle göre, Zeyd'in aslı ve çocukları dışında ne kadar aşağıya doğru inse de tüm akrabalarını kapsar. En sahih kavle göre, Arapların yaptığı vasiyet, anne tarafı olan akrabaları kapsamaz. Çünkü Araplar, anne cinedin-den olan akrabaları akrabadan saymazlar. Zeyd'in akrabaları, Zeyd'in kendisine nispet edildiği en yakın dededen itibaren sayıya girerler. Çocukları bir gruptan sayılır. En yakın akrabalar grubuna asıl (anne, baba) ve fûru (çocuklar) girer. En sahih kavle göre akrabalık derecesi sıralamasında çocuk babadan, kardeş dededen Önce gelir. İlk sıraya geçmede erkek ve veraset yolu ile tercih yapılamaz. Bilakis baba, anne, oğul ve kız sıralamada aynı seviyededir. Sıralamada kızın oğlu, oğlunun oğlunun oğlundan önce gelir. Bir kimse malını kendi akrabalarına vasiyet ederse, en sahih kavle göre mirasçılar bu vasiyetin kapsamına girmezler.

3. Kazancı Vasiyet Etmek

Bir kimse kölesinin kazancını, ev veya dükkanının gelirini vasiyet ederse caizdir. Kendisine vasiyet yapılan kişi, köleden faydalanabilir ve onun rutin işlerden elde ettiği kazanca malik olur. Keza en sahih kavle göre cariyenin mehrini mülkiyetine geçirebilir. En sahih kavle göre cariyenin çocuğunu mülkiyetine geçiremez. Çocuğun hükmü annesinin hükmü gibidir. Çocuğun kazandığı mal da vasiyet edilenin mülkiyetine geçer. Çocuğu satmak veya onu azad etme hakkı, çocuğu vasiyet edenin mirasçılara aittir. Çocuktan belli bir süre için istifade etmeyi keza en sahih kavle göre, süresiz de vasiyet etmişse nafakası vasiyet edenin mirasçısına aittir.

Kölenin menfaati süresiz vasiyet edilmişse, köleyi satmasının hükmü, kiraya verilen malı satmanın hükmü gibidir. Faydalanmayı süresiz vasiyet etmişse, en sahih kavle göre vasiyet yapılan kişiye satması sahih olup başkasına satamaz. İstifade etmeyi süresiz vasiyet etmişse, kölenin tüm değeri malın üçte birinden sayılır. Süreli vasiyette ise, kölenin değeri önce kazancına göre takdir edilir, sonra bu müddet zarfında kazançsız olarak değeri takdir edilir. Her iki değer arasındaki noksanlık farkı, malın üçte birinden sayılır.

En zahir kavle göre, nafile haccı vasiyet etmek caizdir. Bedel gidecek kişi, vasiyete göre ya vasiyet edenin memleketinden veya mikat sınırından itibaren görevlendirilir. Vasiyet herhangi bir şey belirtmeksizin yapılmışsa, en sahih kavle göre mikat sınırından itibaren bir kişi görevlendirilir. Farz olan haccın masrafı, vasiyet edenin ana malından ödenir. Ancak masrafın ana maldan veya malın üçte birinden ödenmesi vasiyet edilmişse, bu vasiyete riayet edilir. Şayet herhangi bir şart belirtmeksizin, sadece haccetmeyi vasiyet etmişse, masraf ana maldan ödenir. Zayıf kavle göre malın üçte birinden ödenir ve mikat sınırından görevlendirme yapılır. En sahih kavle göre, yabancı birisi ölünün mirasçısından izin almadan ölü adına farz haccı eda edebilir.

Ölünün müretteb (oruç, zihar, katil... gibi) kefareti varsa, kefareti için vacib olan mal, varisleri tarafından verilir. Muhayyer (yemin, nezir, hac... gibi) olan kefareti için fakirlere ya yemek ye-dirilir veya elbise giydirilir. En sahih kavle göre, muhayyer kefareti için köle de azad edilebilir. Ölenin terikesi yoksa, varisleri kendi malından kefareti verebilirler. Yabancı birisi, ölünün kefareti için teberru olarak fakirlere yemek yedirir veya elbise giydirirse, bu geçerli olur. Fakat en sahih kavle göre, Ölünün kefareti için köle azad edemez. Mirasçısının veya yabancı kişinin ölü adına verdiği sadakanın faydası ölüye dokunur.

4. Vasiyetten Dönmek

Vasiyet eden, yaptığı vasiyetin tümünden veya bir kısmından dönebilir. Vasi: "Vasiyeti bozdum, iptal ettim, vasiyetten rücu ettim, feshettim veya bunu varislerim için kıldım." demekle vasiyetten rücu etmiş olur.

Vasiyetten rücu etmek; vasiyet malı satmak köleyi azad etmek veya vasiyet

malını mehir olarak vermek gibi akidler ile keza en sahih kavle göre vasiyet malını hibe etmek veya rehine olarak teslim etmek, keza teslim etmeksizin rehine vermek gibi tasarruflarla ve bu tasarruflarda bulunmak üzere mirasçılara vasiyet etmekle gerçekleşir. Keza en sahih kavle göre vasi, vasiyet edilen malı satmak üzere vekil tayin eder veya malını satışa arz ederse rücu etmiş olur. Şayet vasiyet ettiği buğdayı başka bir buğdaya karıştırırsa, vasiyetten rücu etmiş sayılır.

Bir kimse buğday yığınınından bir ölçek vasiyet eder de yığını daha iyi bir buğdaya karıştırırsa, vasiyetten rücu etmiş olur. Fakat benzeri bir buğdayla karıştırırsa, keza en sahih kavle göre daha düşük bir buğdaya karıştırırsa rücu etmiş olmaz. Vasiyet ettiği buğdayı eker, un yapar veya unu hamur yaparsa; pamuğu ip yapar, ipi örgü haline getirir veya kumaşı gömlek için biçer; vasiyet ettiği tarlada bina yapar veya ağaç dikerse vasiyetten dönmüş sayılır

C. VASI/YETKİLİ TAYİN ETMEK

Kişinin hayatta iken bir vasi (yetkili) tayin etmesi sünnettir. Yetkili kılman; vasiyet edenin vefatından sonra onun borçlarını ödemek, vasiyetlerini yerine getirmek, çocuklarının işlerinin yoluna koymak gibi işleri yapar. Tayin edilen vasinin mükellef, hür ve adil olması, kendisine vasiyet edilen işte tasarrufta bulunmaya ehil ve müslüman olması şarttır.

En sahih kavle göre zımminin zımmiyi vasi tayin etmesi caizdir. En sahih kavle göre, kör olmak vasi olmaya mani değildir. Vasinin erkek olması da şart değildir. Çocuklarına annelerini vasi tayin etmek, başka kadını veya erkeği vasi tayin etmekten evladır. En sahih kavle göre vasi, fasıklık sebebi ile azledilir. Keza en sahih kavle göre hakim de fasıklık sebebi ile görevinden azledilir. Ancak halife fasıklık sebebi ile azledilemez.

Hür ve mükellef olan her kişi, borçlarının Ödenmesi ve vasiyetinin yerine getirilmesi için bir vasi tayin edebilir. Çocuklarının işlerini yola koymak için vasi tayin eden kişinin, çocuklar üzerinde velayet hakkının olması gerekir. Tayin olan vasi, vasi tayin edemez. En zahir kavle göre vasiyette bulunan kişi vasiye izin vermişse, vasi tayin etmesi caizdir. Bir kimse: "Oğlum buluğ çağına erinceye kadar veya Zeyd gelinceye kadar seni vasi tayin ettim." derse, çocuk buluğ çağına ulaşınca kadar veya Zeyd dönünceye kadar vasi kalması caizdir. Dedeleri hayatta olup velayet sıfatını taşıyorsa, onun yerine bir başkasını çocuklara vasi tayin etmek veya onları (erkek ve kız çocuklar) evlendirmek için vasi tayin etmek caiz değildir.

Vasi tayin etmenin lafzı ise, bir kişinin başkasına: "Şu işleri yapmanı sana vasiyet ediyorum veya bu işleri sana havale ediyorum." demesidir. Vasiyi bir sene gibi belli bir zaman için tayin etmek veya falan kimse gelinceye kadar gibi bir şeye talik ederek tayin etmek caizdir.

Vasiyet edilen işin belli olması şarttır. Borçları ödemek, çocukların işlerini yoluna koymak gibi. Buna göre kişi sadece: "Seni vasi tayin ediyorum." derse,

böyle bir vasiyet geçerli değildir. Kendisine vasiyet yapılan kişinin, vasiyeti kabul etmesi şarttır. En sahih kavle göre vasiyetin kabulü, vasiyeti yapanın ölümünden sonra olmalıdır.

Bir kimse iki kişiyi vasi tayin eder de birinin tasarrufta bulunmasını açıkça söylemedikçe, tek kişi tasarrufta bulunamaz. Vasiyet eden istediği zaman vasiyetinden dönebilir. Vasiyeti kabul eden de dilediği zaman vasilikten vazgeçebilir.

Çocuk buluş çağına ulaşınca vasiinin kendisine yaptığı harcama konusunda anlaşmazlığa düşerlerse vasi, yemini ile birlikte doğrulanır. Çocuk buluşa erdikten sonra vasiinin, malı kendisine verdiği konuda anlaşmazlarsa, çocuk yemini ile birlikte tasdik edilir.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM **VEDİA (EMANET MAL)**

Emaneti muhafaza edemeyen kimsenin emaneti alması haramdır. Vediaı (emanet) muhafaza etmeye muktedir olup emanete riayet konusunda kendisine güvenemeyen kimsenin alması ise mekruhtur. Emanete riayet konusunda kendisine güvenen kişinin emaneti kabul edip alması müstehabtır.

Mudî (emanet sahibi) ile mudeinin (emanetçinin) şartları, müvekkil ve vekilin şartları gibidir. Emanet sahibi: "Bu malı sana bırakmak istiyorum, bu malı muhafaza etmeni istiyorum veya bu malı muhafaza etmen için seni vekil tayin ediyorum." gibi bir lafızla emaneti teslim etmesi şarttır. En sahih kavle göre emanetçinin: "Kabul ettim." demesi şart değildir. Kabul için emaneti alması yeterlidir. Çocuk veya delinin bırakacağı emanet kabul edilmez. Kabul edilip telef olması halinde alan kişi zamin olur. Çocuğa bırakılan mal telef olursa çocuk zamin olmaz. Çocuk malı telef ederse, en sahih kavle göre zamin olur. Sefihlik sebebi ile kısıtlılık altında bulunan kişinin hükmü de çocuğun hükmü gibidir.

Emanet sahibi veya emanetçi ölür, delirir veya bayılırsa emanetle ilgili hükümler geçersiz kalır. Taraflar diledikleri vakit emaneti geri isteyip, geri verebilirler. Başkasına bırakılan mal, aslında emanet olup arızı bir nedenle zayı olursa emanetçi zamin olur. Arızı nedenler şunlardır:

1- Emanetçi, emanet sahibinin izni ve geçerli bir mazereti olmadan, vediaı bir başkasının yanına bırakması. Bu durumda mal telef olursa emanetçi zamin olur. Zayıf kavle göre ise malı hakime teslim etmişse zamin olmaz. Emanetçi, malı eli altında bulundurarak korunacak yere taşınması veya müşterek depoya koyması için başkasından yardım istemesi caizdir.

Emanetçi; sefere çıkmak istediğinde, emaneti sahibine veya ;, onun vekiline teslim etmelidir. Malın sahibi veya vekili yoksa hakime teslim etmelidir. Hakim de yoksa güvenilir bir kimseye teslim etmelidir. Şayet malı bir yere gömer de sefere çıkarsa ve mal telef olursa tazmin eder. Fakat malı gömdüğü yeri gözetlemesi için orada iskan eden emin bir kimseye bildirir de telef olursa, en sahih kavle göre zamin olmaz. Şayet emanet ile birlikte sefere çıkar da emanet

telef olursa zamin olur. Ancak yangın çıkar veya baskın olur veya malı başkasına teslim etmekte aciz kalırsa, daha önce geçtiği gibi zamin olmaz. Yangın, bölgeye baskın yapılması ve malın bulunduğu yerin yıkılmaya yüz tutması gibi mazeretler, sefer mazereti gibi emanetçinin malı başkasının yanma bırakmayı caiz kılan mazeretlerdir.

Emanetçi ölümle neticelenmesinden korkulan bir hastalığa yakalanırsa malı sahibine veya vekiline vermelidir. Malın sahibi veya vekili yoksa hakim veya emin bir kimseye teslim eder veya emaneti birine vasiyet eder. Bu işlemleri yapmaz da mal telef olursa zamin olur. Ani ölüm gibi bir mazeret ile henüz teslim etme imkanı bulmadan mal telef olursa zamin olmaz.

2- Emaneti bulunduğu yerden veya bir evden daha az korunabileceği bir eve nakleder de bu nedenle emanet zayi olursa zamin olur. Aksi halde nakledilen yer muhafaza bakımından bir önceki yere eşit veya daha güvenceli ise zamin olmaz.

3- Emanetçi, emanet malı telef edecek durumları önlememesi. Mesela, emanet edilen hayvana yem vermeyi terk eder de hayvan ölürse zamin olur. Eğer sahibi yem verilememesini emretmişse en sahih kavle göre zamin olmaz. Hayvan sahibi emanetçiye bir miktar yem vermişse, hayvana yedirmesi gerekir. Şayet hayvan sahibi yem vermemişse emanetçinin, sahibinden veya vekilinden istemesi gerekir. Onları bulamazsa hakime müracaat ederek yem vermesini ister. Suya götürmesi için sucuya teslim eder de zayi olursa, en sahih kavle göre zamin olmaz. Güve zarar vermemesi için emanetçinin yün elbiseyi havalandırması lazımdır. Keza bozulmaması için giyilmesi gerekiyorsa, elbiseyi giymesi lazımdır.

4- Emanetçi mal sahibinin malı korumayla ilgili verdiği emre uymaz ve bu sebeple mal telef olursa zamin olur. Mal sahibi emanetçiye: "Şu sandığın üzerinde yatma." der, o da sandığın üzerinde yatar ve ağırlığı sebebi ile sandığın içindeki eşyalar kırılırsa zamin olur. Ancak sandıktaki eşya hırsızlık gibi bir sebeple zayi olursa, en sahih kavle göre zamin olmaz. Keza mal sahibi: "Sandığa iki kilit vurma." der, o da iki kilit vurur ve mal telef olursa zamin olmaz.

Eğer mal sahibi: "Bu parayı koluna bağla." der, o da elinde tutar ve zayi olursa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, uyku veya unutkanlık gibi bir sebeple telef olursa zamin olur. Birinin gasp etmesi sonucu zayi olursa zamin olmaz. Parayı kolluna bağlamak yerine cebine koyar ve telef olursa, zamin olmaz. Bunun aksini yaparsa zamin olur. Şayet dirhemleri çarşıda birine vedia bırakır ve ne şekilde koruması gerektiğini söylemez, emanetçi de onları koluna bağlasa, elinde tutsa veya cebine koysa ve bu durumda telef olursa, zamin olmaz. Elinde bulundurduğu halde biri gasp ederse tazminat ödemez. Gaflet veya uyku sebebi ile telef olursa tazminat öder.

Mal sahibi emanetçiye: "Malı evde muhafaza altına al." derse, hemen gidip evde muhafaza altına almalıdır. Şayet mazereti olmaksızın eve geç gider ve bu arada mal telef olursa zamin olur.

5- Emanetçinin yanında bulundurduğu malı o tür malların muhafaza edildiği yerde muhafaza altına almayıp zayi etmesi veya yerini bir hırsıza anlatması veya

malı müsadere edecek kimseye anlatması. Zalim biri, emanetçiyi zorlar da malı ondan teslim alırsa, en sahih kavle göre mal sahibi emanetçiden malı tazmin edebilir. Emanetçi de hakkını malı zorla alan kişiden ister.

6- Emanetçinin emanet maldan faydalanması. Emanetçinin kötü niyet ile elbiseyi giymesi veya hayvana binmesi gibi. Giymek için elbiseyi veya infak etmek için parayj bulunduğu yerden alırsa zamin olur. Şayet almaya niyet edip de almazsa en sahih kavle göre zamin olmaz.

Emanetçi, yanında bulundurduğu emanet malı kendi malına karıştırır da ayıramazsa, emaneti tazmin eder. Vedia olarak aldığı iki kese altını bir birine karıştırırsa, en sahih kavle göre zamin olur. Faydalanmak için veya başka bir şekilde emanete ihanet eder ve sonra bu ihanetten vazgeçerse, tazminat ödemekten kurtulmaz. Yalnız mal sahibi onu emin görerek ibra ederse, en sahih kavle göre tazminat ödemez.

Mal sahibi malını geri istediği zaman, emanetçinin malı geri vermesi lazımdır. Malı geri vermek ise, mal ile mal sahibini baş başa bırakmakla olur. Emanetçi malı geri vermeyi mazeretsiz geciktirir ve mal telef olursa zamin olur.

Emanetçi, emanet malın telef olduğu iddia eder de sebebini açıklamazsa veya hırsızlık gibi gizli bir sebeple telef olduğunu zikrederse, yemini ile birlikte doğrulanır. Eğer yangın gibi açık bir sebeple telef olduğunu söyler de yangının genel olduğu bilirse, yeminsiz olarak tasdik edilir. Fakat, yangın bilinir de genel bir yangın olduğu bilinmezse, yemini ile birlikte tasdik edilir. Yangının çıktığı bilinmiyorsa kendisinden şahit getirmesi istenir ve malın yangın sebebi ile telef olduğu konusunda yemin ettirilir. Malı emin bir kimseye teslim ettiğini iddia ederse, yemini ile tasdik edilir. Malı emin olmayan bir kimseye, meselâ; mal sahibinin mirasçısına verdiğini iddia ederse veya emanetçinin mirasçısı malı sahibine geri verdiğini iddia ederse veya emanetçi sefere çıktığı sırada malı emin bir kimseye teslim ettiğini ve emin kişinin malı sahibine iade ettiğini iddia ederse, belirtilen bu durumların her biri için şahit istenir. Mal sahibi, malı geri istedikten sonra emanetçi malı inkar eder ve mal da telef olursa zamin olur.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM **FEY ve GANİMETİN TAKSİMİ**

A. GENEL BİLGİLER

Fey; savaşmaksızım, at veya deveyi koşturmaksızım kafirlerden alman maldır. Bu mal cizye ve ticaretin onda biri olan mal gibidir. Kafirin müslümanlardan korkarak kaçıp terk ettiği mal, ölen veya öldürülen mürtedin malı ve mirasçı bırakmadan ölen zımminin malı beş hisseye bölünür. Bir hissesi şu beş yere harcanır:

1-Müslümanların ihtiyaçlarına harcamak. Sınırları bekleyen mücahitlerin, hakim ve alimlerin ihtiyaçlarını karşılamak gibi. Bunlardan en önemli olan Öncelik hakkına sahiptir.

2- Haşımoğulları ve Muttalip oğullarına vermek. Bunların zengin ve fakir olanları ile kadınların hisseleri eşittir. Ancak mirasta olduğu gibi erkekler kadınlardan fazla hisse alırlar.

3- Yetimlere vermek. Bunlar babaları olmayan küçük çocuklardır. Meşhur kavle göre yetimin hisse alabilmesi için fakir olması şarttır.

4- Miskinlere vermek.

5- Yolcu olanlara vermek.

Son dört grubun hiç biri hisseden mahrum edilemez. Hepsine hisse verilir. Zayıf kavle göre bir bölgede elde edilen mal, o bölgede bulunan mezkur gruplara verilir.

Fey'in geri kalan dört hissesi ise, en zahir kavle göre maaşlı olan askerlere verilir. Bu askerler cihad için tayin edilmiş askerlerdir. Devlet başkanı bu askerler için sicil defteri tutar, her kabile ve grup için bir başkan tayin eder. Askerlerin durumlarını ve aile fertlerini tespit ederek yetecek miktarda kendilerine maaş bağlar.

Kureyşliler; Kinane ve Nadir oğullarıdır. Kureyşlilerden öncelikli olanlar sırasıyla şunlardır: Haşini ve Muttalip oğulları, Abdi şems oğulları, Nevfel oğulları, Abdil uzza oğulları, sonra diğer kabilelerden Resûlullah (s.a.v)'e en yakın olanlar gelir. Daha sonraları Ensar, diğer Araplar ve Arap olmayan diğer müslümanlar gelir. Kör, sakat ve savaşa çıkamayacak durumda olanlar sicil defterine alınmazlar.

Askerlerden hasta olanlara veya akıllarını yitirenlere, iyileşmeleri umulursa, kendilerine sağlıklı olan askerler gibi maaş ödenir. Hatta en zahir kavle göre iyileşmeleri umulmasa da kendilerine maaş ödenir. Keza ölen askerin maaşı, eş ve çocuklarına ödenir. Eşi evlenir veya çocukları kendi işlerini görecektir yaşa gelirlerse maaşları kesilir.

Askerlere dağıtılan bu dört hisse ihtiyaçlarından arta kalırsa, tekrar ihtiyaçlarına göre kendilerine dağıtılır. En sahih kavle göre, arta kalan malın bir kısmı sınır boylarının ıslahı, silâh alımı ve savaş atları için harcanır. Bu hükümler, fey'in menkul olan malları hakkındaki hükümlerdir. Menkul olmayan akar gibi mallar ise, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre vakfedilir ve geliri feyin harcandığı beş yere harcanır.

B. GANİMET VE AHKAMI

Ganimet, at veya deveyi koşturup savaşarak kafirlerden elde edilen maldır.

Müslüman askere, Öldürdüğü kişinin selbi verilir. Selb; öldürülen kişinin üzerinde bulunan elbisesi, ayakkabısı, çorabı ve savaş aletleridir. Savaş aletlerinden kasıt çelik gömlek, silâh, binek, eğer, gem keza bilezik, kemer, yüzük ve beraberinde bulunan gıdadır. En zahir kavle göre düşman askerinin beraberinde bulunan yardımcı binek hayvanı da selbtir. Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, at üzerinde bulunan heybe selb değildir.

Asker, selbi sadece savaş esnasında kafirin vereceği zarara engel olmak maksadı

ile tehlikeye girmesi neticesinde hak eder. Asker, kaleden veya savaş safında düşmana ateş eder veya uykudaki kafiri veya esiri öldürür veya kafirler mağlup olduktan sonra birini öldürürse selbi hak etmiş olmaz.

Kafirin vereceği zarara engel olmak ise, onu kendisini koruyamayacak hale getirmektir. Bu da ya gözlerini çıkarmak veya ellerini ve ayaklarını kesmekle olur. Keza en zahir kavle göre kafiri esir almak veya ellerini veya ayaklarını kesmekle onun vereceği zarar engellenmiş olur. Meşhur kavle göre, selb beş hisseye bölünmez. Öldürene selb verildikten sonra ganimet malını muhafaza etmek, nakletmek ve diğer işlerin masrafları ondan harcanır. Sonra geri kalan ganimet beş hisseye bölünür. Bir kısmı yukarıda açıklanan fey'in beşte birini alan kişilere dağıtılır.

En sahih kavle göre nefel, amme maslahatı için ayrılmış hissenin beşte birinin beşte birinden verilir. İmamın, yapılmakta olan savaştan elde edilecek ganimetten nefel vermesi caizdir. Amme maslahatı için eli altında bulundurduğu maldan vermesi de caizdir. Nefel, imam veya amirin kafirlere gücü nispetinde zarar vermeye çalışan kimselere vermeyi şart koştuğu maldır. Ganimetin geriye kalan dört kısmı ise, menkul olsun gayri menkul olsun ganimeti toplayanlar içindir.

Ganimetçi (gazi), savaşmasa da savaşmak niyeti ile savaşta hazır bulunan kimsedir. Savaş sona erdikten sonra savaş meydanına gelip hazır bulunan kimselere hisse verilmez.

Ganimet malı toplanmadan önce hazır bulunan kimselere hisse verileceği hususunda bir vecih vardır. Savaş sona erip mal toplandıktan sonra Ölen ganimetçinin hissesi mirasçılara verilir. Keza en sahih kavle göre, savaş sona erip mal toplanmadan önce ölenin hükmü de böyledir. Savaş devam ettiği esnada ölen kimseye mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre hisse verilmez.

En zahir kavle göre, seyise ve eşyaları bekleyen nöbetçiye ücret verilir. Savaşa katılmaları halinde tüccara ve sanatkara hisse verilir. Piyade olan askerlere bir hisse, süvari olan askerlere üç hisse verilir. Süvarinin atı, arap atı olsun başka cins at olsun, birden fazla olsun tek at olsun kendisine üç hisse verilir.

Deve ve deve dışındaki fil ve katır gibi binek hayvanları ile süvari olarak savaşanlara bir hisse verilir. Çok zayıf ve faydası olmayan at için hisse verilmez. Ancak bir kavle göre, amirin zayıf veya faydasız atın savaş meydanına gelmesine izin vermediği bilinmiyorsa hisse verilir.

Köle, kadın, çocuk veya zımmi savaşa katılırsa kendisine redh verilir. Redh, imamın takdir edip verdiği ve gazinin hissesinden az olan maldır. En zahir kavle göre redh, ganimetçiler için ayrılan dört hisseden verilir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, ücret almaksızın savaşa katılan zımmiye imamın izni ile redh verilir. Allah daha iyi bilir.

C. ZEKÂT VERİLECEK KİMSELER

1- Fakir: İhtiyacını karşılayacak derecede malı veya kazancı olmayan kimsedir. Kişinin meskeni, elbisesi, iki merhale uzaklıkta bulunan malı, veresiye malı, kendisine layık olmayan çalışma onu fakir olmaktan çıkarmaz. İlimle uğraşması sebebi ile kazanamayan kişi de fakir sayılır. Nafile namazla meşgul olup kazanamayan kimse fakir sayılmaz, imanı'm son kavline göre, fakirin sakat olması veya dilencilik yapmaması şart değildir. En sahih kavle göre, nafakası akrabası tarafından karşılanan kişi ve nafakası kocası tarafından karşılanan kadın fakir sayılmaz.

2- Miskin: İhtiyacını karşılamayacak kadar malı veya kazancı olan kimsedir. Meselâ; on liraya muhtaç olduğu halde ancak beş lira bulabilen miskin sayılır.

3- Amil (zekât görevlisi): Amil; sai, katip, kasim (dağıtıcı) ve haşir (mal veya hisse sahiplerini toplayan) gibi isimlerle zikredilen kimsedir. Hakim ve vali amil olamaz.

4- Müellefet'ül-kulûb: Yeni müslüman olmuş, inancı zayıf olan kimsedir. Veya kavmi içinde şerefli olup diğer kafirlerin İslam'a girmelerini teşvik için kendisine zekât verilen kimsedir. Mezhep alim-lerince kabul edilen rivayete göre, bu nitelikte olan kimselere zekât verilir.

5- Köle: Bundan maksat, kendisi ile kitabet akdi yapılan kölelerdir.

6- Borçlu: Kendi şahsi işlerini düzenlemek ve mubah işlerde kullanmak üzere borçlanmış olan kişiye zekât verilir. Malı gûnahta kullanan borçluya zekât verilmez. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, gûnahtan tövbe etmiş kişiye zekât verilir. Allah daha iyi bilir.

En zahir kavle göre borçlunun zekât almaya muhtaç olması şarttır. Borcun zamanının girmiş olması ise şart değildir. Ben diyorum ki, borcun ödeme zamanının girmiş olması şarttır. Allah daha iyi bilir. İki kişinin arasını bulmak için borçlanmış olan kişi zengin de olsa kendisine zekât verilir. Zayıf kavle göre ise parası olması sebebi ile zengin ise kendisine zekât verilmez.

7- Allah yolunda çalışıp cihad edenler: Bunlar, kendilerini Allah yolunda gazaya adanmış kendilerine fey verilmeyen gazilerdir. Bunlar, zengin olsalar bile kendilerine zekât verilir.

8- Yolda kalmış olanlar: Bunlar zekâtın verildiği beldeden yolculuğa çıkan veya yolculuğu esnasında o yerden geçen kimselerdir. Ancak bunların yolculukları esnasında paraya ihtiyaçları olması ve yolculukları nedeni ile isyankar olmamaları şarttır.

Bu sekiz sınıfın zekât alabilmeleri için (yukarıda belirtilen şartların dışında) müslüman olmaları; ayrıca Haşim veya Muttalip oğullarından olmamaları şarttır. Keza en sahih kavle göre, bu iki kabilenin azadlı kölelerine de zekât verilmeyiz.

1. Zekât Alacak Kişilerde Aranan Nitelikler

Bir kimse zekâtı ister de imam onun zekâtı hak edip etmediğini bilirse, kendi bilgisine göre hareket eder. İmamın belirtilen hususlarda bilgisi yoksa kişi de fakir veya miskin olduğunu söylerse, şahit göstermesi ona teklif edilmez. Şayet

bir miktar malı olduğu bilinir de telef olduğunu iddia ederse, şahit göstermesi teklif edilir. Keza en sahih kavle göre aile efradının bulunduğunu iddia ederse de hükmü böyledir.

Gazi ve yolda kalmış olanlardan şahit istemeksizin beyanlarına göre kendilerine zekât verilir. Şayet gazi savaşı ve yolcu da yola çıkmazsa, kendilerine verilen zekât geri alınır.

Zekât amili, mukâteb köle ve borcu olan kimseye zekât vermek için kendilerinden şahit ister. Şahitten maksat, adil iki kişinin onlar hakkında haber vermesi veya şahide ihtiyaç olmaksızın halk arasında onların zekâta müstehak oldukları bilinmelidir. Keza en sahih kavle göre, borç sahibinin borçluyu doğrulaması ve efendinin de kölesi ile kitabet akdi yaptığını doğrulaması şahit olarak yeterlidir.

Fakir ve miskine bir senelik ihtiyaç miktarı kadar zekât verilir. Ben diyorum ki, en sahih kavle ve imam'm kesin beyanına ve alimlerin çoğunluğuna göre, genellikle yaşanan ömre yetecek kadar mal verilir. Meselâ, gelirinden faydalanmak üzere verilecek mal ile bir akar satın alıp kendisine verilir. Allah daha iyi bilir. Mukâteb köleye ve borcu olana borçları miktarmca zekât verilir. Yolcu olana da onu gideceği veya malının bulunduğu yere ulaştıracak miktarda zekât verilir.

Gaziye ise ihtiyaç miktarı kadar nafaka, elbise, gidiş-dönüş ve orada ikamet masrafı, at ve silâh ihtiyacını karşılayacak miktarda zekât verilir. Gaziye verilen zekât onun mülkü olur ve ondan geri alınamaz.

Yolcu olana bir binek hayvanı verilir. Ancak yolculuğunun uzun olması veya kendisinin yürüyemeyecek kadar güçsüz olması şarttır. Ayrıca zekât malından kendisine gıda ve eşyalarını taşıyacak bir yük hayvanı verilir. Ancak eşyalar, kişinin taşıması adet olan eşyalar cinsinden ise yük hayvanı verilmez.

Bir kimse, fakirlik ve borçlu olma gibi iki vasıf sebebiyle zekâtı hak ederse, en zahir kavle göre sadece bir vasıf sebebiyle kendisine zekât verilir.

2. Zekâtı Sekiz Sınıfı İçine Alacak Şekilde Vermek

Zekâtı imam dağıtır da hak edenler arasında amil (zekât memuru) de varsa, zekâtın bu sekiz sınıfı içine alması vacibdir. Zekât hak edenler arasında amil yoksa, zekât bilinen yedi sınıfa verilir. Bu yedi sınıfın bir kaç sınıfı yoksa, mevcut olanlara verilir.

İmam eli altında bulunan zekâtı dağıtırken sekiz sınıfın tamamını içine alacak şekilde her ferdine dağıtılmalıdır. Keza bir belde sekiz sınıfın tamamı varsa ve zekât yeterli ise, zekât sahibinin bunların tümüne zekat vermesi vacibdir. Hepsine kafi gelmiyorsa her sınıftan üç kişiye vermesi vacibdir.

Zekâtın sınıflara eşit şekilde dağıtılması vacibdir. Ancak bir sınıfın fertleri arasında eşitliğe riayet etmek vacib değildir. Ama zekâtı imam dağıtırsa, muhtaç olanlardan aynı derecede olan birine fazla vermesi haramdır.

En zahir kavle göre, devlet başkam dışında bir kimsenin zekâtını bulunduğu

beldeden başka beldeye nakletmesi caiz değildir. Zekâtın bulunduğu belde hak edenler yoksa nakli vacibtir. Hak edenlerden bir kısmı bulunduğu halde naklin caiz olduğunu kabul etmemiz halinde, mevcut olmayanların payını nakletmek vacibtir. Naklin caiz olmadığını kabul ettiğimiz takdirde, orada mevcut olanlara iade edilir. Zayıf kavle göre, hak edenlerin bir kısmı yoksa zekât nakledilebilir. Amilin; hür, adil ve zekât konusunda bilgili olması şarttır. Şayet kendisine, zekât ve dağıtılacağı yerler hakkında bilgi verilirse fakih olması şart değildir.

Zekâtı verecek kimselerin hazırlıklı olmaları için imam zekâtı toplayacağım bir ay önceden ilân etmelidir.

Zekât ve fey hayvanlarının dağlanması sünnettir. Dağlanma, kılların çok bulunmadığı organda yapılmalıdır. Hayvanın yüzünü dağlamak mekruhtur. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, hayvanın yüzünü dağlamak haramdır. İmam Bağevi'nin de kesin görüşü budur. Hayvanın yüzünü dağlayan kişiye lanet okunduğu müslimin sahihinde geçen hadisile sabittir. Allah daha iyi bilir.

D. NAFİLE SADAKALAR

Nafile sadaka vermek sünnettir. Nafile sadakanın zengin veya kafire verilmesi caizdir. Nafile sadakaların ramazan ayında ve gizli olarak akraba ve komşulara verilmesi daha faziletlidir.

Borcu olan kimsenin, borcunu ödemedikçe ve üzerine nafakası vacib olan kişinin nafakasını vermedikçe nafile sadaka vermesi müstehab değildir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, üzerine nafakası vacib olan kişinin nafakası için muhtaç olduğu malı veya ödemeyi ummadığı borcu için ihtiyaç duyduğu malı, nafile sadaka olarak vermesi haramdır. Allah daha iyi bilir.

Kişinin ihtiyacından fazla olan malım nafile olarak dağıtması müstehab olup olmayacağı konusunda birkaç farklı vecih vardır. En sahih veche göre, darlığa karşı sabretmek kendisine zor gelmiyorsa, ihtiyacından fazla olan malını nafile olarak dağıtması müstehaptır. Aksi halde müstehab değildir.

ONALTINCI BÖLÜM NİKAH

A. NİKAHIN KEYFİYETİ

Evlenmeye istekli olup mehir ve nafakayı bulan kişinin evlenmesi, nafaka ve mehri bulamayanın ise evlenmemesi müstehaptır. Evlenemeyen kimse, oruç tutarak nefsi arzularına mani olmalıdır.

Evlenmeye ihtiyaç duymayan ve mehir bulamayan kimsenin evlenmesi mekruhtur. Mehri bulanın evlenmesi mekruh olmayıp vaktini ibadete ayırması daha iyidir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, kişi kendini ibadete

adamamışsa evlenmesi daha iyidir. Şayet kişi gerekli mehri bulur da kendisinde yaşlılık, devamlı hasta olmak veya cinsel iktidarsızlık gibi bir engel varsa evlenmesi mekruhtur. Allah daha iyi bilir.

Eş olarak seçilen kadının dindar, bekar, soyunun temiz olması ve yakın akrabadan olmaması müstehabtır.

Kişinin evlenmek istediği kadına evlenme teklifi yapmadan önce izin vermezse bile ona bakması sünnettir. İhtiyaç duyması halinde tekrar tekrar bakabilir. Kadının sadece yüzüne ve ellerinin iç ve dış kısmına bakabilir.

Baliğ olan kişinin hür, büyük ve yabancı kadının avret yerlerine bakması haramdır. Keza fitne korkusu olduğu zaman hür kadının yüzüne ve ellerine bakması da haramdır. Keza en sahih kavle göre, fitne olmasa da yabancı kadının yüzüne ve ellerine bakması haramdır.

Erkeğin mahremi olan kadının diz ile göbek arasındaki bedenine bakması haramdır. Diz ile göbek arası hariç diğer yerlerine bakması ise helaldir. Zayıf kavle göre ise mahremi olan kadının sadece iş esnasında bedenin görünen (yüz, kafa, boyun, dirseklere kadar kollar ve topuklara kadar ayaklar) kısmına bakması caizdir. En sahih kavle göre, şehvet duymaksızın cariyenin göbek ve diz kapağı arası hariç bedenin diğer kısımlarına, iştiha çekmeyen küçük kız çocuğun cinsel organı hariç vücudunun diğer yerlerine bakmak caizdir.

Kölenin hanımefendisine ve memsuh (penisi olmayan) erkeğin yabancı kadına bakmasının hükmü, erkeğin mahremine bakmasının hükmü gibidir. Buluş çağına yaklaşmış kişinin hükmü ise, baliğ olanın hükmü gibidir. Göbek ile diz kapağı arası hariç, erkeğin erkeğe bakması helaldir. Henüz bıyığı çıkmamış çocuğa şehvetle bakmak haramdır. Ben diyorum ki es'ah görüşe ve imam'm kesin beyanına göre, henüz bıyığı çıkmamış çocuğa şehvet duymaksızın bakmak da haramdır. Muhakkik alimlerce kabul edilen en sahih kavle göre, cariyeye bakmanın hükmü, hür kadına bakmanın hükmü gibidir. Allah daha iyi bilir. Kadının kadına bakmasının hükmü ise, erkeğin erkeğe bakmasının hükmü gibidir.

Zımmi kadının nüslüman kadına bakması haramdır. Fitne korkusu yoksa göbek ve diz kapağı arası hariç, kadının yabancı bir erkeğe bakması caizdir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, erkeğin kadına bakması haram olduğu gibi kadının da erkeğe bakması haramdır. Allah daha iyi bilir.

Kadının; mahremi olan erkeğe bakmasının hükmü, erkeğin mahremi olan kadına bakmasının hükmü gibidir. Bakmak haram olunca, dokunmak da haram olur. Çünkü bakmaya nispetle, şehveti uyandırmada dokunmak daha etkilidir. Ancak neşter veya kupa vurmak veya tedavi için yabancı kadına bakmak veya dokunmak mubahtır. Ben diyorum ki; satış, şahitlik, farz olan ilmi öğretmek ve benzeri muameleler için ihtiyaç miktarınca erkeğin yabancı kadına bakması mubahtır. Allah daha iyi bilir.

Kişinin kendi karısının bedeninin her tarafına bakması kerahetle birlikte mubahtır.

1. Evlilikte Teklif

Nikahlı olmayan ve iddet süresi içinde olmayan kadına evlenme teklifi yapmak caizdir. İddet süresi içerisinde olan kadına açıkça evlenme teklifi yapılamaz. Ric'i talâk ile iddet bekleyen kadına ise ima veya açıktan evlenme teklifi yapılamaz. Kocasının vefatından dolayı iddet bekleyen, keza en zahir kavle göre bain talâk ile boşanıp iddet bekleyen kadına evlenme teklifi yapmak caizdir.

Bir kimsenin evlenme teklifi yapıp de söz kestiği kadına, kendisinin izni olmadıkça başkasının evlenme teklifi yapması haramdır. Ancak evlenme teklifinde bulunan kişiye kabul veya red cevabı ve-rilmemişse en zahir kavle göre, bir başkasının aynı kadına evlenme teklifi yapması haram değildir.

Bir kimse evlenmek istediği kişi hakkında başkası ile istişarede bulunursa, istişare edilen kişinin kendisinden sorulan kişi hakkında bildiği ayıpları doğru söylemesi vacibtir. Evlenme teklifinde bulunan kişinin, tekliften önce ve nikah akdinden sonra hutbe ile söze başlaması, yani söze Hamdele ve Salvele ile başlaması, tavsiye ve dua ile sözünü bitirmesi müstehabtır. Şayet kızın velisi söze başlar, damat da:

"Allah'a hamd, Resulüne salât ve selâm olsun. Onun nikahını kabul ettim." derse, en sahih kavle göre, nikah akdi geçerli olur. Söze hutbe ile başlamak müstehabtır. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, söze hutbe ile başlamak müstehab değildir. Allah daha iyi bilir. Şayet icap ile kabul arasına uzun bir fasıla girerse nikah akdi geçersiz olur.

2. Nikahın Rükünleri

Nikahın beş rüknü vardır: Lafız, zevce, iki şahit, zevç ve veli.

Nikah akdi, ancak icap ve kabul lafzı ile sahih olur. İcap lafzı velinin koca olacak kişiye: "zevveçtüke ibneti/kızımı sana zevce olarak verdim" veya "enkehtuke binti/kızımı sana nikahladım" deme-sidir. Kabul lafzı ise; zevcin: "tezevveçtuha/onunla evlendim" veya "nekehtuha/onu nikahladım" veya "kabiltu nikaheha/onun nikahım kabul ettim" veya "kabiltu tezviceha/onunla evlenmeyi kabul ettim" demesidir. Damat lafzı veliden önce de söylerse caizdir.

Nikah akdi ancak "tezvic" veya "inkah" lafzı ile caiz olur. En sahih kavle göre Arapça olmayan lafızla kıyılan nikah sahihtir. Kinayeli lafızlarla yapılan nikah akdi kesinlikle sahih değildir. Velinin: "Kızımı sana helal ettim." demesi gibi. Şayet veli: "Kızımı sana zevce olarak verdim." der, koca da: "Kabul ettim." deyip susarsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre akid tamamlanmış olmaz. Şayet koca: "Kızımı benimle evlendir." der veli de: "Seninle evlendirdim." derse, veya veli: "Kızımla evlen." der koca da: "Evlendim." derse, nikah sahih olur.

Nikahı bir şarta bağlamak sahih değildir. Veliye bir çocuğunun dünyaya geldiği müjde verilir, o da: "Eğer kız ise seninle evlendiririm." veya "Kızım boşanır ve iddeti biterse seninle evlendiririm." derse, mezhep alimlerince kabul edilen

rivayete göre akid geçersizdir. Nikah akdini süreli yapmak veya meçhul bir vakte bağlamak sahih değildir.

Şiğar nikahı da caiz değildir. Şiğar nikahı, velinin bir başkasına: "Her birinin cinsel organı diğerinin mehri olmak şeklinde kızını benimle evlendirmen üzerine kızımı seninle evlendirdim." demesi ve diğerinin de: "Kabul ettim." diye cevap vermesidir. Her birinin cinsel organının diğerinin mehri olmasından söz etmeden: "Kızını benimle evlendirmen üzerine kızımı seninle evlendirdim." derse, en sahih kavle göre akid sahih olur. Şayet: "Her birinin cinsel organı ile birlikte bir mal belli ederek diğerinin mehri olması şeklinde, kızını benimle evlendirmen üzerine kızımı seninle evlendirdim." derse, en sahih kavle göre akid geçersizdir.

Nikah akdinin sahih olmasının bir şartı da iki şahidin bulunmasıdır. Şahitlerin hür, erkek ve adil olmaları, sağır ve kör olmamaları şarttır.

Kör olanın şahitliği ile akdin sahih olup olmadığı hususunda bir vecih vardır. En sahih kavle göre karı-kocanın iki oğlunun veya ikisinin düşmanının şahitliği ile yapılabilir. En sahih kavle göre, adaleti gizli olan iki kişi ile yapılan nikah akdi nikah sahihtir. İslam'ı ve hürriyeti zahir olmayan şahitlerin şahitlikleri ile nikah akdi sahih olmaz. Akid esnasında şahidin fasık olduğu anlaşılırsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre akid geçersizdir.

Şahidin fasık olduğu, bir delil veya karı ve kocanın sözbirliği ile bilinir. İki şahidin: "Biz fasık idik." demelerinin akde bir etkisi olmaz. Koca, şahidin fasık olduğunu itiraf eder de kadın inkar ederse nikah feshedilir. Şayet tedahül olmamışsa koca mehrin yarısını verir. Tedahül olmuşsa kocanın mehrin tümünü vermesi lazımdır. Nikahta kadının rızası dikkate alınır, rızasının alındığına dair şahit bulundurmamak müstehab olup şart değildir.

3. Nikah Akdini Yapmaya Yetkili Olan Kişi

Kadın, velisinden izin almış olsa bile kendi kendini evlendiremez. Vekil sıfatı ile başkasını da evlendiremez ve vekalet veya velayet yolu ile bir kimse için nikahı kabul edemez. Bir kimse veli olmadan bir kadın ile evlenir ve tedahül olursa, onun mehri misil vermesi gerekir. Fakat bu sebeple had cezası gerekmez. Çünkü kadının kendi kendini evlendirmeye yetkili olup olmadığı ihtilaflıdır.

Mücbir veli, kendi velayeti altındaki kadını evlendirdiğini ikrar ederse sözü kabul edilir, veli mücbir değilse sözü kabul edilmez. Baliğe ve akıllı kadın, velisi tarafından evlendirildiğini ikrar ederse, İmamın son kavline göre iddiası kabul edilir.

Küçük veya büyük bakire kızın babası izin ve rızasını almadan onu evlendirebilir. Kız büyük ise, babasının ondan nikah izni istemesi müstehabtır. Baba dul olan kızının iznini almadan onu evlendiremez. Buluş çağma ermedikçe, velinin küçük yaştaki dul kızı evlendirmesi sahih değildir. Babası yok ise velayet konusunda dedenin hükmü, babanın hükmü gibidir.

Kızın bakireliği ister sahih bir nikah neticesinde zail olsun, ister zina gibi haram

bir nedenle giderilmiş olsun dul sayılır. Cinsi münasebet olmaksızın düşmek gibi bir fiil nedeni ile bekaretini yitiren kız, en sahih kavle göre dul sayılmaz.

Kardeş ve amca gibi nesepten gelen yakın veli, küçük kızı (bakire veya dul olanı) evlendiremez. Dul olan kadın, açıkça izin vermedikçe velisi onu evlendiremez. En sahih kavle göre, bakire olan kızın nikah için izin verdiğini bildirmek üzere susması yeterlidir. Cariyeyi azad eden kişni ve devlet başkanının evlendirme hususundaki hükmü, kardeşin hükmü gibidir.

Velayette öncelik sırası babanıdır. Sonra dede gelir. Daha sonra dedenin babası, öz kardeş veya baba bir kardeş, ne kadar aşağıya doğru inse de kardeşin çocukları, amca ve mirasta olduğu gibi diğer asabeler gelir. En zahir kavle göre öz kardeş, baba bir kardeşten önce gelir. Kadının evlatlığı olan çocuk, onu evlendiremez. Evlatlık olan çocuk, kadının amcasının oğlu veya amcasının oğlunun oğlu veya onu azad eden veya hakim ise onu evlendirebilir.

Kadının nesepten gelen velisi yoksa onu azad eden erkek, daha sonra mirasta olduğu gibi erkeğe asabe olanlar evlendirir. Kadın evlendirme hakkına sahip olan veli, o kadının azad ettiği cariyeyi de evlendirme hakkına sahiptir. Ancak azad eden kadının hayatta olması şarttır. En sahih kavle göre azad eden kadının izni nikah için geçerli değildir.

Cariyeyi azad eden kadın Ölünce, velisi cariyeyi evlendirebilir. Cariyeyi, azad eden veya onun asabeleri yoksa sultan evlendirir. Keza akrabaları veya onu azad eden akdi engellerse, nikah akdini sultan yapar. Velinin nikahı engellemesi şudur: Baliğe ve akıllı olan kadın, kendi dengi olan birini tayin ederek onunla evlenmeyi talep eder de babası onu bir başkası ile evlendirmek isterse, en sahih kavle göre baba bu hakka sahiptir. Zira baba evladının hakkını daha iyi gözetir.

4. Nikahta Veli Olmaya Mani Olan Haller

Köle, çocuk, deli, yaşlılık veya bunaklık sebebiyle görüş ve düşüncesi ihlal olmuş kişi nikah akdi için veli olamaz. Keza mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, sefihlikle kısıtlılık altında bulunan kişi de veli olamaz. Yakın akraba bu sıfatlardan bir kısmını taşırsa velayet hakkı uzak akrabalara geçer. Veli baygınlık geçirir ve baygınlığı genellikle uzun devam etmez veya birkaç gün devam ederse ayıncaya kadar nikah bekletilir. Zayıf kavle göre ise velayet hakkı uzak akrabalara geçer. En sahih kavle göre velinin kör olması velayet hakkını düşürmez. Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, fasık olan kişi veli olamaz. Kafir olan erkek, kafir kadına veli olabilir.

Taraflardan biri veya zevce ihramlı olursa nikah akdi sahih olmaz. En sahih kavle göre velayet hakkı uzak akrabaya geçmez. Velinin ihramda olması halinde nikah akdini uzak veli değil sultan yapar. Ben diyorum ki; veli veya koca ihramda olur da ihramda olmayan vekil akdi yaparsa sahih olmaz. Allah daha iyi bilir.

Kadının velisi iki merhale (namazı kısaltma mesafesi) kadar uzakta olursa, nikah akdini sultan yapar. Velinin bulunduğu yer iki merhaleden daha az ise, en sahih

kavle göre onun izni olmadan nikah kıyılmaz.

Mücbir veli, velayet altındaki kadının izni olmaksızın başkasına vekalet verebilir. En zahir kavle göre, velinin vekil tayin edebilmesi için kadına eş olacak erkeği belirtmesi şart değildir. Kadına eş olacak erkeği belirtmeksizin vekil tayin ederse, vekil ihtiyatlı davranır ve kadını dengi olmayan bir erkekle evlendiremez.

Mücbir olmayan veliye gelince; şayet kadın ona: "Vekil tayin et." derse vekil tayin edebilir, vekil tayin etmekten men ederse vekil edemez. Kadın : "Beni evlendir." derse, en sahih kavle göre velinin vekil tayin etme hakkı doğar. Veli, nikah izni almadan vekil tayin ederse, en sahih kavle göre böyle bir vekalet sahih olmaz.

Velinin vekili nikah akdi yaparken kocaya: "Falanın kızı filânı seninle evlendirdim." der veya kadının velisi nikah akdi yapar, mecliste de kocanın vekili bulunursa ona: "Kızımı falanla elendirdim." derse, kocanın vekili de: "Bu kadının nikahını müvekkilim için kabul ettim." demelidir.

Mücbir velinin balığe olan deli kızı ve evlenme ihtiyacı zahir olan deliyi evlendirmesi lazımdır. Fakat küçük olan kızı ve erkek çocuğu evlendirmesi lazım değildir.

Mücbir veya mücbir olmayan veli bir tane olur da kadın evlenmeyi talep ederse, velinin buna rıza göstermesi gerekir. Veli bir kişi olmayıp kardeş gibi birkaç kişi olur da bir kısmına evlenmek istediğini bildirirse, en sahih kavle göre kadının talebine rıza göstermeleri gerekir. Aynı mertebede birkaç veli bir arada olurlarsa, diğer velilerin rızasını almak sureti ile en fakih ve en yaşlı olan velinin kadını evlendirmesi müstehabtır. Kimin kadını evlendireceği konusunda anlaşmazlarsa, aralarında kura çekilir ve kurası çıkan kadını evlendirir. Kadın, evlenme konusunda bütün velilerine izin vermişse ve kurası çıkmayan veli evlendirmeyi yapmışsa, en sahih kavle göre akid sahihtir. Velilerden biri onu Zeyd'e, diğeri ise Amr'a nikah-lamışsa ve önce yapılan biliniyorsa, o nikah sahihtir. Şayet her iki akid bir anda yapılmışsa veya hangi akdin daha önce yapıldığı veya beraber olduğu bilinmiyorsa her iki akid de geçersizdir. Keza iki akidden birinin önce yapıldığı bilinir, fakat hangisinin önce yapıldığı bilinmiyorsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre her iki akid de geçersizdir. Eğer ilk yapılan akid bilinir de sonra diğeri ile karıştırılırsa, ilk akid belli oluncaya kadar beklemek vacibtir.

İki erkek aynı kadınla nikah akdini yaptıklarını ve her biri kendi akdinin önce yapıldığını iddia ederse, İmamın son kavline göre, her ikisinin davası dinlenir ve kadının ikrar ettiği nikah akdi sahih kabul edilir. Kadın nikah akdini inkar ederse kendisine yemin ettirilir. İkisinden birinin akdini ikrar ederse, ikrar ettiği kişinin nikahı geçerli olur. Diğerinin davası dinlenir ve kadına yemin verdirilir. Bu hüküm, iki kavle göre yorumlanır. Şöyle ki bir kimse: "Bu akid Zeyd'e aittir, bilakis Amr'a aittir." derse, Amr'a mehir vermekle borçlu sayılır mı sayılmaz mı? Borçlu sayılır dememiz halinde durum bellidir. Diğeri ise yemin eder ve kadından mehri misil alır.

Bir akitte dede her iki tarafa veli olursa, meselâ bir oğlunun kızını diğer oğlunun oğluna nikahlarsa, en sahih kavle göre akid sahihtir.

Velilik sıfatı ile amca çocuğu, amcasının kızı ile nikahını kıyamaz. Belki aynı derecede olan amcasının çocuğu nikahlarını kıyar. Aynı derecede olan amcanın çocuğu yoksa, nikahı hakim kıyar. Kadı velisi olmayan bir kadınla evlenmek isterse, mertebeye kendisinden yüksek olan velilerden biri veya kendisinin naibi nikahı kıyar. Veli olan dedenin dışında taraflardan her birine bir kimsenin velilik etmesi caiz olmadığı gibi, taraflardan birine veya her birine vekil tutması da en sahih kavle göre caiz değildir.

5. Küfuv (Evlenmede Tarafların Denk Olması)

Veli kadının rızasını almak suretiyle onu dengi olmayan bir erkekle evlendirirse veya aynı derecede olan velilerin bir kısmı kadının rızasını almak ve diğer velilerin de rızasını almak suretiyle kadını evlendirirlerse akid sahihtir.

Kadının yakın akrabaları (velileri) rızasını alarak onu evlendirirlerse, uzak velilerinin buna itiraz etme hakları yoktur. Aynı derecede olan akrabalarından biri, kadının rızasını alarak diğer velilerin rızasını almadan onu evlendirirse, nikah akdi sahih olmaz. Bir kavle göre ise nikah akdi sahihtir. Ancak rızaları alınmamış velilerin nikahı feshetme hakları vardır.

Baba; küçük, bakire veya balığe kızının rızasını almaksızın dengi olmayan erkekle evlendirirse, en zahir kavle göre nikah akdi geçersizdir. Diğer bir kavle göre ise akid sahihtir. Balığe kız için acele üzere muhayyerlik hakkı vardır. Küçük kızın ise, balığe olduktan sonra muhayyerlik hakkı vardır. Velisi olmayan kadın, sultandan kendisini dengi olmayan bir erkekle evlendirmesini talep eder ve sultan da onu dengi olmayan bir erkekle evlendirirse, en sahih kavle göre akid sahih değildir.

Evlenmede denkliği gösteren hususlar şunlardır:

1- Muhayyerlik hakkım geçerli kılan ayıplardan salim bulunmak. (Bu ayıpların açıklanması ilerde gelecektir.)

2- Hürriyet: Köle olan bir erkek hür olan bir kadına denk olamaz. Azad edilmiş köle de aslında hür olan kadına denk olamaz.

3- Neseb: Babası acem olan (arap olmayan) erkek, babası arap olan kadına denk değildir. Kureyşî olmayan erkek, kureyşî olan kadına denk değildir. Haşimî ve Muttalip oğullarından olmayan kimse bunlara denk olamaz. En sahih kavle göre; arap olanlar için nesebe itibar edildiği gibi, acem olanlar için de nesebe itibar edilir.

4- İffetli (dindar ve şerefli) olmak: Fasık olan kimse, afife olan kadına denk değildir.

5- Sanat: Örfе göre sanatı düşük kabul edilen kimse, sanatı yüksek olanın kızına; süpürgecilik, kupa vurmak, bekçi, çoban ve hamam kayyımı gibi sanatı düşük olan kimse, terzi olanın kızına denk değildir. Terzi olan, tüccar ve manifaturacının kızına denk değildir. Tüccar ve manifaturacı olan, alim ve

hakimin kızma denk değildir. En sahih kavle göre denklikte zenginlik dikkate alınmaz.

Yukarıda belirtilen özelliklerin bazıları, bazılarına karşılık olamaz (düşük sayılan özellik, üstün olan Özelliğin yerini alamaz).

Baba, küçük yaştaki oğlunu bir cariye ile evlendiremez. Keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, ayıplı olan bir kadınla da evlendiremez. En sahih kavle göre, babanın küçük yaştaki çocuğunu nesep ve sanat gibi diğer özelliklerde kendisine denk olmayan bir kadınla evlendirmesi sahihtir. Çocuk buluş çağına erince muhayyerlik hakkı vardır.

6. Kısıtlılık Altında Olanın Nikahı

Deli küçük çocuk keza deli büyük çocuk evlendirilemez. Ancak deli büyük çocuğun evlenme ihtiyacı varsa sadece bir kadınla evlendiril ebilir.

Veli, küçük ve akıllı olan çocuğu birden fazla kadınla evlendi-rebildiği gibi açık bir maslahat olması halinde baba veya dede deli kız çocuğunu evlendirebilir. Burada kızın evlenmeye ihtiyaç duyması şart değildir. Ayrıca kızın küçük veya büyük, dul veya bakire olması durumunda hüküm aynıdır. Babası veya dedesi olmayan kız, küçük yaşta evlendirilemez. Buluş çağına erince; en sahih kavle göre evlenmeye ihtiyaç duyarsa sultan onu evlendirir. En sahih kavle göre, küçük çocuk maslahat nedeni ile evlendirilemez.

Sefihlikle kısıtlılık altında bulunan kimse, kendi nikah akdini yapamaz. Belki velisinin izni ile nikah akdini yapar veya velisi onun adına nikah akdini kabul eder. Şayet evlenmesi için velisi ona izin verir ve belli bir kadın tayin ederse, başka bir kadınla evlenemez. Velisinin tayin ettiği kadınla mehri misil veya mehri misilden daha az bir mehirle evlenebilir. Eğer fazla raeir öderse, meşhur kavle göre, tesmiye edilen mehri misil ile akdi sahihtir. Şayet velisi kendisine bin lira mehir ödeyerek evlen der ve bir kadın belli etmezse, bin liradan az bir mehirle ve mehri misil ile nikah akdi yapabilir.

Veli herhangi bir şeyi belirtmeksizin izin verirse en sahih kavle göre, yapacağı nikah akdi sahih olur ve mehri misil ile uygun bir kadınla evlenir. Veli nikah akdini onun adına kabul ederse, onun

kendisinden izin alması en sahih kavle göre şarttır. Bu durumda akdi mehri misille veya ondan daha az bir mehirle kabul eder. Fazla bir mehirle akdi kabul ederse, akid mehri misile göre sahih olur. Bir kavle göre ise akid geçersizdir.

Sefih olan izin almaksızın evlenirse, nikah akdi geçersizdir. Gerdeğe girmişse, kendisine herhangi bir şey lazım gelmez. Zayıf kavle göre ise mehri misil vermesi gerekir. Bir başka zayıf kavle göre ise az bir mal vermesi lazımdır.

Fels (para) sebebi ile kısıtlılık altında bulunan kimsenin evlenmesi sahihtir. Nikahın masrafları eli altında bulunan paradan değil de kazancından ödenir.

Efendisinin izni olmadan evlenen kölenin nikahı geçersiz olup izinle yapılan akid ise sahihtir. Efendi mutlak şekilde izin verebildiği gibi evleneceği kadını, kabilesini veya beldesini de tayin ederek izin verebilir. Köle kendisine izin

verildiği hususlardan vazgeçip başka şey yapamaz. En zahir kavle göre efendi, kölesini evlenmeye veya bekar kalmaya icbar edemez.

Sahibi hangi sıfatla (küçük, bakire veya dul) olursa olsun cariyesini nikaha icbar edebilir. Cariye evlenmeyi talep ederse, efendisi onu evlendirmeye mecbur değildir. Bir kavle göre efendisinin onunla evlenmesi haram ise, onu evlendirmesi lazımdır. Efendisi onu evlendirirse, en sahih kavle göre velisi olması hasebiyle değil, mülkü olması hasebiyle evlendirir.

Müslüman olan kimse, kafir olan cariyesini, fasık veya mukâteb olan kölesini evlendirebilir. Veli, çocuğun veya delinin kölesini evlendiremez. En sahih kavle göre çocuğun cariyesini evlendirebilir.

7. Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar

Akrabalık, hısımlık veya süt emme gibi bir sebeple kendileriyle evlenmenin haram olduğu kadınlar şunlardır:

Anneler: Kişiyi doğuran veya kişiyi doğurana doğuran kadına anne denir. Kişinin anneleri kendisine haramdır.

Kızlar: Kişinin sulbünden doğan veya sulbünden doğanın doğurduğu kızlar kişinin kızı sayılır. Ben diyorum ki; zina eden erkeğin, zinasından doğan kızla evlenmesi helaldir. Fakat kadının zinadan doğan erkek çocuğu ile evlenmesi haramdır. Allah daha iyi bilir.

Kız kardeşler, erkek ve kız kardeşlerin kızları, her ne kadar aşağıya doğru inse de hala ve teyzeler: Babanın kız kardeşi olan kadın haladır. Annenin kız kardeşi olan kadın ise teyzedir.

Yukarıda belirtilen nesep dolayısıyla haram olan yedi kısım kadın, süt emişme nedeni ile de haram olurlar. Kişiyi emziren veya onu doğurana emziren kadın veya babasını emziren veya süt emzireni doğuran kadın veya süt sahibinin (süt emziren kadının kocasının) süt annesi, kişinin süt annesi sayılmaktadır. Geriye kalanlar süt emişme yolu ile haram olan kadınlara kıyas edilir.

Kişinin kardeşine veya torununa süt emziren kadın o kişiye haram sayılmaz. Süt emziren kadının annesi ve kızı, süt emzirdiği çocuğun babasına mahrem değildir. Kişinin nesep veya süt emme ciheti ile olan kardeşinin başka erkekten olan kız kardeşi ile evlenmesi caizdir. Kişinin üvey annesinin başka kocasından olan kızı ile evlenmesi gibi. Bunun akside böyledir.

Hısımlık sebebi ile haram olan kadınlar ise şunlardır: Nesep veya emme yolu ile olan oğlun karısı veya babanın karısı (üvey anne) kişiye haramdır. Zevcenin nesep veya süt emme yolu ile olan annesi kocasına haramdır. Keza kişiye, sahih veya fâsid bir nikahla cinsel ilişkide bulunduğu kadının kızı haramdır.

Temlik ettiği kadın ile cinsel ilişkide bulunan kişiye, o kadının annesi ve kızı haramdır. Kadının kendisi de o erkeğin babasına ve erkek çocuklarına haramdır. Keza kişinin şüphe sonucu cinsel ilişkide bulunduğu kadın, o kişinin babasına ve erkek çocuklarına haram olur. Zayıf kavle göre bir kadın, kocası olduğunu zannederek şüphe sonucu bir erkek ile cinsel ilişkide bulunursa hükmü aynıdır.

Bir kimse bir kadınla zina yaparsa, bu kadın onun babasına ve çocuklarına haram olmaz. En zahir kavle göre şehvet ile dokunmanın hükmü, cinsel ilişkinin hükmü gibi değildir. Mahremiyet bununla sabit olmaz.

Bir kimsenin mahremi büyük bir köyün kadınları araşıma karışırsa, o köyün kadınları ile evlenebilir. Fakat bir yerde mahsur kalmış kadınların arasına karışırsa, kişi bu kadınların hiç biri ile ev-lenemez.

Nikahı ebedi haram kılan bir durum meydana gelirse, nikahı tamamen ortadan kaldırır. Kişinin şüphe sonucu babasının eşi ile cinsel ilişkide bulunması gibi. Böyle bir durum ile kadının nikahı feshe uğrar.

Nesep veya emme yolu ile akraba olan bir kadını kız kardeşi, halası veya teyzesi ile bir nikah altında bulundurmak haramdır. Bir kimse, bu kadınları bir nikah altında bulundurursa, akid geçersizdir. Şayet bunları sırayla bir akid altına alırsa sadece ikinci akid batıl olur.

Bir nikah altında bulundurulmaları haram olan kadınları mülk edinerek cinsel ilişkide bulunmak haramdır. Ancak onları temlik etmek haram değildir. Kişi, temlik ettiği bu kadınlardan biri ile cinsel ilişkide bulunursa, bu kadın hayız ve ihramla değil satış, nikah veya kitabet akdi yolu ile kendisine haram olmadıkça diğer kadınlar kendisine helal olmaz. Keza en sahih kavle göre rehine bırakmak suretiyle mahremiyet oluşmaz.

Bir kimse, bir nikah altında bulundurulmaları haram olan kadınlardan birini temlik eder, sonra temlik ettiği kadının kız kardeşini nikahı altına alır veya bunun tersini yaparsa nikahladığı kadın kendisi için helal olur, diğeri ise haram sayılır.

Köle olan kimse ancak iki kadını bir arada bulundurabilir. Hür olan erkeğin dört kadını bir arada bulundurması caizdir. Şu halde bir kimse beş kadını bir arada bulundurursa hepsinin nikahı batıl olur. Şayet bu kadınları sırayla nikah ederse beşinci kadının nikahı geçersiz olur. Boşadığı karısının kız kardeşi ile evlenebildiği gibi beşinci kadın henüz bain talâkın iddetinde iken onunla da evlenebilir. Fakat beşinci kadın ric'i talâkın iddetinde ise onunla evlenemez.

Hür kimsenin üç talâkla ve kölenin iki talâkla boşadığı karısı ile tekrar evlenmesi ancak .şu şartlarla caiz olur:

1- ikinci bir koca kadını nikahlayıp, penisinin başı veya başı kadar miktarını kadının vaginasma geçirmelidir. Bu durumda penisin sertleşmiş vaziyette olması şarttır.

2- Nikah akdi sahih olmalıdır.

3- ikinci koca cinsel temasta bulunmaya muktedir olmalıdır. Mezhepçe kabul edilen rivayete göre ikinci koca çocuk olmamalıdır.

İkinci kocanın cinsel temasta bulunduktan sonra onu boşaması veya evlendikten sonra kadını bain talâkla boşaması veya aralarında nikah akdi olmaması şartı ile evlenirse akid geçersizdir. Boşamak şartı ile akid yapılırsa, bu konuda bir görüş vardır. Yani nikah akdi batıl değil, ileri sürülen şart fasittir.

8. Köleliğin Nikaha Engel Olması

Bir kimse cariyesinin tamamını veya bir kısmını mülkiyetine geçirirse artık onu nikahlayamaz. Şayet karısını tamamen veya bir kısmını mülkiyetine geçirirse, nikahı batıl olur. Bir kadın da tamamını veya bir kısmını mülkiyetine geçirdiği köleyi nikahlayamaz.

Hür olan bir kimse, başkasına ait bir cariye ile şu şartlarla evlenebilir:

1- Nikahı altında istimta'a (cinsel ilişki ile faydalanmaya) müsait, hür bir kadın olmamalıdır. Zayıf kavle göre hür kadın cinsel ilişki ile faydalanmaya müsait değilse de cariye ile evlenemez.

2- İstimta'a uygun hür bir kadınla evlenmeye maddi imkanı olmamalıdır. Zayıf kavle göre istimta'a uygun olmayan kadınla evlenmeye maddi imkanı olmamalıdır. Başka beldedeki hür kadınla evlenme imkanı varsa cariye ile evlenmesi şu iki şartla helal olur: O kadına ulaşmada kendisine açık bir musibet isabet etmeli veya o müddet esnasında zinaya girme korkusu olmalıdır.

Bir kimse, vadeli mehir ile evlenmeye razı hür bir kadını bulur veya mehri misilden daha az bir mehirle hür kadınla evlenmeye imkan bulursa, en sahih kavle göre birinci durumda (vadeli mehir durumunda) cariye ile evlenmesi caizdir. İkinci durumda ise, cariye ile evlenmesi caiz değildir. Zinaya girme korkusu olsa bile hüküm böyledir. Kendisi ile oynaşacağı bir cariyeye sahip olma imkanı varsa, en sahih kavle göre zinaya girme korkusu olmaz.

3-Kendisi ile evleneceği cariye müslüman olmalıdır. Hür olsun veya köle olsun kitap ehli olan bir kimsenin kitap ehli olan cariye ile evlenmesi en sahih kavle göre caizdir. Meşhur kavle göre ise müslüman köle, kitap ehli olan cariye ile evlenemez. Kitap ehli cariyenin bir kısmı hür ise bunun hükmü cariyenin hükmü gibidir. (Yan yukarıda geçen üç şartla nikahı caiz olur.)

Hür olan bir kimse cariyenin nikah şartlarına göre bir cariye ile evlenir de sonra imkan sahibi olur veya hür olan bir kadınla evlenirse cariyenin nikahı fesholmaz. Kendisi için cariye ile evlenmesi haram olan kimse bir akidde hür bir kadın ve bir cariye ile evlenirse, cariyenin nikahı geçersizdir. En zahir kavle göre hür olan kadının nikahı geçersiz olmaz.

9. Din Ayrılığı Olan Kadınlarla Evlenmek

Kitap ehli olmayan vesene (puta tapan) ve mecusi (ateşe tapan) gibi kadınlarla evlenmek haramdır. Kitap ehli olan kadınla evlenmek ise helaldir. Lakin harbiye ile evlenmek nikahı mekruhtur. Keza en sahih kavle göre zimmiye kadınla evlenmek de mekruhtur.

Yahudi veya Hristiyan olan ehli kitap sayılır. Zebur ve onun dışındaki kitaplara bağlı olanların nikahı sahih değildir. Şayet kitap ehli olan kadın İsrail'i (Hz. Yakub'un neslinden) değilse, en zahir kavle göre kavminin üzerinde bulunduğu dîne, nesh ve tahrif edilmeden önce girdikleri biliniyorsa nikahı helaldir. Zayıf kavie göre ise kavminin üzerinde bulunduğu dîne nesh edilmeden önce

girdiğinin bilinmesi yeterlidir.

Nikah akdi yapılmış kitap ehli kadının nafaka, kaseme ve talâk konusundaki hükmü, müslüman kadının hükmü gibidir. Hayız ve ni-fastan yıkanması, keza en zahir kavle göre cünüplükten yıkanması ve domuz etini yemeyi terk etmesi için icbar edilir. Ehli kitap veya müslüman kadının necasete bulaşmış azasını yıkaması da icbar edilir. Kitap ehli kadın ile puta tapan erkeğin birleşmesinden doğan kızla evlenmek haramdır. En zahir kavle göre bunun aksi de böyledir.

Yahudiliğin samiri kolundan olan bir kadın yahudiliğin temel esaslarını kendisini küfre götürecek şekilde inkarda bulunur ve yıldız-perest kadın hristiyanlığın temel esaslarını inkarda bulunursa kendileriyle evlenmek haramdır. Ama dinlerine göre inkarcı sayılmazlarsa kendileriyle evlenmek sahihtir.

Hristiyan bir erkek dinini değiştirip Yahudiliğe geçtiğini veya Yahudi bir erkek, dinini değiştirip Hristiyanlığa geçtiğini iddia ederse, en zahir kavle göre iddiaları mehir için geçerli sayılmaz. Hristiyan kadın dinini değiştirerek Yahudi olursa veya Yahudi kadın dinini değiştirerek Hristiyan olursa nikahı müslüman için caiz olmaz.

Müslüman kişinin ehli kitap nikahlı karısı dinini değiştirirse bunun hükmü, Müslüman bir kadının mürted olmasının hükmü gibidir.

Bir kimse dinini değiştirirse, sadece İslam'a girmesi için teklif edilir. Bir kavle göre ise ilk dinine dönmesi için teklif edilir. Ehli kitap bir kimse veseneliğe geçerse bu kararı kabul edilmez. Böyle bir kimsenin kabul edeceği din konusunda daha önce geçen farklı iki görüş geçerlidir. Veseni kişi, Yahudi veya Hristiyanlığa geçerse bu kararı geçerli sayılmaz. İslam'a girmesi teklif edilir. İslam'ı kabul etmezse mürtedin tabi olduğu hükme tabi tutulur. Mürted kadının nikahı hiç kimseye helal olmaz.

Cinsel ilişkide bulunmadan önce her iki taraf (karı-koca) veya ikisinden biri mürted olursa araları ayırt edilir. Cinsel ilişkiden sonra mürted olurlarsa ayrılımları durdurulur. Şayet iddet esnasında İslam'a dönerlerse nikahları eski hal üzere devam eder. İslam'a dönmezlerse, irtidat anından itibaren birbirinden ayrılırlar. Nikahlarının durdurulması durumunda cinsel temasta bulunmaları haramdır. Şayet cinsel temasta bulunurlarsa kendilerine had tatbik edilmez.

10. Müşrikin Nikahı

Ehli kitap olan veya olmayan bir kimse, müslüman olur ve nikahı altında ehli kitap bir kadın varsa, eski nikahı devam eder. Nikahı altında putperest veya mecusi bir kadın olur ve cinsel ilişki vuku bulmadan önce müslüman olmuşsa birbirinden ayrılırlar. Erkek cinsel temasta bulunduktan sonra ve kadın da iddet esnasında müslüman olursa nikahları devam eder. Kadın iddet esnasında İslam'a dönmezse, erkeğin İslam'a girdiği andan itibaren ayrılırlar. Kadın İslam'a girer de kocası küfürde kalmakta ısrar ederse, hükmü yukarıda geçen hükmün aksi olur. Kadın cinsi temastan önce müslüman olursa ayrılırlar. Cinsi ilişkiden sonra

ve kadının iddeti esnasında erkek İslam'a girerse, nikahları eski hal üzere devam eder. İddet esnasında İslam'a dönmezse, kadının İslam'ı kabul ettiği andan itibaren ayrılırlar.

Karı ve koca beraber müslüman olurlarsa, eski nikahları devam eder. Beraberlik, her iki tarafın İslam'ı kabul ettiklerini gösteren lafızların son kelimelerini birlikte söylemeleriyle meydana gelir. Nikahlarının eski hal üzere devam ettiğini kabul etmemiz halinde, nikah akdi esnasında onu ifsat edici unsur tarafların İslam'a girmeleriyle ortadan kalkmışsa, nikaha bir zararı olmaz ve nikah devam eder. O anda kadın ona helalmış gibi kabul edilir.

Nikahı ifsat kılan unsur, -mecusi olan erkeğin mahremi olan bacısı, teyzesi gibi kadınlardan biriyle evlenmiş olması gibi- tarafların İslam'a girmeleriyle ortadan kalkmıyorsa eski nikahları geçerli olmaz, birbirinden ayrılırlar. Tarafların İslam'a girmeleri sebebi ile ifsat edici unsurun ortadan kalkması durumunda velisiz ve şartsız olarak nikaha karar verilir.

İddet süresi içinde yapılan nikah akdi, taraflar İslam'a girdiklerinde iddet süresi bitmişse geçerlidir. Taraflar belli bir vakit için nikah akdi yapmış ve kendi inançlarına göre bu akid devamlılık ifade ediyorsa, nikah geçerli sayılır. Keza akidden sonra şüphe sonucu olan iddet, eşlerin müslüman oldukları zamana yakın olmuşsa, mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre nikah akdine zarar vermez. Bunun misali şudur: İslam'ı kabul eden kişi, gayri müslim karısı ile şüpheyle cinsel ilişkide bulunduktan sonra kadın o iddet içerisinde müslüman olursa bu iddetin nikaha zararı olmaz, nikahları devam eder. Mahremi ile evli olan bir kimse İslam'a girdikten sonra nikahı devam etmez, aralan ayırt edilir.

Bir kimse müslüman olur da ihrama girecek olur ve henüz ihramda iken karısı iddet içerisinde İslam'ı kabul ederse, mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, nikahları eski hal üzere devam eder. Kişi nikahı altında hür bir kadın ve bir cariye bulundurur sonra da her üçü müslüman olursa, mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, hür olan kadının nikahı devam eder, cariyenin nikahı ise geçersiz olur. En sahih kavle göre, İslamî şartları taşıması halinde küffarın nikahı sahihtir. Zayıf kavle göre ise nikahı geçersizdir.

Zayıf kavle göre bir kimse İslam'a girer ve nikah akdinin sahih olduğu açıklanırsa, nikahı geçerli sayılır. Akdin sahih olduğu açıklanmazsa fâsid kabul edilir. Kafir olan kişi, karısını üç talâkla boşar sonra ikisi de müslüman olursa kadın başkasıyla evlenip ondan boşanmadıkça ilk kocasına helal olamaz.

Mehri nikah esnasında kararlaştırılmış kadın, belirlenen sahih mehri alabilir. Fakat içki gibi fâsid bir mehir kararlaştırılmış ise, İslam'a girmeden önce mehri alıp almadığına bakılır; şayet İslam'a girmeden önce mehri almışsa, İslam'a girdikten sonra bir şey talep edemez. Eğer almamışsa mehri misil alabilir. İslam'a girmeden önce mehrin bir kısmını almışsa geri kalanını mehri misle göre alır. Kocanın terk edilmesi, kadının İslam'a girmesi nedeni ile olmuşsa, kadın bir şey alamaz. Kocanın İslam'a girmesi ile kadın onu terk etmiş ve nikahı sahih ise, tesmiye olunan mehrin yarısını hak eder. Nikah sahih değilse, mehri misilin yarısını hak eder.

Zımmi ve müslüman mahkememize dava açarlar da iddiaları bizce sahih görülen bir iddia ise onlar için karar verilir. İddiaları bizce sahih olmayan bir iddia ise dava iptal edilir. Örneğin; nikahlarını iddia ederler de bize göre nikahları sahihi ise geçerli olduğuna, sahih değilse batıl olduğuna karar verilir.

11. Kafir Müslüman Olduktan Sonra Nikahında Bulunan Kadınlar

Kafir olan kimse, İslam'a girdiğinde nikahı altında dörtten fazla kadın olur ve kendisi ile birlikte müslüman olurlarsa veya iddet esnasında İslam'a girerlerse veya kadınlar ehli kitap iseler, bunların arasında dört kadını seçmesi lazımdır. Geri kalan kadınlara ise yol verir. Cinsel ilişkiden önce veya iddet esnasında sadece dört kadının kendisi ile birlikte müslüman olması halinde evlilikleri devam eder.

İslam'a girerken nikahı altında ehli kitaptan bir kadın ile kızı varsa veya her ikisi onunla birlikte İslam'a girmişlerse ve ikisi ile de gerdeğe girmişse, kendisine ebedi olarak haram olurlar. Hiçbirisi ile gerdeğe girmemişse, kadının kızı ile evlenebilir. Bir kavle göre erkek muhayyerdir. Kadının kızı ile cinsel ilişkide bulunmuşsa sadece annesi kendisine haram olur. Eğer sadece kızın annesi ile gerdeğe girmişse, her ikisi de kendisine ebedi olarak haram olur. Bir kavle göre ise nikah kızın anası üzerine kalır.

Bir erkek İslam'a girer de nikahı altında bulunan cariye onunla birlikte müslüman olur veya iddet süresi içerisinde müslüman olursa, evlilikleri bu nikah üzere devam eder. Fakat o anda cariye ile evlenmesinin kendisi için helal olması şarttır. Cinsi temas olmadan nikah

önce cariye kendisine muhalefet ederse yani, müslüman olmazsa derhal ayrılırlar. Şayet nikahı altında birkaç cariye olur da kendisi ile birlikte veya iddet içerisinde İslam'a girerlerse bir tanesini seçebilir. Ancak taraflar İslam'a girdiklerinde erkeğin cariye ile evlenmesinin helal olması şarttır. Cariye ile evlenmesi kendisi için helal değilse, hepsine yol verir.

Kafir olan kişi İslam'a girdiğinde nikahı altında hür bir kadın ve birkaç cariye varsa ve kendisi ile birlikte veya iddet içerisinde müslüman olurlarsa, hür olan kadının nikahı devam eder cariyelerin nikahı ise fesholur. Hür olan kadın küfürde kalmayı ısrar eder ve iddeti biterse, cariyelerden bir tanesini seçebilir. Hür olan kadın müslüman olduğunda cariyeler azad edilmiş ve iddet içerisinde İslam'a girmişlerse, bunların hükmü de hür olan kadının hükmü gibi olup dört tanesini seçebilir.

Muhayyerlik (kişinin nikahı altındaki kadınları seçme hakkı) şu lafızlardan biri ile olur: "Seni seçtim, senin nikahını ikrar ettim, seni tuttum veya seni sabit kıldım." gibi. Talak lafzı muhayyerliğe delalet eden lafızdır. En sahih kavle göre talâk lafzı, zihar ve ilâ akdi için muhayyerliğe delalet etmez. Muhayyerliği veya nikahın feshini bir şarta bağlamak sahili değildir.

Şayet nikahı altında beş kadın varsa, fazla olana yol verir. Yol vereceği kadını belli etmelidir. Seçme hakkını kullanıncaya kadar da kadınların nafakaları

kendisine aittir. Erkek seçme hakkını kullanmazsa hapsedilir. Seçme hakkını kullanmadan ölürse hamile olanın iddeti doğumla sona erer. Kadın aylar hesabı ile iddet bekleyenlerden ise ve kocası kendisi ile cinsel temasta bulunmamışsa, iddeti dört ay on gündür. Kadın kur' (temizlik süresi) hesabı ile iddet bekleyenlerden ise, kur' ve dört ay on gün sayısından en çok olanına göre iddet bekler.

Erkeğin ölümü halinde mirastaki hakları için bir antlaşma yapıluncaya kadar kadınların hisseleri bekletilir.

12. İslam'a Giren Kadının Nafakası

Karı ve koca beraber İslam'a girerlerse, koca karısının nafakasını vermeye devam eder. Koca müslüman olur da karsı iddeti bitinceye kadar küfürde kalmakta ısrar ederse, nafakayı isteme hakkı

olmaz. Kadın iddet süresi içerisinde İslam'a girerse, İmamın son kavline göre, küfürde geçirdiği süre için nafakayı hak etmiş olmaz. Kadın önce İslam'a girer de kocası iddet süresi içerisinde müs-lüman olur veya küfürde kalmaya ısrar ederse, en sahih kavle göre, iddet süresince kadının nafakasını vermesi gerekir. Kadın mürted olursa, her ne kadar iddet süresi içerisinde İslam'a dönse de irtidat süresince geçirdiği zaman için nafakayı hak edemez. Erkek mürted olursa, iddet süresince kadına nafaka vermesi gerekir.

13. Evlenmede Muhayyerliği Sabit Kılan Ayıplar

Eşlerin birinde cünun (delilik), cüzzam (deri hastalığı), beres (alaca hastalığı), retk (vaginada et parçası bulunması), karn (vagi-nada meydana gelen ve koç boynuzu gibi olan nesne), anin (erkeğin cinsel iktidarsızlığı) ve mecbub (penisin tümü veya vaginanın içine ulaşacak sünnet miktarmca bir kısmı kalmayacak şekilde kesik olması) gibi ayıplardan biri bulunursa diğeri için muhayyerlik (nikahı feshetme) hakkı olur.

Zayıf kavle göre aynı cins hastalık her iki eşte bulunursa nikahı fes etme hakları olmaz. Eşlerin birinde belirgin bir şekilde er-sellik olursa, en zahir kavle göre diğeri nikahı feshetme muhayyerliğine sahip olmaz.

Kocada yeni bir ayıp peyda olursa, kadın nikahı feshetme hakkına sahip olur. Ancak cinsel ilişkiden sonra anin ayıbı peyda olursa, kadın muhayyerlik hakkına sahip olmaz. Kadında yeni bir ayıp meydana gelirse, imam'm son görüşün göre koca muhayyerlik hakkına sahip olur.

Yeni peyda olan ayıp sebebi ile veli için muhayyerlik hakkı olmaz. Keza akid esnasında olan mecbub ve anin ayıbı sebebi ile de veli için muhayyerlik hakkı olmaz. Fakat akid esnasında kocada delilik kusuru varsa, veli için muhayyerlik hakkı vardır. Keza en sahih kavle göre, akid esnasında kocada cüzzam ve alaca hastalığı olursa, veli için muhayyerlik hakkı vardır. Muhayyerlik hakkı acele üzere kullanılır.

Nikah akdi cinsel ilişkiden önce feshedilirse mehir hakkı düşer. Akid cinsel ilişkiden sonra feshedilirse bu durumda; nikah akde bitişik bir ayıp veya cinsel ilişki ile akid arasında meydana gelen bir ayıp sebebi ile feshedilirse ve cinsel ilişkide bulunan kişinin bu ayıplardan haberi yoksa en sahih kavle göre mehri misil vacib olur.

Nikahın feshine sebep olan ayıp cinsel ilişkiden sonra meydana gelirse, tesmiye olunan mehir verilir.

Cinsel ilişkiden sonra irtidat sebebi ile nikah feshedilirse, kadın için tesmiye olunan mehir vardır, imam'm son kavline göre koca, kadın veya velisi tarafından kandırılmış ise, akid feshedildikten sonra kendisini kandıran kimseden mehir isteyemez.

Aninlik sebebi ile nikahın feshedilmesi için durumun hakime arz edilmesi şarttır. Keza en sahih kavle göre, nikah sair ayıplar sebebi ile de feshedilirse durumu hakime arz etmek şarttır. Anin ayıbı kocanın itiraf etmesi ile veya itirafını bildiren şahitler ile sabit olur. Keza en sahih kavle göre, erkeğin bu ayıbı reddetme hususunda yemin etmekten çekindikten sonra kadının yemin etmesi ile de sabit olur.

Erkekte anin ayıbı bulunduğu kesinleşince, kadının müracaatı üzerine hakim, iktidarsızlığın sabit olduğu tarihten başlamak üzere kocaya bir yıllık mühlet verir. Bu mühletin dolmasından sonra kadın durumu hakime arz eder. Koca bu süre zarfında karısı ile cinsel ilişkide bulunduğunu iddi ederse, kendisine yemin ettirilir. Yeminden kaçınırsa, kocasının kendisi ile cinsel ilişkide bulunmadığına dair kadına yemin ettirilir. Kadın yemin eder veya kocasının kendisi ile cinsel ilişkide bulunmadığını ikrar ederse, kadın nikahını feshetme hakkına sahip olur. Zayıf kavle göre ise, akdin feshedilmesi hakimin iznine veya feshetmesine bağlıdır.

Erkeğe tanınan bir yıllık süre içerisinde kadın kendisini kocasından men ederse veya hastalanır veya hapsedilirse, bu günler bir yıllık süreden sayılmaz. Bir yıllık sürenin sonunda kadın kocasının anin olduğuna razı olursa, akdi feshetme talebinde bulunma hakkı düşer. Keza en sahih kavle göre, kadın biraz daha mühlet talep ederse muhayyerlik hakkı düşer.

Nikah akdi esnasında kadının müslüman olması şart koşulur veya taraflardan birinin nesep sahibi veya hür olduğu ileri sürülürse veya bunların dışında başka şartlar koşulur da taraflar söylenen ni-

telikleri taşımazlarsa, en zahir kavle göre nikah akdi sahihtir. Tarafların nitelikleri belirtilen niteliklerden üstün olursa, muhayyerlik hakkı doğmaz. Erkeğin taşıdığı nitelikler belirtilen niteliklerden düşük ise, kadın için muhayyerlik hakkı vardır. Keza en sahih kavle göre erkek de aynı hakka sahiptir.

Erkek evleneceği kadının müslüman veya hür olduğunu zanneder de kadının kitap ehli veya kendisi ile evlenmesi helal olan bir cariye olduğu ortaya çıkarsa, en zahir kavle göre erkek için muhayyerlik hakkı olmaz.

Kadın, dengi sandığı erkekle evlendirmesi için velisine izin verir de sonra o

erkeğin fasık veya nesebinin veya sanatının düşük olduğu ortaya çıkarsa, kadın için nikahı feshetme hakkı olmaz. Ben diyorum ki; erkekte nikahın feshine sebep olan bir ayıp bulunur veya erkeğin köle olduğu anlaşılırsa, kadın için muhayyerlik hakkı vardır. Allah daha iyi bilir.

Tarafların belirtilen şartları taşımamaları veya aldanma sebebi ile nikah akdi feshedilirse, geri alınacak mehrin hükmü ve aldatan kimseye müracaat etmenin hükmü, daha önce geçen ayıp sebebi ile olan feshin hükmü gibidir. Akdin feshine tesir edecek aldanmanın akde bitişik olması lazımdır.

Koca, cariyenin hür olduğu konusunda aldanır da akdin sahih olduğu kabul edilirse, henüz durum açıklanmadan önce cariyenin çocukları hür sayılırlar. Aldanan koca çocukların bedelini cariyenin efendisine vermelidir. Koca verdiği bedeli kendisini kandıran kişiden alır. Cariyenin hür olduğunu söylüyorsa, yapılan aldatmanın efendisi tarafından yapıldığı düşünülemez. Aldatma cariyeye veya vekili tarafından yapılmış olur. Cariye erkeği aldatmış ise, canlı olarak doğan çocukların bedeli cariyenin zimmetine geçer. Çocuk herhangi bir cinayet olmaksızın ölü olarak dünyaya gelirse, bunun için bir diyet gerekmez.

Kölenin veya bir kısmı köle olanın nikahı altında bulunan cariyeye azad edilirse, cariyeye nikahını feshedip etmemekte muhayyerdir. En zahir kavle göre muhayyerlik hakkı acele üzeredir. Cariye azad edildiğinden habersiz olduğunu söylerse, yemini ile sözü kabul edilir. Ancak bu iddiasına, sözgelimi efendisinin uzak bir beldede bulunması gibi kabul edilmesi mümkün olan bir gerekçe göstermesi

lazımdır. Keza en zahir kavle göre, azadlık sebebi ile kendisi için muhayyerlik hakkı olduğunu bilmediğini söylerse, yemini ile sözü kabul edilir. Bu durumda cariyeye nikahını feshederse ve fesih cinsel ilişkiden önce olursa, mehir isteme hakkı olmaz. Hem akdin feshi hem de hürriyete kavuşması cinsel temastan sonra olmuşsa, kendisi için mehri müsemma vardır. Hürriyete kavuşması cinsel ilişkiden önce olmuşsa, mehri misili hak eder. Zayıf kavle göre ise mehri müsemmayı hak eder.

Cariyenin bir kısmı azad edilir veya kendisi ile kitabet akdi yapılır veya nikahı altında cariyeye bulunan köle azad edilirse, kölenin muhayyerlik hakkı olmaz.

14. İ'faf (Çocuğun Babasını Evlendirmesi)

iffetlerini korumak için babasına ve dedesine kişinin mehir vermesi, meşhur kavle göre vacibtir.

İ'faf; kişinin babasına hür olan bir kadının mehrini vermesi veya ona şöyle demesidir: "Evlen, sana mehir veririm." veya babasının iznini almak sureti ile onu evlendirip mehri vermesi veya bir cariyeyi onun mülkiyetine geçirmesi veya cariyenin bedelini babasına vermesidir. Kişi babasının ve onunla evlenen kadının nafakasını da vermelidir.

Baba cariyeye dışında bir kadınla evlenmeyi veya güzel ve neseb sahibi bir kadınla evlenmeyi tercih edemez. Mehir konusunda baba ve oğul anlaşılırsa, kadını

tain etme hakkı babanıdır.

Nikahlanan kadın ölür veya irtidat sebebi ile nikahı fesholur veya bir ayıp nedeni ile nikah feshedilirse, çocuğun yeni bir mehir vermesi vacibtir. Keza en sahih kavle göre boşama bir özür sebebi ile vaki olursa, çocuğun yeni bir mehir vermesi gerekir.

Çocuğun mehir vermesinin vacib olması için, baba mehri bulamayacak durumda ve evlenmeye muhtaç olmalıdır. Babanın evlenmeye muhtaç olduğu açıkça bilmiyorsa, yemin etmeksizin sözü kabul edilir.

Kişinin, çocuğuna ait cariyeye ile cinsel temasta bulunması haramdır. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, baba çocuğunun cariyesi ile cinsel ilişkide bulunursa, kendisine had cezası değil

mehir vacib olur. Şayet cariyeyi hamile bırakırsa, doğacak olan çocuk ona bağlı olarak hür olur. Cariye ilk sahibi için ümmü veled olursa, cinsel temasta bulunan kişi (baba) için ümmü veled olmaz. Cariye ilk sahibi için ümmü veled olmazsa, en zahir kavle göre cinsel ilişkide bulunan kişi (baba) için ümmü veled sayılır. Bu takdirde kişinin çocuğuna cariyenin bedeli ile birlikte mehir vermesi lazımdır. En sahih kavle göre doğacak olan çocuğun bedelini vermesi gerekmez. Kişinin kendi çocuğunun cariyesiyle evlenmesi haramdır.

Bir kimse nikahında bir cariyeye bulundurur ve çocuğu satış yolu ile o cariyeyi mülkiyetine geçirir de babasının cariyeye ile evlenmesi haram ise, en sahih kavle göre babasının cariyeye ile olan nikahı fes-holmaz. Kişinin kitabet akdi yaptığı azadlı kölesinin cariyesi ile evlenmesi haramdır. Mukâteb köle efendisinin nikahı altındaki cariyeyi mülkiyetine geçirirse, en sahih kavle göre nikah akdi fesholur.

15. Köle ve Cariyenin Evlenmesi

Bir kimse kölesine evlenmesi için izin verir ve o da evlenirse, İmanın son kavline göre efendisi mehir ve nafakayı tazmin etmez. Kadının mehir ve nafakası nikah akdinden sonra kölenin normal veya nadir kazancından verilir. Köle efendisinden izin alarak onun adına ticaret yaparsa, mehir ve nafakası ticaretin kârından verilir. Keza en sahih kavle göre ana sermayeden verilir. Şayet kölenin kazancı yoksa veya ticaret yapmaya izinli değilse zimmetine geçer. Bir kavle göre ise efendisinin vermesi gerekir.

Efendinin köleyi beraberinde yolculuğa götürmesi halinde, köle kendi hanımı ile cinsel yönden faydalanamaz. Köleyi beraberinde götürmezse, istimta' için onu akşam serbest bırakması lazımdır.

Efendi nafaka ve mehri ödemeyi tekeffül etmişse, gündüz vaktinde köleyi çalıştırır. Tekeffül etmemişse, mehir ve nafakayı kazanması için bir müddet serbest bırakır. Efendi nafaka ve mehri tekeffül etmeden köleyi çalıştırırsa, ücreti misil ile tam olan mehir ve az miktarda nafaka verir. Zayıf kavle göre ise mehir ve nafakayı vermesi lazımdır.

Köle fâsid bir nikah akdi yapar da cinsel temasta bulunursa, mehri misili

zimmetine geçirir. Bir kavle göre ise bedenine bağı kalır (köle satılır ve mehri misil bu bedelden ödenir).

Bir kimse cariyesini bir başkası ile evlendirirse, gündüz vaktinden onu kendi işinde çalıştırır. Akşam vaktinde ise kocasına teslim eder. En sahih kavle göre bu süre için olan nafakası kocasına lazım gelmez.

Efendi kendi evinde cariyesi için bir oda ayırır ve kocasına: "Sen de onunla birlikte kal." derse, en sahih kavle göre kocanın bu teklife icabet etmesi gerekmez. Efendi cariyesini beraberinde yolculuğa götürdüğünde kocası isterse ona refakat edebilir.

Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, efendi cinsel ilişkiden önce cariyesini öldürür veya cariyeye intihar ederse, mehir alamaz. Cinsel temastan sonra hür kadın intihar eder veya bir başkası cariyeyi öldürür veya cariyeye ölürse mehri sakıt olmadığı gibi; cinsel ilişkiden önce hür kadın veya cariyeye helak olursa yine mehir hakkı sakıt olmaz. Efendi evli olan cariyesini satarsa, mehri müsem-ma satıcının olur. Cariye cinsel temastan önce boşanırsa, mehri müsemnıamn yarısı satıcının olur. Efendi cariyesini kölesi ile evlendirirse, ne mehir ne de yarısı vacib olur.

B. SİDAK (MEHİR)

(Sıdak; nikah, cinsel ilişki veya erkeğin kadının cinsel organından yararlanma fırsatını kaçırmaması nedeni ile verilmesi vacib olan maldır.)

Akid esnasında sıdakm belirlenmesi sünnettir. Sıdak zikredilmeden yapılan nikah -kerahetle birlikte- caizdir. Satışı caiz olan şeyin sıdak olması da caizdir.

Koca sıdakı eli altında bulundurur ve henüz teslim etmeden sıdak telef olursa, akid zamini (bedeli zimmete geçirmek) olur. Bir kavle göre ise yed-ı zamin (mislini veya kıymetini zimmete geçirmek) olur. Koca sıdakm mislini tazmin etmişse, kadın sıdakı almadan onu satamaz.

Sıdak kocanın yanında iken telef olursa, onun mehri misil vermesi vacibtir. Kadın sıdakı telef ederse, almış sayılır. Kocadan başka biri sıdakı telef ederse mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, kadın sıdakı fesh veya kabul etmekte serbesttir. Sıdakı feshederse, kocadan mehri misil alır. Fesh etmezse telef edeni borçlu kılar. Koca telef ederse hükmü, semavi bir afetle telef olan malın hükmü gibidir. Zayıf kavle göre ise hükmü, kocadan başka birinin telef etmesinin hükmü gibidir.

Bir kimse iki köleyi sıdak olarak verir de henüz teslim almadan bir tanesi semavi bir afetle telef olursa, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, mevcut olanda değil de telef olanda sıdak akdi fesholur. Bu durumda kadın için muhayyerlik hakkı vardır. Sıdakı feshederse, mehri misil alır. Feshetmezse geri kalanla birlikte telef olanın oranını mehri misile göre alır. Henüz almadan sıdak ayıplı çıkarsa, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, kadın sıdak akdini feshedip etmemekte serbesttir. Feshederse mehri misil alır, feshetmezse bir şey alamaz. Kocanın elinde iken yok olan menfaati koca tazmin etmez. Kadın mehri

almayı ister de koca vermez ve sıdak telef olursa, koca akid zamini (sıdakın bedelini tazmin etmiş) olur. Keza sıdak binmek gibi yerine getirilen bir menfaat ise, mezhep alimlerinden kabul edilen rivayete göre koca tazmin etmiş olmaz.

Kadın, muayyen veya peşin olan mehrini almak için kendisini kocasından alıkoyma hakkına sahiptir. Ama vadeli olan sıdak için kendini alıkoyamaz. Şayet ona teslim olmadan süresi girerse, en sahih kavle göre kendini alıkoyamaz.

Kadın kocasına: "Sıdakı teslim etmezsen sana teslim olmam." der, koca da: "Teslim olmazsan sıdakı vermem." derse, bir kavle göre mehrin tümünü vermesi için koca icbar edilir. Diğer bir kavle göre ise icbar edilmez. Taraflardan hangisi teslim olursa, diğeri icbar edilir. En zahir kavle göre her iki taraf icbar edilir ve mehrin adil bir kişiye emanet bırakılması ve kadının kocasına teslim olması emredilir. Kadın kocasına teslim olunca adil kişi mehri kadına verir.

Kadın acele edip kocasına teslim olursa, mehri talep eder. Kocasını kendisi ile cinsel ilişkide bulunmazsa mehri almadıkça teslim olmaktan imtina edebilir. Kendisi ile cinsel ilişkide bulunursa imtina etmez. Kocasını acele edip mehri verirse, kadın ona teslim olmalıdır. Kadın özürlü olmaksızın imtina ederse, mehri vermesi için

koca icbar edilir dediğimiz takdirde, koca mehri geri isteyebilir.

Kadın temizlik ve benzeri işler için mühlet isterse, hakim kendi görüşüne göre ona mühlet tanır. Fakat bu mühlet üç günden fazla olamaz. Ancak hayız veya nifastan temizlenmesi için kendisine mühlet verilmez.

Kadının küçük veya hasta olması gibi cinsel temasa mani bir hali varsa, bu hali geçinceye kadar kocasına teslim edilmez.

Mehir, -kadının hayızda olması gibi haram da olsa- cinsel temasla ve taraflardan birinin ölmesi ile kesinleşir. imam'ın son kavline göre, mehir halvet ile kesinleşmez.

1. Fasit Sıdakla Yapılan Nikah

Bir kimse içkiyi şurup sayarak veya hür olanı cariye sayarak veya gasp malı kendi malı sayarak mehir verip nikah akdi yaparsa, kadına mehri misil vermesi vacibtir. Bir kavle göre ise, zikredilen malın kıymetini vermesi vacibtir.

Bir kimse kendi malını ve gasp edilmiş malı mehir vererek nikah akdi yaparsa, mehir gasp edilmiş malda geçersiz sayılır. En zahir kavle göre mülkü olan malda sahihtir. Ancak kadın isterse akdi fesheder, isterse kabul eder. Akdi feshederse, kendisi için mehri misil vardır. Bir kavle göre ikisinin (gasp ve mülk olan malın) kıymetini alır. Akdi kabul ederse, erkeğin mülkiyetindeki mal ile birlikte gasp malın payını değerine göre mehri misilden alır. Bir kavle göre ise, sadece erkeğin mülkiyetindeki mala kani olur.

Bir kimse birisine: "Şu köle karşılığında kızımı seninle evlendirdim ve onun elbisesini sana sattım." derse, nikah akdi sahihtir. Keza en sahih kavle göre mehir ve satış akdi de sahihtir. Şayet koca cinsel temastan önce karısını boşarsa,

kölenin değerini elbise olarak ve mehri misilin kıymetine bölerek mehir verir.

Bir kimse kadının babasında olan bin lirası üzerine veya kendisine verilecek bin lira üzerine nikah akdi yaparsa, sıdak fasittir. Kadına mehri misil vermesi vacibdir.

Nikah akdinde muhayyerlik şart koşulursa, nikah akdi batıl olur. Mehirde muhayyerlik şartı aranırsa, en zahir kavle göre nikah akdi sahih olup mehir akdi geçersizdir.

Nikah akdinde ileri sürülen diğer sair şartlar (nafaka şartı gibi) ya akdin gerektirdiği ya da akde taallük etmeyen şartlardır. Her iki durumda da ileri sürülen şartlar geçersiz olup nikah akdi ile me-hir akdi sahihtir. İleri sürülen şart, ikinci evliliği yapmamak, kadınının nafakasını vermemek gibi nikah akdine muhalif ise ve akdin asıl maksadını bozucu değilse, akid sahih olup ileri sürülen şart ve mehir fasittir. İleri sürülen şartlar kadınla cinsel temasta bulunmamak veya onu boşamak gibi asıl maksadı bozucu ise akid geçersizdir.

Bir kimse bir mehirle birkaç kadın nikahlarsa, en zahir kavle göre mehir fasittir. Her kadın için mehri misil vardır.

Veli, küçük erkek çocuğu mehri misilden fazla bir mehirle evlendirir veya reşide olmayan küçük kızı veya izni olmaksızın bakire reşide kızı mehri misilsiz evlendirirse, mehri müsemmanm tümü fasit olur. En zahir kavle göre mehri misle göre nikah akdi sahihtir.

Taraflar kendi aralarında anlaşarak mehir miktarını gizlice tespit ederek tespit ettikleri miktardan fazlasını açıklayacak olurlarsa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre akid esnasında zikredilen mehrin verilmesi vacibdir.

Bir kadın velisine: "Beni bin lira mehirle evlendir." der, veli de onu bin liradan daha az bir mehirle evlendirirse, nikah akdi geçersizdir. Şayet bir şey belirtmeksizin: "Beni evlendir." der, veli de onu mehri misilden az bir mehirle evlendirirse, akid yine geçersizdir. Ben diyorum ki en zahir kavle göre, her iki durumda da akid mehri misile göre sahihtir. Allah daha iyi bilir.

2. Mehri Tefviz Etmek

(Mehri Başkasına Havale Etmek)

Reşide kadın velisine: "Beni mehirsiz evlendir." der, velisi de mehirsiz veya bir şey söylemeden onu evlendirirse, böyle bir tefviz sahihtir. Keza cariyeye sahibi birisine: "Cariyemi mehirsiz seninle evlendirdim." derse, bu da sahih bir tefvizdir. Reşide olmayan bir kadının mehrini tefviz etmesi caiz değildir.

Sahihtir tefviz akdi ile en zahir kavle göre, kadına bir mal vermek vacib olmaz. Ama, cinsel ilişki ile mehri misili hak eder. En sahih kavle göre mehri misil, akdin yapıldığı tarihten itibaren geçerli sayılır.

Kadın cinsel temastan önce kocasından mehri tayin etmesini talep edebilir. Kadın, mehir takdir edilinceye kadar keza en sahih kavle göre, tayin edilen mehri almak için kocasına teslim olmayabilir.

Kadının erkeğin takdir ettiği mehri kabul etmesi şarttır. En zahir kavle göre,

tarafların mehri misilin miktarını bilmeleri şart değildir. En sahih kavle göre erkek müeccel olan bir şeyi mehir olarak takdir edebildiği gibi mehri misilden fazlasını da takdir edebilir. Zayıf kavle göre, erkeğin vereceği fazlalığın mehri misil cinsinden olması caiz değildir.

Erkek mehri takdir etmekten imtina eder veya taraflar takdir edilen mehrin miktarında anlaşmazlığa düşerlerse, hakim beldenin geçerli olan parasından peşin ödenmek üzere mehri takdir eder. Ben diyorum ki; mehri misili hakim takdir eder ve kocanın mehri misilden haberdar olması şarttır. Allah daha iyi bilir.

Yabancı bir kimsenin mehri kendi malından takdir etmesi, en sahih kavle göre sahih değildir. Takdir edilen sahih mehrin hükmü, müsemma mehrin hükmü gibidir. Yani cinsel ilişkiden önce erkek kadını boşarsa, kadın mehrin yarısını hak eder. Mehri takdir edilmeden ve cinsel ilişki olmadan önce boşarsa, kadın mehrin yarısını hak etmez. Mehri takdir edilmeden ve cinsel temas olmadan taraflardan biri ölürse, en zahir kavle göre mehri misil vacib olmaz. Ben diyorum ki en zahir kavle göre, mehri misil vacib olur. Allah daha iyi bilir

3. Mehri Misil

Mehri misil, kadının kendi emsallerine göre hak ettiği mehirdir. Emsali tespit etmenin en güzel yolu, akrabası olan kadınların mehri-ne göre yapılan tespittir. En yakın kadın akrabalar şunlardır: Öz kız kardeş, sonra baba bir kız kardeş gelir. Daha sonra öz erkek kardeşin kız çocukları gelir. Budan sonra aynı şekilde öz halalar gelir.

Asabe yolu ile yakın akrabalar yoksa veya evli değillerse veya mehirleri bilinmiyorsa, mehri misil nine ve teyze gibi zev'il-erhâm olan kadınların mehrine göre tespit edilir. Mehri misil tespit edilirken yaş, akıl, zenginlik, bekaret, dul olmak, ilim ve şeref sahibi olmak gibi maksadı değiştiren nitelikler dikkate alınır. Kadın kendine has üstün veya düşük bir nitelik taşıyorsa, mehri misil ona uygun şekilde çok veya az olabilir.

Bir kadın müsamaha gösterip mehri misili az almışsa, bunu ölçü almak vacib değildir. Ancak mehirde müsamaha gösterip az almak akrabalar arasında adet olmuşsa dikkate alınır.

Bir kimse fâsid nikah akdi sonucu karısı ile cinsel ilişkide bulunursa, cinsel ilişkinin vaki olduğu gün kendisine mehri misil vermesi vacib olur. Fasit nikahtan maksat, şarap veya domuz gibi dinen mal sayılmayan fâsid bir mehirle yapılan nikahtır. Fasit nikah ile cinsel ilişki tekerrür ederse, mehri misil en fazla olduğu vakte göre alınır. Ben diyorum ki, cinsel ilişki aynı şüphe ile tekerrür ederse, bir mehir gerekir. Kişinin cinsel ilişkide bulunduğu kadının cariyesi olduğunu zannetmesi gibi.

Şüphenin cinsi değişikçe mehrin sayısı da katlanır. Bir kimse gasp edilmiş kadın ile veya bir kadınla zorla zina yapması tekerrür ederse, mehir de tekerrür eder. Kişinin kendi oğlunun cariyesi ile veya ortak olduğu cariye ile veya

efendinin mukâteb cariyesi ile ilişkide bulunması tekerrür ederse, bir mehir gerekir. Zayıf kavle göre, her ilişki için bir mehir gerekir. Başka bir zayıf kavle göre ise, birleşme aynı mecliste olursa bir mehir, ayrı ayrı meclislerde olursa her sefer için bir mehir gerekir. Allah daha iyi bilir.

4. Mehrin Tamamının veya Yarısının Sakıt Olması

Cinsel ilişkiden önce kadın ayrılmayı ister veya ayrılmaya sebebiyet verirse, hükmü bir ayıp sebebi ile feshedilen nikahın hükmü gibi olup mehir hakkı düşer. Kadın ayrılmayı istemez veya ayrılmaya sebebiyet vermez de boşama erkeğin İslam'a girmesi, erkeğin mürted olması, lian, kadının kayın annesinin sütünü emmiş olması veya erkeğin kayın validesinin sütünü emmiş olması gibi sebeplerden biri ile ayrılma olursa, erkek mehrin yarısını alır. Mehrin ikiye bölünmesinin manası, kocanın kendisine ait mehrin yarısından vazgeçmek için muhayyerlik hakkının olmasıdır, denilmiştir. En sahih kavle göre, boşama lafzı ile mehrin yarısı kocaya döner. Boşamadan sonra mehirde bir fazlalık olursa bu kocanı hakkıdır.

Kişi, karısını boşar ve mehir telef olursa, kadın misli olan şeylerde bedelin yansım, değer takdiri olan şeylerde ise değer yarısını alır. Mehir kadının eli altında iken ayıplı hale gelir ve koca mehri kabul ederse, yapılacak bir şey yoktur. Kabul etmezse ayıpsız değer yarısını alır. Henüz kadın teslim almadan ayıplı duruma düşerse, koca ayıplı durumdaki mehrin yarısını hak eder ve onun için muhayyerlik hakkı olmaz. Mehir bir cinayet sebebi ile ayıplı duruma düşer ve kadın değer farkını alırsa en sahih kavle göre, koca değer farkının yarısını hak eder.

Mehirde kendisine bitişik olmayan bir fazlalık olmuşsa, bu zi-yadelik kadının hakkıdır. Mehre bitişik olan ziyadelik konusunda kadının muhayyerlik hakkı vardır. Kadın cimrilik edip ziyade olanın bir kısmını kocasına vermezse, koca ziyade olan kısmı dışında sadece mehrin kıymetinin yarısını hak eder. Kadın müsamaha gösterip mehrin ziyade olan kısmının bir miktarını kocasına verilmesini isterse, kocanın bunu kabul etmesi lazımdır. Mehir ziyadeleşir veya noksanlaşırsa, meselâ kölenin yaşlanması, hurma ağacının uzaması veya kölenin beres hastalığını taşımakla birlikte bir sanat öğrenmesi gibi durumlarda taraflar malın yarısını almakta anlaşılırlarsa, yapılacak bir şey yoktur. Yarıda anlaşmazlarsa, malın ziyadesiz ve noksansız olan kıymetinin yarısını hak ederler.

Tarlanın ekimi noksanlık, ekim için sürülmesi ise ziyadeliiktir. Cariyenin hamileliği ve hayvanın gebeliği hem ziyadelik hem de noksanlıktır. Zayıf kavle göre ise, hayvanın gebeliği ziyadelik olup noksanlık değildir. Hurma ağacının tomurcuğu açılmamışsa bu bitişik olan ziyadeliiktir.

Erkek, karısını boşadığında mehir olarak verdiği ağacın meyvesi belirmemişse, kadının onları koparması vacib değildir. Kadın meyveleri koparırsa yarısını hak etmiş olur.

Şayet koca, hurma ağacının yarısını kabul eder ve meyvelerin koparma

zamanına kadar ağaçta kalmasını isterse, en sahih kavle göre kadın bunu kabul etmesi için icbar edilir. Bu takdirde ağaç her ikisinin eli altında olur. Kadın bu duruma razı olursa, koca bunu red edebildiği gibi ağacın değerini de isteyebilir. Taraflara muhayyerlik hakkı doğarsa, muhayyer olan tercihini yapmadan payı olan yarıyı mülkiyetine geçirmiş olmaz. Koca mehir olan şeyin değerini kabul ederse, bu değer sıdak günü ile teslim alındığı günün itibari değerinden en az olanı dikkate alınır.

Koca Kur'an Öğretmeyi sıdak olarak tayin eder ve daha sıdakı vermeden karısını boşarsa, en sahih kavle göre Kuran'ı öğretmede mazur sayılır. Şayet cinsel ilişkiden sonra boşamışsa mehri misil, cinsel ilişkiden önce boşamışsa mehri misilin yarısını vermesi gerekir.

Koca karısını boşadığında mehir kadının mülkiyetinden çıkmış ise, kadın mehrin bedelinin yarısını hak eder. Eğer mehir kadının mülkiyetinden çıkmış ve bir daha mülkiyetine girmişse, en sahih kavle göre kocanın hakkı o mala taallûk eder.

Kadın mehrini kocasına hıbe ettikten sonra boşanırsa, en zahir kavle göre koca için mehrin bedelinin yarısı vardır. En zahir kavle göre kadın mehrin yarısını kocasına hıbe etmişse, koca geri kalanın yarısı ile tümünün dörtte birini hak eder. Bir kavle göre ise geri kalanın yarısını alır. Bir başka kavle göre ise, tümünün yarısının bedelini veya geri kalanın yarısı ile tümünün bedelinin dörtte birini almakta muhayyerdir.

Kadın mehrini kocasına borç olarak vermiş ve onu bu berçtan muaf tutmuşsa, mezhep alınılınca kabul edilen rivayete göre koca hiçbir şeyi geri isteyemez, imam'ın son kavline göre, velinin sıdak-tan vazgeçme hakkı olmaz.

5. Mut'a

Mut'a, boşanan kadına verilen maldır. Cinsel ilişkiden önce boşanan kadın mehrin yarısını hak etmemişse, kocasının kendisine bir miktar mal vermesi vacibtir. Keza en zahir kavle göre, cinsel ilişkide bulunup boşadığı karısına da bir miktar mal vermesi vacibtir. Erkeğin sebep olduğu boşanma ile boşanan kadının hükmü de böyledir.

Mut'anın miktarının otuz dirhemden az olmaması müstehaptır. Taraflar mut'anın miktarı konusunda anlaşmazlığa düşerlerse, hakim kendi görüşüne göre eşlerin durumunu dikkate alarak mut'anın miktarını takdir eder. Zayıf kavle göre mut'anın miktarı kocanın durumu nispetinde takdir edilir. Bir başka zayıf kavle göre ise, kadının durumu dikkate alınarak takdir edilir. Başka bir zayıf kavle göre ise, mal kabul edilen en az bir miktar mut'a olarak verilir.

6. Mehir Konusunda Tarafların İhtilâfa Düşmesi

Taraflar mehrin miktarında veya sıfatında ihtilâf ederlerse, her ikisi de yemin eder. Eşler yok ise mirasçıları yemin eder veya önce bir tarafın mirasçısı sonra

da diğerk tarafın mirasçısı yemin eder. Yeminden sonra belirlenmiş olan mehir feshedilir. Bu takdirde mehri misilin verilmesi vacib olur.

Kadın mehrin kendisi için belirtilmiş olduğunu iddia eder de koca bu iddiayı redederse, en sahih kavle göre yemin ederler. Kadın nikah akdinin yapıldığını ve mehri misilin belirtildiğini iddia eder de koca akdi kabul edip mehri inkar eder veya susarsa, en sahih kavle göre durumu açıklaması için erkek icbar edilir.

Koca mehir için bir miktar belirtir, kadın ise daha fazlasını iddia ederse ikisi de yemin eder. Koca miktarı inkar etmekte ısrar ederse, kadın yemin eder ve onun iddiasına göre hüküm verilir. Mehrin miktarında koca ile yaşı küçük kadının veya delinin velisi ihtilâf ederlerse, en sahih kavle göre her ikisi de yemin eder.

Kadın: "Şu günde bin lira mehirle benimle evlendi." ve " Şu günde de benimle bin liraya evlendi." derse ve her iki akid kocanın veya şahitlerin ikrarı ile sabit olursa, kocanın iki bin lira mehir vermesi lazımdır. Koca, her iki akidde veya birinde cinsel ilişkide bulunmadığını söylerse, yemini ile birlikte sözü tasdik edilir ve mehrin yarısı düşer. Şayet koca ikinci akid birinci akdin lafzının yenilenmesi olduğunu ve ayrı bir akid olmadığını söylerse, bu iddiası kabul edilmez.

7. Velime (Düğün Yemeği)

Düğün yemeği vermek sünnettir. Bir kavle veya bir veçhe göre vacibtir. Düğün yemeğine icabet etmek ise farz-ı ayndır. Zayıf kavle göre farz-ı kifâyedir. Bir başka zayıf kavle göre ise sünnettir. Düğün yemeğine icabet etmenin vacib veya sünnet olmasının şartları şunlardır:

1- Davet sahibi sadece zenginleri yemeğe davet etmemelidir.

2- Davet velimenin birinci gününde yapılmalıdır. Yemek üç gün verilirse, ikinci güne icabet etmek vacib değildir. Üçüncü günün yemeğine icabet etmek ise mekruhtur.

3- Davet sahibi davet ettiği kimseyi ondan korktuğu için veya makamından yararlanmak amacı ile davet etmemelidir.

4- Davet yerinde davet edilene eziyet verecek kimse veya kendileri ile bir arada bulunmak kendisi için layık olmayan kimse olmamalıdır.

Davet yerinde dinen haram olan şeyler bulunmamalıdır. Kendisinin bulunması halinde haram şeyler işlenmeyecek ise, davet yerine gidip hazır bulunmalıdır.

Davet yerinde bulunması haram sayılan şeylerden bazıları şunlardır: İpekten yapılmış minderin veya odanın tavanında, duvarında, süs için olan yastıkta, perde veya giyilen elbisede hayvan resminin bulunması. Yerde, sergide ve yaslanılan yastıkta boğazdan kesik resim ve ağaç resimlerinin bulunması ise caizdir.

Hayvan resimlerini -görünürde onsuz yaşayamayacağı organları tam olmasa bile- yapmak caiz değildir.

Oruçlu olmak davete icabet etme yükümlülüğünü kaldırmaz. Kişinin tuttuğu oruç nafile olup yemeği yememesi halinde davet edenin ağına giderse, orucunu

açıp yemeği yemesi daha faziletlidir.

Sofra kurulduktan sonra davetliler yemek sahibinden izin almadan yemeğe başlayabilirler. Yemekten tasarrufta bulunmak yalnız yemek sureti ile olabilir. Ancak kişi yemekten alacağı, miktara, davet sahibinin rıza göstereceğini bilirse alabilir.

Düğün veya diğer yemeklerde şeker ve başka şeyleri saçıp dağıtmak helal olup en sahih kavle göre mekruh değildir. Saçılan şekerleri almak caiz olup evla olan şekerleri havada almamaktır.

C. KASM VE NÜŞUZ (GECELEME HAKKI VE KADININ KOCASINA ASİ OLMASI)

Kasm, birden fazla zevceler için uygulanır. Koca bir kısım zevcelerinin yanmdü gecelerse, geriye kalan diğer zevcelerinin yanında da gecelemei lazımdır. Koca zevcelerinden hiç birinin yanında gecelemez veya tek olan karısının yanında gecelemeden vazgeçerse günahkar olmaz. Ancak gecelemei müstehabtır.

Hasta ve ratka olan (vagasmda et parçası olan) veya hayız veya nifas halinde olan kadın kasemeyi hak eder. Fakat nâşize (kocasına ası) olan kadın kasemeyi hak etmez.

Kocanın kendisine ait odası yoksa, zevcelerinin evlerini sırayla dolaşır. Kendine ait odası varsa, zevcelerinin odalarına sırayla gitmesi daha faziletlidir. Koca sırayla her kadını odasına çağırabilir. En sahih kavle göre kocanın hanımlarından bazılarının odasına gitmesi, bazılarını da odasına çağırması haramdır. Ancak yanında geceleyeceği hanımının evi kendisine yakın ise veya hanımına bir zarar gelmesinden korkması gibi açık bir neden varsa, onun yanında gecelemei haram olmaz.

Kocanın bir hanımının evinde ikamet edip diğerlerini oraya çağırması, rızaları olmaksızın iki kumayı bir evde bulundurması haramdır.

Kasmın süresini tayin etmeye gelince, kocanın kasmı geceye göre sıraya koyma ve sıra gecesinden bir önceki günü veya bir son-.. raki günü bu geceye tabi kılma yetkisi vardır.

Koca gündüzleyin çalışan biriyse, geceleyin kasm yapması asıl gündüz ise teb'dir. Koca bekçiler gibi gece çalışan gündüz istirahat eden biri ise, durum bunun aksinedir (gündüz kasm yapması asıl, ■ gece ise teb'dir).

Gündüzleri çalışmakta olup geceleyin kasm yapan kocanın sıra sahibi olmayan bir karısının yanma gitmesi haramdır. Ancak korkunç hastalık gibi bir zaruret varsa haram olmaz. Zaruret sebebi ile gittiği kadının yanında Örf'e göre fazla bir süre kalırsa, bu kadar bir süre sıra sahibi olan kadının yanında da kalması gerekir. Uzun bir süre kalmazsa, diğer kadının yanında kalması gerekmez.

Kasmı gece asıl olan koca, bir eşyayı ve benzerlerini koymak üzere sıra sahibi olmayan hanımının evine gündüzleyin girebilir. En sahih kavle göre ise bir ihtiyaç sebebi ile sıra sahibi olmayanın evine girerse, bu kadar bir süreyi sıra sahibi olanın yanında geçirmesi gerekmez ve cinsel temas dışında şehvi

bakımdan ondan faydalanabilir. Herhangi bir neden olmaksızın sıra sahibi olmayanın evine girerse, bir o kadar süreyi de sıra sahibi olanın yanında geçirmelidir. Ama gündüzleri hanımlarının yanında eşit sürede kalması vacib değildir.

Kasın nöbetinin en azı bir gecedir. Kasnım bir gece olması daha faziletlidir. Kasnım üç gece olması caizdir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre kasnım üç gecedenden fazla olması caiz değildir. En sahih kavle göre ilk sıra kura ile tespit edilir. Zayıf kavle göre ise, sırayı belirlemede kocanın muhayyerlik hakkı vardır. Kocanın hanımlarından birinin sırasını diğerlerinden fazla tutması haramdır. Ancak hür olan kadının hakkı cariye olanın iki katıdır.

Kişi bakire bir kadınla evlenirse, hesabına sayılmaksızın zifaf vaktinden itibaren ona yedi gün tahsis edebilir. Dul bir kadınla evlenirse, onun yanında geceleme hakkı üç gündür. Zifafta kocasının yanında geceleme üzere hesabına sayılmaksızın üç günü veya hesabına sayılmak üzere yedi günü seçmesi için dul kadının muhayyer bırakılması sünnettir.

Kadınlardan biri kocasından izin almaksızın yalnız başına yolculuğa çıkarsa, nâşize sayılır (kasm hakkını kaybeder). Kocasının bir işi için izin alarak sefere çıkarsa, geçen günler sayısınca kocasının yanında geceler. Kendi işi için yolculuğa çıkarsa (hac ibadetini eda etmek gibi), imam'm son kavline göre geçen günleri hak edemez.

Bir beldeden başka beldeye naklen taşman çıkan kimsenin bir kısım hanımlarını beraberinde götürmesi, diğerlerini çıktığı belde bırakması haramdır. Sair uzun yolculuklarda keza kısa yolculuklarda da en sahih kavle göre, kura ile hanımlarından bazılarını yanına alması caizdir. Seferde geçirdiği süreyi kurası çıkmamış hanımlarının yanında geçiremez. Ancak seferde maksadına ulaşmış mukim duruma geçerse, ikamet halinde geçirdiği süreyi diğer hanımlarının yanında geçirir. En sahih kavle göre dönüş günleri süreye dahil değildir.

Kadınlardan biri gece nöbetini kumasına hibe ederse, kocanın buna rıza göstermesi gerekmez. Koca rıza gösterir de kadın geceleme hakkım belli bir kumasına hibe ederse, kocanın onun yanında iki gece geçirmesi lazımdır. Zayıf görüşe göre bu iki gecenin art arda olması gerekir. Kadın hakkını kumalarının tümüne hibe ederse, koca onların yanında eşit sürede durur. Kadın hakkını kocasına hibe ederse, koca bu süreyi istediği hanımının yanında geçirebilir. Başka bir zayıf kavle göre ise, bu süreyi zevcelerinin yanında eşit şekilde geçirir.

Karı ve Kocanın Anlaşmazlığı

Kadında itaatsizlik alametleri belirirse, koca yatağını terk etmeden önce ona nasihat bulunur. Şayet itaatsizlik tahakkuk eder fakat tekrür etmezse, koca nasihat eder ve yatağını terk eder. En zahir kavle göre onu dövmez. Ben diyorum ki en zahir kavle göre onu dövmesi caizdir. Allah daha iyi bilir. Şayet itaatsizliği devam ederse onu hafifçe döver.

Koca onu kasm ve nafaka gibi bir haktan men ederse, kadının hakkını hakim ifa eder. Koca ahlakını bozup bir sebep olmaksızın hanımına eziyet ederse hakim onu bundan men eder. Bu davranışları tekerrür ederse, hakim onu ta'zir eder. Taraflardan biri diğèrinin haddi aştığını söylese, hakim onlardan haberdar olan güvenilir biri vasıtası ile durumlarını araştırır ve haksızlık edeni haksızlık etmekten alıkoyar.

Karı-koca arasında anlaşmazlık kesilmez de ziyadeleşirse, hakim kadın ve erkeğin akrabalarından birer hakem tayin eder. En zahir kavle göre her iki hakem onların vekili sayılırlar. Bir kavle göre onlar, hakim tarafından tayin edilen iki velidir. Birinci kavle göre, vekil olmaları halinde tarafların rızası şarttır. Bu takdirde erkek bir talâk vermek ve hul' bedelini almak üzere hakemini vekil tayin eder. Kadın da hul' bedelini vermek ve talâkı kabul etmek üzere hakemini vekil tayin eder.

D. HUL' (MAL KARŞILIĞINDA BOŞANMA)

Hul', karı ve kocanın bir bedel karşılığında talâk lafzı veya hul' lafzı ile birbirlerinden ayrılmalardır. Hul' akdinin şartları şunlardır:

1- Koca boşama ehliyetine sahip olmalıdır. Köle veya sefihlikle kısıtlılık altında bulunan kişi hul' akdi yaparsa sahihtir. Akdin bedeli kölenin efendisine ve sefihin de velisine verilmesi vacibtir.

2- Akdi kabul eden kişi malda mutlak tasarrufta bulunmaya ehil olmalıdır. Cariye efendisinin izni olmaksızın borç karşılığında veya efendisine ait bir mal karşılığında hul' akdi yaparsa, boşanmış sayılır. Cariye efendisinin malı karşılığında hul' akdi yapmış ise, koca için cariyenin zimmetinde olmak üzere kendisinden mehri misil alabilir. Bir kavle göre cariyenin verdiği malın değerini alabilir. Borç meselesinde ise, hul'un bedeli müsemraa olan şeydir. Başka bir kavle göre ise bu bedel mehri misildir.

Efendi cariyesine hul' akdi için izin verir ve ona belli bir malı tayin eder veya cariyenin zimmetinde olmak üzere bir borç takdir eder de akid yapılırsa, kocanın hakkı mal akdinde mala, borç akdinde ise cariyenin kazancına taallûk eder. Efendisi bir şart koş-maksızın ona izin verirse, bedel mehri misil olarak kazancına taallûk eder.

Bir kimse sefih bir kadınla hul' akdi yapar veya "Bin lira karşılığında seni boşadım." der ve o da kabul ederse, ric'i talâkla boşanmış olur. Kadın boşamayı kabul etmezse, boşanmış sayılmaz. Ölüm derecesinde hasta olan kadın hul' akdi yaparsa akit sahihtir. Ölmesi halinde tayin edilen bedel terekesinin üçte birinden ödenmez. Ancak terekesi mehri misil miktarını aşarsa, koca tayin edilen bedeli terekeden alır.

En zahir kavle göre ric'i talâk iddetinde bulunan kadın hul' akdi yapabilir. Fakat bain talâkla boşanmış kadın hul' akdi yapamaz.

Hul' bedelinin az veya çok olması, borç veya mal olması veya bir menfaat için olması caizdir. Şayet hul' akdi bilinmeyen bir şey veya içki karşılığında

yapılırsa, kadın mehri misil miktarı bedelle boşanmış olur. Bir kavle göre içki karşılığında boşanmış olur.

Taraflardan her biri hul' akdi için vekil tayin edebilir.

Erkek vekiline: "Yüz lira bedelle hul' akdi yap." derse, vekil akdi bundan daha az bir bedelle yapamaz. Herhangi bir şart koş-maksızım: "Akid yap." derse, bedel mehri misilden daha az bir bedel olmamalıdır. Her iki durumda akdi mehri misilden az bir bedelle yaparsa, kadın boşanmış olmaz. Bir kavle göre ise, mehri misil kadar bedelle boşanmış olur.

Kadın vekiline: "Bin lira bedel karşılığında hul' akdi yap." der, vekil de kabul ederse akid geçerli sayılır. Vekil belirtilen bedelden daha fazla bedelle hul' akdi yapar ve "Vekalet binaen kadının malından iki bin lira karşılığında akdi yaptım." derse, kadın bain talâk ile boşanmış olur ve onun mehri misil olarak bedel vermesi lazımdır. Bir kavle göre vekilin ve kadının vekiline bildirdiği iki maldan miktarı fazla olanı mehri misil olarak verilir.

Şayet vekil akdi kendine izafe ederek başlı başına yaparsa, yabancı birinin yaptığı akid gibi akdin bedelini kendi malından öder. Vekil bir şart koşmaksızım akdi yaparsa, en zahir kavle göre tesmiye olunan bedel kadının fazla olanı ise vekilin malından ödenir.

Erkek hul' akdi için zımmiyi, köleyi veya sefihlikle kısıtlı olanı kendi adına vekil tayin edebilir. Ancak akdin bedelini almak üzere kısıtlı olanı vekil tayin etmesi caiz değildir. En sahih kavle göre erkeğin karısı ile hul' akdini yapmak veya karısını boşamak üzere erkeğin bir kadını vekil tayin etmesi sahihtir. Her iki taraf bir erkeği vekil tayin ederse, ancak bir tarafa vekalet edebilir. Zayıf kavle göre ise her iki tarafa da vekalet edebilir.

1. Hul' Lafzı

Hul' lafzı ile yapılan boşama talakı ifade eder. Bir kavle göre hul' lafzı nikahı feshetmek anlamında olup talâk sayısını azaltmaz. Birincisine göre, yani hul' lafzı talâk ise, fesih lafzı kinayedir. Müfa-dat (fidyelendirme) kelimesi en sahih kavle göre hul' lafzı gibidir.

Hul' lafzı sarih lafızdır. Başka bir kavle göre ise kinayeli lafızdır. Hul' lafzı sarih lafız ise ve bir mal zikredilmeden hul' lafzı ile akid yapılırsa, en sahih kavle göre kadının mehri misil miktarı kadar bir bedeli erkeğe vermesi lazımdır.

Hul' akdine niyet ederek talâkın kinayeli lafızları ile veya acemi lafızlarla hul' akdi yapmak sahihtir. Meselâ bir kimse karışma: "Şu kadar mal karşılığında seni sana sattım." der, karısı da: "Satın aldıra." derse, bu kinayeli lafızla hul' akdi olur.

Erkek, "muavede/bedel" lafzını kullanarak karısına: "Seni şu kadar mal karşılığında boşadım." veya "Şu kadar mal karşılığında seninle hul' yaptım." derse, buna göre: Hul' lafzı talâk manasınadır dediğimiz takdirde bu, talik nevi ile karışık bir bedelleşme akdi olur. Kadın akdi kabul etmeden kocası bu işten cayabilir. Kadın akdi kabul etmek isterse, araya bir fasıla girmeden kabul lafzı

gibi bir lafızla akdi kabul etmesi şarttır.

Hul' akdinde icap ve kabul lafzı arasında uyum olmalıdır. Örneğin koca karısına: "Bin lira karşılığında seninle hul' yaptım." der karısı da: "İki bin lira karşılığında kabul ettim." der veya bunun aksi olursa veya koca: "Seni üç talâkla bin lira karşılığında boşadım." der kadın: "Bin liranın üçte biri ile bir talâk kabul ettim." derse, lafızlar arasında muhalefet olduğu için akid gerçekleşmiş olmaz.

Koca karısına: "Bin lira karşılığında üç talâkla seni boşadım." der, karısı da: "Bir talâkı bin lira karşılığında kabul ettim." derse, en sahih kavle göre üç talâk vaki olur ve kadının kocasına bin lira bedel vermesi vacib olur. Koca: "metâ/ne zamanki" veya "ne zamanki bana ödersen" gibi şarta bağlı bir lafızla talâka başlarsa, bu şarta bağlı boşamadır. Bu akidden kocanın cayma hakkı yoktur. Kabul lafzının olması ve malın aynı mecliste ödenmesi şart değildir.

Şayet koca "in/eğer" ve "iza/...zaman, vakit" edatlarını kullanarak "Bana ödediğin zaman." derse, bu da talik sayılır. Fakat bedelin acilen verilmesi şarttır. Çünkü bu edatlar olumlu cümlede kullanıldıklarında acillik ifade ederler. Şayet kadın bu edatları kullanıp boşamayı isteyerek söze başlar ve koca ona icabet ederse, bu ciâle nevi ile karışık bir bedelleşme akdi olur. Koca akdi kabul etmeden kadın cayabilir. Kocanın buna acilen icabet etmesi şarttır.

Kadın kocasına "Beni üç bin lira karşılığında üç talâk ile boşa." der, koca da bin liranın üçte biri ile bir talâkla boşarsa, üçte bir karşılığında bir talâk vaki olur. Bir kimse karısı ile hul' akdi yapar veya bir mal karşılığında boşarsa, geri dönme hakkı olmaz. Şayet koca karısına dönmeyi şart koşarsa, bu ric'i talâk olur ve bir bedel söz konusu değildir. Bir kavle göre ise kadın mehri misil karşılığında bain talâkla boşanır.

Kadın kocasına: "Beni şu kadar mal karşılığında boşa." der ve ondan sonra mürted olur da kocası kabul ederse, bu durumda bakılır: Kadının dinden çıkması cinsel ilişkiden önce veya sonra ise ve iddeti bitinceye kadar mürtedlikte devam ederse, mürtedlik nedeni ile bain talâkla boşanır ve koca karısından bedel alma hakkına sahip olmaz. Henüz iddeti bitmeden İslam'a girerse, belirtilen bedel karşılığında boşanmış olur.

İcap ve kabul lafzı arasında kısa bir konuşma geçerse, akdin sıhhatine zarar vermez.

2. Hur Bedeli İçin Gerekli Olan Lafızlar

Bir kimse karısına: "Sen boşsun, şu kadar vermen gerekir" veya "Sende şu kadar malım var." der, kadın da daha önce kocasından bir mal talep etmemişse, ric'i talâkla boşanır. Kadın malı ister kabul etsin ister etmesin hüküm aynı olup kocasından bir mal alamaz. Koca: "Seni şu kadar mal karşılığında boşadım." sözü ile "Seni bo-şadığımı kast etmiştim." der, kadın da onu doğrularsa, en sahih kavle göre bu sözün hükmü: "Seni şu kadar mal karşılığında boşadım." sözünün hükmü gibidir. Ancak kadın daha önce zikrettiği mal karşılığında boşamayı talep ederse, zikredilen mal karşılığında boşanır.

Bir kimse karısına "Bana şu kadar mal vermen karşılığında boşsun." derse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre bu: "Seni şu kadar mal karşılığında boşadım." cümlesi gibidir. Şayet kadın kabul ederse, boşanır ve kocasına bedel vermekle yükümlü olur.

Kişi karısına "Benim için zimmetine bin lira geçirirsen boşsun." derse, kadın acele üzere zamin olup boşanır ve kocasına bin lira vermekle yükümlü olur. Koca "Meta" edatını kullanarak "Zamin olduğun vakit boşsun." derse, kadın malı zimmetine geçirdiği zaman boşanır. Bu durumda derhal kabul etmek şart değildir. Kadın bin liradan az bir miktara zamin olursa boşanmış olmaz. Bin lira yerine iki bin lira tazmin ederse boşanır.

Erkek karısına: "Benim için zimmetine bin lira geçirirsen kendini boşa." der kadın da : "Kendimi boşadım ve zimmetime geçirdim." derse, boşanmış olur veya bu sözün aksini söylerse yani önce, "Zimmetime geçirdim." sonra da "Kendimi boşadım." derse, bin lira karşılığında boşanmış olur. Bu iki cümleden birisini söylerse boşanmış olmaz.

Erkek talâkı bir malın verilmesine bağlar da kadın bu malı ona bırakırsa, boşanmış sayılır ve en sahih kavle göre mal erkeğin mülkiyetine geçmiş olur.

Erkek karışma: "Eğer malı bana teslim edersen boşsun." derse, zayıf kavle göre bunun hükmü ita (vermek) kelimesinin hükmü gibidir. En sahih kavle göre ise, bu kelimenin hükmü talikin sair keilmelerinin hükmü gibidir. Bu kelime ile mal erkeğin mülkiyetine girmiş olmaz.

Akid meclisinde malın erkeğe teslim edilmesi şart değildir. Ben diyorum ki, teslim alma kelimesi ile talâk ric'i olarak vaki olur. Malı teslim almak için kadının elinden zorla da oisa erkeğin malı alması şarttır. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse talâkı bir köle almak şartına bağlar ve köleyi selem akdinde geçen niteliklerle nitelerse de, kadın aynı şartları taşımayan bir köle verirse, boşanmış olmaz veya aynı şartları taşıdığı halde ayıplı bulunursa koca köleyi geri verir ve bunun yerine mehri misil alır. Bir kavle göre ise sağlam kölenin kıymetini alır. Koca bir köleyi vermek karşılığında boşamayı şart koşarsa, karısı herhangi bir köle karşılığında boşanır. En sahih kavle göre gasp edilmiş köle karşılığında talâk vaki olmaz ve koca mehri misil alabilir.

Erkek bir talâka sahip olur da kadın: "Bin lira karşılığında beni üç talâkla boşa." der, erkek de onu bir talâkla boşarsa, bin lirayı hak etmiş olur. Zayıf kavle göre ise bin liranın üçte birini hak etmiş olur. Başka bir kavle göre ise kadın durumdan haberdar ise bin lira verir, haberdar değilse üçte birini öder.

Kadın bin lira karşılığında boşanmayı talep eder de kocası onu yüz lira karşılığında boşarsa, talâk yüz lira karşılığında vaki olur. Zayıf kavle göre ise talâk vaki olmaz. Kadın: "Yarın beni bir lira karşılığında boşa." der, erkek de onu yarın veya bir gün öncesinden boşarsa, mehri misil karşılığında bina talâkla boşanmış olur. Zayıf kavle göre ise talâk belirtilen mal karşılığında vaki olur.

Bir kimse karısına: "Eve girersen bin lira karşılığında boşsun." der ve kadın kabul edip eve girerse, en sahih kavle göre belirlenen mal karşılığında boşanmış olur. Bir vecih veya kavle göre ise mehri misil karşılığında boşanır.

Kadın ikrah etse de başka birisinin onun adına hul' akdi yapması sahihtir. Bu akid lafız ve hüküm açısından kadın tarafından yapılan hul' akdinin hükmü gibidir. Kadının vekilinin kadın adına hul' akdi yapma yetkisi vardır. Bir başkası bedeli kendi malından Ödemek şartı ile kocası ile hul' akdi yapmak üzere kadını vekil tayin edebilir. Bu durumda kadın isterse, kendi adına veya vekilinin adına akdi yapar. Bir kimse yalan söyleyerek hul' akdi yapmak üzere kadının kendisini vekil tayin ettiğini beyan ederek hul' akdi yaparsa, kadın boşanmış olmaz.

Kadının babası onun adına hul' akdi yapma açısından yabancı kişi gibidir. Bedeli kendi malından ödeyerek akdi yapabilir. Baba yalan beyanda bulunarak kızının vekili veya velisi olduğu sıfatı ile kızının malı karşılığında hul' akdi yaparsa kızı boşanmış olmaz. Baba kendi kendine kızının malı ile hul' akdi yaparsa, bunun hükmü gasp edilmiş mal ile hul yapmanın hükmü gibidir.

3. Hul' Akdinde Tarafların Anlaşmazlığı

Kadın kocasının kendisi ile hul' akdi yaptığını iddia eder de kocası inkar ederse, koca yemini ile birlikte tasdik edilir. Erkek karısına : "Seni şu kadar mal karşılığında boşadım." der, kadın da : "Beni karşılıksız olarak boşadm." derse, kadın boşanır ve bir bedel vermekle yükümlü olmaz.

Taraflar bedelin cinsi veya miktarı konusunda ihtilâfa düşer ve şahitleri yoksa, ikisi de yemin eder ve onlara mehri misil vacib olur.

Karı ve koca paranın bir nevini kast ederek hul' akdi yaparlarsa, kast edilen paranın verilmesi lazım gelir. Bir kavle göre ise mehri misil lazım gelir. Şayet koca: "Bedel için dinarı kast etmiştik." der, kadın ise: "Dirhem veya fülûs kast etmiştik." derse, yukarıda geçen ilk kavle göre (bedelin cins veya miktarında ihtilâfa düşmek görünüşe göre) ikisi de yemin eder. ikinci kavle göre ise, (bedel kast edilmemiş meselede olduğu gibi) yemin etmeksizin kadının kocasına mehri misil vermesi vacib olur.

E. TALAK (BOŞANMA)

Boşamanın geçerli olması için kocanın mükellef olması şarttır. Ancak sarhoş olan kişi karısını boşarsa talâkı vaki olur. Niyet olmaksızın sarih lafız ve talâka niyet etmekle birlikte kinayeli lafızla yapılan boşama vaki olur.

Talakın sarih lafızları "Talak", keza "Firak" ve meşhur kavle göre "Serah/serbest bırakma" kökenli lafızlardır. "Talaktuki, Entita-likun, Mutallakatun ya Taliku" gibi. En sahih kavle göre "entitala-kun" ve "ettelaku" lafızları sarih lafızlar değildir.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, talâk lafzının Arapça dışında başka bir lehçe ile söylenmesi sarih lafız olur. "Etlak-tuki/seni serbest bıraktım" ve "Entimutlakatun" lafızları kinayeli lafızlardır. En sahih kavle göre, talâk için kullanılan yaygın lafızlar da sarih lafızlardır. Örneğin "helal" veya "Allah'ın helal kıldığı üzerime haram olsun" lafızları gibi. Ben diyorum ki en sahih kavle

göre, bu gibi lafızlar kinayeli lafızlardır. Allah daha iyi bilir.

Talakın kinayeli lafızları şunlardır: "Sen haliyesin/bo-sanmışsın, sen beriyessin, sen bettesin, sen betlesin/benimle olan bağın kesilmiş, bainsin, iddetini bekle, rahmini temizle, ailene katıl, ipin boynunun üzerindedir, senin üzerinde yetkim yok, i'zebi/uzak-laş, uğrubi/uzaklaş, deini/beni kendi halime bırak, vaddini/bana veda et" gibi lafızlardır.

İ'tak (azad etmek) lafzının kinayesi de sarihi de talâk için kinayeli lafızdır. Talakın sarih ve kinayeli lafızları ise i'tak akdi için kinayeli lafızlardır. Talak lafzı zihar için kinayeli lafız olmaz. Zi-harın sarih lafzı da talâk için kinayeli lafız olmaz.

Bir kimse karısına: "Sen üzerime haramsın." veya "Seni kendime haram kıldım." der ve bu lafızlarla talâk veya ziharı kastederse, kastettiği şey gerçekleşir. Her ikisine de niyet ederek söylerse muhayyerlik hakkı vardır. Hangisini seçerse o gerçekleşir. Zayıf kavle göre talâk gerçekleşir. Bir başka kavle göre ise zihar gerçekleşir.

Bir kimse karısının gözlerini kendine haram ederse, karısı kendisine haram sayılmış olmaz. Ancak yemin kefareti vermesi gerekir. Keza en zahir kavle göre bir şeye niyet etmemişse, kendisine haram olmaz. Fakat kefareti vermesi lazımdır. İkinci bir kavle göre ise, söylenen söz bir mana ifade etmemektedir.

Bir kimse cariyesine: "Sen üzerime haramsın." derse ve bununla azad olmayı kabul ederse, cariyeye azad olur veya cariyesi için "Gözlerin bana haram olsun." der veya bununla azad etmeyi kast etmezse, bunun hükmü karısı için sarf ettiği sözün hükmü gibidir (yemin kefareti vermesi gerekir). Bir kimse "Bu elbise veya bu yemek veya bu köle üzerime haram olsun." derse, bu bir mana ifade etmemektedir.

Kinayeli lafızlarda niyetin lafzın tümüne bitişik söylenmesi şarttır. Zayıf kavle göre ise, niyetin lafzın başında söylenmesi yeterlidir.

Konuşabilen kişinin talâkı işaretle söylemesi talâkı ifade etmez. Zayıf kavle göre ise işareti kinaye sayılır. Akid ve talâkta dilsiz olanın işareti geçerlidir. Dilsiz olanın işaretinin talâk olduğu herkes tarafından biliniyorsa, sarih talâk sayılır. Sadece fetânet sahibi olanlar işaretinin talâk olduğunu anhyorlarsa, kinayeli talâk sayılır.

Konuşabilen kişi talâkı yazı ile bildirir ve bununla boşamayı kast etmezse, boş söz sayılır. Talakı kastederse en zahir kavle göre boşama vaki olur.

Bir kimse karısına mektup göndererek: "Mektubum sana ulaştığı vakit sen boşsun." diye yazarsa mektup ona ulaştığı zaman boşanmış olur.

Bir kimse karısına mektup gönderir de: "Mektubumu okuduğun zaman boşsun." diye yazarsa kadın okuyabiliyorsa, okuduğu zaman boş olur. Başkası ona okursa, en sahih kavle göre boş olmaz. Kadın okur yazar değil de başkası ona okursa boş olur.

1. Tefviz (Boşama Yetkisinin Kadına Verilmesi)

Koca, karısına talâkı tefviz edebilir, imam'ın son kavline göre tefviz kadının talâka malik olmasıdır. Buna göre talakın gerçekleşmesi için kadın kendini derhal boşamalıdır.

Koca karısına: "Bin lira karşılığında kendini boşa." der, o da kendini boşarsa bain talâkla boşanmış olur ve kocasına bin lira vermesi gerekir. Zayıf kavle göre ise kadın için tefviz, vekil tayin etmek sayılır. Tevkilde boşamayı derhal yapmak en sahih kavle göre şart değildir. Tefvizde kadının akdi kabul etmesinin şart koşulması hususunda vekilin vekalet akdini kabul edip etmemesinde olan ihtilâf vardır. İmamın her iki kavline göre kadın kendini boşamadan kocası tefvizden dönebilir.

Koca, karısına: "Ramazan ayı geldiğinde kendini boşa." derse, "Tefviz temliktir." görüşüne göre bu söz bir mana ifade etmez.

Bir kimse karısına: "Kendim boşa." der, kadın da: "Kendimi boşadım." derse ve her ikisi boşamaya niyet etmişlerse, boşama vaki olur. Boşamaya niyet etmemişlerse talâk vaki olmaz.

Koca karısına sarıh bir lafızla "Kendini boşa." der, kadın da : "Bain talâkla kendimi boşadım." der ve boşamaya niyet ederse veya koca kinayeli bir lafızla "Bain talâkla kendini boşa." der ve boşamaya niyet ederse, kadın sarıh lafızla "Kendimi boşadım." derse, talâk vaki olur. Koca üç talâkı kastederek karısına "Kendini boşa." der, kadın da üç talâkı kastederek: "Kendimi boşadım." derse, üç talâkla boşanmış olur. Kadın üç talâka niyet etmemişse, en sahih kavle göre bir talâk vaki olur. Koca karısına: "Üç talâkla boşan." der, kadın bir talâkla kendini boşarsa veya kocası bir talâkla boşamayı talep ettiği halde kadın kendini üç talâkla boşarsa, her iki durumda da bir talâk vaki olur.

2. Boşama Kastı ile Söylenen Sözler

Bir kimse uykudayken: "Karımı boşadım." derse, bu söz geçerli değildir. Zira talâkın vaki olması için kişinin mükellef olması şarttır. Buna göre, kişi boşamayı kast etmeksizin dili sürçerek talâkı telaffuz ederse, karısını boşamış olmaz. Dili sürçerek talâkı telaffuz eden kişi bu meselede doğrulanmaz. Ancak bir karine olursa doğrulanır.

Karısının ismi "Taliken" olan kimse, ona seslenmeyi kast ederek: "Ey Talika" derse, karısını boşamış olmaz. Keza herhangi bir şeyi kastetmeksizin karısına: "Talik" diye seslenirse, en sahih kavle göre talâk vaki olmaz.

Bir kimse, "Tarika" veya "Taliba" adlı karışma seslenirken: "Tarika" diyeceğine, "Ya Talika/ey boşanmış kadın" der de, "Bununla karıma seslenmeyi kastettim ama, harfî yanlış telaffuz ettim." derse, kendisi doğrulanır.

Koca karısına şaka ile veya eğlenmek kastı ile seslenerek: "Seni boşadım." der veya karısı karanlıkta olduğu için onu yabancı bir kadın sanarak: "Seni boşadım." der veya kadının velisi veya vekili nikahı kıyar ve koca nikahının kıyıldığını bilmeden karısın : "Seni boşadım." diye seslenirse talâk vaki olur.

Arapça bilmeyen bir kimse anlamını bilmeden talâk lafzını Arapça telaffuz eder

de manasını bilmezse, talâk vaki olmaz. Zayıf kavle göre ise manasını kastederek telaffuz ederse, talâk vaki olur.

Zorlanan kimsenin talâkı ise vaki olmaz. Ancak zorlanmakla birlikte kendi isteğiyle karısını boşadığı bir karine ile bilinirse talâkı vaki olur. Kişinin karısını boşadığı karine ile bilinmesine misal şudur: Bir kimse, karısını üç talâkla boşaması için tehdit edilir de kendisi bir talâkla boşarsa veya talâkı sarih lafızla söylemesi veya bir şeye bağlaması tehdit edilir de kendisi kinayeli bir lafızla boşar veya bunları uygular veya kendisine: "Karımı boşadım." de diye tehdit edilir de karısını boşar veya bu sözlerin aksini söylerse, karısını karine ile boşadığı anlaşılır.

İkrahla talâkın vaki olması için şu şartların bulunması gerekir:

1- Zorlayan kişi, velayet veya tağallüb ile tehdit ettiği şeyi yapmaya muktedir olmalıdır.

2- Zorlanan kişi kaçırmaktan veya başka bir şekilde tehdidi def etmekten aciz olmalıdır.

3- Zorlanan kişi emredileni yapmadığı takdirde zorlayan kişinin tehdidini gerçekleştireceğini zannetmelidir.

İkrah (zorlama) şiddetle dövmek, hapsetmek ve malı telef etmek gibi korkutmalarla da meydana gelir. Bir kavle göre ise, ikrahın geçerli olması için kişinin ölümle tehdit edilmesi şarttır. Bir başka kavle göre ise, tehdidin geçerli olması için kişinin ölümle veya herhangi bir yerini kesmekle veya helak olmaya sebep olacak bir darbeye tehdit edilmesi şarttır.

Zorlanan kişinin tevriye yapması, yani kendi karısını kast etmeyerek bir başkasını kastetmesi şart değildir. Zayıf kavle göre ise bir mazeret olmaksızın tevriyeyi terk ederse talâkı vaki olur.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, insanı günahkar eden şarap veya ilâç gibi bir nesneyi kullanıp aklını kaybeden kimse, karısını boşarsa talâkı vaki olur. Lehide veya aleyhinde olan sözlü ve fiili tasarrufları da geçerli sayılır. Bir kavle göre ise tasarrufları geçerli sayılmaz. Bir başka kavle göre ise aleyhinde olan tasarrufları geçerli olur.

Bir kimse talâkı karısının bir parçasına izafe ederek: "Dörtte birin, bir kısmın, bir cüzün, ciğerin, kılların veya tırnakların boştur." derse, karısından boşanmış olur. Keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre: "Kanın boştur." derse talâk vaki olur. Ancak ona bitişik olmayan tükürüğü ve teri gibi fazlalıklara izafe ederse talâkı vaki olmaz. Keza en sahih kavle göre menisi ve sütü de kapsam dışı bırakılmıştır.

Koca, sağ eli kesik olan karısına "Sağ elin boştur." derse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre talâkı vaki olmaz.

Bir kimse talâkı kendine izafe eder ve karısını boşamaya niyet ederek: "Ben senden boşum." derse, karısı boşanır. Talaka niyet etmezse karısı boşanmaz. Keza en sahih kavle göre talâkı karısına izafe etmezse vaki olmaz. Koca, karısına "Ben senden boşum." der ve talâka niyet ederse karısı boşanır. Kocanın boşamayı karısına izafe etmeye niyet etmesinde iki vecih vardır: Bir veçhe göre,

talâka niyet etmesi şarttır. Diğer veçhe göre ise şart değildir.

Koca karısına: "Rahmimi senden istibra ettim." derse, bu manasız bir sözdür. Zayıf kavle göre ise bu lafızla talâka niyet ederse karısı boşanır.

3. Boşamada Yetki Sahibi

Bir kimse yabancı bir kadına: "Seni boşadım." der veya "Onu nikahlarsam boştur." gibi talâkı nikaha bağlar veya talâkı nikahtan başka bir şeye bağlarsa bu sözler geçerli olmaz.

En sahih kavle göre köle üç talâkı bir şeye bağlarsa, sahihtir. Meselâ karısına: "Eğer azad olursam." veya "Eve girersen üç talâkla boşsun." derse, azad olduğu zaman veya azad olduktan sonra karısı eve girerse, üç talâkla boş olur.

Koca, ric'i talâkla boşadığı karısını henüz iddeti bitmeden boşayabilir. Fakat kendisi ile hul' akdi yaptığı karısını boşamayamaz.

Bir kimse talâkı bir işin olması şartına bağlarsa, örneğin karısına: "Eve gi-rersen boşsun." der de onu boşadıktan sonra kadın eve girerse ve bir daha onunla evlenirse -eve girdiği için- boşanmış sayılmaz. Keza en zahir kavle göre kadın eve ister girmiş olsun ister olmasın, ikinci nikahtan sonra eve girerse talâkı vaki olmaz.

Üçüncü kavle göre ise, üç talâkla boşanmamış ise ve tekrar onunla evlenir ve kadın eve girerse üç talâkla boşanmış olur.

Bir kimse karısını bir veya iki talâkla boşar ve henüz iddeti bitmeden onu geri alır veya tecdidi nikah yaparsa -bu işlem kadın başkasıyla evlenip boşandıktan sonra da olsa- geride kalan talâka sahip olur. Şayet kadın üç talâkla boşanır da bir başaksıyla evlenip boşandıktan sonra bir daha ilk kocası ile evlenirse, tekrar üç talâk sahibi olur.

Köle iki, hür erkek ise üç talâka sahiptir. Ölüm hastalığında verilen talâk geçerlidir.

Karı-koca ric'i talâk müddetinde birbirlerine mirasçı olurlar. Bain talâk süresinde ise birbirlerine mirasçı olamazlar, imam'ın ilk kavline göre kadın bain talâk müddetinde kocasına mirasçı olur.

4. Talak Sayısı Niyete Bağlıdır

Bir kimse karısına: "Seni boşadım." veya "Sen boşsun." derse, niyet ettiği sayı kadar talâkı vaki olur. Keza kinayeli lafızla da kastedilen sayı kadar talâk vaki olur.

Koca karısına bir defa: "Sen boşsun." der ve bununla bir talâka niyet ederse bir talâkı vaki olur. Ben diyorum ki koca karısına: "Sen bir tanesin." der ve bununla bir talâka niyet ederse, niyet ettiği sayıda talâk vaki olur. Zayıf kavle göre ise bir talâk vaki olur. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse karışma: "Sen üç talâkla boşsun." demeyi kasteder de henüz boşama lafzını tamamlamadan ölürse, talâk vaki olmaz. Fakat "üç" lafzını söylemeden

talâk lafzını söyledikten sonra ölürse, üç talâk vaki olur. Zayıf kavle göre ise bir talâk vaki olur. Başka bir zayıf kavle göre ise her hangi bir şey gerekmez.

Bir kimse karısına üç defa: "Sen boşsun.", "Sen boşsun.", "Sen boşsun." der ve bu lafızların arasına bir fasıla gирerse üç talâk lazım gelir. Lafızların arasına bir fasıla girmez ve tekit maksadı ile söylerse, bir talâk vaki olur. Kastı her defasında lafzı yeni baştan söylemek ise, üç talâk vaki olur. Keza herhangi bir şeyi kastetmeden lafzı üç defa tekrarlırsa, en zahir kavle göre üç talâk vaki olur. Şayet ikinci defa ile tekidi, üçüncü defa ile yeni baştan söylemeyi kasteder veya bunun aksi olursa, iki talâk vaki olur. Üçüncü defa ile birinci defayı tekit etmeyi kastederse, en sahih kavle göre üç talâk vaki olur.

Bir kimse karısına: "Sen boşsun." ve "Sen boşsun." ve "Sen boşsun." der de ikincisi ile üçüncüyü tekit etmeyi kastederse, bu caiz olup iki talâkı vaki olur. Birinci defa ile ikinciye tekit etmeyi kastederse, bu caiz değildir. Yukarıda belirtilen tüm hususlar, kocanın kendisi ile gerdeğe girdiği karısı için geçerlidir. Kendisi ile gerdeğe girmedigi karısı için söylerse, her halükarda (talâkı ister iki defa, ister üç defa söylesin) bir talâk vaki olur.

Koca cinsel ilişkide bulunmadığı karısına : "Eve gidersen boşsun ve sen boşsun." atıf harfi olan "vav" ile iki defa söyler de kadın eve gирerse, en sahih kavle göre iki talâk vaki olur.

Kişi cinsel ilişkide bulunduğu karsına: "Sen bir talâkla birlikte bir talâkla veya onunla birlikte bir talâkla boşsun." derse, iki talâk vaki olur. En sahih kavle göre cinsi ilişkide bulunmadığı karısının hükmü de böyledir.

Bir kimse kendisi ile gerdeğe girdiği karısına: "Bir talâktan evvel bir talâkla veya bir talâktan sonra bir talâkla boşsun." derse, iki talâkı vaki olur. Gerdeğe girmemişse bir talâkı vaki olur. Şayet "Bir talâktan sonra bir talâkla veya bir talâktan evvel bir talâkla boşsun." derse, keza en sahih kavle göre iki talâk vaki olur.

Koca karısına "talkaten fi talkatin/Bir talâkla birlikte bir talâkla boş ol." der ve "fi" harfi ile "beraberlik" manasına niyet ederse, iki talâk vaki olur. Zarf veya hesap (rakam terimini) kastederse veya bir manayı kastetmeksizin söylerse, bir talâk vaki olur. Şayet: "nisfe talkatin fi nisfi talkatin" (bir talâkın yarısı ile birlikte bir talâkın yarısı ile boş ol) derse, burada "fi" harfini hangi manaya alırsa alsın bir talâkı vaki olur. Şayet "talkaten fi talkateyni/bir talâkla birlikte iki talâkla" der "fi" harfini beraberlik manasına alırsa üç talâk, zarf manasına alırsa bir talâk vaki olur. Matematiksel terim manasına alırsa ve hesap ilmini biliyorsa, iki talâk lazım gelir. Hesap ilmini bilmez de terim manasına alırsa, bir talâk vaki olur. Zayıf kavle göre ise iki talâk vaki olur. Herhangi bir şeyi kastetmeksizin söylerse bir talâk vaki olur. Bir kavle göre ise hesap ilmini bilir de -bir manayı kastetmeksizin- söylerse iki talâk vaki olur.

Bir kimse talâk sayısını kesirlere ayırırsa, meselâ karısına: "Sen bir talâkın bir parçası ile boşsun." derse, icmaa göre bir talâkı vaki olur. Fakat: "Sen bir talâkın iki yarısı ile boşsun." derse, bir talâk vaki olur. Ancak bununla her bir talâkın yarısını kastederse, iki talâk vaki olur. En sahih kavle göre ise "iki talâkın yarısı"

sözü ile bir talâk lazım gelir. Şayet: "Sen talâkın üçte biri ile boşsun." derse bir talâk, "Bir talâkın yarısı ile veya bir talâkın üçte biri ile boşsun" derse, iki talâk vaki olur. Eğer: "Bir talâkın yarısı ve talâkın üçte biri ile boşsun." derse, bir talâk lazım gelir.

Dört karısı olan kimse karılarına: "Üzerinize veya aranızda bir, iki, üç veya dört talâkı ika ettim." derse, her birine bir talâk lazım gelir. Eğer her bir talâkı üzerlerine tevzi etmeyi kasteder ve iki talâkla boşarsa, her birinin iki talâkı, üç veya dört talâkla boşarsa, her birinin üç talâkı vaki olur. Şayet, "Aralarından bazılarını boşamayı kast ettim" derse, en sahih kavle göre bu sözü zahir olarak geçerli değildir. Bir karısını boşar da bir diğerine de: "Seni ona ortak ettim." veya "Sen de onun gibisin." der ve bununla boşamayı kastederse, ikincisi de boşanır. Boşamayı kastetmezse talâk vaki olmaz. Keza bir başkası karısına böyle söylerse hüküm aynıdır.

5. Boşamada İstisna Yapmak

Talakta istisna yapmak sahihtir. Ancak istisna ile müstesnanın lafızlarının örfe göre bitişik olmaları şarttır. Bir soluk alıncaya kadar veya bir hatırlama kadar durmak zarar vermez. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, kişinin henüz yeminini bitirmeden önce istisnaya niyet etmesi şarttır. Allah daha iyi bilir.

Diğer bir şartı ise; istisna lafzının müstesna lafzının tümünü kapsamaması şarttır. Meselâ bir kimse karısına "Sen üç talâkla boşsun ancak iki ve bir talâk müstesna." derse bir talâk vaki olur. Zayıf kavle göre ise bu lafızla üç talâk vaki olur veya "İki talâkla ve bir talâkla boşsun ancak bir talâk müstesna." derse üç talâk vaki olur. Başka bir zayıf kavle göre ise iki talâk vaki olur.

İstisna menfî bir sözden yapılırsa müspet kabul edilir. Müspet bir sözden yapılırsa menfî kabul edilir. Meselâ bir kimse karısına "Sen üç talâkla boşsun ancak iki talâk müstesna, ancak bir talâk müstesna" derse, birincisinde bir, ikincisinde ise iki talâk vaki olur veya "Seni üç talâkla boşadım ancak üç talâk müstesna, ancak iki talâk müstesna." derse, iki talâk vaki olur. Zayıf kavle göre üç talâk vaki olur. Bir başka zayıf kavle göre ise bir talâk vaki olur veya "Seni beş talâkla boşadım ancak üç talâk müstesna." derse, iki talâk vaki olur. Zayıf kavle göre bir talâk vaki olur. "Seni üç talâkla boşadım ancak bir talâkın yarısı müstesna." derse, en sahih kavle göre üç talâk vaki olur.

Talakı Allah'ın meşietine bağlamak ise bir kimsenin karısına: "İnşallah (Allah dilerse) sen boşsun." veya "Allah dilemezse sen boşsun." demesidir. Bu sözler ile talâk kastedilirse talâk vaki olmaz. Keza akidleri meşiet şartına bağlamak caiz değildir. Köle azad etmek, yemin etmek, nezir ve diğer tüm tasarrufâtı meşiet şartına bağlamak da caiz değildir.

Bir kimse karısına seslenerek: "Ey talika (ey boşanmış kadın) inşallah." derse, en sahih kavle göre talâkı vaki olur veya "Sen boşsun ancak Yüce Allah dilerse." derse, en sahih kavle göre talâkı vaki olmaz.

6. Boşamada Şüpheyeye Düşmek

Şüpheyeye ile talâk vaki olmaz. Talakın sayısında şüpheyeye edilirse, en az sayı dikkate alınır. Burada ihtiyat değil en kötü ihtimal dikkate alınır.

Bir kimse karısına "Şu kuş karga ise sen boşsun." der, bir başkası da "Şu kuş karga değilse karım boş olsun." der ve o kuşun ne olduğu bilinmezse hiçbirinin talâkı vaki olmaz.

Bir kimse iki karısına yukarıda geçen: "Şu kuş karga olsun veya olmasın boşsun" diye hitap ederse onlardan biri boşanır. Bu arada kocanın o kuşun ne olduğunu araştırması gerekir. İki karısından birini belli ederek boşar da sonra hangisini tayin ettiğini unutursa, boşadığını hatırlayınca kadar mesele durdurulur. Her iki karısı onu bu konuda tasdik ederlerse, boşadığını açıklaması kendisinden istenmez.

Bir kimse karısına ve yabancı bir kadına hitap ederek "İkinizden biri boş olsun." der ve "Ben bu sözümle yabancı olan kadını kastetmiştim." derse, en sahih kavle göre sözü kabul edilir. Ama "Karım Zeynep boş olsun." der de ben yabancı kadını kastetmiştim derse, en sahih kavle göre sözü kabul edilmez.

Bir kimse her iki karısına: "İkinizden biri boş olsun." derse, tayin ederek kastettiği kadın boş olur. Tayin ettiği kadını kastetmezse, onlardan biri boş olur. Kocanın birinci durumda boşadığı kadını açıklaması, ikinci durumda ise boşadığı kadını tayin etmesi lazımdır. Açıklama veya tayin yapılmıyınca kadar her iki kadın kocalarından uzak dururlar. Koca açıklamayı veya kadını tayin etmesi acele üzere yapması lazımdır. Kadınların durumu belli oluncaya kadar da hemen nafakalarını vermesi gerekir.

Kocanın boşamada tayin ettiği veya tayin etmediği kadının talâkı lafızla vaki olur. Zayıf kavle göre ise tayin etmediği kadının talâkı, tayin ettiği zaman vaki olur. Cinsi münasebetle açıklama ve tayin meydana gelmez. Zayıf kavle göre ise cinsi ilişki ile tayin meydana gelir.

Bir kimse karılarından birini işaret ederek: "Şu boştur." derse, bu beyandır yani, işaret ettiği kadın boş olur. "Şunu ve şunu." veya "Şunu, belki şunu irade ettim." derse, boşandıklarına hüküm verilir. Koca, boşadığı kadını beyan veya tayin etmeden her iki karısı veya bir karısı ölürse, mirasın beyanı için hangi karısını boşadığını söylemesi kendisinden istenir. Koca ölürse, en zahir kavle göre hangi kadını boşadığı konusunda kocanın mirasçılarının beyanı kabul edilir. Ama boşanacak kadını tayin edemezler.

Bir kimse "Şu kuş karga ise karım boş olsun, karga değilse kölem hür olsun." der ve kuşun ne olduğu belli değilse, kuşun durumu belli oluncaya kadar karışma yaşanamaz ve kölesini çalıştıramaz. Kişi henüz beyanda bulunmadan ölürse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre mirasçıların beyanı kabul edilemez. Belki kadın ile köle arasında kura çekilir. Kura köleye çıkarsa hürriyetine kavuşur, kadına çıkarsa boşanmış sayılmaz. En sahih kavle göre kura kadına çıkarsa, kölenin köleliği devam etmez şüpheyeye üzere kalır.

7. Sünnî ve Bid'i Talak

Talak sünnî ve bid'i olmak üzere iki kısma ayrılır. Bid'i talâk ile kadını boşamak haramdır. Bid'i talâk da iki kısma ayrılır:

1- Kişinin kendisi ile gerdeğe girdiği karısını hayız halinde iken boşamasıdır. Zayıf kavle göre kadın kocasına teklif ederek onu boşamasını isterse, böyle bir talâk haranı omaz.

Koca, karısının hayız müddeti bitmeden kendisiyle huT akdi yapabilir. En sahih kavle göre yabancı birisinin kadınıla huT akdi yapması caiz değildir,

Koca karışma: "Hayız halinin sonu ile birlikte boşsun." derse, en sahih kavle göre bu sünnî talâk olur. Kendisi ile gerdeğe girmediği karısına: "Temizlik halinin sonu ile birlikte boşsun." derse, mezhep alimleince kabul edilen rivayete göre bu bid'i talâk sayılır.

2- Kişinin kendisi ile gerdeğe girdiği ve hamile bıraktığı fakat, hamli belli olmayan karısını temizlik döneminde boşamasıdır.

Bir kimse karısı hayız döneminde iken onunla cinsel ilişkide bulunur ve kadın temizlik dönemine girdiğinde onu boşarsa, en sahih kavle göre böyle bir boşama bid'i boşamadır.

Kocanın temizlik döneminde ilişkide bulunduğu karısı ile huT akdi yapması caizdir. Hamli belli olmuş karısını boşaması ise bid'i talâktır. Karısını bid'i talâkla boşamış kocanın, karısına ric'at etmesi sünnettir. Temizlik döneminden sonra isterse karısını boşayabilir.

Koca hayız dönemindeki karısına: "Sen bid'i talâkla boşsun." derse, talâk hemen vaki olur. Şayet "Sünnî talâkla boşsun." derse, temizlik dönemine girince boşanmış olur. Temizlik halindeki karısına: "Sen sünnî talâkla boşsun." derse ve bu temizlik anında onunla cinsi münasebette bulunmamışsa, talâkı derhal vaki olur. Cinsel ilişkide bulunmuş ise, hayızdan kurtulup temizlik dönemine girince talâkı vaki olur. Şayet temizlik döneminde cinsel ilişkide bulunduğu karısına: "Bid'i talâkla boşsun." derse, talâkı derhal vaki olur. Cinsel ilişkide bulunmamışsa, hayız döneminde bid'i talâkla boşanır.

Bir kimse karısına: "Sen iyi bir talâkla boşsun.", "En iyi talâkla boşsun." veya "En güzel talâkla boşsun." derse, onu sünnî talâkla boşamış olur. "Kötü bir talâkla boşsun." veya "En kötü bir talâkla boşsun." veya "Fahiş bir talâkla boşsun." derse, bid'i talâkla boşamış olur. Karısına "Sünnî, bid'i talâkla boşsun." veya "Güzel, ka-bih talâkla boşsun." derse, talâkı derhal vaki olur. Kocanın üç talâkı bir defada söylemesi haram değildir.

Bir kimse karısına : "Sen üç talâkla veya üç sünnî talâkla boşsun." der ve talâkları kurlara ayırarak her bir kur' da bir talâkın vaki olmasına niyet ettiğini söylerse, bu sözü geçerli olmaz. Ancak üç talâkın bir defada söylenmesinin haram olduğuna inanan kişinin sözü geçerlidir. En sahih kavle göre sözü, diyanet açısından geçerli olur. Yani zahire göre karısı boşanmaz. Yine bir kimse karısına: "Sen boşsun." der, fakat bununla "Eve girersen boşsun." der veya "Zeyd boşamanı dilerse boşsun" demeyi kastettim derse, sözü dini açıdan geçerli

olur.

Bir kimse: "Karılarım veya her bir karım boş olsun." der ve "Ben bazılarının boş olmasını istemiştim." derse, en sahih kavle göre sözü, zahiren geçerli olmaz. Ancak bir karine olursa, sözü geçerli sayılır. Bundaki karine şöyle olur: Koca karısı ile münakaşa ederken karısı ona: "Sen evlenmişsin." der, koca da "Tüm karılarım boş olsun." der ve "Benimle münakaşa etmeyen karılarım boş olsun demeyi kastetmiştim." derse, bu onun sözünün geçerli olmasına bir işarettir.

8. Talakı Zaman Şartına Bağlamak

Bir kimse karısına: "Sen şu ayda, ayın evvelinde, veya ayın ilk bölümünde boşsun." derse, talâkı o ayın ilk bölümünde vaki olur veya "Şu ayın gündüzünde veya ilk gününde boşsun." derse, o ayın ilk gününün fecrinde talâkı vaki olur. Şayet: "Şu ayın sonunda boşsun." derse, o ayın son bölümünde talâk vaki olur. Bir kavle göre, son yarının ilk bölümünde boşanmış olur. Geceleyin karısına: "Bir gün geçtiğinde sen boşsun." derse, ertesi gün güneş batınca karısı boş olur. Ama gündüzleyin karısına: "Bir gün geçtiğinde boşsun." derse, ertesi gün aynı vakitte talâkı vaki olur. Fakat gündüzleyin: "Bugün boşsun." derse, o günün güneşin batmasıyla talâkı vaki olur. Gece söylemişse, bunun bir anlamı yoktur. Ay ve sene yukarıda zikredilen hükümlere kıyas edilir.

Bir kimse, talâkı geçmiş zamana izafe ederek karısına "Sen dün boşsun." der ve bu sözle şu anda boşamasına niyet ederse, talâkı derhal vaki olur. Zayıf kavle göre ise, bu anlamsız bir sözdür. Veya dün boşadığımı kasteder de kadın o anda iddet döneminde ise, erkek yemini ile birlikte doğrulanır. Koca, "Bu nikahın dışında başka nikahımda bulunanı boşadım." derse, bu durumda bakılır: Şayet daha önce nikah sahibi olduğu ve talâkı bulunduğu biliniyorsa, yeminiyle tasdik edilir. Nikah sahibi olduğu bilinmiyorsa doğrulanmaz.

Şarta bağlı boşamaya delalet eden edatlar ise şunlardır: "Men/kim", kocanın: "Hanımlarımdan kim eve girerse boştur." demesi gibi. "İn/eğer", "İza/zaman", "Meta/ne zaman", "Meta ma/ne zaman", "Külle ma/her ne zaman" ve "Eyyu/hangi". Kocanın karısına: "Hangi vakitte eve girersen boşsun." demesi gibi.

Talak, "Eve girersen boşsun." gibi müspet bir şeye bağlanırsa, şart edatı talâkın hemen vaki olacağını gerektirmez. Ancak huT akdinde aciliyeti gerektirir. Şartı kadının meşietine (dilemesine) bağlamak da böyledir. Eğer dilerse boşsun gibi. Şart edatları, şart cümlesinin başında kullanılırlar. Tekrar edilmeleri gerekmez. Ancak "Külle ma/her ne zaman" edatı umum için olduğundan talâk onunla bir şarta bağlanırsa, zaruri olarak tekrar edilmesi gerekir. Meselâ; bir kimse karısına "Seni boşadığım vakit boşsun." der, sonra onu bo-şar veya talâkı herhangi bir sifata bağlar da sıfat mevcut ise iki talâk vaki olur. Bir talâk talik sebebiyle diğeri ise boşama sebebi ile vaki olur.

Bir kimse karısına: "Her ne zaman seni boşarsam boşsun." derse, cinsel ilişkide

bulunduğu karısını boşadığı vakit üç talâkı vaki olur. Bir talâk tenciz, iki talâk da küllemaya talik sebebi ile vaki olur. Karısı ile cinsel ilişkide bulunmamış ise bir talâkı vaki olur.

Bir kaç kölesi olup nikahı altında dört hanımı olan kimse: "Bu hanımlarımdan bir tanesini boşarsam bir kölem, ikisini boşasam iki kölem, üçünü boşarsam üç kölem, dördünü boşarsam dört kölem hür olsun." derse, dört kölesi hür olur. Her dört hanımını beraber veya sırayla boşarsa, on kölesi hür olur. (Bir köle ilk talâkla, ikinci talâkla iki köle üçüncü talâkla üç köle ve dördüncü talâkla dört köle olmak üzere toplam on köle azad olur.)

On beş kölenin hürriyetini "küllema" lafzına talik ederek, "Her ne zaman dört karımı boşarsam on beş kölem hür olsun." der ve boşamayı vaki ederse, on beş kölesi hür olur. Mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, bir kimse talâkı "İn" şart edatı ile olumsuz bir fiile bağlarsa, meselâ karsına: "Eğer eve girmezsen boşsun." der ve eve girmekten ümit kesilirse, talâk vaki olur. "İn" edatı dışında bir edatla fiile talik eder ve bu fiili işlemeyi mümkün kılan bir zaman geçmesine rağmen işlemezse talâk vaki olur.

Koca "İn" şart edatım "Elifin fethası ile "en" şeklinde telaffuz ederek 'Eğer eve girersen veya girmezsen boşsun.' derse, talâkı hemen vaki olur. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, bu durum Nahiv ilmini bilmeyenler için talâk sayılır. Allah daha iyi bilir.

9. Talâkı Hamle veya Hayza Bağlamak

Bir kimse talâkı karısının hamline talik eder ve karısının hamile olduğu belli ise talâkı vaki olur. Hamile olduğu belli değilse talik yaptığı andan itibaren altı aydan az bir zaman içerisinde doğum yaparsa, talâkının vaki olduğu anlaşılır. Talikten itibaren dört yıldan fazla bir zaman geçer veyahut altı ay ile geçen dört yıl arasında talikten sonra karısı ile cinsel ilişkide bulunmuş ve bu ilişki ile kadının hamile olması mümkün ise talâk vaki olmaz. Cinsel ilişkide bulunmamış veya ilişkide bulunmuş da kadının hamile olduğu mümkün değilse en sahih kavle göre talâkı vaki olur.

Bir kimse karısına: "Erkek çocuğa hamile isen bir, kız çocuğa hamile isen iki talâkla boşun." der ve kadın her ikisini birden doğurursa üç talâkı vaki olur. Karısına: "Hamlin erkek çocuk ise bir, kız çocuk ise iki talâkla boşsun." der, kadın ikisini de doğurursa talâk vaki olmaz.

Koca karısına : "Doğum yaparsan boşsun." der ve kadın art arda iki çocuk doğurursa, birinci çocukla boşanmış olur, ikinci çocuk ile de iddeti ttonamlanır. "Ne zaman doğum yaparsan boşsun." der ve kadın üç çocuk doğurursa, ilk iki çocukla iki talâkı vaki olur. Üçüncü çocukla iddeti tamamlanır. En sahih kavle göre ise, bununla üçüncü talâk vaki olmaz ve iddetini kur'a göre tamamlar.

Dört hanımı olan kimse: "Sizden biriniz ne zaman doğum yaparsa kuması boş olsun." der de her dördü beraber doğum yaparsa, dördü de üç talâkla boşanmış olur. Sırayla doğum yaparlarsa, dördüncü kadın üç talâkla boşanmış olur. İddeti

bitmemişse birinci kadın üç talâkla boşanmış olmaz. İkinci kadın bir talâkla, üçüncü kadın iki talâkla boşanır. İkinci ve üçüncü kadının iddetleri doğum yapımlarıyla bitmiş olur. Zayıf kavle göre ise birinci kadın boşanmış olur. Geriye kalan kadınlar ise birer talâkla boşanmış olurlar. Şayet iki kuma beraber doğum yapar da diğer ikisi sonra beraber doğum yaparlarsa, ilk iki kuma üçer talâkla boşanırlar. Zayıf kavle göre ise birer talâkla boşanmış olurlar. Son iki kuma ise ikişer talâkla boşanmış olurlar.

Koca talâkı karısının hayız haline talik ederse, kadın yemini ile birlikte tasdik edilir. Talakı doğuma talik ederse, en sahih kavle göre bu durumda kadın doğrulanmaz. Zira buna delil gösterme imkanı vardır. Başka kadının hayız hali konusunda kadın tasdik edilmez. Bir kumanın talâkını, diğer kumanın hayız haline talik eder de hayız haline talik yapılan kuma: "Hayız oldum." derse, sözü tasdik edilmez.

Koca her iki karışma: "Hayız haliniz başlarsa ikiniz de boşsunuz." der, onlar da hayız hallerinin başladığını iddia ederler de koca onları tekzip ederse, koca yemini ile birlikte tasdik edilir ve talâkları vaki olmaz. Koca birisine: "Sen hayız olmadın." diye tekzip eder ve o da yemin ederek hayız haline girdiğini söylerse, sadece onun talâkı vaki olur.

Koca : "In, İza veya Meta" edatlarından birini kullanarak karısına "Seni üç talâkla boşamadan önce ne zaman seni boşarsam boşsun. " der de sonra onu boşarsa ,sadece münecciz olan talâk vaki olur. Zayıf kavle göre ise, üç talâk vaki olur. Başka bir zayıf kavle göre ise hiçbir şey gerekmez.

Koca karısına: "Seninle zihar akdi veya ilâ akdi yaparsam veya mulaane (lian) yaparsam veya sendeki bir ayıp sebebi ile nikah fesholursa, sen ondan önce üç talâkla boşsun." der ve sonra talik ettiği şey meydana gelirse, böyle bir talikin sahih olup olmadığı konusunda ihtilâf vardır. "Eğer seninle mubah cinsi ilişkide bulunursam, bundan önce üç talâkla boşsun." der, sonra ilişkide bulunursa, kesin olarak talâkı vaki olmaz. Talakı kadının dilemesine bağlayarak, "Ne zaman istersen boşsun." gibi, ona hitap lafzı ile hitap ederse, kadının boşamayı acele üzere vaki etmesi şarttır. Şayet gaip sığası ile: "Karım dilerse boştur." gibi talâkı karısının veya başka birisinin dilemesine bağlarsa, en sahih kavle göre boşamayı acele üzere vaki etmesi şart değildir. Talakı dilemesine bağlayan kişi istemeyerek içinden "Boşamayı diledim." derse, talâk vaki olur. Zayıf kavle göre ise batini (diyanet) olarak vaki olmaz. Erkek veya kız çocuğun dilemesine bağlanan talâk vaki olmaz. Zayıf görüş göre mümeyyiz iseler talâk vaki olur. Koca talâkı dilemesine bağladığı kişinin dilemesinden önce sözünden geri dönemez.

Koca karışma: "Zeyd bir talâkı dilerse sen üç talâkla boşsun." der de Zeyd bir talâkı dilerse talâk vaki olmaz. Bir kavle göre ise bir talâk vaki olur.

Koca : "Eve girersem karım boş olsun." gibi talâkı kendi fiiline bağlar da unutarak veya zorla bu fiili işlerse, en zahir kavle göre talâkı vaki olmaz.

Koca talâkı rıza göstermeyen birinin fiiline talik eder ve kişi bu talikden haberdar ise keza talâk vaki olmaz. Razı olan birinin fiiline talâkı talik ederse

talâk kesin olarak vaki olur.

10. Parmak işareti İle Boşamak

Bir kimse iki veya üç parmağıyla işaret ederek karısına : "Sen boşsun." derse, işaret ettiği sayı kadar değil niyet ettiği sayı kadar talakı vaki olur. Eğer parmağı ile işaret ederek: "Sen şöyle boşsun." der de iki parmak göstermişse iki, üç parmak göstermişse üç talâk vaki olur. Şayet işaret ile yumduğum parmakları kastetmişim." derse, yemini ile tasdik edilir.

Köle olan kimse karısına : "Efendim öldüğü zaman boşsun." derse, efendisi ölünce iki talâk vaki olur.

Efendi kölesine : "Ben öldüğüm zaman hürsün." derse, öldüğü vakit kölesi hür olur. En sahih kavle göre kişi iki talakla boşadığı karısı bair talâkla boşanmış olmaz, henüz iddeti bitmeden kocası ona dönebilir. İddeti bittikten sonra fakat başka bir erkekle evlenmeden koca tecdidi nikah yapabilir.

Bir kimse, iki karısından birine hitap eder de hitap etmediği karısı ona cevap verirse, o da cevap verenin hitap ettiği karısı olduğu zanederek "Sen boşsun." derse, en sahih kavle göre hitap ettiği karısı değil de cevap veren karısı boş olur. Koca talâkı bir narı ve yarısını yemeye talik eder de karısı bir nar yerse, iki talâkı vaki olur.

Talak ile yemin etmek, teşvik etmeyi veya men etmeyi veya bir haberi tespit etmeyi bir şeye bağlamakla olur. Bir kimse karısına : "Ben talâka yemin edersem sen boşsun." der de sonra; "Evden çıkmazsan, evden çıkarsan veya bu iş dediğin gibi çıkmazsa sen boşsun." derse, şart yerine gelince yemine bağladığı talâk vaki olur. Diğer talâklar da nitelendirdiği iş meydana gelince vaki olurlar.

Bir kimse karısına: "Güneş doğunca veya hacılar gelince boşsun." derse, böyle bir yeminle talâk vaki olmaz. Çünkü bunda ne men etmek ne de bir işi işlemeye teşvik vardır.

Bir kimse birisine: "Hanımını boşadım mı?" diye ondan haber almak ister de o da: "Evet." derse, bu onun karısını boşadığını ikrar etmesidir. Şayet "Bu sözümle geçmiş olan talâkı kastettim sözümünden geri döndüm." derse, yemini ile tasdik edilir. Şayet ona: "Hanımını boşadın mı?" der, o da "Evet boşadım." derse, bu boşamayı ikrar etmektir. Şayet "Bu sözümle geçmiş olan talâkı kast ettim ve karıma döndüm." derse, yemini ile tasdik edilir, kendisine "Karım boşadın mı?" diye sorulur da o da şu anda boşadığını bildirmek üzere "Evet" derse, bu sarîh talâk olur. Zayıf kavle göre ise bu kinayeli lafızdır.

11. Talakı Başka Şeylere Bağlamak

Bir kimse talâkı yemeğe talik ederek karısına: "Bir ekmek veya bir nar yersen boşsun." der, yediği ekmekten geriye bir parça veya nardan da bir tane kalırsa talâk vaki olmaz.

Karı veya koca beraber hurma yerken yedikleri hurmaların çekirdeklerini karıştırırlar da koca, karısına: "Yediğin hurmaların çekirdekleri ayırmazsan boşsun." der, kadın da her bir çekirdeği ayırırsa, talâk vaki olmaz. Ancak koca karısının kendi çekirdeklerini belli etmesini kastederse talâk vaki olur. Kadın hurmayı ağzına alır da kocası ona: "Yutarsan boşsun." sonra "Atarsan boşsun." daha sonra "Eline alırsan boşsun." derse, kadim kocası henüz sözünü bitirmeden hurmanın bir kısmını yer ve bir kısmını da atarsa talâk vaki olmaz. Koca karısını hırsızlıkla itham ederek: "Eğer doğru söylemezsen boşsun." der, kadim da: "Hırsızlık yaptım, hırsızlık yapmadım." derse, talâk vaki olmaz.

Koca karısına: "Kesmeden bu narda kaç habbe olduğunu bana bildirmezsen boşsun." derse, bu yeminden kurtuluş yolu şudur:

Kadim bir sayı tutar. Nar tanesinin bu sayıdan eksik olmayacağı bilinmelidir. Sonra bu rakama bir bir ekleme yaparak tanelerin ondan fazla olması mümkün olamayacağı bilinen bir rakama ulaşınca kadar sayar. Böylece bu yeminden kurtulmuş olur. Son iki meselede kişinin kastı nar tanesini bilmek olmalıdır. Kastı kaç habbe olduğunu bilmek olursa karısı boşanır.

Bir kimse her üç karısına: "Hanginiz bana bir gün ve gecede kaç rekât farz namaz olduğunu bildirmezse boştur." der de birisi on yedi rekât olduğunu, diğeri cuma günü için on beş rekât olduğunu, öbürü de seferi namaz için on bir rekât olduğunu söylerse, talâk vaki olmaz.

Koca karısına bir vakte kadar veya bir zamana kadar veyahut bir vakitten sonra boşsun derse, bir lahzanın geçmesiyle boşanmış olur.

Bir kimse talâkı Zeyd'i görmeye, Zeyd'e dokunmaya ve ona zina suçu isnat etmeye talik ederse, Zeyd sağ veya ölü olsun talik meydana gelir. Fakat Zeyd'e vurmaya talik eder de Zeyd Ölü ise, yukarıdaki hükmün aksine olur yani, boşama meydana gelmez.

Bir kimsenin karısı ona "Ey sefih, ey cimri." gibi hoşlanmadığı bir şekilde hitap eder o da: "Şayet öyle isem sen boşsun." diyerek hoşlanmadığı bu sıfatlar sebebi ile karısını cezalandırmayı kastederse, talâk vaki olur. Her ne kadar koca sefih değilse de hüküm böyledir. Şayet koca "Sefih isem." sözüyle taliki kasteder ve sıfat mevcut ise talâk vaki olur. Keza en sahih kavle göre koca bir şeyi kastetmezse de talâk vaki olur.

Sefihlik mutlak tasarrufun zıddıdır. Hasis ise dinini dünyası karşılığında satan kimsedir denilmiştir. Cimrilik (bahil) sebebi ile kendisine layık olmayan işleri yapan kimseye de hasis denilebilir.

12. Ric'i Talak

Fıkıh ıstılahında ric'at, bain talâkla boşanmamış kadını, özel bir şekilde eski nikahına iade etmektir.

Ric'i talâkla boşadığı karısına geri dönmek isteyen kişi, evlenme ehliyetine bizzat sahip olmalıdır. Karısını ric'i talâkla boşadıktan sonra deliren kişi adına en sahih kavle göre velisi ric'at eder. Zira ilkbasta da- onun adına nikah akdini

yapma hakkı vardır.

Ric'at, "Sana döndüm, sana müracaat ettim veya seni geri aldım." gibi lafızlarla meydana gelir. En sahih kavle göre, "Geri döndürmek ve tutmak." lafızları da ric'at için sarıh lafızlardır. "Tecviz/seninle evlendim" ve "nikah/seni nikahladım" kinayeli lafızlardır. Koca, "Geri döndürmek ve nikah" lafızlarını kullanırken: "Onu kendime geri döndürdüm veya nikahıma aldım." şeklinde söylemelidir. imam'ın son kavline göre ric'at için kocanın şahit tutması, şart değildir. Ric'atı kinayeli lafızlarla yapmak sahihtir.

Ric'atı "Şu ayda sana döneceğim." gibi bir şeye talik ederek yapmak sahih olmaz. Ric'at, cinsi ilişki gibi bir fiille meydana gelmez.

Ric'at edilen kadının kocası, kendisi ile cinsel ilişkide bulunmuş ve mali bir bedel olmaksızın boşanmış olmalıdır. Koca geri kalan talâkları iddet süresi içerisinde tamamlamamış olmalıdır. Kadın helallığa elverişli olmalı mürtede olmamalıdır.

Kadın aylara göre iddetini tamamladığını iddia eder de kocası bu iddiayı inkar ederse, yeminiyle birlikte kocanın sözü kabul edilir. Kadın, mümkün olan bir zamanda doğum yaparak iddetini tamamladığını iddia ederse, hayız görüyor olması ve hayız halinden kesilmemiş olması şartı ile en sahih kavle göre yemini ile birlikte sözü doğrulanır.

Kendisi ile iddetin tamamlandığı hamilelik hali üç kısımdır:

1- Kadının tam bünyeli bir çocuk doğurduğunu iddia etmesi. Doğuma imkan veren süre, evlilik akdinden itibaren kadının kocasıyla cinsel temasta bulunduktan sonra altı ay ve iki lahza (cinsel temas anı ile doğum anı) gibi bir zamandır.

2- Kadının, organları şekillenmiş bir çocuk düşürmesi, iddetin bununla tamamlanması için düşüğün üzerinden cinsel ilişkiden itibaren yüz yirmi gün ve iki lahzanın geçmiş olması şarttır.

3- Kadının bir mudğa (et parçası) düşürmesi. İddetin bununla tamamlanması için cinsel temas imkanı vaktinden itibaren seksen gün ve iki lahzanın geçmesi şarttır.

Hayız halinden temizlenme ile iddetin bitmesine gelince;

kadın hür ise ve temizlik döneminde boşanmışsa, üç temizlik halinin görülmesinin mümkün olduğu en az süre otuz iki gün ve iki andır. Hayız döneminde boşanmışsa, iddeti kırk yedi gün ve bir lahzadır. Kadın, cariye ise ve temizlik döneminin sonunda boşanmışsa, iddeti on altı gün ve iki lahzadır. Hayız döneminde boşanmışsa, iddet süresi otuz bir gün ve bir lahzadır. Adetine muhalefet etmemesi şartı ile kadın iddetinin tamamlandığını iddia ederse, tasdik edilir. Keza adetine muhalefet etse de en sahih kavle göre doğrulanır.

Koca ric'i talâkla boşadığı karısı ile cinsel ilişkide bulunursa, hayız hali cinsel ilişkiden itibaren yeniden başlar. Bu durumda talâka bağlı iddetinden kalan süre içerisinde karısına ric'at edebilir. Bu sürede kocanın karısından cinsel yönden faydalanması haramdır. Cinsel ilişkide bulunursa, kendisine had tatbik edilmez ve ta'zir cezası verilmez. Ancak bu işlerin haram olduğuna inanıyorsa ve

karışma ric'at etmezse, mehr-i misil vermesi vacibtir. Keza mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre, ric'at etse de mehr-i misil vermesi vacibtir.

Kocanın ric'i talâkla boşadığı karısı ile ilâ ve zihar akdi yapması, onu boşaması ve onunla lian akdi yapması sahihtir. Ric'at müddeti esnasında karı ve koca birbirlerine mirasçı olurlar.

Kadının iddeti bittiği halde koca, iddet esnasında kendisine ric'at ettiğini iddia eder de karısı bu iddiayı inkar ederse, (iddet'esnasında kendisine ric'at etmediğini söylerse) bu durumda bakılır: Cuma günü gibi iddetin bitiş vaktinde söz birliği edip ric'at vaktinde anlaşmazlarsa, meselâ; koca perşembe günü ric'at ettim der, karısı da cumartesi günü ric'at ettin derse, yeminiyle birlikte kadının sözü tasdik edilir.

Cuma günü gibi ric'at vaktinde söz birliği edip iddetin bitiş vaktinde anlaşmazlarsa, meselâ kadın iddetin tamamlandığını söyler de kocası cumartesi günü tamamlandığını söylerse, koca yemini ile tasdik edilir.

Hangisinin (ric'at veya iddetin) daha önce olduğu hususunda anlaşmazlığa düşer ve söz birliği etmezlerse, en sahih kavle göre hangisi Önce dava açmışsa onun davası tercih edilir. Önce kadın hakime çıkarak iddetin tamamlanmasından sonra kocasının kendisine ric'at ettiğini iddia ederse, yemin etmek şartı ile sözü kabul edilir.

Koca henüz iddet bitmeden ric'at ettiğini iddia eder de, kadın iddet bittikten sonra kocasının ric'atta bulunduğunu söylerse, erkeğin iddiası kabul edilir. Ben diyorum ki; ikisi beraber iddia ederse kadının sözü kabul edilir. Allah daha iyi bilir.

Karı ve koca, iddetin bitmediği hususunda ittifak edip ric'atı iddia ederlerse ve kadın ric'atı inkar ederse, yeminiyle birlikte kocanın sözü kabul edilir. Kadın kocasının ric'atta bulunduğunu inkar edip yemin ederse sözü kabul edilir. Sonra kocasının ric'atta bulunduğunu itiraf ederse itirafı kabul edilir.

Bir kimse karısını üçten az talâkla boşadığını ve onunla cinsel ilişkide bulunduğunu iddia edip ric'at etme hakkına sahip olduğunu söyler de karısı kocasının kendisi ile cinsel ilişkide bulunduğunu inkar ederse, yemin etmek sureti ile kadının sözü kabul edilir. Bu durumda koca karısına mehir vermeyi ikrar eder ve kadın mehri almışsa, kocası ondan bir şey isteyemez. Fakat, kadın mehri almamışsa, sadece mehrin yarısını hak eder.

F. İLA

İlâ, boşama ehliyetine sahip kocanın mutlak şekilde veya dört aydan fazla bir süreyle karısı ile cinsel ilişkide bulunmamaya yemin etmesidir. İmamın son kavline göre ilâ, Allah adına veya O'nun sıfatlarına yemin etmenin dışında başka şeylere talik etmekle de meydana gelir. Meselâ; bir kimse ilâyı talâk veya köle azad etme şartına bağlar veya karısına: "Seninle cinsel ilişkide bulunursam Allah için namaz kılmak, oruç tutmak, haca gitmek veya köle azad etmek üzerime farz olsun" derse ilâ yapmış olur. Bir kimse yabancı bir kadınla cinsel ilişkide bulunmamaya yemin ederse ilâ yapmış olmaz. Sadece yemin etmiş olur. Şayet

sonradan bu kadınla evlenirse, ilâ yapmış olmaz. Ancak o kadınla cinsel ilişkide bulunursa yemin kefareti vermesi gerekir.

Bir kimse vaginasmda cinsel temasa mani et veya kemik bulunan karısı ile cinsel ilişkide bulunmayacağına yemin ederse veya ilâyı yapanın penisi kesik ise, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre böyle bir ilâ sahih olmaz.

Bir kimse karısına: "Vallahi dört ay boyunca seninle cinsel ilişkide bulunmayacağım." der, dört ay geçtikten sonra tekrar: "Vallahi dört ay boyunca seninle cinsel ilişkide bulunmayacağım." der ve böylece birkaç defa tekrar ederse, en sahih kavle göre ilâ yapmış olmaz. Şayet karısına: "Vallahi beş ay boyunca seninle ilişkide bulunmayacağım." der, beş ay geçtikten sonra da: "Vallahi bir sene boyunca seninle ilişkide bulunmayacağım." derse, bu durumda iki ilâ yapmış olur ve her birinin hükmü ayrı ayrıdır.

Kişi karısı ile cinsel ilişkide bulunmayacağını dört aydan fazla bir zamanla kayıtlarsa, meselâ: "Hz. İsa (a.s.) gökten ininceye kadar seninle cinsel ilişkide bulunmayacağım." derse ilâ yapmış olur. Cinsel ilişkiyi kayıtladığı olayın dört ay geçmeden meydana geleceğini tahmin ederse ilâ yapmış olmaz. Keza kayıtladığı olayın dört aydan önce veya dört aydan sonra meydana geleceğinden şüphe ederse, en sahih kavle göre yine ilâ yapmış olmaz.

İlâ lafzı sarîh ve kinayeli olmak üzere iki kısma ayrılır. Sarîh olan lafızlar şunlardır: "Vallahi penisimi senin vaginana tamamen geçirmeyeceğini, vallahi seninle cinsel ilişkide bulunmayacağım, vallahi seninle ilişkide bulunmayacağım veya vallahi bekaretini gider-meyeceğim." demek gibi. İmamın son kavline göre: Dokunmak, mu-badaa, mübaşere, gelmek, örtmek veya yanaşmak gibi lafızlar kinayeli lafızlardır.

Bir kimse karışma: "Seninle cinsel temasta bulunursam kölem hür olsun." der de herhangi bir sebeple köle üzerindeki mülkiyeti kalkarsa ilâ düşer.

Bir kimse karısına: "Seninle cinsel temasta bulunursam zi-harıma karşılık kölem hür olsun." der ve daha önce zihar yapmışsa, ilâ yapmış olur. (Yani kölesi hür olur ve zihar kefareti ödemesi gerekir.) Şayet zihar akdi yapmamış ise, batim olarak zihar ve ilâ yapmamış olur. İlâ ve zihar akdi yaptığına zahiri olarak hükmedilir.

Bir kimse karısına: "Seninle cinsel ilişkide bulunursam yapacağım zihar akdine karşılık kölem hür olsun." derse, zihar akdi yapmadıkça ilâ yapmış olmaz veya karısına: "Seninle cinsel ilişkide bulunursam kuman boş olsun." derse, ilâ yapmış olur. İlâ müddetinde cinsel ilişkide bulunursa, kuması boşanır ve ilâ düşer.

En zahir kavle göre dört karısı olan bir kimse kendilerine: "Vallahi sizlerle cinsel ilişkide bulunmayacağım." derse, derhal ilâ yapmış olmaz. Yalnız üç tanesi ile ilişkide bulunursa, dördüncüsü ile ilâ yapmış olur. Şayet cinsel ilişkiden önce onlardan biri ölürse ilâ ortadan kalkar.

Koca: "Vallahi sizden hiçbirinizle cinsel ilişkide bulunmayacağım." derse, her birisi ile derhal ilâ yapmış olur.

Koca karısına: "Vallahi bir sene boyunca bir defadan başka seninle cinsel

ilişkide bulunmayacağım." derse, en zahir kavle göre derhal ilâ yapmış olmaz. Şayet karısı ile cinsel ilişkide bulunur ve senenin bitmesine dört aydan fazla zaman kalmışsa ilâ yapmış olur.

İlâ Yapan Kocaya Mühlet Tanımak

İlâ yapan kocaya hakime başvurmaksızın yemin ettiği andan itibaren dört ay süre tanınır. Ric'i talâkla boşadığı karısından ilâ yaparsa ilâ müddeti ric'at ettiği andan itibaren başlar.

Koca karısından ila yapar da gerdeğe girdikten sonra iddet müddetinde ikisinden biri irtidat ederse, ilâ süresi durur. İrtidat eden iddet zarfında İslam'a dönerse, ilâ müddeti işlemeye başlar.

Kocada cinsel ilişkiye mani olan ve nikahı bozmayan bir hal olursa, bu ilâ müddetinin işlemesine mani olmaz. Örneğin; kocanın oruçlu olması, ihramda bulunması, hasta olması ve delirmesi gibi maniler ilâ müddetini kesmez. Kadında cinsel ilişkiye mani bir hal bulunursa müddeti keser. Kadının küçük veya hasta olması gibi. Cinsel ilişkiye mani olan şey, ilâ müddeti esnasında olursa ilâ müddetini keser. Bu mani ortadan kalkınca süre yeniden başlar. Zayıf kavle göre ise süreler bir birine eklenir.

Kadında bulunan cinsel engel hayız ve nafil oruç gibi dini engel ise, sürenin durmasına engel değildir. Zira ilâ müddetinde mutlaka hayızlı durumla karşılaşılır. En sahih kavle göre farz olan oruç süreyi keser.

Koca ilâ müddeti içerisinde karısıyla cinsel ilişkide bulunursa, ilâ süresi kesilir ve yemin kefareti vermesi lazımdır. İlâ süresi içerisinde cinsel ilişkide bulunmazsa, bu takdirde kadın kendisi ile ilişkide bulunması veya kendisini boşaması için talepte bulunur. Kadın bu talep hakkını terk ederse sonradan kullanabilir.

nikah

Kocanın ilâdan dönmesi penisini vaginaya geçirmesiyle olur. Bu durumda kocanın yemin kefareti vermesi vacib olur.

Kadında cinsel ilişkiye mani hayız veya hastalık gibi bir engel bulunursa, kadının cinsel temas ya da boşamayı isteme hakkı düşer. Eğer kocada engel varsa bu ya tabii ya da dini olur. Engel hastalık gibi tabi bir engel ise, ilâdan dönüşü cinsel temasta bulunma sözünü vermesi ile olur. Kişinin karısına: "Yapabilirsem seninle cinsel temasta bulunurum." şeklinde söz vermesi gibi. Kocadaki engel dini ise, meselâ hac ihramında ise mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre kadın boşamayı isteme hakkına sahip olur. Kadın cinsel ilişki konusunda kocasına asi olursa boşamayı talep etme hakkı düşer.

Şayet koca, cima yapmaktan sakınır veya karısını boşamaktan çekinirse, en zahir kavle göre hakim, bir talâkını vaki eder ve ona üç gün mühlet tanımaz. Kadın, kendisi ile cinsel ilişkide bulunması için talepte bulunur da kocası onunla cinsel ilişkide bulunursa, kocanın yemin kefareti vermesi lazımdır.

G. ZIHAR

Mükellef (akil, baliğ) olan her kocanın buruk veya zımmi de olsa zihar akdinde bulunması sahihtir. Sarhoş olan kocanın zihar yapmasının hükmü, karısını boşamasının hükmü gibidir.

Zihar lafzı, sarîh ve kinayeli olmak üzere iki çeşittir.

Sarîh olan lafız kocanın karısına: "Sen üzerime, bana, beraberimde veya yanımda annemin sırtı gibisin." demesidir. Keza "Sen bana annemin sırtı gibisin." lafzı da en sahih kavle göre sarîh lafızdır.

Kocanın karısına: "Senin cismin, bedeninin veya nefsin annemin bedeni gibidir." demesi, veya "Annemin cismi veya annemin tümü gibisin." demesi sarîh lafızdır.

En zahîr kavle göre kocanın karısına: "Sen bana annemin eli, karnı veya göğsü gibisin." demesi zihardır. Keza: "Bana annemin gözü gibisin." sözüyle zihara niyet ederse zihar olur, saygı kastı ile

söylerse zihar olmaz. Keza mutlak şekilde bir şeyi kastetmeksizin söylerse, en sahih kavle göre zihar yapmış olmaz.

Koca karısına: "Başın, sırtın veya elin bana, annemin sırtı gibidir." derse, en zahîr kavle göre zihar yapmış olur. Kocanın karısını kendi ninesine benzetmesi de zihardır. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, erkeğin karısını herhangi bir mahremine benzetmesi de zihardır. Ancak bu mahremiyetin sonradan olmaması şarttır. Baldızın mahremiyeti gibi. Süt annesine ve oğlunun karısına benzetmesi ise zihar olmaz.

Koca karısını, yabancı bir kadına veya boşadığı karısına veya baldızına veya babasına veya liân akdi yaptığı kadına benzetirse bu anlamsız bir benzetme olur. Ziharm bir şarta bağlanması sahihtir. Bir kimse karısına: "Diğer eşimden zihar yaparsam sen bana annemin sırtı gibisin." der, sonra da diğer eşinden zihar yaparsa her iki eşiyile zihar yapmış olur.

Bir kimse karısına: "Falan kadından zihar edersem sen bana annemin sırtı gibisin." der ve falan kadın kendisine yabancı olup ona zihar ile hitap ederse zihar yapmış olmaz. Ancak karısından zihar. yapmaya niyet ederse zihar yapmış olur. Şayet bu yabancı kadınla sonra evlenir ve ondan zihar yaparsa birinci karısından zihar yapmış olur.

Bir kimse karısına: "Falan yabancı kadından zihar yaparsam sen bana annemin sırtı gibisin." derse, bunun hükmü yukarıda geçen meselenin hükmü gibidir. Yabancı kadından nikah yaparsa, nikahtan önce zihar yapmış olmaz. Ancak karısından zihar yapmaya niyet ederse veya onu nikahı altına alırsa, zihar yapmış olur. Zayıf kavle göre ise zihar yapmış olmaz. Her ne kadar onunla evlenir ve ondan zihar yapsa da hüküm böyledir. Karışma: "Yabancı olduğu halde ondan zihar yaparsam sen bana annemin sırtı gibisin." derse zihar yapmış olmaz.

Bir kimse karısına: "Sen anemin sırtı gibi boşsun." der ve bununla boşamaya niyet etmezse veya boşamaya niyet ederse veya zi-hara niyet ederse veya hem boşamaya hem de zihara niyet ederse, veya "Sen boşsun." sözü ile zihara niyet ederse, veya "Annemin sırtı gibisin." sözü ile talâka niyet ederse, her beş

durumda da talâk olur zihar olmaz. "Sen boşsun." sözü ile talâka niyet ederse talâk olur.

"Sen annemin sırtı gibisin." sözü ile zihar yapmış olur. Ancak kalan talâklar ric'i ise, hem zihar hem de talâk meydana gelmiş olur.

1. Ziharın Keyfiyeti

Zihar yapan kimse zihardan dönmek isterse zihar kefareti vermesi lazımdır.

Zihardan dönüş, kişinin karısını zihardan sonra ayrılmaya imkan verecek kadar bir süre nikahında tutmakla olur. Bu şekilde davranan koca zihardan dönmüş olur ve kefaret vermesi lazımdır.

Zihara bitişik örneğin; ikisinden birisinin ölmesi, nikah akdinin feshi, bain talâk, kendisinden dönüş yapılmamış ric'i talâk veya zihardan sonra kocanın delirmesi gibi bir sebeple ayrılma olursa, koca artık zihardan dönemez. Keza en sahih kavle göre karısını mülkiyetine geçirir veya onunla lian akdi yapsa da ona dönemez. Ancak bu durumda en sahih kavle göre zihardan önce kazif suçunun olması şarttır.

Koca ric'i olan karısına müracaat eder veya zihar esnasında mürted olur da sonra İslam'a girerse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, ric'atla zihardan dönmüş sayılır. İslam'a girmekle zihardan dönmüş sayılmaz. Belki İslam'a girdikten sonra karısını boşayacak zaman geçer ve karısını boşamazsa, zihardan dönmüş sayılır. Koca karısına döndükten sonra bir sebeple ayrılma olursa, kefaret kalkmış olmaz.

Koca zihar kefareti vermeden karısı ile cinsel ilişkide bulunması haramdır. Keza en zahir kavle göre, şehvetle ona dokunması ve onu öpmesi gibi davranışlarda bulunması da haramdır. Ben diyorum ki, en zahir kavle göre ona dokunması veya öpmesi caizdir. Allah daha iyi bilir.

Kişinin belli bir vakit ile zihar yaptığı karısından yine belli bir vakit ile zihar yapması sahihtir. Örneğin, Ramazan ayı boyunca sen bana annemin sırtı gibisin demesi gibi. Bir kavle göre ise, vakitli olan zihar müebbet zihar olur. Diğer bir kavle göre ise vakitli yapılan zihar boş sözden ibarettir. Birinci meselede (vakitli ziharm caiz olması) zihardan dönüş, en sahih kavle göre kocanın karısını nikahı altında tutması ile olmaz. Bilakis belirtilen zaman içerisinde karısı ile cinsel ilişkide bulunmakla ona dönüş yapmış olur. Koca penisinin başını karısının vaginasma geçirmesi ile kendisine kefaret vacib olur.

Bir kimse dört karısına: "Sizler bana annemin sırtı gibisiniz." derse, her dördü ile zihar yapmış olur. Şayet onları boşamaz da nikahında tutarsa, dört kefaret vermesi lazımdır, imam'ın ilk kavline göre, bir kefaret vermesi lazımdır. Şayet art arda dört kelime ile onlardan zihar yaparsa, ilk üç karısından yaptığı zihardan dönmüş sayılır. Eğer bir karısı için art arda ziharı tekrar eder ve bununla te-kid etmeye niyet ederse bir zihar olur. Her bir tekrar ile yeni bir zihara niyet ederse, en zahir kavle göre birkaç zihar yapmış sayılır. İkinci tekrarla birinci zihardan dönmüş sayılır.

2. Zihar Kefareti

Kefaret verilecek şeye niyet etmek şarttır. (Örneğin, köle azad etmek, oruç tutmak veya yemek yedirmek gibi.) Fakat kendisi için kefarete verilecek şeyi belli etmek şart değildir. (Zihar kefareti gibi.)

Zihar kefareti üçtür:

1- Köle Azad Etmek: Kefaret için olan köle, mümin olmalıdır. Çalışmaya veya kazanmaya mani bir ayıbı bulunmamalıdır. Küçük, kel ve yürüme imkanı olan topal kölenin kefarete için verilmesi caiz-dir. Şaşı, sağır, koku alamayan, kesik burunlu ve ayak parmakları olmayan köle kefarete olabilir.

Çalışmayan, ayakları, el parmaklarından serçe parmağı ve yüzük parmağı veya diğer parmaklarının iki boğumu olmayan köle, kefarete için uygun değildir. Ben diyorum ki, baş parmağının bir boğumu olmayan köle kefarete için yeterli değildir. Allah daha iyi bilir.

Çalışmayacak derecede yaşlı olan, genellikle deliren veya iyileşmesi umulmayacak derecede hasta olan köle kefarete için yeterli olmaz. Şayet iyileşirse en sahih kavle göre kefarete olması caizdir.

Kefarete niyeti ile yakın derecede akraba olan köleyi satın alıp azad etmek, ümmü veled ve kendisi ile sahih kitabet akdi yapılmış köleyi azad etmek yeterli olmaz. Kendisi ile tedbir akdi yapılmış veya azadlığı bir sığata bağlanmış köle kefarete olabilir.

Zihar yapan kişi azadlığı bir şığata bağlanan köleyi kefarete vermeyi isterse caiz olmaz. Örneğin kölesine ilk başta: "Eve girersen hürsün." ikinci defa: "Eve girersen kefaretime karşılık hürsün." demesi gibi. Bu durumda köle eve girerse, hür olur fakat kefarete olamaz.

Zihar yapan kimsenin kefarete karşılık azadlığı bir sığata bağlaması caizdir. Örneğin kişinin kölesine: "Eve girersen kefaretime karşılık hürsün;" demesi gibi. Bir kimsenin iki kölesinden her birisinin yarısını iki kefarete karşılık azad etmesi caizdir.

Fakir bir kimse yarılari hür olan iki kölesinden her birisinin yarısını bir kefarete karşılık azad ederse, en sahih kavle göre caizdir. Bir kimse kölesini bir mal karşılığında kefarete karşılık azad ederse, bu kefarete için yeterli olmaz. Köleyi bir mal karşılığında azad etmenin hükmü, kadını bir mal karşılığında boşamanın hükmü gibidir.

Bir kimse ümmü veledin sahibine: "Ümmü veledini bin liraya karşılık azad et." der, efendi de: "Azad ettim." derse, cariye azad olur ve sahibine de bin lira vermesi lazımdır. Keza bir kimse birisine: "Köleni şu kadar mal karşılığında azad et." der, o da azad ederse en sahih kavle göre akid geçerlidir.

Bir kimse birisine: "Benim adıma köleni şu kadar mal karşılığında azad et." der ve o da azad ederse, talep eden adına hür olur ve belirtilen malı vermesi lazım gelir. En sahih kavle göre talepte bulunan kişi, "i'tak/azad" lafzının peşinden köleye malik olur ve sonra onu azad eder.

Bir kimse bir köleye veya onun değeri kadar bir paraya malik olur da bu kendisinin ve aile efradının nafakasına kafi gelecek miktarda olup elbisesinden, evinden ve ihtiyaç duyduğu diğer şeylerden fazla ise, kefarete olarak köleyi azad eder. Kârı kendisine yetecek miktardan fazla değilse akarını, ticaretinin ana sermayesini, evini ve ülfet ettiği kıymetli iki kölesini satması kefarete vermek üzere köle satın alması en sahih kavle göre vacib değildir. Kefarete için bir köleyi fahiş bir fiyatla satın alması da gerekmez. Belki normal bir fiyatla bir köleyi buluncaya kadar bekler. Zahir olan görüşlere göre kişinin fakirliği, kefareti eda etme vaktinde dikkate alınır.

2- Oruç Tutmak: Bir köleyi azad etmeye gücü yetmeyen kişi kefarete niyeti ile ve hilâl hesabı ile ard arda iki ay oruç tutar. En sahih kavle göre ard arda oruç tutmaya niyet etmek şart değildir.

Bir kimse mesela ayın ortasında kefarete orucuna başlarsa, hilâl hesabına göre ondan sonra gelen ayı tam olarak hesaplamalıdır. Eksik kalan ilk ayı üçüncü aydan otuz güne tamamlar. Kişi, ard arda tuttuğu orucu özürlü olmaksızın bir gün açarsa, keza imam'm son kavline göre hastalık sebebi ile açarsa, orucun ard arda olma vasfı bozulur.

Kadın, hayız hali sebebi ile orucuna ara verirse, orucun art arda olma vasfı bozulmaz, tuttuğu günler hesaplanır. Aynı şekilde mezhepçe kabul edilen rivayete göre, gün boyu delirmekle de orucun art arda olma vasfı bozulmaz.

3- Altmış Miskine Yemek Yedirmek: Bir kimse yaşlılık veya hastalık sebebi ile oruç tutamıyor ve çoğunlukta olan ulemaya göre hastalığın iyileşmesi umulmuyorsa veya oruç sebebi ile kendisine şiddetli bir meşakkat dokunacaksa veya hastalığın ziyadeleşmesinden korkarsa, altmış miskin veya fakire yemek yedirmek sureti ile kefarete verir. Kefarete kafi, haşimi ve muttalip oğullarına verilmez. Yemek fitre için verilmesi uygun olan gıda maddelerinden altmış müd (avuç) olarak verilir.

H. LİAN BAHSİ

Kazif (zina isnadı) bahsi, lian (lanetleşme) bahsinden önce zikredilmiştir. Kazf için sarîh lafız, zina lafzıdır. Meselâ, bir kimse bir erkeğe veya bir kadına: "Sen zina ettin." derse veya kadın erkeğe: "Ey zina eden." veya erkek kadına: "Ey zaniye." derse, bunlar kaz-fa delalet eden sarîh lafızlardır.

Bir kimse bir erkeğe: "Sen penisini haram yoldan vaginaya veya anüse geçirdin." derse, her iki lafız da kazif için sarîh lafız olur.

Erkeğe: "Sen dağa tırmandın." demek ve aynı şekilde kadına sadece: "Sen tırmandın." demek, en sahih kavle göre kinayeli lafızdır. Kadına: "Sen dağa tırmandın." demek ise, en sahih kavle göre sarîh lafızdır.

"Ya facir", "Ya fasık", "Ey habîs kadın", kadına: "Sen halveti seversin." demek, kureyşî olan kadına "Nebti" demek ve erkeğin kendi karısına: "Seni kız olarak görmedim." demesi gibi sözler kinayeli sözlerdir.

Bir kimse, kinayeli lafızlarda niyetim kazf değildi derse, yemini ile birlikte sözü

kabul edilir.

Bir kimse başkasına: "Ya helalin oğlu." der, o da "Ben zinakar değilim." derse, böyle sözler ta'rizi olan sözler olup her ner kadar kazfa niyet etse de kazf sayılmaz.

Bir erkeğin bir kadına : "Seninle zina ettim." demesi, zinayı ikrar ve kaziftir.

Koca, karışma: "Ey zaniye." der, o da "Seninle zina ettim." veya "Sen benden daha zinakarsm." derse, koca kazf etmiş olur, kadının sözleri ise kinayeli sözlerdir.

Kadın, kocasına: "Ben zina ettim, sen benden daha zinakarsm." derse, bu hem zinayı ikrar hem de kaziftir.

Kişinin: "Vaginan veya penisin zina etti." demesi kaziftir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre; "Elin ve gözün zina etti." veya çocuğuna: "Benden değilsin veya oğlum değilsin.", demesi, kinayeli sözdür. Bir kimse başkasının çocuğuna: "Sen falanın oğlu değilsin." derse, bu sarih lafızdır. Ancak çocuğun onun oğlu olmadığı lianla tespit edilmişse sarih lafız olmaz.

Muhsan olan erkeğe kazif isnadında bulunan kimseye had tatbik edilir. Muhsan değilse, kazif isnad eden ta'zir edilir. Muhsan; mükellef, hür, müslüman ve haddi gerektirici cinsel ilişkiden beri olan kimsedir.

Kişinin mülkiyetine aldığı mahremi ile cinsel ilişkide bulunması halinde, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre afiflik sıfatı düşer. Şüphe iddetinde olan zevcesi ile veya oğlunun cariyesi ile veya velisinin izni olmadan nikahı altında bulundurduğu karısı ile cinsel ilişkide bulunan kişinin en sahih kavle göre afiflik sıfatı düşmez. Kendisine zina suçu isnat edilen kişi zina yaparsa, suç isnadında bulunanın haddi düşer. Ama dinden çıkarsa, kazif haddi düşmez.

Bir kimse zina eder de sonra tevbe edip durumunu düzeltirse, muhsan olmaz. Kendisine suç isnad edilenin mirasçıları kazif haddini uygulayabildikleri gibi affetmek sureti ile de haddi düşürebilirler. En sahih kavle göre, kazif haddinde tüm mirasçılar hak sahibidirler. Mirasçılardan bir kısmı haddi affederlerse, af taraftan olmayanlar haddin tümünü uygulayabilirler.

1. Kişinin Kendi Karısına Zina İsnat Etmesi

Karısının zina ettiğini bilen veya onları halvet halinde görmek gibi bir belirtiden ötürü mesela, Zeyd ile zina ettiğinin yaygın olduğu kuvvetle zanneden kocanın, karısına zina isnat etme hakkı vardır.

Kadın bir çocuk doğurur da kocası bu çocuğun kendisine ait olmadığını bilirse, çocuğu reddetmesi lazımdır. Çocuğun kendisine ait olmadığı, karısı ile cinsel ilişkide bulunmamış olması veya cinsel ilişkiden itibaren karısının altı aydan önce doğum yapması veya dört yıldan sonra doğum yapması ile bilinir.

Şayet kadın, altı ay ile dört yıl arasında doğum yapar ve rahmi hayız halinden temizlenmemişse, kocanın çocuğu reddetmesi haramdır. Kadın, rahmini hayız

halinden ibra etmesinden itibaren altı ay geçtikten sonra doğum yaparsa, en sahih kavle göre kocanın çocuğu reddetmesi helaldir.

Koca karısı ile cinsel ilişkide bulunur da azıl yaparsa, onun çocuğu reddetmesi en sahih kavle göre haramdır. Koca karısının zina ettiğini bilir de çocuğun kendisinden veya zinadan olma ihtimali varsa, çocuğu reddetmesi haramdır. Keza en sahih kavle göre kadına zina isnat etmesi veya onunla lian yapması da haramdır.

2. Lianm Keyfiyeti

Lian, kadın hazır ise kocanın dört defa: "Allah'ı şahit tutarım ki, buna zina isnat etme hususunda doğru söylüyorum." demesidir. Kadın hazır değilse, onu diğerlerinden ayırt edecek kadar nesebini yukarıya doğru sayarak ismini zikreder. (Ahmet kızı Zeynep gibi). Beşinci defada ise: "Karıma isnat ettiğim zina hususunda yalancı isem, Allah'ın laneti üzerime olsun." der. Eğer aralarında çocuk varsa, bu sözlerinde çocuğu reddettiğini zikreder. Çocuk hazır değilse: "Doğurduğu çocuk.", hazır ise: "Bu çocuk zina çocuğudur, benden değildir." der.

Bundan sonra kadın da: "Allah'a şehadet ederim ki, o (kocasının adım belirterek) bana isnat ettiği zina suçunda yalancıdır." der ve beşinci defada: "Zina isnadında doğru isen Allah'ın gazabı üzerime olsun." der. Şayet şehadet lafzını bir yemin veya benzeri bir kelime ile gazap kelimesini lanet kelimesi ile veya lanet kelimesini gazap kelimesi ile değiştirirse veya henüz şehadet kelimesini tamamlamadan gazap veya lanet lafzını söylese, en sahih kavle göre böyle bir lian sahih olmaz.

Lianm hakim emri ile olması şarttır. Lianı ne şekilde yapacaklarını hakim önceden kendilerine bildirir ve kadın lianı erkekten sonra yapar.

Dilsizin lian yapması, anlaşılır bir işaret veya meramını izah eder bir yazı ile olur. Lianm Arapça lisanı dışında bir lisanla yapılması sahihtir. Bir veçhe göre Arapça bilen kişinin Arapça'dan başka bir dille lianda bulunması sahih değildir.

Lian, şerefli bir zamanda ve mekanda yapılmalıdır. Şerefli zaman, cuma günü ikindi namazından sonraki zamandır. Şerefli mekan ise beldenin en şerefli mekanı olan yerdir ki bu yer Mekke'de Rükün ve Makam arasındadır. Medine'de Resûlüllah (s.a.v.)'m minberinin yanındadır. Mescid-i Aksa'da ise sahranın yanındadır. Diğer beldelerde ise, hutbe okunan caminin minberinin yanındadır. Hayızlı kadın, lianı caminin kapısında yapar. Zımmi olan lianı havra ve kilisede yapar. Keza en sahih kavle göre, mecusi olan lianı ateşhanede yapar. Put-hanede lian yapılmaz. Zira puthane hürmete layık değildir. Oraya girmek ise isyankarlıktır.

Lian en az dört kişinin bulunabileceği bir cemaat huzurunda yapılmalıdır. Mezhepçe kabul edilen rivayete göre, lianm belirtilen şerefli yer ve zamanda yapılması sünnet olup farz değildir.

Hakimin Handan önce karı ve kocaya nasihatte bulunması sünnettir. Karı ve koca lianı beşinci defa yapmaya başlarken hakim daha mübalağalı bir şekilde

nasihatte bulunur. Lianm ayakta yapılması sünnettir.

Lianm sahih olması için erkeğin talâkının sahih olması şarttır.

Koca cinsel ilişkiden sonra İslam'dan çıkar, kazif isnadında bulunur ve lian yaptığı iddet süresinde İslam'a girerse veya irtidat döneminde lian yapar, sonra iddet süresinde İslam'a girerse yaptığı lian sahihtir. Şayet iddet süresi bitinceye kadar mürtedlikte ısrar ederse, yaptığı lian bain talâk olur. Bu durumda liana bağlı olarak kadın kocasından ayrılmış olur ve ona ebedi olarak haram olur. bundan sonra koca her ne kadar kendini yalanlar ve zina haddi sakıt da olsa, karısına dönemez. Yine liana bağlı olarak kadına zina haddi va-cib olur ve koca lianla çocuğun kendisine ait olduğunu söylemişse de çocuğun nesebi annesinin nesebine dahil olur.

Çocuk lian yapan kişinin nesebinden olması mümkün ise, onu reddetmesi lazımdır. Çocuğun nesebinden olmadığını gösteren bir delil varsa; meselâ kadın nikah akdinden itibaren altı ay içerisinde doğum yapmışsa veya kadını nikahladığı mecliste boşamışsa veya kendisi doğuda, kadın batıda olduğu halde onu nikahlamışsa, çocuğu kocaya nispet etmek mümkün değildir.

Kocanın ölmüş olan çocuğun kendisinden olmadığını reddetmesi hakkıdır, imam'ın yeni görüşüne göre çocuğu reddetmek acele üzere olur. Özrü varsa kabul edilir.

Koca ana rahmindeki çocuğu doğumdan önce veya doğum yapma zamanım bekleyerek reddetme hakkına sahiptir.

Koca çocuğu reddetmeyi geciktirir de hazırda olmaması şartı ile "Doğumunu bilmiyordum." derse, yemini ile birlikte sözü kabul edilir. Keza hazır olduğu sürede doğumu öğrenmemesi mümkün olan bir süre geçerse de sözü kabul edilir ama, çocuğu reddetme hakkını kaybetmiş olmaz.

Lian yapan kocaya: "Evladın hayırlı olsun." veya "Allah evladını salihlerden eylesin." denilse, o da: "Amin" veya "Evet" derse, çocuğu reddetme hakkına sahip olmaz. Şayet cevap olarak, "Allah cezanı hayır versin veya Allah sana mübarek küsm." derse, çocuğu reddetme hakkını kaybetmiş olmaz.

Koca, karısının zina ettiğine dair şahit gösterirse lian yapabilir. Kadın da zina haddini kaldırmak için lian yapma hakkına sahiptir.

3. Liandan Gaye Çocuğun Nesebini Reddetmektir

Her ne kadar kadın, kocasını kazif haddinden muaf tutar ve aralarındaki nikah akdi kalkmış olsa da çocuğun nesebini red etmek ve üzerindeki kazif haddini kaldırmak için koca lian yapabilir. Aralarındaki nikah akdi kalkmış olsa ve aralarında çocuk olmasa da hüküm böyledir. Koca taziri kaldırmak için de lian yapma hakkına sahiptir. Ancak koca, cinsel ilişki çağına gelmemiş küçük kıza yalandan kazifte bulunanı tedip için yapılan ta'ziri kaldırmak üzere lian yapma hakkına sahip değildir.

Kadın, kocasını had edilmekten muaf tutar veya kocası onun zina ettiğine dair şahit gösterir veya karısı onu zina konusunda tasdik eder de aralarında

rededilecek çocuk yoksa veya kadın talep etme hususunda susar veya kocasına kazifte bulunduktan sonra deli-rirse, en sahih kavle göre bu durumlarda lian yapılmaz.

Koca, karısını bain talâkla boşar veya karısı öldükten sonra ona mutlak bir zina suçu isnat ederse veya karısının zina ettiğini nikah akdinden sonraki bir zamana izafe eder ve aralarında reddedeceği bir çocuk varsa, lian yapabilir. Fakat zinayı nikahtan önceki bir zamana izafe eder ve reddedeceği bir çocuk yoksa lian yapamaz. Keza esah görüşe göre, çocuk olsa da lianda bulunamaz. Lakin kazif ve Hanı yeniden dava edebilir. Koca ikiz olan çocuklardan birini rede-derse caiz değildir.

I. İDDET

İddet, rahminin döl suyundan temizlenmesi için kadının beklediği zamana denir. Nikah iddeti ikiye ayrılır:

1- Ayrılma iddeti: Koca hayatta iken nikahın feshi veya boşama sebebi ile karısından ayrılmasına bağlı olan iddettir. Bu iddet, cinsel ilişkiden sonra veya erkeğin menisini karısının rahmine akıttıktan sonra meydana gelen ayrılma ile vacib olan iddettir. Kadın rahminin dölden beri olduğuna kani olsa bile, imam'ın son kavline göre ikisinin beraber halvette kalması iddeti vacib kılmaz.

Kur' sahibi hür kadının iddeti üç kur'dur. Kur', temizlik manasınadır.

Koca, karısını temizlik halinde iken boşarsa, üçüncü temizlik dönemine girince iddeti biter. Hayız halinde iken boşarsa, dördüncü temizlik dönemine girince iddeti biter. Bir kavle göre ise her iki halde de hayız haline girdikten sonra bir gün ve gecenin geçmesi şarttır.

Hayız görmeyen kadının temizlik süresi iddet süresinden sayılır mı sayılmaz mı, bu konuda farklı iki görüş vardır: Kur', ya temizlikten hayız haline geçişir veya iki kan (iki hayız veya hayız ile nifas kanı) arasını ayıran temizliktir. İkinci kavil en zahir kavildir. Bu kavil boşamadan sonraki temizlik süresi iddetten sayılmaz şeklindedir,

İstihaze kadının iddeti, kur'lara dönen adetine göre dir. Yani iddeti adet veya temyiz ile sabit olan kur' ile dir. Belli bir adeti olmayan (mutahayyire) kadının iddeti ise, boşandığı andan itibaren üç aydır. Zayıf kavle göre ise hayız görmekten ümitsiz kaldıktan sonra üç aydır.

Ümraü veledin (çocuk annesi), mukâtebenin ve cariyenin iddeti iki kur' ile tamamlanır. Bunlardan biri ric'i talâkla boşanır ve iddet esnasında azad edilirse, en zahir kavle göre iddetini hür olan kadının iddeti gibi tamamlar. Üç talâkla boşanır ve iddet esnasında azad edilirse, en zahir kavle göre cariyenin iddeti gibi iddet bekler.

Hayız görmemiş hür olan küçük yaştaki kadın ile hayız halinden tamamen kesilmiş kadının iddeti, hilâl ayı ile üç aydır.

Bir kadın ayın ortasında boşanırsa, hilâl ayı ile iki ay daha bekler ve ayın geri kalan kısmını üçüncü aydan tamamlar. İddet esnasında hayız görürse, iddetini

kur'a göre tamamlar ve geçen temizlik süresi iddetten sayılmaz.

Cariyenin iddet süresi bir buçuk aydır. Bir kavle göre iki, başka bir kavle göre ise üç aydır.

Hür veya cariyeye olan bir kadının emzirme veya bir hastalık sebebi ile hayız kanı kesilirse, hayız görünceye kadar sabreder veya temelli hayız halinden kesilme çağma gelmişse aylara göre iddet bekler. Kanı bir sebep olmaksızın kesilmişse keza imam'ın son kavline göre aylara göre iddet bekler, imam'ın ilk kavline göre ise dokuz ay bekler. Bir kavle göre ise dört yıl bekledikten sonra iddetini aylara göre tamamlar.

Hayızdan kesilmiş kadının hayız hali tekrar başlar ve önceki iddeti aylara göre ise, imam'ın son kavline göre kur' ile iddetini tamamlaması vacibtir. İddet süresinden sonra hayız görürse, bu hususta birkaç kavil vardır. En zahir kavle göre, eğer evlenmiş ise kendisine bir şey lazım gelmez, evlenmemişse iddetini üç temizlik dönemine göre tamamlar.

Kadının tamamen hayız halinden kesilmesinin son sınırı, anne ve baba tarafı olan akrabalarının hayızdan kesilme zamanına göre dikkate alınır. Bir kavle göre ise her kadının hayız halinden kesilme sınırı kendi hayız haline göre dikkate alınır. Ben diyorum ki, bu son görüş ezher olan görüştür. Allah daha iyi bilir.

2-Doğum iddeti: Hamile olan kadının iddeti doğumla son bulur. Bunun da iki şartı vardır:

a- Lian yolu ile muhtemelen de olsa cenin, iddette hakkı olan erkeğin nesebinden olmalıdır. Lian ile nesebi inkar edilen çocuk gibi.

b-Rahimdeki çocuğun tamamıyla dışarı çıkarak, hatta kadın iki çocuğa hamile ise, ikinci çocuk rahimden tamamen ayrılıp doğ-m alıdır.

İkizlerin arasına altı aydan az bir süre girer ve bu çocuklar ikiz sayılırsa, iddet ikinci çocuğun doğumu ile sona erer. Çocuk ölü olarak dışarıya çıksa bile iddet onunla sona erer. Ancak çocuk kan parçası şeklinde doğarsa, onunla iddet sona ermez.

İnsan gibi şekil alması gizli olup ancak ebelerce cenin olduğu bildirilen et parçası şeklindeki doğumla iddet sona erer. İnsan gibi şekillenmemiş ve ebelerin: "Şekli insan şekli gibidir" dedikleri et parçası halinde olan doğumla da iddet sona erer. Mezhep alimlerin-ce kabul edilen rivayet budur.

Kadın kur' hesabı ile veya aylar hesabı ile iddet bekleyenler-dense ve kocasından hamile kaldığı belli ise, doğum yapmakla iddeti sona erer. Kadın hamlinde şüpheye düşerse, şüphesi zail oluncaya kadar evlenemez. Şayet iddet ve nikahtan sonra hamile olduğuna şüphe ederse, nikahı devam eder. Ancak nikah akdinden itibaren enaz altı ay geçmeden doğum yaparsa, nikahının batıl olduğuna hüküm verilir ve çocuk ilk kocaya ait olur. İddetten sonra fakat nikah akdinden önce hamile olduğuna şüphe ederse, şüphesi kalkıncaya kadar sabretmelidir. Şayet sabretmez de evlenirse, mezhep alim-lerince kabul edilen rivayete göre nikahı hemen geçersiz olmaz. Nikahın geçersiz olmasını gerektiren bir delil varsa geçersiz olduğuna hükmedilir.

Bir kimse, karısını bain talâkla boşar da dört yıl geçtikten sonra başkası ile

evlenmeden doğum yaparsa, çocuk kendisine nispet edilir. Dört yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra doğum yaparsa çocuk ilk kocaya nispet edilmez.

Koca karısını ric'i talâkla boşarsa, dört yıllık süre boşama gününden itibaren hesaplanır. Bir kavle göre ise iddetin sona erdiği tarihten itibaren hesaplanır.

Bir kimse iddeti sona eren bir kadınla evlenir de henüz altı ay geçmeden kadın doğum yaparsa, sanki o kadınla evlenmemiş gibidir. Çocuk ilk kocaya ait olur. Altı ay geçtikten sonra doğum yaparsa çocuk ikinci kocaya ait olur.

Bir kimse iddeti devam etmekte olan bir kadınla evlenirse nikah fasittir. Kadın doğum yapar da ilk kocaya nispet etme imkanı olursa, ona nispet edilir ve iddeti doğum yapmakla sona erer. Şüpheli cinsel ilişkiden dolayı ikinci koca için de ikinci kez iddet beklemeye başlar veya çocuğun ikinci kocaya nispet edilmesi mümkün ise, ikinci kocaya nispet edilir. İkisinden birisine nispet etme imkanı varsa, çocuk benzerliklerden anlayana (kaife) gösterilir. Kaif çocuğu onlardan birisine nispet ederse, sadece ona nispet etme imkanı varmış gibi çocuk ona nispet edilir.

1. İki iddetin İç İçe Girmesi

Kadm bir erkeğin aynı cinsten iki iddeti ile yükümlü olabilir. Meselâ, adamın biri karısını boşar da kadın kur' veya ay hesabına göre iddet beklemekte iken kendisine helal olur zannı ile onunla cinsel temasta bulunursa veya ric'i talâkla boşadığı karsının kendisine haram olmadığını zannederek onunla cinsel ilişkide bulunursa, kadına iki iddet vacib olur. Birisi talâk iddeti diğeri de cinsel temas iddetidir. Talak iddetinin geri kalanı cinsel temas iddetine girer.

Şayet iddetlerden biri doğum diğeri kur' iddeti ise, en sahih kavle göre bu iddetler de içi içe girerler. Kadm doğum yapmakla her iki iddet tamamlanmış olur ve iddet henüz bitmeden koca karısına dönebilir. Bir kavle göre ise hamilelik ikinci cinsel ilişki sebebi ile olmuşsa doğumdan önce ona dönemez.

Kadın iki erkeğin iddeti ile yükümlü olabilir. Şöyle ki; bir kadm kocasının iddetini ve şüphe iddetini beklemekteyken bir şahıs şüphe sonucu yada fâsid bir nikah akdine dayanarak kendisi ile cinsel ilişkide bulunursa veya kadm şüpheli cinsel ilişki iddeti esnasında boşanırsa bu iddetler içi içe giremez.

Kadın hamile ise önce doğum müddetini bekler. Hamile değilse ve boşama şüpheli ilişkiden Önce ise, önce talâk iddetini tamamlar sonra diğeri (şüpheli ilişki iddetini yeniden) beklemeye başlar. Talak ric'i talâk ise kocası ona dönebilir. Ancak ona dönmesiyle iddeti bitmiş olur ve şüpheli ilişki iddeti başlar. Kadm bu ikinci iddeti bitirinceye kadar kocası (cinsel ilişki açısından) ondan faydalanamaz. Şüpheli cinsel ilişki boşamadan önce olmuşsa önce talâk iddetini bekler. Zayıf kavle göre ise önce cinsel ilişki iddeti bekler.

2. Boşanmış Kadınla İddet Esnasında Muaşeret

Boşanmış kadm hayız hesabı veya kur' hesabı ile iddet bekliyorsa, cinsel ilişki

olmaksızın kocasının kendisi ile muaşeretle bulunması halinde iddetin son bulmasını engelleyip engellemediği hususunda birkaç vecih vardır. En sahih veçhe göre, kadm bain talâkla boşanmış ise muaşeret ile iddet son bulur. Bain talâk ile boşanmamış ise iddeti son bulmaz.

Kadın kur' veya aylara göre iddetini bekledikten sonra kocası artık ona dönemez. Çünkü iddet için gerekli olan zaman dolmuştur. Ben diyorum ki, iddeti bitinceye kadar kadına bağlı kalır ve iddeti döneminde boşanabilir. Yabancı bir şahıs cinsel ilişki dışında kendisi ile muaşeretle bulunursa, iddeti biter ve iddet işlemeye devam emez. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse caiz olduğunu zannederek iddet dönemindeki kadınla evlenir ve onunla cinsel ilişkide bulunursa, cinsel ilişkide bulunduğu andan itibaren iddeti kesilmiş olur. Bir görüşe veya bir veçhe göre iddeti nikah akdinden itibaren kesilmiş olur.

Koca ric'i talâkla boşadığı karışma ric'at eder de karısı hamile değilse, sonra onu tekrar boşarsa, iddeti yeniden başlar, imam'm ilk kavline göre ric'attan sonra cinsel ilişkide bulunmanışsa, iddeti yeniden başlamaz ama geçen süreye bina edilir. Kadın hamileyse doğum ile iddeti tamamlanmış olur. Şayet kadın doğum yaptıktan sonra onu boşarsa iddeti yeni baştan başlar. Zayıf kavle göre ise doğumdan sonra karısı ile cinsel ilişkide bulunmanışsa kadının iddeti olmaz.

Bir kimse cinsel ilişkide bulunduğu karısı ile huT akdi yapar da sonra nikahlar ve cinsel ilişkide bulunduktan sonra boşarsa, iddeti yeni baştan başlar ve geçen iddetten geri kalan günler bu idde-te girer.

3. Kocası Ölen veya Kaybolan Kadının iddeti

Kocası ölen hamile olmayan hür kadının iddeti dört ay on gündür. Kocası kendisiyle cinsel ilişkide bulunmuş olsun veya olmasın iddeti böyledir. Cariyenin iddeti ise bu iddetin yarısıdır. Kocası ölür de kadın ric'i iddet döneminde ise, bu iddet vefat iddetine dönüşür. Fakat bain talâk ile boşanmış ise vefat iddetini beklemez. Kocası ölürken hamile ise doğum yapmakla iddeti sona erer. Ancak daha önce (iddetin doğumla tamamlanması bahsinde) geçen şartları taşımalıdır.

Koca çocuk da olsa ölünce geride bıraktığı kadın -hamile olsa bile- ay hesabına göre iddet bekler. Keza penisi ve testisleri kopuk olan koca da ölürse, karısı aylara göre iddet bekler. Zira mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, çocuk ona nispet edilmemektedir. Testisleri olup penisi tamamen kopuk olan kocaya çocuk nispet edilir. Keza testisleri kopuk olup penisi bulunan kocanın karısı da mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, doğum ile iddetini tamamlar.

Koca iki karısından birini boşar da hangisini boşadığını henüz açıklama yapmadan veya tayin etmeden ölür ve ölümden önce onlarla cinsel ilişkide bulunmanışsa, her ikisi de vefat iddeti beklerler.

Keza onlarla cinsel ilişkide bulunmuş ve ay veya kur hesabına göre iddet

bekliyorlarsa ve talâk ric'i ise, vefat iddeti beklerler. Talak bain ise her biri vefat iddeti ve üç kur' süresinden en fazla olanını beklerler.

Vefat iddeti, kocanın öldüğü andan itibaren başlar. Kurlarla olan iddet ise, boşama anından itibaren başlar.

Koca kayıp ise veya kendisinden haber almanıyorsa, karısı ölüm haberini kesin olarak öğrenmedikçe veya boşandığını kesin olarak bilmedikçe evlenemez. imam'm ilk kavline göre, kadın dört yıl bekler ve vefat iddetini bekledikten sonra evlenebilir.

Hakim imam'm ilk kavline göre hüküm verirse, esah görüşe ve imam'm son kavline göre hükmü bozmak mümkündür. Kadın, dört yıl bekleyip iddeti tamamladıktan sonra evlenir de kocasının Öldüğü açıklanırsa, imam'm son görüşüne ve en sahih kavle göre nikah akdi sahihtir.

Vefat iddeti bekleyen kadının hidad (yas) tutması vacibtir. Ric'i talâkla boşanmış kadının yas tutması gerekmez. Bain talâkla boşanmış kadının yas tutması müstehabtır. Bir kavle göre ise vacibtir.

Hidad (yas), kaim olsa bile süs için olan renkli elbise giymeyi terk etmektir. Zayıf kavle göre ise yas halindeki kadının, boyanmış ve bükülmüş ipten elbise giymesi caizdir. Boyasız, pamuktan, yünden veya ketenden, keza en sahih kavle göre ibrişimden elbise giymesi ve süslenme kastı olmaksızın boyalı elbise giymesi mubahtır.

Matem halindeki kadının altın veya gümüş takıları takması, keza en sahih kavle göre lü'lü takması haramdır. Vücuduna ve elbisesine güzel koku sürmesi, yemeğine ve sürmesine güzel koku katması, gözüne siyah sürme çekmesi haramdır. Ancak tedavi gibi bir mazeret nedeni ile sürme çekmesi caizdir. Yüzü beyazlatacak veya esmerleştirecek ilâcı, kına vb. boyaları kullanması da haramdır.

Yatağını süslemesi, evini sermesi, banyo yapması, tırnaklarını kesmesi ve vücudundaki kirleri temizlemesi caizdir. Ben diyorum ki, saçlarını taraması ve haram bir sebep olmaksızın hamama gitmesi caizdir. Şayet matemini terk ederse, asi olur ve iddeti sona erer. Beklemesi gereken evden ayrılması gibi. Şayet iddeti tamamlanır ve kendisine kocasının ölüm haberi ulaşırsa, iddeti bitmiş sayılır.

Kocasının dışında bir akrabası ölürse, kadın üç gün yas tutabilir. Üç günden fazla yas tutması ise haramdır. Allah daha iyi bilir.

4. Kadının İddet Beklediği Ev

Bain talâkla boşanmış olsa bile erkeğin boşama iddetinde olan karısına bir mesken temin etmesi vacibtir. Ancak karısı nâşize (asi) ise, ona ev temin etmesi vacib değildir. En zahir kavle göre vefat iddeti bekleyen karısına da ev temin etmesi vacibtir. Nikahın feshi halinde de kocanın karısına ev temin etmesi, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre vacibtir.

Kadın ayrılığın vuku bulduğu esnada oturmakta olduğu evde iddetini bekler. Kocasının veya başkası onu o evden çıkaramaz. Kadının da o evden çıkma hakkı

yoktur. Ben diyorum ki, kadın vefat iddeti bekliyorsa, keza bain talâkla boşanmış ise yiyecek alışverişi ve büküğü ipi vb. şeyleri satmak için gündüzün dışarıya çıkabilir. Keza ip bükmek, sohbet etmek vb. şeyler için akşam komşusuna gidebilir. Ancak evine dönmesi ve evde geceleme şarttır. Evinin yıkılmasından, malının göçük altında kalmasından veya kendisine bir zarar gelmesinden korkarsa veya komşularından eziyet görüyorsa veya komşuları kendisinden şiddetle rahatsız oluyorsa oradan başka bir eve taşınabilir. Allah daha iyi bilir.

Kadın kocasından izin alarak bir eve taşınır ve daha oraya ulaşmadan yolda iken iddet beklemesi kendisine vacib olursa, imam'm kesin beyanına göre, iddeti yeni taşındığı evde bekler. Kocasından izin almadan bir eve gider de iddet beklemesi kendisine vacib olursa, ilk eve dönüp orada iddet beklemesi gerekir. Keza kocasının izni ile bir eve gider de evden ayrılmadan önce iddet beklemesi kendisine vacib olursa ilk evde iddet bekler. Kadın, kocasının izni ile başka beldeye sefere çıkar da iddet beklemesi kendisine vacib olursa, bunun hükmü ev ile ilgili hüküm gibidir.

Şayet kadın izin alıp hac ibadetini eda etmek veya ticaret için sefere çıkar da daha yolda iken kendisine iddet vacib olursa, yoluna devam edebilir veya geri dönebilir. Geri dönmez yoluna devam ederse, işlerini görece kadar bekledikten sonra geri kalan iddetini evde beklemek üzere dönmesi vacibtir.

Kadın ülfet edemeyeceği bir eve çıkar da kocası onu boşar ve "Çıkmak için sana izin vermedim." derse, yemini ile birlikte sözü kabul edilir. Şayet kadın: "Beni oraya sen naklettin." der de kocası: "İhtiyacını gidermen için sana izin verdim." derse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre erkeğin sözü kabul edilir.

Bedevi kadının kıl çadırından olan evinin hükmü, normal evlerin hükmü gibidir. Kadının içinde iddet beklediği ev kocasının olur da kendisine uygun ise, orada ikamet etmesi tayin edilir. O evi satmak da caiz değildir. Ancak kadın ay hesabına göre iddet bekliyorsa, evi satmanın hükmü icare verilen evi satmanın hükmü gibidir. Zayıf kavle göre ise, satışı geçersizdir.

Kadın emanet bir evde iken iddet beklemesi kendisine vacib olur da ev sahibi evi geri almayı ister veya ücret karşılığında kalmasına rıza göstermezse, kadın bir başka eve nakledilir. Keza süresi tamamlanmış icare evin hükmü de böyledir. Kadının içinde iddet beklediği ev kendisine ait ise, orada bekler. Fakat kocasından ücret isteyebilir.

Kadının nikah akdi yapıldığı ev güzel bir ev ise, onu kendisine layık bir eve nakletmesi kocaya düşen bir haktır. Ona layık olmayan bir eve naklederse, kadını o eve girmekten imtina edebilir.

Koca karısının iddet beklediği evde duramaz ve eve müdahale edemez. Evde kadının mümeyyiz erkek bir mahremi veya kocanın kadın bir mahremi veya başka bir karısı veya cariyesi veya yabancı bir kadın kalırsa, kocanın o evde kalması mekruh olmakla birlikte caizdir. Kadın kocası ile evin ayrı odalarını kullanır da mutfak ve tuvalet gibi müstemilâtı ortak ise, kadının bir mahreminin evde bulunması şarttır. Evin müstemilâtı ortak değilse, mahreminin bulunması

şart değildir. Bu durumda aralarındaki kapının kapalı olması ve odaların yolunun ayrı olması şarttır. Alt ve üst katların hükmü, bu evin hükmü gibidir.

5. Istibra

İbra, satın alman cariye'nin rahminin döl suyundan temizlendiği anlaşılmaya kadar bir müddet beklemesidir.

Cariyeyi ibra etmek iki sebep ile vacib olur:

1- Satış, veraset, hibe, ganimet, ayıp, yeminleşmek veya ikale sebebiyle cariye'yı mülkiyete geçirmek.

Cariye bakire olsun veya olmasın ibra edilmelidir.

Cariyeyi satan kişi, satış akdinden önce onu ibra etmelidir. Çocuk, kadın veya bunların dışından birisinden satın alman cariye de ibra edilir.

Mukâteb olup akdin gereğini yerine getirmekten aciz bırakılan cariye'nin keza en sahih kavle göre mürtede olup İslam'a dönen cariye'nin ibrası vacibtir. Cariye orucunu veya itikafını bitirir veya ihramdan çıkarsa, ibrası vacib değildir. Bir veçhe göre ihramda olan cariye'nin ibrası vacibtir.

Bir kimse cariye olan karısını satın alırsa, ibra etmesi müste-habtır. Zayıf kavle göre ise vacibtir.

Bir şahıs dul olan veya iddet süresinde bulunan cariye'yı mülkiyetine geçirirse, derhal ibra etmesi vacib değildir. Her iki sebep (dul olmaması ve iddet süresinde bulunmaması) ortadan kalkarsa en zahir kavle göre ibrası vacibtir.

2- Kendisi ile cinsel ilişkide bulunulmuş veya ümmü veled olan cariye'nin azadlık veya efendisinin vefatı sebebi ile yatakla ilişkisi kesilmiş olması.

Ümmü veled olan cariye'nin ibra müddeti geçer de sonra efendisi onu azad eder veya efendisi ölürse, en sahih kavle göre ibrası vacib olur. Ben diyorum ki; bir kimse cinsel ilişkide bulunduğu cariyesini ibra edip azad ederse veya onunla derhal evlenmişse, ibra etmesi vacib değildir. Zira bu nikahlı olana benzememektedir. AZlah daha iyi bilir.

Bir kimsenin cinsel ilişkide bulunduğu ve çocuk sahibi olan cariyesini ibra etmeden evlendirmesi haramdır. Ta ki iki dol suyu birbirine karışmasın.

Efendi müstevlede olan cariyesini azad ederse, en sahih kavle göre ibra yapmadan onunla evlenebilir. Şayet onu azad eder veya efendi ölse de bu durumda cariye evli veya iddet süresinde ise ibrası gerekmez.

İbra süresi, hayız halinde olan cariye için imam'ın son kavline göre tam bir temizlik müddetidir. Temizlik dönemi ay hesabına göre olan cariye için bir aydır. Bir kavle göre ise üç aydır.

Ganimet olarak alman hamile cariye'nin veya efendisinin yatağı ile ilişkisi kesilen cariye'nin ibrası doğum yapması ile olur. Satış yolu ile temlik edilen hamile cariye'nin ibrası, daha önce geçtiği gibi derhal değil de doğumdan sonra olur. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, zinadan hamile olanın ibrası doğum yapması ile gerçekleşir. Allah daha iyi bilir.

ibra zamanı temlikten sonra fakat teslimden önce tamamlanmış ise hesaba alınır.

Ancak bu temlik miras yolu ile veya en sahih kavle göre satış yolu ile olmalıdır. Mülkiyete geçirme hibe yolu ile olmuşsa, geçen zaman itibara alınmaz.

Bir kimse, mecusi bir kadını satın alır da kadın hayız gördükten sonra İslam'a dönerse bu ibra yeterli olmaz yeniden ibra yapılması lazımdır. İbra döneminde olan cariyeden cinsel ilişki yolu ile faydalanmak haramdır. Ancak ganimet yolu ile gelen cariyeden cinsel ilişki dışında faydalanmak caizdir. Zayıf kavle göre faydalanmak caiz değildir.

Cariye ibra döneminde iken: "Hayız halindeyim." derse, sözü kabul edilir. Şayet efendisi kendisi ile cinsel ilişkide bulunmak ister de cariyeye bundan sakınır ve efendisi: "Bana ibranın tamamlandığını söyledin." derse, sözü tasdik edilir.

Cariye ancak cinsel ilişki ile efendisinin yatağına ait olur.

Cariyenin efendisinin cinsel ilişkisi ile doğum yaptığı mümkün ise çocuk efendisine nispet edilir. Efendisi kendisi ile ilişkide bulunduğunu ikrar eder de çocuğun kendisine ait olmadığını söylerse ve cinsel ilişkiden sonra ibra yaptığını iddia ederse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre çocuk ona ait olmaz. Cariye ibrayı inkar ederse, çocuğun efendisine ait olmadığına dair efendiye yemin verilir. Zayıf kavle göre ise, efendisinin ibra yaptığını söylemesi vacibtir.

Cariye, efendisinden doğum yaptığını iddia eder de efendisi cinsel ilişkide bulunduğunu inkar ederse ve çocuk orada ise, en sahih kavle göre efendiye yemin verilir. Efendi: "Onunla cinsel ilişkide bulundum ve azil yaptım." derse, en sahih kavle göre çocuk ona nispet edilir.

J. RADA' (SÜT EMME)

Süt emme, dokuz yaşma varmış hayatta olan kadının sütünü erimekle sabit olur. Bir kadının sütü sağılır ve öldükten sonra bir çocuğun boğazına dökülürse, en sahih kavle göre mahremiyet sabit olur.

Bir kadının sütünden peynir yapılır veya sütün özü alınır da bir çocuğa yedirilir veya kadının sütü sıvı bir madde ile karışık olup süt çoğunlukta ise mahremiyet sabit olur. Sıvı maddesi çoğunlukta olup çocuk tümünü, zayıf kavle göre ise bir kısmını içerse en zahir kavle göre mahremiyet sabit olur.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, çocuğun boğazına sütü dökmekle, keza burnundan akıtmakla mahremiyet sabit olur. Ezher kavle göre şırınga ile çocuğa süt zerk edilirse mahremiyet meydana gelmiş olmaz.

Süt ile mahremiyetin sabit olmasının bir şartı da emen çocuktur. Çocuk sağ, iki yaşını geçmemiş ve sütü beş defa emmiş olmalıdır. Bir defalık emmenin ölçüsü örfe göre takdir edilir. Meselâ, çocuk süt emmekten çekilir de tekrar memeyi ağzına alırsa bu iki emiş sayılır. Çocuk oynamak için memeyi ağzından çıkarır ve hemen ağzına alırsa veya bir memeden öbürüne geçmek için ağzından çıkarırsa bu bir emiş sayılır.

Süt bir defada sağılır ve beş defa çocuğun boğazına akıtılırsa veya beş defa sağılır da bir defa da çocuğun boğazına akıtılırsa bir emiş sayılır. Zayıf kavle

göre her iki durumda da beş emiş sayılır.

Bir kadın bir çocuğu beş veya daha az sayıda veya iki yaşında mı yoksa iki yaşından sonra mı emzirdiği hususunda şüpheyne düşerse, mahremiyet sabit olmaz. İkinci mesele (çocuğu iki yaşında mı yoksa iki yaşından sonra mı emzirdiği) hakkında bir görüş veya bir vecih vardır. Yani mahremiyet sabit olur. Emziren kadın çocuğun süt annesi, sütin sahibi olan erkek de süt babası olur. Meydana gelen mahremiyet, süt emen çocuğun çocukları için de sabit olur.

Bir kimsenin beş tane müstevlede cariyesi veya dört karısı ile bir ümmü veledi olur da bir çocuk her birinden bir defa süt emerse, en sahih kavle göre o kişi çocuğun süt babası olur. Kendileri ile cinsel ilişkide bulunduğu için bu kadınlar çocuğun mahremi olurlar. Şayet bu beş müstevlede cariyenin yerine, çocuk o şahsın beş kızı veya beş kız kardeşinin sütünü emmiş olursa, çocukla o kişi arasında en sahih kavle göre mahremiyet oluşmaz.

Emziren kadının nesepten olan babası veya süt babası, emzirdiği çocuğun süt dedesi olur. Nesepten annesi ve süt annesi de çocuğun ninesi olur. Nesepten olan çocukları ve süt çocukları emzirdiği çocuğun erkek veya kız kardeşi olurlar. Emziren kadının kız kardeşleri onun teyzesi ve erkek kardeşleri de onun dayısı olur. Süt babasının babası, çocuğun süt dedesi olur. Süt babasının kardeşleri onun amcası olur. Geriye kalan diğer akrabalar ise buna kıyas edilir.

Kendisine çocuk nispet edilen erkeğin kendisi sebebi ile nikah veya şüpheli cinsel ilişki sonucu memeye süt inmiş olmalıdır (kendisi sebebi ile kadının memesine süt inen kimse süt sahibidir). Ancak zina nedeni ile kadının memesine inen sütle süt babalığı sabit olmaz.

Bir kimse lian yolu ile çocuğun kendisine ait olmadığını söylese, sütin de kendisine ait olduğunu reddetmiş olur.

Bir kimse nikahlı bir kadınla şüphe sonucu cinsel ilişkide bulunur veya iki kişi şüphe sonucu onunla cinsel ilişkide bulunur da kadın bir çocuk doğurursa, benzerliklerden anlayan (kaif) veya bir başkası çocuğu hangisine nispet ederse süt de ona ait olur.

Kendisine süt nispet edilen koca ölür veya karısını boşarsa, nispet edilen süt kesilmiş olmaz. Araya her ne kadar uzun bir müddet girse ve süt kesilip bir daha iade olunsa da hüküm aynıdır.

Bir kimse ölür veya karısını boşar da kadın bir başkası ile evlenir ve bir çocuk doğurursa, doğumdan sonraki süt ikinci kocaya aittir. Doğumdan önceki süt ise birinci kocaya aittir. Ancak bu son şık için ikinci kocaya ait hamlin sütünün belli olduğunu gösteren vaktin girmemiş olması şarttır. Keza vakit girmiş olsa da yine süt birinci kocaya aittir. Bir kavle göre ise ikinci kocaya aittir. Bir başka kavle göre ise süt her iki kocaya ait olur.

1. Süt Emmenin Nikahtan Sonra Ortaya Çıkması

Bir kimsenin nikahında iki yaşından küçük bir kız olur da erkeğin annesi veya kız kardeşi veya diğer bir karısı onu emzirirse, nikahı fesholur ve kız mehrin

yarısını hak eder. Kocanın da emzirenden mehri misilin yarısını alma hakkı olur. Bir kavle göre ise emzirme için izin vermemişse, mehrin tümünü alma hakkı olur. Küçük olan nikahlı kız, uykuda olan bir kadının sütünü emerse, kadının zararı ödeme hakkı yoktur. Emen de mehir iddiasında bulunamaz.

Bir kimsenin nikahında biri büyük diğeri küçük olmak üzer iki karısı varsa ve büyük karının annesi küçük kadını emzirirse, küçük kadının nikahı fesholur. Keza en zahir kavle göre, büyük kadının da nikahı fesholur. Koca ikisinden dilediğini yeniden nikahlar. Küçük kadına ait mehrin hükmü ile emziren kadının zararı ödeme hükmü yukarıda açıklandığı gibidir. Keza cinsel ilişkide bulunmamış ise, büyük kadının mehri ile ilgili hüküm de böyledir. Şayet kocası kendisi ile cinsel ilişkide bulunmuşsa, en zahir kavle göre mehri misili emzirenden alabilir. Kocanın büyük karısından olan kızı küçük karısını emzirirse, büyük karısı ebedi olarak kendisine haram olur. Keza büyük karısı ile gerdeğe girmiş ise küçük karısı da kendisine ebedi olarak haram olur.

Bir kimsenin nikahında küçük bir kadın olur da onu ric'i talâkla boşar ve büyük karısı onu emzirirs onun süt annesi olur. Her ikisi de ebedi olarak kocalarına haram olur.

Bir kimse karısını boşar da küçük yaştaki birisi onu nikahlarsa ve boşanmış olan kadın birinci kocanın sütü ile bu küçük kocasını emzirirse, ilk kocasına haram olur ve küçük kocasına da ebedi olarak haram olur.

Ümmü veledin sahibi, küçük kölesi ile evlenir ve onu efendisinin sütü ile emzirirse, cariye her ikisine de haram olur.

Efendisinin kendisi ile gerdeğe girdiği cariyesi nikahı altında bulunan küçük karısını efendisine veya başkasına ait süt ile emzirirse, hem cariye hem de küçük kadın efendiye haram olur.

Bir kimsenin biri küçük diğeri büyük iki karısı olur ve büyük karısı küçük karısını emzirirse nikahları fesholur. Büyük karısı kendisine ebedi olarak haram olur. Keza küçük kadının emdiği süt kocasına ait ise o da kendisine ebedi olarak haram olur. Süt kocasına ait değilse karısının kızı olur.

Bir kimsenin nikahında biri büyük üçü küçük dört karısı bulunsa ve büyük olanı küçük kadınları emzirirse, kocasına ebedi olarak haram olur. Keza küçük karıları da kendisine haram olurlar. Ancak büyük karısı onları kocasının veya başkasının sütü ile emzirmiş ve kocasıyla gerdeğe girmiş olmalıdır. Aksi halde kocalarına haram olmazlar. Şayet sütü boğazlarına beş defa dökmek sureti ile her üçünü beraber emzirirse (kız kardeş olmaları nedeni ile) nikahları fesholur. Ancak kocalarına ebedi olarak haram olmazlar. Şayet sıra ile emzirmiş ise mutlak şekilde kocalarına ebedi haram olmazlar. Birincisinin ve üçüncüsünün nikahı fesholur. Üçüncüsünü emzirmekle ikincisinin nikahı fesholur. Bir kavle göre ise ikincisinin nikahı fesholmaz.

Bir kimsenin nikahında iki küçük karısı olur da yabancı bir kadın onları sırayla emzirirse, her ikisinin mi yoksa ikincisinin mi, nikahı fesholur bu konuda farklı iki görüş vardır: Bir kavle göre ikincisinin, en zahir kavle göre her ikisinin nikahı fesholur.

2. Süt Emmenin Sübutu

Bir kimse: "Hint süt kızımıdır veya süt kız kardeşimdir." derse veya bir kadın: "Falan erkek süt kardeşimdir." derse, birbirleri ile evlenmeleri haram olur.

Karı ve kocanın aralarında emişmenin oluştuğunu haber verirlerse, birbirinden ayrılırlar. Gerdeğe girmişlerse, müsemma mehir düşer ve kadının mehri misil alması vacibtir.

Koca: "Benimle karım arasında süt emme mevcuttur." diye iddia eder de kadın bunu inkar ederse, nikahları feshedilir. Kadın kocası ile gerdeğe girmişse, kendisi için mehri müsemma vardır. Gerdeğe girmemişlerse kendisi için mehrin yarısı vardır.

Kadın kocası ile arasında emişine olduğunu iddia eder de, kocası bu iddiayı inkar eder ve kadın rızası ile evlenmişse, kocanın sözü yemini ile birlikte doğrulanır. Kadın rızası ile evlenmemişse, en sahih kavle göre kadının sözü doğrulanır ve gerdeğe girmişlerse kadın için mehri misil vardır. Şayet gerdeğe girmemişlerse kadın bir şey hak edemez.

Süt emmeyi inkar eden kişiye bu konuyu bilmediğine dair kendisine yemin verdirilir. İddia edene de konudan haberdar olduğuna dair yemin verdirilir.

Rada', iki erkeğin veya bir erkekle iki kadının veya dört kadının şahitlik etmesiyle sabit olur. Fakat rada'ı ikrar etmek, iki erkeğin şahitlik etmesiyle sabit olur.

Emziren kadının emzirme ücreti talep etmemesi ve emzirdiğini belirtmemesi şartı ile şehadeti kabul edilir. Keza "Ben onu emzir-dim." diyerek çocuğu emzirdiğini belirtse de en sahih kavle göre hüküm aynıdır. En sahih kavle göre süt emmeye şahitlik etmek mahremiyet için kafi değildir. Belki şahit emme vaktini, emme sayısını ve sütün emen çocuğun midesine ulaştığını söylemelidir. Sütün mideye ulaşması ise sütün sağıldığını, çocuğun boğazına döküldüğünü ve çocuğun sütü yuttuğunu görmek veya sütün mideye ulaştığını gösteren bir delilin bulunması ile olur. Örneğin; kadının süt sahibi olduğunu bildikten sonra çocuğun memeyi ağzına alarak emmesi ve yemek borusunun sütü yutmak ve sıkamak sebebi ile hareket etmesi gibi.

K. NAFKA

1. Evlilik Nafakası

Koca birinci derecede zengin ise karısına her gün iki müd, yoksul ise bir müd ve mali durumu ikinci derecede ise bir buçuk müd yiyecek vermesi farzdır.

Tartı olarak bir müd, yüz yetmiş üç tam ve bir dirhemin üçte biri ($173 + \frac{1}{3}$) ağırlığımdadır. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, bir müd yüz yetmiş bir tam ve yedide üç ($171 + \frac{7}{3}$) dirhem kadardır. Allah daha iyi bilir.

Zekât miskini fakir sayılır. Miskinden üstün olana iki müd nafaka vermesi teklif

edilirse orta halli miskin derecesine iner. İki müd nafaka vermekle miskin derecesine inmezse musir (varlıklı) sayılır.

Nafakanın belde halkının genelde kullandığı gıda maddesinden verilmesi vacibtir. Ben diyorum ki, belde halkının kullandığı nafaka çeşitli ise, kocanın kendi durumuna uygun olan nafakayı vermesi vacibtir. Birinci derecede zenginlik, fakirlik ve ikinci derecede zenginlik her gün fecrin doğuşuna göre nazarı itibara alınır. Allah daha iyi bilir.

Koca, tahılı tane olarak vermelidir. Keza en sahih kavle göre buğdayı değirmene götürmesi ve unu ekmek yapması kocanın görevidir. Taraflardan biri tahılın yerine bedelini talep eder de diğeri istemezse icbar yapılmaz. Şayet kadın kendisine verilmesi vacib olan nafakanın bedelini isterse, en sahih kavle göre caizdir. Ancak mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, tahıl yerine ekmek veya un isterse caiz olmaz.

Kadın, örfe göre kocası ile birlikte yemeğini yerse, en sahih kavle göre nafaka hakkını kaybeder. Ben diyorum ki, kadın reşide değilse ve kocası ile birlikte yemek yemesi için velisi ona izin vermezse, nafaka hakkını kaybetmez. Allah daha iyi bilir.

Kocanın karısına nafaka ile birlikte yağ, tereyağı, peynir ve hurma gibi beldenin alışıla gelen katığından vermesi vacibtir. Bu katık mevsimlere göre değişebilir. Hakim, katığı kendi görüşüne göre takdir eder. Hakimin takdiri, kocanın zenginlik ve fakirlik durumuna göre değişir. Kocanın zenginlik ve yoksulluğu oranında beldenin örfüne göre karısına et vermesi vacibtir.

Kadın, ekmeği katıksız yerse de kocası kendisine katık vermesi gerekir.

Kocanın her mevsimde karısına yetecek kadar gömlek, şalvar, başörtüsü ve ayakkabı gibi giysileri vermesi vacibtir. Kış mevsiminde onu soğuktan koruyacak manto gibi bir elbise ilâve eder. Giysi maddesi pamuk olmalıdır. Beldenin örfüne göre kocanın emsali kimseler kadınlarına ketenden veya ipekten elbise giydiriyorlarsa, en sahih kavle göre bu maddelerden alması vacibtir.

Halı, keçe ve hasır gibi gerekli sergileri, keza en sahih kavle göre uyku için gerekli olan yatak, kış mevsiminde yastık ve yorgan alması da vacibtir.

Tarak ve başa sürülen yağ gibi temizlik malzemelerini, banyo için lazım olan kapları, koltuk altı vb. yerlerin nahoş kokularını giderici ilâçları alması gerekir. Kocanın sürme, kına, süs aletleri ile tedavi için ilâç alması, doktor ve kupa vurdurma ücretini ödemesi vacib değildir. Kadın hasta olarak geçirdiği günler için nafaka ve katık isteyebilir.

En sahih kavle göre, yöre halkının adetine göre hamam ücretini, gusül ve nifastan yıkanması için gereken suyun ücretini ödemesi vacibtir. En sahih kavle göre ise, hayız ve ihtilâmdan yıkanması için gerekli olan suyun ücretini koca ödemek mecburiyetinde değildir.

Kocanın yeme, içme ve yemek pişirme aletlerini alması gerekir. Örneğin; yemek pişirmek için çömlek; yemek servisi için çanak; su için testi ve küp alması vacibtir. Kadına uygun bir ev temin etmelidir. Evin kocanın mülkü olması şart değildir.

Kadının kendi kendine hizmet etmesi uygun değilse, kocasının kendisine bir hizmetçi tutması vacibtir. Bu hizmetçinin kocaya ait hür bir kadın, bir cariye, ücretli bir kadın olması veya kadınla birlikte olup ücreti ödenen hür bir kadının veya bir cariyenin olması şarttır. Koca ister zengin, ister fakir, ister köle olsun hizmetçi tutmasının hükmü böyledir.

Koca, karısına ücretle bir kadını veya cariyeyi hizmetçi tutarsa, ücretten başka bir şey vermesi gerekmez. Koca kendi mülkiyetinde olan cariye ile hizmetini gördürürse, mülkü olması sebebi ile ona sadece infakta bulunur.

Kadının arkadaşı onun hizmetini görürse, koca karısına verdiği nafakanın aynısını ona da vermelidir. Nafaka, fakir koca için bir müddür. Keza orta halli olan için de en sahih kavle göre bir müddür. Zengin koca için ise, bir tam ve üçte bir müd (1.1/3) kadardır.

Giysiye gelince, kocanın hizmetçiye uygun olan elbiseleri vermesi gerekir. Keza en sahih kavle göre hizmetçiye, karısına verdiği katığın aynısını verir. Temizlik malzemelerini vermek mecburiyetinde değildir. Şayet hizmetçi fazla kirlenir ve bitler kendisini rahatsız ederse, bitleri izale edecek şeyleri vermesi vacibtir. Şayet kadın örf ve adete göre kendi işlerini kendisi gören kadınlardan ise ve hastalık veya bir sakatlık sebebi ile hizmetçiye ihtiyaç duyarsa, kocasının ona hizmetçi tutması vacibtir. Cariye olan karısına hizmetçi tutmakla yükümlü değildir. Kadın hüsün sahibi ise bir veçhe göre hizmetçi tutması vacibtir.

Kocanın meskeni karısına temlik etmesi vacib değildir. Fakat yiyecek gibi harcanıp giden şeyleri karısının mülkiyetine geçirmelidir. Kadın, mülkiyetine geçirdiği şeylerde dilediği gibi tasarrufta bulunur. Ancak kendisine zarar gelecek şekilde cimrilik yaparsa kocası onu bu tasarruftan men eder. Giysi, yemek kapları ve tarak gibi faydası devam eden şeyleri de kadının mülkiyetine geçirir. Zayıf kavle göre bu eşyalar da mesken gibi kendilerinden faydalanan eşyalardır.

Koca, yazlık ve kışlık giysileri mevsimin ilk günlerinde verir. Giysiler kocanın bir hatası olmaksızın aynı mevsimde telef olur ve bu eşyalar kadının mülküdür dememiz halinde, koca telef olan giysilerin yerine başkasını almakla yükümlü olmaz. Kadın aynı mevsimde vefat ederse, koca verdiği elbiseleri geri isteyemez.

Koca giysileri ait olduğu mevsimde vermezse zimmetinde borç olarak kalır.

2. Nafakanın Vacib Olmasının Şartları

imam'm son kavline göre, kadın kocasına teslim olursa nafakası vacib olur. Sadece nikah akdi ile nafakası vacib olmaz.

Kadın, kocasına hazırlandığını söyler de kocası bunu inkar ederek anlaşmazlığa düşerlerse, koca yemini ile birlikte doğrulanır. Kadın bir müddet kendini kocasına teslim etmezse, geçen zamanın nafakasını vermekle yükümlü olmaz. Kadın teslim olursa, koca bu haberi aldığı andan itibaren kendisine kadının

nafakası vacib olur. Koca kayıp ise, haberi kendisine ulaştırması için hakim kocanın bulunduğu beldenin hakimine yazı yazar. Koca kendisi gelir nafakayı teslim eder veya nafakanın teslimi için bir vekil tayin eder. Koca bu şekilde hareket etmez ve haberi kendisine ulaşma zamanı geçerse, artık hakim nafakayı takdir eder.

Deli ve murahikin (on iki yaşma gelmiş çocuğun) durumuna gelince, velileri onları kocalarına teslim etmesine itibar edilir.

Kadının asiliği, bir mazeret olmaksızın kocasının kendisine dokunmaya mani olmak şeklinde olsa bile nafaka hakkını kaybeder. Ancak kadın cinsel ilişkiye dayanamaz veya hasta olup ilişki kendisine zarar verirse, bu mazeretler nedeni ile nafaka hakkını kaybedemez. Kadın kocasından izin almadan evden çıkarsa nâşize sayılır. Fakat göçük altında kalmaktan korkarak evden ayrılırsa nâşize olmaz. Kadın kocasının izni ile kendisi ile birlikte sefere çıkar veya kocasının işi için tek başına sefere çıkarsa nafaka hakkını kaybetmez. Ama kendi işi için sefere çıkarsa, en zahir kavle göre nafaka hakkını kaybeder.

Kadın nâşize (kocaya itaatsizlik) olup evden çıkıp gider ve kocası da gaip ise ve kocasına itaat edip geri dönerse, en sahih kavle göre nafakası vacib olmaz. Bu durumda nafakanın vacib olmasının yolu şudur: Daha önce açıklandığı gibi hakim, kocanın bulunduğu beldenin hakimine durumu yazarak bildirir.

Kadın kocası gaip iken ziyaret vb. bir sebeple evden ayrılırsa, nafaka hakkını kaybedemez.

En zahir kavle göre küçük yaştaki kadının nafakası kocasına vacib olmaz. Büyük yaştaki kadının nafakası küçük yaştaki kocasına vacib olur.

Kadın kocasından izin almaksızın hac veya umre için ihrama girer de ihramdan çıkmazsa nâşize sayılır, ihramdan çıkabilirse evinden ayrılmadıkça nâşize sayılmaz. Kendi işi için veya izin alarak sefere çıkarsa, evinden ayrılmadıkça nafakayı hak eder.

Koca, karısını nafile oruç tutmaktan men ettiği halde oruç tutarsa, en zahir kavle göre kadın nâşize sayılır. En sahih kavle göre, geniş süreli kaza orucunun hükmü, nafile orucun hükmü gibi olup onu kaza orucunu tutmaktan men edebilir. Farz olan namazları ilk vakitte kılmak için acele ederse, kocası ona mani olamaz. Revâtib sünnetlerin hükmü de böyledir.

Ric'i talâkla boşanmış kadının nafakası vacibtir. Ancak temizlik masrafı kocasına vacib değildir.

Koca ric'i talâkla boşadığı karısının hamile olduğunu zannederek ona nafaka verir de sonra hamile olmadığı anlaşılırsa, iddeti bittikten sonra sarf ettiği nafakayı geri alabilir.

Hamile değilken, hul' yolu ile bain talâkla veya üç talâkla boşanan kadının nafakası ve giysisi kocasının üzerine vacib değildir. Ancak boşanan kadın hamile ise, hamlinden dolayı hem nafakası hem de giysisi kocası üzerine vacib olur. Bir kavle göre ise nafaka cenin sebebi ile vacib olur. Birinci görüşe göre (hamilelik sebebi ile nafakanın vacib olması) şüphe sonucu veya fâsid nikaha dayanılarak kendisi ile yapılan cinsel temastan dolayı hamile olan kadının nafa-

kası vacib olmaz. Ben diyorum ki; vefat iddetini bekleyen kadın için nafaka yoktur. Her ne kadar hamile de olsa hüküm böyledir. Allah daha iyi bilir.

İddet nafakası, nikah altında bulunan kadın için olan nafaka kadar takdir edilmiştir. Bir kavle göre vacib olan iddet nafakası, kifayet edecek miktardır. Kadının hamileliği belli olmadan kocanın ona nafaka vermesi vacib değildir. Hamileliği belli olunca nafakanın her gün verilmesi vacibtir. Bir kavle göre kadının doğum yaptığı esnada bir defada verilmesi vacibtir.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, kocanın vermediği günlerin nafakası zamanın geçmesi ile sakıt olmaz.

3- Kocanın Karısına Nafaka Vermekten Aciz Kalması

Koca karısına nafaka vermekten aciz kalır ve kadın buna katlanıp sabrederse, kadın için kesinleşen nafaka kocanın zimmetinde borç kalır. Ama sabretmezse, en zahir kavle göre evliliği feshedebilir. En sahih kavle göre zengin olan koca nafakayı vermezse, hazır veya kayıp olsun nikah feshedilmez. Şayet koca hazırda olup malı kendisinden uzakta ise ve malın bulunduğu uzaklık namazı kısaltmayı gerektiren sefer mesafesi kadar ise, kadın nikahı feshedebilir. Ama sefer mesafesinden az ise, nikahı feshetme hakkına sahip olamaz. Nafakayı getirmesi için kocasına emredilir.

Bir kimse, kadının kocası yerine onun nafakasını karşılasa, bunu kabul etmek mecburiyetinde değildir. Koca çalışıp mal kazanmaya muktedir ise bunun hükmü, malı olan kocanın hükmü gibi olup kadın nikahı feshedemez.

Koca, yoksul olup nafakayı vermekten aciz kalırsa, kadın nikahı feshetme hakkına sahip olur. Giysiyi vermekten aciz olan kocanın hükmü, nafakayı vermekten aciz kalan kocanın hükmü gibidir. Keza en sahih kavle göre katık ve meskeni vermekten aciz kalan kocanın hükmü de böyledir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, katığı vermemek nikahı feshetmeye manidir. Allah daha iyi bilir.

422Koca mehri vermekten aciz kalırsa, bu konuda farklı birkaç görüş vardır: En zahir kavle göre kadın gerdeğe girmeden önce nikahı feshetme hakkına sahiptir. Gerdeğe girdikten sonra feshede-mez.

Kocanın yoksulluğu hakim tarafından tespit edilmedikçe kadın nikahı feshedemez. Hakim nikahı fesheder veya nikahı feshetmesi için kadına izin verir. Kocanın yoksulluğu sebebi ile nikahın feshi tespit edildikten sonra bir kavle göre nikah feshedilir. En zahir kavle göre, kocaya üç gün mühlet verilir ve dördüncü günün sabahında kadın nikahı feshedebilir. Şayet koca, sadece dördüncü günün nafakasını teslim ederse, aradan geçen zaman sebebi ile kadın nikahı feshedemez.

Kadın iki günü nafakasız geçirir ve koca üçüncü ve dördüncü günün nafakasını da vermekten aciz kalırsa, kadın dördüncü günü ilk iki güne ilâve eder ve beşinci günün sabahında nikahı feshetme hakkına sahip olur. Zayıf kavle göre yeniden üç günü beklemeye başlar. Kocaya tanınan mühlet süresince nafakasını

temin etmek için kadının evinden dışarıya çıkabilir. Fakat geceleyin evine dönmesi şarttır.

Kadın kocasının yoksulluğuna razı olur veya kocasının yoksul olduğunu bildiği halde nikahı akdederse sonradan nikahı feshedebilir. Fakat kocasının mehri vermekten aciz olduğunu bilir ve buna razı olursa sonradan nikahı feshedemez. Küçük ve deli kadının kocası mehir ve nafakayı vermekten aciz kalırsa velinin nikahı feshetme hakkı olmaz.

Kocasını nafaka vermekten aciz kalan cariye nikahı feshedebilir. Cariye, kocasının yoksulluğuna razı olursa, en sahih kavle göre efendinin nikahı feshetme hakkı olmaz. Ancak cariye nafaka vermemek ve ona "Nikahını feshet veya aç kal." diyerek nikahı feshetmeye icbar edebilir.

4. Akraba Nafakası

Her ne kadar yukarıya doğru çıksa da ana ve babanın nafakası çocuklarına ve - her ne kadar aşağıya doğru inse de- çocukların nafakası anne ve babasına vacibtir. Ana-baba ve çocuklarının dinleri ayrıda olsa hüküm böyledir. Akraba nafakasının vacib olmasının şartları şunlardır:

Nafakayı veren kendi şahsının ve aile efradının bir günlük nafakasından fazla bir malı olacak şekilde zengin olmalıdır. Borç için satılan akar vs. şeyler akrabaların nafakasını temin etmek için de satılır. En sahih kavle göre çalışıp kazanan kimsenin nafakayı kazancından vermesi lazımdır. Kifayet miktarı nafakaya malik olanın veya nafakasını çalışıp kazanan kimsenin nafakası akrabasının üzerine vacib değildir.

Fakir ve kazanmayan akraba sakat, küçük veya deli ise nafakası vacib olur. Ancak çalışmaya muktedir olup çalışmayan akrabasının nafakası hususunda farklı birkaç görüş vardır: En iyi olan nafakanın vacib olmasıdır. Üçüncü kavle göre ise asıl olan akraba (ana-baba) nafakasının vacib olmasıdır. Çocukların nafakası ise vacib olmaz. Ben diyorum ki, üçüncü görüş ezher görüştür. Allah daha iyi bilir.

Akraba nafakası, kifayet miktarı kadar vacib olur. Nafakanın zamanı geçip donarsa bu nafaka kişinin zimmetinde borç olmaz. Ancak hakim nafakayı tayin eder veya kişi kayıpta olur da borç kalmasına izin verir veya koca nafakayı vermekten imtina ederse kişinin zimmetinde borç olur.

Anne doğumun ilk anında gelen süt ile çocuğunu emzirmekle mükelleftir. Bu ilk süttten sonra çocuğu annesinden veya yabancı bir kadından başka emziren kimse yoksa, çocuğu annesi veya yabancı kadının emzirmesi vacibtir. Çocuğu emziren bir kadın varsa, çocuğunu emzirmesi için annesi mecbur edilemez.

Kadın kocasının nikahı altında olup çocuğunu emzirmek isterse, en sahih kavle göre kocası onu çocuğu emzirmekten men edebilir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, kocasının onu emzirmekten men etme hakkı yoktur. Alimlerin çoğu bu görüşün sahih olduğunu söylemişlerdir. Allah daha iyi bilir.

Anne çocuğunu emzirmek üzere kocası ile anlaşır ve ücreti misil isterse,

kocasının bu ücreti kabul etmesi lazımdır. Kadın ücreti misilden fazla ücret isterse koca kabul etmeyebilir. Keza yabancı bir kadın sütünü çocuğa teberru eder veya ücreti misilden az bir ücrete razı olursa, en zahir kavle göre koca karısının teklifini kabul etmeyebilir.

Bir kimsenin aynı derecede iki çocuğu olursa, nafaka ikisine de vacib olur. Her iki çocuk aynı derecede değıllerse, en sahih kavle göre yakın derecede olan nafakayı verir. Akrabalıkta eşit iseler, en sahih kavle göre mirasçı olma durumlarına göre nafakayı vermekle yükümlü olurlar. İkinci kavle göre ise önce mirasçı olana sonra akraba olana vacibtir.

Nafaka vermekle yükümlü iki mirasçı nafakayı eşit oranda mı? Yoksa miras paylarına göre bölüşerek mi verecekler? Bu meselede iki farklı vecih vardır: Mutemet veçhe göre nafakayı miras payları itibarı ile bölüşerek verirler.

Anne ve babası olan küçük çocuğun nafakası babasına aittir. Zayıf kavle göre çocuk balığ ise her ikisi ona nafaka vermekle yükümlü olur.

Çocuğun dedeleri veya nineleri varsa ve bir başkası vasıtası ile çocuğa akraba oluyorsa, en yakın akrabası nafaka vermekle yükümlüdür. Biri başkası vasıtası ile çocuğa akraba olmuyorsa, yakın akrabası nafaka vermekle yükümlü olur. Bir kavle göre çocuğa mirasçı olan nafaka vermekle yükümlüdür. Bir başka zayıf kavle göre ise çocuğun malı üzerinde velayet hakkı olan kişi nafaka vermekle yükümlüdür.

Bir kimsenin aslı ve fer'i mevcut ise en sahih kavle göre nafakası fer'ine ait olur. Her ne kadar uzak akraba ise de hüküm böyledir. Bir kimsenin kendisine muhtaç iki akrabası varsa, önce karısı sonra yakın akrabaları öne alınır. Zayıf kavle göre kendisine mirasçı olan öne alınır. Bir başka zayıf kavle göre ise kendisinin usulü olan velisi öne alınır.

5. Hidane (Çocuğun Besletilip Büyütülmesi)

Hidane, kendini idare edemeyen küçük çocuğu kendisine zarar veren şeylerden korumak ve terbiye etmektir.

Kadınlar hidane hakkına daha layıktır. Çünkü onlar erkeklere nazaran terbiye hususunda daha güçlü ve dirayetlidir. Hidane hakkı, kadınlardan öncelikle anneye verilir. Sonra kadınlardan her ne kadar yukarıya doğru çıksa da anneanneler gelir. Bunlardan da öncelik hakkı yakın akrabalarıdır, imam'm son kavline göre bunlardan sonra öncelik hakkı baba annenindir. Sonra kadınlardan her ne kadar yukarıya doğru çıksa da baba annenin annesi gelir. Sonra aynı şekilde babanın babaannesi gelir. Sonra aynı şekilde dedenin baba annesi gelir, imam'm ilk kavline göre çocuğun kız kardeşleri ve teyzeleri, onlardan (babaanne, dede ve anneden) önce gelir. Kız kardeşler teyzelerden önceliklidir. Teyzeler de erkek ve kız kardeşin kızlarından önceliklidir.

Erkek ve kız kardeşin kızları haladan önceliklidir. Öz kız kardeş, baba veya anne bir kız kardeşten önce gelir. En sahih kavle göre baba bir kız kardeş, anne bir kız kardeşten önce gelir. Baba bir teyze ve hala, anne bir teyze ve haladan önce

gelir.

Miras hakkı olmayan ninelerin hidane hakkı olmaz. Ancak teyze kızı gibi mahrem olmayan kadınların hidane hakları vardır.

Mirasçı olan tüm mahrem (baba, dede gibi) erkeklerin mirastaki sıraya göre hidane hakları vardır. Keza en sahih kavle göre amca çocuğu gibi mahrem olmayan mirasçı erkeklerin de hidane hakları vardır.

Mahrem olmayan amca oğluna, şehvet çağma gelmiş kız çocuğu teslim edilemez. Ancak amca oğlunun yardım edeceği kızı gibi güvenilir bir kadına teslim edilebilir.

Hidane hakkına sahip akrabalarda miras ve mahremiyet sıfatı, ikisi birlikte yoksa veya mahremiyet sıfatı olur da mirasçı olma sıfatı yoksa, en sahih kavle göre bunlar hidane hakkına sahip olmazlar.

Küçük çocuğun bakımına sahip erkek ve kadın akrabalar bir arada bulunurlarsa, öncelik hakkına annesi sahiptir. Sonra sırası ile anneanne... gelir. Sonra baba gelir. Zayıf kavle göre ise anne bir hala ve kız kardeş babadan önce gelir. Usul olan akrabalar hevaşi olan akrabalardan önce gelirler. Usul akrabalar yoksa, en sahih kavle göre önce yakın akrabalar gelir. Yakın akrabalar da yoksa, kadın akrabalar erkek akrabalara tercih edilir. Akrabalardan erkek veya kadın aynı derecede iseler aralarında kura çekilir.

Köle, deli, fasık ve kafir akrabanın müslüman çocuğa karşı hidane hakkı yoktur.

Çocuğun babasının nikahı altında bulunmayan

kadının da hidane hakkı olmaz. Meğer ki çocuğun yanına almasına kocası razı olursa. Ancak annesi, amcasının oğlu ve babadan olan kardeşinin oğlu gibi bir akrabası ile evli ise, en sahih kavle göre kadının hidane hakkı devam eder. Şayet çocuğu yanına alan kadın süt sahibi ise en sahih kavle göre çocuğu emzirmesi de şarttır. Nakıs olan kadın kemale ererse (kafir olan kadının İslam'a dönmesi gibi) veya nikahlı olan boşanırsa hidane hakkı devam eder.

Bir çocuğun annesi mevcut değilse veya ona bakmaktan sakınırsa, en sahih kavle göre hidane hakkı anneanneye geçer. Bu hükümlerin tümü mümeyyiz olamayan çocuk ile ilgili hükümlerdir. Mümeyyiz olan çocuğa gelince bu, anne ile babası arasındaki nikah akdi kalkan ve dilediğinin yanında kalmayı tercih eden çocuktur. Anne veya babasından biri deli, kafir, köle veya fasık ise veya annesi yabancı biriyle evli ise hidane hakkı diğerine geçer. Şayet annesi ve dedesi mevcut ise, dilediğinin yanında kalabilir. Keza en sahih kavle göre annesi, kardeşi veya amcası ile bir arada bulunursa veya babası, kız kardeşi veya teyzesi ile bir arada bulunursa, çocuk dilediğinin yanında kalabilir. Bunlardan birini tercih eder de sonra başka birinin yanında kalmayı isterse istediği kişiye teslim edilir.

Erkek çocuk babasının yanında kalmayı tercih eder de annesini ziyaret etmek isterse, babası buna mani olamaz. Kız çocuk annesini ziyaret etmek isterse, babası buna mani olabilir. Kadın ziyaret amacı ile erkek veya kız çocuğunu görmek isterse kocası buna mani olamaz. Ziyaret bir kaç günde bir defa olur. Çocuklar (erkek veya kız) hastalanırsa, annelerinin onlara bakıcılık yapması

daha iyidir. Ancak babalarının, kendi evinde onlara bakmaya razı olması şarttır. Baba buna rıza göstermezse, anneleri kendi evinde onlara bakar.

Erkek çocuk annesinin yanında kalmayı tercih ederse, gece annesinin yanında kalır. Gündüz ise babasının yanına gider ki, terbiyesini versin veya okula göndersin veya öğrenmesi için bir sanat erbabına göndersin. Kız çocuk annesinin yanında kalmayı tercih ederse, gece gündüz annesinin yanında kalır. Bu durumda babası onu örf ve adete göre ziyaret eder. Çocuk her ikisinin yanında kalmayı tercih ederse, aralarında kura çekilir. Hiç birini tercih etmezse, annesinin yanında kalması daha iyidir. Zayıf kavle göre ise aralarında kura çekilir.

Anne veya babadan biri bir ihtiyaçtan dolayı sefere çıkarsa, mümeyyiz olan veya olmayan çocuk, sefere çıkan dönünceye kadar diğerinin yanında kalır veya onlardan biri nakil (başka beldeye taşınmak) sebebiyle sefere çıkarsa, çocuk için yolun veya nakil yapılan beldenin emniyetli olması şartı ile babasının yanında kalması evladır. Zayıf kavle göre sefer mesafesi namazı kısaltma mesafesi kadar olmalıdır. Sefere çıkma meselesinde asabe olan mahremlerin hükmü, baba ile ilgili hükümler gibidir. Keza erkek olan çocuk için amca oğlu hakkındaki hüküm de aynıdır. Kız çocuğu ise amcasının oğlu ile sefere çıkamaz. Ancak amcasının oğlu ile birlikte kızı olursa kızına teslim edilir.

6. Kölenin Nafakası

İster kör ve kötürüm olsun, ister müdebber ve müstevlede olsun, efendinin malik olduğu köleye belde kölelerinin çoğunlukla azıklandıkları gıdadan kifayet miktarı nafaka ve giysi vermesi vacib-tir. Katık ve giysinin de belde kölelerinin çoğunlukta kullandığı katık ve giysilerden olması vacibtir. Giysinin avret yerlerini örtecek kadar olması yeterli değildir.

Efendinin kölesinin hoşlandığı yemeği, katığı ve giysiyi vermesi sünnettir. Donup geçen zamanın nafakası vacib olmaz.

Efendi nafakayı vermekten sakınır veya geciktirirse, hakim ona ait malı satarak nafakayı temin eder. Malı yoksa, kendisine köleyi satmasını veya azad etmesini emreder.

Cariyenin kendi çocuğunu emzirmesi için efendisi onu mecbur eder. Keza sütü fazla ise, başkasının çocuğunu emzirmesine, çocuk iki yaşma girince zarar görmezse, onu süttten kesmesine veya iki yıldan sonra da çocuğu emzirmesine mecbur eder.

Hür olan kadın, iki yıl boyunca çocuğunu emzirme hakkına sahiptir. Çocuk iki yılını doldurmadan annesinin veya babasının onu süttten kesme hakları yoktur. Fakat çocuğa her hangi bir zarar dokunmazsa onu süttten kesebilirler. Çocuk iki yaşını doldurduktan sonra onu süttten kesebilir ve iki yıldan fazla onu emzirebilirler.

Efendi kölesine ancak yapabileceği işi teklif edebilir. İkicinin de rızası olması şartı ile efendinin kölesinden muharece istemesi caizdir. Muharece, kölenin efendisine günlük veya haftalık kazancının belli miktarından verdiği haraçtır.

Kişinin sahip olduğu hayvanına yem vermesi ve su içirmesi va-cibtir. Şayet hayvanına yem vermekten çekinirse, eti yenen hayvanı satması veya yemini vermesi veya onu kesmesi için icbar edilir. Eti yenmeyen hayvanı isesatması veya yemini vermesi için icbar edilir. Yavrusunun zarar görmesi halinde sütünü sağlamaz.

Kanal ve ev gibi canlı olmayan şeylerin onarımı sahipleri tarafından yapılması vacib değildir.

ONYEDİNCİ BÖLÜM

CİNAYETLER

A. GENEL BİLGİLER

Canı çıkarıp giderici fiiller üç kısımdır:

a- Kasten öldürme.

b- Yanlışlıkla öldürme. ;.

c- Kasta benzer öldürme.

k. Sadece kasten öldürmede kısas vardır. Kasten öldürme, belirli bir şahsı genellikle Öldüren yaralayıcı veya ağırlığı olan bir şeyle öldürmeye kastetmektir. Şahıs veya fiil kastı olmadan bir kimse, başkasının üzerine düşer ve o şahıs ölür veya bir ağaca atıp da bir insana isabet ederse bu yanlışlıkla öldürme olur. Şayet her ikisini (şahıs ve fiili) kast edip çoğunlukla öldürmeyen bir şeyle vurup Öldürürse, bu kasta benzer bir öldürme olur. Kırbaç veya değnekle vurup öldürmek kasta benzer öldürmedir. Yine kişiye öldürücü bir yerinden iğne batırmak, kasten öldürmek olur. Aynı şekilde kişiye öldürücü olmayan yerinden bir şey batırıp bu sebeple şişer ve ölürse, bu kasten öldürmektir. Şayet batırılan şeyin izi henüz belli olmadan hemen ölürse, kasta benzer öldürme olur. Zayıf kavle göre bu kasta benzer öldürmedir. Bir başka zayıf kavle göre ise bu fiil bir şey değildir. Kısas ve diyet gerektirmez. Kişinin topuk derisi gibi acımayan bir yerine bir şey batırılır ve hemen ölürse hiçbir şey gerekmez.

Bir kimse isteyerek birisini ölünceye kadar yemek ve içmekten alıkoyup hapseder ve hapis süresi maktulün emsali kimselerin açlık ve susuzluk nedeniyle genellikle öldükleri uzun bir süre kadar olursa, bu kasten öldürme olur. Süre uzun olmaz ve daha önce kendisinde açlık ve susuzluk olmadığı halde hapiste ölürse, bu kasta benzer öldürme olur. Şayet hapsedilirken kendisinde biraz açlık veya susuzluk olur ve hapseden kişi onun bu durumunu biliyorsa, bu kasten öldürme olur. Durumunu bilmiyorsa, en zahir kavle göre kasten öldürme olmaz. Ölümüne sebebiyet vermek de kısas gerektirir. Meselâ, iki kişi bir adamın bir başkasını öldürdüğüne şahitlik ederlerse, o adam kısa-sen öldürülür. Sonra: "Bilerek onun aleyhinde yalan söyledik." diyerek şahitliklerinden rücu ederlerse, her iki şahide de kısas gerekir. Ancak veli onların yalan söylediklerini bildiğini itiraf ederse şahitlere kısas uygulanmaz.

Bir kimse yemeğe zehir katarak misafiri olan çocuğa veya deliye yedirir ve bu sebeple ölürlerse, yemeği verene kısas tatbik etmek vacib olur. Bu yemeği akıllı ve baliğ olan birine yedirir de, yemek sahibi yemeğin zehirli olduğunu bilmiyorsa ve yiyen kimse ölürse, diyet vermesi gerekir. Bir kavle göre ise kendisine kısas tatbik etmek gerekir. Başka bir kavle göre ise, herhangi bir şey gerekmez.

Bir kimse, bir şahsın genellikle yediği yemeğe zehir katar ve o şahıs bilmeden yemeği yer ve ölürse, bunun hükmü az önce geçen görüşlerin hükmü gibidir.

Yaralı, öldürücü yarasını tedavi etmez ve bu sebeble ölürse caniye kısas vacib olur.

Boğucu sayılmayan bir suya meselâ, yere yayılmış ve derinliği olmayan suya bir kimse atılır, o da içinde uzanarak bekler ve ölürse boş yere ölmüş olur. Boğucu olan ancak yüzmekle kurtulmanın mümkün olduğu bir suya atılan kimse, iyi yüzme bilmez veya yüzmeyi iyi bildiği halde bağlı veya kötürüm ise, boğulması durumunda kasten öldürülmüş olur. Sudan yüzmekle kurtulmak mümkün iken rüzgar veya dalga gibi bir arıza yüzmeyi engeller ve bu sebeple ölürse, bu kasta benzer bir öldürme olur. Şayet sudan kurtulma imkanı olur da kurtulmak için uğraşmaz ve ölürse, en zahir kavle göre diyet gerekmez. İçinden kaçarak kurtulması mümkün olan bir ateşe atılan kimse orada bekler ve ölürse, diyetinin verilip verilmeyeceği hususunda farklı iki görüş vardır: Hem su hem de ateş meselesinde kısas gerekmez. Bir veçhe göre, ateşle ölümede kısas tatbik etmek vacib olur.

Bir kimse, bir şahsı tutar da bir başkası gelir onu öldürürse veya bir kuyu kazar da başkası onu o kuyuya atarsa veya bir adamı uçurumdan aşağıya yuvarlar da yuvarladığı adamı başkası kılıçla ikiye bölerse; birinci durumda öldürene, ikinci durumda kuyuya düşürene, üçüncü durumda ise adamı ikiye bölene kısas uygulanır.

Bir kimse, boğucu olan suya bir kişiyi atar da balık onu yutarsa en zahir kavle göre, atana kısas tatbik etmek vacibtir. Su, boğucu olmayan bir su olup balık onu yutarsa kısas tatbik etmek gerekmez. Fakat kasta benzer öldürme diyeti vacib olur.

Bir kimse, bir şahsı bir kişiyi öldürmeye zorlar ve o da adamı öldürürse, zorlayana kısas tatbik etmek gerekir. Keza en zahir kavle göre, kısas zorlanana (katile) da uygulanır. Şayet diyet vermeleri vacib olursa, ikisine taksim edilir. İki katilden maktule denk olana kısas tatbik edilir. Müslüman ve zımmının bir zımmiyi öldürmesi gibi. Belki diğeri yarım diyet öder.

Baliğ kimse, baliğ olmayanı birisini öldürmeye zorlar ve öldürürse, baliğ olana kısas uygulamak gerekir. Bu hüküm: "Çocuğun kastı da kasıttır." dediğimiz takdirde hüküm böyledir. En zahir kavil de budur.

Bir kimse bir şahsı ilerideki bir silüete ateş etmeye zorlar, zorlayan kişi o silüetin aslında bir adam olduğunu bilir ve zorlanan da onun bir av olduğunu zannederse; ateş edip onu öldürdüğü takdirde, en sahih kavle göre katili zorlayana kısas tatbik etmek vacibtir. Onu bir ava ateş etmeye zorlar ve o da ateş

ederken bir adama isabet eder de adam ölürse, hiç birine kısas uygulanmaz.

Bir kimse birisini ağaca çıkmaya zorlar da ayağı kayıp düşer ve ölürse, bu kasta benzer öldürmedir. Zayıf kavle göre ise kasıtlı öldürmedir. Onu, kendini öldürmeye zorlarsa örneğin: "Kendini öldür, yoksa seni öldürürüm." der ve o da kendini öldürürse, en zahir kavle göre zorlayana kısas uygulamak gerekmez.

Bir kimse başkasına: "Beni öldür yoksa seni öldürürüm." der, o şahıs da onu öldürürse, mezhepçe kabul edilen rivayete göre katile kısas uygulamak gerekmez. En zahir kavle göre diyet de gerekmez.

Bir kimse başkasına: "Zeyd'i veya Amr'ı öldür, yoksa seni öldürürüm." der, o da birini öldürürse bu ikrah sayılmaz. Katile kısas vacib olur.

1. İki Kişinin Cinayet İşlemesi

İki kişinin aynı anda çabucak Öldüren boyunu vurma veya bedeni ikiye ayırma gibi can alıcı birer fiil işledikleri veya iki organı kesme gibi çabucak öldürmeyen bir fiil işledikleri görülürse ve vurdukları kişi bu neden ile ölürse, ikisi de katil olur. Bir kimse, bir şahsı boğazlanmakta olan hayvan derecesine getirir, ki bu kişi üzerinde gören gözü, rahatça konuşacak yeteneği ve kendi isteğiyle hareket edebilecek kadar gücü kalmayan kimsedir. Sonra ikinci bir kişi ona karşı cinayet işlerse birinci kişi katil olur. ikinci kişi ise ta'zir edilir. Yaralı kişi, boğazlanmakta olan hayvan derecesine gelmeden ve yaralandıktan sonra ikinci şahıs, boynu vurma gibi çabucak öldüren bir fiille onu öldürürse, ikinci şahıs katil olur. Birinci kişiye organ kısası tatbik edilir veya duruma göre mal (diyet) öder. Aksi halde ikinci kişi çabucak öldüren bir fiil işlemez ve her iki yaranın sirayetiyle ölürse her ikisi de katil olur.

Can çekişen ve yaşantısı boğazlanmakta olan hayvanın yaşantısı derecesine gelen hastayı öldüren kişiye kısas vacib olur.

2. Adam Öldürmede Kısas

Bir kimse, harp diyarında kafir zannederek bir müslümanı öldürürse kendisine kısas uygulanmaz. Keza en zahir kavle göre, diyet ödemesi de gerekmez. İslam diyarında öldürürse ve kısas için gerekli şartlar mevcut ise kısas uygulanır. Kısasın vacib olmadığına dair bir görüş vardır.

Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, mürted veya zımmi veya köle olduğunu bildiği kişiyi öldürür veya babasının katili olduğunu zannederek öldürür de sonra durum bildiğinin aksi olduğu ortaya çıkarsa, kendisine kısas vacib olur.

Bir kimse, hasta olduğunu bilmeden bir adama onu öldüren bir darbe indirir ve o adam ölürse, kendisine kısas vacib olur. Zayıf kavle göre ise kısas vacib olmaz.

Öldürmede kısasın vacib olmasının şartları şunlardır: Maktul, müslüman olmalı veya kendisine eman verilmiş olmalıdır. Bir müslüman, harbi veya mürtedi öldürürse kanı heder olur. Üzerine kısas vacib olan kimsenin kanı başkasının

kanı gibi dokunulmazdır. Biri ona tecavüz edip öldürürse, katile kısas vacib olur. Zımmi olan kimse evli ve zînâkar bir müslümanı öldürürse, kendisi de kısasen öldürülür. Bir müslüman zina yapan bir müslümanı öldürürse, en sahih kavle göre katil kısasen öldürülmez.

Katile kısas tatbik edilebilmesi için onun akıl ve baliğ olması şarttır. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre sarhoş olan katile kısas tatbik edilir. Katil, cinayet gününde çocuk veya deli olduğunu söyler de cinayet vaktinde çocuk olması mümkün ise veya cinayetten önce delirmiş ise, yemini ile birlikte sözü kabul edilir. Şayet katil: "Ben şimdi çocuğum." der ve çocukluğu mümkün ise, kendisine kısas uygulanmaz ve çocuk olduğuna dair kendisine yemin verdirilmez.

Bir kimse harbi olduğu dönemde bir müslümanı öldürür de sonra İslam'a dönerse, kendisine kısas uygulanmaz. Masuma (İslam veya eman ile kanı koruma altına alınmış kimseye), mürtede ve maktule denk olan katile kısas uygulanır.

Müslüman bir kimse zımmiyi öldürdüğü takdirde, kendisine kısas tatbik edilmez. Ama zımmi kişi, bir müslümanı veya dinleri farklı da olsa başka bir zımmiyi öldürürse, kendisine kısas tatbik edilir.

Bir kafir, bir kafiri öldürür de sonra İslam'a girerse, kendisine vacib olan kısas düşmüş olmaz.

Bir zımmi, zımmi olan birisini yaraladıktan sonra İslam'a girse ve yaralanan da ölürse, en sahih kavle göre kısas sakıt olmaz. Son iki meselede (katilin sonradan İslam'a girmesi ve zımminin zımmiyi öldürmesinde) hakim mirasçıların taleplerine göre kısası gerçekleştirir.

En sahih kavle göre mürted kişi öldürdüğü zımmi veya mürted sebebiyle öldürülür. Zımmi, öldürdüğü mürted kişi sebebiyle öldürülmez. Hür kimse, kendisinde kölelik bulunan kimse için kısa-sen öldürülmez. Köle, müdebber köle, mukâteb köle ve ümmü veled birbirlerine karşı cinayet işlerlerse, kedilerine kısas tatbik edilir.

Bir köle, bir başka köleyi öldürür de sonra katil azad edilir veya köleyi yaraladıktan sonra -öldürme ve yaralama hadisesi arasında- azad edilirse, hükmü İslam'a yeni girmiş mukâtebin hükmü gibi olur. Ama katil olursa, kısas hakkı sakıt olmaz.

Bir kısmı hür olan kimse, kendisi gibi bir kısmı hür olanı öldürürse, buna kısas vacib olmaz. Zayıf kavle göre katilin hürriyeti maktulün hürriyetinden fazla değilse kısas vacib olur. Müslüman köle ve hür zımmi arasında ise kısas hükmü cereyan etmez.

Kendi çocuğunu -her ne kadar aşağıya doğru inse de- öldüren babaya kısas uygulanmaz. Çocuk babasına kısas tatbik etme hakkına sahip değildir. (Örneğin; bir kimse karısını öldürürse, çocuğu annesinden dolayı babasına kısas uygulayamaz.) Anasını veya babasını öldüren çocuğa kısas uygulanır.

Nesebi meçhul biri öldürülür de onun üzerine iki kişi babalık iddia eder ve henüz kimin oğlu olduğu anlaşılmadan birisi katili öldürür ve benzerliklerden

anlayan (kaife) diğerrinin oğlu olduğunu söylerse, katile kısas uygulanır. Aksi halde kısas uygulanmaz.

iki kardeş aynı anda biri babasını, diğeri ise annesini öldürürse, her biri için kısas uygulanabilir. Kısası uygulamada öncelik sırası kura ile tespit edilir. Kendisine kura isabet edene kısas uygulanır veya henüz kısas uygulanmadan biri çabuk davranarak diğerrini öldürürse, bu takdirde maktulün mirasçıları katile kısası uygulayabilirler. Kısası hak ettiğı için caniyi öldüren ona mirasçı olamaz dediğimiz takdirde hüküm böyledir. Keza onları aynı anda değil de arka arkaya öldürürlerse ve ana ile babaları arasında nikah bağı yoksa da hüküm yine böyledir. Ana ve babası arasındaki nikah bağı ortadan kalkmamışsa, bu takdirde birinci kardeş, ikincisine kısası uygulayabilir.

Bir grup bir kişiyi öldürürse, kısasen onların tümü öldürölür. Maktulün velisi katil gruptaki fertlerin bazısını sayıları itibari ile diyetten kendilerine düşen hisseye karşılık affetme hakkına sahiptir.

Yanlışlık ve kasta benzer öldürme fiiline iştirak eden kimse, kısasen Öldürölmez.

Çocuğunu öldürmesi hususunda babayla suç ortaklığı yapan kişi, kısasen öldürölür. Köleyi öldüren kişiye iştirak eden hüre, köleye ve zımmiyi öldüren müslümana iştirak eden zımmiye kısas tatbik edilir. Keza müslüman öldüren harbiye iştirak eden ve organ kesme kısası veya haddi tatbik edene iştirak eden kişiye kısas tatbik edilir.

Kendi kendini yaralayan kimseye bir başkası iştirak ederse, onda yara açar ve bu sebeple ölürse, iştirak eden kişiye kısas tatbik edilir.

Kendisini yaralayan saldırganı uzaklaştırdıktan sonra başkası onu yaralar ve bu iki yaralama sebebi ile Ölürse, en zahir kavle göre ikinci kişi kısasen öldürölür.

Bir kimse, bir adamı kasten veya yanlışlıkla iki yerinden yaralar ve bu iki yara sebebi ile ölür veya harbi veyahut mürted olanı yaralar da sonra yaralı olan İslam'a döner ve onu ilk yaralayan tekrar onu yaralar da adam her iki yara sebebi ile ölürse, her iki durumda da yaralayan kişi kısasen öldürölmez. Zira ölüm, biri kasıtlı diğeri hataen olmak üzere iki yaralama sebebi ile vuku bulmuştur.

Bir kimse, yaralı olanın yarasını derhal öldürücü bir zehirle tedavi eder ve yaralı ölürse, onu yaralamış olana kısas uygulanmaz. Zehir genellikle öldürücü değilse, bu kasta benzer bir öldürmedir. Tedavi amacı ile kullanılan zehir çoğunlukla öldürücü ise ve yaralı da bu zehri biliyorsa, tedavi eden kendi kendini yaralayan kişinin suç ortağı olur. Zayıf kavle göre ise kendi kendim hataen yaralayan kişinin suç ortağı olur.

Bir cemaat, bir adama kırbaçla vurur da adam ölürse ve her birisinin darbesi tek başına öldürücü darbe değilse, gruptaki fertlere tatbik edilen kısas hakkında birkaç vecih vardır. En sahih veçhe göre, adamı dövmek için önceden anlaşmışlarsa hepsine kısas tatbik edilir.

Bir kimse, müslüman bir cemaati sıra ile öldürürse, ilk öldürdüğü kişi sebebi ile kendisine kısas uygulanır. Şayet o fertleri bir anda öldürürse, velileri arasında kura çekilir. Kur'ada ilk sırayı alan kimse için katile kısas uygulanır. Diğerrleri

için diyet alma hakkı vardır. Ben diyorum ki; ilk öldürülen adamın mirasçısı dışında katili kısasen öldüren asi olur. Katilin asi tarafından öldürülmesi kısas olarak vaki olur. İlk öldürülen fert için ise diyet alınır. Allah daha iyi bilir.

3. Yaralının Yaralı Olduğu Sürede Dinini Değiştirmesi veya Hür Olması

Bir kimse harbi veya mürted olanı veya kölesini yaralar da harbi veya mürted müslüman olur veya kölesini azad eder ve yaraladığı kişi yaranın canına sirayet etmesi sebebiyle ölürse zamin olmaz. Zayıf kavle göre ise hafif diyet ödemesi vacibtir. Şayet oku fırlattıktan sonra mürted veya harbi müslüman olur veya kölesini azad eder ve ok onlardan birisine isabet edip onu öldürürse, kendisine kısas uygulanmaz; zira aralarında denklik yoktur. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, katilin akrabalarının müslü-manın hafif diyeti kadar bir diyet ödemeleri vacibtir. Yaralı dinden döner de yaranın canına sirayet etmesi sebebi ile ölürse kam boşa gider. En zahir kavle göre, yaralayana organ kısası tatbik etmek vacibtir. Bu kısası müslüman olan akrabaları infaz eder. Zayıf kavle göre kısası imam uygular. Yara mali bir bedel gerektiriyorsa, erş (yara bedeli) ve can diyetinden en az olanını ödemek vacib olur. Zayıf kavle göre ersin ödenmesi vacibtir. Bir başka zayıf kavle göre ise kanı boşa gider.

Yaralı kişi dinden döner de sonra tekrar İslam'a girer ve yaranın canına sirayeti sebebi ile ölürse, kısası tatbik etmek gerekmez. Zayıf kavle göre irtidat devresi kısa ise, caniye kısas ve tam diyet vacib olur. Bir kavle göre diyetin yarısı vacib olur.

Bir müslüman, zımmiye yaraladıktan sonra zımmi müslüman olur veya hür olan bir köleyi yaralar da efendisi onu azad eder ve her iki durumda da yaranın cana sirayet etmesi sebebi ile yaralı ölürse, yaralayana kısas uygulamak gerekmez. Ancak canının bir müslü-manın diyeti kadar diyet ödemesi vacibtir. Bu diyet kölenin efendisine ödenir. Diyet kölenin kıymetinden fazla ise fazla olan miktar onun mirasçılara verilir.

Bir kimse, bir kölenin elini keser de bu köle azad edilmiş ve sonra da yarası canına sirayet ettiği için ölürse, vacib olan diyetten ve kıymetin yarısından meblağı en az olan kendisine verilir. Bir kavle göre ise efendi, diyet ve kıymetten meblağı en az olanı hak eder.

Bir ikimse, bir kölenin elini keser de bundan sonra köle azad edilir ve başka iki şahıs onu yaralar da bu yaranın canına sirayeti sebebi ile Ölürse, onu ilk yaralayan hür ise kendisine kısas uygulanmaz. Diğer iki caniye kısas tatbik edilmesi vacibtir.

4. Uzuvlar Hakkında Kısas

Organ kesme ve yaralama kisasında, adam öldürme kısası için gerekli olan şartlar aranır.

Bir cemaat kılıcı, bir adamın elinin üzerine koyup kılıca bir defada yüklenerek adamın elini kestikleri anlaşılırsa, misilleme olarak hepsinin eli kesilir.

Baş ve yüzde işlenen yaralamalara şeccac denir. Bu yaralamalar on çeşittir: Harise, derinin az bir şekilde yarılması; damiye, derinin kan damlamayacak şekilde yarılması; badia, cildin kesilip etin hafif bir şekilde yarılması demektir.

Mütelahime, ete gömülen ama etle kemik arasındaki zara ulaşmayan, simhak, eti yarıp et ile kemik arasındaki zara ulaşan; mudi-ha, iğne deliği kadar bile olsa kemiği ortaya çıkaran; haşime, kemiği kırıp parçalayan; münakil, kemiği kırdıktan sonra yerini değiştiren; me'mume, beyni örten zara kadar ulaşan; damiğa, beyin zarını delerek beyne kadar ulaşan yaralamalardır.

Bu yaralama şekilleri içerisinde sadece mudihada kısas vacibtir. Zayıf kavle göre ise, harise hariç mudihadan önce geçen yaralamalarda da kısas vacibtir.

Bir kimse, bedeninin diğer bir yerinde mudihayı açar veya burun kıkırdağının bir kısmını veya kulağın bir kısmını keser de parçası ayrılmazsa, en sahih kavle göre kendisine kısas uygulamak vacib olur.

Mafsaldan kesilen organda kısas vacibtir. Hatta uyluk ve omuz kemiği kökünden kesilir ve caninin kemiğini fazladan kesmeden kısası uygulama imkanı varsa kısas uygulanır. Fakat imkan olmaz ve yara içeriye nüfuz ederse, en sahih kavle göre kısas vacib olmaz.

Tek gözü çıkarmak, kulağı, göz kapağını, burun kıkırdağını, dudağı, dili, penis ve testisleri kesmek gibi yaralamalarda kısası uygulamak vacibtir. Keza en sahih kavle göre, her iki uyluğu ve vagi-nanın iki dudakçığını kesmekte de kısası uygulamak vacibtir. Kemiği kırmakta kısası uygulamak vacib değildir. Fakat kemiğin kırılması halinde, mağdur caninin aynı kemiğini en yakın mafsaldan koparabilir. Geri kalan kısım için hükümet (saldırıya uğrayan organın saldırıdan önceki kıymeti ile saldırıdan sonraki kıymeti arasındaki farkı) alır.

Bir kimse, bir şahsın bedeninde mudiha ve haşime yarasını açarsa, mağdur caninin bedeninde mudiha yarasını açar ve haşime-nin ersi olarak beş deve alır. Bedeninde mudiha ve munkile yarasını açarsa, mağdur caninin bedeninde mudiha açar ve munkileye karşılık on deve alır.

Bir kimse bir şahsın elini bilekten keserse, mağdur caninin elini bilekten kesmeyi terk ederek parmaklarını kesemez. Caninin parmaklarını keserse ta'zir edilir. Ancak caniye karşı sorumlu olmaz. En sahih kavle göre mağdur, caninin parmaklarını kestikten sonra da elini bilekten kesme hakkına sahiptir.

Bir kimse, bir şahsın pazı kemiğini kırar da sonra pazısı kopar-sa, caninin pazısı dirsekten kesilir ve geri kalan kısım için hükümet almır. Mağdur caninin elini bilekten kesmeyi talep ederse, en sahih kavle göre, ona izin verilebilir.

Bir kimse, birisinin gözünde mudiha yarası açar ve gözün ışığını giderirse mağdur da caninin gözünde mudiha yarası açar. Gözün ışığını giderirse misilleme yapılır. Şayet mudiha açar da ışığı gitmezse, ışığı gidermeyi mümkün kılan Örneğin, demiri ısıtıp ışığı giderinceye kadar göze yanaştırmak gibi hafif bir yöntemle ışığı giderir.

Bir kimse, birinin gözüne genellikle ışığı gideren bir şamar vurur da ışığı

giderirse, mağdur da caninin gözüne onun şamarı gibi bir şamar vurur. Gözün ışığı gitmezse, yukarıda belirtildiği gibi hafif bir yöntemle giderir. İşitme duyusunu gidermenin hükmü de gözün ışığını gidermenin hükmü gibidir. Keza en sahih kavle göre, bir organın kuvveti eksilir veya tat alma veya koku alma duyusu giderilirse kısas gerekir.

Bir kimse, bir şahsın bir parmağını keser ve bu sebeple diğer parmakları düşerse, düşen parmaklar için kısas uygulanmaz.

5. Kısasın Keyfiyeti

Sağ ele bedel olarak sol el, alt dudağa bedel üst dudak kesilemez. Bunun aksini yapmak da caiz değildir. Sağ parmak boğumuna bedel sol parmak boğumu kesilemez. Kesilen fazla parmağa bedel başka mahalde bulunan zait parmak da kesilemez. Asli organların büyüklük, uzunluk ve kuvvetin azlığının eşit olmaması zarar vermez. Keza en sahih kavle göre asli organda bulunan zaitlik de bir zarar vermez.

Mudiha yarasının miktarı, uzunluk ve enlemesine göre dikkate alınır. Et ve deri kalınlığının ayrı olması bir zarar vermez.

Bir kimse, bir şahsın kafasını da tümünü kaplayacak şekilde bir mudiha yarası açarsa ve caninin kafası küçük ise tümünde mudiha açılır. Yara yüzüne veya ensesine kadar indirilmez. Belki mudi-hanm kalan payı için erş almır. Erş mudihanm tümüne tevzi edilirse ve caninin kafası mağdurun kafasından büyük ise, sadece mağdurun kafası miktarmca kısas yapılır. En sahih kavle göre mudihanın yeri, caninin isteğine göre tespit edilir.

Bir kimse, bir şahsın alnında mudiha yarası açar da caninin alnı küçük ise, kafasından mudihaya ilâve yapılır. Mağdur kısası tatbik ederken, kasten mudihayı gereğinden fazla yaparsa, fazla olan kısım içi kendisine kısas lazım gelir. Mudiha yarasını hataen fazla açar ve hak sahibi bir mal karşılığında onu affederse tam erş vermesi vacib olur. Zayıf kavle göre ise yaraya düşen hisseyi öder.

Bir cemaat bir kimsenin kafasında mudiha yarası açarsa, her birinin kafasında onun açtığı yara gibi mudiha yarası açılır. Bir kavle göre ise, hissesine göre her birinin kafasında yara açılır.

Cani rıza gösterse bile sağlam organ, felç organa bedel kesilemez. Mağdur, kesilen felç eline bedel caninin sağlam elini keserse, kısas yerine geçmez. Buna karşılık mağdurun caniyeye diyet ödemesi lazımdır. Bu fiil caninin ölümüne sirayet ederse, cana can kısası uygulanır.

Felçli organın sağlam organa bedel olarak kesilmesi caizdir. Ancak uzman kişi: "Felçli elin kesilmesi halinde kanı durmaz." derse, kesilmesi caiz değildir. Mağdur sağlam elinin karşılığında caninin felçli elini keserse, başka bir hak iddia edemez.

Sağlam organ, menfaati azalan organ veya sakat organa bedel olarak kesilebilir. Tırnakların yeşil veya siyah renge bürünmüş olması sağlam olmasına bir zarar

vermez. En sahih kavle göre tırnakları giderilmiş el, tırnakları giderilmemiş el karşılığında kesilebilir. Bunun aksini yapmak caiz değildir.

Sağlam penis ile felçli olan penisin hükmü, elin hükmü gibidir. Felçli olan penis, buruk olup sertleşmeyen veya sertleşip buruk olmayan penistir. Penisin sertleşip sertleşmemesi önemli değildir. Sağlam testisler, burkulmuş veya iktidarsız testislere bedel kesilir.

Sağlam olan burun, koku almayan burun karşılığında ve sağlam kulak sağır kulak karşılığında kesilebilir. Sağlam göz, siyahlığı çıkarılmış kör göz karşılığında çıkarılmaz. Konuşma kabiliyetini kaybetmiş dil, ahraz dil karşılığında kesilemez.

Çıkarılan diş için kısas vardır. Dişi kırmada ise kısas değil erş vardır.

Bir kimse küçük bir çocuğun dişini çeker ve bu diş süt dişi değilse, tazminat hemen gerekmez. Geri kalan dişleri düşer ve zamanı gelince çıkarlar da çekilen diş çıkmaz ve bir kişi çıkış yeri bozulduğu için çıkmamıştır derse, kısas vacib olur. Dişi çekilen hak sahibi küçük ise hakkı ifa edilmez, büyüyünceye kadar ertelenir.

Bir kimse, bir çocuğun düşmüş süt dişi yerine çıkmış dişi çekip çıkarır da henüz diyeti Ödemeden onun yerine yeni bir diş çıkarsa, en zahir kavle göre kısas sakıt olmaz,

Eli sağlam olan bir kimse, parmağı eksik olan birinin elini keserse, mağdur canının elini keser ve bir parmak için erş öder. Eli sağlam bir kimse, bir parmağı eksik olanın dört parmağını keserse, mağdur olan kişi isterse dört parmağın diyetini alır, isterse canının dört parmağını koparır. En sahih kavle göre parmakları koparmış ve dipleri yaralanmışsa hükümet vermesi vacibtir. Mağdur diyet almışsa, canı hükümet ödemez. Her iki halde de (diyet almak veya parmakları koparmak halinde) avuç için ödenen hükümetin beşte biri alınması vacibtir.

Parmaksız bir eli kesen kişinin eli kısas olarak kesilmez. Ancak eli kesilen elin misli ise kısas uygulanır. Parmaksız olan kişi, parmakları tam olan birinin elini keserse, kendisinin de eli kesilir ve parmakları için diyet öder.

Parmakları felçli olan kimse sağlam bir eli keserse, mağdur isterse onun sağlam üç parmağını koparır ve iki parmağın diyetini alır, isterse canının elini keser ve buna razı olur.

6. Maktulün Velisi ve Caninin Anlaşmazlığı

Bir kimse, örtüye bürünmüş olan bir adamı kılıçla ikiye böler ve onun ölü olduğunu zannettiğini, maktulün velisi ise,, sağ olduğunu iddia ederse, en zahir kavle göre veli yemini ile tasdik edilir.

Bir kimse, birinin bir organını keser ve organın sağlam olmadığını zannederse mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, görünen organın sağlam olmadığını inkar ederse sözü tasdik edilir. Görünen organın sağlam olduğunu söylerse, sözü kabul edilmez.

Bir kimse bir kişinin ellerini ve ayaklarını keser de yaranın canına sirayetiyle öldüğünü zanneder ve veli yaranın iyileşmesini mümkün kılan bir zamanın geçtiğini ve başka bir sebeple öldüğünü iddia ederse, en sahih kavle göre veli tasdik edilir. Keza cani elini kestiği kişinin yaranın sirayeti ile ölmediğini iddia eder, mağdurun velisi ise yaranın sirayeti ile öldüğünü iddia ederse veli tasdik edilir.

Bir kimse bir adamın bedeninde iki mudiha yarası açarak kemik ile et arasındaki zarın kalkmasına sebep olur ve yara iyileşmeden Önce zarın kalktığını iddia eder de yaranın iyileşmesini mümkün kılan bir zaman geçmişse, cani tasdik edilir. Yaranın iyileşmesini mümkün kılan bir zaman geçmemişse, cani yemin eder ve iki erş öder. Zayıf kavle göre üç erş öder.

7. Kısası Kim Hak Eder ve Kim Uygular

En sahih kavle göre her mirasçı kısası uygulayabilir. Maktulün mirasçısı hazır değilse gelinceye kadar kısas askıya alınır. Mirasçı çocuk ise, buluş çağına erinceye kadar; deli ise ayılınca kadar kısas uygulanmaz. Bu durumda katil hapsedilir ve kefalet yolu ile serbest bırakılmaz. Mirasçılar, kısası uygulayacak mirasçı üzerindeki görüş birliğine varmalıdır. Bir kişi üzerinde anlaşılmazlarsa, aralarında kura çekilir. Kısası uygulamaktan aciz olan mirasçı da kuraya katılır. Kurası çıkarsa, tayin edeceği kişi kısası tatbik eder. Zayıf kavle göre ise, kısası tatbik etmekten aciz olan kuraya dahil edilmez.

Mirasçılardan biri acele ederek caniyi öldürürse, en zahir kavle göre kendisine kısas tatbik edilmez. Geri kalan mirasçılar caninin terikesinden paylarına tekabül eden diyeti alırlar. Bir kavle göre acele edip caniyi öldüren mirasçının malından diyet alırlar. Mirasçılardan biri caniyi affettikten sonra onu afetmeyen biri acele davranarak caniyi öldürürse, kendisine de kısas uygulanır. Zayıf kavle göre ise, caninin afedildiğini ve öldürülmeme si için hakimnin karar verdiğini bilmeden onu öldürmüşse, kendisine kısas uygulanmaz.

İmamın izni olmadan kısas uygulanmaz. İmamdan izin almaksızın kısas uygulanmış ise, uygulayana ta'zir cezası verilir. İmam can kisasını uygulamak üzere maktulün akrabasına izin verir. En sahih kavle göre, organların kisasını uygulamak için mağdurun akrabasına izin veremez.

İmam caninin boynunu vurmak üzere cellada izin verir de o kasten caninin başka bir yerine kılıcı indirirse onu ta'zir eder, azletmez. Cellat hata ettiğini söyler ve bu da mümkün ise imam onu azleder, ta'zir etmez. En sahih kavle göre celladın ücreti caniyeye aittir.

Kısas cezası acele üzere infaz edilir. Caninin haremde olması veya havanın çok sıcak veya soğuk olması veya caninin hasta olması cezayı geciktirme sebebi olamaz.

Cani kadın olup hamile ise kendisine can ve organ kısası tatbik edilmez, hapiste tutulur. Hamlini indirip çocuğunu ilk sütle emzirmesine, çocuğu emziren başka bir kadın yada hayvan sütü yoksa, iki yıl süreyle emzirip süttten kesmesine kadar

cezası ertelenir. Kadın hamile olduğunu söylerse, en sahih kavle göre bir delil olmaksızın sözü tasdik edilir.

Bir kimse birini kılıç gibi keskin bir aletle öldürür veya boğar veya aç bırakmak suretiyle öldürürse, kendisi de misilleme olarak aynı metalle öldürülür. Sihir yapmak sureti ile ölüme sebep olursa,

kendisi kılıçla öldürülür. Keza içki içirerek veya onunla livatada bulunarak öldürmüşse, en sahih kavle göre kılıçla boynu vurulur. Cani aç bırakılır da ölmezse, ölünceye kadar günleri ziyadeleştirilir. Bir kavle göre ise, kısas olarak kılıçla boynu vurulur. Mağdurun mirasçısı caniye aynı fiili tatbik etmek yerine kısası kılıçla tatbik edebilir.

Bir kimse bir şahsın elini keser de bu yaranın sirayeti sonucu ölürse, mağdurun velisi caninin boynunu vurabilir. Önce caninin elini kesme ve sonra boynunu vurma hakkına da sahiptir. Caninin elini kestikten sonra isterse ölümüne sirayet etmesi için bekler.

Bir kimse bir şahsın karnında yara açarak veya pazı kemiğini kırarak ölümüne sebep olursa, mağdurun velisi caninin boynunu kılıçla vurabilir. Bir kavle göre ise misilleme olarak caniye aynı yarayı tatbik eder. Şayet ölmezse, en zahir kavle göre ölünceye kadar yara ziyadeleştirilemez.

Bir kimse canide organ kesme kısasım uygular da sonra bu fiil, ölümüne sirayet ederse maktulün mirasçısı isterse kılıçla boynunu vurur, isterse diyetin yarısı karşılığında onu affeder.

Bir kimse bir şahsın her iki elini keser mağdur da kısas olarak caninin her iki elini keser ve cani ölürse, velisi için mağdurun boynunu vurma hakkı vardır. Onu affederse diyet alamaz. Kesme kısası uygulanır da cani ölürse, boş yere ölmüş olur. Cani ve mağdur yaralama sirayeti ile beraber ölürlerse veya mağdur önce ölürse kısas yapmış olur. Mağdur sonradan ölürse en sahih kavle göre, önce ölenin velisi caniden (sonra ölenden) yarım diyet alabilir.

Sağ eli kesilen mağdur caniye: "Sağ elini çıkar misilleme olarak keseyim." der o da sağ elin yerine geçer kastı ile sol elini çıkarır ve mağdur darbeyi indirerek keserse, boş yere kesilmiş olur. Cani: "Sol eli sağ ele bedel çıkarmıştım ve onun yerine geçeceğini zannetmiştim." der de mağdur onu yalanlarsa, en sahih kavle göre sağ ele bedel sol el kısas olarak kesilmez. Bu itibarla mağdur kestiği sol el için diyet ödemesi vacibtir. Geriye sağ el için kısası tatbik etmek kalır. Keza cani: "Heyecanlandım sağ elimi çıkardığımı zannettim." der, mağdur da : "Sağ el olduğunu zannederek kestim." derse, sol el için diyet verilir.

8. Kasten Öldürmenin veya Yaralamanın Cezası ve Kısasta Affın Hükümü

Kasten öldürmek kısası gerektirir. Diyet, kısas sakıt olduğunda verilen bedeldir. Bir kavle göre kısas ve diyetten biri müphemdir, yani kasten öldürmenin cezası ya kısas yada diyetdir. İmamın her iki kavline göre veli, caninin izni olmadan onu afederse, diyet alabilir. Birinci kavle göre, (kısası vacib kılan kavle göre) veli mutlak şekilde caniyi afederse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete

göre diyet gerekmez. Diyeti vermekten veli katili affederse bu geçersiz olup bundan sonra onu kısastan affedebilir. Cani kabul eder ve veli diyet cinsinden başka bir şey üzerine kisası affederse, malın veliye verilmesi gerekir. Kabul etmezse, en sahih kavle göre mal sabit olmaz ve kisas düşmez.

Kisas veya diyetten birinin vacib olduğunu söylersek, fakirlik sebebi ile kısıtlı bulunan kişi caniyi diyetten afedemez. Kisası uygulamak vacibtir dememiz halinde, veli caniyi diyet karşılığında affederse, diyet alması gerekir. Şayet veli mutlak şekilde afederse yukarıda belirtildiği gibi diyet de gerekmez. Mal karşılığı olmaksızın caniyi afederse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre bir şey gerekmez.

Diyet konusunda aşırı davranan velinin hükmü, kısıtlı olanın hükmü gibidir. Zayıf kavle göre ise çocuğun hükmü gibidir.

Veli ve cani, diyet için iki yüz deve üzerine anlaşılırsa, kisas veya diyetten birini uygulamak vacibtir dememiz halinde anlaşmaları geçersizdir. Kisas vacibtir dememiz halinde en sahih kavle göre anlaşmaları geçerlidir.

Reşid olan kimse birine : "Elimi kes." der, o da keserse eli boş yere kesilmiş olur. Kesme fiili ölümüne sirayet eder veya : "Beni öldür." der o da öldürürse, boş yere ölmüş olur. Bir kavle göre ise caninin diyet vermesi vacibtir.

Bir kimse, bir şahsın bir azasını keser ve mağdur caniyi afedip kisas ve erş almaktan vazgeçerse, yaranın cana sirayet etmemesi halinde cani bir şey ödemez. Cana sirayet ederse kisas gerekmez.

Azaların ersine gelince mağdur, caniyi affederken: "Bu cinayetin ersini caniyeye vasiyet ettim." şeklinde vasiyet lafzı ile söylerse, bunun hükmü katil için yapılan vasiyetin hükmü gibidir. Şayet affetme lafzını ibra, ıskat veya affetme lafzı ile söylerse erş düşer. Zayıf kavle göre bu üç lafız da vasiyeti ifade eder. Diyetin tamamlanması için erse ilâve yapmak vacibtir. Bir kavle göre mağdur cinayet sebebi ile kendisine sirayet eden şeyi affederse, erse ilâve edilecek miktar düşer. Yara başka bir azaya sirayet eder ve iyileşirse, en sahih kavle göre sirayet sebebi ile olan yaranın diyetini tazmin eder.

Bir kimse bir adamın elini keser ve bu fiil onun ölümüne sebep olur da velisi caniyi afedip can kisası uygulamazsa caninin elini de kesemez. Caninin elini kesmekten vazgeçerse, en sahih kavle göre boynunu vurabilir. Veli, caninin elini keser sonra meccanen can kisasını afeder de kesme fiili ölümüne sirayet ederse, afetmenin batıl olduğu ortaya çıkar. Ölümüne sirayet etmezse affi sahihtir.

Veli kisası tatbik etmek için vekil tayin eder de sonra caniyi afeder ve vekil durumdan haberdar olmadan kisası uygularsa, kendisine kisas tatbik edilmez. En zahir kavle göre ise diyet vacib olur. Diyet akilesine değil vekilin kendisine vacib olur. En sahih kavle göre vekil diyeti affedenden alamaz.

Kisas cezası bir kadına vacib olur da hak sahibi kisası ona sıdak yaparak onunla evlenirse caiz olup kisas hakkı sakıt olur. Eğer cinsel ilişkiden önce ayrılırlarsa, kadın ersin yarısını Öder. Bir kavle göre mehri misilin yarısını öder.

B. DİYET (KAN BEDELİ)

Hür, müslüman ve erkek olan kimsenin haksız yere öldürülmesi durumunda bunun diyeti yüz devedir. Develer üç kısımdan ödenir:

- 1- Otuz hikka (üç yaşını tamamlamış deve),
- 2- Otuz coza'a (dört yaşını tamamlamış deve),
- 3- Kırk halifet (gebe olan deve).

Hataen işlenen can diyeti ise beş çeşit yüz devedir:

- 1- Yirmi bint-i mehad (bir yaşını bitirmiş deve),
- 2- Keza yirmi bint-i lebun (iki yaşını bitirmiş deve),
- 3- Yirmi ibni lebun (iki yaşını bitirmiş erkek deve),
- 4- "Yirmi hikka (üç yaşını bitirmiş deve),
- 5- Yirmi ceza'a (dört yaşını bitirmiş deve).

Bir kimse, Mekke haremünde veya haram aylar denilen zilkade, zilhicce, muharrem veya recep ayında veya rahim sahibi (ana, kız kardeş gibi) mahremine hataen Öldürürse, diyet develeri üç kısımdan ödenir.

Yanlışlıkla işlenen cinayetin diyeti müsellese (üç kısım) şeklinde ise, caninin akilesi diyeti vadeli olarak ödeyebilir. Kasıtlı işlenen öldürmede diyet canı tarafından acele üzere ödenir. Öldürme kasta benzer ise, müsellese şeklinde vadeli olarak caninin akilesi üstlenir.

Hak sahibi rıza göstermedikçe ayıplı ve hasta develer diyet olarak verilmez. Gebe olan develer, gebelikten anlayan uzman kişilerce tespit edilir. En sahih kavle göre, beş yaşını doldurmamış gebe devenin diyet olarak verilmesi caizdir. Kendisine diyet vacib olan kimsenin develeri varsa, diyeti kendi develerinin cinsinden vermesi lazımdır. Zayıf kavle göre kendi beldesinde çoğunlukta bulunan develerin cinsinden verir. Kendi develeri yoksa, bedevi beldenin veya kabilenin çoğunlukta bulunan develerinin cinsinden verir. Aksi halde kendi beldesine en yakın beldenin develerinin cinsinden verir.

Caninin diyet için vacib olan devenin başka çeşidine veya develerin yerine kıymetlerini vermesi her iki tarafın rızası ile olur. Diyet olarak verilen deve bulunamazsa, İmamın ilk kavline göre bin dinar altın veya on iki bin dirhem ödenir. İmamın son kavline göre ise, beldenin revaçta bulunan paraya göre develerin kıymeti ödenir. Canı birkaç deve bulursa, onları satın alır, eksik kalanların ise kıymetini Öder.

Hür kadın ve hür erselin ölüm veya yara diyetleri, erkeğin diyetinin yarısı kadardır.

Yahudi ve Nasrani'nin ölüm ve diğer diyetleri, müslümanın diyetinin üçte biri; mecusunin diyeti, müslümanın diyetinin onda birinin üçte ikisi; keza eman almış putperestinin diyeti de onda birinin üçte ikisi kadardır. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre

kendisine İslam daveti ulaşmamış kimsenin dini varsa ve dini değişikliğe uğramamış ise diyeti bu dine bağlı kimsenin diyeti gibi olur. Dini değişikliğe uğramış ise diyeti mecusi olanın diyeti gibidir.

1. Organlara Karşı İşlenen Cinayetlerin Diyeti

Bir kimse hür müslümanın yüzünde veya başında bir mudiha açarsa, bunun diyeti beş devedir. Birlikte işlenen haşime ve mudiha yaralamalarında on deve diyet vardır. Mudihadan başka yaralamaların diyeti beş devedir. Zayıf kavle göre ise yaralamalar için hükümet alınır. Münkile yaralarında diyet on beş devedir. Me'mume yaralamasında diyetin üçte biri alınır.

Bir kimse bir şahısta mudiha, biri haşime ve başka biri de münkile ve dördüncü bir şahıs da me'mume yarası açarsa, bunlardan üçü beşer deve verir. Dördüncüsü ise üçte birinin tamamını öder.

Bir kimse bir şahısta mudihadan önce seccac yarası açar ve seccac ile mudiha arasındaki oran bilinirse, mudiha ersi oranında hisse vacib olur. Aradaki oran farkı bilinmezse, bedenin sair etrafında yapılan yaralamalarda olduğu gibi bir hükümet vardır.

Caife yarası için diyetin üçte biri Ödenir. Caife, karın, göğüs, boğaz çukuru, cebin (yüz, alın), bel, ve kalça gibi bedenin sair etrafında yapılan ve içeriye nüfuz eden yaralamadır. Mudihanın büyük veya küçük olması ersin miktarını etkilemez.

Bir kimse, aralarında et ve deri bulunan iki organda mudiha açarsa, bir kavle göre aralarında ikisinden birinde et ya da deri bulunursa iki mudiha; mudihayı kasten ve hata ile iki kısımda yaparsa veya mudiha baş ve yüzü içine alırsa iki, bir kavle göre ise bir mudiha sayılır. Mudiha geniş olursa, en sahih kavle göre bir mudiha sayılır. Mudihayı başkası genişletirse iki yara sayılır. Caifenin sayı ve taaddüt açısından hükmü, mudihanın hükmü gibidir. Karma nüfuz edip sırttan çıkan caife, en sahih kavle göre iki yara sayılır.

Bir kimse, bir şahsın karnına iki uçlu bir ok batırır da içeriye ulaşırsa, iki yara sayılır. Caife ve mudiha yarasının iyileşmesi ile erş sakıt olmaz.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, kesilen her iki kulak kepçesi için tam bir diyet ödenir hükümet ödenmez. Kulak kepçesinin bir kısmı kesilirse, o oranda hisse alınır. Cinayet sebebi ile her iki kulağın işitme duyusu kurursa (işitmez hale gelirse), tam bir diyet vacib olur. Bir kavle göre ise hükümet lazım gelir, İşitme duyusu sağlam olmayan iki kulak kepçesini kesmede hükümet gerekir. Bir kavle göre ise tam diyet gerekir.

Her bir göz için yarım diyet gerekir. Cinayete uğrayan gözde şaşı veya gece körlüğü de olsa hüküm böyledir. Keza gözde ışığı azaltmayan beyazlık da olsa yarım diyet vacib olur. Gözdeki ışığı azaltırsa, ona düşen hisse miktarı gerekir. Işığın ne kadar azaldığı tespit edilemezse hükümet gerekir. Her bir göz kapağı için diyetten dörtte bir hisse gerekir. Göz kör olsa bile hüküm böyledir.

Burun yumuşaklığı için bir diyet lazım gelir. Burunun her iki tarafı (burun delikleri) ve uç kısmının alt tarafının kesilmesi halinde diyetin üçte birini almak vacib olur. Zayıf kavle göre ise yaralanan uç kısmın alt tarafı için hükümet gerekir. Her iki tarafı (burun delikleri) için diyet vacib olur.

Her bir dudak için diyetin yarısı vardır. Kabiliyeti giderilme-miş sarkık olsa bile dil için tam bir diyet vardır. Bazı harfleri telaffuz edemeyen eret (ett... ett diyen), elseğ (ess... ess diyen) ve çocuk için bir diyet vardır. Zayıf kavle göre çocukta ağlamak ve süt emmek için dilini hareket ettirmesi gibi konuşma belirtilerinin görülmesi şarttır. Ahraz olan dil için hükümet vardır.

Erkek ve hür müslümanın her bir dişi için beş deve diyet vardır. Dişin zahiri olarak bir kısmının kesilmesi veya kökünden sökülmesi aynıdır. Zaid olan dişler için ise bir hükümet vacib olur. Dişin kımıldaması az da olsa, hükmü sağlam dişin hükmü gibidir. Menfaati iptal edilmiş diş için hükümet vardır. Menfaati azalmış dişin hükmü, en sahih kavle göre sağlam olan dişin hükmü gibidir.

Süt dişini düşürmemiş çocuğun dişini söktükten sonra zamanı gelince diş çıkmaz ve dibinin bozulduğu anlaşılırsa, erş verilmesi vacibtir. Dişin dibinin bozulduğu belli olmadan çocuk ölürse, en zahir kavle göre caniye bir şey gerekmez. Sökülen diş süt dişi olup yerine çıkan yeni diş ersi düşürmez.

Bir kimse bir şahsın birkaç dişini sökerse, diyet her bir diş için ayrı ayrı hesaplanır. Bir kavle göre cani ve cinayet bir ise, alınan diyet birden fazla olmaz. Her bir çene için diyetin yarısı vardır. En sahih kavle göre dişlerin ersi, her iki çene diyetine dahil değildir.

Bilekten kesilen her bir el için diyetin yarısı vardır. Eller bilekten yukarı kesilmişse, ayrıca hükümet de vacib olur. Kesilen her bir parmak için on deve vardır. Her bir boğum için on devenin üçte biri vardır. Baş parmağın boğumu için on devenin yarısı vardır. Her iki ayak parmaklarının hükmü, her iki el parmaklarının hükmü gibidir.

Kadının memelerinin ucu için bir diyet vardır. Erkek memelerinin ucu için bir hükümet vardır. Bir kavle göre ise bir diyet vardır.

Her iki testis için bir diyet vardır. Keza penis için de bir diyet vardır. Küçüğün ve yaşlının penisi, cinsi ilişkide iktidarsız olan penisin ve uç kısmının hükmü penisin hükmü gibidir. Vaginanın bir kısmı kesilirse, diyetten takdir edilen şey alınır. Bir kavle göre, hükmü penisin hükmü gibidir. Keza burun yumuşağının kesilen kısmı ile kadın memesinin ucundan kesilen kısmını hükmü de böyledir. Her iki kalça için tam bir diyet vardır. Keza vaginanın iki dudakçığının hükmü de böyledir. Keza derinin soyulması halinde mağdurda yerleşik hayat olup derinin soyulmasından sonra bir başkası mağdurun boynunu keserse deriyi soyana diyet vacib olur.

2-. Organların Menfaatini Gidermenin Diyeti

Akim menfaatini gidermede tam diyet vardır. Menfaat yaralama ile giderilirse takdir edilen erş veya hükümet vacib olur. Bir kavle göre diyet veya erşten az olanı çok olanına dahil edilir. Veli mağdurun aklının giderildiğini iddia eder de cani inkar ederse ve mağdur yalnızken söz ve fiilleri muntazam değilse yeminsiz olarak diyet alabilir.

işitme duyusunun giderilmesinde diyet vardır. Bir kulağın giderilmesinde yarım

diyet vardır. Zayıf kavle göre ise noksanlık hissesi alınır. Kulak kepçesi ile birlikte her iki kulağın işitme duyusu giderilirse iki diyet alınır.

Mağdur işitme duyusunun giderilmiş olduğunu iddia eder de kendisi uykuda iken veya haberi olmadan ani bir bağırma veya gürültü ile irkilir ve bu seslerden rahatsız olursa, yalan iddiada bulunmuş olur. Bağırma ve gürültüden rahatsız olmazsa yemin eder ve bir diyet alır. İşitme duyusu biraz eksilmiş ve eksilen kısmın ne kadar olduğu biliniyorsa, diyetten o kadar hisse alınır. Orantı miktarı bilinmezse, hakimin içtihiadı ile takdir edilen bir hükümet alınır. Zayıf kavle göre ise işitme duyusunun ne kadarının giderilmiş olduğu mağdurun sıhhatli akranlarının işitme duyularına oranla zapt edilerek belirlenir.

İşitme duyusu bir kulakta eksilmiş ise, bu eksiklik kapatılır ve sağlam kulağın işitme derecesi son noktada zapt edilerek belirlenir. Sonra bunun aksi yapılır. İki durum arasındaki fark oranında diyetten hisse alınır.

Normal her bir gözün görme kuvvetinin giderilmesinde yarım diyet vardır. Göz çıkarılırsa diyet ziyadeleştirilmez. Cinayete uğrayan kişi görme gücünü kaybettiğini iddia ederse, bunu öğrenmek için uzman kişilerin görüşüne baş vurulur veya mağdur şöyle denir: Akrep veya kızartılmış bir demir paçası aniden onun gözüne yaklaştırılır. Bundan rahatsız olup olmadığına dikkatle bakılır. Görme gücü eksilmişse, bunun hükmü işitme duyusunun hükmü gibidir. Koklama duyusunun giderilmesinde en sahih kavle göre tam diyet vardır.

Konuşma (dil) kuvvetini iptal etme durumunda diyet lazım gelir. Bir kısım harflerin telaffuzunu iptal etme durumunda diyetten takdir edilen oranda hisse alınır. Diyet, Arap alfabesindeki yirmi sekiz harfe taksim edilerek, her harfe düşen hisse oranı alınır. Zayıf kavle göre ise diyete şefevi (dudak harfleri) ve boğazdan çıkan harfler taksime dahil edilmezler. Kişinin yaratılış itibarı veya bir afet sebebi ile telaffuz edemediği harflere karşılık bir diyet ödenir. Zayıf kavle göre ise harfler oranında diyetten pay gerekir. Bir cinayet sebebi ile telaffuz edilemeyen harfler, ikinci bir cinayet ile iptal edilir-lerse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre onlar için tam diyet alınmaz.

Bir kimse bir şahsın dilinin yarısını keser ve bu sebeple konuşmanın dörtte biri kayb olsa veya bunun aksi olursa diyetin yarısı lazım gelir.

Sesi gidermede bir diyet vardır. Sesle birlikte dilin hareketi iptal edilir de konuşmaktan ve cevap vermekten aciz kalırsa, onun için iki diyet vardır. Zayıf kavle göre ise bir diyet gerekir.

Tadın giderilmesinde bir diyet vardır. Tat; tatlı, ekşi, acı, tuzlu ve lezzetin dilde hissedilmesidir. Diyet bu beş tada taksim edilir. Tadın (alma duyusunun) eksilmesinde bir hükümet vardır.

Çiğneme kuvvetinin iptal edilmesinde diyet vardır.

Sırtı kırarak meni ve döl tutma kuvvetini gidermede ve cinsel ilişkide lezzet duyma gücünü gidermede diyet vardır.

Kadının ifdasında -ister kocası tarafından, ister başkası tarafından yapılsın- diyet vardır. İfda; vaginada penisin giriş yeri ile anüs halkası arasındaki cidarın kaldırılmasıdır. Zayıf kavle göre ise ifda, penisin giriş yeri ile idrar kanalı

arasındaki cidarı kaldırmaktır. Kocanın sadece ifda yolu ile karısıyla cinsel ilişkide bulunma imkanı varsa, bu şekilde cinsel ilişkide bulunması caiz olmaz.

Bir kimse hakkı olmadığı halde penis dışında bir şey ile bir kızın bekaretini izale ederse erş ödemesi vacibtir. Şüphe ile karısı olduğunu zannederek bekareti penis veya zorla gidermeyle dul olana mehri misil ve buna ek olarak bekareti gidermeye karşılık erş ödenmesi lazımdır. Zayıf kavle göre bakirenin mehrinin ödenmesi lazım gelir. Hak sahibi (koca) tarafından ifda yolu ile kızın bekareti giderilmişse, bir şey gerekmez. Zayıf kavle göre penis dışında bir şey ile bekaretin giderilmesinde erş Ödenmesi lazım gelir.

Elin kuvvetini gidermede diyet vardır. Keza her iki ayaktan yürüme kuvvetim gidermede de diyet vardır. El ve ayakta kuvvetin eksiltilmesinde ise hükümet vardır.

Bir kimse, bir şahsın belini kırarak yürümesini veya cinsel kuvvetini iptal ederse veya yürümesini ve menisini iptal ederse, iki diyet ödemesi lazımdır. Zayıf kavle göre ise bir diyet ödemesi lazımdır.

3. Birden Fazla Diyetin Bir Arada Olması

Bir kimse bir başkasının bedeninin etrafında cinayet işlerse (elleri, ayakları, kulakları kesmek gibi) veya latifelerini (işitme, görme, koklama, tat alma kuvvetini) giderirse, birkaç diyet vermesi lazımdır. Bu gibi cinayetlerden biri vuku bulur ve mağdurun canına sirayet ederek onu öldürürse, canının bir diyet Ödemesi gerekir. Keza en sahih kavle göre yara iyileşmeden canı mağdurun boynunu keserse, bir diyet ödemesi gerekir. Şayet adamı kasten öldürür ve cinayeti hataen işlerse veya durum bunun aksi olursa, en sahih kavle göre diyetler (organ diyetleri ve cana can kisası) iç içe girmez. Caniden başka biri mağdurun boynunu vurursa, diyet müteaddit olur.

4. Hükümet/Erşi Takdir Edilmemiş Cinayetlerin Mali Cezası

Hakkında diyet takdir edilmemiş yaralamalarda hükümet ödemek vacibtir. Hükümet, can diyetine nisbetle onun bir cüzüdüdür. Zayıf kavle göre can diyetine değil de cinayete uğrayan organın değerinde meydana gelen değer eksikliğinin oranıdır. Cinayete uğrayan köle ise, üzerinde bulunduğu nitelikleri ile değer takdiri yapılır.

Cinayet ersi belli olan bir organda meydana gelmişse, hükümetin miktarının bu meblağa ulaşmaması şarttır. Bu meblağa ulaşırsa, hakim kendi görüşü ile fazla olan miktarı indirir.

Hükümet, uyluk kemiği gibi belli bir diyeti olmayan bir organ içinse, miktarının can diyetine ulaşmaması lazımdır. Cinayete uğrayanın değerini, yaranın iyileşmesinden önce değil de sonra takdir etmek gerekir. Yara iyileştikten sonra kendisinde veya değerinde bir eksilme olmamışsa, iyileşmeye en yakın olan noksanlık hali itibara alınır. Zayıf kavle göre ise mezkur noksanlığı hakim kendi

görüşü ile takdir eder. Başka bir zayıf kavle göre ise mali ceza ödenmez.

Mudiha gibi diyeti takdir edilmiş yaranın etrafında meydana getirdiği kusur ve noksanlıklar da mudihaya tabi olur. Damiye gibi diyeti takdir edilmemiş yaranın etrafında meydana getirdiği kusurlar için en sahih kavle göre, sadece yaralama hükümeti ödenir.

Bir köleyi öldüren diyet olarak kölenin kıymetini öder. Can giderme cinayeti dışında hür olan kimse için diyeti belli olmayan etraf ve letaifte değerinden eksilen fark ödenir. Hür kimse için diyeti belli ise, oranı kadar diyetten hisse alınır. Bir kavle göre ise değerden eksilen oran ödenir.

Kölenin penisinin ve testislerinin kesilmesinde, en zahir kavle göre iki kıymet vacib olur. İkinci kavle göre ise kıymetten eksilen oran vacib olur. Cinayet sebebiyle bir noksanlık meydana gelmezse, bir şey ödemek gerekmez.

5. Diyeti Gerektiren Şey

Bir kimse duvara çıkmış bulunan mümeyyiz çocuğa bağırır da çocuk düşüp ölürse, akilesi galiz (ağır) diyet ödemesi gerekir. Bir kavle göre ise kısas gerekir. Fakat yerdeki veya duvar üzerindeki balığ çocuğa bağırır ve çocuk düşüp ölürse, en sahih kavle göre diyet gerekmez. Çekilen silâh sebebiyle bir kimse korkup ölürse hükmü, yüksek sestten korkup ölen kişinin hükmü gibidir. Mürahik (buluğ çağına yaklaşmış kimse) ve uyanık kimsenin hükmü balığ kimsenin hükmü gibidir.

Bir kimse av hayvanına bağırır da bir çocuk irkilir ve düşüp ölürse, akilesi üzerine hafif diyet lazım gelir.

Hakim kötü ahlaklı olduğu bildirilen kadına davetiye çıkarıp da kadın bundan korkup çocuğunu düşürürse, hakimın akilesi za-min olur.

Bir kimse bir çocuğu, yırtıcı hayvanın bulunduğu bir yere bırakır da yırtıcı hayvan onu yerse zamin olmaz. Zayıf kavle göre, çocuğun oradan ayrılma imkanı yoksazamin olur.

Bir kimse, kılıcım eline alıp birini kovalar da kaçan adam, suya veya ateşe atlar veya duvardan atlayıp helak olursa, kovalayan zamin olmaz. Kaçan adam kör olması veya karanlık olması nedeni ile bilmeden suya veya ateşe düşerse, kovalayan zamin olur. Keza kaçarken tavan çöker ve bu sebeple ölürse, en sahih kavle göre kovalayan zamin olur.

Bir kimse yüzmeyi öğretmesi için bir çocuğu yüzmeyi bilen birine teslim eder de çocuk suda boğulursa, caninin akilesi üzerine diyet lazım gelir.

Bir kimse kendisi için sebepsiz yere bir kuyu açar da bir kimse onaa düşüp ölürse, akilesi diyeti yüklenir. Yalnız kendi arazisinde veya ölü bir arazide kuyu açar da bir kişi ona düşer ölürse zamin olmaz. Şayet dehlizinde kuyu açar ve birisini evine çağırır da bilmeden ona düşüp ölürse en zahir kavle göre zamin olur.

Bir kimse başkasının arazisinde veya ortağı olduğu arazide ortağının izni olmadan kuyu açar ve birisi ona düşüp ölürse zamin olur. Keza gelip geçenlere

zarar veren dar bir yolda kuyu açar ve birisinin telef olmasına sebep olursa zamin olur. Yol geniş olup gelip geçenlere zarar vermez ve imamın izni ile kuyuyu açmışsa zamin olmaz. İmamın izni olmaksızın kendi maslahatı için açmışsa zamin olur. Amme maslahatı için açmışsa, en zahir kavle göre zamin olmaz. Mescitte açılan kuyunun hükmü, yolda açılan kuyunun hükmü gibidir.

Duvardan sokağa uzanan cenah, birisinin telef olmasına sebep olursa sahibi zararı tazmin eder. Yolda gelip geçenlere zarar vermeyecek şekilde oluğu uzatıp sokağa doğru çıkarmak caizdir. Oluktan akan su sebebi ile birisi telef olursa, İmamın son kavline göre sahibi zararı tazmin eder. Oluğun bir kısmı duvara gömülü olup dışarıda olan kısmı birisinin üzerine düşer ve ölmesine sebep olursa, sahibi tam diyeti ödemekle zamin olur. Oluğun tümü düşer de bir kimşenin ölümüne sebep olursa, en sahih kavle göre diyetin yarısını ödemekle zamin olur.

Bir kimse başlangıçta duvarını caddeye meyilli olarak yapar da sonra birinin üzerine düşüp onu Öldürürse, bunun hükmü cenahın hükmü gibidir. Duvarı düz yapar da sonra caddeye meyleder ve birisinin üzerin düşüp ölümüne sebep olursa zamin olmaz. Zayıf kavle göre ise duvarı yıkma veya tamir etme imkanı olur da tamir etmezse zamin olur. Duvar yola düşer ve yoldan geçenlerden birinin ayağı enkaza takılarak düşüp ölürse veya duvarın düşmesi sebebi ile bir mal telef olursa, en sahih kavle göre sahibi zararı tazmin etmez.

Bir kimse çöplerini veya kavun-karpuz kabuklarını yola atarak birinin ölümüne sebebiyet verirse, en sahih kavle göre zararı tazmin eder.

Bir kimse birbirini takip eden iki sebep nedeni ile ölürse, birinci müsebbip zamin olur. Şöyle ki: Bir kimse bir kuyu açar başkası da taşları haksız yere yola koyar ve üçüncü bir şahıs da gelip taşlara takılarak kuyuya düşüp ölürse, taşları koyan zamin olur. Taşları haksız yere değil de kendi arazisine koymuşsa, menkul rivayetlere göre kuyuyu açan zamin olur.

Bir kimse bir taşı yola koyar, iki kişi de başka bir taşı onun yanına koyarlarsa ve üçüncü bir şahıs gelir bunlara takılarak düşüp ölürse, her üçü eşit olarak zamin olur. Zayıf kavle göre, bir taşı koyan diyetin yarısını diğer taşı koyan iki kişi de kalan yarısı öderler.

Bir kimse bir taşı koyar da başkası gelip ona takılır ve taş yuvarlanıp gider de bir başkası ona takılıp düşerek ölürse, taşı yuvarlayan zamin olur.

Dinlenmek için yolda oturan, uyuyan veya ayakta durana biri takılır onlardan ikisi veya biri ölür ve yol geniş ise onlardan hiç biri zamin olmaz. Yol dar ise, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, oturan veya uyuyan boş yere ölmüş olur. Onlara takılarak düşüp ölen heder

6. Yolda Çarpışarak Ölenlerin Tazminatta Ortak Olmaları

Kasıt olmaksızın iki kişi çarpışarak ölürlerse, her birinin aki-lesi diğerinin muhaffef diyetinin yarısını öder. Kasten çarpışıp ölmeleri halinde her birinin akilesi diğerinin galiz (ağır) diyetinin yarısını verir. Birisi kasten çarpar ve ikisi

de ölürse her birinin hükmü ayrı ayrıdır. En sahih kavle göre her birinin iki kefarete vermesi gerekir. Binek üzerinde gitmekteyken iki kişi çarpışır ölürlerse hükümleri böyledir. Hayvanları ölürse, her bir hayvanın değerinin yarısı diğerinin terikesinden ödenir.

Çocuk ve deli çarpışırsa bunların hükmü buluğa ermiş kimsenin hükmü gibidir. Zayıf kavle göre velileri hayvana bindirmişse zamin olurlar. Başka birisi onları bindirmiş ise, o şahıs hem kendilerinin heri de hayvanlarının zararını tazmin eder.

Hamile iki kadın çarpışır ölür ve çocuklarını düşürürlerse, her birinin akilesi yukarıda belirtildiği şekilde yarım diyet Öder. En sahih kavle göre her bir katil kendi arkadaşı ve iki cenin adına olmak üzere dört kefarete öder. Her birinin akilesi de ceninler için gurrenin (köle veya cariye) yarısını öder.

İki köle çarpışıp ölürlerse boş yere ölmüş olurlar.

İki geminin çarpışmasının hükmü, iki hayvanın çarpışmasının hükmü gibidir. Gemiler çarpışanların malı ise, kaptanların hükmü süvarilerin hükmü gibidir. Gemide başkalarının malı varsa, her bir kaptan malın yarısını tazmin eder. Gemiler kaptanların olmayıp başkalarının ise, her bir kaptan geminin değerinin yarısını öder. Gemi ağırlık sebebi ile batarsa, içindeki malın denize atılması caizdir.

Yolcuların kurtulma ümidi varsa, malın atılması vacibtir. Kaptan sahibinden izin almadan denize attığı malı tazmin eder. Sahibinden izin alarak denize atarsa zamin olmaz.

Bir kimse başkasına: "Tazminatı bana ait olmak üzere malını denize at." veya "Zamini benim." der, o da malını denize atarsa, emri veren şahıs zamin olur. Şayet sadece: "Malını at." der, o da atarsa mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre emri veren kişi zamin olmaz.

Bir kimse batmaktan korkarak mal sahibine: "Malını denize at." der ve atmanın faydası sadece mal sahibine ait değilse, talep eden zamin olur.

Mancının taşı geri döner, atanlardan birine çarpar da ölürse, ölenin diyetten hissesi boşa gider, geri kalan diyet çalışanların akile-si tarafından ödenir, işçiler kimseyi kast etmeksizin mancınla taş atar birisine isabet ederek onu öldürürlerse bu hataen öldürme olur. Şayet bir kişiyi kastederek atarlar da kişi ölürse ve genellikle taş hedefe isabet ediyorsa, en sahih kavle göre bu kasten öldürme sayılır.

7. Akilenin veya Ödenecek Bedelin Vadelendirilmesi

Yanlışlıkla ve kasta benzer işlenen cinayetin diyeti caninin aki-lesine lazım gelir. Caninin akilesi, asabe olan akrabalarıdır. Ancak aslı ve furuu akile olmaz. Zayıf kavle göre oğul akile sayılır. Kadın için amcasının oğlu değil, amcasının oğlunun oğlu akile sayılır.

Diyeti üstlenmede caniye en yakın olan asabeler, uzak olan asabelere nispetle önceliklidir. Diyetten geriye kalanını onlardan sonra gelenler üstlenmede

önceliklidir. Anne ve baba bir olan asabeler, baba bir olan asabelerden önce gelirler. İmam'ın ilk kavline göre, ana-baba bir olan ve baba bir olan asabeler aynı seviyededirler.

Nesep ile olan asabelerden sonra caniyi azad eden gelir. Sonra onun asabeleri, sonra onu azad edenler ve daha sonra azad edenin asabeleri gelir. Bunlar yoksa caninin babasını azad eden önce gelir. Sonra onun asabesi olanlar gelir. Sonra babasını azad edeninin azad edeni ve asabesi gelir. Bu sıralama böyle devam eder.

Kadın birini azad eder de azad edilen birini öldürürse, kadının akilesi diyeti yüklenir. Birkaç kişi birini azad etmişse, onu bir kişi azad etmiş gibidir. Azad edenin mirasçısı olan her bir şahıs, azad edenin diyetten yüklendiği miktarı yüklenirler. En zahir kavle göre azad edilen köle akileden sayılmaz.

Caninin akilesi yoksa veya ödemeyi yapamazlarsa, müslüman cani için diyetin tümü veya kalan kısmı devlet hazinesinden ödenir. Devlet hazinesinde para yoksa, en zahir kavle göre cani diyetin tümünü öder.

Tam olan can diyeti, üç yıl vadeli olarak caninin akilesi tarafından ödenir. Her senenin sonunda diyetin üçte birini öderler. Zımni olanın diyeti ise, bir yıl süre ile ertelenir. Zayıf kavle göre ise üç yıl süre ile vadelendirilir.

Müslüman kadının diyeti ise iki yıl vadelendirilir. Birinci yılda üçte bir ödenir. Geri kalan kısmı ise ikinci yılın sonunda ödenir. Zayıf kavle göre ise üç yıl süre ile vadelendirilir. En zahir kavle göre caninin akilesi, değeri oranında kölenin diyetini üstlenir. Her yıl diyetin üçte biri ödenir. Zayıf kavle göre ise tamamı üç yılda ödenir.

Bir kimse iki şahsı öldürürse, diyetleri üç yılda Ödemek üzere akilesi üstlenir. Zayıf kavle göre ise altı yılda ödenir.

Bedenin etrafında (azalarda) işlenen cinayetlerin diyeti ise yılda üçte bir kadarı Ödenir. Zayıf kavle göre ise tamamı bir senede ödenir.

Can diyetinin ödenmesi için tanınan üç yıllık vade, mağdurun can verdiği andan itibaren işlemeye başlar. Öldürme dışındaki cinayetlerin diyetini Ödemek için tanınan vade, cinayetin başlangıcı anından itibaren işlemeye başlar.

Akileden biri senenin içinde vefat ederse, o yıl içinde ödemesi gereken hisse düşer. Akile fertlerinden fakir, köle, çocuk ve deli olan diyet ödemez. Müslüman kafir için, kafir de müslüman için diyet ödemez. Yahudi, hristiyan için diyet öder. En zahir kavle göre bunun aksi caizdir.

Zengin olan her yıl yarım dinar, orta derecede mal varlığı olan ise, her bir yılda dörtte bir oranında dinar öder. Zayıf kavle göre ise, üç yılda bir yarım dinar veya dinarın dörtte birini ödemesi vacibtir. Her iki (birinci ve ikinci derecede) zenginlik yıl sonunda nazarı itibara alınır. Yıl sonunda fakir düşenin ödeme yükümlülüğü düşer.

8. Kölenin Cinayet İşlemesi

Kölenin işlediği mali cinayet, kendisinin boynuna taallûk eder. Efendisi isterse

onu satar veya kölenin kıymetinden ve erşten en düşük olanını fidye olarak vererek köleyi kurtarır. İmam'm ilk kavline göre ersi öder. En zahir kavle göre ise cinayet malı boynuna taallûk ederse, zimmetine taallûk etmez. Efendi fidyeyi verdikten sonra köle tekrar cinayet işlerse, köleyi satmak üzere ya mağdura teslim eder veya onu fidye olarak verir.

Şayet efendi fidyeyi Ödemeden ikinci bir cinayet işlerse, ya her iki cinayet için onu satar veya kölenin kıymetinden ve her iki erşten en düşük olanını fidye olarak verir. İmam'ın ilk kavline göre her iki cinayetin ersi için onu fidye olarak verir. Efendisi onu azad eder veya satarsa ve her ikisinin de sahih olduğunu kabul etmemiz halinde veya efendi kölesini öldürürse, fidyeyi en az olanına göre verir. Zayıf kavle göre ise bu konuda yukarıda geçen her iki görüş de (fidyenin verilmesi veya kölenin satılması) geçerlidir.

Köle kaçar veya ölürse, efendi fidyeyi vermekten beri olur. Mağdurun mirasçısı köleyi ister de efendi vermezse, efendi fidyeyi vermekten beri olmaz. Efendi fidyeyi vereceğini söylerse, en sahih kavle göre bu sözünden dönerek köleyi teslim edebilir.

Ümmü veled (çocuk annesi) cinayet işlerse efendi onu, kıymet ve ersinden en düşük olanının karşılığında fidye verir. Zayıf kavle göre ümmü veledin işlediği cinayet hususunda farklı iki görüş vardır yani, ya erş karşılığında fidye verilir veya ümmü veled satılır. En zahir kavle göre ümmü veledin işlediği birkaç cinayet bir cinayet hükmündedir.

9. Cenine Karşı İşlenen Cinayet

Cinayet nedeni ile ölü olarak anasının rahminden ayrılıp düşen cenin için bir gurre (köle veya cariye) ödenir. Annesi hayatta veya ölü iken düşen ceninin hükmü de böyledir. Keza annesinin rahminden ayrılmadan bir kısmı görünse, en sahih kavle göre gurre vermek gerekir. Cenin görünmez ve ayrılmazsa gurre vermek gerekmez.

Cenin canlı olarak doğar ve bir süre acısız ve elemsiz yasadıktan sonra ölürse, canının tazminat ödemesi gerekmez. Cenin doğduğu anda veya acı çekerek ölürse, can fidyesi gerekir. Kadın iki cenin düşürürse iki, bir el düşürürse keza bir et parçası düşürürse bir gurre gerekir. Şayet ebe: "Onda insan şekli azıcık görülmektedir." derse, bir gurre gerekir. Zayıf kavle göre ise ebeler: "Şayet rahimde kalsaydı insan sureti alıp canlanırdı" derlerse, bir gurre lazım gelir.

Gurre, bir köle veya bir cariye demektir. Gurre, mümeyyiz ve satılık eşyalarda ayıp sayılan ayıplardan salim bulunması şarttır. En sahih kavle göre yaşlılık sebebi ile çalışma gücünü yitirmemiş durumda ise, büyük olsa bile kabul edilir.

Gurrenin kıymetinin, canının müslüman babasının yirmide bir veya müslüman annesinin değerinin onda bir miktarına ulaşması şarttır. Gurre yoksa ona bedel olarak beş deve verilir. Zayıf kavle göre ise gurrenin kıymetinin yukarıda belirtilen meblağa ulaşması şart değildir. Develer bulunmazsa gurrenin kıymeti verilir. Gurre, ceninin mirasçılara hisseleri oranında verilir. Gurreyi canının

akilesi üstlenir. Zayıf kavle göre cani cinayeti kasten işlerse, gurreyi kendisinin ödemesi gerekir.

Zayıf kavle göre yahudi veya hıristiyan olan ceninin hükmü, müslüman ceninin hükmü gibidir. Bir başka zayıf kavle göre ise heder olur. En sahih kavle göre gurre, müslümanın guresinin üçte biri kadardır.

Köle olan cenin için cinayet gününde annesinin kıymetinin onda biri alınır. Zayıf kavle göre ise ceninin düştüğü günkü değeri esas alınır. Gurreyi cariyenin efendisine vermek vacibtir. Cariyenin bir azası kesik olur da cenin sağlam ise, değer takdiri yapılırken en sahih kavle göre cariyeye sağlam kabul edilir. En zahir kavle göre diyetin onda biri caninin akilesi üstlenir.

10. Adam Öldürmede Kefaret

Öldürmede kefarete vermek vacibtir. Katil çocuk veya deli olsun zimmi veya köle olsun, cinayeti kasıtlı veya yanlışlıkla işlemiş olsun kefarete ödemek zorundadır.

Harp diyarında olsa bile bir müslümanı öldüren, bir sebeple katil olan, cenini veya kölesini veya kendi kendini öldüren kişi de kefarete ödemelidir. Kendi kendini öldüren hakkında bir vecih vardır.

Harbi olan kadın ve çocuğun, devlete baş kaldıran saldırganın öldürülmesinde ve kısas cezası uygulama hakkına sahip kişinin caniyi öldürmesinde kefarete yoktur.

Adam öldürmeye iştirak eden her bir ortağın en sahih kavle göre kefarete vermesi gerekir. Adam öldürme kefareti, zihar kefareti gibidir. En zahir kavle göre ise katil kefareti için fakirlere yemek vermek yeterli olmaz.

C. KAN İDDİASINDA BULUNMAK VE KASEME

İddia edilen suçun; kasıtlı veya yanlışlıkla mı tek kişi tarafından mı yoksa birkaç kişi tarafından mı işlendiği belirtilmelidir. Davacı davasını mutlak olarak anlatırsa, hakim ondan açıklayıcı bilgi istemesi menduptur. Zayıf kavle göre kadı ondan açıklayıcı bilgi istemez.

Davacı, davalıyı belirtmelidir. Şayet: "Onlardan biri öldürdü." derse, en sahih kavle göre hakim onlara yemin verdiremez. Zorla almak, hırsızlık ve itlaf davalarında da davacı tayin ve açıklama yapmalıdır. Davalı, mükellef ve hüküm giymeye uygun olmalıdır.

Üçüncü şart ise davacı mükellef olmalıdır. Mükellef olmayanın davası dinlenmez. Davacı davayı açma esnasında olgun ve davalı kendisi gibi olmalıdır. Yani mükellef, akil ve baliğ olmalıdır. Dördüncü şart ise, davalı mükellef olmalıdır. Çocuk veya deliye karşı açılan dava dinlenmez.

Davacı, bir kişinin önce tek başına, sonra da başka birinin cinayeti işlediğini iddia ederse, bu ikinci iddiası kabul edilmez. Veya cinayetin kasten işlendiğini iddia eder de sonra hatayla işlendiğini söylerse, en zahir kavle göre asıl dava düşmez.

Adam Öldürmede kaseme, levs yerine geçer. Levs, davacının doğru söylediğine dair bir karinedir. Bu karine maktulün düşmanlarına ait mahallede veya küçük bir köyde bulunması veya maktulün yanından bir grup insanın dağıldıklarının görülmesidir.

İki grup karşılaşır ve savaştan sonra aralarında bir ceset bulunursa ve her iki grup iç içe girerek savaşmışlarsa, levs karşı tarafın aleyhinde olur. İç içe girmeden savaşmışlarsa, levs maktulün ait olduğu grubun aleyhine olur.

Adil bir kimsenin şehadeti levstir, kısası gerektiren kasıtlı öldürme ise karinedir. Keza kölelerin ve kadınların şehadetleri de levstir. Zayıf kavle göre ise kölelerin ve kadınların şehadete ayrı ayrı gelmeleri şarttır. Fasıkların, çocukların ve kafirlerin şehadeti en sahih kavle göre levstir.

Cani aleyhinde bir levs zuhur eder ve katilin oğullarından biri: "Filân adam babamı öldürmüştür." der, diğeri de onu yalanlarsa levs batıl olur. Zayıf kavle göre karine geçerlidir. Bir başka zayıf kavle göre ise, fasıgm yalanlamasıyla levs geçersiz olmaz. Maktulün oğullarından biri: "Babamı Zeyd ve tanımadığım biri öldürdü." der, diğeri ise: "Amr ve tanımadığım biri öldürdü." derse, her biri belirttikleri şahıs üzerine yemin eder ve her biri diyetin dörtte birini alır.

Davalı, aleyhinde ileri sürülen delili inkar ederek: "Ben maktulün yanından ayrılan kimselerden değilim." derse, yemin etmesi şartıyla sözü doğrulanır. Öldürme olayının aslına dair bir karine bulunur da kasten veya yanlışlıkla öldürüldüğüne dair bir emare yoksa, en sahih kavle göre kaseme uygulanmaz.

Organ kesmede ve mal telef etmede kaseme yoktur. En zahir kavle göre, köle veya cariye öldürülmesinde hem levs hem de kaseme şartı aranır.

Kaseme, davacının maktulün öldürülmüş olduğuna dair elli defa yemin etmesidir. Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, elli yeminin art arda olması şart değildir. Yemin eden kişi yemin esnasında delirir veya bayılır da araya fasıla girerse, ayıldığın-da eksik kalan yeminleri tamamlar. Yemin eden kişi yemin esnasında ölürse, en sahih kavle göre eksik kalan yeminleri mirasçısı tamamlayamaz. Vefat edenin yeminleri hükümsüz sayıldığından yeminleri mirasçılara mirastaki hisseleri oranında tevzi edilir ve eksik kalan yeminler tamamlanır. Zayıf kavle göre ise, her bir mirasçı elli defa yemin eder.

Mirasçılardan biri yeminden kaçınır veya gaib ise diğeri elli defa yemin eder ve kendi hissesini alır. Aksi halde gaib olan gelinceye

kadar sabreder. Mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, davalı levs olmaksızın elli defa yemin eder. Davacıdan davalıya veya davalıdan davacıya reddedilen yemin veya levs ile birlikte davacıdan davalıya dönen yemin elli yemindir. Tek şahit ile birlikte yapılan yemin elli tanedir.

Yanlışlıkla veya kasta benzer öldürmede akilenin diyet vermesi vacibdir. Kasten öldürmede hakkında yemin edilen kişinin diyet vermesi vacibdir. İmam'ın ilk kavline göre kendisine kısas uygulamak vacibdir.

Bir maktul hakkında îevs mevcut olduğunda üç kişi tarafından kasten öldürüldüğü velisi tarafından iddia edilir ve onlardan bir kişi hazır ise, veli onun için elli defa yemin eder ve diyetin üçte birini alır. İkincisi de gelip hazır olursa

onun için de elli defa yemin eder. Bir kavle göre ise; birinci defa yemin ederken onu zikretmemişse, yirmi beş defa yemin eder. Yemin ederken onu zikretmişse, hazır olmayan davalı hakkında yapılan yemin sahihtir görüşünü kabul etmemiz halinde yapılan yeminlerle iktifa edilir. En sahih olan kavil de budur. Üçüncüsü gelip hazır olursa hükmü ikinci şahsın hükmü gibi olur.

Bir kimse kan bedelini hak ederse yemin eder. Bu kimse kölesinin kan bedelini hak eden mukâteb biri ise, efendisi değil de kendisi yemin eder. Bir kimse, kan bedelini hak ettikten sonra mürted olursa, İslam'a dönünceye kadar yeminin te'hir edilmesi daha iyidir. Mürted-lik döneminde yemin ederse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre bu sahihtir. Mirasçısı olmayan maktul için kaseme olmaz.

Kıyas ve Malın Gereğini Sabit Kılan Şey

Kıyası gerektiren şey, suçlunun ikrarı veya iki adil şahidin şe-hadetiyle sabit olur. Kesme ve yaralama için ödenen malı gerekli kılan şey de ikrar veya iki şahidin şehadetiyle veya bir erkek ve iki kadının şehadetiyle veya yeminle sabit olur. Bir erkek ve iki kadın maktulün mirasçılarından birinin mal karşılığında katili kıyastan affettiğini söylese, en sahih kavle göre şahitlikleri kabul edilmez.

Bir erkekle iki kadın, bir kişinin bir kimsede haşimeden önce mudiha yarası açtığına şahitlik ederlerse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre haşimenin ersi vacib olmaz. Şahitler iddia edilen şeyi açıkça belirtmelidirler. Şahit aleti belirleme hususunda: "Onu kılıçla vurdu, yaraladı ve öldü." derse, öldürme olayı sabit olmaz. Ancak: "Yara ile öldü veya onu öldürdü." demelidir. Şahit ifadesinde: "Kafasma vurdu ve kanadı veya kanı aktı." derse, damiye yarası sabit olur.

Mudiha yarasının sabit olması için şahidin ifadesinde: "Onu vurdu ve kafa kemiği göründü." demesi kafidir. Zayıf kavle göre ise: "Kafasında mudiha yarası açtı." demesi şarttır. Mudiha yarasında kıyasın mümkün olması için şahit mudihanın yerini ve zamanını belli etmesi vacibtir. Sihir sebebi ile olan öldürme, delil ile değil de caninin ikrarı ile sabit olur.

Bir kimse mirasçısı olduğu adamın yaralandığına dair şahitlik ederse, yarası iyileşmeden şahitliği kabul edilmez. Yara iyileştikten sonra yapacağı şahitlik kabul edilir. Keza mirasçısı olduğu kişi ölüm döşğinde iken malı için şahidin yapacağı şahitlik, en sahih kavle göre kabul edilir. Caninin akilesi yüklendiği diyete şahitlik edenlerin fasık olduklarını iddia ederlerse, şahitlikleri kabul olunmaz.

İki kişi, iki şahsın bir adamı Öldürdüklerine şahitlik ederler de her iki zanlı katil ise davayı iddia edenlerin adamı öldürdüklerine şahitlik ederlerse ve maktulün velisi de ilk iki şahidi tasdik ederse, onların şahitliğine göre hüküm verilir. Son iki şahidi veya her dördünü tasdik ederse veya tümünü yalanlarsa, her üç meselede de şahitlikleri batıl olur.

Maktulün mirasçılarından bir kaç, katillerden bir kaçını affetmiş olduklarına dair ikrarda bulunurlarsa kıyas düşer. İki şahit maktulün öldürülme zamanı veya yeri veya öldürme aleti veya öldürme biçimi (boynu vurmak, ikiye bölmek gibi)

hususlarında ihtilâf edelerse, şahitlikleri geçersiz olur. Zayıf kavle göre ise böyle bir şehadette levs vardır.

D. BAĞİLER (İSYANCILAR)

Bağiler, devlet başkanına karşı baş kaldıran, ona itaat etmeyen veya üzerlerine vacib olan yükümlülükten kaçınmakla devlet başkanına muhalefet edenlerdir. Bunların azgın sayılmaları için kuvvet sahibi olmaları, baş kaldırmalarının caiz olduğuna inandıkları bir tevillerinin ve kendisine itaat ettikleri bir liderlerinin bulunması şarttır. Zayıf kavle göre tayin edilmiş bir imamları bulunmalıdır.

Bir kavim, cemaati terk eder veya büyük günah işleyen kimseyi kafir sayan haricilerin görüşlerini izhar eder ve bize karşı savaş açmazlarsa, kendi hallerine terk ederiz. Bizimle çarpışmaya kalkışırlarsa, bunların hükmü, (ilerde açıklanacağı üzere) yol kesenlerin hükmü gibidir. Bağiler bir konuda şahitlik ederlerse şahitlikleri kabul edilir. Hakimleri bir konuda hüküm verir ve bizim hakim kabul ettiği bir hüküm ise kabul edilir. Ancak kanımızı helal sayarlarsa, hüküm ve şahitlikleri kabul edilmez.

Bağilerin hakimi, bize yazıp gönderdiği hüküm infaz edilir. En sahih kavle göre şahitleri dinlemek şartıyla hakimlerinin yazıp bil-dirdiğiyle hüküm verilir.

Bağiler, bir islam beldesini ele geçirip orada hadleri icra eder, zekât, cizye ve haraç alır ve maaşlı askerlerin maaşlarını Öderlerse sahihtir. Askerlerin maaşlarını ödemek hakkında bir vecih vardır, yani ödeme yerli yerince yapılmış olmaz.

Bir azgın adil birinin veya adil azgının malını telef eder ve bu . itlaf harp hali dışında olursa, zamin olur. Harp halinde ise zamin olmaz. Bir kavle göre ise asi olan tazminat öder. Güç sahibi olmayan asi, bir mal veya bir canı telef ederse savaş halinde olsa bile tazminat öder. Güç sahibi olup te'vili olmayanların hükmü, asinin hükmü gibidir.

Devlet başkanı azgınlara, güvenilir ve zeki bir nasihatçıyı göndermedikçe onlara karşı savaş açması caiz değildir. Azgınlar, zulme uğradıklarını veya idareye dair bir şüpheleri bulunduğunu söylerlerse, bu haksızlık ve şüphe giderilir. Ayaklanmakta ısrar ederlerse, devlet başkanı onlara nasihatte bulunur, sonra kendilerine karşı savaş açacağını bildirir, Mühlet isterlerse, devlet başkanı mühlet verip vermeme hususunda görüş bildirir ve kararını doğru gördüğü şeye göre verir. Devlet başkanı savaştan kaçanları, yaralananları ve esirleri öldürmez. Savaş sona erip grupları dağılıncaya kadar devlet başkanı esirleri -çocuk ve kadın da olsa- serbest bırakmaz. Yalnız kendi isteği ile itaat etmeye başlayan asiyi serbest bırakır. Savaş sona erdiğinde

taşkınlık yapmayacaklarından emin ise, imam onların silâhlarını ve atlarını geri verir. Zorunluluk olmadıkça asilerin silâh ve atları savaşta kullanılmaz.

Azgınlar, ateş ve mancınık gibi şiddetli derecede korkunç olan şeylerle öldürülmezler. Ancak onların bu silâhları kullanmaları veya bizi ihata etmeleri gibi bir zorunluluk olursa kullanılır. Onlara karşı kafirlerden ve kaçanları

arkadan vurmayı caiz gören kimselerden yardım istenmez.

Azgınlar bize karşı harp ehlinde yardım ister ve onlarla eman akdi yaparlarsa, bu akid bizim için geçerli olmaz. En sahih kavle göre, akid onlar için geçerlidir. Zimmet ehli onlara yardım eder ve bizimle savaşmalarının haram olduğunu bilirlerse, olara verilen ahit ortadan kalkar. Zimmilerden zorla yardım sağlayacak olurlarsa, kendilerine verilen ahit ortadan kalkmaz. Keza zimmiler: "Sizinle savaşmalarının caiz olduğunu zannediyorduk." derlerse, kendileriyle yapılan sözleşme ortadan kalkmaz. "Azgınların haklı olduklarını biliyorduk." derlerse, mezhep alimlerhıca kabul edilen rivayete göre, kendilerine verilen ahit bozulmaz. Zimmilerle yapılan savaşın hükmü, imama karşı baş kaldıran azgınlarla yapılan savaşın hükmü gibidir.

E. İMAMETİN ŞARTLARI

İmamda bulunması gereken şartlar şunlardır:

- 1- Müslüman olmak.
- 2- Mükellef olmak.
- 3- Hür olmak.
- 4- Erkek olmak.
- 5- Kureş kabilesinden olmak.
- 6- Adil olmak.
- 7- Alim ve müçtehit olmak.
- 8- Şecaat sahibi olmak.
- 9- Görüş sahibi olmak.
- 10-Muhakeme sahibi olmak. (Görme, işitme ve konuşma kabiliyeti olmak.)

İmamın tayini biat ile olur. En sahih kavle göre imamın tayini, kolayca bir araya gelebilen alimler, reisler ve insanların saygı duydukları kimselerden oluşan Ehl-i hal ve akdin beyatı ile olur. İmama biat edenlerin, şahitlerde aranan adalet ve diğer niteliklere sahip olmaları şarttır.

İmamet tayini, bir önceki imamın hayatta iken bir şahsı tayin etmesiyle de olur. Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer'i tayin etmesi gibi. Eğer bir önceki imam, seçilecek imamın bir cemaatin arasından seçilmesini şûraya havale ederse, bu şekildeki seçim imamın hayatta iken bir şahsı imam tayin etmesi gibidir. Ancak bu şekildeki seçimde imam olacak kişi belli olmaz. İmamın vefatından sonra bu grup kendi aralarından birini seçerler. Hz. Ömer'in kendisinden sonra bir halifeyi tayin etmeyerek bir gruba havale etmesi gibi.

Bu şekillerin dışında imam tayini, imametliğin şartlarını taşıyan birinin imamlığı zorla ele geçirmesi ile olur. Keza en sahih kavle göre imametîği zorla ele geçiren, fasık ve cahil olursa diğer şartları taşımakla birlikte imamlığı caizdir.

Ben diyorum ki; bir kimse zekâtını azgınlara verdiğini iddia ederse, yemini ile birlikte doğrulanır. Cizyeyi verdiğini iddia ederse sahih kavle göre tasdik edilmez. Keza en sahih kavle göre haracı verdiğini iddia ederse, tasdik edilmez. Bir kimse işlediği suç sebebi ile kendisine had tatbik edildiğini iddia ederse,

tasdik edilir. Ancak had cezası şahit ile tespit edilir; fakat bedeninde bir iz yoksa sözü tasdik edilmez. Allah daha iyi bilir.

F MURTEDİN HUKMU

Mürtedlik, niyet ederek veya küfre götüren bir sözü söyleyerek veya bir fiili işleyerek İslam'dan dönmektir. Küfre götüren söz; istihza şeklinde söylensin inat ederek veya inanarak söylensin, hükmü aynıdır.

Bir kimse, Allah'ı veya Resulü inkar eder veya Resulü yalanlar veya zina gibi icma ile haram olan bir şeyi helal eder veya bunun at sini yani, helal olan bir şeyi haram sayar veya icma ile vacib olanı in kar eder veya bunun aksini iddia eder veya yarın kafir olmayı azme der veya küfre girip girmemekte tereddüt ederse kafir olur.

İnsanı küfre götüren fiil ise, ya kasten işlenen bir fiil veya di ni hafife alarak açık bir istihza veya dini inkar etmek şeklinde olur Kuran-ı Kerimi pis bir yere atmak, put veya güneşe tapmak gibi.

Çocuğun, delinin ve zorlanan kişinin irtidadı sahih değildir.

Bir kimse irtidat edip deli olursa, deliliği süresince ceza olaraı öldürülmez. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre; sarhoşun irtidadı veya İslam'a girmesi sahihtir. Bir kimse kayıtsız şartsız: "Falan adam kafir oldu." diye şahitlik ederse, şahitliği kabul edilir. Zayıf kavle göre ise, bu konuda açıklama yapması lazımdır. Birinci görüşe göre kişinin küfrüne mutlak şekilde şahitlik etmek veya bir kaç kişi bir kimsenin mürted olduğuna şahitlik eder de kendisi bu iddiayı inkar ederse, şahitlerin ifadesine göre hüküm verilir.

Bir kimse: "Bana yapılan baskı sonucu küfre girdim." der ve kafirler tarafından esir tutulmak gibi onu doğrulayan bir karine varsa, yemini ile bildikte tasdik edilir. Karine yoksa sözü tasdik edilmez.

İki kişi: "Şu adam küfür lafzı söyledi." der o da baskı sonucu söylediğini iddia ederse, karine bulunsun veya bulunmasın sözü tasdik edilir.

Müslüman olduğu bilinen bir kimse ölür ve geride kalan müs-lüman iki çocuğundan biri: "Babam mürted oldu ve kafir olarak öldü." derse, ona mirasçı olamaz. Mirastaki hissesi fey olarak kalır. Keza babasının kafir oluşunu kayıtsız şartsız beyan ederse, en zahir kavle göre hükmü az önce geçen hüküm gibidir.

Mürted olan erkek ve kadının tövbe edip İslam'a dönmeleri için onlara teklifte bulunmak vacibtir. Bir kavle göre tövbe etmesi için kafire teklifte bulunmak müstehab olduğu gibi mürted olana teklifte bulunmak da müstehabtır. Mürtedin ise derhal tövbe etmesi gerekir. Bir kavle göre, kendisine üç gün mühlet-tanını.

Bir erkek veya kadın mürtedlikte ısrar ederse, öldürülür. Mürted islam'a dönerse, müslümanlığı sahih olur ve serbest bırakılır. Zayıf kavle göre, Batınî ve Zındıklar gibi gizli bir küfre irtidat etmişse İslam'ı kabul edilmez.

Mürted olanın çocuğa irtidattan önce veya sonra doğmuşsa ve anne ve babasından biri müslüman ise, müslüman sayılır. Her ikisi mürted ise de çocuk müslüman sayılır. Bir kavle göre çocuk mürted-dir. Başka bir kavle göre ise aslî

kafirdir. Ben diyorum ki; en zahir kavle göre çocuk mürteddir. Çocuğun kafir olduğuna dair alimlerin ittifakı bulunduğunu Iraklı alimler nakletmişlerdir. Allah daha iyi bilir.

Mürtedin kendi malı üzerindeki mülkiyetinin ortadan kalktığı hususunda birkaç kavil vardır: En zahir kavle göre, mürted olarak ölürse, malı üzerindeki mülkiyet hakkının kalktığı, müslüman olarak Ölürse mülkiyet hakkının devam ettiği anlaşılır. Bu kavillere göre; mürtedlikten önceki borçların malından ödenmesi lazımdır. Kendisinden tevbe etmesi istenildiği süre zarfında malından kendisine harcama yapılır. En sahih kavle göre, kişi mürtedlik döneminde telef etmiş olduğu malı tazmin eder.

Mürtedlik döneminde zevcelerinin nafakası malından harcanır, nikahları askıya alınır ve akrabalarının nafakası da malından ödenir. Malını askıya alma görüşüne dayanarak yaptığı tasarruflar ve dondurulabilme ihtimali olan azad etme, köleyle tedbir akdi yapma, vasiyette bulunma gibi tasarrufları askıya alınır. Müslümanlığa dönerse tasarrufu geçerli olur, mürted olarak ölürse geçerli olmaz. Tasarrufu; satış, hibe, rehin ve kitabet akdi gibi askıya almayı kabul etmeyen tasarruflardansa akidleri geçersizdir. İmanım ilk kavline göre, akidlerin askıya alınması sahihtir görüşüne dayanarak bu tasarrufları askıya alınır. Yukarıda geçen kavillere göre malı adil bir kişiye teslim edilir. Cariyeleri varsa güvenilir bir kadına teslim edilir. Malları icareye verilir ve mukâteb kölesi taksitlerini her ay hakime teslim eder.

G. ZİNA

Erkeğin penisini veya sünnet kadarını, kendisine haram olan ve şüphe halinde olmayarak iştiha çeken bir kadının vaginasma geçirmesi halinde kendisine zina haddi vacib olur. Erkek veya kadının anüsünde yapılan zinanın hükmü, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, vaginada yapılan zinanın hükmü gibidir. Kişinin yabancı kadının baldırı ile oynama, hayızlı veya oruçlu veya ihramlı karısı veya cariyesi ile cinsel ilişkide bulunması haddi gerektirmez. Keza kişinin evli olan cariyesi ve iddet döneminde bulunan karısı ile, keza mülkiyetine geçirdiği mahremleriyle (nesep; emişme ve hısımlık sebebi ile olan mahremleriyle) cinsel ilişkide bulunması, en zahir kavle göre kişinin zorlama sonucu cinsel ilişkide bulunması haddi gerektirmez. Keza en sahih kavle göre şahitsiz nikah gibi alimlerin her hangi bir cihetle mubah gördükleri şüpheli cinsel ilişki haddi gerektirmez. Velisiz kıyılan nikah sonucu olan cinsel ilişkinin hükmü de böyledir. En sahih kavle göre meyte ve en zahir kavle göre hayvanla yapılan cinsel ilişki haddi gerektirmez.

Bir kimse, zina için ücretle kiraladığı kadınla veya cinsel ilişki için rıza gösteren kadınla veya mahremi ile -nikahlamış olsa bile-cinsel ilişkide bulunursa haddi vacib kılar. (Bu üç durumda şüphe haddi düşürmez.)

Zina cezasını gerektiren şartlar şunlardır:

a-Zina yapan mükellef olmalıdır. Fakat sarhoş olana zina haddi lazım gelir.

b-Zinanm haram olduğunu bilmek.

Muhsan erkek ve kadının zina haddi, onları recm etmektir. Muhsan, mükellef ve hür olup zimmi de olsa sahih bir nikah sonucu penisini eşinin vaginasma geçiren kimsedir. En zahir kavle göre fâsid nikahla evlenmiş olan kimse muhsan sayılmaz. En sahih kavle göre muhsan olana had tatbik edilebilmesi için hür ve mükellef olduğu halde penisini veya sünnet kadarını vaginada kaybetmesi şarttır. Kamil olan kimse (muhsan olma şartlarını taşıyan) noksan (küçük) bir kadınla ilişkide bulunursa muhsan sayılır.

Bekar ve hür olanın cezası, yüz değnek ve namazı kısaltmayı gerektiren bir mesafeye veya daha uzak bir mesafeye bir yıl boyunca sürgüne göndermektir. İmam sürgün yerini belirlerse, en sahih kavle göre zaninin başka bir yeri talep etme hakkı olmaz.

Yabancı olan kimse, zina ettiği beldeden kendi beldesinden başka bir beldeye sürgün edilir. Beldesine dönecek olursa, en sahih kavle göre beldesine dönmesi mani olunur. En sahih kavle göre, kadın yalnız başına sürgüne gönderilemez. Ücretle olsa dahi yanında kocası veya mahremi bulunmalıdır. Kocası veya mahremi ücretle gitmezse, en sahih kavle göre zorla gönderilemezler.

Köle olanın cezası ise elli değnektir. Bir yılın yarısı kadar da sürgün edilir. Bir kavle göre bir yıl sürgün edilir. Bir başka kavle göre ise sürgün edilmez.

Zina haddi, beyyine veya zina edenin bir defa ikrarı ile sabit olur. Bir kimse zina ettiğini ikrar eder de sonra bu ikrarından dönerse zina haddi kalkar. Zina eden kişi, "Bana haddi tatbik etmeyin." der veya kaçarsa, en sahih kavle göre had cezası kalkmış olmaz. Dört erkek bir kadınının zina ettiğine şahitlik ederler de, dört kadın da onun bakire olduğunu iddia ederlerse, suç isnat edilen kadına had, suç isnat edenlere de kazif cezası uygulanmaz.

Şahitlerden biri zina edilen yeri tayin eder de diğerleri başka yeri tayin ederlerse had cezası sabit olmaz.

Hür veya bir kısmı hür olan kölenin zina cezasını imam veya vekili tatbik eder. Had tatbik edilirken imam ve şahitlerin hazır bulunması müstehabtır. Kölenin cezasını imam veya efendisi tatbik eder. Kölenin cezasını uygulamakta anlaşmazlığa düşerlerse en sahih kavle göre cezayı imam tatbik eder. Fakat sürgüne efendisi gönderir. Mukâteb olan kölenin hükmü, hür olanın hükmü gibidir. Fasık, kafir ve mukâteb olan köle, kölelerine kendileri cezayı tatbik ederler. En sahih kavle göre, kölenin ta'zir cezasını efendisi uygular. Efendi kölesinin cezasına şahitlik edenleri dinlemelidir.

Recm cezası, taşlaşmış toprak ve normal taşlarla yapılır. Erkeği recm etmek için çukur açılmaz. Kadının zina suçu beyyine ile sabit olmuşsa, onun için çukur açmak en sahih kavle göre müstehabtır.

Recm cezası hastalık, şiddetli sıcak veya soğuk için geciktirilmez. Bir kavle göre ise zina ikrar ile sabit olmuşsa geciktirilir. Hasta olan iyileşinceye kadar değnek cezası geciktirilir. Hastalığın iyileşmesi ümit edilmiyorsa, ceza değnekle değil üzerinde yüz bağ bulunan dalla bir defa vurulur. Üzerinde elli bağ varsa iki darbe vurulur. Biraz acı duyması için bağlar bir araya getirilir veya sıkıştırılır.

Darbe yeri iyileşirse, ceza yeterli olup tekrar tatbik edilmez.

Değnek cezası şiddetli sıcak veya soğukta uygulanmaz. Hakim, değnek cezasını hastalık anında, şiddetli sıcakta veya soğukta uygular da suçlu ölürse, İmam'ın kesin beyanına göre zanın olmaz. İmamın beyanından anlaşılan odur ki cezayı geciktirmek sünnet-tir. Kazif (Zina İftirası) Haddi

Zina iftirasında bulunan kimseye had tatbik edebilmek için kendisinde şu şartların bulunması lazımdır:

a-Mükellef olmak. Fakat sarhoş olana ceza tatbik edilir.

b-Kendi isteği ile suç isnadında bulunmak. Mümeyyiz olan kimse ta'zir edilir.

Her ne kadar aşağıya doğru inse de çocuğun suç isnadı ile aslına (babasına-anasına) had tatbik edilmez. Hür olan kimseye seksen, köleye ise kırk değnek vurulur. Kendisine suç isnat edilen kişi, lian bahsinde geçtiği gibi muhsan (evli) olmalıdır.

Sayıları dörtten az olan birkaç kişi, bir kimseye zina iftirasında bulunurlarsa, en zahir kavle göre kendilerine had tatbik edilir. Keza şahitlik eden dört kadın, bir köle ve bir kafir ise mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, kendilerine had tatbik edilir.

Zina yaptığını ikrar edene ve zinaya şahitlik edene had tatbik edilmez. İki kişi, bir birlerine zina isnat ederlerse, suçları takas edilmez. Kendisine kazif isnat edilen kimse, yalnız başına (hakimden izin almadan) suç isnat edene haddi tatbik ederse ceza ifa edilmiş olmaz.

H. HIRSIZLIK

Hırsızlık cezasının vacib olması için çalman malda şu şartların bulunması lazımdır:

1- Çalman mal, halis dinarın dörtte biri kadar olmalı veya değeri halis dinarın dörtte biri kadar olmalıdır.

Bir kimse, damgasız dinarın dörtte birini çalar ve bu damgalı dinarın dörtte birine eşit değilse, en sahih kavle göre eli kesilmez.

Bir kimse fülûs olduğunu zannederek birkaç dinarı çalar ve dinarın dörtte biri kadar değilse eli kesilir. Keza bilmediği halde cebinde dinarın dörtte biri kadar para olan eski bir elbiseyi çalanın en sahih kavle göre eli kesilir.

Bir kimse, nisap miktarı kadar malı saklandığı yerden iki defa çıkarır, mal sahibi bundan haberdar olur ve malın saklandığı yeri ıslah eder de ikinci defa aynı yerden çalarsa, bu ikinci çalma ayrı bir hırsızlık sayılır. Mal sahibi hırsızlık olayından haberdar olmaz ve saklama yerini ıslah etmezse, en sahih kavle göre hırsızın eli kesilir.

Bir kimse buğday torbasını deler ve nisap miktarı kadar döküleni alıp götürürse, en sahih kavle göre eli kesilir. İki kişi iki nisap miktarı kadar malı ortaklaşa çalarlarsa, her ikisinin de eli kesilir. Çalman mal iki nisap miktarı kadar değilse elleri kesilmez.

Bir kimse şarap, domuz, köpek, veya tabaklanmamış meyte derisi gibi değerli

olmayan bir malı çalarsa eli kesilmez. Şarap kabının değeri dinarın dörtte biri kadar ise, en sahih kavle göre eli kesilir. Tambur ve mizmar gibi bir malı çalanın eli kesilmez. Bir kavle göre, tambur veya mizmarm değeri hurda haliyle nisaba ulaşırsa eli kesilir. Ben diyorum ki; sonuncu kavi en sahih olan kavidir. Allah daha iyi bilir.

2- Çalman mal, başkasına ait bir mal olmalıdır. Bir kimse çaldığı bir malı bulunduğu yerden çıkarmadan miras veya başka bir yolla mülkiyetine geçirir veya mülkiyetine geçirmez de bulunduğu yerde iken yemek suretiyle veya başka bir şekilde nisap miktarından noksanlaştırırsa eli kesilmez. Keza çaldığı malın kendi mülkü olduğunu iddia ederse, İmam'ın kesin beyanına göre eli kesilmez.

iki kişi bir malı çalar da onlardan biri malın kendisine veya hem kendisine hem de arkadaşına ait olduğunu iddia eder arkadaşını onu yalanlarsa, iddia edenin eli kesilmez. En sahih kavle göre yalanlayanın eli kesilir.

Bir kimse ortak olduğu malı ortağının muhafaza ettiği yerden çalarsa, en zahir kavle göre eli kesilmez. Her ne kadar maldaki hissesi az ise de hüküm böyledir.

3- Çalman malın hırsızın mülkü olduğu şüphesi bulunmamalıdır. Aslının (babasının) veya ferinin (çocuklarının) veya efendisinin malını çalanın eli kesilmez. En zahir kavle göre koca karısının veya karı kocasının malını çalarsa elleri kesilir.

Bir kimse, bir grup için hazineden ayrılmış malı çalar ve kendisi o gruptan değilse eli kesilir. Çaldığı mal, halkın maslahatı için olup kendisinin de malda hakkı varsa veya mal sadaka malı olup kendisi fakir ise en sahih kavle göre eli kesilmez, aksi halde eli kesilir.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, mescidin kapısını veya sütunu çalan kimsenin eli kesilir. Hasırını veya kandilini çalanın eli kesilmez. En sahih kavle göre, vakfedilmiş malı veya uyuyan veya deli olan ümmü veledi çalanın eli kesilir.

4- Mal korunma altına alınmış olmalıdır. Korunma altına almak; malı gözetilme altında bulundurmamak veya muhafazalı bir yerde bulundurmamakla olur. Mal sahrada veya mescitte olursa devamlı gözetilmelidir. Mal korunakta ise, Örf'e göre gözetilmesi yeterlidir. Ahır, hayvanların korunağı olup, kapların ve elbiselerin korunağı değildir. Evin alanı ve balkonu kap ve eski elbiselerin muhafazasıdır. Fakat süs eşyası ile paranın muhafazası değildir.

Bir kimse sahra veya mescitte elbisesini altına alarak veya eşyalarını yastık yaparak uyursa, bu eşyalar muhafazada sayılır. Şayet uykuda iken bir tarafa döner ve elbiselerinden ayrılırsa, eşyalar muhafazada sayılmaz. Kişi sahrada elbise ve eşyalarını yakınma koyar ve onları gözetirse, muhafazada sayılır. Onları gözetmezse muhafazada sayılmaz.

Muhafızın kuvvet veya imdatla hırsızın men etmeye kadir olması şarttır.

Binalardan ayrı olan ev, kapısı açık olsun kapalı olsun orada uyanık, kuvvetli bir muhafız varsa muhafazalı sayılır. Aksi halde muhafazalı sayılmaz.

Binalara bitişik olan ev, kapısı kapalı olmakla birlikte korunağı varsa ve uykuda olsa bile muhafızı varsa muhafazalı sayılır. Kapısı açık olmakla birlikte muhafızı

uykuda olursa geceleyin muhafazalı sayılmaz. Keza en sahih kavle göre, bu durumda gündüzle-yin de muhafazalı sayılmaz. Keza bekçisi uyanık olup hırsız onu gaflete düşürürse, en sahih kavle göre muhafazada olmaz.

Binalara bitişik evin bekçisi olmazsa, emniyetin bulunduğu sürede kapısı kapalı ise, mezhep alimlerince kabul'edilen rivayete göre gündüz vaktinde muhafazalı sayılır. Bu üç şarttan (kapının kapalı olması, güvenliğinin bulunması ve vaktin gündüz olması şartlarından) biri yoksa ev muhafazalı sayılmaz.

İpleri sıkıştırılmamış ve yan tarafları sarkıtılmış durumda olan sahradaki çadır ve içindeki eşya çölde terk edilmiş eşya hükmündedir. Yalnız uykuda olsa bile içerisinde kuvvetli bir bekçisi olması (ipleri sıkıştırılmış ve yan tarafları kapatılmış) şartı ile muhafazada sayılır.

Binalara bitişik kapalı yerde bulunan hayvanlar, yanlarında muhafızları bulunmasa da kapalı bulundukları yer onların muhafazasıdır. Sahradaki hayvanlar için uykuda olsa bile bir muhafızın bulunması şarttır. Sahradaki develerin muhafızları onları görebilse muhafazalı sayılırlar. Katar halindeki hayvanlar, her saatte bir hepsini görecektir şekilde güdücünün onlara bakması ve her katarın dokuz hayvandan fazla olmaması şarttır. Katar halinde olmayanlar en sahih kavle göre muhafazalı sayılmazlar.

Muhafazalı evin içinde bulunan kabirdeki kefen muhafazalı sayılır. Keza en sahih kavle göre, binalara yakın olan kabirlerdeki kefenler de muhafazada sayılırlar. En sahih kavle göre, binalardan uzak olan kabirlerdeki kefenler muhafazada sayılmazlar.

1. Elin Kesilip Kesilmemesine Sebep Olan Şeyler

Bir kimse kiraya verdiği evinden (muhafazalı yerde bulunan) bir eşyayı çalarsa eli kesilir. Keza kişinin iare (emanet) verdiği evinden bir şey çalarsa en sahih kavle göre eli kesilir.

Bir kimse, bir korunağı gasp edip malını orada muhafaza eder de korunağın sahibi o malı çalarsa, eli kesilmez. Keza en sahih kavle göre başka birisi de orada bulunan malı çalarsa eli kesilmez.

Bir kimse bir malı zorla alır ve kendi muhafazasında korur da mal sahibi kendi malı ile birlikte zorla alanın malını çalarak ele geçirirse veya başka birisi zorla alınan malı ele geçirirse eli kesilmez.

Bir kimse bir malı alıp kaçırırsa veya kendi kuvveti ile bir malı açıkça ele geçirirse veya yanında bulunan vedia malı inkar ederse eli kesilmez.

Bir kimse geceleyin bir evin duvarında bir gedik açar ve ikinci gece gelip oradan bir mal çalarsa, en sahih kavle göre eli kesilir. Ben diyorum ki mal sahibi bu gedikten haberdar olmaz ve yoldan geçenlere görünmezse hüküm böyledir. Durum bunun aksi olursa, kesin olarak eli kesilmez. Allah daha iyi bilir. Bir kimse duvarda gedik açar ve bir başkası malı buradan çıkarırsa eli kesilmez.

Birkaç kişi yardımlaşarak bir duvarda gedik açar ve bunlardan biri malı getirip açılan gediğin yakınma koyarsa, bir başkası da malı oradan alıp dışarıya

çıkarsa, malı dışarıya çıkaranın eli kesilir. Birisi malı gediğin ortasına koyar dışarıdaki de alır götürür ve mal nisap miktarı kadar ise, en zahir kavle göre ikisinin de eli kesilmez.

Bir kimse bir malı korunaktan dışarıya atar veya bir akarsuya bırakır veya gitmekte olan bir hayvanın sırtına koyar veya esen rüzgara karşı koyar ve böylece malı dışarıya çıkarırsa eli kesilir. Malı, durmakta olan hayvanın sırtına koyar da hayvan giderse, en sahih kavle göre eli kesilmez.

Bir kimsenin eli altında bulunan hür kişi telef olursa, eli altında bulunduran zamin olmaz ve hür kişiyi çalanın eli de kesilmez.

Bir kimse küçük çocuğu boynunda bulunan kolyesiyle çalarsa, keza en sahih kavle göre eli kesilmez.

Bir köle deve üzerinde uyur da başkası hayvanı sevk eder ve kafileden ayırırsa eli kesilir. Hür bir kimse deve üzerinde uyur ve başkası hayvanı sevk edip kafileden ayırırsa eli kesilmez.

Bir kimse bir malı kapısı kapalı olan evden alır da kapısı açık olan evin salonuna naklederse eli kesilir. Birinci evin kapısı açık, ikinci evin kapısı kapalı ise eli kesilmez. Zayıf kavle göre, her iki evin kapısı kapalı ise eli kesilir. Handa bulunan oda ve salonun hükmü, en sahih kavle göre ev ve odaların hükmü gibidir.

2. Hırsızda Bulunması Gereken Şartlar ve Hırsızlığı Sabit Kılan Şey

Çocuk, deli ve zorlanan kişinin eli hırsızlık sebebi ile kesilmez. Müslüman veya zımmi, müslüman veya zımminin malını çalarsa eli kesilir. Eman almış kişinin yaptığı hırsızlık hakkında birkaç farklı görüş vardır. Ehsan görüşe göre, "Hırsızlık yapması halinde eli keşilir." diye şart koşulmuşsa eli kesilir. Şart koşulmamışsa eli kesilmez. Ben diyorum ki; ekser ulemaya ve en zahir kavle göre eli kesilmez. Allah daha iyi bilir.

En sahih kavle göre davalı yemin etmekten kaçınırsa, kendisine yemin dönen davacının yemini ile hırsızlık sabit olur veya hırsızlık yapanın ikrarı ile sabit olur. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, hırsız ikrarından dönerse kabul edilir.

Bir kimse Allah hakkına taallûk eden bir suçu itiraf ederse, en sahih kavle göre bu itirafından dönmesi için hakim ona bir takım tarizlerde bulunabilir, fakat ona seraheten "Bu itirafından dön." diyemez.

Aleyhinde dava açılmaksızın bir kimse hazırda olmayan Zeyd'in malını çaldığını iddia ederse eli derhal kesilmez. Ancak en sahih kavle göre Zeyd hazır oluncaya kadar bekletilir. Bir lumse, hazır olmayan bir kişinin cariyesi ile zorla cinsel ilişkide bulunduğunu ikrar ederse, en sahih kavle göre kendisine derhal haç uygulanır.

Hırsızlık, adil iki erkeğin şahitliği ile de sabit olur. Bir erkek ve iki kadın hırsızlığa şahitlik ederse, mal sabit olur fakat hırsızın eli kesilmez. Her iki şahidin hırsızlık olayının şartlarını açıklaması şarttır.

Her iki şahit ihtilâfa düşerek birisi hırsızın sabahleyin ve diğeri akşamleyin hırsızlık yaptığını iddia ederse, bu şekildeki şahitlikleri geçersizdir.

Hırsızın çaldığı malı geri vermesi lazımdır. Mal telef olmuşsa tazmin eder.

Hırsızın eli kesilirken önce bilek mafsalı ile birlikte sağ eli kesilir. Eli kesildikten sonra ikinci defa hırsızlık yaparsa, sol ayağı kesilir. Üçüncü defa hırsızlık yaparsa sol eli kesilir ve dördüncü defada sağ ayağı kesilir. Bundan sonra hırsızlık yaparsa ta'zir edilir.

Kesilen el, kaynatılmış zeytin yağına batırılarak kanı durdurulur. Zayıf kavle göre, kesilen yer yağa batırılınca had cezası tamamlanmış olur. En sahih kavle göre kesilen kolu hırsız yağa batır-malıdır ve yağın ücreti hırsıza aittir. Hırsızın kolunu yağa batırması için imam kendisine emir vermeyebilir. El kesilirken bilek mafsalıdan kesilir. Ayak ise topuk mafsalıdan kesilir.

Bir kimse eli kesilmeden birkaç defa hırsızlık yapmışsa, hepsine bedel olarak sağ elinin kesilmesi yeterlidir. Kesilen elin dört parmağı kesik olsa da el tam olarak kabul edilir. Ben diyorum ki, keza elin beş parmağı kesilmişse de en sahih kavle göre tam kabul edilir. Allah daha iyi bilir. En sahih kavle göre, elin bir parmağı fazla ise de kesilir.

Bir kimse hırsızlık yapar da sağ eli bir afet sonucu kesilirse, kesme cezası düşmüş olur. Sol eli bir afet sonucu kesilmişse mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre ceza sakıt olmaz. Bir afet sonucu kesilen ayakların hükmü de elin hükmü gibidir.

3. Yol Kesenlerin Hükmü

Yol kesen; (mal almak, adam öldürmek ve insanları korkutmak amacıyla yola çıkan) müslüman, mükellef ve kuvvet sahibi kimsedir.

Muhtelis yol kesici değildir. Kafilenin arkasından gelip bir şeyi kapıp kaçan kimsedir. Kendi kuvvetleri ile küçük bir gruba galebe çalanlar, o grup için yol kesici sayılırlar. Büyük ve yardım alan kabileler için yol kesici sayılmazlar. Yardımın olmaması ya uzaklık sebebi ile veya belde halkının zayıflığı sebebi ile olur. Belde halkının zayıflığı nedeni ile kuvvet sahibi olanlar, şehir içinde gâlib gelirlerse yol kesici sayılırlar.

İmam, bir grubun halkı yolda korkuttuklarını ancak mallarını almadıklarını ve kimseyi öldürmediklerini öğrenirse, onları hapis veya başka bir ceza ile ta'zir eder.

Yol kesen, -mal çalmada olduğu gibi- nisap miktarı kadar bir malı ele geçirirse ceza olarak sağ eli ve sol ayağı kesilir. Sonra tekrar yol keserse, sol eli ve sağ ayağı kesilir. Bir şahsı öldürürse, kendisinin de kısasen öldürülmesi vacibtir. Şayet hem mal almış hem de adam öldürmüştü, kendisi kısasen öldürülür ve cenazesi darağacında üç gün bırakıldıktan sonra indirilir. Bir kavle göre, cenazesinden irin akmcaya kadar asılı bırakılır. Bir başka kavle göre ise bir müddet canlı olarak bırakılır sonra indirilerek öldürülür.

Yol kesenlere yardım edenler çok olursa hapsetmek, sürgün etmek veya diğer

cezalardan biri ile ta'zir edilirler. Zayıf kavle göre imam onları uygun gördüğü bir yere sürgün eder. Yol kesenin cezalandırılmasında kısas manası ağır basar. Bir kavle göre ise had manası ağır basar. Birinci kavle (kısas manası ağır basar diyen görüşe) göre yol kesen müslüman kendi çocuğunu veya zımmiyi öldürürse onlara karşılık öldürülmez.

Ceza tatbik edilmeden yol kesen ölürse, malından diyet alınır. Birkaç kişiyi beraber öldürmüştü bir kişiye karşılık öldürülür ve diğerleri için diyet alınır. Maktulün velisi onu mal karşılığında affederse, malı ödemesi vacib olur ve kısas cezasından kurtulur. Ancak had cihetiyle öldürülür.

Yol kesen, birini ağır bir şekilde öldürür veya bir organını koparmak sureti ile öldürürse, kendisi de kısasen aynı şekilde öldürülür. Şayet birini yaralar ve yara iyileşirse, en zahir kavle göre kısası uygulamak vacib değildir.

Yol kesen kişi, yakalanmadan önce kendisine mahsus suçlardan tövbe ederse suçları düşer. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, yakalandıktan sonra tövbe ederse, suçları sakıt olmaz. En zahir kavle göre zina ve hırsızlık gibi sair cezalar tövbe ile sakıt olmaz.

4. Birden Fazla Cezanın Üst Üste Gelmesi

Bir kimse kısas, organ kesmek ve zina iftirası haddi ile cezalandırılır ve hak sahipleri bu cezaların infazını talep ederlerse, Önce zina iftirası haddi sonra organ kesme ve daha sonra kısas cezası tatbik edilir. Azası kesildikten hemen sonra acele üzere öldürülür.

Kısası hak eden hazır değilse, kırbaçlandıktan hemen sonra eli kesilmez. Keza hak sahibi hazırda olup, "Acele olarak azasını kesin." derse, en sahih kavle göre organı acele üzere kesilmez. Kısasta hak sahibi olan kimse, hakkını erte-Ierse, suçlu kazif haddi için kırbaçlanır. Yarası iyileşince azası kesilir.

Organ kesmede hak sahibi olan hakkını ertelerse, kısasta hak sahibi olan organ kesme cezası infaz edilinceye kadar sabreder. Acele edip onu öldürürse, organı kesme hakkına sahip olan maktulün terekesinden diyet alma hakkına sahip olur. Zina haddini uygulama hakkına sahip olan bu hakkını ertelerse, kıyasa göre diğerlerinin bekleyip sabretmeleri gerekir.

Bir kimse üzerinde Allah'ın hakkına taallûk eden hadlerden bir kaç üst üste gelirse, önce en hafif olanı uygulanır. Bir kimse hakkında Allah'a ve insanlara ait cezalar üst üste gelirse, zina iftirası haddi, zina haddinden önce uygulanır. En sahih kavle göre zina iftirası haddi içki haddinden önce gelir. Can ve kesme kısası zina haddinden önce tatbik edilir.

I. İÇCEKLER BAHSİ

Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır. İçki içene had cezası tatbik edilir. Yalnız çocuğa, deliye, harbi, zımmi ve boğazına içki dökülen kimseye keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre zorlama sonucu içki içene ceza tatbik

edilmez. İçki olduğunu bilmeden içen kimseye de had tatbik edilmez.

İslam'a yeni girmiş bir kimse içki içer ve "İçkinin haram olduğunu bilmiyordum." derse, kendisi had cezası ile cezalandırılmaz. "İçki içene had uygulandığını bilmiyordum." derse, kendisine had uygulanır. İçkinin tortusunu (kabın dibine çöküp katılmış olanı) içmek haddi gerektirir.

Hamuru içki ile yoğrulmuş ekmeği yiyene ve içinde içki bulunan macunu yiyene had tatbik edilmez. Çünkü içki bu maddeler içerisinde tükenmektedir. Keza en sahih kavle göre şarap ile hukne yapmak ve kişinin içkiyi kendi burnuna akıtması nedeni ile kendisine had tatbik edilmez.

Bir kimsenin boğazına lokma takılır ve onu yutabilmek için içkiden başka bir şey bulamazsa, içki içmesi caizdir. En sahih kavle göre, kişinin tedavi için veya susuzluğunu gidermek için içki alması haramdır.

Hür olan kimsenin içki içme haddi kırk değnektir. Kölenin haddi ise yirmi değnektir.

İçki içen kimseye sadece kırbaç, el, ayakkabı veya elbisenin ucu ile vurulur. Zayıf kavle göre ise orta kalınlıkta olan kırbaçla vurulur. İmamın içki içen hür kişiye miktarı fazlalaştırarak seksen değnek vurmaya istemesi en sahih kavle göre caizdir. Kırbaçla olan had cezasında, fazla olan kırbaçlar ta'zir cümlesindendir. Zayıf kavle göre ise had cezası cümlesinden sayılır.

İçki haddi, içki içenin ikrarı veya iki erkeğin şahadeti ile sabit olur. Ağzının içki kokması, sarhoşluk ve kusması ile içki cezası sabit olmaz. İçki haddinin sübutu için yapılan ikrar ve şahadette sadece "İçki içti." demek yeterlidir. Zayıf kavle göre ise itirafta bulunan: "Ben onun içki olduğunu biliyordum, isteğimle içtim." şeklinde açıklama yapması şarttır.

İçki içene sarhoş iken had tatbik edilmez. Had cezasını tatbik etmekte kullanılan kırbacın kalınlığı dal ve asa arasında orta kalınlıkta, yaş veya kuru bir değnek olabilir. Darbeler hep aynı yere değil, bedenın bütün organlarına taksim edilerek indirilir. Boğaz çukuru ve yüz gibi çabucak ölüme sebebiyet veren yerlere vurulmaz. Zayıf kavle göre kafaya da vurulmaz. Suçlunun eli bağlanmaz ve elbiseleri çıkarılmaz. Fakat üzerindeki kürk veya aba gibi kaba elbiseler çıkartılır. Suçluyu suçtan men edecek ve aleme ibret edecek şekilde darbeler art arda vurulmalıdır. Darbeleri günlere ve saatlere taksim ederek vurmaya caiz değildir.

Ta'zir

Hakkında had ve kefarete olmayan haram fiili işleyen kişi, terbiye için ta'zir edilir. Ta'zir, suçluyu hapsetmek, dürtmek, azarlamak veya suçluya dayak atmaktır. Ta'zir cezasının cinsini ve miktarını devlet başkanı belirtir. Bir kavle.göre, kul hakkına taallûk eden bir suç için azarlama cezasını vermek yeterli olmaz.

Ta'zir cezası dayak ile olursa, sayısı köle için yirmi, hür için kırk kırbaçtan az olmalıdır. Zayıf kavle göre hür için dayak sayısı yirmi kırbaçtan az olmalıdır. En sahih kavle göre, günah olan bütün fiillerde bu cezalar eşit olup aynı muameleye

tabidirler. Hak sahibi kazif haddi gibi bir hakkından vazgeçerse, en sahih kavle göre imamın suçluyu ta'zir etme hakkı olmaz veya mağdur ta'zir etme hakkından vazgeçerse, en sahih kavle göre imam ta'zir cezasını verebilir.

J. SAYYAL (SALDIRGAN)

Kişinin; nefsinin, organlarını, namusunu ve malını her türlü zarara karşı müdafaa etmesi hakkıdır. Bu müdafaa esnasında saldırgan hayatını kaybederse, katil tazminat ödemez. Ancak malına gelecek zarara karşı müdafaaada bulunması vacib değildir. Namusuna gelecek zararı def etmesi ise vacibtir. Keza bir kafir veya bir hayvan kendisine saldırırsa, müdafaa yapması vacibtir. En zahir kavle göre kişinin Müslüman'a karşı müdafaa yapması veya onu öldürmesi vacib değildir.

Başkasına gelecek zararı defetmenin hükmü, kişinin kendi nefesine gelecek zararı def etmesinin hükmü gibidir. Zayıf kavle göre başkasını tehlikeden korumak kesinlikle vacibtir.

Bir şahsın üzerine düşmekte olan testinin vereceği zararı def etmek için testinin kırılması gerekiyorsa, en sahih kavle göre kıran kişi zamin olur. Saldırgan en hafif zararlar def edilmelidir. Söz ve yardım istemek sureti ile def etmek mümkün ise, onu vurmamak; elle vurarak onu def etmek mümkün ise, kırbaça vurmak; kırbaça vurarak def etmek mümkün ise, sopa ile vurmamak; bir azasını kesmekle onu def etmek mümkün ise, onu öldürmek haramdır.

Saldırıya uğrayanın kaçma imkanı varsa mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre kaçması vacibtir. Kaçmayıp saldırganı öldürmesi ise haramdır.

Bir kimse bir şahsın elini ısırsa, elini kolay yoldan kurtarmalıdır. Meselâ çenesini açmak ve avurduna vurmak sureti ile elini kurtarmalıdır. Bu şekilde kurtarma imkanı olmaz da elini şiddetle çeker ve ısırmanın dişi sökülürse, dişi için bir hak iddia edemez.

Bir kimse pencereden veya bir gedikten başkasının haremine (zevce, cariye ve mahremeler) bakar da ev sahibi, çakıl taşı gibi bir şeyi hafifçe atar ve bakanın gözüne değer gözü kör olur veya gözüne yakın bir yerine değip yaralar ve bu nedenle adam ölürse heder olur. Yalnız bakan kişinin mahremi veya karısı orada bulunmaması şarttır. Zayıf kavle göre ev sahibinin haremî mestur olması şarttır. Başka bir zayıf kavle göre ise, taşı atmadan onu ikaz etmelidir.

Veli çocuğunu; vali şikayet edileni; koca karısını ve öğretmen öğrencisini ta'zir eder de bunlar zarar görürse, ta'zir eden tazminat vermekle yükümlü olur.

İmamın nass ile takdir edilmiş had ile cezalandırdığı suçlu ölürse, bunda tazminat olmaz. Sözelimi içki içen kişiye ayakkabı veya elbise ile had tatbik edilir ve bu nedenle ölürse, en sahih kavle göre bunda tazminat söz konusu olmaz. Keza meşhur kavle göre kendisine kırk kırbaça vurulur ve ölürse, yine tazminat gerekmez. Kırk kırbaçtan fazla darbe indirilir ve suçlu ölürse, darbe sayısına oranla diyetten hisse ödenir. Zayıf kavle göre diyetin yarısı ödenir. Zina

iftirasında bulunan suçluya seksen bir kırbaç vurulur ve bu nedenle ölürse, bunda her iki görüş cari olmuştur. Yani, ya diyetten pay ödenir veya diyetin yarısı ödenir.

Akil, baliğ ve hür olan kişinin bedeninde ur oluşur da ölümcül olduğundan korkulmuyorsa kesilebilir. Ölümcül olduğundan korkulur ve onu bırakmakta bir tehlike yoksa kesmek caiz değildir. Kesmekte bir tehlike olmaz da kesilmesi halinde tehlikesi artarsa kesilmez.

Çocuğun veya delinin bedeninde bulunan ur tehlikeli olmakla birlikte terk edilmesi halinde tehlikesi artarsa, babasının veya dedesinin onu kesme yetkisi vardır. Tehlikeli olması halinde imamın kesme yetkisi olmaz. Ancak tehlikeli değilse babasının, dedesinin ve imamın kesme yetkisi vardır.

Baba, dede, sultan ve diğer velilerin çocuk ve deliye neşter vurdurma ve kan aldırma yetkileri vardır. Caiz görülen bu tedavi şekilleri sebebi ile tedavi gören kişi ölürse, tazminat ödemek gerekmez, imam, yasak olan bir şeyi çocuğa uygular da çocuk ölürse, imamın malından ağır bir diyet alınır. İmamın hatası sonucu bir had veya hüküm sebebi ile vacib olan diyet imamın akilesi yüklenir. Bir kavle göre hazineden ödenir.

İmam, iki şahidin şahadeti ile had cezasını tatbik eder ve had tatbik edilen kişi ölür de sonra şahitlerin; köle, zımmi veya baliğ olmayan çocuk oldukları ortaya çıkarsa, imam araştırmada kusur göstermişse tazminat öder. Eğer kusur göstermemişse bunda iki görüş vardır: Tazminatı akilesi üstlenir veya tazminat hazineden ödenir dememiz halinde, en sahih kavle göre zımmi ve köle olan şahitler zamin olmaz.

Bir kimse izin alarak bir şahıstan kan aldırır veya neşter vurur bu nedenle canına sirayet eder ölürse, tazminat ödemez. Cellat imamın emri ile haddi infaz ederek birisinin kafasını vurur veya dayak haddini infaz ederse, bu ameliyeyi bizzat imam yapmış gibidir.

Cellat yaptığının zulüm olduğunu veya imamın hata işlediğini bilmiyorsa, imam tazminatı öder. Eğer bunu bilerek yapmışsa, cellat kısas ve tazminatı üstlenir. Ancak bu infazın cellada zorla yaptırılmış olmaması şarttır.

Vaginanın üst kısmından bir et paçası alınarak kadının sünnet edilmesi, çocuk buluş çağına erince penisinin uç kısmını örten derinin alınarak sünnet edilmesi vacibtir. Acele ederek çocuğu yedinci günde sünnet etmek menduptur. Yedinci günde sünnet edilmesi halinde zayıf kalacağı ihtimal dahilinde ise, tahammül edeceği zamana kadar geciktirilir.

Bir kimse çocuğu dayanamayacağı bir yaşta sünnet eder de çocuk ölürse, kendisine kısas tatbik edilir. Yalnız ameliyeyi yapan anası veya babası ise, kendilerine kısas tatbik edilmez. Veli çocuğu tahammül edeceği bir yaşta sünnet eder de ölürse, en sahih kavle göre tazminat ödemesi gerekmez. Malı varsa sünnet ücreti çocuğun malından ödenir.

Hayvanların Sebep Olduğu Cinayetler

Bir kimsenin beraberinde bulundurduğu hayvan gece veya gündüz vaktinde bir canı veya bir malı telef ederse zararı öder.

Hayvan yola idrar veya dışkısını bırakır da bir canın veya bir malın telefine sebep olursa, zararı ödeme mecburiyeti yoktur. Süvari hayvanı çamurda süratli sürmek gibi mutat olmayan şeylerden sakınmalıdır. Adet dışı bir şey yapar ve bir şeyin telefine sebep olursa, kendisinin tazminat ödemesi lazımdır.

Bir kimse sırtına odun alır veya bir hayvana yükler ve bir duvara sürünerek gider de duvar yıkılırsa zararı öder. Çarşıya girer de bir canın veya bir malın telef olmasına sebep olur ve çarşıda izdiham varsa, tazminat ödemesi gerekir. Çarşıda izdiham olmaz da odunlar bir şahsın elbisesine takılırsa zamin olmaz. Fakat kör olanı ve hayvana sırtı dönük olanı ikaz etmesi vacibtir. Mal sahibi malını korumakta bir kusur göstermemişse, hayvan sahibi tazminat öder. Mal sahibi malım yolun ortasına koymak veya hayvana arz etmek gibi bir kusur gösterirse, hayvan sahibi tazminat ödemez.

Hayvan tek basma olup gündüz vaktinde bir ziraat veya başka bir şeyi telef ederse, sahibi tazminat ödemez. Gece vaktinde telef ederse sahibi zararı öder. Ancak hayvanı gece bağlamakta aşırı bir kusur göstermemişse veya ziraat sahibi hazır olur da hayvanı defetmekte ihmalkar davranırsa zararı ödemez. Keza ziraatın etrafı duvarla çevrilmiş olup sahibi kapıyı açık bırakmışsa, en sahih kavle göre hayvan sahibi tazminat ödemez.

Kedi bir kuşun veya bir yemeğin telef olmasına sebep olur ve bunu adet haline getirmişse, vakit ister gece olsun ister gündüz olsun, en sahih kavle göre sahibi zamin olur. Adet haline getirmemiş ise en sahih kavle göre sahibi zararı ödemez.

ONSEKİZİNCİ BOLUM

DÜŞMANLA SAVAŞMAK ve AHKAMI

A. GENEL BİLGİLER

Cihat Resûlullah (s.a.)'in döneminde farz-ı kifâye, zayıf kavle göre ise farz-ı ayın olan bir emirdi. Resûlullah (s.a.) döneminden sonra kafirlerle ilgili iki durum ortaya çıkmıştır:

1- Kendi beldelerinde oturan kafirlerin durumu: Bunlarla cihat etmek farz-ı kifâyedir. Yeteri miktarda bir grup müslüman bu cihadı yaparsa, diğer müslümanların üzerinden bu cihat kalkmış olur. Farz-ı kifâye olan işlerden bazıları şunlardır: Ali ah'm varlığını ispat etmek için ilmi delilleri getirmek, dini problemleri halletmek, tefsir ve hadis gibi dini ilimleri tahsil etmek, dini hükümlerin icrası için fıkıh ilmini tahsil etmek, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, her yıl Kabe'yi ziyaret etmek sureti ile onu ihya etmek. Zekât ve beytü'l-mal yeterli olmadığı takdirde çıplakları giydirmek, açları doyurmak sureti ile müslümanlara zarar veren şeyleri gidermek, şahadeti kabul edilen kişilerin şahitlik yapmayı kabul etmeleri, gerektiğinde şahitlerin şahadette bulunmaları, iş, sanat ve işeyi tamamlayacak şeylerle uğraşmak.

Bir cemaata verilen selâmı almak farz-ı kifâyedir. Selâm vermek ise sünnettir.

Tuvalet ihtiyacını gidermekte olana, sofrada olana ve hamamda olana selâm vermek sünnet değildir. Bunlara selâm verilmesi halinde kendilerinin selâmı almaları vacib değildir.

Çocuğa, deliye, kadına, hastaya, sakat olduğu belli olana, eli veya ayağı kesik veya felçli olana, köleye ve savaş masrafı (azık ve silâh) olmayan kişiye cihat farz değildir.

Vacib olan hacı eda etmeye mani olan her özür, cihat için de özür sayılır. Ancak kafirler keza en sahih kavle göre, müslüman hırsızlar sebebiyle olan yol korkusu cihat için özür sayılmaz.

Borcu peşin olan kimse, alacaklısının izni olmadan cihat ve sefere çıkması haramdır. Borcu vadeli olanın sefere çıkması haram değildir. Zayıf kavle göre gidilen sefer korkulacak bir yol ise, sefere çıkması haramdır.

Kişinin müslüman olan ana ve babasından izin almadan cihada çıkması haramdır. Farz-ı ayn olan bir ilmi Öğrenmek için kişinin ana ve babasından izin alması gerekmez. Keza en sahih kavle göre, farz-ı kifâye olan bir ilmi tahsil etmek için de onlardan izin almak gerekmez.

Bir kimse annesinden, babasından ve alacaklısından izin alır ve cihada çıkar da henüz savaş safına katılmadan izinlerini geri çekerlerse dönmesi vacibtir. Savaşmaya başlamışsa savaşı bırakıp ayrılması, en zahir kavle göre haramdır.

2- Kafirlerin müslümanların beldesine girmeleri: Bu takdirde belde halkı, mümkün derecede onları çıkarmaları; savaşa hazırlık yapma imkanları varsa, mümkün olanı yapmaları; hatta izin almaksızın fakirin, çocuğun, kölenin ve borçlunun imkanını kullanması vacibtir. Zayıf kavle göre hür kişilerle kafirlere karşı mukavemet gösterme imkanı varsa, kölenin efendisinden izin alması şarttır. Savaşa hazırlanma imkanı olmaz da düşman tarafından yakalanan kişi öldürüleceğini bilirse, imkan dahilinde düşmanı def eder. Öldürülmeyi veya esir tutulmayı uygun görürse, imkan dahilinde kendini müdafaa ederek teslim olabilir.

Bir kimsenin savaş mahalline uzaklığı, namazı kısaltma mesafesinden az ise, savaş mahallindeki halkın bir ferdi sayılır. Namazı kısaltma mesafesinden uzak bir mesafede olanların ise, yeteri kadar

savaşa katılmaları lazımdır. Bu durumda savaş mahallinde bulunan; lar ve onlara yardıma gelenler savaş için yeterli sayıda olmamalıdır. Zayıf kavle göre her ne kadar müslümanlar düşmanlarına kafi gelecek sayıda olsalar da, uzak mesafede olanların kendilerine katılmaları gerekir.

Esir alman müslüman kurtarma ümidi varsa, en sahih kavle göre düşmana karşı direnmek vacibtir.

1. Savaşta İşlenmesi Mekruh ve Haram Olan Şeyler

İmam veya vekili izin vermedikçe savaşa çıkmak mekruhtur. İmamın savaşa gönderdiği seriyeye bir komutan tayin etmesi, komutana karşı sabır ve sebat göstermeleri için askerlerden söz alması sünnettir.

İmam, hıyanetlerinden emin olduğu kafirlerden yardım isteyebilir. Ancak yardıma gelenler kafirlerin grubuna katılırlarsa, onlara mukavemet gösterebilecek kuvvette olmamız şarttır. Efendilerinden izin alarak köle ve buluş çağma ermemiş kuvvetli çocuklardan da yardım isteyebilir. İmam bunların masraflarını ve silâhlarını hazineden veya kendi malından karşılar. Cihada çıkmaları için imamın müslüman tabaya ücret ödemesi caiz değildir. Zımmi olanlara ücret ödemesi ise caizdir. Zayıf kavle göre, zımmi olmayanlara da ücret ödemesi caizdir.

Müslüman askerin akrabasını öldürmesi mekruhtur. Mahremi olan kimseyi öldürmesi ise şiddetle mekruhtur. Ben diyorum ki, Allah'a ve Resulüne sövdüğünü duyarsa, onu öldürmesi mekruh değildir. Allah daha iyi bilir.

Savaşta çocukları, deliyi, kadınları ve ersel olanı öldürmek haramdır. En zahir kavle göre rahibi, ücretle çalışanı, yaşlıyı, kör ve sakat olanı öldürmek helaldir. En zahir kavle göre, savunmaya muktedir olmayan ve savaş hususunda görüş sahibi olmayanı öldürmek helal değildir. Düşmanın erkekleri köle, kadınları esir ve malları ganimet olarak alınır.

Şehirde olsunlar kalede olsunlar, kafirleri muhasara altına almak, üzerlerine su bırakmak, ateş ve mancınıkla kendilerine ateş etmek ve onları uykuda gafil avlamak caizdir. Aralarında müslüman esirler ve tüccarlar olsa bile bu ameliyeyi yapmak mezhep alimlerin-ce kabul edilen rivayete göre caizdir.

Savaş kızıdır da düşman çocuk ve kadınları kendilerine siper ederlerse, onlara ateş etmek caizdir. Sadece kendilerini müdafaa etmek için onları siper eder ve onlara ateş etmekte bir zaruret yoksa, en zahir kavle göre kendilerine ateş edilmez terk edilirler. Şayet müslümanları kendilerine siper eder ve onlara ateş etmekte bir zaruret yoksa kendilerine ateş açılmaz. Ancak bir zaruret varsa en sahih kavle göre onlara ateş etmek caizdir.

Savaş safımdan ayrılıp gitmek haramdır. Kafirin sayısı sayımızın iki katı değilse hüküm böyledir. Yalnız savaş için bir tarafa dönmek veya diğer bir gruba katılmak veya yeni bir imkan bulmak için ayrılmak caizdir. En sahih kavle göre, uzak bir gruba katılmak üzere savaş saffından ayrılmak caizdir. Uzak gruba katılan asker, ayrıldığı grup kendisinden sonra ganimet elde ederse, bu ganimete ortak olamaz. Yakın bir gruba katılmışsa, en sahih kavle göre ayrıldığı grubun ganimetine ortak olur.

Düşmanın sayısı sayımızın iki katından fazla ise, savaş saffından ayrılmak caizdir. Ancak bizden zayıf olan iki yüz bir düşman askerine karşılık yüz askerinizin savaş saffından ayrılması en sahih kavle göre haramdır.

Mübareze şeklinde savaşmak caizdir. Bir kafir kendisine karşı birinin çıkmasını isterse, ona karşı çıkmak müstehabtır. İmamın izni ile tecrübeli olanlardan birinin ona karşı çıkması daha iyidir.

Savaş sebebiyle ve zafere ulaşmak için düşmanın binalarını telef etmek ve ağaçlarını kesmek caizdir. Keza zafere ulaşmak ümidi yoksa da ağaçları kesmek caizdir. Ağaçları kesmeden zafere ulaşma ümidi varsa, onları kesmemek menduptur.

Hayvanları telef etmek ise haramdır. Yalnız üzerinde savaştıkları hayvanları, düşmanı def etmek ve zafere ulaşmak için öldürmek veya ganimet olarak alman hayvanların onlara geri dönecekleri ve bize zarar verecekleri korkusu varsa, öldürülmeleri caizdir.

2. Düşman Esirlerinin ve Mallarının Hükümü

Kafirlerin kadınları ve çocukları köle keza köleleri de köle olarak esir alınır. İmam kendi görüşüne göre kamil ve hür esirleri öldürmek, serbest bırakmakla onlara minnet etmek, müslüman esirlere bedel onları fidye vermek, bir mal karşılığında serbest bırakmak veya köle olarak bekletmek gibi müslümanlar için faydalı olanı yapar. Müslümanlar için faydalı olan belli değilse, durum belli oluncaya kadar onları hapseder. Zayıf kavle göre; puta tapan keza bir kavle göre Arap olan köle olarak alınmaz.

Bir köle İslam'ı kabul ederse kanını korumuş olur. Geri kalan diğer durumlarda muhayyerlik hakkı vardır. Bir kavle göre, ele geçirildikten sonra İslama girerse köle olarak kalır. Ele geçirilmeden müslüman olan düşman kanını, malını ve küçük çocuklarını korumuş olur. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre karısını kurtarmış olmaz. Karısı cariye olunca nikahı derhal kesilmiş olur. Zayıf kavle göre karısı cinsel ilişkiden sonra cariye olmuşsa, iddet döneminde azad edilir ümidi ile iddeti bitinceye kadar bekletilir.

Müslümanın esir aldığı zımmi kadını cariye edinmesi caizdir. Keza en sahih kavle göre, müslümanın harp diyarında azad ettiği köleyi köle edinmesi caizdir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, müslümanın harp diyarında azad ettiği köleyi köle ve karısını cariye edinmesi caiz değildir. Hür olan karı ve koca veya ikisinden biri esir olursa nikahları fesholur. Bir kavle göre köle olurlarsa nikahları fesholur.

Harbi olan köle olur da üzerinde borç varsa, üzerindeki bu borç sakıt olmaz. Köle olduktan sonra malı ganimet malı olursa, borcu malından ödenir.

Harbi olan harbiden borç alır veya bir birleri ile alış-veriş yaptıktan sonra ikisi İslam'a girer veya cizye vermeyi kabul ederlerse, bir birlerine karşı olan hakları devam eder. Harbi olan, diğer bir harbinin malını telef eder sonra ikisi İslam'a girerse, en sahih kavle göre tazminat söz konusu olmaz.

Harp ehlinden zorla alman mal, ganimet malı olur. Keza bir kişinin veya bir cemaatin hırsızlık yolu ile harp diyarından aldığı mal veya buluntu, en sahih kavle göre ganimet malı olur. Bu yolla alman bir malı bir müslümanın olması imkan dahilinde bir seneye kadar ilân edilir.

Gazilerin, taksim edilmeden önce ganimet malından gıda maddelerini, katık, et, yağ ve genel olarak yenilmesi adet olan maddeleri yeteri derecede alma hakları vardır.

Hayvanlarının yemi için saman ve arpa gibi şeyleri almaları, et temini için eti yenilen hayvanları kesmeleri caizdir. En sahih kavle göre, ganimet malı olan sebze ve meyvelerden yemeleri de caizdir. Kestikleri hayvanın kıymetini

vermeleri vacib değildir. Bu harcamanın caiz olmasının hükmü, gıda maddelerine ve hayvan yemine olan ihtiyaç sebebine bağlı değildir. İhtiyacı olan veya gazi olmayan da bundan faydalanabilir. Savaştan sonra ve ganimet malı zimmete geçirildikten sonra orduya katılan gazinin ganimet malından gıda maddesini ve hayvan yemini alması caiz değildir.

Gazi harp diyarından İslam diyarına döner ve beraberinde ganimet malı varsa, onu ganimet malına ekler. Ganimet malından gıda maddesi ihtiyacının giderilmesinin yeri harp diyarıdır. Keza en sahih kavle göre askerler, İslam diyarına ulaşmadıkça bu imkandan faydalanırlar.

Ganimeti hak eden kişi, reşid olup iflasla kısıtlı bulunsa bile, ganimet taksim edilmeden önce hakkından vazgeçebildiği gibi en sahih kavle göre, reşid olan kimse de ganimetin beşte biri ayrıldıktan sonra hakkından vazgeçebilir. Bütün askerlerin ganimetteki haklarından vazgeçmeleri de caizdir. En sahih kavle göre, yakın akraba veya selbi hak edenin hakkından vazgeçmesi caiz değildir.

Ganimeti almaktan vazgeçen kişi, savaşa katılmayan kimse hükmündedir. Ölen mücahidin payı mirasçılara geçer. Ganimeti temlik etmek yalnız taksimatla olur. Askerler taksimattan önce de ganimet malını temlik edebilirler. Zayıf kavle göre ele geçirildikten sonra temlik ederler. Bir başka zayıf kavle göre ise ele geçirilen ganimet, taksim edilinceye kadar mevcut ise mülkleri sayılır. Telef olursa, kendileri için mülk sayılmaz.

Menkul eşyada olduğu gibi akar da istilâ yoluyla mülkiyete geçirilir. Ganimet malı arasında bir veya birkaç köpek bulunur ve bazıları bunları ister de aralarında anlaşmazlık çıkmazsa isteyenlere verilir. Aralarında anlaşmazlık çıkar ve kendilerine taksim etme imkanı varsa taksim edilir. Taksim etme imkanı yoksa, aralarında kura çekilir ve kurası çıkan alır.

En sahih kavle göre, Irak sevadı (arazisi) Hz. Ömer (r.a.) döneminde zorla fethedilmiş ve askerlere taksim edilmiştir. Taksimattan sonra bu arazi Hz. Ömer'e bırakılmış ve müslümanlar için vakfedilmiştir. Bu arazinin haracı, icare ücreti olup her yıl müslümanların maslahatı için harcanır.

Sevad arazisinin uzunluğu, Abadan denilen yerden Musul vadisine kadardır. Genişliği Kadsiyeden Hilvan'a kadardır.

Ben diyorum ki en sahih kavle göre, her ne kadar Basra sevad arazisi sınırları dahilinde ise de aynı hükme tabi değildir. Yalnız batısında Dicle ve doğusunda Fırat olan arazi, sevad arazisi hükmündedir. Sevad arazisinde bulunan ev ve meskenlerin satılması caizdir. Allah daha iyi bilir.

Mekke şehri sulh yolu ile fethedilmiştir. Evleri ve arazisi ihya edilmiş olan mülktür. Bunların satılması kerahetle birlikte caizdir.

3. Eman Vermek

Mükellef olan her müslüman, harbi kişiye eman verebilir. Ancak eman verilen kişilerin sayısı on veya yüz kişiyi geçmemelidir. Kafir ile birlikte olan esire eman vermek en sahih kavle göre caiz değildir.

Eman akdi, maksadı ifade eden (seni emin kıldım gibi) bir lafız, yazı veya mektub ile yapılır. Kafirin eman aldığını bilmesi şarttır. Eğer emanı ret ederse akid batıl olur. Keza emanı kabul etmezse akid batıl sayılır. Kafirin emanı kabul ettiğine dair bir işaret vermesi yeterlidir. Ayrıca eman süresinin dört aydan fazla olmaması vacibtir. Bir kavle göre bir seneyi geçmiyecek bir süre tanımak caizdir.

Müslümanlara zarar verecek ajan gibi kimselere eman vermek caiz değildir. Hıyanet etmelerinden kuşku duymazsa, imam kafirin eman hakkını iptal edemez. Kafirin ihtiyaç duymadığı küfür di-yarındaki malı ve ailesi oturum hakkı kapsamına girmez. Keza en sahih kavle göre, beraberinde olsa da malı ve ailesi eman hakkı kapsamına girmez. Yalnız eman akdi esnasında malının ve ailesinin yanında bulunduracağını şart koşmuşsa eman hakkı kapsamına girer.

Küfür diyarında bulunan müslüman, dinini izhar etme imkanına sahipse oradan İslam diyarına hicret etmesi müstehabtır. Dinini izhar etme imkanına sahip değilse ve gücü yetiyorsa oradan hicret etmesi vacibtir.

Kaçma imkanı varsa, kafirin elinde bulunan esirin kaçması lazımdır. Kafir esiri şartsız serbest bırakırsa kafiye hıyanet edebilir. Yalnız eman vererek esiri serbest bırakırlarsa onlara hıyanet etmesi haramdır. Emanîa serbest bırakılır da gider ve onu bir grup kafir takip ederek onunla gitmek isterlerse, çatışarak da olsa onları defeder. Ülkelerini terk etmemek şartı ile serbest bırakılan esirin bu şarta vefa göstermesi caiz değildir.

İmam, düşmana karşı güçlü bir kafirle akidleşerek göstereceği düşman kalesine karşılık kendisine orada bulunan bir cariyeyi vereceğini vad etmesi caizdir. Kafirin rehberliğiyle kale fethedilirse, kendisine bir cariyeye verilmesi lazımdır. Kale başkasının rehberliğiyle fethedilirse, en sahih kavle göre kendisi ile akid yapılan kafir cariyeyi hak etmiş olmaz. Kale fethedilmezse yine bir şey hak etmiş olmaz. Zayıf kavle göre koşulan şart, kalenin fethine bağlanmamış ise kendisi için ücreti misil vardır. Kalede cariyeye yoksa cariyeye veya akiddeden önce ölürse en zahir kavle göre bir şey hak etmiş olmaz. Cariye, zaferin kazanılmasından sonra, fakat teslim alınmadan ölürse bedeli verilmesi vacibtir. Şayet zaferin kazanılmasından önce ölürse kendisi için bir hak olmaz. Cariye zaferden sonra veya zaferden önce islâm'a girerse, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, cariyenin bedelinin verilmesi vacibtir. Cariyenin bedeli ise ücreti misildir. Zayıf kavle göre cariyenin değeri verilir.

B. CİZYE

Cizye akdi, imamın kafirlere: "Cizye vermek ve -ibadet dışında- islâm'ı hükümlere uymak şartı ile İslam diyarında kalmanızı ikrar ediyorum." veya "İslam diyarında ikamet etmenize izin veriyorum." demesi ile gerçekleşir.

En sahih kavle göre, cizyenin miktarının tayin edilmesi şarttır. Allah'a ve Resulüne ve İslam'a yakışmayan şeyleri söylemekten sakınmalarını akitte zikretmek şart değildir. Cizye akdini belli bir süre için yapmak mezhep

alimlerince kabul edilen rivayete göre sahih değildir. Karşı tarafın kabul lafzını söylemesi şarttır.

Bir kafir İslam diyarına girer de: "Allah'ın sözlerini dinlemek veya elçi olarak veya bir müslümandan eman alarak geldim." derse, sözü kabul edilir. Bir veçhe göre eman aldığına dair delil göstermesi lazımdır.

Cizye akdini imam veya naibinin yapması şarttır. Kafirler cizye vermeyi talep ederlerse, imam veya naibi kabul etmelidir. Ancak zararından korkulan ajanın cizye verme talebi kabul edilmez.

Cizye akdi Yahudi, Hristiyan ve Mecusi olanlarla yapılır. Dinleri nesh olmadan önce Yahudileşen veya Hristiyanlaşanların çocukları ile de cizye akdi yapmak caizdir. Ne zaman Hristiyan veya Yahudi olduklarından şüphe etsek bile hüküm böyledir. Keza Hz. İbrahim'in sahifelerine ve Hz. Davut'un Zebur'una göre amel ettiğini söyleyenler ile de cizye akdi yapmak caizdir.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, ana ve babasından biri kitap ehli, diğeri puta tapan kimse ile cizye akdi yapılabilir. Kadın, ersel, kölelik vasfı taşıyan, çocuk ve deli kimse ile cizye akdi yapılmaz.

Deliliği kesilen veya ayda bir saat kadar kısa bir süre devam eden kimseden cizye alınır. Delilik süresi çok ise-gün aşırı olması gibi- kendisinden cizye alınmaz. En sahih kavle göre, ayık olduğu günler bir seneyi oluşturursa kendisinden cizye almak vacibtir.

Zımminin çocuğu buluş çağına erer de cizye vermezse, emin olduğu yere gönderilir. Ancak cizye verirse kendisiyle yeni bir cizye akdi yapılır. Zayıf kavle göre, babasından alman cizye miktarı kadar kendisinden cizye alınır.

Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, kötürüm, çok yaşlı, kör, rahip ve ücretle çalışan kimseden cizye almak vacibtir. Çalışıp kazanmaktan aciz olan fakir, yıl sonunda fakir olduğu anlaşılırsa, zengin oluncaya kadar cizye zimmetinde kalır.

Hicaz vatandaşı olan kafirlerin tümü oradan çıkarılır. Hicaz bölgesi Mekke, Medine, Yemame ve köylerini kapsayan bölgedir. Zayıf kavle göre, ikamet yeri olmayanlar bu beldeler arasındaki uzun yollarda ikamet edebilirler.

Yasak olduğu bildiği halde imamdan izin almadan İslam diyarına giren kafir, sınır dışı edilir ve kendisine ta'zir cezası verilir. İslam diyarına girmek için izin talep ederse, elçilik görevini ifa etmek veya ihtiyaç duyduğumuz bir malı taşımak gibi müslümanlar için bir maslahat varsa kendisine izin verilir. Ticaret yapmak için izin ister ve buna büyük bir ihtiyaç yoksa kendisinden bir ücret almak suretiyle izin verilir. İzin verilmesi halinde ancak üç gün (giriş ve çıkış günleri hariç) ikamet edebilir. Fakat Mekke haremine girmesine izin verilmmez. Gelen kişi elçilik görevini ifa etmek üzere gelmişse, imam veya naibi onu dinlemek üzere yanına giderler. Mekke'de hastalanırsa, ölüm korkusu olsa bile oradan nakledilir. Şayet ölürse orada defnedilmez, defnedilmişse kabri açılır ve hil bölgesi dışına çıkarılır. Hicaz bölgesinde Mekke dışındaki bir yerde hastalanır ve onu nakletmek çok meşakkatli ise, bulunduğu yerde bırakılır. Nakil işi çok meşakkatli değilse ülkesine gönderilir. Bulunduğu yerde ölür ve onu

nakletmek mahzurlu ise orada defnedilir.

C. HÜDNE (BARİŞ ANTLAŞMASI)

Hüdne, belli bir müddet için savaşı bırakmak üzere kafirlerle yapılan barışa denir.

imamın bulunduğu ülkede imam veya varsa naibi kafirlerle hüdne yapar. Hüdne bir bölgede yapılırsa, o beldenin valisi tarafından yapılması caizdir.

Hüdne; sayımızın az olması, zayıf durumda bulunmamız, savaşa hazır bulunmamak, onların İslam'a girme veya cizye verme ümidi bulunması gibi bir maslahat sebebiyle yapılır.

Hüdne, müslümanların zayıf bulunmalarından başka bir sebep ile yapılırsa, süresinin dört ay olması caiz olup bir yıl olması caiz değildir. Keza en zahir kavle göre, sürenin bir yıldan az olması da caiz değildir. Hüdne zafiyet sebebiyle yapılırsa, sürenin sadece on yıl olması caizdir. Caiz olan süreye bir ilâve yapmak gerektiğinde, -bir akidde iki satış bahsinde geçen iki görüşten- en zahir kavle göre ilâve olunan sürede akid geçersizdir.

Barışın süresi tayin edilmezse akid fasittir. Keza en sahih kavle göre, batıl bir şartı koşmak da hüdne akdini bozar. Meselâ, esir müslümanları serbest bırakmamak, müslümanların ele geçirdiği malların bir kısmını kendilerine iade etmek veya zimmet akdinin bir dinardan az bir miktarla yapmayı şart koşmak akdi bozar.

İmam, "istediği zaman akdi bozmak" şartı ile hüdne akdi yaparsa sahihtir. Kafirlerle sahih barış akdi yapılırsa, kendilerine eziyet etmekten el çekmek vacib olur. Bu hüküm, barış müddeti bitinceye kadar veya onlar barışı açıktan açığa veya savaşa bozmadıkça veya harb ehli müslümanların gizli durumlarını düşmana yazmadıkça veya müslümanlardan birini öldürmedikçe devam eder. Barış akdi sona ererse, onlara geceleyin ani baskın yapmak caizdir.

Kafirlerden bir kısmı akdi bozar da diğerleri sözleri veya fiilleriyle onlara karşı çıkmazlarsa, her iki gurup için de akid bozulmuş olur. Onlardan ayrılır veya kendilerine karşı çıkar veya halifeye barış üzerinde olduklarını ilân ederlerse kendilerinin akdi bozulmuş olmaz. İmam, hıyanet etmelerinden korkarsa, akdi bozabilir ve onları emin oldukları yere gönderir. Töhmetsizlikle zimmet akdi bozulmaz.

Kafirler Müslüman olan kadını kendilerine iade etmeyi şart koşarlarsa, caiz olmayıp koşulan şart fasittir. Keza en sahih kavle göre akid de fâsid olur.

İmam müslüman olup yanımıza kaçanı iade ederiz diye şart koşar veya onu iade etmeyi şart koşmaz da o esnada bir kadın müslüman olup kaçır gelirse, en zahir kavle göre, kocasına mehir vermek vacib olmaz. Çocuk ve deli olan da iade edilmez. Keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, köle ve aşiret sahibi olmayan hür kimse de iade edilmez.

Aşiret sahibi hür kimse, aşireti tarafından talep edilirse, başkasına değil aşiretine iade edilir. Ancak talep edilen kişi, talep eden zorba da olsa ondan kaçıp

kurtulmaya muktedir olmalıdır. Onu geri iade etmekten maksat, kendisini ve talep edeni bu konuda serbest bırakmaktır. Geri gitmesi için kendisine baskı yapılmaz ve gitmesi zorunlu değildir. İade edilen kişi, kendisini talep edeni öldürme hakkına sahiptir. "Kendini kurtar." diye kendisine telkinde bulunabiliriz. Ancak bu telkin alenen yapılmaz.

Mürted olup kafirlere kaçan müslümanın iade edilmesini imam şart koşarsa, kafirlerin buna vefa göstermeleri lazımdır. Bu şarta uymazlarsa antlaşma bozulur. En zahir kavle göre, kafirler mürted olanı geri vermemeyi şart koşarlarsa caizdir.

ONDOKUZUNCU BOLÜM **AVLANMAK ve HAYVAN KESİMİ**

A. GENEL BİLGİLER

Kendisine güç yetirilebilen eti helal hayvanın kesimi; boyunun üst veya alt tarafından kesilmesidir. (Boynun üstünden kesilmesi halinde yutak denilen düğümün tümünün veya bir kısmının baş tarafına geçmesi gerekir.)

Kendisine güç yetirilemeyen sığır, deve ve çöldeki ceylan gibi bir hayvanın kesimi ise akr şeklinde, yani canını çıkaracak şekilde vücudunun herhangi bir tarafım yaralamakla olur.

Hayvanı kesen veya avlayan nikahı helal olan müslüman veya kitap ehli bir kimse olmalıdır. Kitap ehli cariyenin kestiği hayvanın eti helaldir. Bir mecusi kesim veya avlama işinde müslümana yardımcı olursa, o hayvanın eti haram olur.

Bir müslüman ve bir mecusi, birlikte bir av üzerine iki köpeği gönderir veya iki oku fırlatırlar da müslümanın aleti önce ulaşır avı öldürür veya onu kesilecek duruma getirirse av helaldir. Durum bunun tersi olursa yani, mecusinin gönderdiği alet önce ulaşır veya her ikisinin gönderdiği alet avı beraber yaralar veya darbe hangisine ait olduğu bilinmezse veya darbeler art arda olduğu halde hiç biri can giderici olmamışsa av haram olur.

Mümeyyiz çocuğun kestiği hayvanın eti helaldir. Keza en zahir kavle göre, mümeyyiz olmayan çocuğun, delinin ve sarhoşun kestiği hayvanın eti helaldir. Kör olanın hayvanı boğazlaması mekruhtur. En sahih kavle göre, kör kişinin ok atarak veya üzerine köpek göndererek avladığı av haramdır.

Balığın ve çekirgenin ölüsü helaldir. Balık ve çekirgeyi avlayan kimse mecusi olsa bile etleri helaldir. Keza yiyecek maddesinden vücuda gelen kurtçuk da helaldir. Meselâ sirke ve meyvelerden vücuda gelen kurtçuk onlarla birlikte yenirse, en sahih kavle göre helaldir. Balık canlı iken ondan bir parça koparılmamalıdır. Şayet bir kimse balık ve çekirgeden bir parça koparır ve yutarsa veya bir balığı canlı olarak yutarsa, en sahih kavle göre helaldir.

Bir kimse yabani bir hayvana veya kaçan ehilleşmiş deveye veya ürküp kaçan koyuna oku atar da okun sivri veya kesici ucu ona isabet eder ve derhal ölürse veya üzerine yırtıcı bir hayvanı gönderir de vücudunun her hangi bir yerini

parçalar ve hayvan derhal ölürse eti helaldir. Deve veya benzeri bir hayvan kuyuya düşer de yem veya nefes borusunu kesmek mümkün değilse hükmü kaçan hayvanın hükmü gibidir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, kaçan hayvanın üzerine köpeği gönderip de onu öldürmekle eti helal olmaz. Reyyani ve Şasi bu hükmün sahih olduğunu söylemişlerdir. Allah daha iyi bilir. Kaçan hayvanı, koşmak suretiyle veya karşıdan gelen bir kimsenin yardımıyla yakalamak mümkünse, böyle bir hayvan kendisine güç yetirilen hayvandır. Bu durumdaki bir hayvanın eti şer'i kesimle helal olur.

Kaçan hayvanı veya kuyuya düşen hayvanı, normal yerinden kesmek mümkün değilse, canını gidermeye sirayet edecek bir yaralama onun için şer'i kesim sayılır. Zayıf kavle göre, yaralama canı acele üzere giderici şekilde olması şarttır.

Avcı avına bir ok atar veya avın üzerine bir köpek veya yırtıcı bir kuş salar da ava isabet eder ve av ölürse, bunda iki durum söz konusudur: Hayvana ulaştığında onda yerleşik bir hayat yoksa veya onda yerleşik hayat olur da kendisinin taksiri olmaksızın onu kesme imkanını bulamazsa meselâ, bıçağını çıkarmakla meşgul iken daha imkan bulamadan hayvan ölürse veya hayvan kuvvetini sarf eder ve avcı onu kesmek için imkan bulmadan ölürse eti helaldir. Kendi taksiri nedeniyle kesme imkanını bulamazsa, meselâ beraberinde bıçağı yoksa veya bıçağı gasp edilmişse veya kınından bıçağı çıkıncaya kadar hayvan ölürse eti haramdır.

Avcı av aletini fırlatır ve bir hayvana isabet ederek onu ikiye bölerse, her iki parçası da helaldir. Fırlatılan alet hayvanı yaralar ve bir organını keserse ve hayvan bu yaralama sebebiyle ölürse hem kestiği kısım hem de geri kalan bedeni yenilebilir. Yaralama can giderici değilse, sonra onu keser veya başkası onu başka bir şekilde yaralar ve bu yara sebebiyle ölürse, kesilen organ haramdır. Geri kalan kısmı yenilebilir. İlk yaralamada avcı onu kesme imkanını bulamaz ve bu yara sebebiyle ölürse, tümü helaldir. Zayıf kavle göre, hayvandan kesilen organı yemek haramdır. Çünkü canlıdan koparılan parça meyte hükmündedir.

Kendisine güç yetirilen hayvanın şer'i kesimi, nefes ve yem borusun tam kesmektir. Vecdeyni (boynun her iki tarafından bulunan kalın damarları) kesmek müstehabtır.

Bir kimse, hayvanı ensesinden keserse günahkar olur. Şayet acele ederek nefes ve yem borusunu keser ve hayvanda yerleşik hayat bulunuyorsa eti helaldir. Eğer acele ile yem ve nefes borusunu kesmez ve hayvanda yerleşik hayat mevcut değilse eti helal olmaz. Keza bıçağı kulağından sokarak tilkiyi kesmenin hükmü de böyledir.

Deve ve benzeri uzun boyunlu hayvanların nahr şeklinde kesilmeleri sünnettir. Sığır ve davar gibi diğer hayvanların ise normal kesimle kesilmeleri sünnettir. Bunun aksini yapmak yani deveyi normal kesimle kesmek, diğer hayvanları da nahr şeklinde kesmek caizdir. Deveyi keserken ayağını diz kapağından bağlayarak ayakta kesmek; sığır ve koyun gibi diğer hayvanları sol yanı üzerine

yatırmak ve sağ ayağı serbest bırakarak diğer üç ayağını bağlayıp kesmek sünnettir.

Bıçak ve benzeri kesim aletlerini kesimden önce bilemek sünnettir. Ayrıca hayvanı keserken onu kıbleye çevirmek, kesim esnasında besmele çekmek, Resûlullah'a salât ve selâm getirmek sünnettir. Hayvanı kesen, kesim esnasında: "Bismillahi ve ismi Mu-hammedin" dememelidir.

1. Kesim Aleti

Kendisine güç yetirilen hayvanın demir, bakır, altın, tahta, kamış ve cam gibi kesici ve yaralayıcı bir aletle kesilmesi caizdir. Kendisine güç yetirilemeyen hayvanı da aynı aletlerle yaralamak caizdir. Tırnak, diş ve kemikle hayvanı kesmek caiz değildir. Tüfek, kesici tarafı olmayan değnek, delici ve ucu olmayan kör bir okun ağırlığı ile öldürülen hayvanın eti; ok ve tüfek darbesi ile birlikte öldürülen ve yaralanan hayvan veya ucu keskin okla yaralanıp ve yanından geçerken mızrağın enlemesine tesir etmesi sonucu ölen hayvanın eti haramdır.

İple boğulan, kendisine ok isabet ederek yere düşüp ölen veya bir dağın kenarında iken düşüp -kendisinde yerleşik hayat varken-ölen hayvanın eti haramdır. Ancak havadaki kuşa ok isabet edip yere düşer ve ölürse eti helaldir.

Yaralayıcı ve parçalayıcı hayvan ve kuşlarla av avlamak caizdir. Meselâ köpek, pars, baz ve şahin ile av avlamak caizdir. Ancak bu hayvanların avlarının mubah olması için eğitilmiş olmaları şarttır. Eğitilmiş olmaları şu özelliklerle bilinir:

1) Yaralayıcı ve parçalayıcı hayvan, sahibinin men etmesine göre hareket etmelidir.

2) Sahibi ava gönderirse gitmelidir.

3) Avı tutmalı ve ondan yemeden sahibine bırakmalıdır.

En zahir kavle göre yaralayıcı kuşların yakaladıkları avı yeme-meleri şarttır.

Yaralayıcı hayvanların eğitilmiş olduklarına zannedilinceye kadar bu özelliklerinin birkaç defa denenmesi şarttır. Avcı hayvan eğitilmiş olur da avladığı hayvandan bir parçayı yediği görülürse en zahir kavle göre böyle bir av helal değildir. Yeniden eğitilmesi şarttır. Avladığı hayvanın kanını yalaması eğitilmişliğine bir zarar vermez.

Avcı köpeği, av hayvanından ısırdığı yer necistir. En sahih kavle göre, ısırdığı yer muaf olan necasetlerden değildir. Necis olan yeri toprak ve su ile yıkamak yeterli olup kesip atmak vacib değildir.

En zahir kavle göre yaralayıcı avcı hayvan, ava yüklenerek onu ağırlığı ile öldürürse avın eti helaldir.

Bir kimsenin elinden bıçak düşer ve bununla hayvan yaralanırsa veya elindeki bıçağa hayvan sürünür de nefes ve yemek boruları kesilirse veya avcı köpek kendiliğinden gider bir avı öldürürse, bütün bu durumlarda avın eti haramdır. Keza avcı köpek kendiliğinden ava gider ve sahibi onu avı tutması için teşvik eder de bu sebeple köpek daha da hızlanır avı yakalar öldürürse, en sahih kavle göre avlanan hayvan haram sayılır.

Fırlatılan ok, rüzgar tesiriyle ava isabet eder ve öldürürse eti helaldir. Bir kimse kuvvetini denemek için oku fırlatır veya bir hedefe atar da bir hayvan ona çarpar ölürse, en sahih kavle göre eti haramdır.

Bir kimse taş zannederek bir ava oku fırlatır ve onu öldürürse veya bir geyik sürüsüne oku fırlatır da onların arasından birine isabet ederse eti helaldir. Şayet bir geyiği hedef alır da başkasına isabet eder ölürse, en sahih kavle göre eti helaldir.

Avcı köpek, sahibinden kaybolup gider de bir hayvanı avlar sonra av hayvanı Ölü olarak bulunursa, eti haramdır. Şayet avı yaralar da av kayıp olur sonra ölü olarak bulunursa en zahir kavle göre eti haramdır.

2. Avı Mülkiyete Geçirmek

Avcı, avı eliyle yakalaması veya can giderici yara ile yaralaması halinde mülkiyetine geçirmiş olur. Ayrıca hayvanı yaralaması, kanadını kırması, açtığı ağın içine alması veya onu kurtulamayacağı dar bir yere kapatmasıyla ona malik olur.

Av bir kimsenin mülkiyetinde olan bir yere düşer de çamura girmesi veya başka bir şeyle onu ele geçirmeye muktedir olursa, en sahih kavle göre mülkiyetine geçirmiş olmaz. Mülkiyetine geçirdiği hayvan uçup giderse, üzerindeki mülkiyet hakkı kalkmış olmaz. Keza en sahih kavle göre kendisi salıverirse mülkiyet hakkı kalkmış olmaz.

Başkasına ait olan bir güvercin, bir burca girerse, burç sahibi onu iade etmesi lazımdır. Burçtaki güvercinlere karışan güvercini ayırmak mümkün değilse, oradaki güvercinlerden birini üçüncü bir şahsa satmak veya hibe etmek sahih olmaz. Burca giren güvercinin burç sahibine satılması veya hibe edilmesi en sahih kavle göre caizdir.

İki kişi kendilerine ait güvercinleri üçüncü bir şahsa satarlar da sayıları belli ve değerleri eşit ise akid sahihtir. Değerleri eşit olup sayıları belli değilse veya sayıları belli olup değerleri eşit değilse satış akdi sahih olmaz.

İki kişi art arda bir avı yaralar da ikincisinin darbesi can alıcı ise veya avı sakat bırakmışsa av kendisinin olur. Birinci adamın darbesi can giderici şekilde olmuşsa veya onu sakat bırakmışsa onun olur. Sonra bakılır: Hayvanın yemek ve nefes boruları ikinci şahsın darbesi ile kesilmiş ve can vermişse eti helaldir. Kesim nedeniyle meydana gelen değer farkını birinci adama vermesi gerekir. Eğer yemek ve nefes borularını kesmeden canını gidermişse veya darbeyle canı giderilmiş de hayvan her iki darbe sebebiyle ölmüşse eti haramdır. Bu durumda ikinci şahıs birinci şahsa tazminat ödemesi gerekir. Her ikisi beraberce avı canını giderici şekilde yaralamışlar s a veya beraber sakat etmişlerse av her ikisinin olur. Onlardan birinin darbesi can giderici olmuşsa veya hayvanı sakat bırakmışsa onun olur. Onlardan birisi avın canını gidermiş diğeri de sakat bırakmış ise ve hangisinin darbesi önce olduğu bilinmiyorsa, mezhep alimlerine kabul edilen rivayete göre eti haramdır.

B. ÜDHIYE (KURBAN)

Udhiye; Kurban Bayramı günlerinde Allah rızası için kesilen hayvana denir. Üdhiye kesmek -müekked- sünnettir. Adanan üdhi-yenin kesilmesi ise vacibtir.

Udhiye kesmek isteyen kimsenin zilhicce ayının ilk on gününden itibaren üdhiyeyi kesinceye kadar saçlarını ve tırnaklarını kesmemesi, üdhiyeyi kendi eliyle kesmesi, kesemiyorsa kesim esnasında hazır bulunması sünnettir.

Kurbanlık hayvan deve, sığır, koyun ve keçi cinsinden olmalıdır. Kurban edilen devenin beş yaşını doldurmuş, altı yaşma girmiş olması şarttır. Sığır ve keçinin üç yaşma, koyunun ise iki yaşma girmiş olması şarttır.

Hayvanın erkekini, dişisini veya burkulmuş olanım üdhiye yapmak caizdir. Deve veya sığır yedi kişi için kesilebilir. Koyun ve keçi ise bir kişi için üdhiye edilir. Kurbanın faziletli olanı bir kişi için bir deve kesmektir. Sonra sırasıyla sığır, koyun ve keçi gelir. Bir kişi için yedi koyun kesmek bir deve kesmekten faziletlidir. Bir kişi için bir koyun kesmek bir deveye ortak olmaktan faziletlidir. Kurbanlık hayvan ile ilgili şartlara gelince; etini eksiltecek ayıplardan salim olması şarttır. İlikleri boşalmış derecede zayıf olan hayvan üdhiye olamaz. Deli, kulağının bir kısmı kesik, topal, gözlerinde beyazlık bulunan, açıkça hastalığı ve uyuzluğu görülen hayvan kurban olamaz. Noksanlığı az olan ve boynuzu olmayan üdhiye olabilir. Keza kulağı yarılmış veya delinmiş hayvan en sahih kavle göre üdhiye olabilir. Ben diyorum ki İmam'm sahih ve kesin beyanına göre, az uyuz olan hayvan üdhiye olmaz. Allah daha iyi bilir.

Kurban kesme vakti, bayramın birinci günü güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra hafif iki rekât namaz kılıp ve hafif iki hutbeyi okuyacak kadar geçen zamanı müteakip başlar ve teşrikin son (üçüncü) gününün güneşi batmıcaya kadar devam eder. Ben diyorum ki, vaktin girmesi için güneşin yükselmesini beklemek bir fazilettir. Ama vaktin girmesi için güneşin doğması şarttır. Ondan sonra iki rekât namaz kılınacak ve iki hutbe okunacak kadar bir zamanın geçmesi gerekir. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse, bir hayvanı tayin edip kurban etmeyi nezir ederse meselâ; "Şu hayvanı kurban etmek Allah rızası için adağım olsun." derse, üdhiye vaktinde onu kesmesi kendisine farz olur. Vakit girmeden o hayvan telef olursa, kendisine bir şey lazım gelmez. Kendisi telef ederse, onun değeriyle misli bir hayvanı satın alıp üdhiye vaktinde kesmesi lazımdır.

Bir kimse kurban kesmeyi nezredip zimmetine geçirir ve sonra adağı için bir hayvanı tayin ederse, üdhiye vaktinde o hayvanı kesmesi lazımdır. Vakit girmeden bu hayvan telef olursa, en sahih kavle göre aslında zimmetinde sabit kalır.

Üdhiye için bir hayvan tayin edilmemişse, kesim esnasında niyeti söylemek şarttır. Keza bir kimse: "Şu hayvanı üdhiye kıldım" demişse de en sahih kavle göre, kesim esnasında niyeti söylemesi şarttır. Kurban sahibi kesim için birini vekil tayin ederse, vekaleti verdiği zaman veya kesim anında kurbanı kesmeye

niyet etmelidir.

Sünnet olan üdhiyeden sahibi yiyebilir ve zenginlere yedirebilir. Fakat zenginlerin mülkiyetine geçiremez onlara hediye olarak verebilir.

Kurban sahibi, kurbanının üçte birini kendine bırakabilir. Bir kavle göre, kurbanın yarısını kendine bırakabilir. En sahih kavle göre, bir kısmını tasadduk etmek vacibtir. Tümünü tasadduk etmek daha faziletlidir. Ancak teberrük için ondan bir lokma yer. Kurbanın derisini ise tasadduk eder veya kendisi ondan istifade eder.

Adak kurbanı olan hayvanın varsa yavrusu da kesilir. Kurban sahibi, yavrunun etinin tümünü kendisine saklayabilir ve yavrudan arta kalan sütü içebilir.

Kurban kesmek köleye sünnet değildir. Şayet efendisi kendisine izin verir de kurban keserse efendisi adına sayılır. Efendisinin izni olmadan mukâteb köle de kurban kesemez. Kişinin izni olmadan onun adına kurban kesmek veya ölenin vasiyeti olmadan onun adına kurban kesmek caiz değildir.

Akika Kurbanı

Akika, doğan çocuğun saçlarının kesildiği anda kesilen hayvana verilen isimdir. Erkek çocuk için iki koyun, kız çocuğu için bir koyun kesip akika yapmak sünnettir.

Akika olarak kesilen hayvanın cinsi, yaşı, ayıplı olmaması, sahibinin ondan yiyebilmesi ve etinin tasadduk edilmesinin şartları, sünnet olan üdhiye hayvanının şartları gibidir. Akika kurbanının etini pişirip dağıtmak ve kemiklerini kırmamak sünnettir.

Doğumunun yedinci gününde çocuk için akika kurbanı kesmek, o günde kendisine isim vermek, kurbanı kestikten sonra başındaki tüyleri tıraş edip tüylerin ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk etmek, çocuk dünyaya gelince sağ kulağına ezanı, sol kulağına kameti okumak ve tahnik yapmak (çiğnenmiş hurma ile çocuğun damağını ovmak) sünnettir.

C. HELAL VE HARAM YİYECEKLER

Denizde yaşayan her çeşit balık ne şekilde Ölürsa ölsün eti helaldir. Keza en sahih kavle göre, sadece suda yaşayan ve balık şeklinde olmayan diğer hayvanların da eti helaldir. Zayıf kavle göre, suda yaşayan balık dışındaki hayvanların eti helal değildir, zira bunlara balık denilmemektedir. Zayıf kavle göre, denizdeki hayvanların karada yaşayanlarının benzerlerinin eti helal ise, balık şeklinde olmayan deniz hayvanlarının eti de helaldir. Su köpeği ve su merkebi gibi. Hem suda hem de karada yaşayan kurbağa, çakal ve yılanı yemek haramdır.

Karada yaşayan hayvanlardan naam diye tabir edilen at, yabani sığır ve yabani merkeb, geyik, sırtlan, keler, tavşan, tilki, cerbü'l-arab tavşanı, fenek (bir nevi tilki) ve samurun eti helaldir.

Ehli katır ve merkebin eti haramdır. Kesici dişi olan tüm yırtıcı hayvanlar ile kuşlardan pençesi olanların eti haramdır: Aslan, pars, kurt, ayı, fil, maymun, baz, şahin, doğan, kerkenez (kara kuş nevinden) ve kartal gibi. Keza en sahih kavle göre, çakal ve yabani kedinin eti de haramdır.

Öldürölmesi sünnet olan yılan, akrep, alaca karga, delice (dölengeç) kuşu ve fare gibi hayvanlar ile zararı sabit olan tüm yırtıcı hayvanların eti haramdır. Keza akbaba ve lori kuşunun eti de haramdır. En sahih kavle göre, sarı karganın eti helaldir. Papağan ve tavus kuşunun eti haramdır. Deve kuşu, turna, ördek, kaz, tavuk ve güvercinin eti helaldir. Güvercin, bir nefeste yutarak su içen ve sesini çevirerek çıkaran her türlü kuşa denir.

Renkleri ve cinsleri değişik de olsa kuş şeklinde olan bülbul, sa'van (kafası kırmızı küçük serçe) ve sığircık kuşunun (zerizur) eti helaldir. Kırlangıç, karınca, bal arısı, sinek, domuzlan böceği gibi haşaratın ve kurtçuğun eti haramdır. Keza eti helal olan hayvanla eti helal olmayan hayvandan doğan yavrunun (köpek ve koyunun birleşmesinden doğan yavrunun) eti de haramdır.

Hakkında nas bulunmayan hayvanlar, Araplardan zengin (servet sahibi) ve selim tabiat sahibi kimselerin bolluk anlarında hoş ve güzel gördükleri hayvanların eti helal, pis gördükleri hayvanların eti ise haram kabul edilir.

İsmi bilinmeyen hayvanlar Araplara sorulur ve etleinin helal veya haram olduğu isimlerine göre dikkate alınır. İsmi bilinmeyen hayvanın hükmü, kendisine en çok benzeyen hayvanın hükmü gibidir.

Etinin tadı değiştiği anlaşılan celalenin (necasetle beslenen hayvanın) eti haramdır. Zayıf kavle göre mekruhtur. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, celalenin eti mekruhtur. Allah daha iyi bilir. Eğer celale teiniz yemle beslenir de etinin tadı değişir ve temiz hale gelirse eti helal olur.

İçine necis bir şeyin düştüğü sirke ve pekmez gibi sıvı maddeler haram olur. Kupa vurmak ve necis çöpleri temizlemek gibi necasetle karışık işler karşılığında elde edilen kazanç mekruhtur. Kişinin bu yollarla elde ettiği kazancı yememesi, onu kölesine yedirmesi veya hayvanına yem olarak kullanması sünnettir.

Kesilen hayvanın karnından ölü olarak çıkarılan cenin helaldir. (Cenin kesimi annesinin kesimine tabidir.)

Bir yiyecek bulamaması sebebiyle hayatını kaybetmekten veya ağır bir hastalığa yakalanmaktan korkan kimse, bulduğu haram bir yiyeceği yiyebilir. Zayıf kavle göre, darda olanın haram olanı yemesi caizdir. şayet kısa bir süre sonra helal bir maddeye kavuşacağını umarsa, zararı defedecek miktardan fazla haramı yemesi caiz değildir. Helali bulma ümidi yoksa bir kavle göre, doyuncaya kadar haram olanı yiyebilir. En zahir kavle göre ise, zararı def edecek kadar yer. Ancak az yemesi halinde telef olmaktan korkarsa, yeteri miktarda yemesi caizdir.

Darda olan kimse, ölü insanın etini yiyebilir. Aynı zamanda mürted olanı ve harbi olanı da öldürerek etlerini yiyebilir. Etlerini yemek için zımmi ve eman almış olanı ve harbinin çocuğunu öldüre-mez. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, yemek için harbi olan ocuk ve kadını öldürmesi helaldir. Allah daha iyi

bilir.

Darda olan kimse, hazır da olmayan kimsenin yemeğini bulur da yerse, bedelini veya mislim tazmin eder. Sahibi hazır olur da darda ise ve yemeği kendisine fazla gelmiyorsa, yemeği vermeyebilir. Darda olanı şahsına tercih eder de yemeğini ona verirse caizdir. Kendisi darda değilse, yemeğini darda olan müslümana veya zımmi-ye vermesi lazımdır. Yemeği vermekten çekinirse, darda olan onu öldürerek de olsa yemeği zorla alabilir. Yiyecek sahibi hazır ise, kişi yemeğin ücretini peşin vermelidir. Aksi halde ücret borca kalır. Yemek sahibi darda olana yemeğini yedirir de ücreti konuşmazsa, en sahih kavle göre ücreti sonradan alamaz.

Darda olan kimse, bir meyte ve başkasına ait bir yemek bulursa veya ihramda olan kimse meyte ve bir av bulursa mezhep alimle-rince kabul edilen rivayete göre, her iki durumda da meyteyi yer. En sahih kavle göre, darda kalanın bedeninden bir parça kesip yemesi haramdır. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, darda olanın bedeninden bir parça kesip yemesi caizdir. Ancak bunun caiz olması iki şartta bağlıdır:

1- Meyte ve benzeri bir şeyin bulunmaması.

2- Bedeninden parça kesmesinin tehlikesi daha az olmalıdır.

Başka birinin veya masum (eman almış) kimsenin bedeninden bir parça kesmesi ise haramdır. Allah daha iyi bilir.

D. AT YARIŞLARI OK VE BENZERİ ATICILIK YARIŞMALARI

At yarışı ve ok atıcılığı erkekler için sünnettir. Bu yarışlar için ödül almak helal olup okla yapılan yarış da sahihtir. Keza kısa ve uzun mızrakla, taşla ve mancınıkla yarış yapmak, savaş için faydalı olan yarışları yapmak, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre caizdir.

Bir bedel karşılığında savlaca topu (çim hokeyi, bir ucu kıvrık sopalarla iki takım arasında oynanan bir top oyunu) ve bilye oyunu oynamak; yüzmek, satranç ve yüzük oyunu oynamak, tek ayak üzerine durmak ve avuçtaki nesnenin tek mi çift mi olduğunu bilmek üzere yarış yapmak caiz değildir.

At yarışı keza en zahir kavle göre fil, katır ve merkeb yarışı caizdir. En sahih kavle göre, ücret karşılığı kuşlarla yarış yapmak ve güreş tutmak caiz değildir. En zahir kavle göre, müsabaka (at yarışı) ve münadele (ok atıcılığı) akdi lazımı (bağlayıcı) akid olup caiz akid değildir. Bağlayıcı akid olmaları nedeniyle taraflardan biri akdi feshedemez. Yarış başlamadan veya başladıktan hemen sonra yarışı terk edemezler. Yarış ve ödülde ilâve ve indirim yapamazlar.

Ödüllü yarış akdinin sahih olmasının şartları şunlardır:

- 1- Yarış mesafesinin başlangıç ve bitiş noktası belli olmalıdır.
- 2- Her iki taraf için başlangıç ve bitiş noktası eşit olmalıdır.
- 3- Üzerine yarış yapılan her iki at belli olmalıdır.
- 4- Hangi yarışçının hangi ata bineceği tayin edilmelidir.
- 5- Her birinin diğerini geçme imkanı olmalıdır.

6- Ortaya konulan Ödül (cins miktar ve nitelik bakımından) bilinmelidir.

Yarışanların dışında birinin Ödülü ortaya koyması caizdir. Örneğin imam: "Hanginiz yarışı kazanırsa hazineden kendisine şu kadar ödül veririm." derse veya bir kimse: "Hanginiz yarışı kazanırsa malımdan kendisine şu kadar ödül veririm." derse caizdir. Yine iki yarışçıdan biri diğerine: "Beni geçersen sana ödül olarak şu kadar mal veririm, ama sen beni geçersen senden bir şey almam." derse bu caizdir.

Yarışçılar: "Kim kazanırsa diğeri kendisine şu kadar mal verecektir." diye bir şart koşarlarsa bu caiz değildir. Ancak ortaya helal kılan üçüncü bir şahıs girerse caizdir. Araya girenin atı onların atına denk olmalıdır. Eğer üçüncü şahıs yarışı kazanırsa, iki tarafın da ortaya koyduğu malı alır. Ama üçüncü şahıs geride bırakır ve diğer ikisi beraber bitim noktasına gelirlerse, hiç birisi ödülü hak etmiş olmaz. Üçüncü şahıs yarışçılardan biriyle beraber bitim noktasına gelirse yarışçı ortaya koyduğu kendi malını alır, geride kalanın malını üçüncü şahıs ve onunla birlikte bitim noktasına gelen kişi alır. Zayıf kavle göre, bu malı sadece üçüncü şahıs alır.

Yarışçılardan biri bitim noktasına gelir sonra üçüncü şahıs ve ondan sonra da diğer yarışçı gelirse, en sahih kavle göre birinci gelen yarışçı geride kalanın malını alır. Üç veya üçten fazla kişi yarışa katılır da ikinci gelen için de birinci gelene şart koşulan mal şart koşulursa akid fâsid olur. Birinci gelenin alacağı ödülünden daha az bir ödül şart koşulursa, en sahih kavle göre bu caizdir.

Develerin yarışı kazanmalarına omuzları, atların yarışı kazanmalarına boyunları dikkate alınır. Zayıf kavle göre, deve ve atın yarışı kazanmalarına ayakları dikkate alınır.

Münadile (ok atıcılığı yarışı) nin sahih olmasının şartları şunlardır:

1- Ok atıcılığı yarışı mübadere (veya mühatat) şeklinde olması şarttır.

Mübadere, atıcılardan her birinin hedefe isabet etmede şart koşulan sayıda bir birlerini geçmeleridir. Muhatat ise, hedefe isabet eden sayıların karşılaştırıp müşterek sayılar atıldıktan sonra şu kadar fazla isabet edenin yarışı kazanmış olacağını belirtmektir. (Yirmi atıştan en fazla isabet edenin yarışı kazanması gibi.)

2- Atış sayılarının sırası belli olmalıdır. (Yarışçılar atışı, sıra ile birer atış şeklinde mi yoksa her biri atışlarının tümünü bir defada üst üste mi yapacaklarının belirtilmesi gibi.)

3- Hedefe isabet sayısı belli olmalıdır. (Yirmi atıştan beşini isabet etmek gibi.)

4- Atış mesafesi belli olmalıdır. (Bu mesafe atış noktası ile hedef noktası arasındaki mesafedir.)

5- Genişlik ve uzunluk açısından hedefin ölçüsü belli olmalıdır. Ancak belli bir hedefin bulunduğu yer üzerine akid yapılırsa, mutlak şekilde o hedef kabul edilir.

6- Hedefe atış şekli belli olmalıdır. Atış okun ya isabet edip hedefi delmemesi şeklinde olur (kar') veya okun hedefi delip üzerinde kalmaması şeklinde olur (hazk) veya okun hedef üzerinde kalması şeklinde olur (hask) veya okun hedefi

delmesi şeklinde olur (merk). Atış şekli belirtilmezse kar' şekli dikkate alınır. Münadelenin bedeli, müsabakanın bedeli için geçerli olan şartlara göre caiz olur. Münadelede yay ve okun belli edilmesi şart değildir. Yay ve oku belli etmeyi şart koşarlarsa şart geçersizdir. Ok veya yayı benzerleri ile değiştirmek caizdir. Taraflar değiştirmeyi kabul etmezlerse akid fâsid olur. En zahir kavle göre, atışı ilk yapacak olanı belirtmek şarttır.

Münadele için bir gurup toplanır iki başkan seçip başkanlar da hazır olanların arasından kendi yarışçıları seçerlerse caizdir. Başkanların yarışçıları kura usulü ile seçmelerini şart koşmaları caiz değildir. Yarışçı olduğu zannedilerek bir yabancı yarışçı olarak seçilir de sonra yarışçı olmadığı anlaşılırsa, yalnız onunla ilgili akid batıl olur. Sayıları eşit olması için diğer gurutandan da bir yarışçı düşürülür.

Geri kalanlar hakkında akdin batıl olup olmadığı hususunda safkat (iki satış) bahsinde belirtilen kavle göre muamele yapılır. Akdin sahih olduğunu kabul etmemiz halinde, bütün yarışçılar için serbestlik hakkı vardır. Akdi kabul ederler de çıkarılan kişiye karşı diğer gurutandan kimi çıkaracakları konusunda anlaşmazlarsa akid fâsid olur.

Bir gurup kazanırsa, yarış bedeli her atıcıya isabet ettiği atış sayısına göre ödenir. Zayıf kavle göre her atıcıya eşit olarak ödenir.

7- Şart koşulan isabet, okun keskin ucu ile olmalıdır. Atış esnasında yay kirişi veya yayın kendisi telef olur veya bir şey arız olur da ok ona değdikten sonra hedefe isabet ederse, sayı olarak hesaba alınır. Hedefe isabet etmezse hesaba alınmaz. Rüzgar hedefi nakleder ve ok gerekli yere isabet ederse sayı olarak hesaba alınır. Gerekli yere isabet etmezse hesaba alınmaz.

İsabette okun hedefte kalması şart koşulur da ok hedefi delip üzerinde kaldıktan sonra yere düşerse veya sert bir tarafa denk gelir de yere düşerse, sayı kabul edilir.

YİRMİNCİ BOLUM

YEMİN

A. GENEL BİLGİLER

Allah zatı veya bir sıfatı ile yapılan yemin, kesin yemin sayılır. "Vallahi, Rabb'il- Alemin, Kendisi için ölüm olmayan diri, Nefsim kudret elinde olan" gibi. Yüce Allah'a mahsus her hangi bir isim ile yapılan yemin de kesinleşir. Bir kimse yemin lafzını söyler de : "Bu sözümle yemin etmeyi kast etmedim." derse, sözü kabul edilmez.

Allah adına kullanılan Rahim, Halik, Razık, Rab gibi lafızlar mutlak şekilde sarf edildiğinde bunlarla yemin kesinleşir. Ancak Allah'tan başkası için sarf edilirlerse, yemin kesinleşmiş olmaz. Hem Allah hem de başkaları için kullanılan lafızlar aynı hükmü ifade ederler. Meselâ ; şey, mevcut, alim ve hayy gibi lafızlar ancak niyete göre yemin olurlar. Allah'ın zatı için kullanılan Allah'ın azameti, Allah'ın izzeti, Kibriyası, Kelamı, İlmi, Kudreti ve Meşietü gibi sıfatlar-

la yapılan yemin kesinleşir. Ancak ilim ile malum, kudret ile mak-dur kast edilirse yemin sayılmaz.

Bir kimse: "Allah'ın hakkma/Kur'an'ına yemin ederim." derse, bu yemin olur. Ancak bununla Allah'a ibadet etmeyi kast ederse yemin sayılmaz.

Yemin (kasem) harfleri şunlardır: "Ba, vav, ta.", "Vallahi, Billahi, Tallahi" gibi.

Ta harfi Allah'a mahsus kasem harfidir.

Bir kimse, "Allah" der ve bu lafzı ref (Allahu) nasp (Allaha) veya cer (Allahi) şeklinde söylerse yemin olmaz. Ancak yemine niyet ederse yemin olur.

Bir kimse, "Aksemtu Billahi/Allah adına kasem ederim ki...", "Üksimu Billah/Aİlah adına kasem ederim ki...", "Haleftu Billahi/Allah adına yemin ederim ki...", "Ehlifu Billahi/Allah adına yemin ettim ki..." şunu yaparım der ve bununla yemin etmeyi kast ederse veya mutlak şekilde söylerse yemin olur. Şayet bu sözü ile geçmişte yapmış olduğum veya gelecekte yapacağım bir işi haber vermeyi kast ettim derse, sözü batini (dini) olarak kabul edilir. Keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, zahiri olarak da kabul edilir.

Bir kimse, kendi şahsı için yemini kast ederek başkasına: "Senin üzerine Allah'a kasem ederim ki..." veya "Allah adına senden bu işi yapmanı diliyorum." der ve bununla yemini kast ederse, bu sözü yemin olarak kesinleşir. Yemini kast etmezse yemin olarak kesinleşmez.

Bir kimse: "Şu işi yaparsam Yahudi olayım ve İslâm'dan beri olayım." derse, sözü yemin olarak kesinleşmez. Bir kimse yemini kast etmeksizin dili yemin cümlesine kayarsa yemin olarak kesinleşmez.

Bir kimse geçmişte yapmadığı bir iş üzerine yemin ederse, (Vallahi şu işi yapmadım gibi) veya gelecekte yapmayacağı bir iş üzerine yemin ederse, (Vallahi Kureyşlilerle savaşacağım derse) sahihtir.

Yemin etmek mekruhtur. Ancak Allah'a itaat etmek üzere yapılan yemin mubahtır.

Bir kimse bir vacibi terk etmek veya haram olanı işlemek üzere yemin ederse günah işlemiş olur. Yeminini bozması ve kefarete ödemesi gerekir. Mendup olan bir şeyi terk etmek veya mekruh olan bir işi işlemek üzere yemin ederse, yeminini bozması sünnettir ve kefarete ödemesi lazımdır. Mubah olanı terk etmeyi veya mubah olan bir işi yapmamak üzere yemin ederse, yeminini bozmaması daha faziletlidir. Zayıf kavle göre yeminini bozup kefarete vermesi daha faziletlidir.

Bir kimse yemin edip yeminini bozması caiz ise daha yeminini bozmadan kefarete verebilir. Fakat kefarete oruç tutma şeklinde olmamalıdır. Zayıf kavle göre, yeminini bozması haram da olsa kefareti önceden verebilir. (Sabah namazını kılmamak üzere yemin eden kimsenin yeminini bozmadan Önce kefarete vermesi gibi.) Ben diyorum ki, sonuncu kavil en sahih kavildir. Allah daha iyi bilir.

Zihar kefareti oruç tutmak şeklinde değilse, kişi zihardan dönüş yapmadan ve mağdur daha katil ölmeden kefareti verebilir.

1, Yemin Kefareti

Zihar kefaretinde olduğu gibi yemin kefaretinde de kişi, bir köleyi hürriyetine kavuşturmak veya on miskini doyurmaktan birini yapmakta serbesttir.

On miskinın her birine kendi belde halkının çoğunlukla tükettiği yiyecek maddesinden tane olarak bir müd yiyecek verir. Giysinin gömlek, sarık veya izar gibi giysi olarak isimlendirilen şeyler olması şarttır. Mest, eldiven ve kuşağın verilmesi yeterli olmaz.

Verilen giysinin miskine yararlı olması şart değildir. Küçük olan şalvarı kendisi için uygun olmayan iri vücutlu olana vermek caizdir. Pamuklu, keten ve ipekli olan elbiseyi hem kadına hem de erkeğe vermek caizdir. Giyilmiş elbise yıpranmamış ise verilmesi caizdir. Yeminini bozan kişi, bu üçünden (yemek vermek, giydirmek, köle azad etmekten) birini vermekten aciz kalırsa, kefaret olarak üç gün oruç tutması lazımdır. En zahir kavle göre, üç günü art arda tutması vacib değildir. Eğer malı olur da hazır değilse, hazır oluncaya kadar bekler ve bu arada oruç tutmaz.

Köle, yemin kefareti için mal veremez. Ancak efendisi veya başkası bir yiyecek veya bir elbiseyi onun mülkiyetine geçirir ve köle mülk edinebilir görüşünü kabul etmemiz halinde, mülkiyetine geçirdiği malı kefaret olarak verebilir. Mülkiyetinde malı yoksa kefaret için oruç tutar. Oruç tutmak her ne kadar kendisine zarar verse de efendisinden izin alarak yemin etmiş ve onun izni ile yeminini boz-muşsa ondan izin almadan kefaret için oruç tutabilir. Şayet efendisinden izin almadan yemin etmiş ve yeminini bozmuşsa, ondan izin almadan oruç tutamaz. Eğer efendisi ikisinden birisi için (yemin etmek veya yeminini bozmak için) izin vermişse en sahih kavle göre izin yemin için dikkate alınır. Bir kısmı hür olan köle malı varsa, kefaret için yiyecek veya giyecek verebilir. Fakat köle azad edemez.

2. Girmek Çıkmak ve Oturmak Gibi Şeyler Üzerine Yemin Etmek

Bir kimse: "Şu evde oturmayacağım veya şu evde ikamet etmeyeceğim." diye yemin ederse, o evden hemen çıkmalıdır. Özü olmaksızın oradan bekler çıkmazsa yeminini bozmuş olur. Eşyasını oradan çıkarıp göndermişse de hüküm böyledir. Şayet eşyasını toplamak, ailesini çıkarmak ve elbisesini giymek gibi çıkış hazırlıkları sebebiyle evde beklerse; "Falan kişi ile şu evde oturmayacağım." diye yemin eder ve ikisinden biri hemen çıkarsa, keza araya bir duvar çekilir ve her birinin girişi ayrı ise, en sahih kavle göre yeminini bozmuş olmaz.

Bir kimse içinde bulunduğu halde: "Şu eve girmeyeceğim." veya dışında bulunduğu halde: "Şu evden çıkmayacağım." diye yemin ederse, yeminini bozmuş olmaz. Evli olduğu halde: "Evlenmeyeceğim.", temiz olduğu halde: "Temizlenmeyeceğim.", giyinmiş olduğu halde: "Giyinmeyeceğim.", binek üzerinde olduğu halde : "Binmeyeceğim.", ayakta olduğu halde "Ayağa

kalkmayacağım." oturduğu halde: "Oturmayacağım." diye yemin eder ve üzerinde bulunduğu hal devam ederse yeminini bozmuş olur.

Ben diyorum ki; evlenmeme ve temizlenmeme üzerine yapılan yemin zühul eseri bir hatadır. Bu halde devam etmekle yeminini bozmuş olmaz. Ama koku sürünme gibi zamanla birlikte uzamayan şey, en sahih kavle göre koku sürünme anlamına gelmez. (Bununla yeminini bozmuş olmaz.) Keza cinsel ilişkide bulunmamak, oruçlu olduğu halde oruç tutmamaya ve namazda iken namaz kılmamaya yemin eden kimsenin de hükmü böyledir. (Bunlara devam etmekle yeminini bozmuş olmaz. Bunlar zamana bağlı olarak uzamayan şeylerdir.) Allah daha iyi bilir.

Bir kimse bir eve girmeyeceğine yemin eder de kapının iç kısmındaki dehlizine girerse veya iki kapının arasına girerse, yeminini bozmuş olur. Fakat kapının ön tarafında bulunan taka (duvara açılan oyuğa) girerse veya ihata edilmemiş evin damına çıkarsa, yeminini bozmuş olmaz. Keza en sahih kavle göre, ev ihata edilmiş olsa da yemininin bozmuş olmaz. Şayet ellerini, kafasını veya ayağını içeriye sokarsa yeminini bozmuş olmaz. Ayağını içeriye koyar ve ayaklarına dayanır veya ev harab olur ve duvarlarının temeli bulunduğu halde o alana girer veya bu evin yeri saha, mescid, hamam veya bostan olur ve oraya girerse, yeminini bozmuş olmaz.

Bir kimse Zeyd'in evine girmeyeceğine yemin eder de, Zeyd'in mülk edinip mesken edindiği eve girerse, yeminini bozmuş olur. Zeyd'in emanet, kira veya gasp yoluyla mülk edindiği eve girerse, yeminini bozmuş olmaz. Ancak Zeyd'in oturduğu eve girmeyeceğini kast eder de eve girerse, yeminini bozmuş olur. Zeyd'in mülkiyetinde bulunan eve girmeyeceğim kast eder ve onun evine girerse, yeminini bozmuş olur. Zeyd'in mesken edindiği eve değil de mülk edindiği eve girmeyeceğini kast eder de Zeyd'in mesken edindiği eve girerse, yeminini bozmuş olmaz.

Bir kimse "Zeyd'in evine girmeyeceğim veya Zeyd'in kölesi ile konuşmayacağım veya Zeyd'in eşi ile konuşmayacağım." diye yemin eder de, Zeyd evini ve kölesini satar veya karısını boşarsa, kendisi onlarla konuşur veya eve girerse yeminini bozmuş olmaz. Ancak Zeyd'in şu evine girmem veya şu karısı ve şu kölesi ile konuşmam derse ve onlarla konuşur veya eve girerse yeminini bozmuş olur. Fakat Zeyd'in "onlar üzerindeki mülkiyeti devam ettiği müddetçe" diye yemin eder ve onlarla konuşur veya eve girerse yeminini bozmuş olmaz.

Bir kimse şu kapıdan içeri girmem diye yemin ederse, o kapı oradan kaldırılır başka bir yere konur ve ikinci kapıdan içeri girerse, yeminini bozmuş olmaz. Kapı ilk yerindeyken oradan içeriye girerse, en sahih kavle göre yeminini bozmuş olur. Bir kimse hiçbir eve girmem diye yemin ederse, çamurdan taştan, tuğladan, ağaçtan veya çadırdan yapılmış bir eve girerse, yeminini bozmuş olur. Ama mescide, hamama, kiliseye ve dağdaki mağaraya girerse yeminini bozmuş olmaz.

Bir kimse: "Zeyd'in bulunduğu eve girmem." diye yemin eder de Zeyd'in ve

başkasının bulunduğu eve girerse, yeminini bozmuş olur. Bir kavle göre Zeyd'i değil de orada bulunanları kast ederek eve girerse, yeminini bozmuş olmaz. Girdiği evde Zeyd'in olduğunu bilmezse, bunun hükmü unutarak bozulan yemin hakkındaki ihtilâf

gibidir. Yani en sahih kavle göre yemini bozulmuş olmaz. Ben diyorum ki; Zeyd'e selâm vermeyeceğine yemin eden kimse, Zeyd'in bulunduğu bir topluluğa Zeyd'i istisna ederek selâm verirse, yeminini bozmuş olmaz. Ama mutlak şekilde selâm verirse, en zahir kavle göre yeminini bozmuş olur. Allah daha iyi bilir.

3. Yeme ve İçme Üzerine Yapılan Yeminler

Bir kimse kelle yememek üzere yemin eder ve bir niyeti de yoksa, münferit satılan hayvanların kellesini yerse, yeminini bozmuş olur. Kuş, balık veya av kuşlarının kafasını yerse, yeminini bozmuş olmaz. Ancak bunların tek başına satıla geldiği ve yemeğini halkın alışkanlık haline getirdiği bir belde yiyen kişinin yemini bozulur.

Yumurta yememeye yemin eden kimse, yumurta, canlıyken hayvandan çıkmış olması gerekir. Tavuk, deve kuşu ve güvercin yumurtası gibi. Ancak balık ve çekirge yumurtasını yemekle yeminini bozmuş olmaz. Zira balık ve çekirge canlı iken yumurtlamaz.

Et yememek üzere yapılan yemin de koyun-keçi, at ve eti yenen yabani hayvan ile kuşların eti dikkate alınır. Balık ve iç yağı et sayılmaz. Keza işkembe, ciğer, dalak ve kalp gibi organlar en sahih kavle göre et sayılmamaktadır. En sahih kavle göre kafa eti, dil, sırt ve boğürlerdeki yağlar et kapsamına girerler. Sırt yağı yağ kapsamına girmemektedir. Kuyruk ve hörgüç yağ olmadıkları gibi et olarak da adlandırılmazlar. Kuyruk hörgüç kapsamına girmediği gibi hörgüç de kuyruk kapsamına girmez. Yağ ise her ikisini (hörgüç ve kuyruk yağını), sırt ve iç yağını ve bu tip yağları kapsar. Sığır eti camız etini kapsamına alır.

Bir kimse işaret ederek: "Şu buğdayı yemeyeceğim." diye yemin ederse, o buğdayı bulunduğu hal üzere yerse veya un veya ekmek olarak yerse yeminini bozmuş olur. Şayet "Şu buğdayı yemem." diye yemin eder ve pişirilmiş olarak veya çiğ olarak veya kızartılmış olarak yerse yeminini bozmuş olur. Buğdayı pişirilmiş olarak veya kavut ve hamur veya ekmek şeklinde yerse yeminini bozmuş olmaz.

Rutab (taze hurma), tamrı (kuru hurmayı) ve busriyi (hurma koruğunu) kapsamaz. Üzüm de kuru üzümü kapsamaz. Keza kuruları da tazelerini kapsamaz.

Bir kimse: "Şu taze hurmaları yemem." der ve kuruduktan sonra yerse veya "Şu çocukla konuşmam." der ve çocuk yaşlandıktan sonra onunla konuşursa, en sahih kavle göre yeminini bozmuş olmaz.

Ekmek lafzı; buğday, arpa, pirinç, bakla, darı ve mercimek ekmeği gibi her çeşit ekmeğe şamil gelir. Şayet ekmeği ufaltarak yerse, yeminini bozmuş olur.

Bir kimse kavut yemeyeceğine yemin eder, emerek veya parmaklarıyla alarak yerse, yeminini bozmuş olur. Şayet suda eriterek içerse, yemini bozulmuş olmaz. Ekmeği içmem der de suda eriterek içerse, yukarıdaki hükmün aksine yeminini bozmuş olur. Süt veya başka bir sıvıyı yemeyeceğine yemin edip de ekmekle birlikte yerse yeminini bozmuş olur. Fakat onları içerse yeminini bozmuş olmaz. Şayet içmem der de içerse yeminini bozmuş olur.

Yağ yememeye yemin eden kişi, katı halde olsun eritilmiş halde olsun ekmekle birlikte yerse yeminini bozmuş olur. Şayet sıvı halde içerse yemini bozulmuş olmaz. Yağlı bulamaç yemesi halinde yağın maddesi bulamaç içinde açıkça görülüyorsa yeminini bozmuş olur.

Taze ve kuru hurma, üzüm, nar, turunçgillerin kuru ve taze olanı meyve kapsamına girer. Ben diyorum ki; limon, Arabistan kirazı, keza kavun, karpuz, fıstık ve fındık içi ile bunların dışındaki yemişler en sahih kavle göre, meyve kapsamına girerler. Acur, hıyar, patlıcan ve havuç meyvelerin kapsamına girmezler. Kuru meyveler de yaş meyvelerin kapsamına girmezler. Allah daha iyi bilir. Yemin eden kişi mutlak şekilde karpuz, hurma ve ceviz yemeyeceğim derse, Hint cevizi bu kapsama girmez. Taam lafzı ise, gıda, meyve, katık ve tatlıları kapsamına alır.

Bir kimse "Şu sığırdan yemeyeceğim." diye yemin ederse, yemin sığırın etini de kapsar. Danası ve sütü ise kapsama girmiş olmaz. "Şu ağaçtan yemem." derse, meyvesi bu kapsama girer. Fakat yaprak ve dallarının uçlarını kapsamaz.

4. Müteferrik (Başka Başka) Meseleler

Bir kimse, "Şu hurmayı yemeyeceğim." deyip yemin eder ve bu hurma başka hurmalara karışır da bir hurma hariç tüm hurmaları yerse, yeminini bozmuş olmaz. Şu hurmayı yiyeceğim diye yemin eder ve bu başka hurmalara karışırsa, o hurmaların tümünü yemedikçe bu yemininden kurtulmuş olmaz. Şu narı yiyeceğim diye yemin eden kimse, narın tanelerinin tümünü yemekle yemininden kurtulmuş olur. Şu iki elbiseyi giymem diye yemin eden, onlardan birini giymekle yeminini bozmuş olmaz. Şayet her iki elbiseyi beraber giyer veya her ikisini sıra ile giyerse, yeminini bozmuş olur. Şu ve şu elbiseyi giymeyeceğim diye yemin ederse, ikisinden birini giyerse yeminini bozmuş olur. Bir kimse: "Yarın şu yemeği yiyeceğim." diye yemin eder ve daha sabah olmadan ölürse kendisine bir şey lazım gelmez. Şayet sabah olur ve onu yemeyi mümkün kılan bir zaman geçer de yemez ve bu arada vefat eder veya yemek telef olursa, yeminini bozmuş olur. Yemeye henüz imkan bulmadan vefat eder veya yemek telef olursa hükmü, zorlanan kişinin hükmü gibi bunda da farklı iki görüş vardır. (En zahir kavle göre yemini bozulmuş olmaz.) Şayet sabah olmadan kendisi o yemeği yiyerek telef eder veya başkası onu telef ederse, yeminini bozmuş olur. Yemek telefe gider veya başka biri onu telef ederse, hükmü ikrah edilen kişinin hükmü gibidir.

Bir kimse başkasına: "Üzerimdeki hakkını ay başm da ödeyeceğim." diye yemin

ederse, ayın son gününün güneşi batması esnasında ödemeyi yapmalıdır. Şayet güneş batınca veya imkan olduğu halde guruttan sonra ödemeyi yaparsa, yeminini bozmuş olur. Güneşin batışı esnasında malı ölçerek ödemeye başlar ve çok olması sebebiyle güneş battıktan bir müddet sonra ödemeyi bitirirse yeminini bozmuş olmaz.

Bir kimse: "Konuşmayacağım." diye yemin ederse, tesbihat veya Kur'ân'ı Kerimi okursa yeminini bozmuş olmaz. Şayet "filânla konuşmayacağım." diye yemin eder de kendisine selâm verirse, yeminini bozmuş olur. Şayet ona mektup yazar veya ona elçi gönderir eliyle veya başka bir şeyle ona işaret ederse, İmam'm son kavline göre yeminini bozmuş olmaz. Şayet meramını bildirmek üzere bir ayet okur ve bununla kıraati kast ederse, yeminini bozmuş olmaz. Kıraati kast etmezse yeminini bozmuş olur.

Bir kimse: "Malım yoktur." diye yemin ederse, bu her çeşit malı kapsadığından yeminini bozmuş olur. Her ne kadar malı az ise de hatta üzerinde tek elbisesi olsa, kölesi müdebber olsa veya hürriyete kavuşması bir sığata bağılı olsa, malını vasiyet etmiş olsa veya peşin ödenecek borcu olsa hüküm böyledir. Keza en sahih kavle göre, borcu vadeli olsa da yemini bozulmuş olur. En sahih kavle göre, kölesi mukâteb olursa bununla yemini bozulmuş olmaz.

Filânı döveceğim diye yemin eden kişi, "darbe" denebilecek bir vuruş indirse yemininden beri olur. Vururken acıtmak şart değildir. Ancak şiddetli bir şekilde döveceğim demiş ise darbenin şiddetli olması lazımdır. Kırbacı onun vücuduna koyması, onu ısırması veya elini boynuna koyması veya saçının bir telini yolması vuruş sayılmaz. Zayıf kavle göre, tokat ve çenesine vurmak yumruk sayılmaz.

Falana yüz kırbaç veya yüz sopa vuracağım diye yemin eden kişi, yüz kırbaçı veya yüz sopayı demet halinde bağlayarak o şahsa bir darbe indirirse veya üzerinde yüz budak bulunan hurma salkımı ile vurur ve her bir budağın vücuduna isabet ettiğini bilirse, yemininin gereğini yerine getirmiş olur. Bu sopaları bir araya getirip demet halinde vurur ve tümünün acısını (ağırlığını) duyarsa, yemininin gereğini yapmış olur. Ben diyorum ki; yüz sopanın tümünün isabet edip etmediğinden şüpheye düşerse, İmam'm kesin beyanına göre yemininin gereğini yerine getirmiş olur. Allah daha iyi bilir. "Falani yüz defa döveceğim." diye yemin eden kişi kırbaçları bir araya getirip demet halinde o şahsa bir defa indirirse, yemininin gereğini yerine getirmiş olmaz.

Bir kimse borçlusuna: "Borcumu tahsil etmeden senden ayrılmam." diye yemin eder de borçlusu kaçır giderse veya kendisinin peşine düşme imkanı yoksa yeminini bozmuş olmaz. Ben diyorum ki; peşine düşme imkanı olsa da sahih olan kavle göre yeminini bozmuş olmaz. Allah daha iyi bilir. Alacaklı borçlusundan ayrılır veya ikisi birlikte yürümekte iken alacaklı durur da borçlu yürür gider ya da borcundan vazgeçerek borçluyu ibra eder veya alacaklısını başkasına havale eder ve yanından ayrılırsa veya borçlusunun iflas ettiği açığa çıkar da zengin oluncaya kadar onu bırakıp ayrılırsa, yeminini bozmuş olur.

Şayet hakkını alıp ondan ayrıldıktan sonra verilen paranın noksan olduğunu

görürse bakılır; kendi hakkının cinsinden olup ondan düşük ise yemini bozulmuş olmaz. Ama kendisine ödenen bu paralar malının cinsinden değilse ve bu paraların hileli veya bakır olduklarını önceden biliyorsa, yeminini bozmuş olur. Ödenen paraların durumunu bilmiyorsa bu hususta farklı iki görüş vardır. En zahir kavle göre, yemini bozulmuş olmaz.

Bir kimse bir münkeri görüp hakime şikayet edeceğine yemin ederse, münkeri görüp de imkan olduğu halde hakime şikayet etmez ve ölürse, yeminini bozmuş olur. Onun bu sözü ile beldenin hakimi kast edilir. Hakim görevden alınmışsa, onun yerine tayin edilmiş hakime baş vurmakla yeminden kurtulmuş olur. Bir hakime şikayet edeceğine söylemişse, her hangi bir hakime baş vurmakla yeminden kurtulmuş olur. Fakat falan hakime şikayet edeceğine söylemişse, hakimi görür ve daha şikayet etmeden hakim görevden alınır, bu takdirde: Şayet "hakim olarak devam ettiği müddetçe ona şikayet ederim." diye niyet etmişse, söyleme imkanı olur da terk eder söylemezse, yeminini bozmuş olur. Davayı ona götürme imkanı yoksa, hükmü zorlanan kimsenin hükmü gibidir. Hakim olarak devam ettiği müddetçe davayı ona götüreceğine niyet etmemişse, azledildikten sonra davayı ona götürürse yeminden kurtulmuş olur.

5. Bir Akdi Yapmamak Üzere Yapılan Yemin

Bir kimse bir şeyi satın almayacağına veya bir şeyi satmayacağına yemin eder de sonra kendisi için veya başkası için alış verişte bulunursa yeminini bozmuş olur. Ama vekili onun adına akitte bulunursa yemini bozulmuş olmaz.

Evlenmemeye, boşanmamaya, azad etmemeye, dövmemeye yemin eden kimse, bunları yapmak üzere birini tayin ederse, yeminini bozmuş olmaz. Yalnız kendisi veya başkası bunları yapmayacağına niyet etmiş olmamalıdır. Evlenmemeye yemin eden kimse vekili onu evlendirirse veya kendisi başkası için nikah akdi yaparsa veya bir kimse, Zeyd'in malını satmamak üzere yemin eder ve ondan izin alarak satarsa yeminini bozmuş olur. Ondan izin almadan satarsa yemini bozulmuş olmaz. Bir malı Zeyd'e hibe etmemeye yemin eden kişi, sonra ona hibede bulunur da Zeyd hibeyi kabul etmezse yemini bozulmuş olmaz. Keza Zeyd hibeyi kabul eder de teslim almazsa en sahih kavle göre yemini bozulmuş olmaz.

Bir kimse umra (bu evi hayatım boyunca senin için kıldım gibi) veya rükbaya (ben senden önce ölürsem mal senin, fakat sen benden önce ölürsen mal tekrar benim olsun gibi) veya sadakaya yemin ederek, hibe vermeyeceğim der de sonra hibede bulunursa, yeminini bozmuş olur. İğreti vermemeye, vasiyete bulunmamaya ve vakıfta bulunmamaya yemin eder de sonra bunlardan birini yaparsa, yeminini bozmuş olmaz. Sadaka vermemeye niyet eder de hibede bulunursa, en sahih kavle göre yeminini bozmuş olmaz.

Zeyd'in satın aldığı yiyeceği yemeyeceğine yemin eden kimse, Zeyd'in başkasıyla birlikte aldığı yiyeceği yerse, yeminini bozmuş olmaz. Keza Zeyd'in aldığı yiyecekten yemeyeceğine yemin eder de sonra ondan yerse en sahih kavle

göre, yeminini bozmuş olmaz. Zeyd'in selem akdi yoluyla aldığı şeyden yerse, yeminini bozmuş olur. Zeyd'in aldığı mal, başkasının malı ile karışır ve ondan yerse, Zeyd'in malından yediği kesinlik kazanmadıkça yemini bozulmuş olmaz. "Zeyd'in satın aldığı eve girmem" diye yemin eden kimse, Zeyd'in şüf a yoluyla aldığı eve girerse yeminini bozmuş olmaz.

B. NEZİR (ADAK)

Adak iki kısma ayrılır:

1- Lücac Adağı (Tartışma sonucu olan adak): Bir kimse: "Falanla konuşursam Allah için bir köle azad etmek veya oruç tutmak üzerime farz olsun" diyerek adakta bulunur ve koşulan şart meydana gelirse, yemin kefareti gibi bir kefareti vermesi lazımdır. Bir kavle göre kefareti değil de sözün gereği olan adak lazım gelir. Bir başka kavle göre ise adak sahibi ikisinden dilediğini yapar. Ben diyorum ki, üçüncü görüş en zahir olan görüştür. Iraklı alimler de bu görüşü tercih etmişlerdir. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse: "Eve girersem yemin kefareti vermek üzerime farz olsun veya üzerime adak olsun." der ve eve girerse yemin kefareti vermelidir.

2- Teberrür Adağı: Bu, bir nimetin olması veya bir belanın gitmesi için ibadet yapmayı adamaktır. Kişinin, "Hastam şifa bulursa şunu yapmak Allah için üzerime farz olsun." veya "Şunu yapmak

üzerime farz olsun." diye adakta bulunması gibi. Şarta bağlanan şey meydana gelirse, adağını yerine getirmesi ona lazım gelir. Adağını bir şeye bağlamasa da "Oruç tutmak Allah rızası için üzerime farz olsun." gibi adakta bulunan, en zahir kavle göre adağını yerine getirmesi lazımdır.

Günah olan bir işi veya farzı ayın olan bir işi yapmak üzere yapılan adak sahih değildir. Helal olan bir fiili yapmayı veya terk etmeyi adayan kimsenin adağını yerine getirmesi vacib değildir. Lakin adağına muhalefet ederse, tercih edilen kavle göre yemin kefareti vermesi lazımdır.

Birkaç gün oruç tutmayı nezreden kişi, bunu acele üzere tutması menduptur. Ayı ayrı günlerde tutmayı veya art arda tutmayı nezrederse, tayin ettiği şekilde tutması vacib olur. Aksi halde dilediği şekilde tutması caizdir. Bir seneyi belli ederse o senede oruç tutar. Bayram ve teşrik günlerinde oruç tutmaz. Adağına bedel olarak ramazan ayında da oruç tutar ve ramazan orucunu kaza etmez. Hayız veya nifas sebebiyle adak orucunu tutmayan kadın en zahir kavle göre, tutamadığı günleri sonradan kaza etmesi vacibtir. Ben diyorum ki, en zahir kavle göre, kaza etmesi vacib değildir. Çoğu alimler bu konuda görüş birliği etmişlerdir. Allah daha iyi bilir. Özü olmaksızın bir gün iftar ederse, tutmadığı günü kaza etmesi vacibtir. Seneyi yeni baştan tutmaya başlaması vacib değildir. Ancak bir senelik orucu art arda tutmayı şart koşmuşsa, en sahih kavle göre yeni baştan tutması vacibtir.

Seneyi belli etmeden ay hesabıyla bir sene oruç tutacağını ve orucu art arda tutacağını adanmışsa art arda tutması vacibtir. Ramazan ayında oruç tutması, adak orucunu art arda tutmasına mani değildir. Bayram ve teşrik günlerinde ise iftar

eder. Tutamadığı bayram veya teşrik günlerini senenin sonunda ona bitişik olarak kaza eder. Hayız hali peş peşeliği kesmez. Hayız hali sebebiyle tutulmayan günlerin kazası hakkında iki görüş vardır: En zahir kavle göre, hayız halinde geçen günleri kaza etmez. Ard arda tutmayı şart koş-mamışsa orucu art arda tutması vacib değildir.

Devamlı olarak pazartesi günlerinde oruç tutacağını adayan kimse, ramazan ayındaki pazartesi günlerini, keza bayram ve teşrik günlerini en zahir kavle göre kaza etmez. Şayet kefareti için iki ayart arda oruç tutmayı kendine farz kılmışsa, pazartesi günlerinde oruç tutar sonra arada geçen pazartesi günlerini kaza etmesi lazımdır. Bir kavle göre ise kefareti adaktan Önce olmuşsa, pazartesi günlerini kaza etmez. Ben diyorum ki, sonuncu görüş ezher olan görüştür. Allah daha iyi bilir. En zahir kavle göre, kadın hayız ve nifas hali sebebiyle tutamadığı pazartesi günlerini kaza etmesi gerekir. Bir günü belli ederek o günde oruç tutacağını adayan kimse, adağına bedel olarak bir önceki günde oruç tutması caiz değildir.

Haftada bir gün oruç tutacağım adayan kimse, sonra adadığı günü unutursa, haftanın son gününde oruç tutar. Haftanın son günü ise cuma günüdür. Belli ettiği gün cuma günü değilse, tuttuğu oruç kaza olarak gerçekleşir.

Bir kimse nafil olan bir orucu tutmaya başlar da sonra onu tamamlamayı nezrederse, en sahih kavle göre onu tamamlaması lazımdır.

Günün bir kısmında oruç tutacağını adayan kimsenin adağı gerçekleşmez. Zayıf kavle göre bir gün oruç tutması lazımdır veya "Zeyd'in geleceği gün oruç tutacağım." diye adarsa, en zahir kavle göre adağı gerçekleşir. Şayet akşam gelir veya bayram gününde veya ramazan günlerinde gelirse, kendisine bir şey lazım gelmez. Şayet gündüz gelir de adakta bulunan kişi oruçlu değilse veya kaza veya adak orucu tutmuşsa, bu güne bedel başka bir günde oruç tutması vacibtir. Şayet nafil bir oruca niyet etmişse yine adağına bedel bir gün oruç tutması vacibtir. Zayıf kavle göre, tutmuş bulunduğu nafil orucunu tamamlaması vacibtir ve adağının da yerine geçer.

Bir kimse: "Zeyd gelirse ondan sonraki günde oruç tutmak Allah için üzerime farz olsun der ve Arar gelirse, ondan sonraki ilk perşembe gününde* oruç tutmak Allah için üzerime farz olsun der ve ikisi çarşamba günü gelirse, ilk adak için perşembe günü oruç tutar, diğer adak için bir günü kaza eder.

Hac ve Umreyi Adamak

Bir kimse: "Yaya olarak Allah'ın evine gitmek adağım olsun." diye yemin ederse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, gidip hac veya umre yapması vacibtir. "Allah'ın beytine gitmek adağım olsun." derse, yaya gitmesi gerekmez. Haca "yaya gitmeyi" nezrederse veya "Yaya olarak gidip hac veya umre yapmak adağım olsun." derse, en zahir kavle göre yaya olarak gitmesi vacibtir. Şayet "İhrama girdiğim yerden yaya olarak gidip hac edeceğim." diye adakta bulunursa, ihrama girdiği yerden itibaren yürüyerek gider. "Aile

efradımın bulunduğu yerden yürüyerek Allah'ın beytine gideceğim." diye adakta bulunursa, ihrama girdiği yerden itibaren yürüyerek gider. "Aile efradımın bulundukları yerden yürüyerek Allah'ın beytine gideceğim." diye adakta bulunursa, en sahih kavle göre aile efradının bulunduğu yerden itibaren yürüyerek gitmesi lazımdır.

Adak sebebiyle yürümenin vacib olduğunu kabul etmemiz halinde, bir mazeret sebebiyle binerek giderse caizdir. Ancak en zahir kavle göre bir vacibi terk ettiği için bir dem vermesi lazımdır. Bir mazereti olmadan binerek giderse, meşhur kavle göre caiz olup bir dem vermesi lazımdır.

Bir kimse hac veya umre yapmayı adarsa, bizzat kendisi gidip eda etmesi lazımdır. Bizzat eda etmeye gücü yetmezse, yerine başkasını gönderir. Adak sahibinin acele edip ilk fırsatta adağını yerine getirmesi menduptur. Şayet imkan bulur da adağını eda etmez ve ölürse, malından yerine bedel gönderilir, içinde bulunduğu senede haca gitmeyi nezr eder ve imkan bulursa, o senede hac yapması lazımdır. Bir hastalık sebebiyle gidemezse, kaza etmesi vacibtir. ihrama girdikten sonra bir tehlike sebebiyle gidemezse, en zahir kavle göre kaza etmesi gerekmez.

Bir kimse belli bir günde namaz kılmayı veya oruç tutmayı nezreder de bir hastalık veya bir tehlike sebebiyle adağını yerine getiremezse, sonradan kaza etmesi vacibtir.

Mekke'de kurban kesmeyi nezr eden kimse, adadığı hayvanı Mekke'ye götürüp oranın halkına tasadduk etmesi lazımdır. Bir beldeyi tayin ederek oradaki halka bir şeyi tasadduk etmeyi nezrederse adağının gereğini yapması lazımdır. Bir beldeyi belli etmeden bir oruç tutmayı adayan kimse istediği bel-dede oruç tutabilir. Keza bir mescitte namaz kılmayı nezrederse istediği mescitte kılabilir. Ancak Mescidi Haramda kılmayı nezrederse orada kılması lazımdır. Bir kavle göre Medine mescidinde veya Mescidi Aksa'da kılmayı nezrederse tayin ettiği mescitte kılması lazımdır. Ben diyorum ki en zahir kavle göre, Medine mescidinde veya Mescidi Aksa'da namaz kılmayı nezreden hüküm, Mescidi Haram için yapılan nezrin hükmü gibidir. Allah daha iyi bilir.

Mutlak şekilde bir gün oruç tutmayı adayan, bir gün oruç tutar veya birkaç gün oruç tutacağını adarsa üç gün oruç tutar. Bir sadaka vermeyi nezreden mümkün olan bir sadakayı verir. Namaz kılmayı nezreden iki rekât namaz kılar. Bir kavle göre bir rekât kılar. Birinci kavle göre, (adağın gereğini yapmak vacibtir görüşüne göre) muktedirse iki rekâtlık namazda kıyam yapması vacibtir. İkinci kavle (adağın gereğini yapmak kavline) göre; namazda kıyam yapması vacib değildir.

Bir köle azad etmeyi adayan kimse, adağın gereğini yapmak vacibtir diyen kavle göre, kefareti için uygun olan bir köleyi azad etmesi lazımdır. Adağın gereğini yapmak kavline göre ise, herhangi bir köleyi azad etmesi yeterlidir. Ben diyorum ki; burada ikinci kavil en zahir olan kavildir. Allah daha iyi bilir. Ayıplı kafir cariyeyi azad etmeyi adayan kimsenin sağlam bir cariyeyi azad etmesi caizdir. Şayet nakıs olanı belli ederek azad etmeyi adanmışsa, nakıs olanı azad

etmesi lazımdır. Ayakta namaz kılmayı adayan, namazı oturarak kılması caiz değildir. Bunun aksini yapması ise caizdir.

Namazında uzun bir sure veya belli bir sureyi okumayı veya namazı cemaatle kılmayı adayan kimse, adadığı şeyi yapması lazımdır.

En sahih kavle göre, Allah'a yaklaşmayı (ibadeti) ifade eden herhangi bir şeyle yapılan adak geçerlidir. Ancak kişinin adadığı şey hastayı ziyaret etmek, cenazeyi teşyi etmek ve selâmı almak gibi kendisine vacib olan bir ibadet olmamalıdır.

YÎRMİBİRİNCİ BÖLÜM KADILIK (HAKİMLİK)

A. GENEL BİLGİLER

Kadılık yapmak farzı kifâyedir.

Bir belde kadılık yapmaya ehil tek kişi varsa, bu görevi talep etmesi lazımdır. Beldede kadılık yapmaya uygun bir başka kişi olur ve ehil olan onun tayinine rıza gösterirse, o kişinin kadılık teklifini kabul etmesi caizdir. Zayıf kavle göre görevi kabul etmesi caiz değildir. Görevi talep etmesi ise mekruhtur. Bir başka zayıf kavle göre ise, görevi talep etmesi haramdır. İkinci aday ehil olanın benzeri ise, görevi kabul edebilir. Ancak insanlar arasında meşhur biri olmayıp, kadılık mevkisiyle ilmin yayılmasına vesile olacağı ümit ediliyorsa veya meşhur biri olup nafakaya ihtiyacı varsa, görevi talep etmesi menduptur. Aksi halde talep etmemesi evladır. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, meşhur biri değilse veya nafakaya ihtiyacı yoksa görevi talep etmesi mekruhtur. Allah daha iyi bilir. Kadılık görevinin vacib olup olmaması beldeye göre dikkate alınır. Yani, belde kadılık yapacak kişi tek ise görevi üstlenmesi vacib, bir başkası varsa üstlenmesi vacib değildir.

Kadıda bulunması gereken şartlar şunlardır: Müslüman olmak, mükellef olmak, hür olmak, erkek olmak, adil olmak, sağır olmamak, kör olmamak, konuşkan olmak(dilsiz olmamak), kadılık görevini yapabilecek kabiliyette olmak ve müctehit olmak.

Müçtehid; Kur'an, sünnet ve ahkam ile ilgili şeyleri bilen kişidir. Müçtehidin delillerin hassmı, genelini, mücmelini, mübeyenini, nasih ve mensurumu; hadislerin mütevatir olanı, olmayanı, muttasılını, mürselini; Arap dilinin lügat ve nahiv yönünü; alim olan sahabelerin ve onlardan sonraki alimlerinin icma ve ihtilâfını ve kıyasın bütün çeşitlerini bilmesi gerekir.

Bu şartların tümünü taşıyan kişi yoksa sultan; güçlü, fasık veya mükallid birini kadı tayin eder. Bu tayin zaruret nedeniyle kabul edilir.

İmam, kadıyı tayin ettiğinde bir yardımcı tayin etmesi için ona izin vermesi menduptur. İmam, yardımcı tayin etmesini yasaklarsa kadı yardımcı tayin edemez. Mutlak şekilde tayin edilmişse en sahih kavle göre, kadı gücü dahilindeki işler için değil de güç yetiremediği işlerde kendine bir yardımcı tayin

eder.

Tayin edilen yardımcının kadıda bulunması gereken şartları taşıması lazımdır. Ancak Özel bir iş için tayin edilmişse, bu şartları taşıması gerekmez. Meselâ, şahitleri dinlemek üzere tayin edilen kişinin şahitlik konusunda bilgili olması yeterlidir. Tayin edilen yardımcı, ya kendi içtihadına göre veya mükallid ise taklit ettiği kişinin ic-tihâdma göre hüküm verir. Kadı yardımcıya, içtihadına (veya taklit ettiği müçtehide) muhalefet et şeklinde bir şart koşması caiz değildir.

Aralarında hüküm vermek üzere iki hasım bir şahsı hakim tayin ederlerse, mutlak şekilde caizdir. Ancak bu şahsın hüküm vermeye ehil olması şarttır. Bir kavle göre, mutlak şekilde hakem tayin etmek caiz değildir. Zayıf kavle göre, belde hakim olmaması şartıyla tahkim caizdir. Bir başka zayıf kavle göre ise kısas, nikah ve benzeri meseleler hariç mali davalarda tahkim caizdir.

Tahkim yoluyla verilen karar onu kabul eden için geçerlidir. Tahkim yoluyla can diyetinin katilin ailesine yüklenmesi halinde caninin buna rıza göstermesi yeterli değildir. Karar verilmeden önce taraflardan biri tahkimden vazgeçerse, hakim karar veremez. En zahir kavle göre karardan sonra tarafların karara rıza göstermeleri şart değildir.

İmam, bir beldeye iki kadı tayin edip ve her biri için çalışacağı yeri veya zamanı veya her birinin hangi davalara bakacağını belli ederse caizdir. Keza imam, herhangi bir tahsiste bulunmazsa en sahih kavle göre caizdir. Ancak imam onların kararda görüş birliğine varmalarını şart koşarsa caiz olmaz.

1. Azle Sebep Olacak Bir Halin Kadıda Peyda Olması

Kadı delirir, devamlı baygınlık geçirir, iki gözünü kaybeder, dilsiz veya sağır olursa veya içtihat ehliyeti ortadan kalkar veya gaflet ve unutkanlık sebebiyle zapt etme kabiliyetini kaybederse, verdiği hükümler geçerli sayılmaz. Keza en sahih kavle göre fasık olursa, verdiği hükümler geçerli sayılmaz. Bu durumlardan biri sebebiyle azlolan kadı, daha sonra bu hali ortadan kalkarsa, en sahih kavle göre kadılık sıfatı geri gelmez. Kadının azline sebep olan bir hal zuhur etsin veya etmesin başka nedenlerden dolayı imam onu azletme yetkisine sahiptir.

Kadının bulunduğu belde ondan üstün veya dengi biri varsa veya onu azletmekle bir fitnenin önüne geçmek gibi müslümanlar için bir maslahat varsa imam onu azledebilir. Bir maslahat yoksa onu azletmesi caiz değildir. Buna rağmen kadı onu azlederse -imama itaat ilkesine riayet babından- en sahih kavle göre geçerli sayılır.

Mezhepçe kabul edilen rivayete göre, azl haberi kadıya ulaşmadan önce azledilmiş olmaz. İmam kadıya: "Bu mektubumu okuduğun zaman azledilmiş olursun." diye bir mektup yazar o da alır okursa azledilmiş olur. Keza en sahih kavle göre bu mektubu başkası ona okumuş olsa azledilmiş sayılır.

Kadı vefat eder veya görevden alınır, vefat edenin malını satmak gibi belli bir

meseleyle meşgul olmak üzere izin verdiği kişi de görevden alınmış sayılır. En sahih kavle göre, izin verilmediği halde mutlak olarak tayin ettiği yardımcısı da azlolunmuş sayılır. İmam kadıya: "Kendine bir yardımcı tayin et." veya bir şart belirtmeksizin "Bir yardımcı tayin et." demişse, bu izine binaen tayin edilen yardımcı da azlolur. İmam kendisine: "Benim adıma bir yardımcı tayin et." demişse, kadının vefatıyla bu yardımcı azlolmaz. İmamın vefat etmesiyle tayin ettiği kadı ve kadının vefat etmesiyle yetim ve \ akıf işlerine bakmak üzere tayin ettiği kişi azlolmaz.

Kadı görevden alındıktan sonra: "Şu şekilde hüküm vermiştim." derse, sözü geçerli olmaz. Kadı başka bir şahit göstererek hüküm verdiğini iddia ederse, en sahih kavle göre iddiası kabul edilmez. Azledilen hakimin hüküm vermesi caiz olan başka bir hakimin hüküm verdiğine şahitlik ederse, en sahih kavle göre şahitliği kabul edilir. Şayet azledilmeden önce: "Şöyle hüküm vermiştim." derse, sözü kabul edilir.

Kadı kendi vilâyeti dışında bir vilayette bir karar verirse, bunun hükmü azledilmiş hakimin verdiği hüküm gibidir.

Bir kimse, azledilmiş kadının rüşvet yoluyla malını aldığını veya meselâ iki kölenin şahitliğiyle karar verdiğini iddia ederse, kadı huzura getirilir ve davalarına bakılır. Şayet iki kölenin şahitliğiyle karar verdiğini ve malını rüşvetle aldığını zikretmezse, yine kadı huzura getirilir. Zayıf olan kavle göre davacı, davasına şahit göstermedikçe kadı huzura getirilmez. Kadı huzura getirilir de davayı inkar ederse, en sahih kavle göre yemin etmeksizin sözü tasdik edilir. Ben diyorum ki en sahih kavle göre, yeminiyle birlikte sözü tasdik edilir. Allah daha iyi bilir.

Bir kimse, hakimin verdiği kararda haksızlık ettiğini iddia ederse, davası dinlenmez şahit göstermesi şarttır. İddia hakimin kararı ile ilgili olmayıp hakimin şahsı ile ilgili ise, davaya yardımcısı veya başka birisi bakar.

2. Kadılık Âdabı

İmam (halife), kadıyı tayin ederken iki şahidin huzurunda bir yazı (tayin onayı) yazar. Şahitler, tayin edildiği beldeye kadı ile birlikte giderler ve kadının beldeye tayin edildiğini halka bildirirler. Kadının tayin edildiği yaygın bir şekilde biliniyorsa, en sahih kavle göre kadının o beldeye tayin edildiğine dair yeterli delildir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, kadının tayininin sübutu için şahit olmadan ve yaygın olarak bilinmeden, tayin işini sadece yazı ile bildirmek yeterli değildir.

Kadı tayin edildiği beldeye gitmeden oradaki alim ve adil kişilerin durumlarını araştırıp öğrenmelidir. Tayin edildiği beldeye pazartesi günü sabahleyin girmeli ve belli bir konağı yoksa, beldenin orta yerinde bir konak edinmelidir.

Kadı önce hapiste olanların davalarına bakmalıdır. "Ben haklı olarak hapsedildim" diyenin hapsim devam ettirir. "Ben zulmen hapsedildim" diyenin hasmından delil ister. Hasımı hazır değilse, huzura gelmesi için ona bir yazı

yazar. Daha sonra vasileri araştırır. Vasi olduğunu iddia edenin vasiliğinin sabit olup olmadığını, emin-lik durumunu ve nasıl tasarrufta bulunduğunu araştırıp öğrenir. Fasık olduğu tespit ettiği vasiden malı geri alır. Adil olup fakat zayıf olan vasiyi bir yardımcı ile takviye eder.

Kadı bir müzekki ve bir katip edinmelidir. Katibin Müslüman, adil, muhadere (hükümün meclisinde hasımlar arasında geçen konuşmaların yazıldığı defter) ve sicil defterini (her davanın hükmü ve hükmün tenfizi yazıldığı defteri) doldurmayı bilmelidir. Katibin fa-kih, aklının tam ve yazısının güzel olması müstehabtır.

Kadı bir mütercim de edinmelidir. Mütercimin adil ve hür olması şart olduğu gibi birkaç kişi olmaları da şarttır. En sahih kavle göre mütercimin kör olması caizdir. Mütercimlerin birkaç kişi olmalarının şart olması, sağır kadıya davayı işittirmek içindir. Kadı suçluları terbiye etmek için kamçı, hakları eda etmek ve ta'zir cezasını vermek için bir hapis edinmelidir.

Kadının meclisinin geniş ve bariz olması, sıcak ve soğuk sebebiyle sıkıntı vermemesi müstehabtır. Meclis, zamana (yazın yaza, kışın kışa) ve hüküm vermeye uygun olmalıdır. Kadının mescitte hüküm vermesi, öfkeli, şiddetli açlık, susuzluk ve kızgınlık anlarında hüküm vermesi mekruhtur. Kadının hüküm verirken fakih-lerle istişare etmesi menduptur.

Kadının bizzat alışveriş yapmaması ve vekilleri herkesçe tanınmaması menduptur.

Kadının dava için kendisine müracaat edenden hediye alması veya kadı olmadan önce kendisine hediye vermeyenden hediye alması haramdır. Davası olmayanın verdiği hediye örfe göre (kabul edilen miktarda) ise alması caizdir. Kadının kendisine verilen hediyeyi geri vermesi veya ona karşılık bir şey vermesi evladır.

Kadının kendi nefsi, kölesi veya müşterek olduğu ortağı için verdiği hüküm geçerli değildir. Keza asılları (anası, babası, dedesi...) ve fer'leri (çocukları ve torunları) için verdiği hükümler de en sahih

kavle göre geçerli değildir. Bunların davalarına halife veya başka bir kadı bakar. Keza en sahih kavle göre naibi de kadı ve akrabası hakkında hüküm verebilir.

Davalı davayı ikrar eder veya yemin etmekten çekinir, davacı davalının ifadesini reddetmek üzere yemin eder ve davacı davalının ikrarı üzerine veya yeminine veya verilen hükme şahit tutmasını kadıdan isterse, kadının bunu yapması lazımdır. Davacı, davaya karar verilmediğini ve aralarında geçen konuşmaları muhadıra defterine yazılmasını veya verilen kararın sicil defterine yazılmasını isterse, kadının bunu kabul etmesi müstehabtır. Zayıf kavle göre kadının ona icabet etmesi vacibtir. Yazılan kararların iki nüsha halinde olması müstehabtır. Bir nüsha davacıya verilir diğer nüsha da adliye sarayında muhafaza edilir.

Kadı, bir mesele hakkında kendi görüşüyle karar verir de Kur'ân'ın nassına veya Sünnete veya icmaya veya celi kıyasa aykırı olduğu anlaşılırsa, kadı veya başkası bu kararı bozmalıdır. Verilen karar hafi kıyasa aykırı ise bozmaya gerek yoktur.

Hakimin verdiği hüküm zahiri olarak geçerli olup batini olarak (Allah katında) geçerli değildir.

Kadı olayın seyrini biliyorsa, bildiğinin hilâfına icma göre hüküm veremez. En zahir kavle göre olay hakkındaki bilgisine göre karar verir. Ancak Allah'ın hakkına taallûk eden hadlerde olay hakkındaki bilgisine göre karar veremez.

Kadı verdiği kararın yazılı bulunduğu kağıdı veya bir davaya şahitlik yaptığını gösteren kağıdı görse veya iki şahit kadıya: "Şu şekilde karar verdin veya şu şekilde şahitlik ettin." derlerse, konuyu hatırlamadıkça kadı yazıya göre amel edemez veya şahitlikte bulunamaz. Bir veçhe göre kadı, yazıya göre amel edebilir veya şahitlikte bulunabilir.

Bir kimse, başkasında bulunan hakkını iddia etmek veya başkasının hakkını eda etmek için kendisinden emin olduğu ve yazısına güvendiği mirasçısının yazısına itimat ederek yemin edebilir.

En sahih kavle göre, kişinin sakladığı yazılı hadisi rivayet etmesi caizdir.

3. Hakimin Hasımlar Arasında Eşit Davranması

Huzura alman hasımlara kadı eşit davranmalıdır. Mesela; her iki tarafı huzura alırken ayağa kalkmada, onları dinlemede, güler yüzlü olmada, selâmlarım almada ve onları oturtmada eşit davranmalıdır. En sahih kavle göre, mecliste müslümamn yeri, zımminin yerinden yüksek olmalıdır.

Her iki hasım oturunca kadı susmalı ve önce davacıya söz hakkı verir. Davacı iddiasını anlattıktan sonra davalıdan cevap vermesini istemelidir. Davalı davacının iddiasını kabul ederse, yapılacak birşey yoktur. Davalı iddiayı kabul etmezse, kadı davacıya: "Şahitlerin var mı?" diye sorar ve sükut eder. Şayet "Şahitlerim var." der ve davacı davalının yemin etmesini isterse, bu onun hakkıdır. Şahitlerinin olmadığını söyler de, sonra şahit hazır bulundurursa, en sahih kavle göre şahitleri kabul edilir.

Dava açan hasımlar çok olup izdiham olursa, öncelik hakkı ilk gelenindir. İlk gelen bilinmiyorsa veya beraber gelmişlerse, aralarında kura çekilir. Sonradan gelmiş olsalar bile yola çıkmaya hazırlanmış misafirlerin ve kadınların davası öne alınır. Ancak çok olmamaları şarttır. Önce gelenin veya kurası çıkanın her celsede bir davasına bakılır.

Kadının iki şahit tayin edip onların dışında şahit kabul etmemesi haramdır.

Şahitler şهادette bulunduklarında, kadı onların adaletli veya fasık olduklarını bilirse bildiğiyle amel eder. Durumlarını bilmiyorsa, onları tezkiye etmesi vacibtir.

Temyiz işi için kadı şahidi tanıtacak vasıfları, hakkında şahitlik edilen şeyin leh ve aleyhinde olan şeyleri yazar. Keza en sahih kavle göre, iddia edilen borcun miktarını da yazar. Bu yazıyı müzek-kiye (tezkiye için tayin edilen kişiye) vererek onu araştırma yapmaya gönderir. Müzekki dönünce elde ettiği bilgileri şifahi olarak kadıya bildirir. Zayıf kavle göre bu bilgileri yazılı olarak vermesi yeterlidir.

Müzekkinin şartları, şahidin taşıdığı şartlar gibidir. Müzekki ayrıca cerh (kusurları açığa çıkarma) ve ta'dil (adil olduğunu tespit etme) ilmini bilmelidir. Tezkiye ettiği kişiyle sohbet veya komşuluk

veya muamele yaparak gizli sırlarını da bilmelidir. En sahih kavle göre şahidin: "Onun adil olduğuna veya adil olmadığına şahitlik ediyorum." gibi şahitlik etme lafzını söylemesi şarttır. Müzekkinin tanıtacağı kişi için: "O adil bir kişidir." demesi yeterlidir. Zayıf kavle göre sözüne: "Aleyhimde de olsa lehimde de olsa o adildir." tabirini ilâve etmelidir.

Müzekkinin cerh sebebini açıklaması vacibtir. Onu cerh ederken, kötü bir huyuna veya halk arasında yaygın olan hakkındaki habere dahi itimat eder. Cerh ile ilgili delilleri ta'dil ile ilgili delillerden önce söyler. Ta'dil eden kişi: "Onun cerh yönü ile ilgili sebepleri biliyorum. Ancak ondan tövbe etmiş ve durumunu düzeltmiştir." derse, bu görüş öne alınır. En sahih kavle göre davalı ta'dil için: "O adildir fakat yanlış beyanda bulunuyor." derse, bu ifadesi geçerli olmaz.

4. Hazırda Olmayan Hakkında Hüküm Vermek

Davacının şahitleri olup, "davalı üzerindeki hakkımı inkar ediyor" diyerek iddiada bulunursa, hazırda olmayanın gıyabında hakim karar vermesi caizdir. Şayet davacı, "Gaip üzerindeki hakkımı itiraf ediyor." derse, şahitleri dinlenmez. Davacı, mutlak şekilde (hakkını inkar veya itiraf etmeden) iddiada bulunursa, en sahih kavle göre şahitleri dinlenir.

Hakimin hazırda olmayanın üzerindeki hakkı inkar etmesi için birisini tayin etmesi vacib değildir.

Davacı şahit gösterdikten sonra hakim onaya: "Hak zimmetinde sabittir." şeklinde onaya yemin ettirmesi vacibtir. Zayıf kavle göre ise müstehabtır. Bu iki kavil (yemin ettirmenin vacib veya müstehab olması), çocuk ve delinin aleyhine açılan davada da geçerlidir.

Davacının vekili hazır olmayan hakkında bir iddiada bulunursa, bunun için yemin etmez. Davalı hazır olur da davacının vekiline, "Müvekkilin beni borcundan beri kılmıştır." derse, malı teslim etmesi için emir verilir. Hazırda olmayanın zimmetinde mal tespit edilir de hazırda malı varsa, hakim mevcut maldan hakkı öder. Malı yoksa ve davacı davayı, davalının bulunduğu beldenin hakimine havale etmeyi isterse, hakim bu teklifi kabul etmek ve ona göre hüküm vermesi için şahitlerin ifadelerini davalının bulunduğu beldenin hakimine bildirir. Sonra davalının malından davacının malını öder veya malın Ödenmesi için diğer hakime kararı bildirir.

İnha (davayı hakime ulaştırmak); adil iki şahidin gaib hakkında şahitlik etmesidir. İlk hakim bu iki şahitle birlikte bir mektup göndermesi müstehabtır. Bu mektupta davalıyı ve davacıyı tanıtıcı bilgileri zikreder ve mektubu mühürler. Davalı ilk hakim davasını inkar ederse, her iki şahit konuya şahitlik ederler. Davalı: "Mektupta bildirilen şahıs ben değilim." diye iddia ederse, yemini ile birlikte sözü doğrulanır. Davacı mektupta bildirilen ismin davalının

ismi ve nesebi olduğuna dair delil göstermelidir. Davacı delil gösterir de davalı: "Hakkında karar verilen ben değilim." derse ve orada aynı isimde ve nitelikte başkası yoksa aleyhinde hüküm verilir. Aynı isim ve nitelikte biri çıkar da asıl borçlunun kendisi olduğunu itiraf ederse, mal kendisinden talep edilir ve ilk şahıs serbest bırakılır. Aynı isim ve nitelikte olan kişi kendisi olduğu itiraf etmezse, davalıyı ziyadesiyle tanıtıcı nitelikleri şahitlerden talep etmesi için ilk hakime yazar ve hakim ikinci bir mektupla durumu tekrar bildirir.

Davalının bulunduğu beldenin hakimi davacının beldesine gelirse, dava hakkında karar verdiğini şifahi olarak ifade eder. Hakim kendi beldesine dönünce elde ettiği bilgilere göre karar verir. Daha önce geçen "Bildikleriyle hüküm vermek." konusundaki ihtilâf burada da geçerlidir. Her iki hakim, kendi beldelerinin sınırında birbirlerine seslenirler de davanın hakimi: "Şu anda belde bulanan davacının davası hakkında şöyle karar verdim." derse, onun kararı uygulanır.

Davacının hakimi karar vermez de sadece şahitleri dinlemekle yetinirse, diğer hakime: "Filânın aleyhindeki şahitleri dinledim." şeklinde bir mektup yazar. Şahitleri adil görmezse, isimlerim ve onları tanıtıcı bilgileri de yazar. Şahitlerin adil olduklarını görürse, en sahih kavle göre onları ismen bildirmemesi caizdir.

Hakim dava hakkında karar verdiğini yazıyla bildirirse, aradaki mesafe yakın olsun uzak olsun karar geçerlidir. Sadece şahitleri dinlediğini yazarsa, en sahih kavle göre bu yazı geçerli olmaz. Ancak aradaki mesafe şahitlik üzere şahit kabul etme mesafesi (Adve mesafesi) kadar olursa kabul edilir.

5. Hazırda Olmayan Eşya Hakkında Hüküm Vermek

Bir kimse; şöhretle bilinen akar, köle ve at gibi bir malının başka belde bir kimsede olduğunu iddia eder ve malının benzeri bulunduğu emin ise, hakim şahitleri dinler ve lehine hüküm verir. Davacıya teslim etmesi için malın bulunduğu beldenin hakimine bir yazı yazar. Akar olan malda akarın sınırı dikkate alınır.

Davacı malının benzerinin bulunduğu emin değilse, en zahir kavle göre hakim-şahitleri dinler. Davacı malın niteliklerini mübalağalı şekilde belirtir ve değerini zikreder. Hakim şahitlerin ifadesine göre hüküm vermez. Belki malın bulunduğu beldenin hakimine şahitlerin ifadelerini yazar. Kendisine mektup yazılan hakim, malı yakalatır ve malı görerek şahitlikte bulunmaları için (mektup yazan) hakime gönderir. En zahir kavle göre, hakim bir şahsı kefil tutarak malı davacıya teslim eder. Şahitler malın iddia edilen mal olduğuna şahitlik ederlerse, hakim kefilin serbest bırakılması için diğer hakime bir yazı yazar. Malın iddia edilen mal olduğuna şahitlik etmezlerse, malı geri iade etme masrafı davacıdan alınır.

Davacının iddia ettiği mal, aynı belde olur da hakim huzurunda değilse, malı görerek şahitlik etmeleri için mümkün ise, hakim malın huzura getirilmesini emreder. Malın niteliklerini söyleyerek şahitlik eden şahitler dinlenmez. Hakim

malın bulundurulmasını gerekli kılar ve davalı: "Belirtilen vasıftaki mal elim altında değil." derse, yemini ile sözü tasdik edilir. Sonra davacı malın değerini almak üzere dava açar. Davalı yemin etmekten çekinir de davacı yemin eder veya şahit gösterirse, malı getirmesi için davalıya teklif yapılır ve hapsedilir. Malı getirmediğe serbest bırakılmaz.

Davalı malın telef olduğunu iddia ederse, davacı: "Acaba mal telef olmuş mudur ki değerini iddia edeyim, telef olmamışsa, benden şu kadar mal gasp etmiştir diye malın kendisini iddia edeyim." şeklinde şüpheyne düşer ve "Benden şu kadar mal gasp etmiştir." derse, mal baki ise geri verilmesi lazımdır. Mal baki değilse kıymetinin ödenmesi gerekir ve davacının davası kabul edilir. Zayıf kavle göre ise davacının davasına bakılmaz. Belki önce malı dava eder ve davalıya yemin verdirir. Sonra malın değerini dava eder. Bu iki görüş (mal baki ise geri verilmesi, baki değilse değerinin verilmesi) şu meselede de geçerlidir: Bir kimse satmak üzere tellala bir elbise verirde sonra tellal onu inkar eder ve mal sahibi: "Malı satmış mı değerini veya telef etmiş mi kıymetini dava edeyim veya mal baki midir ki onu isteyeyim." bu durumda malın hazır bulundurulması vacib-tir dememiz ve malın davacıya ait olduğu tespit etmemiz halinde getirme masrafı davalıya ait olur. Malın davacıya ait olduğu tespit edilmezse, getirme ve götürme masrafı davacıya ait olur.

6. Şahitlerini Dinleyerek Yabancı Kimse Hakkında Hüküm Vermek

Şahitleri dinlenen ve aleyhine karar verilen gaib kişi, uzak mesafede olan kişidir. Uzak mesafe, kişinin bulunduğu yerden mahkemeye gidip mahkemeden ayrıldıktan sonra ancak akşam dönülebi-len mesafedir. Zayıf kavle göre bu mesafe, namazı kısaltmayı caiz kılan mesafe kadardır.

Mahkemeye yakın bulunan kimsenin hükmü, hazırda olanın hükmü gibidir. Bu kimsenin şahitleri dinlenmez ve kendisi huzura getirilmeden hakkında karar verilir. Ancak gizlenir veya mevki sahibi ise, şahitlerin ifadesine göre hakkında karar verilir.

En zahir kavle göre, kısas ve zina iftirası cezası konusunda huzurda olmayanın gıyabında karar vermek caizdir. Allah'ın hakkına taallük eden hadlerde ise hazırda olmayan hakkında hüküm verilemez.

Hazırda olmayanın şahitleri dinlenir de henüz karar verilmeden kendisi çıkar gelirse, davaya yeniden bakılmaz. Belki konuyla ilgili kendisine bilgi verilir ve cerh konusunda kendisine imkan tanınır. Hakim şahitleri dinledikten sonra görevden alınır da sonra tekrar göreve tayin edilirse, davaya yeniden bakması vacibtir. (Şahitlerin eski ifadelerine göre hüküm veremez.)

Bir kimse, belde hazır olan birini hakime dava ederse, hakim davalıyı mührlü bir pusula veya başkası vasıtasıyla veya bu iş için tayin edilmiş görevlilerce huzura getirtir. Mazereti olmaksızın mahkemeye gelmezse, bu sefer sultanın (imam) güvenlik görevlileri vasıtasıyla onu getirtir ve onu ta'zir eder.

Şikayet edilen şahıs hakimin bulunduğu belde dışında başka bir vilâyette ise,

hakim onu getirtmek mecburiyetinde değildir. Davalı şahıs beldede olur da hakimin o mahallede naibi (yardımcısı) varsa, hakim onu huzura getirmez, şahitleri dinler ve ifadeleri naibine yazar. O mahallede naibi yoksa, en sahih kavle göre davalının bulunduğu mesafe sadece adve mesafesi kadar ise, onu huzura getirmesi lazımdır. Adve mesafesi, kişinin sabahleyin evinden çıkıp işini gördükten sonra akşam evine erken dönebileceği mesafedir. Muhadere huzura getirilmez. Muhadere, ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıya sık sık çıkmayan kadındır.

B. HİSSELERİN TAKSİMATI

Taksimati ya ortaklar ya vekilleri veya imanım tensip ettiği bir kişi yapar. İmamın tensip ettiği kişinin erkek, hür ve adil olması, öfçü ve hesabı bilmesi şarttır. Kıymet biçilmesi gereken malların taksiminde taksimatçmm iki kişi olması vacibtir. Kıymet biçilmesi gerekmi-yen taksimatta taksimatçmm bir kişi olması yeterlidir. Bir kavle göre ise taksimatçmm iki kişi olması gerekir. Kıymet takdirinde imam taksimatçıyı hakim olarak tayin eder. Bu kişi taksimati yaparken adil iki kişinin görüşüyle bizzat kendisi yapar. İmam tensip ettiği taksimatçmm ücretini hazineden öder. Hazinede bir şey yoksa ücreti ortaklar öder. Ortaklar'ücretle bir taksimatçıyı tayin eder ve her bir ortağın vereceği ücreti belli ederlerse, her biri kendisine düşen ücreti öder. Ücreti belli etmezlerse, ücret hisse oranına göre ortaklara tevzi edilir. Bir kavle göre ise şahıslara göre tevzi edilir.

Taksimat sebebiyle her birinin hissesinde büyük bir zarar meydana gelirse mesela, kıymetli bir mücevheratı veya kılıcı veya kıymetli iki elbiseyi bölmek veya bir çift mesti ikiye ayırarak taksim etmek gibi bir durumda, bütün ortaklar mallarının taksimatinı isterlerse, hakim onları dinlemez. Ortaklar kendileri taksimati yapmak isterlerse ve malın menfaati ortadan kalkmazsa, hakim kendilerine mani oamaz. Kılıcı kırıp ikiye bölmek gibi. Küçük bir hamam veya küçük bir değirmeni ikiye bölmek gibi malın asıl maksadı ortadan kalkarsa, taksimati isteyen talebi en sahih kavle göre kabul edilmez. Ama bir hamamı iki hamam yapma imkanı varsa talebi kabul edilir.

Bir kimse bir evin onda birine (1/10) ortak olup evde oturma imkanı yoksa ve geri kalan kısmı başkasına ait ise, arkadaşı taksimati talep ederse, en sahih kavle göre hissesi onda bir olan kişi icbar edilir. Bunun aksi ise olmaz.

Zararı büyük olmayan malın taksimati birkaç şekilde olur:

1- Parçalara Ayırmak Suretiyle Olan Taksimat: Misli olan malların ve odaları aynı olan evin veya parçaları aynı olan arazilerin taksimi bu şekilde yapılır. Bu çeşit taksimattan kaçman taksimata icbar edilir. Hisseler eşit ise sayıları adedince ölçek, tartı veya uzunluk ölçüsüne göre düzenlenir. Bu durumda her bir ortağın ismi veya sınır ve yön itibariyle her malın belirleyici özelliği bir pusulaya yazılır. Bu pusulalar dürülerek aynı kutulara konulur. Sonra yazım esnasında orada hazır olmayan biri bir pusulayı çıkararak ilk parçanın üzerine

koyar. Pusulada kişinin ismi yazılı ise bu parça o kişiye verilir. Pusulada parçanın ismi yazılı ise örneğin, Zeyd'in adına bir kura çekilir ve kurada yazılı parça Zeyd'e verilir.

Paylar yarı, üçte bir ve altıda bir gibi eşit değillerse, arazi en az hisseye göre parçalara ayrılır ve taksimat yukarıda geçtiği gibi yapılır. Bir kişinin payı, bitişik olmayan ayrı ayrı parçalar halinde verilmemelidir.(Meselâ, paylar taksim edilirken payı en fazla olandan başlayarak, payı bitişik tek parça halinde verilmelidir.)

2- Ta'dil Taksimi: Verimli olma veya suya yakın olma bakımından parçalarının değeri değişik olan arazinin taksimi bu şekilde yapılır. En zahir kavle göre, bu çeşit taksimattan kaçman taksimata icbar edilir. İki evin veya iki dükkanın değeri eşit olup, ortaklardan her biri bir taneye talip olursa kendilerine verilir. Böyle bir taksimatta icbar olmaz. Taksim edilen mal, odaları aynı olan ev ise veya eşit iki köle veya eşit iki elbise ise, böyle bir malın taksimatından sakınan icbar edilir. Mal iki nevi ise bunda icbar olmaz.

3- Red ile olan Taksimat: Bu, ortak olan arazinin bir tarafında bir ağaç veya bir kuyu olması gibi taksimatı mümkün olmayan mallarda yapılan taksim şeklidir. Kendisine kıymeti üstün olan parça çıkan ortak, diğer ortağına hariçten bir mal veya para verir. Bu tür taksimatta zorlama olmaz. Red ile olan taksimat satış akdi sayılır. Keza mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre ta'dil taksimatı da satış akdi sayılır.

Parçaların taksimatı en zahir kavle göre, ifraz (hakların ayırt edilmesi) şeklinde yapılır. Red taksimatında kura sonucunda çıkan paya ortakların razı olması şarttır.

İki ortak icbar söz konusu olmayan taksimata rıza gösterirler-se, kura sonucu çıkan hisseye de rıza göstermeleri en sahih kavle göre şarttır. Rıza gösterme lafzı ortakların: "Bu taksimata razı oluyoruz." veya: "Kura sonucu çıkan hisseye razı oluyoruz." demeleridir.

İcbari taksimatta hata olduğu veya bir ortağın mağdur olduğu delil ile sabit olursa taksimat bozulur. Delil olmadığı halde ortaklardan biri mağdur edildiğini iddia ederse, mağdur edilmediğine dair ortağına yemin verdirebilir.

Rıza gösterdikleri taksimatta ortaklardan biri mağdur edildiğini iddia ederse, bu durumda; taksimatın hükmü satışın hükmü gibidir dememiz halinde, en sahih kavle göre hatanın taksimata bir tesiri olmaz. Ben diyorum ki; rıza ile olan taksimat ifraz gibidir dememiz halinde yapılan hata delil ile sabit olursa taksimat bozulur. Hata tespit edilmezse, haksızlığın yapılmadığına dair diğer ortak yemin eder. Allah daha iyi bilir.

Taksim edilen malın bir kısmına ortak bir hak sahibi çıkarsa, o kısımda taksimat bozulur. Geri kalan kısımda ise bir satışta iki satış bölümünde belirtilen ihtilâf geçerlidir. Yani en zahir kavle göre, taksimat sahihtir ve muhayyerlik hakkı vardır. İkinci kavle göre ise taksimat bozulur.

Belli ve eşit iki hissede başka bir hak sahibi çıkarsa hakkı verilir ve geri kalan kısımda taksimat olduğu gibi kalır. Aksi halde (belli olan pay iki payın birinden

fazla ise) taksimat geçersiz olur. Allah daha iyi bilir.

YİRMİİKİNCİ BÖLÜM ŞAHİTLİK

A. GENEL BİLGİLER

Şahidin Müslüman, hür, mükellef, adil, mürüvvet sahibi olması ve şahitliğinde itham edilmemesi şarttır. Adaletli olmanın şartı ise, büyük günahları işlemekten sakınmak ve küçük günahları işlemekte ısrar etmemektir. En sahih kavle göre, şahidin tavla oynaması haram, satranç oynaması ise mekruhtur. Ancak satrançta taraflar bir mal üzerine oynamayı şart koşarlarsa, bu kumar olur ve şahitlikleri kabul edilmez.

Süratli gitmeleri için develerin arkasında şiir söylemek veya dinlemek mubahtır. Saz eşliğinde olmaksızın yüksek sesle şarkı söylemek veya şarkı dinlemek mekruhtur.

İçki içenlerin şiarı olan ud ve cenk çalmak, Iraklıların zurnasını öttürmek gibi çalgı aletlerini kullanmak veya dinlemek haramdır. En sahih kavle göre, kaval çalmak haram değildir. Ben diyorum ki kaval çalmak, en sahih kavle göre haramdır. Allah daha iyi bilir.

Gelin ve damat için def çalmak, keza en sahih kavle göre, başka şeyler için def çalmak caizdir. Defte ses çıkaran halkalar bulunsada hüküm böyledir. Darbuka çalmak haramdır. Darbuka, ortası dar olan uzun davuldur. Raks denilen oyunu oynamak haram değildir. Ancak mühannasların yaptıkları gibi dizleri kırarak raks etmek haramdır. Şiir yazıp söylemek ise mubahtır. Fakat bir müslümanı veya suçsuz bir kafiri kötüleyen, haddi aşarak öven veya belli bir kadını tanıtan şiirleri söylemek haramdır.

Mürüvvet; kişinin bulunduğu belde ve zamanındaki emsali insanların ahlakı ile ahlaki anmasıdır. Buna göre, kişinin çarşıda yemek yemesi, kendisi için uygun olmadığı halde çarşıda açık başlı gezmesi, insanların huzurunda eşini veya cariyesini öpmesi, sık sık güldürücü hikayeler anlatması, kendisi için adet olmadığı halde fa-kihin kaftan giymesi ve kalansüve takması, kişinin satrançla çok oynaması, sık sık şarkı söylemesi veya şarkı dinlemesi veya raksa devam etmesi mürüvvetini düşürür. Mürüvveti düşüren fiiller; şahıs, durum ve mekana göre değişir. Kişinin kendisine layık olmayan kupa, çöpçülük veya dabakcılık yapması gibi düşük işlerde çalışması mürüvvetini düşürür. Ancak yaptığı iş, örfe göre kendisinin mesleği olmuşsa veya babasının mesleği ise, en sahih kavle göre mürüvvetini düşürmez.

İthama gelince, şahidin şehadet etmesiyle kendisine bir fayda sağlaması veya kendisinden bir zararı def etmesidir.

Kişinin kölesi veya mukâteb kölesi lehine, ölmüş veya iflas sebebiyle kısıtlılık altında bulunan borçlusunun lehine veya vekalet ettiği şeyin lehine şahitlik etmesi kabul edilmez. Ayrıca onu zamin kılan kimsenin borçtan beri olduğuna

veya yaralama sonucu mirasçısının lehine şahitlik etmesi kabul edilmez. Şahidin mirasçı olduğu kişi hastalanır veya yaralanırsa, henüz iyileşmeden malı hakkındaki şahitliği en sahih kavle göre kabul edilir.

Akile, katilin şahitlerinin fasık olduklarına şahitlik ederlerse kabul edilmez. Müflisin üzerinde alacaklılarının başka alacakları olduğunu söyleyen şahitlerin fasık olduklarına şahitlik edenlerin de şahitlikleri kabul edilmez.

Bir kimsenin terikesinden iki kişiye vasiyette bulunduğuna iki kişi şahitlik eder de, o iki kişi terike sahibinin bu iki şahide de aynı terikeden vasiyette bulunduğuna şahitlik ederlerse, şahitlikleri kabul edilir.

Kişinin usulü (anası- babası) ve fûru'u (çocukları) lehine yapacağı şahitlik kabul edilmez. Fakat aleyhlerine yapacağı şahitlik kabul edilir. Keza üve'y annelerini boşadığı veya ona kazif isnadında bulunduğu hakkında çocukların babaları aleyhinde yapacakları şahitlik en zahir kavle göre kabul edilir. Kişi, bir yabancı ve fer'i lehinde şahitlik ederse, en zahir kavle göre şahitliği çocuğu için değil yabancı için kabul edilir.

Ben diyorum ki; kadının kendi kocasına, kocanın kendi karısına, kardeşin kardeşe veya kişinin kendi arkadaşına şahitliği kabul edilir. Allah daha iyi bilir. Aralarında dünya menfaati yüzünden düşmanlık bulunanların birbirlerine şahitlik etmeleri kabul edilmez.

Düşman; kişiyi sevmeyen, kişinin elindeki nimetin yok olmasını isteyen, sevincine üzülen ve başına gelen musibete sevinen kimsedir. Düşmanın düşmanı lehindeki şahitliği kabul edilir. Keza aralarında dini düşmanlık bulunanların, birbirleri aleyhindeki şahitlikleri kabul edilir. Kafirin aleyhinde müslümanm ve bid'atçmm aleyhinde sünnînin şahitlik etmesi gibi.

Tekfir etmediğimiz bid'atçmm şahitliği kabul edilir. Ancak prensip sahibi olmayan gafilin ve mübadirin (iddiadan önce şahitlikte bulunanın) şahitliği kabul edilmez. Allah'ın hakkı olan işlerde hasbi şahitlik kabul edilir. Allah'ın hakkının te'kidli bulunduğu; boşanma, köleyi hürriyetine kavuşturma, kısası affetme, iddetin bittiği veya bitmediği ve Allah'ın hakkına taallûk ettiği hallerde hasbi şahitlik kabul edilir. Keza en sahih kavle göre, nesep ile ilgili işlerde de hasbi şahitlik kabul edilir.

Hakim iki şahidin ifadesine göre karar verir de sonra her iki şahidin kafir oldukları veya köle oldukları veya çocuk oldukları anlaşılırsa, hakim veya bir başkası kararı bozar. Keza en zahir kavle göre şahitlerin fasık oldukları anlaşılırsa, yine kararı bozmak gerekir.

Şahitliği üstlenen kafir veya kölenin taşıdığı sıfat kalkar veya çocuk kemale erdikten sonra şahitlikte bulunursa, şahitliği kabul edilir. Fasık kişi tövbe ederse ve daha önce şahitlik ettiği davaya yeniden şahitlik ederse, şahitliği kabul edilmez. Daha önce şahitlik ettiği kişinin bir başka davasına şahitlik ederse kabul edilir. Fakat tövbe ettikten sonra tövbesinde sadık olduğu anlaşılacak kadar bir sürenin geçmesi lazımdır. Alimlerin çoğu bu sürenin bir sene olduğunu takdir etmişlerdir.

Sözle olan masiyette kişinin sözle tövbe etmesi şarttır. Meselâ, zina suçu

isnadında bulunan şöyle demelidir: "İsnat ettiğim zina suçu geçersizdir. Bunu söylediğime pişmanım. Bir daha zina suçunu isnat etmeye dönmem." Keza yalan şahitlikte bulunan da bu şekilde tövbe etmelidir. Ben diyorum ki; içki içmek ve zina etmek gibi sözle olmayan masiyetten tövbe etmenin şartları şunlardır: İşlenen günahı terk edip bir daha işlememek; o günahı işlediğine pişman olmak; bir daha günaha dönmemeyi azmetmek. İşlenen günah, kul hakkına taallûk ediyorsa, bu şartlarla birlikte hak sahibinin hakkını iade etmek. Allah daha iyi bilir.

1. Erkeklerin Şahitliklerinin Kabul Edildiği Haller ve Şahidin Sayısı

Bir şahidin şahadetiyle karar verilemez. Ancak ramazan hilâlinin tespiti için en zahir kavle göre, bir kişinin şahitliği ile karar verilebilir.

Zina suçunu tespiti için dört erkeğin şahitlik etmesi şarttır. Zina yaptığını ikrar edene, en zahir kavle göre iki kişinin şahitlik etmesi şarttır. Bir kavle göre ise dört kişinin şahitlik etmesi şarttır.

Mal tespiti, satış, ihale, havale ve tazminat gibi akidler ile muhayyerlik ve veresiyeli akid gibi mali bir hakkın tespiti için, iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şahitlik etmesi şarttır. Bu akidler-den başka Allah veya kul hakkına taallûk eden nikah, boşama, ric'at, İslam'a girme, dinden dönme, cerh etmek (şehadet ehliyetini engelleyici kusurları ortaya çıkarma), ta'dil etmek (şahidin adil olduğunu tespit etmek), ölüm, fakirlik, vekaiet, vasiyet ve şahitlik üzerine şahitlik etmek gibi konularda çoğunlukla erkeklerin bileceği hususlarda iki erkeğin şahitlik etmesi şarttır.

Sadece kadınların bilmesine mahsus olan veya genellikle erkeklerin görmesi mümkün olmayan; bekaret, doğum, hayız, süt emme ve Örtülü olması gereken kusurlarda yukarıda geçtiği gibi iki erkek veya bir erkek ile iki kadının veya dört kadının şahadetiyle tespit edilir. Bir erkek ve iki kadının şahadetiyle tespit edilmeyen dava, bir erkek ve davacının yeminiyle tespit edilemez. Bir erkek ve iki kadının şahadetiyle tespit edilen dava, bir erkek ve yeminle de tespit edilebilir. Ancak kadınların sair kusurları iki kadının şahadeti ve yeminle tespit edilemez.

Davacının şahidi şahidlik edip, adil olduğu anlaşıldıktan sonra kendisi de yemin etmelidir. Davacı yemininde şahidin doğru söylediğini zikretmelidir. Şayet davacı yemin etmez de hasmının yemin etmesini talep ederse hakkıdır. Davalı yemin etmekten çekinirse, en zahir kavle göre davacı yemin eder.

Bir kimse başkasının elinde bulunan cariye ve çocuğunun kendisine ait olduğunu iddia ederek: "Bu cariye ümmü veledimdir, mülkiyetimde iken hamile olmuştur." der ve şahit göstererek yemin ederse, istilâd sabit olur. En zahir kavle göre bu delille çocuğun nesebi ve hürriyeti sabit olmaz.

Bir kimse başkasının elinde bulunan bir kölenin kendisine ait olduğunu iddia ederek: "Bu benim kölemdir, onu azad etmişim." der ve şahit göstererek yemin

ederse, mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, köle elinden alınır ve hürriyetine kavuşturulur.

Birkaç mirasçı bir malın mirasçı oldukları şahsa ait olduğunu iddia ederek şahit gösterirler de bununla birlikte bazıları yemin ederlerse hisselerini alırlar, yemin etmeyenler buna ortak olmazlar. Yemin etmeyen hazır olup buluş çağına ermişse, yeminden vazgeçtiği için bir hak iddia edemez. Hazırda değilse veya çocuk veya deli ise mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre hissesi bekletilir. Engel ortadan kalktıktan sonra yemin eder ve şahitlerin tekrar şahitlikte bulunmalarına gerek kalmadan hissesi verilir.

Kişinin görmeksizin zina, gasp, itlaf ve doğum (neseb tespiti) gibi fiillere karşı şahit göstermesi caiz değildir. Sağırın fiil ile ilgili şahadeti kabul edilir.

Söylenen sözlere şahitlik etmek için akidlerde olduğu gibi, sözleri işitmek ve söyleyeni görmek şarttır. Âmânın şahitliği kabul edilmez. Ancak fail yaptığını âmânın kulağında ikrar eder de âmâ onu yakalayıp hakimnin huzuruna götürüp şahitlik ederse, en sahih kavle göre şahitliği kabul edilir.

Gözleri gören kimse, şahitliği üstlenir de sonra görme kabiliyetini yitirirse şahitlik edeceği kimsenin ismini ve nesebini biliyorsa şahitliği kabul edilir.

Bir kimse bir şahsın sözünü işitir veya işlediği fiili görür de bizzat kendisini tanır ve ismini ve nesebini biliyorsa, ona şahitlik ederken kendisi hazır ise ona işaret eder. Hazır değilse veya vefat etmişse ismini ve nesebini zikreder. Neseb ve ismini bilmiyorsa hazır olmayana veya vefat edene şahitlik edemez.

Sesine itimat ederek perde arkasında bulunan kadın (munte-kibe) için yapılan şahitlik sahih değildir. Fakat kadını bizzat tanır veya ismini ve nesebini biliyorsa şahitliği caizdir. Şahit müntekibe için şahitlik ederken bildiği şeylere şahitlik eder. Müntekibe için şahitliği üstlenen şahidin, bir veya iki adil kişinin verdiği bilgiler dahilinde şahitlik etmesi, meşhur kavle göre caiz değildir. Şahit meşhur görüşün hilâfına amel ederse şahitliği caiz olmaz.

Birkaç kişi delil göstererek bir adamda başkasının bir hakkı olduğunu iddia ederler de davacı davalının tescilini isterse, kadı davalının bilyesini sicile geçirir. Ancak şahitlerle tespit edilmedikçe davalının isim ve nesebini tescil edemez.

Şahit kişinin baba yönünden nesebini veya kabilesini tespit etmek için duyduğu bilgilere göre şahitlik edebilir. Keza en sahih kavle göre, bir kimsenin annesini tespit etmek ve mezhep alimlerinca kabul edilen rivayete göre, kişinin öldüğünü tespit etmek için şahidin duyduğu bilgilere göre şahitlik etmesi caizdir. Azadlık, velayet, vakıf, nikah akdi ve bir mülkiyetin tespiti için duyduğu bilgilere göre, şahidin şahitlik etmesi en sahih kavle göre caiz değildir. Ben diyorum ki; muhakkik alimlerin çoğunluğunca esah görülen, yukarıda belirtilen meselelerin tümünde şahidin duyduğu bilgilerle şahitlik etmesi caizdir. Allah daha iyi bilir.

Duyulan bilgilerle yapılan şahitlikte haberin, yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan bir cemaattan duyulması şarttır. Zayıf kavle göre, haberin adil iki kişiden duyulması yeterlidir.

Bir kimsenin eli altında bulundurduğu malın veya eli altında bulundurup kısa bir zaman tasarrufunda bulundurduğu malın kendisine ait olduğuna şahitlik etmek

caiz değildir. En sahih kavle göre uzun bir müddet tasarrufunda bulunduruyorsa, ona şahitlik etmek caizdir. Akarda şahitlik etmek için iddia edenin mal sahibi gibi barınmak, yıkmak, bina yapmak, satmak ve rehine vermek gibi bir akidle onda tasarrufta bulunması şarttır.

Fakir olduğunu iddia edene şahitlik eden kimse, delil ve kişinin zarar ve darda olduğu zamana göre fakirliğine şahitlik etmelidir.

2. Şahitlikte Bulunmanın Hükümü

Nikah akdine şahitlik etmek farz-ı kifâyedir. Keza ikrarda (itirafta) bulunana, mali tasarrufta bulunana ve yazılan senede şahitlik etmek en sahih kavle göre farz-ı kifâyedir. Bir mesele için ikiden fazla şahit yoksa, her ikisinin şahitlik etmesi gerekir. Bunlardan biri şahitlik eder de diğeri şahitlikte bulunmaz ve hakim davacıya: "Onun yanında sen de yemin et." derse günahkar olur.

Şahitler birkaç tane olursa, şahitlik yapmak farz-ı kifâyedir. Davacı iki kişinin şahitlikte bulunmalarını talep ederse, en sahih kavle göre onların şahitlik yapmaları farzdır. Şahit bir tane olur ve söz konusu mesele bir şahit ve yemin ile tespit edilen bir mesele ise, o şahidin şahitlikte bulunması kendisine farzdır. Aksi halde kendisine farz değildir. Zayıf kavle göre, bir tek şahit şahitliği özel olarak üstlenmişse, şahitlikte bulunması lazımdır. Olaya tesadüfen şahit olmuşsa şahitlik yapması lazım gelmez.

Şahitlik yapmanın vücut şartları şunlardır:

1- Tebligat yapılan şahit, hüküm meclisine adve (erkenden mahkemeye yetişip aynı günde eve dönme imkanı veren uzaklık) mesafesi kadar uzaklıkta bulunmalıdır. Zayıf kavle göre bu mesafe, namazı kısaltmayı caiz kılan mesafeden kısa olmalıdır.

2- Şahitler adil olmalıdır. Tebligat yapılan şahit fasık ise, yani icma delili ile fişkı gerektiren bir fiili işlemişse, şahitlik etmesi vacib değildir. Zayıf kavle göre, işlenen fiilin fişkı gerektirip gerektirmediği ihtilaflı olsa bile yine şahitlik etmesi vacib değildir.

3- Şahit, hastalık gibi bir mazeretle mazur olmamalıdır. Mazereti olan şahide iki kişi şahitlik eder veya onu dinlemek üzere hakim birini gönderir de gelip durumu hakime anlatırsa caizdir.

3. Şahitlik Üzerine Şahitlik Etmek

Haddi gerektiren davalar hariç, diğer davalar ile insanların hakkına taallûk eden davalarda mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre şahitlik üzerine yapılan şahitlik kabul edilir.

Şahitliği üstlenmek, asli şahidin başkasını kendisine şahitlik etmesini istemesidir. Meselâ asli şahit: "Ben şunu şahit tutuyorum." veya "Seni şahit tutuyorum." veya "Sen şahitliğim üzerine şahitlik et." der veya bir kimse

hakimin huzurunda yapılan şahadeti dinler ve bunun üzerine şahitlikte bulunur veya "Falan kişinin filânda satılan malın bedeli olan bin liranın olduğuna veya bedel dışında, meselâ alacağı bulunduğu şahitlik ediyorum." derse, bir veçhe göre bu meselede şahitlik üzerine şahitlik yapmak yeterli değildir. Tabi şahit asli şahidin: "Filânın falan üzerinde şu kadarı vardır dediğini işittim." demesi veya "Şu kadarına şahitlik ediyorum." veya "Elimde delil var." demesi yeterli değildir.

Tabi şahit şahitlik esnasında şahitliği üstlenme yönünü beyan etmelidir. Şayet bununla beyanda bulunmaz da hakim onun bilgisine güvenirse, bunda bir beis yoktur.

Bir kimsenin şahitliği reddedilen kişinin şahitliğini üstlenmesi ve bir kadının başkasının şahitliğini üstlenmesi sahih değildir.

Asli şahit ölür veya hazırda olmaz veya hasta olursa tabi olan şahit şahitliği üstlenmekten men edilmez. Tabi şahit mürted veya fasık olur veya aralarına bir düşmanlık girerse, şahitliği üstlenmekten men edilir. En sahih kavle göre asli şahidin delirmesinin hükmü, ölmesinin hükmü gibidir. Fasık, köle veya çocuk olan tabi şahit, şahitliği üstlenir de bu manileri kalktıktan sonra şahitlik ederse, şahitliği kabul edilir. İki kişinin, iki şahidin şahitliği üzerine şahitlik etmesi yeterlidir. Bir kavle göre bir erkeğin veya bir kadının şahitliğine iki kişinin şahitlik etmesi şarttır.

Şahitlik üzerine şahitliğin kabul edilmesinin şartları şunlardır:

- 1- Asli şahit mazur olmalıdır. Ölüm veya körlük sebebiyle hazır bulunması zor olmalı veya hastalık gibi bir özrü olmalıdır.
- 2- Asli şahit adve mesafesi kadar uzak olan bir mesafede olmalıdır. Zayıf kavle göre bu mesafe, namazı kısaltmayı caiz kılan mesafe kadar olmalıdır.
- 3- Tabi olan şahit asli olan şahidin ismini söylemelidir. Tabi şahitlerin asli şahidi tezkiye etmeleri şart değildir. Şayet tezkiye ederlerse kabul edilir. Tabi şahitler, iki adil veya birkaç adil şahidin şahitliği üzerine şahitlik ederler de isimlerini söylemezlerse şahitlikleri caiz olmaz.

4. Şahitlikten Dönmek

Dava karara bağlanmadan şahitler şahitlikten dönerlerse, ifadelerine göre karar verilmez. Dava karara bağlandıktan sonra ve iddia edilen mal sahibine verilmeden şahitlikten dönerlerse, mal sahibine iade edilir. Hadler ile ilgili bir davada ise, karardan sonra ve ceza tatbik edilmeden şahitlikten dönerlerse, ceza tatbik edilmez. Ceza tatbik edildikten sonra dönerlerse karar bozulmaz.

Tatbik edilen kısas dinden dönme sebebiyle öldürme, zina rec-mi veya değnek cezası gibi bir ceza ise ve bu ceza sebebi ile suçlu ölür de şahitler: "Biz kasıtlı şahitlikte bulunduk." derlerse, kendilerine kısas cezası uygulanır veya kendilerinden ağır diyet alınır. Hakim, kararı kasıtlı olarak uyguladım derse, ona kısas cezası gerekir. Hakim: "Kararı kasıtlı olarak uygulamadım." der ve şahitler, kasıtlı olarak şahitlikte bulunduk deyip dönerlerse, hepsine kısas uygu-

lanır. "Hata ettik." derlerse, diyetin yarısını hakim diğer yarısını da şahitler öder. Tezkiyeci yaptığı tezkiyeden dönerse, en sahih kavle göre malı tazmin eder. Veli tek başına şahitlikten dönerse, ona kısas veya diyet düşer; şahitlerle birlikte dönerse aynı şekilde kendisine kısas veya diyet düşer. Zayıf kavle göre veli ve şahitler cezada ortak olurlar.

İki kişi bir kimsenin karısını bain talâkla boşadıgıma veya aralarında süt emmenin gerçekleştiğine veya liana şahitlik ederler de hakim onları ayırır ve şahitler şahitlikten dönerlerse, ayrılık devam eder ve şahitlerin kocaya mehri misil vermeleri gerekir. Bir kavle göre, ayrılmaları cinsel ilişkiden önce ise mehri misilin yarısını verirler.

İki kişi bir şahsın karısını boşadıgıma şahitlik eder ve hakim aralarını ayırdıktan sonra şahitlikten dönerler de başkaları aralarında süt emmenin gerçekleştiğine şahitlik ederlerse, aralarında mahremiyet oluşur. Bu takdirde şahitler borçlu duruma düşmezler.

Bir mala şahitlik edenler şahitlikten dönerlerse, en zahir kavle göre borçlu duruma düşerler. Bütün şahitler şahitlikten dönerlerse, zayi ettikleri mal kendilerine bölüştürülür. Bir kısmı dönerler de iki kişi şahitlik ederlerse borçlu duruma düşmezler. Zayıf kavle göre her biri kendisine düşen hisseyi ödemekle yükümlü olur.

Şahitlikte bulunanların sayısı ikiden az ise ve bu sayı üzerine ziyadelik olmazsa, şahitlikten dönenler paylarına göre malı ödemekle yükümlü olurlar. Şahitlikten dönenlerin sayısı nisaptan fazla ise, her biri nisaptan payına düşeni öder. Zayıf kavle göre ise sayılarına göre öderler yani, iki kişi üçte iki öder. Şahitlikten dönenler bir erkek ve iki kadın ise, malın yarısını erkek diğer yarısını da her iki kadın öder. Süt emmeye bir erkek ve dört kadın şahitlik eder de şahitlikten dönerlerse erkek malın üçte birini, kadınlar da malın üçte ikisini öder. Bir erkek veya iki kadın şahitlikten dönerse en sahih kavle göre malı ödemezler.

Mali bir davada bir erkek ve dört kadın şahitlik ederse, bunun hükmü zayıf kavle göre, süt emmenin hükmü gibidir. En sahih kavle göre, malın yarısını erkek diğer yarısını da kadınlar öder. Kadınların erkekle birlikte şahadetten dönmeleri veya sadece kadınların dönmeleri durumunda hüküm aynıdır. Şayet iki kadın şahitlik etmekten dönerse, en sahih kavle göre geriye kalan bir erkekle iki kadın borçlu duruma düşmez.

Evli bir kimsenin zina ettiğine şahitlik eden kimse, kadı zani-yi recm ettikten sonra şahitlikten dönerse veya talâkın veyahut azadlığın talik edildiği şartla birlikte talâkın bağlandığı sıfatın vaki olduğuna şahitlik eden, talâk ve azadlık gerçekleşikten sonra şahitlikten dönerse, zinaya ve talâkın bağlandığı sığata şahitlik edenler dışında diğerleri bir şey tazmin etmiş olmazlar.

B. DAVALAR VE DELİLLER

Kisas ve kazif haddi gibi cezaların uygulanması için hakime müracaat yapılması şarttır.

Bir kimse bir malı hak eder ve fitne çıkmasından korkmazsa, hakime müracaat etmeden malını alabilir. Fitne çıkmasından çekilirse, hakime başvurması vacibtir. Fakat borcunu eda etmekten imtina etmeyen alacaklısından borcunu talep edebilir. Ancak borcuna karşılık ondan bir şey alması helal değildir. Borçlu borcu inkar eder de borcu ispat edecek bir delil yoksa, hak sahibi onun malından hak ettiği malın cinsinden malını alabilir. Keza hak ettiği malının cinsinden bir şey yoksa, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, aynı olmayan maldan da alabilir. Şayet borcu ikrar eder ve vermekten imtina ederse veya borcu inkar eder de davacının delili varsa, hakime müracaat etmeden de hakkını alabilir. Zayıf kavle göre, her iki durumda da hakime müracaat etmesi vacibtir.

Hak sahibinin hakkını kendisi alması caiz olunca, kapıyı kırıp veya duvardan gedik açıp mala ulaşması gerekiyorsa bunu yapabilir. Kendi hakkının cinsinden bir mal varsa, ondan alıp mülkiyetine geçirir. Aynı cinsten değilse aldığı malı satar. Zayıf kavle göre, malı satabilmesi için hakime başvurması vacibtir. En sahih kavle göre, hak sahibi alacaklısından ele geçirdiği maldan sorumludur. Malı satmadan veya temellük etmeden telef olursa tazmin eder. Kendi hakkının miktarı kadar alabilme imkanı varsa fazlasını alamaz. Hak sahibi hakkını alacaklısının alacaklısından da alabilir.

En zahir kavle göre davacı, sözü apaçık olana muhalif kimsedir. Davalı ise, sözü apaçık olana uygun kimsedir. Karı ve koca cinsel ilişkiden önce İslam'a girer de koca: "ikimiz beraber Müslüman olduk aramızda nikah devam ediyor." der, kadın da: "Biz beraber müslüman olduk aramızda nikah devam etmiyor." derse, koca davacı sayılır.

Bir kimse başkasında parasının bulunduğunu iddia eder de değerleri değişik ise paranın cinsini, nevini, miktarını, kırık veya sağlam para olduğunu belirtmesi şarttır. İddia edilen mal bir hayvan ise ve bir sıfatla nitelendirilmesi mümkün ise, selem bahsinde geçen vasıflarla nitelendirmesi lazımdır. Zayıf kavle göre, bu vasıflar ile birlikte malın değerinin zikredilmesi vacibtir. İddia edilen mal, kıymeti takdir edilebilen bir mal olup telef olursa, değerinin zikredilmesi vacibtir.

Bir kimse bir kadını nikahladığını iddia ederse, en sahih kavle göre evlendiğini mutlak surette iddia etmesi yeterli değildir. "O kadını reşid olan veli ve adil iki şahidin huzurunda nikahladım."- demelidir. Şayet kadının akde rıza göstermesi şart koşulmuşsa, "kadının rızası ile" cümlesini de eklemesi lazımdır. Nikahladığı

kadın cariye ise en sahih kavle göre, zinaya girmekten korktuğunu ve hür bir kadınla evlenmek için mehir vermekten aciz olduğunu söylemesi vacibtir. İddia edilen dava satış veya hibe akdi gibi mali bir dava ise en sahih kavle göre, bunu mutlak şekilde zikretmesi yeterlidir.

Bir kimse bir şahsın bir başkasında bir hakkı olduğunu iddia eder ve delil gösterirse, davalının davacıya yemin ettirme hakkı yoktur. Davalı kendisinde olan hakkı eda ettiğini veya beri kılındığını veya bir malı satın aldığını veya kendisine hibe edilip kabz ettiğini iddia ederse, davayı reddetmesi için davacıya

yemin verdirebilir. Keza davalı, davacının şahitlerinin fasık olduklarını veya yalan söylediklerini bildiğini iddia ederse, en sahih kavle göre davacıya yemin ettirebilir. Şayet davalı davayı def etmek için mühlet isterse, kendisine üç gün mühlet verilir.

Bir kimse baliğ bir kişinin köle olduğunu iddia eder de o da hür olduğunu söylerse, yemin ile birlikte baliğ olanın sözü kabul edilir. (Çünkü insanın hür olması asıldır.) Bir kimse, eli altında olmayan küçüğün köle olduğunu söylerse, şahit göstermedikçe sözü kabul edilmez. Eli altında olup ve buluntu olarak ele geçirdiği bilinmezse, kendisine ait olduğuna hüküm verilir. Küçük davayı inkar ederse, mümeyiz de olsa sözü kabul edilmez. Zayıf kavle göre, hükmü baliğ olanın hükmü gibidir. Yani şahit göstermedikçe köle olduğuna hüküm verilemez. Bir kimse başkasında vadeli borcu olduğunu iddia ederse, en sahih kavle göre davası dinlenmez.

1. Davalının İddiaya Cevap Vermesi

Davalı, davaya karşı cevap vermekten sükut edip bunda ısrar ederse hükmü, davayı inkar edip yemin etmekten çekinen kimsenin hükmü gibi olur.

Bir kimse bir şahısta on lirasının olduğunu iddia eder, davalı da: "Senin bende on liran yoktur." derse, davayı tespit için bu itiraz yeterli olmaz. Ancak "Bende ne on liran ne de onun bir kısmı vardır." demeli ve böyle yemin etmelidir. Şayet kendisinde on liranın olmadığına yemin eder ve başka bir şey söylemezse, yemin etmekten çekinmiş sayılır. Davacı davalıda on liradan az bir hakkı olduğuna yemin ederse iddia ettiğini alır.

Bir kimse bir sebebe atıfta bulunarak meselâ, davacı davalıya: "Sana şu kadar borç vermiştim." derse, bunun cevabında davalının: "Bende bir hakkın yoktur." demesi yeterlidir. Davacı, şüf'a hakkı olduğunu iddia eder de davalı: "Bende bir hakkın yoktur." veya "Ortak malı teslim almaya hakkın yoktur." demesi yeterli olup davalı bu cevaba göre yemin eder. Davacı, menfî sebebi zikrederek (sen bana borç vermedin gibi) cevap verirse, davalı bunun üzerine yemin etmelidir. (Allah'a yemin ederim ki sana borç verdim gibi.) Zayıf kavle göre, davalı mutlak şekilde davayı reddederek yemin eder.

Bir kimsenin eli altında bir rehine bulunur veya kira akdiyle elinde bir mal bulundurur da sahibi malını iddia ederse, davalının: "Onu sana teslim etmek bana lazım gelmez." demesi yeterlidir. Bir kimse başkasında bulunan bir malın kendisine ait olduğunu iddia eder de davalı, malın rehine veya icare olduğunu iddia ederse, en sahih kavle göre davacı delil göstermedikçe sözü kabul edilmez. Davacı şahit gösteremezse ve davalı davacının malın ilk baştan beri mülkü olduğunu söylemesinden malın rehine veya icare olduğunu inkar etmesinden korkarsa, davalının bundan kurtuluş yolu şudur: Davalı davacıya: "Bu malın mutlak şekilde mülkün olduğunu iddia edersen onu sana teslim etmek bana lazım gelmez. Rehine olduğunu iddia ediyersen neye karşılık rehine olduğunu söyle ki ona göre cevap vereyim." der.

Bir kimse, başkasında bulunan bir aynın (gayri menkulün) kendisine ait olduğunu iddia eder de davalı: O benim değil veya tanımadığım bir kişisindir veya küçük çocuğuma aittir veya fakirlere veya camiye ait vakıf malıdır derse, en sahih kavle göre bu iddialarla dava son bulmaz ve mal davalıdan alınmaz. Delil yoksa, malı teslim etmek bana düşmez, demesi için davacı davalıya yemin ettirir.

Davalı, davacının iddia ettiği malın hazır bir şahsa ait olduğunu ikrar ederse, davacının bu şahısla davalışması ve ona yemin ettirmesi mümkündür. Konu hazır olana sorulur. Davalıyı tasdik ederse dava kendisiyle görülür. Onu tekzip eders, mal ikrar edenin (davalının) elinde kalır. Bir kavle göre, mal davacıya teslim edilir. Zayıf kavle göre, sahibi çıkıncaya kadar hakim malı muhafaza eder. Davalı malın hazırda olmayan birine ait olduğunu iddia ederse, en sahih kavle göre davalı ile dava görülmez. Söz konusu şahıs hazır oluncaya kadar dava bekletilir. Davacının şahitleri varsa, ifadelerine göre gaib olanın aleyhine hüküm verilir ve şahitleri olmakla birlikte davacı yemin de eder. Zayıf kavle göre hazır olanın aleyhine hüküm verilir.

Kölenin ikrarının kabul edildiği cezayı gerektiren davalar köle ile görülür. Davacıya karşı savunmayı da köle yapar. Kölenin ikrarının kabul edilmediği ve noksanlık farkının verilmesi gibi mali davalar ise efendisi ile görülür.

2. Yeminin Keyfiyeti ve Ağır Yemin

Davacı ve davalının, mal ile ilgili olmayan veya mal kast edilmeyen davalar ile zekât nisabı miktarına ulaşan mali davalarda ağır yemin ile yemin etmeleri sünnettir. Ağır yemin ile ilgili açıklama "Lian" bölümünde geçti.

Kişinin kendi fiili konusunda yapacağı yemin, kesinliği ifade edecek şekilde olmalıdır. Keza dava müspet ise, başkasının fiili için yakacağı yeminde de yemin kesinlik ifade etmelidir. Dava menfi ise, menfilik konusunda bilgisinin olmadığına dair yemin etmelidir (Vallahi filânın şu işi işlediğini bilmiyorum, demesi gibi).

Bir kimse mirasçısı olduğu şahsın birinde borcu olduğunu iddia eder ve davalı "Alacaklı beni borcundan beri kılmıştır." derse, davacı davalının borçtan beri kılındığına dair haberi olmadığına yemin etmelidir.

Bir kimse başkasına: "Kölen bana karşı şu kadar mal gerektiren bir cinayet işledi." derse, en sahih kavle göre davalı kesin yemin ile yemin eder. Ben diyorum ki; köle değil de "Hayvanın bana karşı cinayet işlemiştir." derse, davalı kesinlik üzere yemin eder. Allah daha iyi bilir.

Bir kimsenin kuvvetli zanla birisinin veya babasının yazısına itimat edip kesin şekilde yemin etmesi caizdir. Kesin şekilde yemin etmesini talep eden hakimnin niyetine kati olarak itibar edilir. Yemin eden kişi yemini ile başka bir şeyi kast eder veya hakimnin niyetine aykırı bir teville niyet eder veya hakim iştimizecek şekilde yemini istisna ederek yemin ederse, Meselâ, "Vallahi yanımda yoktur." sözünü gizli söyleyip "İnşallah" sözünü açık söylerse, bu onu yalan yere yemin

etme günahından kurtarmaz.

Bir kimseye yemin etmek vacib olur da davayı ikrar eder veya davayı üstlenmesi gerekirken inkar ederse yemin etmesi lazımdır.

Verdiği hükümde haksızlık etmemesi için hakime ve yalan söylememeleri için şahitlere yemin verdirilmez.

Davalı, kendisinin çocuk çağda olduğunu söylerse, kendisine yemin verdirilmez, buluş çağma erinceye kadar dava bekletilir. Yemin, husumeti derhal keser, fakat diyanet cihetiyle haktan beri kılmaz. Davalı yemin eder de sonra davacı şahit gösterirse, şahitlerin ifadesine göre hüküm verilir. Davalı davacının kendisine bir defa yemin verdirdiğini söyler, davacı bunu inkar ederse, davalı: "Daha önce bana yemin vermediğine davacı yemin etsin." derse, en sahih kavle göre sözü kabul edilir.

Davalı yemin etmekten çekinirse, davacı yemin eder ve davacının lehine hüküm verilir. Davalının yeminden çekilmesiyle hakim hemen davacının lehine karar veremez.

Yemin etmekten çekilmek davalının: "Ben yemin etmiyorum." demesi veya hakim kendisine: "Yemin et." der o da: "Yemin etmiyorum." demesi ile olur. Şayet hakim verdiği emirden sonra susarsa, hakim onun yemininden ekildiğine hükmeder. Hakimin davacıya: "Yemin et." demesi, davalının yeminden çekildiğini ifade eder. Geri çevrilen yeminin hükmü bir kavle göre, şahidin hükmü gibidir. En zahir kavle göre, davalının davayı ikrar etmesi gibidir.

Davalı yemini reddettikten sonra, şahit gösterip hakkının edasını veya ibra edilmesini talep ederse davası dinlenmez. Davacı kendisine çevrilen yemini yapmaz ve bir sebep göstermezse, yemin etme hakkı düşer ve hasmına karşı dava açmayı da talep edemez. Şayet şahit getirmek veya hesabını görmek üzere bir sebep gösterirse, kendisine üç gün mühlet verilir. Zayıf kavle göre ise kendisine ebedi olarak mühlet verilir.

Davalı, kendisinden yemin talep etme esnasında hesabını görmek için mühlet isterse, kendisine mühlet verilmez. Zayıf kavle göre ise, kendisine üç gün mühlet verilir. Cevap verme başlangıcında mühlet isterse, hüküm meclisi kapanmıca kadar kendisine mühlet verilir.

Bir kimseden zekâtını vermesi talep edilir de o da zekâtını başka bir zekât memuruna verdiğini veya tahmincinin (haris) hata ettiğini iddia ederse, bu durumda yemin etmesi vacibtir. Yemin etmekten çekinir veya mazeret göstererek yeminini geri çevirirse, en sahih kavle göre kendisinden zekât alınır.

Veli çocuğunun bir şahısta borcu olduğunu iddia eder de o şahıs borcu inkar eder veya yemin etmekten çekinirse, veliye yemin verdirilmez. Zayıf kavle göre veli yemin eder. Bir başka zayıf kavle göre ise, veli bizzat kendisi malı borç verdiğine sebebi ile iddia ederse, kendisine yemin verdirilir.

3. Delillerin Birbirleriyle Çelişmesi

İki kişi, üçüncü bir şahsın elinde bulunan bir malın kendilerine ait olduğunu

iddia eder ve her biri delil gösterirse, her ikisinin de davası düşer. Bir kavle göre her ikisinin de delili kabul edilir. Bir başka kavle göre ise mal her ikisine taksim edilir. Başka bir kavle göre ise aralarında kura çekilir. Bir başka kavle göre ise durum an-laşihncaya kadar veya ikisi anlaşmıcaya kadar mal bekletilir.

Mal her ikisinin elinde olsa ve her ikisi de iki delil gösterirse, mal olduğu gibi kalır. Mal birisinin elinde olur da bir başkası şahit gösterirse, malı elinde bulunduran da şahit gösterirse, öncelik hakkı malı elinde bulunduranındır.

Önce davacının şahitleri, sonra malı elinde bulunduranın şahitleri dinlenir. Davacının delillerine göre mal davalıdan alınır da sonra davalı, mal elinden alınmadan kendi mülkü olduğu hakkında şahit gösterir ve şahitlerinin daha önce hazır olmadıklarına dair mazeret beyan ederse, davası dinlenir ve ona öncelik tanınır. Zayıf kavle göre, şahitler dinlenmez ve verilen hüküm bozulmaz. Hariç olan (elinde mal olmayan kimse): "Sendeki mal benimdir, senden satın aldım." der, o da : "Hayır, bilakis bu mal benimdir." der ve her biri iki şahit gösterirse, hariç olana öncelik hakkı verilir. Yani mal ona verilir.

Bir kimse bir malın birisine ait olduğunu ikrar eder, sonra da kendisinin olduğunu iddia ederse, davasına bakılmaz. İkrar edilenden kendisine intikal ettiğini söylerse davasına bakılır.

Bir kimsenin elindeki mal şahitlerin şehadeti ile alınır da sonra, kendisi şahit göstererek malın kendisine ait olduğunu iddia ederse, en sahih kavle göre malın kendisine intikal ettiğini zikretmesi şart değildir. Mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, taraflardan birinin şahidlerinin çok olması tercih sebebi olamaz. Keza bir tarafın şahidi iki erkek, diğer tarafın bir erkek ve iki kadın olursa bu da tercih sebebi olamaz.

Davada bir tarafın bir şahidi ve yemini olur ve diğer tarafın da iki şahidi olursa, en zahir kavle göre iki şahidi olan tercih edilir. Şahitler bir tarafın malı bir yıl, diğer tarafın ise daha fazla sürede elinde bulundurduklarını iddia ederlerse, elinde malı daha fazla bulunduran tercih edilir. Bu durumda malı hak eden aynı zamanda malı hak ettiği günden itibaren malın getirdiği ücret ve artışı da hak eder.

Bir tarafın delili mutlak (tarihsiz) şekilde olur da diğer taraf tarih belirterek delil gösterirse, mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, her ikisi de aynı seviyede tutulur. Mal tarih belirtilenin elinde ise onun olduğuna hüküm verilir. Şahitler : "Daha düne kadar mal onun mülkiyetinde idi." derler de, "Halen onun mülkiyetindedir." demezlerse, davaya bakılmaz. Ancak şahitler: "Mal onun mülkiyetinden çıkmadı veya mülkiyetinden çıktığını bilmiyoruz." derlerse davaya bakılır.

Bir kimse geçmişte miras veya satış yoluyla veya başka bir yolla bir mala sahip olur da şahitler: "Mal elan onun mülkiyetindedir." derlerse bu caizdir.

Şahitler mal sahibinin ikrarı üzerine malm dün onun mülkiyetinde olduğuna şahitlik ederlerse, onun için bu mülkiyet devam eder.

Bir kimse bir hayvanın veya bir ağacın kendisine ait olduğuna şahit gösterirse, ağaç üzerinde mevcut meyveleri ve hayvanın yavrusunu hak edemez. En sahih

kavle göre, hayvanın karnındaki yavruyu hak eder.

Bir kimse bir şeyi satın alır da sonra mutlak bir delille kendisinden geri alınır, ilk satıcıya aynı fiyatla geri verir. Zayıf kavle göre aynı fiyatla satıcısına vermez. Ancak davacı daha satın almadan Önce mülkü olduğunu iddia ederse kendisine iade edilir.

Bir kimse bir malın kendisine ait olduğunu mutlak şekilde iddia eder ve şahitleri mülkiyet sebebini zikrederek şahitlikte bulunurlarsa, bunun bir zararı olmaz. Davacı bir sebep zikrederek malın kendisine ait olduğunu iddia eder de şahitler başka bir sebep gösterirlerse bunun zararı vardır.

4. Davacı ve Davalının İhtilâfa Düşmesi

Bir kimse bir başkasına: "Bu evin bir odasını on liraya sana kiraya verdim." der, kiralayan da evin tümünü on liraya kiraladığını söyler ve her biri birbirine zıt iki şahit gösterirlerse dava düşer. Bir kavle göre ise kiralayanın şahitlerine öncelik hakkı verilir

İki kişi üçüncü bir şahısta bulunan bir malın kendilerine ait olduğunu iddia ederlerse ve her biri delil göstererek malı satın aldığı, ücretini sayıp verdiklerini söylerler ve bildirdikleri tarih birbirine muhalif ise, tarihi eski olanın lehine hüküm verilir. Tarihleri aynı ise şahitlikleri kabul edilmez. Her biri: "Şu kadara sana sattık." der ve delil gösterirler de tarihleri aynı ise davaları düşer. Tarihleri ayrı ayrı ise, davalının her iki davacıya paralarını geri vermesi lazım gelir. Keza tarih belirtmeksizin sattıklarını iddia ederlerse veya birisi tarih belirtir de diğeri tarih belirtmezse en sahih kavle göre, davalının kendilerine parayı iade etmesi lazımdır.

Bir kimse ölür ve geride biri müsüman diğeri hristiyan iki çocuk bırakır da her biri: "Benim dinim üzere öldü." diye iddia ederse ve babalarının hristiyan olduğu biliniyorsa, hristiyan çocuğun iddiası tasdik edilir. Her ikisi mutlak şekilde delil gösterirlerse, müslü-man çocuğun ifadesi tercih edilir. Çocuklardan biri son sözünde şahadet kelimesini söylediğini iddia eder diğeri aksini iddia ederse, delilleri taarruz eder ve kabul edilmez. Babalarının dini bilinmez de her biri "Dinim üzere öldü." diye iddia ederse delilleri taarruz eder.

Hristiyan olan biri ölür de geride biri müsüman diğeri hristiyan olan iki çocuk bırakır ve müsüman olan: "Babam öldükten sonra müsüman oldum, miras ikimize aittir." der, diğeri: "Ölmeden önce sen İslâm'a girdin." derse, müsüman olan yeminiyle tasdik edilir. Her ikisi delil gösterirse, hristiyan olanın delili tercih edilir.

Müslüman çocuğun ramazan ayında İslâm'a girdiği hususunda görüş birliği ederler de müsüman olan: "Babamız şaban ayında Öldü." der, hristiyan olan da: "şevval ayında öldü." derse, hristiyan olanın iddiası tasdik edilir. Ancak müsüman çocuğun delili diğerrinin deliline tercih edilir.

Bir kimse ölür, geride kafir annesi ve babası ile müsüman olan iki çocuğu kalırsa ve bunlardan her biri: "Dinim üzere öldü." derse, yeminiyle birlikte anne

ve babasının iddiası tasdik edilir. Bir kavle göre ise delil gösterilinceye kadar veya bir şey üzerine sulh yapıncaya kadar mal bekletilir.

Bir kimse bir şahsın Salim ismindeki kölesini ölüm hastalığında azad ettiğine şahitlik eder, bir başkası da Ganim adındaki kölesini azad ettiğine şahitlik eder ve her bir kölenin değeri efendisinin malının üçte biri kadar ise, şahitlerin gösterdikleri tarihler değişik olursa, öncelik hakkı tarihi eski olanındır. Tarihler aynı ise, aralarında kura çekilir. Mutlak şekilde tarih göstermeksizin iddia ederlerse, zayıf kavle göre aralarında kura çekilir. Bir kavle göre ise, her birinin yarısı azad edilir. Ben diyorum ki; mezhep alimlerince kabul edilen rivayete göre, her birinin yarısı azad edilir. Allah daha iyi bilir.

Yabancı iki kişi, bir şahsın ölüm hastalığında Salim adındaki kölesini azad ettiğine şahitlik eder ve değeri malının üçte biri kadarsa, malın tümünü hak eden iki mirasçı onun köleyi azad etmekten döndüğünü ve Ganim adındaki köleyi azad etmeyi vasiyet ettiğini iddia ederlerse, Ganim'in değeri de malın üçte biri kadar ise Ga-nim'in hürriyete kavuşması kesinleşir. Her iki mirasçının fasık oldukları ortaya çıkarsa, karardan dönüş olmaz ve Salim azad edilir. Salim azad edildikten sonra Ganim de malın üçte biri kadar azad edilir.

5. Kaifin (Bilir Kişinin) Şartları

Kaiim müsüman, adil ve tecrübeli olması şarttır. En sahih kavle göre, hür ve erkek olması da şarttır. Kaifin birkaç kişi olması ve müdlici kabilesinden olması şart değildir.

iki kişiden her biri tanınmayan bir çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ederse, durum kaife arz edilir, kaif çocuğu kime benzetirse çocuk ona verilir. Keza iki kişi, bir kadınla cinsel ilişkide bulunduklarını iddia etseler ve kadın her ikisine ait olması mümkün olan bir çocuk doğurur ve her ikisi şüphe ile cinsel ilişkide bulundukları veya ortak oldukları cariye ile cinsel ilişkide bulundukları konusunda anlaşmazlığa düşerlerse veya bir kimse, cinsel ilişkiden sonra karısını boşar da bir başkası şüphe veya fâsid bir nikah ile onunla cinsel ilişkide bulunursa veya bir kimse cariyesini satar da alıcı kendisiyle ilişkide bulunur ve bunlardan hiç biri ilişkide bulunduğu kadını ibra etmezse, çocuğun kime ait olduğu kaifçe tespit edilir. Keza en sahih kavle göre, bir kimse şüpheyile nikahlı bir kadınla cinsel ilişkide bulunursa hükmü aynıdır.

Yukarıda geçen misallerde kadın, her iki cinsel ilişki tarihinden itibaren altı ay ile dört yıl arasında bir çocuk doğurur ve her biri çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ederse, durum kaifçe tespit edilir. Her iki cinsel ilişkinin araştırma bir hayız süresi girerse çocuk ikinci (en son ilişkide bulunan) şahısa tabi olur. Ancak birinci şahıs, sahih bir nikah ile kadınla evlenmişse durum kaife arz edilir.

Çekişen erkeklerin müsüman ve hür olmaları veya bunun ak-, si olmamaları hüküm açısından aynıdır.

